

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

1236.61.17

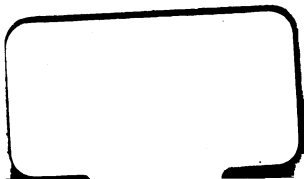
**HARVARD COLLEGE
LIBRARY**

From the Bequest of
MARY P. C. NASH
IN MEMORY OF HER HUSBAND
BENNETT HUBBARD NASH

Instructor and Professor of Italian and Spanish

1866-1894

GRAMÁTICA Etimològica Catalana

DEL

Reverent Dr. Mossén Marián Grandia

Prebere

(AB APROBACIÓ ECLESIASTICA)

Prèu: 5 pessètes

SARRIÀ - BARCELONA

ESCOLA TIP. Y LLIBRERIA SALESIANA

1901

GRAMÁTICA
ETIMOLÒGICA CATALANA

7236.61.17

HARVARD COLLEGE LIBRARY

NASH FUND

Oct 17, 1925 S

ES PROPIETAT

Pròlech

Lector amich, aquèx treball, fet ab uns quants mèsos mal aprofitats, necessitava mès temps; però 'l comencí pensant fer no mès un tractadèt d' Ortografia de pòques planes, fonamentantlo en l' etimologia y en la tradició. Llevòrs, còm dich en la plana 133, l' una qüestió despertava l' altra, y a l' Etimologia seguiren la Sintaxis y l' Apèndix (pl. 321) y tot lo demès. Aquèixa imprevisió escusará la forma inconvenient del present llibre. Es que a mès de les exigències de l' economia, may havia pensat que s' hagués d' engroixir tant. Be pròu que hi pitjava 'ls concèptes y fins les paraules acudint a la llètra xica, però 'l llibre qui creixerá sinó èll. Dequí que no sia pas un llibre per llegir depressa, puig degut a la brevetat, s' indiquen no mès les idèes, confiant el llur aclariment als exemples, que perxò no manquen enllòch. Dèch recordarte que 'l llibre es començat per la plana 1 y acabat pel fi de l' Introducció, perquè no t' admires de que algunes idèes sien presentades en diverses parts ab diferent llum; es que tot escrivint encara estudiava. Per lo metèx te recomano d' un mòdo especial la *Taula de errades*, que 'ns hèm partides ab els caixistes. Es un devèr de sinceritat que m' es grat de cumplir, tot aprofitant la *Taula* còm 'exercici d' escriure y embastant-li unes nòtes ben aprofitadores. Per facilitar la consulta seguèixen a la *Taula de matèries* una *Taula de qüestions mès debatudes* y les *Taules* alfabètiques de matèries, de prefixs y de sufixs.

So fugit tot lo possible del tecnicisme. No es pas cap fera la ciència perquè se la haja d' ensenyar engaviada. La ciència de la llèngua cabalment deu anar llibèrta y a disposició de tothòm. He feta l' exposició ab el parlar de casa, pla y senzill; els exemples els he plegats de l' abundor de l' us diari, a fi de millor acomodarlos a les regles y fugir en èlles tot estudi y artifici.

He consultats especialment très gramátichs, el reverent P. Jaume Nonell, S. J., el Sr. D. Antòni Tallander y 'l Sr. D. Pompèy Fabra. Tots très merèixen gran elògi: el P. Nonell per l' estensió de sos coneixements y treballs, el Sr. Tallander pel just criteri gramatical catalanèsch y 'l Sr. Fabra per sa exposició detallada y son esfòrc crítich. El mèrit superior d' aquèixos gramátichs que deurá consultar tothòm qui estudie la llèngua, y la gratitut y respècte que sento per ells, no m' han impedit de contradirlos ardidament en moltes matèries. Es que prescindint de pràctiques y escoles, he prefèrtes les doctrines a tot altre mirament, combatint tot lo que no m' ha paregut conduyent a la fonamentació sòlida del' estudi gramatical. Si alguna vòlta he faltat en la forma, dónes per esmenada. No he cercat per més assercions altre padrí que la rahó. Si èlles provoquessen nòves qüestions o cridessen al camp de la lluyta altres gramátichs que deù guardar la tèrra ignorats, me 'n deuré alegrar pel be de la filologia y llèngua catalanes.

No tots els meus arguments son de la metèixa fòrça, perquè tinch reparat que la majoria dels hòmes ben sovint no esperèm pas una convicció irrecusable per persuadirnos. Pels lectors més rezelosos he cercades en lo possible rahons ineludibles; y ahont no 's podien trobar, he cregut que devia deixarlos en llibertat.

Te entrego finalment, amich lector, aquèsta òbra ab cèrt rezèl, perquè no 'm sèmbla pas acabada. Lo que no hi manca es el respècte a la tradició ensemps que al gèni popular, árbitre de la llèngua. La tradició m' ha fet de guia y 'l gèni popular m' ha senyalat el punt de parada.

L' AUTOR.

INTRODUCCIÓ

Sumari : Història de la llengua a Catalunya.—Extensió geogràfica de la llengua catalana.—Origen de la llengua catalana a València y a les Balears.—El català es una llengua distinta de tota altra.—¿El català té dialèctes?—¿Podrán els escriptors usar cada u son dialècte?—Còm se judicarà la legitimitat d' una paraula.—Influència clàssica y vulgar en la llengua.—Invenció en la llengua.—Traducció d' una llengua a altra.—La vanitat en la llengua.—Excel·lència de la llengua catalana.—Estudi de la llengua catalana.—La llengua catalana en l' oració, en la doctrina y en la predicació.—Realisme en la llengua.—Ortografia fonètica.—Necessitat de l' estudi etimològich.

Història de la llengua a Catalunya

Els primers habitants de Catalunya parlaven. Sa llengua es la primera parlada a Catalunya. ¿Son els ibers els primers habitants de Catalunya? Aixís se sòl dir per la rahó de no conèixerse històricament l' existència d' un pòble anterior. El nòm *iber*, de *habar*, passar, sèmbra donarlos el caràcter de gent que passa o viatja, deixant sospitar avants d' èl·le un altre pòble fix y resident, còm que diguéssim indígena qui batejaria als nou arribats ab el nòm de transeunts, *iberi*, cf. *hebraei*, hebrèus.

En Catalunya se tròben també totes les senyals de l' existència de l' hòme en els temps prehistòrichs, tals còm gavinets de pedra foguera, destrals de basalt (pedres del llamp), punxons d' òs. L' hòme lleuors, diuen, habitava en les caverne y esplugues

naturals ahont avuy se tròben dits obgèctes. ¿Vòlen dir que no tenia també y ensemps altres habitacions com avuy, que 'l temps ha destruides per ser menos consistents que les valmes o cambròtes naturals? Dels dòlmens, menhirs y cromlechs, y de les muralles ciclòpees de Tarragona, Girona y Mur no creuriem que fossen d'èpoques en que l' hòme no tingués ja civilisació y grans mèdis de fòrça y enginy per alçar aquèlles enormes pedres. Els prodigis d' Egipte en la mecànica en èpoques perdudes en l' obscuritat dels temps, no 'ls feren pas els cíclops.

La llèngua dels primers habitants queda degudament arxivada en els nòms topogràfics. Com opinem que en últim anàlisis tots aquèixos nòms se pòden reduhir a les llèngues semítiques, sentem la següent

Conclusió 1.ª *La primera llèngua de Catalunya es semítica.*

La monografia d' unes quantes paraules que 's guarden en nòstra orografia y hidrografia, farà nòstre argument. No es pas que l' estudi no 's prestés a més, però una introducció com escrivim no dona espay.

Les paraules en que ens fixarem son *dèu, jòu, mer, nar, pal, palag y ur*, en l' hidrografia, y *quer, tur, y rom* en la orografia.

Dèu

Dèu, de דָּבָב (dabab), rajar suaument (cf. דָּדָב (dad) el pit, y *dida*, pl. 51, nòta), se tròba encara en us corrent, però está també fossilisada, vg. *Les-Dèus y El-Dev-inat*. César, *De bello gallico*, lib. I, n. 28, cita 'l riu *Dub-is*, y en les fonts del Sèna pòsa 'ls *Man-dub-ii*. En Espanya se tròben els rius *O-dub-a y Dèr-a*,

y les poblacions *Sal-dub-a* y *Cor-dub-a* sobre l' Èbre y Bètis respectivament. Podríem posar més exemples.

Jòu

Jòu de יוֹב (hub), recollir aygua, cf. l' aràbich *ha-yab*, ayguador, y *al-jub*, pica d' aygua. Si no plau, podrà ser de la derivada יוּבָל o יוֹבָל (yubal o hubal), riu, de יָבַל (yabal), rajar, de הוּבַל (bul), pluja, cf. *bullire*, y *pluere*. *Hubal* ja en hebrèu dona אוּלַי (Hulay), riu afluent del Tigris y de l' Èufrates; però reduhit a *hul* o *yul* y obèrt en *jòl* abaixà la *l* en *u* y feu *jòu*; conversió general en el gallèch, gascó, francès y provençal: *ceu*, *cau*, *chou*, *aubo*, per *cèl*, *cal*, *còl*, *alba*.

Jòu, donchs, significa aygua. Cf. *jus*, caldo. Vallcebre té 'l *Torrent de la jòu*, y 'l prat, rovira y casa de *Jou-ans* (vuy cal Doctor) per dos estanys (l' *Estany* y *El-Vihòt*) avuy obèrts.—De *jòu* deriven *Jover*, *Jovell*, *Joudn*, *Jovany*, *Jou-anèu*, *Jove*, *Jovelle*, *Jovellar*, *Jovaló*, *Jualón*, *Jalón*, *Jalí*, *Jualín*, *Jalame*, *Jarama*, *Jallás*, *Jana*, *Xaló*, etc., etc. (V. Madoz).

N' hi ha molts en *Jar* castellá, vg. *Jara*, *Jaripa*, cf. *jarr-o* y *char-co*. *Jobal*, a frèch del Cardoner, guarda la forma allargada. *Jòu* de *jugum*, té menos fillada.

Mer

Mar, mer, mir, mor, mur.

Mer se tròba en מָרַר (marar), *a-mer-ar*, *a-mar-gar*, *Mer-ra*, *mær-ere*, estar trist, *mar*, *mer-us*, *mei-ere*, *mergere*, *mar-ge*, *mol-lis* (morlis), *mer-ienda*, beguda), y en mils de pòbles y aygues, còm: *Mer* (*A-mer*), *Mer-a*, *Mer-òla*, *Mer-òlla*, *Mer-der*, *Mer-dançá*, *Mer-dam*, *Merlers*, *Metge* (*Merge*=*Mertge*=*Metge*), *Mar-lans*, *May-ans*, *Mal-la* (riera de), *Mar-gançòl*, *Mòy-a*, *Mer-cadal*,

Mer-o, Mer-edo, Mer-ujedo, Mer-endero, Mér-i-da, Mer-za, Mier, Miera, Mier-es, Mir, Mir-as, Mir-an-da, Mir-ambell; Mòr-a, Manr-èsa per Marr-èsa, Mor-unys, Moro, Morón, Morga, Mor-gades, etc., etc. (V. Madoz).

Nar

Nar de נָהַר (nahar), *rajar*, cf. *nar-is, nor-ia*, recurrent per les vocals *nar, ner, nir, nor, nur*, y canviant-se en *nay, ney, noy, nuy, nal, nel, nil, nol, nul, nam, nem, nom, num*, o perden la *r* davant de *c* y *s*, o ab altres variants se troba a cada pas significant aygues y pòbles al peu d' elles.

Exemples: *Nar-aya, Nar-cea, Nar-gó, Nar-la, Narvinés (Nar-vinés), Ner-va, Ri-ner (riu-ner), Núr-ia, Neir-a; Nor-a, Nor-eña, Nor-ís, Nòya, Nal-èch, Nal-ió, Nal-ón; Nel-a, Nem-bra, Nin, Nina*. Cf. Nil d' Egipte.

Pal

Pal, primitiu de *palag*, (cf. *palus, pl-uere, bul-lire, fl-uere, pl-orare, pal-anca*), dona *pal, pau, po, pol, poll*, y recurrent *pal, pel, pil, pol, pul, pau, peu, piu, pou, puu* y variants y més variants en la toponímia. Alguns exemples: *Pala-mós, Pal-ancar, Pal-an-cares, Pal-ància, Pal-an-ques, Pal-mira, Pal-mera, Pal-meira, Pall-argas, Pall-arèsa, Pall-aròls; Pam-bre, Pam-pa, Pam-is, Pam-plona* (de *pal-pol-on-a, riu-riu-bò*); molts començats per *pan*: *Pan-izal, Pan-ticosa, Pan-toja, etc.*; molts en *par*, com *Par-dave, Par-de, Par-ga, Par-sent, etc.*: *Pol, Pol-a, Pol-endos, Pol-ientes, Pol-inyá, Poll-o, Poll-a, Poll-os, Poll-ayo, Ripoll* (riu-riu), *Mira-pòl* (riu-riu); n' hi ha en *pom, pon* y *por* (cf. *pòn-t, pal-anca, mèr-la, mor-ca, tor-t, s-ar-ga, sá-líchs, ur-bs* (Roma sobre 'l Tíber), *pò-ble, πόλις*, còses totes del peu d' aygues); *Pel-eón, Pel-oche*; molts en *pen*, vg.: *Pen-dis, Pen-das, Pen-diella*,

etcètera; *La-Pi-la*, *Pil-as*, *Pil-atos*, *Pil-es*, *Pil-oña*, *Pin-a*, *Pin-ar*, podèntnhi havèr en *pul*, *pum*, *pur*, etcètera, cf. *pur-us*, *pur-gare*.

Palau

Palau de פָּלַא (palág), riu, rech, còrrech, dona *palau*, *palo*, trobantse ab el significat d' aygua en mils nòms de rius, torrents, pòbles riberènchs, etc.

Exemples: *Palau Sator*, *Palau Tordera*, *Palau Solitar*, *Palòl*, *Palòl Savaldoria*, *Palòl d' Onyar*; *Palòu*, *Palo-mar*, *Palo-mera*, *Palo-meròla*, y en castellà dona *palacios* y *palazuelos*, etc., etc.

Ur

Ur de עוּר (hur), estar nuhu, foradar, dona מְעוּרִים (mhorim), les obertures o fònts naturals de l' evacuació corporal, y enfortint el ו en פ dona מְקוּר (mqor) fònt. Còm עוּר (hur) il·luminar, dona *ver-us*, *ver-itas*, aixís *hur*, estar nuhu, dona *ver-eri*, avergonyirse, y compàres בּוֹזַע (bux), avergonyirse, y *boixa*, obertura per vessar aygua.

En fi, que *ur*, en l' hebrèu antich significa *aygua*, *fònt*, *riu*. Compàres el basch *ur-a*, l' aygua. Abraham fou portat de *Ur* dels caldèus èntre 'l Tigris y l' Èufrates, y al pèu del Tigris cita Ammià Marcel·lí la ciutat de *Dur-a*, y Polibi cita altra *Dur-a* a la ribera de l' Èufrates. Cf. quasi be tots els mots llatins de l' arrèl *ur*, especialment *ur-ina*, *ur-na*, *ur-ceus*, *haur-ire*, pouar, etc.

Advertim que *ur* s' ha modificat en *or*, *o*, *u*, *d-or*, *t-or*, *t-ur*, *v-er*, etc., y fem notar que Catalunya está regada y poblada de *ur*: *Ur*, poblèt a una hòra de Puigcerdá, èntre dues aygues; *Ur-ge-ll*, èntre 'l Sègre y Valira; *Valira*, riu d' Andòrra, de *Verira*, de *Ur-ira*; *Or-ganyá*, vila sobre 'l Sègre; *Oliana*, per

Or-iana, sobre 'l Sègre; *Ll-úr-ia* (vall de l' *Uria*); *Bes-dra*, pòble entre dues aygues, y Vall, Fònt y Aygua *D-dra*, y *S-or-ba* (cf. *S-or-ga* riu y pòble, província Orense), y *Vila-Ur-bina*, *S-úr-ia*, *Santpedor*, (St. Pere de Or), en el Cardoner y sos afluents; *D-ur-ius*, *Duero*; *Tor*, *Tora*, *Torá*, *Tordera*, *Riu-tòr(t)*, *Tèr*, *Toro*, *Tordesillas*, *Túria*, *Tortosa*, *Tol-osa*, *Be-sòs* (*Bes-drs*, dos rius).

Cèrquesen més en el Diccionari de Madoz o altre geogràfic, començats com els anteriors, y fins per *Ar*, com *Arga*, *Ar-noya*, advertint que alguns començats per *ar*, *or*, y *tur* serán de montanyes o llòchs montanyosos.

B-ar, *b-er*, *b-ir*, *b-or*, *b-ur*, o *v-ar*, *v-er*, *v-ir*, *v-or*, *v-ur*.

Ur en ses variants preposá una *b* eufònica; compara *ora* y *v-dra*, y *b-arro*, *b-arral*, *b-arril*, *b-assa* y *vessar*, per *b-ar-sa* y *ver-sar*, *b-erro* (créixens).

Dequí sortiren *b-ar-ca* (*nahar*, rajar, feu *nau*, Víde pl. 469), y els innumerables *Barca*, *Barceno*, *Barcelona*, *Barcelonèta*, *Barceló*, *Ber-enuy*, *Ver-gel*, *Ver-al*, *Ber-astegui*, *Vir*, *Virga*, *Bor*, *Bor-ge*, *Bor-degé*, *Bornalón*, *Bor-niero*, *Bor-osa*, *Bors*, *Borr-edá*, *Borr-iòl*, *Borr-es*, *Borr-ell*; *Bur-bia*, *Bur-gas*, *Bur-dalo*, *Burejo*, *Burdalo*, *Bur-o*, *Burr-iana*, *Bur-unda*, etc., en totes les variants.

En fi que l' *ar*, *er*, *ir*, *or*, *ur*, aygua, ha prefixades qualsevòls consonants: *S-dra*, cf. *s-orr-iar*, *s-orr-a*, *S-arr-ia* y *s-our-ce*, francès, fònt; y ha mudada la *r* en *l* o *b* o *m*: *Ol-ván*, *Ol-èsa*, *Ol-uges*, *Ol-ius*, *Ol-iete*, *Ol-òt*, *Ob-iòls*, *Om-ells*, *Om-ellons*, etc. Alguns en *ol* serán de *ola*, basch, cabana, ferreteria; altres de *ol-zina* per *al-zina*, altres més pòchs de *òli* y *oliva*; alguns de *or*, montanya.

Molts en *ar* o *er* signifiquen aygues: *Ariège*, *Arrèu*, *Arròyo*, *Er*, *Erige*, etc.

Quer

Quer es de קִיר (quir) y dolç de הָרָה o הָרָה (hor o har), montanya, y dona les formes, *car, quor, quir, cer, cir, cor, cur* y endolcit *gar, ger, gir, gor, gur, o ar, er, ir, or, ur*.

Exemples: *Quer, El-Quer, La-Quera, El-Queròt y La-Queròta* (Vallcebre), y ab calificatiu: *Quer-alt, Quer-altó, Quer-alps, Quer-foradat, Quer-fenellat, Quer-pelat* (Capolatf); *Quero, Queiro, Que-ra, Quiro; Car-dó, Car-dona; Car-dèt, Car-lèt, Car-lit, Ca-dí, Ca-di-nell* (Cardí), *Car-inyèna, Cer-vera, Cer-velló, cir-rus, cer-ro, cer-rat, Cor-uña, Corr-a, Corr-oncuy, Cor-vera, Mont-corón* (vuy *Mont-grony*); ab *g*: *Garí o Galí, Puig-galí, Garona*; per metátesis *Gra-nyèna, Gra-muntell, A-gra-munt, Ger-ona, Ger-onella, o Gir-ona, Gir-onella, Gir-ó, Gir*. Molts en *g* pòden significar també aygua, vg. *Girona* sobre l' Onyá (*Or-nyá*), *Gir-onella*, sobre 'l Llobregat. *Gar-ona, Gurri, rius*.

Sènç consonant: *Ar-a*, (cf. *ara*, pedra sagrada), *Du-arri*, (dues montanyes).

Or-ó, Puig-or-ídl, Mont-or-ídl, Or-ídl, Or-ri-òls, Or-ri. Molts en *or* y *c-or*, signifiquen aygues. (V. **Ur**).

Tur

Es de טִיר (tur), montanya, y es encara vulgar aplicantse a serrats, puigs o toçals, vg. *tur, tur-ó, tur-o-n-èt, Tur-ull, Tur-elló*. Cf. *tur-geo, tu-meo, tuber* y *tur-ris*, y nòta que a vegades se confón ab **Ur**. (V. **Ur**).

sabèm que *galí* també significa *puig*, resultant un *Puig-Puig*.

Donchs be, aquèixes albardes sobre albardes se tròben ja en aquèlla llèngua semítica. Sien exemples *Corduba*, de *cor*, aygua y *dub*, aygua, vòra 'l Bètis; *Salduba*, de *sal-sar-ar*, aygua (cf. *Tulcis*, per *Tur-cis*, el Francolí), y *dub*, aygua; *Oduba*, de *or*, aygua y *dub*, aygua; *Arnoya*, de *ar*, aygua, y *noya*, aygua. *Palomera*, de *palag*, aygua y *mera*, aygua; *Po-mer*, (Polmer), *Pal-mir-a*, *Pala-mós* (Palamors), *I-borra*, (de *ir=ur* y *borra*, aygua); *Mar-tor-ell*. Fins hi ha nòms repetits très vòltes, còm *Palau-solitar* (Palau-sor-i-tar, aygua-aygua-aygua), *Palau-Tor-dera* (id, id., id.). Altres son empeltats d' arábichs, còm *Guad-al-a-jara* (riu el *Jara*, riu). Altres ho son de llatí; còm *Ri-ner*, *Ri-poll*, *Ri-daure* (de *rivus* y *ner*, *pol* y *d-aure=d-òr-a*, aygua); *Vall d' Arán*, (*hardn*, basch, vall); *Pobla*, de *pol-pola*, riu-riu; *Oro-mir*, riu-riu.

ADVERTENCIES: 1.ª Estudiant la topografia podrà succehir, vg. que un pòble que duu nòm de montanya, se tròbe en un pla. En aquèx cas pòt sospitarse que destruit en la montanya, fou reedificat en el pla y cambiant de llòch, no cambiá de nòm, perquè ja no se sabia que aquèll nòm en endavant no li podia convenir.—2.ª Que es molt important fixarse en les incontables paraules que en la topografia y en la llèngua en general deixa una sola arrèl llunyana. Així se comprèn còm les llèngues s' han fet a fòrça de parlar; y, còm el musich de sèt nòtes traun mil acòrts, així 'ls pòbles de poquíssimes vèus n' han tret fins a no podèrse contar.—3.ª Que 'ls pòbles a l' espargirse ab gran esbull per no sabèrse entendre, parlaven igual o casi igual.—4.ª La topografia presentantnos batejats en ibèrich tots els serrats y torrents, demòstra la densitat de la

població ibèrica.—5.ª La llengua semítica a que 'ns hem referit, es la primera que presenta sa existència en la Península.—6.ª Aquèixa llengua es en el fondo l' hebrèa, tirant, ens sèmbra, a aramèa.—7.ª Si algú pretengués que era la fenícia, germana per altra part de la hebrèa, hauria de provar també que 'ls fenicis l' havien portada a França, Itàlia, etc. Pènso que 'ls fenicis y 'ls ibers se compendrien fàcilment per la casi igualtat de ses llèngues, però la dominant degué ser la del major número, que serien els ibers.—8.ª Que el gran bascòlech el Princep L. L. Bonaparte fa mal de suposar un contacte basch-itàlich per trobar alguns nòms d' Itàlia comuns ab la Basconia; puig aquèx contacte no es basch-itàlich, sinó general en la fònt semítica de hònt pouàrem tots.

Conclusió 3.ª *Catalunya portá l' us de llengua ibèrica fins a l' actual variant basca, es dir, que Catalunya parlá 'l basch.*

El trobarse en la llengua usual catalana molts mots usats idènticament en les províncies basques no probaria pas nòstra tèsis, puig dits mots podrien ser importats d' altres fònts, principalment que 'l basch no té pas, creyèm, paraules irreduhibles a altres llèngues, de quines podríem nosaltres havèr prèses també aquèlles vèus comunes. Però sí creyèm concluyent l' argument basat en la toponímia catalana en la que se tròben les paraules basques ab la metèixa composició y règim baschs.

Sobre 'ls mapes mès antichs aparèixen *Il-ur-o*, (Mataró), *Il-er-da* (Llèyda), fetes de *iri* o *ili*, ciutat, *ur* y *er*, áygua y *o* y *da* sufixs de llòch. *Oi-o(r)*, *Oi-ur-ana*, *Oi-ur-ó*, de *eche*, casa, y *or* y *ur*, ayga o montanya, segons la posició. *Tarraga* (Targa), *Tarrag-on-a*, de *tar*, ayga o montanya segons, *aga*,

llòch, y *on*, bò. *Bescaràn*, de *bi(s)*, dues, *car*, montanya, y *ain*, llòch, sò es, carèna o cap de sèrra. *Organyá*, de *or*, aygua, *gain*, sobre, sobre l' aygua, la *á* d' influència llatina. *Sagarci* (Sagás), de *sagar*, pomer, y *ci*, llòch. *Aspar*, de *aitz*, montanya, y *par* o *bar*, dintre.

Volèm que 'ls dits exemples basten, ja que 'l basch constituèx una gran part de nòstra toponímia, però 'l seu estudi necessita benbé un llibre esprés.

Conclusió 4.ª *La llengua basca de Catalunya se convertí pòch a pòch en llengua cèlta.*

Quant al sigle XIV avants de J. C. els fenicis foren trets de llurs tèrres interiors per Aarón que anava ocupant la tèrra de la promèsa, ompliren a Tiro y Sidón fins a sobreixir, y s' esbandiren cap a Espanya ocupantla tota sènç dominarla, puig el seu fi era 'l comèrç. Ja hèm dit que influirien pòch en la llengua. Cinch sigles després en 900 avants de J. C. els grechs de l' illa de Ròdes vingueren a fundar a Ròses y ocuparen també les illes balears. Els grechs fòcis que havien en 600 fundat a Marsella y a *Agatha*, vuy Agde, en el departament de Besièrs, vingueren a fundar en 500 a *Emporion*, vuy Empúries, cèrca de Ròses en la província de Girona; y apoderantse de Ròses baixaren fins al règne de València fundanthi a Zanto y després a *Saguntum*, vuy Murvedre. Els cartaginèsos que intervingueren en la península 296 anys, ab pròu feynes tocaren a Catalunya, puig sòlament estigueren en èlla dos anys, o sia, desde 'l pas d' Anníbal en 218 fins a la derròta de Hannón, general cartaginès, en 216 per Cnèu Scipió, general Romá.

Retornarèm sobre l' influència grega, però avants seguirem els cèltes o galos. Segòns testimòni de

Estrabó els íbers a més de la Península ocupaven tot l' istme. Diu que «pels primers era nomenada Ibèria tota la terra de part deçà del Ròse y l' istme que estrènyen els golfes gálíchs» de Lion y de Gasconya. (III, 4, 19). Però Periplus de Seylax diu que «després dels íbers s' hi tròben llígurs e íbers barrejats fins al riu Ròse.» (*Geog. min.*, I, 11). Ja donchs els llígurs que s' estenien del Ròse als Alps, barrejantse ab els íbers fins al Pirinèu començarien a canviar la llengua. La llígur era cèlta o una variant de la cèlta que 's parlava en el centre y nòrt de les Gàlies.

Però l' influència cèlta fou decisiva quant les tribus cèltes s' avançaren cap a Espanya ocupantla tota, especialment el nòrt y ponent. L' època d' aquèixa invasió no es pas coneguda, però al menes al sigle IV avants de J. C. hauria ja començat, perquè Estrabó esmentant a Narbona, avants ibèrica, l' anomena mercat y ciutat cèltica: *Νάρβων ἐμπόριον καὶ πόλις κελτική*.

L' invasió cèltica degué ser molt densa per poder canviar en gran part la llengua. El cambi fou obra de sigles y la llengua ibèrica pogué deixar, no obstant, un gran pòsit de sos termes en la nova llengua, que ara dirèm cèltica. La llengua cèlta es molt semblant a la llatina, tant que 'l celtòlech Buller diu que 'l llatí 's formá del grech y del cèlta, y segons el seu parèr, tots els naturals d' Itàlia son cèltes. Aquí, donchs, Catalunya parlava un cèlta seu, molt aproximat al llatí.

Conclusió 5.ª *La llengua cèlta de Catalunya fou influida pel grech.*

Catalunya y la Provènça en ses relacions ab els grechs durant 700 anys, be que no arribarien a par-

lar el grech, perquè la població indígena era sempre molt superior a la colonisadora, ne prengueren, no obstant, molts elements que no 's tròben en el llatí, y especialment degueren pèndren aquèll impuls de desenròtllle y progrés que feu ser, a la llèngua catalana o provençal la primera que en l' història aparex culta y consagrada ja a la literatura. No es fàcil amidar aquèixa influència, perquè la major part dels cassos l' element grech-catalá se tròba també en el llatí, no essent possible llavors dir si l' importaren els grechs ó 'ls llatins. El metèx dupte ocorre sempre que 's vòlen senyalar paraules gòtiques, puig se les tròba ensemps en grech o en llatí y res priva que les tingués ja 'l metèx cèlta.

Conclusió 6.ª L' influència del llatí sobre la llèngua cèlta de Catalunya es evident.

Ab la vinguda de Cnèu Scipió (216) a Catalunya, començá en èlla 'l domini de Roma que no fou definitiu y pacífich fins als 19 anys avants de J. C. regnant César August. Continué 'l seu domini ja pacífich fins a la vinguda dels gòts en 414 després de J. C., any en que Ataulf el primer rèy gòt ocupá Catalunya la vella, o sia l' orient desde 'ls Pirinèus y 'l mar fins al Llobregat. Aixís l' influència directa se deixá sentir durant 600 anys, havèntse continuat després, per ferse en llatí tots els estudis y bona part de l' ensenyança y liturgia cristianes. Avuy metèx se deixa sentir encara fòrtament l' influència llatina perquè pòble y sabis deriven del llatí 'ls mots que 'ls fan menester, y mentres cauen á diari mots clàssichs de l' antiga llèngua, se 'ls substituèx per mots del llatí. A ápat va rellevantlo menjar, a bòrni, guèrx (*versus*), a mox, mans, a ren, llevat, a amerar, mollar, a deixatar, batre, etc.

No tenim necessitat de provar l' influència llatina, perquè tothom la confessa, y més aviat s' exagera que s' escatima.

Conclusió 7.ª La llengua llatina no arribaria a ser la del poble a Catalunya.

Veus aquí alguns dels arguments que m' acuden:

1.er Ensempè que en el Laci 's parlava 'l llatí, en altres regions d' Itàlia s' oien altres llèngues èntregrechllatines prou semblants al català. Per comprovar aquèsta asserció bastará dir al lector que César Cantú en el T. IV, c. 19, pròba que fins el metèx toscá actual se parlava ensemps y tal vòlta ja avans que 'l llatí, y ab gran abundància de testimoniis demòstra que la metèixa Itàlia en els temps de la República y de l' Impèri tenia diferents llèngues. Per lo que pregunta: «Quanto più dovevano le prische lingue sussistere fuori d' Italia?» Y tot seguit pròba que existien. Remetèm allí 'l lector. No es cas que fem aquí un estudi ja fet per altres. També deurá consultar el lector el T. V, c. 28 y l' *Archeologia*, § 165.

2.^{on} No 'ns sèmblen suficients 600 anys per implantar el llatí, tant més que durant els 189 primers Catalunya lluytá per sa independència, y no es probable que may arribés a portar ab gust el jòn de Roma quina supèrbia y avarícia no se li ocultaven. La dominació e immigració árabe fou en Espanya més dènça sènç comparança que la romana, y no obstant, després de 700 anys la llengua arábiga, excepció de unes pòques paraules, repassá l' estrèt de Gibraltar ab l' últim sarrahí. Les tribus indígenes de l' Amèrica després de 400 anys de caça que venen sufrint y apesar de la immensa immigració europèa, guarden ses llèngues, y no les perderán mentres no

se les dispèrse. Una societat per pòca unió que se li permèta, no deixa may el primer y natural mèdi de comunicació que es la sua llèngua. Aquèx miracle de cambiar una llèngua no 's vèu sinó ahont se cambien els qui parlen, còm, vg. en les isles Afortunades o Canàries ahont s' estingí la raça indígena y la població 's compón de sòls sobrevinguts. Trèss sigles de dominació gòda casi no deixen rastre en la llèngua. Quatre cents anys de pa de mayrastre ¡quins cambis han fet en la llèngua catalana popular! S' han fet vers esfòrços per matarla y quant la creyen mòrta ¡no saben que la llèngua es el pòble! s' ha deixondat ab incomparables energies, mès hermo-sa y ufana que may. Donchs, conclourèm que 600 anys mal aprofitats no eren pròus per empeltar una llèngua totalment nòva, en un pòble enemich de Roma, sènça centres d' ensenyança, sènça servèy militar forçós, pròu mancat de vies de comunicació; en un pòble que Roma subjugá, però que 'l respectá còm els altres conqueridors.

3.er Quant Roma se possessioná pacíficament de Catalunya, la llènga llatina entrava en son período de descomposició a Roma metèx, puig Plaut diu que en son temps hi havia dues llèngues; nòble una, y una altra plebèya, fent Ciceró també la distinció de llèngua clàssica y llèngua urbana. Del llatí clàssich, deya Quintiliá, que era mès difícil d' apèndre que qualsevòl altra llèngua estranya. Luègo hi havia un llatí no clàssich, molt diferent de èlles y del clàssich. Donchs, faltava ja a la llèngua llatina la força per vulgarisarse en altres pòbles, ja que no la hi vindrien pas a portar els retòrichs, sinó que ho haurien fet els soldats y 'l comèrç.

Conclusió 8.ª *La llatinisació romana del Català es en part aparent, y en la part real es deguda bòn xich als temps posteriors a la dominació de Roma.*

Es molt comú crèure que 'l català es fill natural del llatí, mentres que sòls n' es fill adoptiu; volèm dir que la llèngua llatina y també la grega, còm a llèngues de la civilisació, donaren un impuls y una direcció tan fòrta a les llèngues dels pòbles que civilisaren que se les afillaren fins al punt de ferles pèndre per filles seves. Però 'ls estudis històrichs han demostrat ab ajuda de la filologia que dites llèngues tenien el seu ser. Existien ja mènors riques de formes, però mes abundants d' arrèls que la llatina, y sobretot mès senzilles. La llèngua llatina s' aná separant de la capacitat del pòble per quedarse la llèngua de la política, de l' oratòria y de la poesia, que no era vulgar còm la nòstra sinó clàssica. Les llèngues populars, al contrari, guardaren la senzillèsa y nuhèsa de l' arrèl semítica o indiana. Si tròbo en el català *coix, moix, deixatar, berenar, per merenar*, y mil altres, encara que les puch deduhir de *clausus, mulsus, depser'e* y *mer-um*, també es cèrt que ningú 'm priva de pèndreles dirèctament de l' hebrèu קוֹיִם (coix, ser corp, מוֹיִם (muix), palpar, דוֹיִם (duix), estridolar, y mer, conegut, aygua. Aquèl·ls etimòlechs que no 's volen mòure del llatí per cercar la rahó de sos mots esperèm que 's desenganyarán d' una vegada. Si 'l llatí no es mès que una variant de les metèixes arrèls semítiques, ¿per què no concedir la metèixa formació dirècta al català, sènç negarli ensemps una gran llatinisació? Conclohèm que 'l català guarda un gran nombre de paraules que no pendria del llatí sinó de l' ibèrich, del cèlta y del grech, lo metèx en la topografia que en la llèngua usual.

La gran semblança èntre 'l cèlta catalá y 'l llatí se havia aumentat per la colonisació grega, y si, còm diu Buller, el llatí se formá del grech y del cèlta, tenim que 'l llatí podia aparèixer sobre Catalunya còm sobre 'l Laci, puig aquí hi havia també cèlta y grech. El cèrt es que en el fondo la paraula grega, cèlta o llatina es la metèixa, trobantse sa fònt en la llèngua semítica.

Diu Plutarch que Sertòri, natural de Núrcia, ciutat dels Sabins, que lluytà per l' independència de Catalunya, Aragó y part de la Aquitània, derrotant els exèrcits romans y posant la capital de sos dominis en Osca, parlava la llèngua dels seus súbdits y que posá una universitat en Osca per ensenyar a la juventut nòble del pahís, llètres gregues y llatines, dehont sèmbra que la llènga dels catalans que eren els súbdits més numerosos de Sertòri sería fácil per èll y propera al grech y llatí, d'altre mòdo sèmbra un xich atrevit fer estudiar aquèixes llèngues á persones per qui fossen del tot estranyes.

La llatinisació del catalá se feu gradualment a fòrça de sigles y s' está fent encara avuy còm hèm indicat. L' element indigen de la llèngua no fou may avassallat del tot, y no 's contentá ab guardar un immens catálech dels seus termes, sinó que no volgué apèndre la declinació ni la conjugació llatines. De la declinació sèmbra que sòls ne prengué 'ls números, y de la conjugació ne deixá tots els temps senzills de la Passiva, y tots els del radical de pretèrit de l' Activa, així còm el Futur Imperfet y Condicional. Catalunya y el Rosselló son encara refractaris al Perfet senzill llatí; y a pesar de que 'ls sabis llatinisants han escrit casi sènç excepció dit Perfet, el pòble sempre l' ha suplèrt per l' aussiliar *havèr* (V. p. 110): *vay fer, vares fer, no fíu, feres*, etc. En documents

bearnèsos del segle XIV (1) aparèx també dit suplement, que avuy ja ha estat substituït pel Perfet llatí en el gascò. El castellà tingué també còm vulgar tal suplement preposant el vèrp aussiliar. Ho demòstren el Perfet *estuve*, *anduve*, etc., per *estar-hube*, *andar-hube*, etc., y encara usá també 'l suplement en l' Imperfet y Plusquam de Subjuntiu: *estuviera*, *estuviese* per *estar-hubiera*, *estar-hubiese*, per *stare-haberem*, *stare-habuissem*. Còm el catalá, totes les llèngues sobreviscudes al llatí han suplèrt aixís el Futur y 'l condicional: *amaré*, *amaria*, per *amare-habeo*, *amare-habebam*; còm han suplèrt els temps d' acció complèta pel participi passiu: *he amat*, *havia amat*, *hauré amat*, *haja amat*, *haguera*, *hauria* y *hagués amat*, per *habeo amatum*, *habebam amatum*, *habere-habeo amatum*, *habeam amatum*, *haberem*, *habere-habebam*, *habuissem amatum*. Avuy els escriptors catalans usen ja 'l Perfet perifràstich remòt, però de continuar negantli 'l drèt a la vida, tal vòlta hauria mòrt, còm es mòrt en castellá. Es més fácil pel pòble a qui 'l perfet llatí entrebanca aquí lo metèx que a tot arrèn per sa irregularitat.

Conclohèm que nòstre pòble no arribá a parlar el llatí, sustituint la declinació per les preposicions, guardantne encara una anterior al llatí, tal es *ab* (V. pl. 124). Conclohèm que 'l llatí va inundant encara avuy el catalá, gràcies a la corrent classicista representada pels sacerdots y per tota la gent d'estudi. En els sigles de dominació romana el llatí depositá en el catalá les arrèls, que devien en els sigles vinents desenrotllarse per mèdi de la derivació y composició catalanes. Així *angor* doná *anyor*, *anyorar*, *anyorament*, *anyorança*, *anyorívol*, *anyoradiç*.

(1) Lo Beguer de Pardies ba entrar a l' hostau, e ba prener lo criminalh, e bau meter a Bone en la maa. (*D' una acta dels arzius dels Baixos-Pirinèus, de 1345*).

Conclusió 9.ª *No 's pòt fixar en quin sigle la llèngua catalana presentá 'ls tirats essencials de sa actual fesomia.*

Preguntar en quin sigle la llèngua catalana se presentá en son ésser peculiar, es igual que preguntar a un hòme quin dia 's va fer gran. L'aparició d'una llèngua no es pas òbra d'un sigle. El pòble que la fa aparèixer, no ho advertèx pas èll metèx. Èll no está may sènça llèngua; té sempre la adaptada a ses necessitats, y parlant, en sos llabis la llèngua va transformantse, es dir, que mòr y renax de contínuu còm el fullar y desfullarse dels arbres sempre vèrts.

El catalá, donchs, al gran tresor d'elements ibèrich-baschs y cèltes hi anyadí 'ls grechs y llatins. Be que no li sap greu al catalá de tenir molts termes per significar lo metèx (*cuny, tascó, gaspa, call, falca* signifiquen tots el fèrre o fust triangular ab que 's còllen y estrènyen els mánechs en les ulleres de les èynes), no obstant deixá anar perdent els termes a qui la vellèsa feya ja mènys intel·ligibles per pèndren d'altres que ferien més vivament la seva atenció. Guarda encara gran capdal de vèus de totes les seves etats, be que molt sovint es pròu difícil determinar si dites vèus son d'aquèsta o aquèlla etat, puig les sues arrèls se tròben en totes.

Si no 's pòt fixar el sigle de la formació del catalá, dirèm a lo mènus en quin sigle devia ja estar-se formant activament. Això que a més de presentir-se, deuria demostrarse ab documents, se queda sempre fòra de l'evidència per no trobarse a Catalunya escrits anteriors al sigle IX.

Sènç perjudici de que estudis més pregonos pòrtien més lluny la data de nòstra llèngua actual, aquí la colocarem al sigle VI.

Conclusió 10.ª *L' època de l' aparició de l' actual llengua catalana se 'n puja segurament al segle VI.*

No volèm cap argument tret de la cayguda de l' Impèri romá, ni de la vinguda dels gòts, sinó sòlament aquest altre que seguèx:

Al començar el segle IX la llengua catalana se presenta ja formada; però per formarse en atenció sobretot a que al principi l' empenta del gèni es pòca y tròba grans resistències, necessitá al mènosc o trèss sigles; donchs la llengua catalana començá al segle VI per lo mènys. Crèch que sòlament se m' exigirá que pròbe la major, sò es, que la *llengua catalana estava formada al començar el segle IX.*

El document mès antich que existèx es l' Acta de consagració de la Catedral de la Sèn d' Urgell. De èlla principalment pendrèm els materials. Apesar de havèr el notari (que escriuria de memòria, segons lo mal parats que deixa 'l llatí y l' ortografia) fet esfòrços per llatinisar els termes vulgars, li n' escaparen pròus en catalá, dels quins podrèm argüir.

La llèy de escurçament aparèx sempre que queda un mot en catalá, vg. *Tost, Eguils, Argilers, Linars, Kabrils, Tarabil, Isavals, Merles, Ferrera*, en llatí *Tostis=Costis=Cotis*, ròca, *Equilia*, corral d' eugues; *Argillarios*, terrers d' argila; *Linaria*, camps sembrats de lli; *Caprilia*, corral de cabres; *Taurile*, corral de bòus (es verosímil que en el Pirinèu els corralss fossen la primera pedra de la formació de pòbles), *Ipsa-vallis*, la vall, (a mènosc que fos de *iri-çabal-ci*, llòch de ampla Vila, de *ci*, sufix basch de llòch, *çabal*, ample y *iri* vila); *Merlarios*, corrents d' aygua; *Ferraria*, casa o taller de ferrar.

La llèy de distinció aparèx aquí metèx guardantse la s plural en *Argilers* y *Merles* y anyadintse la me-

tèixa a *Eguils*, *Kabrils*, *Linars*, y sostenintse en *Isavals*. La *r* de *Argilers*, *Linars* que ja no aparèx en *Merles* (Merlers) se guarda per distinció, y l' escriurela y omètre-la ensemps pròba que ja no 's pronuncïava, còm tampòch se pronuncia avuy.

La *llèy de l' eufonia* era la metèixa d' avuy, comprobantse també en l' adició de la *s* de *Tost* y en els cambis de *Tost* (*c* en *t*), *Eguils* (*q* en *g*), *Argilers*, *Merlés*, *Terreros*, *Turtera*, y *Ferrera* per *Argilairs*, *Merlairs* y *Ferraira* (*ai* en *e*), *Kabrils* (*p* en *b*), *Cerketa*, *Cercos*, per *Querceta*, *Quercos*, (*q* en *c*, *alzinèda*, *alzines*).

Formació del plural (V. pl. 49). Aquèsta caracterisa una llèngua. Donchs dels anteriors exemples se vèu que 'l catalá en el començ del sigle nou tenia ja dita formació idèntica ab avuy. Mès exemples: *Banieras*, *Perlas*, *Kannellas*, *Archas*, *Traverseras*, *Oortalz*, *Oum Lagunnas*, per *Banyeras*, *Perlas*, *Canellas* (Cabanellas[†]), *Arcas* (ròques), *Traverseras*, *Oortals* (de *cortal*, de *cort*), *Llagunas* (de *lacus*, *llachs*).

Gènre. Ja no aparèx sinó el gènre masculí y femení sempre que 's vèuen concordàncies catalanes còm son les de *ille*, *illa*, *ipse*, *ipsa* usats còm articles: *Illocincto*, *Illasilva*, *ipsa Mora*, *ipsa Petra*, *El-Oint*, *La-Sèlva*, *La-Mòra*, *La-Pedra*.

Sustantius. Aparèx la formació catalana de *sustantius*, ja d' *adjectius* llatins, còm *ipso plano*, *illo Obago*, *Traverseras*, *ipsa Clusa*, *illocincto*, *kanavita*, *Ferrera*, de *planus*, *opacus*, *transversarius*, *ferrarius*, *clausus*, *cinctus*, *canalatus*, *La-Clusa*, *Canalda* (Canal, *La-Canal*, *La-Canalaga*, *La-Canalèta*, y 'l nòm *canal* femení son molt comuns en la topografia);—ja d' altres *sustantius*, vg. *Palieroliis* de *palleròl*, de *paller*, de *pal*, *aygua*, *Sollanello* de *Soldá*, de *sol*, *Montanione*, de *montanya*, de *mons*, *Monte-*

liano, de *Montell*, de *mons*; *Kastellare*, de *castellum*; *Villare* y *villarunculum* de *villa*, *Timoneta*, de *timó*, de *thymus*; *Ribeira*, de *ripa*; *Mollinellum*, de *molí*, de *moles*.

Intensius. Se presenta la metèixa formació de *intensius diminutius* d' avuy, vg. *Solan-ell*, *Paller-òls*, *Montany-ó*, *Mon-tell-á*, *Can-elles*, *Molin-ell* (*Molnell*).

Derivació. Se vèu la metèixa derivació, vg. *Cavallera*, *Ribeira* o *Ribera*, *Oortals* (al enllòch de *il llatí*, cf. *Cortils* y *Cortiula*, de *Cortilia*); *Oastellar*, *Vilar*.

Declinació. Se nòta 'l metèx cambi de declinació dels nòms ab tendència a ferlos de la 1.ª y 2.ª vg. *Sòcra mortua* (per *Socru mortua*); *Oercos* (2.ª) per *Quercus* (4.ª).

Composició. Es idèntica ab la d' avuy barrejantse hebrèu y basch, còm *kasa-muniz*, *Oasamunt*; hebrèu y llatí: *kerubeo*, per *ker-rubeo* (*Querrubí*, ròca roja); o basch y llatí: *Urgellensis* de *Urgi* (llòch d' áygua), *ell* y *ensis* llatí; *Lordensis* de *L'* (article), *or* (aygua, riu), *d* eufònica y *ensis* (Vall de l' òr); *illa-Corre*, *La-ròca*, *La-Còr*; o llatí sòl: *Villa-rubea*, *Villa-nova*. Afixació de l' *etum* al sufix catalá: de *Tim-ó*, *Timon-èda*; de *spin-al*, *Spinal-etum*, (*Spinalèt* fèu *Espinauèt*, *Spinauvèt* y *Spinalbèt* per desplaçh de la *u* en *uv* y grafia de la *l* antiga en llòch de l' *u*); el llatí deya *thym-etum*, *spin-etum*.

Article. Aparèx per mèdi de *ipse*, *ille*, *ipsa*, *illa* en els metèixos pòbles que encara avuy el guarden, probant que 'l devien tenir còm necessari y de temps, puig no l' han deixat, vg. *illo-cincto*, *illo-plano*, *El-Cint*, *El-Pla*, *illa-curriz*, *illa-silva*, *La-Corriu*, *La-Sèlva*.

Dèn notarse que 'ls demostratius en *ipsas parroquias*, *ipsos torrentes*, etc., fins acompanyant substantius comuns, son veraders articles y res més.

Per fi, en *Lordensis* y *lapides bellos* aparèx l' article en la pròpia forma d' avuy. La vall *Lordensis* per mi es vall de l' òr (vulg. òrt), vall de l' aygua, comarca de Morunys (de *Mor-un-gi*, o *Morunci*, llòch de bona aygua). Tal vòlta el títol de Ntra. Sra. de l' Hòrt, deuria ser de l' Or. No oblidar que *Bisaura*, *Besòra*, significa *dues aygues o rius*, l' una es la *D'òra*, (Vall d'òra) y l' altra *L'or* o *l' Cardoner*. Y en sa ribera hi ha *Sampedòr* (Sant Pere d' Or o del riu Cardoner).—*Lapides bellos* es una falsa traducció de *La-Baells*, que es el metèx que *La-vadella* (*illa-vadella*, els guanèts o passos del riu), sòls que *La-vahells* catalanisá el plural *vadella* dient *vadells* o *vahells*. Donchs, *L'ordensis* y *Lapides bellos* duuen l' article l' y la usats còm avuy.

Prondm relatiu. Aparèx indeclinable y ab idèntich us que avuy: *Sancte Marie que dicunt in Ribeira, que holim vocaverunt, que dicunt de templo*. També aparèx en les formes *qui* y *quod*, y una vegada que 'l notari intenta declinarlo, l' equivoca: *cuius locum, per quem locum*; còm també equivoca el gènre en la data: *die... quod est Omnium Sanctorum festivitas*.

Vèrp. Respècte del vèrp per jugar pòch en el document y per ser més fácil sempre de traduhir al llatí, no s' hi vèu tant el catalá; deixen però èntrevèure pròu la traducció, vg. *tradidi ad roborandum, per tradidi roborandum* y aquèlles *dicunt, vocant*.

Preposició. Les preposicions son mòrtas, no respectántsels el règim: *ob religione,—in librorum kano-num vel decreta pontificum sanxitum est,—cum ipsos torrentes,—parroquia de Prulianos,—cum eius parroquias,—per scripture*.

Conjunció. Les conjuncions *vel, sive, seu, et, ac, atque, autem, vero*, están usades tan a la bòja que be pròben que menos *et*, cap d' èlles era vulgar, puig el pòble sempre parla mellor.

Primer document en català

No esforcèm la pròba anterior, puig 24 anys després trobèm escrit ja un document en català. La pròba anterior perxò no resulta inútil, puig localisa el català a Catalunya, còsa que del jurament de Strasburg no se 'n deduhiria y perxò molts pòsen dit jurament còm mòstra de la llèngua provençal. Per mi 'l provençal y 'l català ab pròu feynes si 's devien distingir en son començ. Es lo cèrt que Lluís, rèy de Baviera, jura en la llèngua dels pòbles de Carles, y un d' aquèts pòbles era Catalunya.

Vèus aquí 'l jurament:

Digué Lluís en la llèngua dels pòbles de Carles:

«Pro Deo amur et pro christian poblo et nostro commun salvament d'ist di (dia) en avant, in quant Deus savir et podir me dunat, si salvarai eo (*ego*, jò) cist meon fadre Karlo et in adjuda et in cadhu-na cosa, si cum (aixís còm) hom per dreit son fadra salvar dist, in o (ab condició) quid il mi altresí (altretant) fazed; et ab Ludher nul plaíd (V. pl. 442) numquam prindrai, qui, meon vòl (al meu volèr), cist meon fadre Karlo in damno sit (a aquèst mon germá Carles en dany sia).»

Y 'ls pòbles de Carles juraren així:

«Si Ludhwigs sacrament que son fadre Karlo jurat, conservat, et Karlus, meus sendra, de suo part non lo stauit, si io returnar non lint poiz, ne io ne neuls cui eo returnar int poiz, in nulla adjudha contro Lodhuvig non li iver.» Sò es: Si Lluís el jurament que a son germá Carles jura, guarda, y Carles mon Senyor, de sa part no hi estarà (no hi está), si jò retornar no li 'n (pel jurament) puch, ni jò ni ningú a qui jò retornarlin puga, en cap ajuda contra Lluís no li ajudaré.

Nòstra ullada sobre l' acta d' Urgell es també una rahó de verosimilitut contra 'ls qui neguen la veritat de l' epitafi del compte Bernat, escrit sobre sa tomba tres dies després de sa mòrt ocorreguda en 844.

«Aqui jay lo compte Bernat,
Fisel credeire al sang sagrat,
Que sempre prud' hom es estat,
Que aquella fi que lo tuat,
Poscua son arm' aver salvat.»

Es verament aquèx epitafi en gran manera correcte y exuberant de vida y llibertat. Però tingues present que l' escrigué un Bisbe, qui al llençar-se a escriure en català contra la corrent universal, puig tothòm escrivia en llatí, fa compèndre que possehia molt la llèngua vulgar y sentia deliri per èlla. Pròba que dit epitafi fou escrit de frèsch, acabada la mòrt del Compte la manera cubèrta còm el poèta senyala y oculta ensemps la seva fi a trahició pel Rey Carles: *Qu' aquella fi que lo tuat* (matà), volgué senyalar als venidors la mòrt violenta, però no ho podia dir, puig vivien els assassins y eren poderosos.

No escrivim pas l' història de la literatura catalana. Per probar l' existència de la llèngua basten els anteriors documents. En el sigle x trobèm el poèma de Boèci en català y en els següents abundan ja les poesies en nòstra llèngua.

Extensió geogràfica de la llèngua catalana

En els sigles dotze y tretze la llèngua catalana se presenta en cèrta manera universal en tota la península, en França y en Itàlia. No volèm dir que en tots aquèixos pahissos se parlés català, sinó que les llèngues dels metèixos s' aduyen al català molt més

que avuy. La diferència no es deguda a que 'l català s' haja cambiat, puig dintre petites variacions ha guardat sempre 'l pròpi caràcter; es deguda, al revers, als cambis cada dia majors que han anat distanciant del català les seues similars. El castellà cercant solament elegància y melodia, el provençal, el francès y 'l toscà endolcintse fins a un excès que 'ls fa flèumes y monòtons, y 'ls priva de la riquesa de formes del llatí. El gallèch guarda semblances de català molt marcades, però es menos viril. El gascó que enllaça 'l català ab el gallèch a través de la vessant nòrt del Pirinèu y es parlat per dos milions de francesos aquitans, el llenguadocià, el piemontès, parlat per quatre milions, y 'l bolonyès, el pramzá, el milanès, el genovès, retiren més al català. El gascó y 'l llenguadocià son casi be català, però de menys cultura. Llástima que 'ls vincles socials no unissen els pòbles de l' Ebre al Garona, que 'l Pirinèu no tinga 'l cèptre dels fills que duu a ses espatlles y que cria a sos pits d' un mar a altre mar. L' història 'ls presenta amichs, y mentres a una y altra vessant encarrèga la missió hermosa de guardar el basch, ensènha a sos altres fills d' abdues vessants una llèngua igual. Aquèixes afirmacions sobre les váries llèngues esmentades voldríem que 'l lector les vegés per sos pròpis ulls. Elles son les fònts que necessàriament deurán conèixer y consultar de continuu els qui emprènguen la tasca de fer el diccionari complert etimològich català, tasca irrealisable sènç molt temps, moltes persones y molts diners, a més d' una ciència y taçt llingüístichs no comuns.

El català pròpi se parla avuy en el Rosselló, Capcir, Vallespir y Cerdanya francesa, o sia en tot el departament dels Pirinèus orientals, menos el pahís de Fenollèt, que 's classifica ab el llenguadòch. Se par-

cuments en els que s' imitaria 'l parlar més general y especialment el de Barcelona, y la llengua del poble balear que sempre haurá guardat el *se* o *es* o *sa*.

Per lo que mira als cristians muçarábichs de València, el Sr. D. Ròch Chabás, Canonge d' aquèlla Catedral, en son follèt *Los mozárabes valencianos* (1891) ens dona probat que existien no sòlament pel règne sinó fins en la metèixa capital. Y en carta de 28 de Febrer d' enguany ens diu que en el procés de 1239 sobre la jurisdicció Metropolitana en València apareixen també variis testimonis de l' existència de cristians muçarábichs en dit règne.

Sòls afegiré la pròba evident de que no sòlament hi havia cristians en les províncies valencianes, sinó que aquèstos parlaven catalá. Aquèixa pròba son els numerosos nòms topogràfichs catalans que 's llegèixen en el *Llibre del repartiment* d' aquèlles tèrres, puig dits nòms, molt abundants en València còm en Mallòrca, no 'ls inventaren sòptadament els conqueridors sinó que 'ls cita 'l *Llibre* tals còm els havia conformats la llengua vulgar. Vèusen aquí mòstra: *Carlet, Cabanes, Calp, Canal, Canals, Carrovira, Castelló, Ceylent, Colatella, Conillera, Cot de rambla, Crespins, Fenestrat, Figueròla, Liriet, Liria, Mas-al-marda, Montroy, Puiggros, Teulada, Torrent, Vilella*, etc. pertanyents al règne de València.

El catalá es una llengua distinta de tota altra

La paraula *dialècte* significa conversació; però ara se li dona 'l significat de *variant d' una llengua*. En aquèst sentit les llèngues nòvllatines son variants o dialèctes del llatí, còm el llatí ab el grech y te-dèsch son variants del sanscrit, y per aquèx camí també arribariem a que totes les llèngues son va-

riants o dialèctes d' una llengua única que no té existència fora de dites variants passades, presents o venidores. No obstant, se sòl estrènyer més el significat de dialècte, y llavors significa *subvariant* d' una variant o dialècte major, nomenat llengua. Aixís el grech presenta 'ls quatre dialèctes o subvariants admèsos per tothòm: eòlich, dòrich, átich y jònich. En aquèsta accepció de *subvariant* els límits del dialècte son ben difícils de determinar, perquè les subvariants se succehèixen per gradació insensible de la nació a la regió, de la regió a l' encontrada, de l' encontrada al pòble y del pòble a la casa y fins a l' individu. El sigle passat detras de l' idèa d' unificació o centralisació ha escollida bòjament una variant en cada nació y la ha nomenada llengua, y a totes les demès variants nacionals les ha nomenades dialèctes. El procediment era molt digne d' hòmes enganyats per una falsa metafísica, que llegislaren per l' hòme en abstracte, mentres en realitat era molt concret. Lo que 's comprèn mènus es l' eclipse intel·lectual que patiren els súbdits deixant considerar llur llengua còm dialècte mentres éra tan llengua còm l' oficial. Se deixaren convèncer per la rahó del *nominor quia leo*, y 's deixaren bressar per l' idèa de la felicitat que esperaven de la pátria una. Parlo especialment d' Espanya, França y Itália. Aquí 's digueren dialèctes el basch, el catalá y 'l gallèch, a França 'l provençal, el llenguadociá y 'l gascó y a Itália el piemontès, milanès, genovès, bolonyès, etc., mentres se guardava la categoria de llengua al castellá, al francès y al toscá. Això anava molt be per cèrts fins, però no era la veritat. Encara en 1899 el Congrés feu riure als gramátichs discutint sobre si 'l catalá era llengua!

Establim que el catalá es una llengua distinta de tota

altra. La rahó dèu cercarse no en que sia rica o pòbre, en que tinga o no tinga bòn esplèt de literatura, en què la parle gròs o xich nombre d' hòmes, sinó en algòm íntim a la llèngua, sò es; en el metèx organisme que la produhèx. El catalá es una llèngua diferent de totes les altres, perquè la sua causa es diferent de les causes de totes les altres llèngues. Aquèixa causa es el ser físich y moral catalá que 's revela en son producte íntim, el llenguatge. Fixèm-nos en la llèngua muscular y en les paraules que èlla ajuda a articular. Notarèm deseguida en la boca del catalá una llèngua mès flexible, mès activa, naturalment treballadora. Per aquèixa llèngua no hi articulacions difícils: *Tots els bòschs ne son plèns; entre ròchs, tèrra y arrèls no s' hi pòt arrencar res; ets llusch de tots els ulls*, etc., etc., aquèixes articulacions son el pa de cada dia, y 'ls pilòts de consonants tedèssques son còsa planera per la llèngua d' un catalá. Èl no utilisa caixes de resonància, obscuridores del sò, còm l' andaluç usa per això la garganta, y 'l francès negativament el nas. Pel catalá totes les vocals son clares ab tendència a eixamplarse, totes les consonants se percebèixen distintament. Pel catalá la clàusula no decau ni s' enfleumèx cap al fi, còm ho fa pel francès, l' andaluç o 'l toscá, sinó que 's tènca decidida y ab entonació. Les pauses del catalá son mès intel·lectuals, o de sentit, que físiques, o d' halè. No obstant, dista molt de la durèsa y crit afectat de l' inflexió de l' aragonès. Es perquè 'l catalá no 's propòsa cantar ni bromejar quant parla, sinó ferse entendre dintre la seva serietat habitual. Es ben raro trobar un catalá que s' escolte enrahonant, que parle per vanitat, que 's propòse entretenir ab paraules y jòchs d' imaginació. Es mès comú entre la gent senzilla trobar qui entretinga agradablement

ab agudèses y acudits, ab faules y rondalles; però en això metèx sempre puja més l' idea que les paraules. Molts substantius y vèrps, pòchs adjectius. El catalá *enrahona* (rationatur), el francès y 'l toscá *parlen* (parabolant), el castellá *habla* (fabulatur).

Ja, donchs, en aquèx ésser eixut, temperat y vigorós, intel·ligent no per vivèsa natural, còm es l' andalug, sinó per reflexió, estreba la característica de la llèngua catalana. Aquèixa característica consistèx en *presentar el major nombre de consonants ab el menor de vocals possible*, o sia, *matar la matèria y augmentar la forma*. Cap altra llèngua nòvllatina té aquèixa propietat. El francès escrit guarda moltes consonants, però parlat que es el quin dèn aténdres, es la còsa més ratada, redubhintse a sòns lo més dolços y enflenmits. No dihem del toscá que fuig totes les síl·labes invèrses a excepció de les medials per reduplicació de la consonant o finides ab *l, m, n, r, s*, còm: *oggi altro impiego cerco*.

El castellá no admèt may dues consonants finals; y si admèt més consonants que 'l toscá, ho fa intercalant vocals: cf. *cèrts cavalls y ciertos caballos*, etc. No dihem del provençal que si be guarda moltes paraules còm el catalá, en una gran part presenta una forma enterament atoscanada, en particular la formació del plural. El gascó qui molt s' apòrta al catalá, está mancat de la virilitat nòstra y es un menjaconsonants, a més d' obscurir les vocals tirant a la francesa.

Les seves llèys característiques son cinch: 1.ª Repugnància per l' *r* inicial, dihent *arram, arré, arriu*, per *ram, res, riu*. 2.ª Repugnància per l' *f*, sustintintla per l' aspiració gutural: *hill, hlairar, hlanca, heix*, per *fill, flairar, franca, feix*.—3.ª Supressió de *n* entre dues vocals, còsa comuna ab el gallèch y raríssim

ma en catalá, còm: *dier, pleo, per diner, plena*.—4.ª Cambi de l' *ll* medial en *r*: *garia, burir, per gallina, bullir*.—5.ª Cambi de l' *ll* final en *t*: *et, grit, cot, per èll, grill, còll*. Ademès, còm el provençal abaixa sempre l' *l* final y comunament també en sílaba invèrsa (*cau, hostau per cal, hostal*), y còm el catalá identifica la *v* y la *b*, no usant may la *v*.

Encara 's parèx més al catalá el llengadòch. Aquèt casi es catalá, però no ho es. La presència de l' *u* francesa, la falta de *m* final, la repugnància per l' *ll*, y 'l cambi provençalench de la *a* átona en *o* son pròus per fer del llengadociá no un dialècte, sinó una llèngua distinta y sempre mènus viril que 'l catalá.

A més de la característica aduhida que fa 'l catalá inconfundible ab cap altra llèngua nòvllatina, té pròu altres caràcters que 'l distingèixen particularment de cada una de les altres llèngues. Les diferències, hèm dit, que devien ser orgàniques y paíquiques. Perxò se revelen primer que tot en l' Abecé. El catalá té un Abecé pròpi distint dels demès de la Península, còm se vèu per la *g* y la *z* paladials. Té declinació, conjugació y règim també ben seus, còm se pòt vèure en la present òbra. Té accent pròpi, que tendèx a obrir les vocals, mentres vg. l' accent castellá les tènca suplint llur mancança de sonoritat per mèdi d' eufòniques *u, i*: *certus, cèrt, cierto; rota, ròda, rueda*.

¿El catalá té dialèctes?

El P. Nonell en el Pròlech, planes v y vi, opina que 'l Mallorquí y Valenciá son dialèctes de la llèngua catalana. «A n' aquest mòdo de pensar, diu, nos hi indueixen dues raons poderosíssimes: l' origen y la major puresa del llenguatje.»—«A les Balears y á

Valencia hi fou trasportada (la llènga) de Catalunya» —«a les isles balears y en el règne de València hi fou tan llarga la dominació aràbiga que al temps de la reconquesta no hi habitaven sinó gentes d' altra llènga, d' altra religió y d' altres costums que les dels catalans. Y ademès els vençuts continuaren vivint mesclats ab los conqueridors en uns metèixos pòbles y ciutats..... Lo qual hagué de produir una barrèja forçosa de les dues llèngues (aràbiga y catalana) contrària evidentment a la purèsa de la catalana.»

El poder de la rahó de l' origen queda prou desvirtuat per lo indicat en la pl. xxxiv. Però ademès dita rahó probaria molt be que la llèngua mallorquina y valenciana son la metèixa llèngua catalana, lo que no pròba es que per l' origen n' hagen de ser dialèctes.

Respecte de la major purèsa, per de prompte en l' hipòtesis del P. Nonell de que 'l catalá fou dut a València pels conqueridors, *la tan llarga dominació aràbiga* no pogué enterbolir el catalá allà hont no era. Ara lo altre d' havèr romasos barrejats catalans y sarrahins després de la conquesta sí que podia danyar un pòch la purèsa del catalá. No obstant, la gran distància que separa les dues llèngues aràbiga y catalana, les feya pòch alligables èntre sí. Perxò, tot lo més podien gicarse mútuament algún substantiu, que ben aviat obtingué carta de naturalèsa, no podèntse per tant avuy considerar de cap manera còm paraula no pura o forastera, segons las llèys d' internacionalitat llingüística (V. pl. 315).

Ja donchs, per probar que 'l Mallorquí y 'l Valenciá son dialèctes caldria cercar rahons més poderoses que les *poderosíssimes* del P. Nonell.

La rahó dels dialèctes está també en l' hòme, en sa boca, en son enteniment, en son còr. Tractant de senyalar el constitutiu de dialècte diré que es

estèm a tenirho tot al servèy dels altres y admirar lo dels forasters, ens resignèm sènç dificultat. Mès estrany es que 'l P. Nonell en el Pròlech de sa Gramàtica localise també aixís el critèri de la llengua y fins sia d' opinió de basar la «Gramàtica Catalana oficial» sobre un pedaç de Catalunya. Encara que no 'l senyala, deixa sospitar que vòl entendre Barcelona o sa província. Diu el Sr. Pahissa en sa Gramàtica: «La llengua catalana es llengua viva y per lo metèx está subjecte a tots los cambis que li imprimesca la culta Barcelona còm a centro radical de la llengua..... ¿Hi pòt habèr res més ridícul que calificar a la capital de Catalunya de atropelladora de sa llengua natal, cuan ella es y deu ser la censora de son rich idioma?»

Donchs es més ridícol lo que diu el Sr. Pahissa. Aquèixes preferències son injustes sempre. Cada u té 'l drèt de portar a la llengua tot quant no sia un defecte. Però en especial còntre Barcelona, de qui diguèrem en la pl. 252 que parla be el catalá, militen aquèstes rahons: 1.ª Que la llengua ha estat desfigurada fòra del camp y de la montanya y més conservada en la gent senzilla que en la major part dels qui en les escòles aprèn, oblidant la tradició, còm deya 'l Sr. Guardia; còsa cèrtament comprovada en els millors escriptors, qui visqueren y s' inspiraren fòra de Barcelona.—2.ª Que Barcelona podria donar la llengua relativa a ciutat, però no la relativa al camp, que es la més rica y feconda. ¿Què saben a ciutat d' agricultura, botànica, zoologia, climatologia, topografia, hidrografia? En fi, ¿què 's pòt saber y enrahonar de la naturalèsa ahont tot es artificial? No obstant, tothòm sap que es la naturalèsa la gran escòla de l' hòme y la deu abundosa així de la filosofia còm de la literatura. En la vida del filosòp

còm en la de l' artista a la elucubració y a la creació dèu precehir necessàriament lo que podríem dir realisació d' abdós per mèdi d' un llarch contacte ab la naturalèsa; d' altra manera la filosofia degenera en sòmni y l' art en extravagància, y una y altre manquen de veritat.—3.ª La cultura porta, còm un accident casi inseparable, l' amollament de la societat, que deseguida 's deixa sentir en la llèngua. Aixís s' explica l' agasconament cada dia mès marcat del llenguatge de Barcelona, consistent en el yotisme, enisme, afegiment de *a*, *es* y emmudiment de la *t* y *ch* finals després de consonant, etc. (V. p. 214, 252, 446, nòta 1.ª). Vèjas també les planes 327 a 333 y 427 y llegèscas algùn tròç de gascó, especialment girondí. Donchs, es una teoria meçquina contraure aixís l' idèa de la llèngua y dels estudis gramaticals.

Còm se judicarà la llegitimitat d' una paraula

Una paraula o una frase pertany a la llèngua per un d' aquèts dos títols o pels dos al plegat, sò es, per *drèt* y per *fet*. Pertany a la llèngua per *drèt* tota paraula que s' ajusta al gèni de la metèixa. Així les paraules *tuset*, *nèn*, *bolonyèsa*, *gujat*, *fill*, *llenguadociana*, son per *drèt* catalanes, no essentho de *fet* (*toset* s' usá antiguament per significar *travallador*). Pertany a la llèngua de *fet* la paraula que no ajustantse al gèni de la metèixa, s' usa no obstant en èlla, vg. *estruendo*, *brigadier*, *sospechar*, *puèsto*, *sombrero*, per *terrabastall*, *brigader*, *sospitar*, *llòch*, *berrèt* o *capell*. Pertanyen a la llèngua de *fet* y de *drèt* les paraules usades y ensemps conformes al gèni de la llèngua, vg. *Deu*, *sòn*, *salut*, *plányer*.

Ara be, el *drèt* es sempre còsa sagrada, el *fet* pòt ésser una iniquitat; y aixís establim.

1.^{or} Dèuen sostenirse les paraules que son cata-

lanes de drèt y de fet.—2.^{on} No dèuen admètres sènç necessitat paraules forasteres encara que sien catalanes de drèt.—3.er Cal rebujar tota paraula que no sia catalana de drèt. Si alguna ja introduhida de fet, fos difícil de sustituir, déixes treballar el gèni popular sobre èlla y l' assimilará.—4.^{art} El fet sòls podrá llegitimar l' admissió de paraules ja catalanes de drèt.—5.^{nt} Cas d' havèr de pèndre un mot nòn, o retornarne un de caygut, es mellor açó últim per respècte a la tradició y perquè aquèll mot vell probablement encara será vigent en alguna encontrada. (Práctica sábiament seguida per M. Verdaguer a consèll de 'n Marián Aguiló, a. C. s.).

Influència clàssica y vulgar en la llèngua

Res més fácil de notar en totes les llèngues nò-vollatines que l' influència constant del llatí sobre elles; però ensemps se nòta 'l llur gran esfòrç per bastarse a sí metèixes prenent de llur sí totes les paraules y fugint de la protecció llatina. L' influència del llatí se diu clàssica, y l' esfòrç del pòble se diu gèni o influència vulgar. L' influència llatina, vg. *eleva* (elevat), *ascendèx* (ascendit), *enaltèx* (in altum); la vulgar *alça* (altiat), *puja* (de *puig*), *enlayra* (en l' ayre); *judicar*, c., *jutjar*, v., *bivi*, c., *trencant*, v., *testificar*, c., *testimoniar*, v., *ingèni*, c., *enginy*, v., *a fi de*, c., *per amor de*, v.; enfi que les dues tendències se nòten arrèn, la clàssica portant del llatí totes les paraules y la vulgar admetentne sòlament les arrèls, per ferles gauxar y espletarles a la catalana. Així *sach*, de *saccus*, li fa *saca*, *sacada*, *sacat*, *ensacar*, *desensacar*, etc.

Abdues influències son veres fònts de la llèngua. No dèn estroncarse ni l' una ni l' altra. El pòble es pròu sumís per admètre les paraules dels sabis sem-

pre que aquèstos les saben amanir (pòques vegades ne saben) pel seu paladar. Donchs, els sabis tenen també l' obligació de pèndre les paraules del pòble, podènt sòlament ennoblirles per una pronunciació més clara y neta y una ortografia rahonable. Dèuen abdues fònts agermanarse, senç volèrse sobreposar l' una a l' altra. Estremar el classicisme es matar la poesia, es privarse del fruyt del pensament popular, que es sempre robust y de bona llèy, còm elaborat en mil testes y a fòrça d' anys; es sobre tot establir èntre 'l pòble y la ciència, un divòrci molt contrari al progrés de l' humanitat. Estremar el vulgarisme es incomunicarse soptadament ab els demès pòbles nòvòllatins y privarse d' aquèx ayre de dignitat que les llèngues prènen de la que podèm nomenar casa payral llatina, quin ayre fins ara ningú ha conservat millor que 'l catalá. Dèu notarse ademès que molt sovint la paraula té usades les dues formes vulgar y clàssica ab una variant de significació, vg., *pesar* y *pensar*, *enginy* y *ingèni*, *bisbat* y *episcopat*, *frare* y *fratèrn*, *fricar*, *fresar*, *fregar*, *frèça*, y *fricció*, *cos* y *curs*, etc. de *pensare*, *ingenium*, *episcopatus*, *frater*, *fricare*, *cursus*.

Invenció en la llèngua

El pòble y 'ls sabis pòden igualment inventar paraules. En tot lo que cau sota la seva observació, crèch que 'l pòble hi té més lluch que 'ls sabis. A aquèts no 'ls acut trobar paraules còm *trinzerayre*, *nyèbit*, etc. El talent popular batèja còm espontaniament. Els sabis al contrari acuden al grech o al llatí y fan uns nòms kilomètrichs y tan rebèchs que 'l pòble ni tussinhi se 'ls pòt traure de la boca. Per fugir tal defècte alguns escriptors fan mots nòus d' arrèls ja catalanes a estil del pòble. Per obgèctes

d' un comú es preferible aquèsta formació. Per nomenclatures científiques deu seguirse 'l classicisme grecollatí.

Quant s' inventa una paraula, deu estarse segur que la llengua no té l' equivalent. Cal que ho tinguen present certs escriptors que vòlen escriure sense haver llegit y pòsen moltes paraules de sa cullita deixant arreconat l' hermós esplèndid de la tradició. Qui digué *sisos de pahella* devia pensar que *sisos*, es el plural de *sis* y que la *pahella xixina*, fa *xixinets* o *xixinadera*, y podríem observar lo metèx a molta.

Quant s' introduhèx una paraula, deu ferse ben curta, per amor de que al ferne derivats no 's faça impronunciable per ma sa llarga.

Cal respectar les formes brèus dels vèrps de la segona Conjugació dihent *pertany*, *preval*, *ocorre*, etc., de cap manera *pertany-èx*, *preval-èx*, *ocorrèx*, etc.

Traducció de una llengua a altra

Les llengües son diferents, perquè ho son també els sentiments y 'l pensar dels pòbles. Perxò es pròu difícil a vòltes traslladar un pensament d' un pòble a altre. Ben sovint no basta traduhir literalment, es dir, que no basta cambiar les paraules, se fa precis cambiar també 'l pensament. Sea el parabién, seria mal traduhit *Sia 'l perbé*, deu dir *sia l' enhòrabòna*; recibe mi pésame, *rep el meu condòl* o *condolènça*; sale para Valencia, *marxa cap a València*; hasta mañana, *fins a demà*. Cal que estudien eternament sa llengua els qui traduhèixen, d' altra manera se deixarán avasallar fàcilment per la de l' original.

La vanitat en la llengua

La vanitat en el llenguatge no es pas el pecat dels catalans, però tot té excepcions. La vanitat frica sempre per seguir camins singulars. En general estrema l' us y la pronunciació de dentals y llenguals. Sèmbla que a la garganta hi ha l' orgull y el rencor, l' amor als llabis, la vanitat a les dents, y al paladar la reflexió. Els vanitosos fan sentir les *esses* y 'n pòsen sempre de nou: *escorrètges* per *corrètges*, *esgrahó* per *grahó*, *escòrça* per *còrça*, etc. El grech ne carregá moltes sobre les arrèls semítiques (V. pl. 362).

Excel·lència de la llengua catalana

Còm no la definí Carles V al dir que 'l tedèsch era per parlar ab els cavalls, el toscá ab les dònes, el francès ab els hòmes y 'l castellá ab Deu, caldrá que cerquèm altres arguments, que serán més seriosos que una humorada d' un Emperador. Son efectivament molts els qui estudien l' excel·lència d' una llengua per lo que té de musical, y, encara pitjor, per lo que té de melòdica.

Donchs no, que l' excel·lència d' una llengua estriba primer en el treball mecánich que la produhèx y segón en la perfecció ab que lògra 'l fi, que es manifestar el pensament.

Respècte de l' estensió ab que treballa l' organisme vocal catalá ja hèm demostrat (pl. XXXVIII) que era major que en cap altra llengua nòvllatina. Cap altre pòble nòvllatí ni 'l grech oferèixen un desenròtle de la vèu còm el catalá pel número de vocals y especialment per la combinació de consonants, devènti afegir el gran moviment que l' accent li comunica. Pòt reduhirse a aquèx metèx argument el que

el català termina ses paraules en sèt vocals clares (á, è, é, i, ò, ó, u) y très obscures (a, e, o); en dotze diptongos clars (au, èu; éu, iu, òu, ou; ay, èy, éy, òy, óy, uy) y un d' obscur (eu), en catorze consonants (b, c, f, h, l, m, n, ny, p, r, s, t, x) senzilles, en vintisis combinacions bilíteres (ch, lf, lm, lp, ls, lt, ll, llx, ms, ns, nt, nz, nys, rf, rm, rn, rp, rs, rt, rx, rz, sm, sp, st, ts, ig=tx), tretze trilíteres (chs, lfs, lms, lps, lts, nts, rfs, rms, rns, rps, rts, sch, sts) y très quadrilíteres (lchs, rchs, schs: solchs, corchs, bòschs). Això pròba un desenròtle extraordinari de l' organisme de la vèu, la seva activitat y aplicacions váries, y així s' ha de concedir que la llèngua catalana es mès llèngua que les altres nòvol·laines, puig les supera en la quantitat y varietat de treball llengual.

En la llèngua les vocals dèuen considerarse còm l' element genèrich y les consonants ab ses múltiples combinacions còm l' element diferencial. Ara be, còm la diferència es l' última perfecció de la còsa, la llèngua que use major número de consonants, tindrà mès perfecció y mès mèdis de distingir els sons èntre sí.

Les vocals son en la paraula còm la matèria, y les consonants son la forma. La matèria es sí indispensable en les còses materials per l' existència de la forma, però qui dona la perfecció al compòst es la forma o sia la consonant. La vocal es el tòch de atenció a l' orèlla de qui escolta, però la consonant es l' ordre que se li trasmèt, vull dir, que la consonant es l' element significatiu de l' idea; èlla representa l' enteniment, la vocal representa 'l còs. Perxò es just que 's concedèsca la preponderància a la consonant, no donant a la vocal mès que 'l lòch necessari per fer sentir la paraula. Conclohèm que la llèngua que use mès consonants ab menos vocals

tindrà preponderància de la forma sobre la matèria, de l' idèa sobre la pasta transmissora.

Ja donchs qui no prènga l' hòme per un musich o cantor, sinó per un ser que pènsa, combina y corre sempre al seu fi pel mèdi més curt, no podrà pas ignorar que 'l catalá es una gran llèngua.

Si després acudim, còm se fa comunament a la riquèssa de la llèngua, remetrèm el lector als escrits catalans antichs y moderns y apelarem al futur diccionari complèrt, que ha d' ésser assombrós pel número de vèus y accepcions. Fíxes el lector en l' abundor de temps que presenta l' acció en nòstres vèrps (v. pl. 80 y 108) y en lo rumbant que fa la llèngua el tenir très finals de participi *at*, *ut*, *it*, y ser els participis tots variables. Obsérves la minuciositat del pensament en l' idèa del llòch (V. pl. 117); l' us lluminós dels demostratius *hi*, *en* (V. pl. 74) y dels afixs (V. pl. 234).

En fi, que la llèngua catalana no pòt absolutament ser pòbre, perquè té camí obèrt per fer vèrps de totes les altres parts de l' oració. De *curt*, *curtejar*, *escurçar*, *acurçar*. Repáres còm l' idèa d' aproximació s' espressa per *vina*, *arriba*, *torna*, *acòstat*, *apropat*, *arrímat*, *atrècat*, *aproxímat*, *avehínat*, *acèrcat*, *atánçat*, en direcció horitzontal, y per *puja*, *munta*, *escálat*, *enfilat*, *empárrat*, *enláyrat*, *baixa*, *salta*, *déixat anar*, en direcció vertical. L' idèa d' abaixarse per *abdíxat*, *acótat*, *ajupte*, *arrúnçat*, *aplínat*, *inclínat*; l' idèa de marxar per *veç*, *marxa*, *surt*, *fuig*, *guilla*, *pira*, *escápat*, *escórret*, *esmunyte*, *escabullte*, *esquitllat*, *còmprateles*, *pòsa terra al mig*, *atalona*, *tòca el dos*, *tòca 'l pirandó*, *tòca 'l trapau*, *camina*, *feg via*, *endavantat*, *ix*, etc.; l' idèa de bonich per *bonich*, *hermós*, *bell*, *gay* o *cay*, *guapo*, *maco*, *pulcre*; la de bòig per *bòig*, *lòco*, *lèlo*, *fat*, *ximple*, *benèyt*, *benaventurat*, *bòbo*, *bajá*, *tauja*, *tòu*, *aturat*, *fòll*, *fòrasèny*, etc.

Basta analisar qualsevulla idèa per observar l' abundància de mots que la representen.

No falta qui trau un argument contra la riquesa de la llengua dels numerosos equívochs del catalá. Donchs, no hi ha tal, puig l' equívoch s' escau rares vòltes. *Ndu* significa *novus*, *nocet*, *nur*, *novem*, es cert, però *ndu* passant a *ndva*, *ndu* passant a totes les demès persones de *ndure*, etc. pèrden ja l' equívoch. Per altra part son incontables els equívochs castellans, v. g. que 'l catalá evita. Aixís *sueño* (*yo sueño*; *el sueño*, ganes de dormir, *el sueño*, temps que 's dòrm, *el sueño*, lo que se somia), s' espressa per *jò somio o somnio*, *la sòn*, *el sòn* y *el sòmni*.

En fi, se diu que l' catalá es aspre, que no té melodia, que no té armonia. Donchs entenga qui això diu que cap catalá vòl la seva llengua més dolça de lo que es èll. ¡Sí que 'ns estaria be als catalans una llengua fièuma y afembrada! No la reconeixèrem may per nòstra. Tenim a honra que surta de nòstres llabis cada mot ab l' impuls que rèp del còr sènç altre temperament que una frèda reflexió.

Era inútil que 'ls grechs motegessen de barbra la llengua llatina. El metèx St. Gregòri Taumaturch, bisbe de Neocesarèa del Pontus, diu que havia casi oblidat el grech, perquè les llèys romanes eren dictades en llengua *terrible*, *supèrba*, *imperiosa*, per èll *difícil* y *barbra* pels grechs. Donchs, els antichs romans no se n' ofenien sinó que ni tan sòls llurs magistrats parlaven may en grech als metèixos magistrats de la Grècia, y «no es, diu Valèri Máxim, que 'ls manqués afició a la ensenyança sinó que consideraven indigne que 's rebaixés l' importància y l' autoritat de l' Impèri per l' atractiu y suavitat de la literatura: *indignum esse existimantes illecebris et suavitate literarum imperii pondus et auctoritatem domari.*» (II, 2).

Donchs, no volènt pas que 's diga del catalá que es dolç còm el provençal modèrn o 'l toscá, o que es sonor y armoniós còm el castellá, fem constar no obstant que ni está mancat de melodia ni de armonia y que es presta prou a discursos numerosos y de gran moviment de entonació. Per convénce's (V. plana 416) vèja 'l metèx lector les òbres de nòstres mèstres en Gay Sabèr y d' altres bons escriptors.

Estudi de la llèngua catalana

Tot bon catalá dèu estudiar sa llèngua còm a fonament y punt de sortida per tot altre estudi. Altres han evidenciada la necessitat del catalá en les escòles primàries; tenen tota la rahó, el nèn no acaba may d' aficionarse a llegir, perquè llegint en castellá, no sap lo que llegèx. Sobretot l' estudi de la llèngua del bressòl dèu precedir a tot altre estudi llinguístich. *A notis ad ignota* es l' únich mètode, l' únich camí planer y viable.

Als catalans se 'ls ensènja desensenyantlos primer, còm si 'ls coneixements adquirits de nèn no fossen els més plens y veraders, especialment en tot lo que se referèx a l' observació sensible.

L' hòme estudiant sa llèngua, s' estudia a sí metèx, puig que 'l llenguatge es el trasllat més fidèl de nòstre ser intel·lectual, moral y físich. Conèixer la llèngua es conèixer tot el capdal de idèes de la nació que la parla.

La bona educació social y 'l metèx tacte polítich demanen que estudien el catalá tots els forasters que vòlen viure en tèrres catalanes.

Si s' empènyen en semblar forasters resistintse a assimilarse, no 's queixen del desamor de la tèrra; puig ningú hi pòt fer més, per allò de *unumquodque diligit sibi simile*. ¡Quines contradiccions! Estudiarán francès, alemany o anglès que no han de

parlar ni tal vòlta sentir may, y per no rebaixarse (!) a parlar catalá, farán el foraster tota sa vida -en lo que anomènen la pátria.

Advertim a la gent senzilla que quant senten un foraster que comença a parlar catalá, no 's dèuen riure del seus defèctes, còm ho fan la canalla; y èntre els metèixos que parlen catalá, no hi ha motiu perquè uns se riguen dels altres, perquè molt fa qui als seus s' apòrta, y perxò fan be 'ls balears y 'ls valencians parlant còm a les illes y a València. Dexèu que pòch a pòch s' irán amotllant a la tèrra, si s' hi vòlen quedar. No dèu escarnirse en els forasters ni l' accent ni l' us de paraules diferents; que diguen vg. *estaldiny* o *suja*, *espurna*, *xàldiga*, *centella* o *guspira*, res impòrta; tots ho diuen be, y son en això metèx testimoni de la riquesa de la llèngua.

La llèngua catalana en l' oració, en la Doctrina y en la predicació

Oració. Si hi ha una manifestació senzilla del còr, aquèsta es l' oració. Ella rebuja tot artífici, no vòl més que ferse entendre. Y vèus aquí perquè la llèngua del l' oració y de la vera pietat, es la llèngua nadiua, aquèlla que parlèm sènç advertirho. No obstant, es pròu general ensenyar les oracions y escriure 'ls llibres de pietat en llèngua forastera. ¿Se propòsen ensenyar castellá en perjudici de la mèis hermosa y sagrada manifestació de l' esperit? Aixís se trènca per sempre la dolça tradició de jaculatòries y oracions populars desde l' *Adeumencomán* fins al sant Rosari y al santíssim Trisagi, y ¡ay! consoladora tradició, ¡qui 't veurá afegida y restablèrta! Si un en tèrres catalanes pregués en toscá o francès, el pendrien per benèyt.—Oh que la llèngua oficial.—¿Què té que vèure la llèngua oficial ab l' oració privada? Y si a un Govèrn se li acudís l' idèa de privar l' oració

pública en altra llengua nacional que no sia l' oficial, se l' hauria de felicitar per l' originalitat!

L' oració en castellá pels catalans es sempre irreverent. El tutejar a Deu y als santa contraria vivament nòstra educació social y religiosa. Per nosaltres *Virgen* es no més que un nòm comú; ací a Maria Santíssima la nomenèm sempre *Mare de Deu*, *Nòstra Senyora* y *Maria Santíssima*. Altra teologia, altra pasta, altra confiança, altra reverència impòrten aquèstos títols. Donchs, ¿per què baratar ab ningú la llengua de nòstres relacions ab els Sants?

Catecisme o Doctrina. La Doctrina es la llet de l' infància espiritual, el pa nutritiu de l' adolescència cristiana, la llum de la vellèsa may apagada y al captart de la vida encara més brillant. La Doctrina es la primera necessitat de la vida. El pa, la pau, la justícia, l' ordre social, tot lo demès se donará en companatge als qui per la Doctrina cèrquen el règne de Deu. El catecisme no 'l suplèx la predicació, ni les metèixes cátedres de Teologia. Donchs, la Doctrina dèu posarse a dispocisió de tots, tinguen llètres o no. Dèu ser un còdex viu que va de boca en boca sènç parar y sènç obstacle. Perxò es evident que dèu estar redactada en la llengua que saben tots, desde 'l Bisbe fins a l' escolá, desde 'l Compte fins al més senzill guardianèt. No obstant, també aquèx drèt sagrat del pòble cristiá es monopolisat, també aquí les esposalles de la Veritat ab les tèndres intel·ligències tròben l' entrebanch d' una llengua forastera. El Sr. Bisbe Morgades a. C. s. en 1899 reclamá còntre aquèx abús y maná que en tota la Diócesis s' ensenyès el Catecisme en catalá de conformitat ab la tradició y la necessitat del pòble. Ni pòden escusarse els Còl·legis perquè tinguen alguns nòys forasters. Si aquèixos nòys tenen domicili a Catalunya, será bò que aprènguen les oracions y 'l Catecisme en catalá, que neces-

sàriament serà després la seva llengua. Si hi estan sòlament per cursar, estudien la Doctrina de sa regió. Es contraproduyent que per atenció a uns quants forasters se faça anar malament a tots els de casa. Parlant en plata, lo que passa es que els nòys generalment a l' entrar al Col·lègi, sabien un xich de Catecisme en catalá, després n' aprèn de mala gana una mica en castellá, y acaben per no recordar l' un ni l' altre. ¿Que no vènen que la Doctrina s' ensenya literalment y perxò no 's pòt apèndre be de dues maneres? (1).

Predicació. L' Apòstol Sant Pau dona gràcies a Deu Nòstre Senyor, escrivint als de Corint (I, capítol xiv, v. 18), perquè, els diu, parlo la llengua de tots vosaltres. Avuy, al contrari, molts predicadors sèmblen donar gràcies a Deu perquè no parlen la llengua de sos oyents. Y es clar que això té ventatja per ells. Aixís entretenen l' auditòri ab paraules; si li parlessen en catalá, l' auditòri sabent lo que li parlen, els demanaria concèptes, doctrina, història, rahons; sabria distingir si 'ls sentiments que mòstren, son del còr o artificials, si 'l predicador enrahona ab convicció o sòlament per entretenir. Sempre 'l tenir una capa per amagar l' ignorància y les pòques ganes de instruirse y d' instruir, ha sigut la fal·lera de la vanitat. Els danys que aquèixa vanitat ha ocasionat a la iglèsia, son incalculables. La predicació en llatí per tants sigles a pòbles que no 'l coneixien y per predicadors que tampòch feyen sinó renegar-lo bàrbarament en sa immensa majoria ¿qui dirà la rèмора que degué ser per l' instrucció cristiana y fins social dels pòbles? No दें donarsen la culpa a l' Iglèsia catòlica, encara que sí podria donarse a molts y molts de sos predicadors. En 813 y 847

(1) El Conc. Tridentí, sess. 24 de Reform. c. 7, diu del *Catecisme* que 'ls bisbes el farán traduhir fídelment en llengua vulgar.

els concilis de Turs y de Magúncia manen que 'l Bisbe faça traduhir les homilies en vulgar, francès o tedèsch respectivament, perquè les puga entendre 'l pòble. Millor hauria estat que 'l Bisbe metèx les fes en vulgar, còm llegim que les hi feya Notger, bisbe de Liège en 972. Apesar de aquèixos bons exemples y llampèchs del sentit comú, seguí y seguí l' abús, y perquí 's tròba un bon xich la rahó perquè es mantenien tant temps les heretgles, y perquè l' arma del Sant Rosari contenint un brèu compèndi de la fè a l' alcanç de tothòm, dissipá mès tenebres que moltes predicacions. César Cantú (T. v. c. 28) parlant d' aquèixes prèdiques en llatí, diu: «Podèm crèure que serien enteses de la gent ordinària còm ho son avuy aquèlles que per l' Itàlia mitja se reciten en llèngua» (el toscá) «tan diversa dels dialectes» (les altres llèngues d' Itàlia). Aixís ab una doble fiblada recrimina la vanitat y 'l servilisme dels temps antichs y dels modèrns. Aquèixa predicació en llèngua o en gèrga inintel·ligible es un mèdi per mantenir sempre xichs els pòbles, y dequí la protecció que dita pràctica (verdadera defraudació dels drèts mès sagrats de l' intel·ligència, del còr y de la religió), ha obtingut sempre dels Podèrs que consideren els pòbles còm una vinya que sòls cal veremar y esprèmer, y dequí 'l servilisme en tantes persones y fins entitats, per altra part benemèrites, però sempre abocades a complaure a qui está mès alt.

Sèmbla que Luter acollintse a la llèngua vulgar per ferse seva l' Alemània y podèr penetrar fins al fons de l' ànima d' aquèll pòble, mentres molts altres encara rumbejaven el llatí, degut a que era aquèst la llèngua de la Còrt Imperial; sèmbla, dich, que Luter podria servir d' escarment pels sacerdots catòlics. Els progressos posteriors de la Reforma en lo que tenen de real, son en sa major part

na, espontánea y natural del nostre pòble fins ab sos defectes y tot.

Respecte al treball de naturalista no entenèm que dèga practicar-se com l' ha practicat el P. Nonell, copiant exemples de pòchs o de molts escriptors. Això es treball de coleccionista. El naturalista va a plegar els exemples al caure dels llabis del pòble, y hi té obligació tractant-se d' una llengua viva. Sobre 'ls bons escriptors s' estudien les llengües mòrtes; però les vives cal estudiarles vivents com son al brollar de ses fonts, bax pena de trobarles estantices y enterbolides per l' artificialisme dels escriptors.

Lo altre d' escusar els escriptors fotogràfs es cosa inadmissible. No 's podrà confondre may l' art ab la còpia material de la naturalèsa. Per copiar basta una màquina, per fer un treball artístich fa menester un enteniment. L' escriptor donchs que copia 'l dir del pòble, y ab l' excusa de ser verdader, copia també 'ls defectes, may mereixerà 'l nom d' escriptor. Demanèu a l' home més senzill un objecte arreconat, y no 'us el presentarà senç espolsarlo primer. L' embelliment de les coses en l' home es instint, fill de sa rahó. El metèx pòble se disgusta si nota que se li presenta son parlar ab els metèixos defectes, que èll fàcilment conèx, però que no sap corregir. Una persona lleja, si podia 's cambiaria la cara, però, ja que no pòt, llènça 'l mirall. Aixís el pòble conèx que cèrtes paraules y frases les diu a l' endeví, y, puig no li es donat arreglarles, desprecia 'ls escrits en que dites frases o paraules aparèixen ab el metèx descuyt.

El realisme que duu a copiar els defectes, o tota altra cosa que contraria 'l bon sentit èstètic, es reprobat per tota persona de sá criteri. Els defectes solament pòden copiar-se per ridiculitzarlos y esmenarlos, may per ensenyarlos ni tan sols presentarlos en

sèrio. Els mestres en cap temps han sigut realistes. Sabien que la veritat era llum y ordre, no pas error y descuyt. Cercaren la veritat, esplendent en les coses petites com en les grans, però ni en la naturalesa concediren iguals drets a l'hermosura que a la lletgèsia, ni en l'home que devia estudiar ses òbres, confongueren may el sentiment pur y serè de la bellesa ab la sensació narcòtica de la concupiscència.

Ortografia fonètica

La febre de l'unificació ha sacrificat les tradicions que son la vida dels pobles. Alguns visionaris han pensat en una llengua única, altres han pensat en matar totes les llengües nacionals menos una que s'ha dit oficial. S'ha cregut poder legislar sobre el pensament y la paraula en ses manifestacions íntimes en l'època més aparatosa de llibertat. Altres se contentarien ab simplificar l'ortografia no escrivint en la paraula altres lletres sinó les que's pronuncien y no admetent per cada sò més que un signe. Aquèixos ortògrafs que en el francès, en el castellà y català han intentada la simplificació, no eren pas acadèmichs ni gent seriosa, capaç de sentir el pes y la válua de la tradició, així com la major facilitat que l'ortografia tradicional dona als estudis etimològichs y la claretat immensa que progècta sobre les llengües escrites. El francès té merescuda fama de llengua clara. Donchs donèuli l'ortografia fonètica y tindrèn confosos el singular y 'l plural, l'adjectiu masculí y 'l femení, els temps, les persones y 'ls mòdos del vèrp, y aquèlla llengua tan clara resultarà la més confusa; y si ara, escrita segons tradició, no's presenta mancada de certa magestat y plenitut; escrita fonèticament, la veurèn tan esfullada y nuha que la tindrèn per una llengua gastada y caduca. Llegiu, vg. el poema de Mistral,

y al moment trobarèu a mancar la llum que donarien al provençal les erres dels infinitius y les tes dels participis. No costava res d'escriureles y posar la regla de que no 's llegèixen, y fins que no tòlen la sinalèfa si 's volia. Cèrtament el catalá parlat no es una llèngua tan engandulida còm aquèixes y en lo metèx que calla, no ho calla en totes ses tèrres. Perxò l' ortografia fonètica a Catalunya no faria tant dany a la llèngua, però sí que multiplicaria la confusió ortogràfica ja massa gran. No dèuen oblidar els joves reformadors que la tradició es el fruyt o producte total de les intel·ligències y dels còrs que ens precehiren; y si un pensador pòt fàcilment enganyarse, el total de pensadors sobre còses assequibles y ordinàries de la vida, còm es l' ortografia, s' enganya rarament.

Els partidaris de l' ortografia fonètica fan vèure la facilitat que 'n resultaria. Donchs, si s' hi fixen, notaràn que a l' hòme no li agraden les còses massa fàcils. Les desprecia, no li interèssen, y mès d' una vegada les fa pitjor que si fossen difícils. Llegint òbres angleses y franceses quina ortografia aparenta ser ben difícil, no sorprendrà ni de bòn tròç els èrros de caixa o de ploma que 's tròben en òbres castellanés, y es perquè aquèlls están mès acostumats a treballar ab atenció, obligats per la metèixa dificultat de l' ortografia.

Necessitat de l' estudi etimològich

No pòt fixarse degudament l' ortografia sènç atendre a la tradició. Però la tradició se tòca ab l' origen de la paraula, y cas d' haverse desviada la tradició, cal tornarla a camí per mèdi del metèx origen. Així l' estudi etimològich se fa una necessitat. Una tradició constant sòl suplirlo, però no sem-

pre, y per altra part aquèixa constància de la tradició manca ben sovint.

L' estudi etimològich té una doble base, la boca y l' enteniment. Però la boca es una base mòlla, podríem dir, líquida. Perxò en èlla la paraula eternament se disòl y cristallisa, còm ho fan les sales dintre 'ls líquits. Cristallisa en qualsevòl de les vocals y de les consonants y 's disòl contínuament per presentar una altra forma ensemps que deixa la primera. Qui crèn que aquèixa cristallisació fa mol pòsit, anant al fons elements a l' estat amòrf; però es més cert que no hi ha tal pòsit sinó una contínua transformació, en que les formes primitives (les vèus onomatopèyques o sons naturals, V. pl. 354) presenten sempre nòves aparicions. Així se comprèn còm aquèixa base orgànica de l' estudi etimològich es molt fal·lible, puig més d' una volta dues arrèls en el flux y reflux contínuu presenten aparicions o paraules materialment idèntiques, vg. *or*, aygua, y *or*, montanya, o tornen a repetir aparicions antigues (1). Mès constant es la base intel·lectual del pensament. L' etimòlech si no tròba continuat el metèx pensament, encara que les paraules s' assèmben, no les emparente massa depressa, puig la matèria tota se aduu, y 'l pensament o la forma es qui especifica.

Fundats en aquèixa regla de prudència filosòfica molts etimòlechs s' escamnen, y no vòlen passar més enllà del llatí en l' investigació etimològica, y sèmbla que vòlen assegurar tots els passos de la paraula per mèdi de documentació escrita. Aquèx estremat rezel se funda en quatre errors: 1.er Crèure que les etimologies de nòstres llèngues s' han de trobar totes en el llatí, còsa evidentment falsa. Seria més segur trobarles en la llèngua semítica. 2.^{on} Crèure

(1) *Nòya*, riu, de *nahar*, rajar; *nòya*, nina, de *nénola*; *nòya*, toscà, enuig, de *inodium*.

que 'ls notaris catalans quins escrits arriben fins al segle IX, donaven els veraders nòms llatins dels llòchs y obgèctes que citen; mentres molts d'aquells nòms es evident que no eren sinó una falsa traducció de la llèngua vulgar, còm hèm fet notar en la plana xxx sobre *Lapides bellos y Lordensis*. 3.er Crèure que en l' antiquitat alguna llèngua pogué ser escrita tota. 4.^{art} Nomenar bax llatí a tot aquell llatí que no 's tròba en els escriptors clàssichs y que en bona part no es llatí alt ni bax, sinó vulgar llatinissat, que perxò no dèu considerarse de font llatina.

Ja donchs, l' etimòlech dèu cercar la paraula allà hont sia y seguir-la generacions enllà mentres no se li fonga, es dir, fins arribar als primers y més senzills actes de l' organisme vocal, les llètres, o al sò exterior que ensenyá l' hòme a parlar (V. pl. 354). *Faç y fatxa* me duuen a *facies*; *facies* a φαῖνω, manifestar; φαῖνω a פָּנָה (fanáh), manifestar, boca; פָּנָה a פֶּה (feh), boca, y פֶּה a פ (f), sò natural de la boca al respirar. Trobat així el sò senzill y primitiu, retorno ab èll generacions ençá y 'm dona φημί, parlar, *f-ari*, parlar, *fu-ere*, ser (respirar es ser o viure), *fl-are*, *fiu-ere*, *fl-ere*, *fl-os*, *f-at-eri*, etc., ab totes ses variants hagudes y per havèr. L' error está en crèure que l' hòme començá parlant un llenguatge grosser y complicat còm el d' avuy. Al revés, tot fa pensar que 'ls primers exercicis de sa llèngua foren senzillaíssims y que un sò senzill primitiu s' aná modificant produhint mils de paraules.

L' arrèl còm més senzilla es, més capacitat té per multiplicarse, puig l' universalisació está en rahó directa de l' immaterialitat o senzillesa.

ETIMOLOGIA DE LA LLÈNGA CATALANA

DEFINICIO Y DIVISIO

Etimologia es l' estudi del significat que les paraules duhen de sa arrèl o fònt mès llunyana. En aquèixa fònt primera no hi pouden ordinàriament els etimologistes, puig se 'ls pèrt allà d' allà Deu sap ahont. Per xò, indiquen la fònt de la paraula dintre de la mètxa llènga, o arriuen fins al llatí, al grech, al sanskrit, o alguna llènga semítica.

Significat etimològich y usual. Còm la paraula rodant de boca en boca, corrent de pòble en pòble, ha gastat y renovat sos elements fònichs, així s' ha desviat a vòltes mès o mènus del seu significat etimològich, prenentne un altre que 's diu *usual*. Això sòl succehir per *traslació*, còm *pèu*, de *pes*, significa una mesura; per *extensió*, còm *bocí*, de *boca*, s' estén a tot tròç; per *restricció*, còm *genus*, gènre, es restringèx a significar *res*, *gens*.

L' Etimologia dèn pèndre la paraula en son estat present, y descartantla de tots sos accidents, dèn presentarla altra vòlta a la familia de que 's desprenqué, fins a retirarla a ses germanes, o millor, identificarla y ferla regonèixer per sos progenitors.

Per xò, l' Etimologia comprèn la *Fonologia*, ab ses

quatre parts, Fonètica, Ortologia, Prosòdia, y Ortografia, y la *Morfologia*.

La *Fonologia* es l' estudi dels elements acústichs de la paraula, sò es, de les lletres y accents.

La *Fonètica* es l' estudi del número y valor de dites lletres y accents.

L' *Ortologia* o *Lectura* es l' estudi de la pronunciació de les lletres.

La *Prosòdia* es l' estudi de la pronunciació dels accents.

L' *Ortografia* es l' estudi de còm s' escriuen les lletres y 'ls accents.

La *Morfologia*, o Analogia y Sintaxis, es l' estudi de les formes que prenen la paraula còm a expressió del pensament.

Donchs, l' Etimologia deuria dividir-se en Etimologia fonològica y morfològica, comprenent la Fonològica, la Fonètica, Ortologia, Prosòdia y Ortografia. Aquí, no obstant, dividim l' Etimologia en *General*, que comprèn la Fonètica y 'ls elements de la paraula aïslada; y *Particular*, que comprèn la Morfologia y Sintaxis, o que estudia la paraula còm a part de l' oració.

L' Ortologia, Prosòdia y Ortografia venen al fi.

PRIMERA PART

Etimologia general

CAPÍTOL PRIMER

Etimologia general llatí-catalana

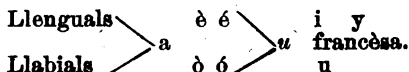
---

§ 1.—Preliminar sobre la formació del Abecé

Les lletres del *Abecé* son signes convencionals del pòble catalá per expressar el sò natural de sa vèn. Ara be, aquèsta vèn es efècte de l' ayre respirat que surtint (1) dels pulmons, ve á la boca. Aquèx ayre en la boca de l' hòme fa vibrar dos ordes de campanes. El primer orde de campanes el fa la llènga, el segón el fan els llabis.

La llènga per una sèrie de campanes cada vòlta de mènus obertura que fa ab el paladar y mandíbula superior, produhèx la *a*, *è*, *é*, *í*, escalonades de mènus a mès en orde de tonicitat o altura. Els llabis entre sí fan pel metèx orde les campanes corresponents a la *a*, *ò*, *ó*, *u*. La *a* es producte simultani de les dues majors campanes llengual y llabial. La *u* francesa es també fruyt de les dues penúltimes campanes llengual y llabial.

(1) L'ayre iaspirat o d' entrada pòt també produhir les lletres, lo que pròba que les còrdes vocals no son sinó distribuïdores del ayre, no productores de la vèn, y si separades de la boca donen un sò, dit glòtich, es perque èlles metèixes formen una campana.

Quant les dites campanes han donat la *i* y la *u*, que son el pas natural de les vocals a les consonants, dihent-se per això *semivocals* o *semiconsonants*, comencen á formar-se les consonants del mōdo següent: La campana llengual immediata a la de la *i* dona les consonants, aspirades *h, j* (castellana), *x, r, s, z, ç*. La campana immediata tencantse suaument pel contacte de la base de la llēnga contra l' entrada de la boca, pel contacte de la llēnga en sa *mitat anterior* contra 'l paladar, o en sa *punta* contra l' estrem anterior del paladar, o per fi contra les dents, dona al obrirse les consonants suaus *g, j* (catalana), *ll, ny, l, d*. La metēixa campana tencantse mès fōrt a n' els metēixos punts, dona al obrirse de cōlp les consonants fōrtes *c, (k), x* (detrás de *t = ch* castellá) *n, t*.

Així metēx la campana llabial immediata y la següent de la *u* donen successivament y ab igual mecanisme en els llabis l' aspirada *f*, la suau *b* y la fōrta *p*.

		Aspirades	Suaus	Fōrtes
Gut.	<i>i</i>	<i>h, j</i> (cast.)	<i>g</i> (ante <i>a, o, u</i>)	<i>c, q, x, ch</i> (cat.)
Palad.	<i>i</i>	<i>x</i> (xex cat.)	<i>g, j, ll, ny</i>	<i>(t)x, ch</i> (cast.)
Llong.	<i>i</i>	<i>r, rr, z, y</i> <i>s</i> (entre vocals)	<i>l</i>	<i>n</i>
Dent.	<i>i</i>	<i>ç, ss, s</i> inic. y després de cons.	<i>d</i>	<i>t</i>
Llab.	<i>u</i>	<i>f, v</i>	<i>b, m</i>	<i>p.</i>

Les campanes immediates a la *i* y a la *u* per fer les consonants, respēcte a sa obertura, pōden considerarse cōm una porta èntre-obèrta per fer les aspirades; cōm una porta ajustada en temps eixut per fer les suaus; y cōm una porta ajustada en temps humit, que cal obrir

ab empèta, per fer les fòrtes, que per això 's diuen també *eruptives*. Nòtes còm cap part de boca queda ociosa. Fins les dents per fòra ajuden als llabís a fer les aspirades *f*, *v*. Cada grau pòt presentar subgraus, còm se vèu en la *f* y *v*, *b* y *m*, etc. Cada pòble presenta uns graus ó subgraus y 'n deixa uns altres, còm també cada pòble preferèx les vocals y les consonants aspirades y suaus, ó preferèx al revés moltes consonants y aquèstes fòrtes, segons es son caràcter moral y físich d' indolència o de treball (1).

Pòt dirse que les consonants no son més que cinch, una gutural, una paladial, una llengual, una dental, y una llabial; però ab diferents graus.

No hi ha nassals. El nas es incapaç de tota articulació.

Esperèm que aquèsta formació y divisió de vocals y consonants resulte més verdadera, clara y completa que les fins ara trobades. Advertint que no hi ha solució de continuïtat èntre les diferents vocals, ni èntre les diferents consonants, ni èntre les vocals y consonants. Sòls que cap pòble utilisa totes les nòtes, que utilisen tots plegats. Donchs, matar una llènga es suprimir una vèu en el gran còr de l' humanitat cantora.

Mòstra la continuïtat èntre les llètres la facilitat ab que passa una metèixa pels diferents graus de l' escala fònica prescindint de la vella divisió de vocals y consonants, fins a podèrse dir qu' una llètra es fonamentalment igual a qualsevòl altra. Exemples: ὦν (yáyin), οἶνος (oínos), uinum, vinum, vi. Luègo $a=o=u=v$. — Οἶκος (oicos), uicus, vicus, vich, que 's tròba en vila de villa, per vicilla. Luègo $o=u=v$. — Βίος (bíos, vida), uir, vir (principi de vida), fir-m-us, (fòrça, acte de vida), βίη ó θῆρ, (altra manifestació de vida ó fòrça); θερ-μ-ός

(1) Vide nòstra Gramàtica de la lengua griega, ahont dihèm algòm curiòs sobre això en l' Etimologia, pág. 174 y següents.

(*zermós*, calor, manifestació de vida ó força), *thermometron*, *termomètre*, *cal-or*, *ohaleur*. Luègo $b=u=v=f=s$ cast.— $th=t=o=ch$. — *Vinciola*, de *vinoio*, lligam, *gan-gòla* (del esclòp). Luègo $v=g$. — *Oida*, (*oïda*), *uideo*, *video*, *goytar*. Luègo $o=u=v=g$. — *Ζεός*, *Διός*, *Giove*, *Jove*, *Júpiter*. Luègo $z=d=g=j$. — *𐤆𐤒𐤆* (*xémex*), árabe *xímex*, siríach *xímxa*; *ἥλιος* (*hélíos*), sol, tedèsch *son*. Luègo $x=h=s$, y $m=l=n$. — *𐤇𐤍* (*sin*), tedèsch *tsan*, *ὀδόντος* (*odónitos*), *dentis*, dent. Luègo $s=ts=d$.

Quant s' haja llegit aquèst tractadèt y en especial la formació de les paladials catalanes, es veurá nòstre assèrt sença cap mèna de dupte.

Si a vegades les paranles que signifiquen un metèx obgècte en les diferents llèngues, no tenen comunes les llètres, es perque els pòbles davant del metèx obgècte se senten diversament impressionats per èll. L' essència metafísica sòl quedar-se oculta, y l' hòme anomèna al ser per ses qualitats, que son diverses. Mira 'l llamp el grech, y 's fixa en sa rapidès y l' anomèna *ἀστραπή* (*astrapé*), el tedèsch es fixa en el zich-zach de sa marxa y l' anomèna *blitz*, el llatí en sa llum, *fulmen*, de *fulgeo*, el catalá també en sa llum, *llamp*, de *λάμπειν* (*lámpein*), *brillar*, el castellá sèmbla fixarse frèdament en la ralla que 'l llamp descriu, *rayo*, de *radius*; be que *radius*, de *ra* y *díus*, cf. *diu*, *dies*, *díves*, significa també llum.

§ 2. — Font de la llenga catalana

La font del Catalá es la llenga llatina, però 'l Catalá no vòl del llatí sinó la sílaba accentuada. De mòdo que la sílaba accentuada es l' essència de la paraula catalana. Fòra d' aquèsta sílaba, tot lo restant de la pa-

raula tendèx a pèrdres. Aquèixa tendència s' anomèna *Llèy d' escurçament*.

Ara be, la sílaba accentuada en llatí es l' última, la penúltima, o la 3.ª — Es l' última en els monosílaps, els qui de consegüent se conserven monosílaps en catalá: *sal, fèl, pau, crèu, art, de sal, fel, pax, crux, ars*. — Es la penúltima en tots els dissílaps, y també nels polisílaps, si es llarga: els bisílaps pèrden l' última atònica y queden monosílaps: *truncus, tronch, sanctus, sant, gelu, gèl*. Els polisílaps pèrden també l' última y alguna anterior al accent: *sibilare, xiular, navicellus, vixell o veixell, legúmen, llegum*. — Es la 3.ª sempre que la penúltima es breu. Llavors se pèrden les dues últimes y alguna anterior al accent: *miráculum, mirall, perículum, perill, fólium, full, sólidum, sòu, rótulus, rull, radius, raig*.

Llèy de distinció. La *llèy d' escurçament* deu de respectar sempre els elements de la paraula que li donen un significat especial distingintla d' altres. Aixís respecta la *a* distintiva del femení, la *s* del plural, la *s, m, u* y *n* de les persones *ame-s, ama-m, ama-u, ame-n*, y en general respecta les lletres verament radicals, encara que nel llatí no fossen de la sílaba accentuada.

Llèy d' eufonia. Sempre que per l' *escurçament*, o altre motiu, queda un grupo de consonants impronunciable, se 'ls dona una eufònica, que es la *e* o altra vocal: *téplum, templ, temple, viácticus, viatg, viatge*.

ADVERTÈNCIES: 1.ª Els nòms en *a* no pèrden may aquèsta terminació (sien de la primera o tercera declinació o plurals de la segona): *tábula, taula, musca, mosca, aroma, aroma, diadema, diadèma, ligna, orum, llènya, folia, orum, fulla, arma, orum, arma*. — 2.ª Els nòms de la 3.ª es millor suposáls prèsoa del Genitiu del

Singular: *vall-is*, vall, *tigr-is*, tigre, *gigant-is*, gegant, *juventut-is*, joventut, *nav-is*, nau, *turr-is*, torre, *serpent-is*, serpent, *mortis*, mòrt, *pastor-is*, pastor, *sort-is*, sòrt.

Els imparisflaps ab increment brèu es prenen també del Genitiu, perdent les dues últimes, segons regla general: *ligam-inis*, lligam, *corp-oris*, corps=còs, *temporis*, temps, *imag-inis*, imatge, *plantag-inis*, plantatge, *hom-inis*, hòme.

Nel estudi que aném a fer, es veurá que 'l catalá ha pouat molts mots y altres elements de sa llènga del grech, y se li trobará un tirat de fesomia ben marcat de totes les altres llèngues nòvo-llatines, especialment del piamontès, del provençal, del milanès, del bolonyès, del toscá, del castellá, etc. Es que aquèixes llèngues, a son temps cada una, nasqueren, com hermosa fillada, de la llatina. Son germanes de diferent edat, no pas filles èlles metèixes una d'altra. Sa fesomia ademès retrau sovint el grech y tedesch, com la neboda retira a vegades a son uncle o tia. Fins de la casa payral semítica té hermosos recòrts, y 'l metèx Sèm regoneixeria fàcilment la *mèna* (מִנָּה, min) de sa *no* (נֶל, lo) *ávola* (לֵלָה, maldat) *regàlia* (רַגְלָה, ragal, seguir).

§ 3. — Pas de les vocals y diptongs llatins al catalá

Les vocals TÒNIQUES *i* y *u*, brèus o llargues per posició, s' han obèrt en *e*, *o*: *piper*, pèbre, *crista*, crèsta, *fúrnus*, forn, *úlmus*, olm, *mundus*, mon. També la *o* y la *e* s' han fet a vòltes *u*, *i*: *folium*, full, *apotheca*, botiga. — La *y* s' ha fet *i*: *hymnus*, himne, *physicus*, físich.

Les vocals ÁTONES davant de l' accent se conserven,

se cambien, o 's pèrden: *Coróna*, corona, *apícula*, abèlla'o bèlla, *verecundia*, vergonya; y detrás de l' accent, se pèrden: *óculus*, ull, *scríbere*, escriure, *amāre*, amar.

Els diptongos se contrauen: *au* en *o*, y *ae* y *oe* en *e*: *thesaurus*, tresor, *audire*, ohir, *paucus*, pòch; *ænigma*, enigma, *laicus*, llech, *fœnum*, fench, *cæna*, cèna.

§ 4.—Pas de les consonants llatines al català

Regla general

Les consonants llatines s' han conservat generalment en català. Les excepcions s' han fet seguint les llèys següents:

El·l·ys fonològiques: 1.ª De dues consonants fonèticament iguals se n' ha perdut una: *abbas*, abat, *redditus*, rèdit, *summus*, som. Si sónen diferents, se conserven abdues: *suggestio*, suggestió, *accesus*, accés. La dobla *l* queda: *il-lustre*, col·legi, o passa a *ll*: *olla*, olla, *ille*, èll. La dobla *rr* y *ss* queden també, *currere*, córrer, *currus*, carro, *lassa*, llassa, *passio*, passió.

2.ª Fàcilment se cambia una consonant en altra del metèx òrgue o classe, o del immediat: *formica*, formiga, *viridis*, vèrt, *capere*, cabre, *simplex*, ximple, *libare*, llepar.

3.ª Les llabials, guturals y dentals al pèrdre per encurçament sa vocal, s' han convertit en les semiconsonants *u* o *y* (*i*): *cupr-um*, còure, *táb-u-la*, taula, *áv-is*, au, *nov-us*, nòu; *tráh(e)re*, trahr-traure o trayre, *jug-um*, jòu, *nuc-is*, nòu, *placére*, placr-, plaure o playre, *coquere*, còure; *cádere*, cadr-, caure, *pút-cus*, pou, *amat-is*, amau, *spát-ium*, espau, o espay, *ped-is*, pèu, *sed-is*, sèu, *tæda*, tèya, *remed-ium*, remèy, *resina*, rèyna, *vagina*, vayna,

4.ª Si les dites guturals y dentals no 's convertèixen en *u* o *y*, se donen a conèixer per una aspiració o asperesa que 's representa per *h*, y que 'l pòble obediènt al impuls de son gèni fonòlech, sòl pronunciar per *g*: *racem-us*, *rahim*, *rationis*, *rahó*, *resina*, *rehina*, *sudare*, *suhar*, *cauda*, *coha-cuha*. Es freqüent ohir al pòble dihent *ragó*, *sugar*, *cuga*.

5.ª La *b*, *c* y *g* tendèixen a doblarse. Per xò llegim *pòb-ble*, *nòb-ble*, en *pòble*, *nòble*, *espectag-gle*, *artig-gle*, en *espectacle*, *article*, y *mig-g*, *trepig-g* en *mig*, *trepig*, y ja escrivim *imat-ge*, *met-ge*, per *image*, *mege*.

6.ª *Ol*, *le*, *li*, han donat *ll*: *speculum*, *specl*, *espill*, *ovecula*, *ovecl*, *ovèlla*, *palea*, *palla*, *mulier*, *muller*, *filius*, *fill*. — *dl* y *tl* han donat *ll*: *módulus*, *mòtll*, *amygdala*, *amigdl*, = *amètlla*, *rotula*, *rotla*, = *rutlla*.

7.ª Les fòrtes *c*, *q*, *p*, *t* s' han suavisat en *g*, *b*, *d*: *formica*, *formiga*, *antiqua*, *antiga*, *lepus*, *llebra*, *mutare*, *mudar*.

8.ª Fàcilment se substituèixen la *t*, la *c* (*k*) y la *p*: *reixach*, per *reixat*, *rich*, per *rit*, de *ridere*, *escrich*, per *escrip*, de *scribere*.

9.ª En les llèngues grega y llatina totes les guturals, dentals y llabials passaven al grau de la consonant següent, de mòdo que davant de *t* les guturals passaven a *x* o *c* y les llabials a *π* o *p*: λέγ-ω y *lego* davant de τέον y *tum* deyen λεκ-τέον, *lec-tum*; γλῶφ-ω y *scrib-o*, γλοπ-τέον y *scrip-tum*. Ab aquèixa llèy, lògica y escrupulosament observada, trameteren a ses filles son patrimòni. Per xò 'l català davant de *t* y *s* deurà escriure *c*, *p*, y *s*, però may *g*, ni *d*, *z*, ni *b*, *v*, *f*, *m*: *acte*, no *agte*; *capsa*, no *cabsa*, *dupte*, *sopte*, *dís-sapte*. Ens admira que no hagen sentit aquèixa llèy els senyors P. Nonell y Fabra. Si 'l metèx llatí haguès perdut la *i* de *dubitum* y *subitum* (de *du-co*, *sub-co*, que de *dubitum* y *subitum* donen els freqüen-

tatius *dubitare*, *subitare*), hauria resultat *duptum*, *suptum*, (cf. *scriptum*, de *scribitum*), y en català per necessitat *dupte*, *sopte*.

Les llenguals *l*, *n*, *r*, eren líquides y per sa poca consistència admeteren davant de sí les consonants en qualsevòl grau: *gla*, *clar*, *pla*, *bla*, *flor*, *Agna*, *tèonich*, *brag*, *prèu*, *frèu*, *trau*, *drap*, *grèch*, *crema*.

La *m* còm a líquida grega prengué també les consonants en tot grau: *dogma*, *técmar* (fi), *ritme*, *dmós* (esclau). No obstant, còm a llabial suau, preferia les suaus, resultant *gm*, *dm*, *mm*: *segment*, *Cadmo*, *immortal*.

10.ª Fent referència a la 8.ª precedent, fem notar que la gutural, dental y llabial suaus *g*, *d*, *b*, (alguna vegada la *v*) al quedar finals per escurçament, sónen fòrtes *k*, *t*, *p*. Ningú ho negará. Per això 's degueren escriure fòrtes, y tals s' escrigueren. Puig no sonaven ja *g*, *d*, *b*, no calia per res atendre a l'etimologia, y s' escrigué *diálech*, de *dialogus*, *pèrt*, de *perdere*, *còrp*, de *corvus*. Pero alguns escriptors, seguint l'ortografia francesa, piamontèsa y provençal, la donaren per escriure *g*, *b*, *d* finals, quant el mot en la derivació prèn dita *d*, *g*, *b*. Per xò degueren escriure *llob*, *amad*, *dormid*, *amarg*, que fan *lloba*, *amada*, *dormida*, *amarga*. Lo que per la ventatja d'indicar la derivació, tenia 'ls inconvenients: 1.er de fugir de l'etimologia: *lupus*, *amatus*, *dormitus*, *amaricus*; 2.^{on} de fugir de l'us anterior; 3.er de no correspondre al valor fonètic de la *g*, *b*, *d*, que era de *ch*, *p*, *t*; 4.^{art} de complicar l'ortografia de dites *g*, *b*, *d*; 5.^{nt} de ser una regla equívoca, porque si *diálech*, vg. fa *dialogar*, també fa *dialèctich*; si *vert* francès, fa *verte*, també fa *reverdir*, si *pòd* fa *poder*, també fa *potent*, si *cab* fa *cabre*, també fa *cápiga*, *ca-*

pag. Per xò, es error pèndre per norma la derivació, quant no es constant.

Donchs s' escriurà sempre *ch*, *p*, *t*, sia qualsevulga l' etimologia y prescindint dels derivats.

El P. Nonell establèx aquèixa regla fonètica en la pág. 6 de sa gramàtica, dihent: «No pòden ocupar el fi de paraula..... els tres sòns suaus *b*, *d*, *g*, per lo qual los mudam en sos respectius fòrts *p*, *t*, *c*» (*ch*). Pero en venint a l' ortografia, no se n' ha recordat. Es de dòldre.

Regles particulars

B. **mb** ha perdut la *b*: *columba*, coloma, *lumbus*, llom, *plumbum*, plom.

C. **ot** ha donat *yt*: *fructus*, fruyt, *coctus*, cuyt, *luctare*, lluytar, *delectare*, deleytar. Moltes vegades s' ha contret el diptongo: *contractus*, contrayt, -contret, *indirectum*, indireyt, -indrèt, *perfectus*, perfeyt, -perfet, *lectum*, leyt, -lit, -llit, *noct-is*, noyt, -nit. Cf. *contrait*, nuit, del francès.

Ch. Ha donat *c* o *x*: *charitas*, caritat, *chirurgia*, cirurgia, *archivus*, arxiu.

D. S' ha enfortit al quedar final: *laridus*, llart, *cardus*, cart, *floridus*, florit. Quedant final detrás de *n* s' ha perdut: *funda*, fona, *Gerunda*, Girona, *Tundā*, Tona, *profundus*, pregón. S' exceptuen *unde*, ont, *subinde*, sovint, *quando*, quant.....y 'ls gerundis: *amando*, amant, *timendo*, tement, *dormiendo*, dormint.

G. Quedant final per escurçament, s' enfortèx en *ch*: *largus*, llarch, *sanguis*, sanch, *naufragus*, náufrech. *Ge*, *gi* medials se pèrden per escurçament: *magis*, mès, *viginti*, vint, *frigidus*, frèt, *quadragésima*, quarèsma.—*gn* y *ng* han donat **ny**: *agnellus*, anyell, *pignora*, penyora, *signum*, sèny, *plangere*, plányer, *cingere*, cenyir, *tingere*, tenyir.

L. Inicial ha donat *l*: *locus*, llòch, *lūum*, lli, *la-queum*, llac, *lingua*, llènga.—A vegades ha donat *r*: *līum*, lliri, *lusciniolus*, rossinyòl. O s' ha perdut: *gladius*, glavi y gavinet, *claudus*, coix.

Ll. Ha donat *ll*: *ille*, èll, ó *ld*: *cella*, celda.

M. *mn* ha donat *n*: *somnus*, sòn, *scamnum*, escón, y *ny* en *damnum*, dany, *intramina*, *intram(i)na*, entranya.

N. S' ha perdut a vegades davant de *s*: *tonsus*, tos, *insula*, isla, *sponsus*, espòs. També s' ha perdut quasi sempre que per escurçament queda final: *sanus*, san,-sa, *donum*, don,-dó, *unus*, un o ú, *rotundus*, rodon,-rodó.

Q. S' ha fet *c* en *quinque*, *quingüaginta*, cinch, cinquanta.

R. S' ha fet *ll*: *carcerarius*, carceller.

S. A vegades dona *x*: *sexaginta*, xixanta, *sibilare*, xiular.

T. S' ha perduda en pare, mare, frare, de *pater*, *mater*, *frater*.—*pt* pèrt la *p*: *scriptum*, escrit, *rupta*, ru-ta.

V. Passa a *u*: *nav-is*, nau; y a *c* o *g*: *volva*, colga, *vulva*, de *volvere*, girar, vuyga.

§ 5. — Arrèl y afik

L' hòme conèx sempre les còses acompanyades de circumstàncies o accidents. Per xò la paraula, expressió del pensament, es sempre, de fet o de drèt compòsta. En èlla l' element fonamental, o significatiu del ser o de l' acció, es diu *arrèl*, y l' element o elements significatius de les circumstàncies (qui, quina còsa, acció, passió, número, persona, mòdo, etc.), es diuen *afixos* o *anyadits*.

L' *afix* si va davant de l' arrèl, es diu *prefix*; si va dins el mot, *infix*; y si va detrás, *sufix*.

L' *infix* no significa res, sòls servèx per l' eufonia, dihentse per xò lletra *eufònica*, de *pas*, *epentètica*, *aglutinadora*, d' *unió*. Sòlen ser la *i*, *e*, *o* y la *b*, *d* y *n* en català.

Exemple. *Es-far-i-n-à-m* consta d' *es* prefix negatiu, *far*, arrèl, de *φῆρος*, menjar, *i* *infix*, *n* *sufix*, de *genus*, productor, *è*, sufix de temps, y *m* sufix de persona.

§ 6.—Pas dels prefixos llatins al català

Els prefixos son *nòms*, *advèrbis* y *preposicions*. Els prefixos *nòms* han quedat còm en llatí: *un-i-génitus*, *un-i-gènit*, *juris-prudentia*, *juris-prudència*.

Prefixos advèrbis

Els prefixos *contra* o *contro*, *extra*, *intro*, *retro*, *bis*, *tris*, *bene*, *male* y *satis* han passat còm en llatí: *contradicere*, *contradir*, *extraordinarius*, *extraordinari*, *introducere*, *introduhir*, *satisfacere*, *satisfer*.—*Contro*, *retro*, *bis* y *tris* son clàssichs y 'l pòble no 'ls usa. *Extra* se sòl escriure *estra*. *Bene* y *male* s' escriuen generalment separats y escurçats: *benefactum*, *ben fet*, *malefactum* *mal fet*.

Prefixos preposicions

Els prefixos *ab*, *ad*, *ante*, *anti*, *circum*, *cum*, *de*, *ex*, *in*, *inter*, *ob*, *per*, *post*, *præ*, *præter*, *pro*, *sine*, *sub*, *subter*, *super*, *syn*, *trans*, *amb*, *dis* y *re* han passat al català en les paraules que 'ls duyen en llatí; pero degudament transformats. *Circum*, *præter*, y *amb* son clàssichs.

§ 7. — Pas dels sufixos llatins a catalans

SUFIXOS DE RES (RIS, RI, R, LIS, LI, LE, L), LA CÒSA

aris, alis=ar, al, significa la qualitat de l' arrèl: *famili-a-ris*, familiar, còsa de la família, *natur-a-lis*, natural, còsa de la naturalèsa.

arius=ari, ayre, er, significa l' obrer: *not-arius*, notari, *sic-arius*, segayre, *ferr-arius*, ferrayr=ferrer.

aria=era, significa fàbrica, dipòsit o llòch de cria: *farin-aria*, farinera, *ciner-aria*, cendrera, *piper-aria*, pebrera, *cunicul-aria*, cunillera.

arium=ar o er, significa magatzèm, llòch de guardar les còses, o llòch plantat o de cria: *pin-arium*, pinar, *olicin-arium*, alzinar, *gran-arium*, graner, *virid-arium*, verger, *plant-arium*, planter, *columb-arium*, colomer.

elis, ilis=el, il, significa còsa de l' arrèl: *fid-elis*, fidèl, còsa de la fè, *taur-ilis*, còsa de tòros.

or passiu,=or, significa agent del significat del supí: *cant-or*, cantor, o agent del cant, *lector*, lector, o agent del llegit.

or actiu,=or, significa còsa o acte del infinitiu: *am-or*, dol-or, acte d' amar, de dòldres.

or qualitatiu,=or, significa l' activitat en abstracte: *vir-or*, verd-or, *sap-or*, sabor, *cal-or*, calor.

orius, osus=or, os, significa còsa de l' arrèl: *can-orus*, canor, *form-osus*, hermós.

orius, orium,=ori, significa còsa de l' arrèl: *pos-sesso-rius*, possessòri, *adjut-orium*, adjutòri.

SUFIXOS DE *gen*, DE *gigno*, PRODUIR.

Gen ab valor, ja actiu, ja passiu, significa filiació, dependència, procedència, causalitat.

gena=**gena**: *indi-gena*, indígena, fill de l' India.

gnus=**gne**: *ben-ignus*, benigne, que fa be, *di-gnus* (div, diu, dies), digne, que fa llum, glòria, honor.

cin=**gin**=**cin**: *vati-cinium*, efecte del profeta, *patro-cinium*, patre-cini, que fa paternitat.

anus=**á**: *Romanus*=*Romagnus*, romà, còsa o fill de Roma.

enus=**è**: *alienus*=*aliegnus*, agè, còsa d' altre (1).

inus=**i**: *Paulinus*=*Paulignus*, Paulí, fill de Pau, *pullinus*, còsa del pollí.

onus=**ó**: *d-o-num*, *dognum*, dó, efecte de *dare*.

unus=**ú**: *opportunus*, *oportugnus*, oportú, portat per la necessitat o conveniència.

ago=**atge**: *im-ago*, imatge, semblança feta, *plant-ago*, plantatge.

ucus=**uch**: *cad-ucus*, caduch, feixuch, poruch, lladruch, que fa caure, *fex*, *por*, *latere*, o escondir.

uca=**uga**: *æ-r-uca*, eruga, que robèlla com l' eram, *æ*s, *lact-uca*, lletuga, que fa llet.

SUFIXOS DE *fero* Y *gero*

Fero y *gero* ab el significat de portar, fan el següents sufixos llatí-catalans.

fer=**fer**: *Luc-i-fer*, Lluçifer, que porta llum.

ber=**bre**: *octo-ber*, octubre, que porta vuyt.

per=**bre**: *pauper*, pòbre, que porta pòch, (*pau* = *pau*c, pòch); *piper*, pèbre, que porta *pic* ó color, de *pictum*; *liber*, llibre, que porta *li*, de *lino*, untar.

(1) Els distributius *singulí*, (singulí), *bíní* (bigní) etc., son d'aquesta formació.

bre = **bre**: *célebre*, cèlebre, que porta altura, de *cello*.

brium = **bri**: *lud-i-brium*, ludibri, joguina.

bilis = **ble**: *ama-bilis*, amable, que porta o causa amor, *no-bilis*, nòble, de *nosco*.

bulus = **ble**: *sta-bulum*, estable, que dona estada.

bella = **bella**: *fi-bella*, sibella, que lliga, *figit*.

men = **m**: *no-men*, cri-men, nò-m, cri-m, que duu coneixement, judici.

mentum = **ment**: *testa-mentum*, testament, que porta ó dona testimoni, *dolçament*, que porta dolçura.

monia = **monia**: *parsimonia*, parsimònia, que porta estalvi.

monium = **moni**: *matri-monium*, matrimoni; que fa mare, o porta maternitat.

cer = **ore**: *pul-cer*, (*pulcher*), pulcre, que porta *po-l(io)*, llustre.

culum = **ll**: *mira-culum*, mirall, que fa mirar, *spec-u-lum*, espill.

ilis = **ll**: *ut-ilis*, útil, que dona us, *nub-ilis*, núbil, que té aptitud per casarse.

orum o **trum** = **ore** o **tre**: significa l' instrument: *fulcrum*, fulcre, que porta sosteniment, *sceptrum*, cèptre, que porta inspecció.

SUFIXOS DE **ago**, **fer**, **mòure**

De *igo* (en *red-igo* y demès compòstos) resulten:

ig = **ig**, **eg**: *mit-igare*, mitigar, fer mans, *nav-igare*, navegar, mòure la nau.

ic = **lo** = **eg**: *commun-icare*, comunicar, fer comú; *man-icare*, manegar, posar mán-ech.

acus = **ach**: *demoni-acus*, demoníach.

SUFIXOS DE **do**, **DAR**

du=**t**=**d**: *splend-i-dus*, *splénd-i-t*, que dona esplendor.

lus=**l**: *nubilus*, núbol.

lens=**lent**: *pestilens*, pestilent, que duu la peste.

tat=**tat**: *boni-tat-is*, bondat, que dona la qualitat de bò, *sancti-tat-is*, santedat, *veri-tat-is*, veritat.

tut=**tut**: *virtut-is*, virtut, que dona la *vis*, força.

udo=**ut**: *consuetudo*, consuetut, *mansuetudo*, mansuetut.

etum=**et**, **eda**: llòch plantat: *vinetum*, vinyèt, *lilietum*, lillèt, *castanetum*, castanyèda, *roboretum*, rourèda, *pinetum*, pinèda, *arboretum*, arbrèda.

SUFIXOS DIMINUTIUS DE **uncia**, **ONÇA**

unculus=**uncle**: *av-unculus*, uncle, *carb-unculus*, carbuncle.

culus=**cle**: *arti-culus*, article.

la=**la**: *bestiola*, bestiolà, *castaneola*, castanyòla.

ella=**ella**: *cist-ella*, cistella, *fenest-ella*, finestrella.

ellus=**ell**: *porc-ellus*, porcell, *agn-ellus*, anyell.

illus=**ill**, **ell**: *pupillus*, pubill, *sigillum*, segell.

SUFIXOS **VARIS**

oida de *cado*, matar: *fratri-cida*, fratricida.

fiolum, de *facio*, fer: *beneficium*, benefici.

fious, de *facio*, fer: *male-fious*, malèfich.

volus, de *volo*, voler: *umbrivolus*, umbrívol, mengívol, altívol, benèvol, placèvol.

La formació més indicada d' aquèixos nòms, es de *volus*. Els formats de nòm o de participi difícilment se podrà dir que 's formen de verbals en *bilis*; altres podran admètre aquesta formació, com placèvol, de *placibilis*. En toscà 'l verbal en *bilis* ha fet efectivament *evole*, com *honorabilis*, *onorevole*.

CAPÍTOL SEGÓN

Etimologia general catalana

Formen aquèsta etimologia les vocals, els diptongos, les consonants, els prefixos, infixos y sufixos, que son producte del gèni de la llènga catalana.

§ 1. — Vocals y diptongos catalans

Vocals. El catalá en tots temps ha fet obscures ($e=\alpha$ y $o=u$) la *e* y *o* atòniques. Còm el francès e italiá, té les metèixes *e* y *o* tòniques obèrtes (*è*, *ò*) o tencades (*é*, *ó*).

Diptongos. Contrets en vocals senzilles els diptongos del llatí (V. p. 9), el catalá fent semivocals *u* e *i* de consonants (llabials, guturals y dentals, V. p. 9) que perdien sa vocal, formá a manera dels grechs ab les vocals aspres *a*, *e*, *o* y les semivocals, y ab aquèstes entre sí, vuyt diptongos:

$a + u = au$, gr. $\alpha\upsilon$	$a + i = ai = ay$, gr. $\alpha\iota$
$e + u = eu$, gr. $\epsilon\upsilon$	$e + i = ei = ey$, gr. $\epsilon\iota$
$o + u = ou$, gr. $\omicron\upsilon$	$o + i = oi = oy$, gr. $\omicron\iota$
$i + u = iu$, gr. $\iota\upsilon$	$u + i = ui = uy$, gr. $\upsilon\iota$

Resulta que 'ls diptongos catalans son fills de l' etimologia y de la llèy d' escurçament, a diferència dels castellans, que molts son capritxosos com els eufònichs *ie*, *ue* (*tierra*, *huevo*, per *terra*, *ovo*), y altres son deguts a mala pronunciació de les vocals llatines. Verament, v. gr. el castellá diu *pronunciación* ab quatre sílables y el catalá al igual del llatí, n' hi pòsa sis: *pro-nun-ci-ya-ci-yó*, llatí *pro-nun-ti-a-ti-o*.

Per contar els diptongos, cal escoltar al pòble, y no als *sabis* educats a la castellana, ni als versistes que començaren a versejar en castellá (1).

§ 2. — Consonants catalanes

Les consonants que podèm anomenar catalanes, son *ç*, *h*, *ch* final; *g*, *ll*, *ny*, *x* (xeix) y *z*.

Ç. Sempre que les lletres llatines *c*, *ch*, *q* y *t*, següides ordinàriament de *e* o *i*, quedant en catalá davant de *a*, *o*, *u*, o en síl·laba inversa, donaven sò fòrt de *s*, s' escriptu dit sò per *ç*. L' us tornant avuy pels furs de la llènga, vòl que 's torne usar aquèixa llètra pel dit sò fòrt de *s* que no 's tròba en la paraula llatina. Per conèixer quant dita *s* no es llatina, es mirará si a dit sò li correspón *z* en castellá, bolonyès o toscá, o si ja en portuguès, provençal o francès escriuen *ç*.

La *ç* es *c* trencada, perque la tilde o *i* suscrita emol·liant li trènca o muda 'l sò de *k* en el de *ss*. Nòtes la facilitat ab que dihem v. g.: Climència ó Clemència.

(1) No hi ha donchs els diptongos *ia*, *ie*, *io*, *ua*, *ue*, *uo*. El pòble separa be aquèixes lletres. El P. J. Nonell en l' *Anàlisi fonològica ortogràfica* es de nòstre parer, pero dos anys després (1896-1898) en sa *Gramàtica*, pág. 8, anomena a aquèts grups *díptongs variables*, y dormitèja fins a dir que 'ls vuyt diptongos de dalt no ho serán si tenen accentuada una de les dues vocals. Aixís desdip tonga *fiut*, sic, (*fiut*), *llaura*, *catiu*, *ayre*... No obstant, en la pág. 26 torna al primer parer espressat en l' *Anàlisi*. La misachia li fa fer aquèll disbarat. Pòssè *h* en llahut (*lembunculus*), pehuch (*pedulis*), rabihut (*rabitus*), pahis (*pagus*), benehit (*benedictus*), ohir (*audire*)... y deixant al pòble en el seu senderiós tarannar, s' estalviarà advertències y farà gràcia als etimologistes que per l' *h* seguirán les petjades del llatí. — Havèm prèrs la llibertat de fer l' *u* diptongo grech. Ens venia be per la comparança. Per altra part ens autorisa á aquèx atreviment rahonable Sanesi (*Vocabulario greco-italiano*) escrivint *ιωγή* y *ιόζω*, indicant per l' *u* de la dièresis que l' *u* es ver diptongo, be que no 'l pòsen els gramátichs grechs.

labes), unió menor quant están separades per *h* en que gastem entre una y altra el metèx temps que 's necessita per intercalarhi una consonant. Jo asseguro que l' orèlla cronomètrica del pòble hi tròba aquèx temps, y per això mentres uns el gasten sença dirho, altres ho diuen per una *u*, una *y*, una *v*, una *g*: de *sedere*, sèure, (cf. *vère* o *vèure*), *seyèm*, *seyèu*, o *sevèm*, *sevèu*, de *dicere*, dir, *di-yèm*, *di-yèu*, o *di-gu-èm*, *di-gu-èu*, o *di-h-èm*, *di-h-èu*. Fins en *dia*, v. g. es diu *di-ya*, reclamant la *v*, de *di-v-es*, *divus*, perduda ja en *dies* dintre del metèx llatí. En una paraula, o la *u* y la *i* senç formar diptongo ab *a*, *e*, *o*, o entre sí, es desplèguen en dues *us* y dues *is*, ferint a dites *a*, *e*, *o*, *u*, *i*, còm en seria, =seria, *strè-nuo* =strènu-uo, ó no 's desplèguen en dues, y dèu llavors suplirse per una *y*, una *v* o una *h*.—Els llatins metèixos fugiren l' *hiatus* y evitaren la contracció d' arrèls gregues pel metèx procediment: de *βω*, viure, *βáo*, mòure, *τράω*, traspassar, *ῥέω*, dirigir, feren vivo, *veho*, *traho*, *rego*, per fugir l' *hiatus* y les contraccions de *viis*, *veis*, *trais*, *reis*, *viit*, *veit*, *trait*, *rett*, etcètera, que haurien dit *vis*, *ves*, *tras*, *res*, etc.

A la segona. Que l' *h* indispensablement dèu sustituir sòns cayguts del llatí, que no caygueren crònica o quantitativament, còm dalt havèm dit. Aquesta regla que donárem onze anys ha, la repetim avuy ab més convicció, y ab més necessitat quant els nòus ortògrafs van posant nòstra escriptura tan gòtiga, tan nuha y a faysó del sigle que mòr, que no la coneixerà aviat sa mare.

A la tercera. Que 'ls antichs la sustituïren, o no. Aquèx fet no pròba sinó que n' hi havia que escrivien malament, o sença convicció.

A la quarta. Que may la posaren en nòms en *ea*. No ens vaga de consultar, si s' usá molt temps la terminació en *ea*, que usen encara al regne de València. Però

presumim que de cap manera el sufix *ea* ve de *iga*, com vol el P. Nonell, aixís: *pigrítia*, peresa (per perica), perea. Rahó, perquè son en *ea=ea* molts abstractes de diferents classes, no acabats en *itia*: juvenèsa, de *juventus*, rarèsa, de *raritas*, infantèsa, de *infantia*, naturalèsa, de *naturalis*... Encara que 's pòden acostar a *ea* per *edo*, dihent: *juvenedo*, *raredo*, etc.; es més just pèndrels dirèctament del adjectiu y donarlos el sufix d' abstracte grech, *ia*, o *sia*, tan de gust catalá, dihent: de *juven(is)*, juvenia o juvenèia, de *rar(us)*, raria, o rarèia. Luègo la *i* de *eia* valdria *j*, de *j* passaria a *s*, y al fi 's perdé. Donchs may se degué escriure *h*, sino *j*,=*y*. De mòdo que 'l *ea* pels catalans, almènos de les províncies de Barcelona y Girona, es impronunciable y may prèn *h*, sino *y*: *beata*, *teatro*, 's diu *bayata*, *tayatru*.

A la quinta. Res impedia contraure vocals separades per *h*, quant se contranen les separades per altres consonants de més consistència, v. gr. de *tabula*, taula, tòla.

Per altra part, en aquèx cas de contracció ja qui li acut posar ja l' *h*? Per ventura 'ls metèixos llatins conservaren la *v*, la *h*, y la *g* de *viv-o*, *veh-o*, y *reg-o*, en *vita*, *vis*, (força) y *ritus*, per *viv-ta*, *victa*, *vivita*, *vehis*, *regtus*, *rectus*, *reitius*?

Donchs, convenen *aches* y *aches* catalanes. ¿No ha prèx el castellá les de *hie*, *hue*, ab menos rahó a vegades (*hielo* de *gelum*, *huevo* de *ovum*?) No n' ha posades el francès en *hache*, de *ascia*, etc? Solament el toscá eòm a fill desagrahit ha deixat en això la tradició patèrna del llatí.

§ 4.—Defensa de la *ch* final,

Ch final. També la refusa 'l Pare Nonell en sa *Gramàtica*, pág. 25, perque no li tròba més rahó de ser essent final que quant es en sílaba directa. Donchs, si l' orèlla no 'ns enganya, en *sach*, *solch*, vg. hi sentim a més de la *c*, una fòrta aspiració que sàbiament els catalans escrigueren per *h*. També detrás de *p* y *t* finals se sent dita aspiració, pero no es tan marcada, y això abonaria l' us del *ph*, y *th* finals, a més de la tradició. La *ch* final, representa un sò doblat del χ grech, que may podrà significar la *c* sola. Trobaríem més lògich escriure *sachch*; pero si doblèm la *ch*, la *g*, y les mudes finals en general en la pronunciació, no les doblèm en l' escrit: *llòch*, *ròig*, *mig*, sònen *llòch-ch*, *ròig-g*, *mig-g*, (*ch-ch*= χ y *g-g*=*kg* o *tg*, com *suggerir* sòna *sut* o *sukgerir*).

El Bolonyès escriu, vg. *fugh*, *zugh*, *nemigh*, *albergh*, (*fòch*, *jòch*, *enemich*, *albèrch*) pronunciant una dobla *g* gutural: *fugh-gh*, *zugh-gh*, *nemigh-gh*, *albergh-gh*. Escriu també *poch*, *comich*, *bosch*..... ab el metèx valor de nostra *ch*.

El tedèsch té la *ch*, ab el sò de *j* castellana en sílaba directa o invèrsa, y en cassos còm *wachs*, *oohs*, sòna *waks*, *oks*, còm en els plurals catalans *llachs*, *llòchs*.

L' anglès té 'l *gh*, *ch* final, y 'l tedèsch y l' anglès escriuen *k* detrás de la *c* final: *stock*, *stick*, bastó; luègo el *c* final es modificable en sa pronunciació.—Donchs es improcedent l' omissió de la *ch* en sílaba invèrsa, y no hi ha por de que les *h* façan semblar estrany el català. Semblaria estrany, si no tingués els elements etimològichs y fònichs necessaris.

§ 5. — **Formació de les paladials: *ll*, *ny*, *x*, y *g*
y aquí formació de l' *ll***

El llatí no tenia cap lletra paladial. El català se les crià per mèdi de les quatre llenguals *l*, *n*, *s*, *i*, que s'assimilaren les dentals y guturals que per excurçament, o d'altre mòdo, als vingueren en contacte.

Primer pas. La *ll* resulta de *dl*, *sl*, *tl*, *cl*, *gl*, *chl*, *l-l*, convertides en *i* ó *y* totes les primeres d'aquèixos grups: *sedla*, *seyla*, *i(n)s(u)la*, *iyla*, *rot(u)la*, *ruyla*, *ovec(u)la*, *oveyla*, *vig(i)lare*, *veylar*, *cochleare*, *cuylera*, *coll-um*, *coyl*. La *l* de sí metèixa prengué aquèixa *y*: *payla*, de *pal(e)a*, *fiyl*, de *fil-ius*, *fuyl*, de *folium*.

Segón pas. Per influència d'aquèixa *y* la *l* es feu *ll* y s'començà a escriure: *coyll*, *cuyllera*, *taillant*, *batal·la*. Però com les *ll*, es feren molt pòch a pòch, se feu necessari escriure aquèixa *i* emol·lient fins que ja totes les dobles *l-l* del llatí foren *ll*. El francès guarda encara com necessaria dita emol·lient, puig les dobles *l-l* del llatí no s'han palatinisat, com en català, que 'n conservèm ben pòques, y les separèm per guionèt: *il·lustre*, *excel·lent*.

Tercer pas. La *ll* inicial, procedent sempre de *l*, vingué posterior quant ja 'l paladar català estava molt acostumat á les paladials: *lac-us*, *llach*, *laic-us*, *llech*, *ligare*, *lligur*. Solament *llaga* y *llamarada* tenen *ll* inicial procedent de *pl* y *fl*, y més català es dir *plaga* y *flamarada*. *Llanto*, de *planet-us*, en llòch de *plany*, es mot castellà.

Quart pas. L'afany de paladials portá el doblar-

les, pero l' *ll* dobla s' escrigué *lll* (per *llll*, conf. *tg*, *tx*, per *gg*, *xx*); *catllá*, *espatlla*, *vetlla*, pr. *call-llá*, *espall-lla*, *vell-lla*.

§ 6.—Formació de l' *ny*

Primer pas. La *ny* resulta de *dn*, *sn*, *tn*, *ln*, *mn*, *nn*, *cn*, *ohn*, *gn*, *qn*; convertida en *i* ó *y* la primera de tots aquèixos grups: *baln-eum*, *bayn*, *damn-um*, *dayn*, *somn-us*, *piamontès sony*, *canna*, *cayna*, *annus*, *ayn*, *aracn(e)a*, *arayna*, *fac-na*, (de *facio*,) *fey-na*, *reg(i)na*, *reyna*, *signum*, *seyn*, *coquina*, de *coquer*, *cuyna*. Per influència d' aquèixa *y* la *n* es feu paladial *ny*.

Segón pas. El grupo *yn* no 's palatinisá simultàneament en tots els mots. Els que ja 'l palatinisaren per distingir-se dels altres, y acomodar-se al nou sò de la *n*, trasposaren la *y* escrivint *ny*. Moltes paraules es pronunciarien ensemps palatinisades y no palatinisades. Veus aquí la rahó de trobar escrit en la metèixa època *yn* y *ny*. La metèixa divergència hi ha avuy, y durará fins que el gèni haja portat a *ny* tots els grups anteriors. Veus aquí com la província de Llèyda que es la més palatinisadora, diu ja, vg. *cunya*, *fenya*, *enya*, *renya*, ahont les restants diuen encara *cuyna*, *feyna*, *èyna*, *rèyna*. Repáres com en *vayna* y *vanya*, de *vag(i)na*, els dos passos del *ny* presenten dos significats.

Tercer pas. Se feu *ny* de *n*: *campana*, *campanya*, *vin(e)a*, *vinya*, *Catalon(i)a*, *Catalunya*, *lusciniola*, de *luscina*, per *lucina*, rossinyòl. Si 's mira be, es veurá que aquèixa *n* era *gn*, de *g(e)nus*, que dona *yn* segons el *Primer pas*. Se feu també *ny* de *ng* y de *n*

inicial, y això 's degué fer últimament quant ja 'l paladar hi era acostumat: *pungere*, *punyir*, (*g=j=y*); compáres *compungir*, y *punxir*. El primer no ha arribat a *ny*, el según no hi vòl anar. De *nona*, (*sòn*, hora d' anar a dormir, al vespre, en oposició a *sista* de *sesta*, *sòn* de migdia), *nyonya*, *mandra*; *nyach*, *nyam*, de *chnàuein*, (*χναύειν*, *rosegar*), *nyèrro*, *nyama*, o *nyámara*.

§ 7.—Formació del *x* paladial

Primer pas.—El *xex* resultá de *ds*, *ss*, *sc=ss*, *ts*, *cs*, *ot=cs*, *x=cs*, *gs*, *qs*, convertida sempre en *y* o *i* la primera del grupo: *claud(n)s*, *coys*, *bass-us*, *bays*, *acs-is* o *ags-is*, (de *ago*, *mòure*), *ays* o *eys*, *fascia*,=*fassia*, *fayaa*, *piscis*,=*pissis*, *peys*, *bux-um*,=*bucs-um*, *boys*, *capaa*=*cacaa* o *catsa*, *cayaa*, *ipse*=*iose*, *eys*, *factionis*,=*facionis*, *faysó*, *regaa* (de *rego*, *regir*), *reysa*.

Segón pas.—La *s* per influència de la *y* o *i* 's palatinisá, escrivintse *coix*, *baix*, *eyx*, etc. Ni l' *x* llatí perdé desseguida el seu sò gutural ni tots els *ys* passaren de colp a paladial *yx* o *ix*. Per xò fou necessari conservar l' *y* o *i* emol·lient davant del *xex* per distingir-lo de l' *x* llatí, y 's tròba escrit ensemps, v. gr. *pexs* y *peys*, porque cada paraula tingué 'l seu período d' indecisió nels moments del cambi. Nòtes que tornaven fàcilment a *ys* o *is* nels plurals de *x* v. gr. de *pex*, *peys*, y aixó s' explica porque l' *s* del plural repelèx el *x*, fins al punt que ja nosaltres dihem *peixos*, *greixos*, en llòch de *pexs*, *grexs*, que de tots mòdos sonaria *peys*, *greys*.

Encara avuy tenim *taxar* o *tatxar* ab *xex* o ab *x*. El gallègo ha palatinisat ja tots els *x* del llatí. La província de Llèyda n' avança molt més que les altres. Sem-

pre que tròba *ys* o *is*, ne fa *ix*: *nòys*, *coyçor*, *kyrieleyson*, diuen: *noix*, *coizor*, *kyrieleizon*. Fins pronunciant el castellà diuen *habéix*, *soix*..... per *habéis*, *sois*.

Tercer pas.—Nasqué més tart el *xex* ipiciàl procedent de *s*, *c* (1) o *g*: *serum*, *xerigot*, *simplex*, *ximple*, *cichoria*, *orum*, *xicoyra*, *caminus*, *xamenèya*, *camadrys*, *xamadreus*, *garrire*, *xarrar*. Nasqué també el *x* medial detrás de consonant procedent de *ch* o de *j* doblada: *archivus*, *arxiu*, *concha*, *conxa*, *pertica*, = *perja*, *pèrxa*, *porticus*, = *porjo*, *pòrxo*, *intortica*, *entòrxa*.

Quart pas.—Es volgué doblar el *xex*, y s' escrigué *tx* (conf. *tg*, *tll*): *raixa*, (de *raig*, de *rajar*), *ratxa*, *moxx*, *motxo*, *pec(tu)s*, *pox*, (cf. francès *poche*), *pòtxa*, *clauds*, -um, *cloyx* = *clòs* o *cloxx*, *clòtxa*.

Ortografia de l' x y del xex. El *x* es una lletra equívoca ab très valors. Pero son tan marcats que no hi ha necessitat de descompondre l' *x* llatí, còm ho ha fet el P. Nonell (2). No l' ha descompòst el francès apesars de donarli cinch valors, ni l' anglès que li 'n dona dos. El toscà no l' ha descompòst, còm diu el P. Nonell, sinó que no 'l té, per haver perdut o assimilat son element gutural, còm *estremo*, *assioma*, o son element llenqual, com *ec-centricò*, *ec-cellente*. El castellà l' ha canbiat gráficamente en *j*, pero sòls quant primer l' ha canbiat fònicament en tal *j*. Ara be, el català 'l conserva del llatí sença canbi; donchs sença canbi 'l dèn escriure.—Ademès el P. Nonell li dona dos sons de massa. El sò de *s* no 'l té. Si 's diu *estranger*, *estripar*, es que no hi ha *x* sinó *s*, per més que algún entravessat s' empènye en portar aquí les *equis* dels acadèmichs de Ma-

(1) En francès es comuntíssim el pas de *c* inicial a *ch*=*xex*.

(2) El P. Nonell no sèmbra haver emprès la descomposició ab prou convenciment, quant encara toleraria que s' escrigués *òxid*, *oxígeno*, *elixir*, *sintaxis* y altres tècniques del grech. (*Gramàtica catalana*, pág. 28).

drid, que allà rebuja 'l pòble, còm les han rebujades á França y a Italia: étranger, straniero. Item: en excés, v. g. l' *x* no té mica el sò diferent de vexar; solament que en la pronunciació l' element llengual de l' *x* es suplert pel llengual de c. El metèx passa als francèsos en exceder, exciter, etc. y als milions de castellans que no fan el cecèn.

Resta donchs clar.—1.er que l' *x* té 'l valor de *ge* (dues suaus) nel prefix *ex* davant de vocal: *ex-emple*, *ex-hibir*.—2.^{on} Que té 'l valor de *cs* (ks, dues fortes) èntre vocals y davant de consonant: *axioma*, *sexta*. També en *fix*, *mixt*, *Calixt*, *Sixt*, *prolix*, *rixa*, *asfixia*, y sos compòstos y derivats, per excepció del 4.^{art} següent.—3.er Que té 'l valor de *xex* al principi y ñ de mot, y després de consonant: *xapa*, *cox*, *marxa*.—4.^{art} Que val també *xex* èntre vocals: *guixera*, *mixa*. Aquí podrà confóndres ab l' *x* medial. Per distingirlo, es indispensable continuar escrivint l' i emol·liant y generador del *xex*, èntre vocals, sinó es que la primera sia ja i radical o 'l diptongo *au*, en que l' *u* 's considera consonant: *coixa*, *cuixa*, *reixa*..... *guixa*, *rauixa*, *gauixa*.

Rahons a favor de dita i: 1.ª Es indispensable un signe distintiu.—2.^{ona} La i es l' emol·liant general, y 'l generador del *xex*.—3.ª L' us fins ara rahonablement seguit.—4.ª Que molts pòbles pronuncien encara dita i en les provincies de Tarragona y Llèyda. També la fan sentir y escriuen els gallègos, apesar d' haver ja transformat tots els *x* llatins en *xeixos*: *caixa*, *faixa*, *peixe* (pex). (Vide Gramática gallega de D. Juan A. Saco, n.º 237).—5.ª Les rahons contràries prèses inconsideradament de la divergència d' escriptura dels antiehs queden satisfetes.

El Sr. Tallander vòl la i emol·liant davant del *xex* final y la refusa davant del *xex* medial. Donchs, ja que estèm tant d' economies gráfiques, davant de *xex* final pòt ja pèrdres, puig en aquèst moment històrich, ja tota

x final es paladial, y 'l sò de *cs* final s' escriu sempre per *chs*: *llòchs*, *sechs*, *bechs*, y may *llòx*, *sex*, *beç*.

Aixís la *i* davant de *xx* final no té altre prò que la pronunciació allí ahont la pronuncien, y per tant, qui no la pronuncie, no la deu escriure. Té la tradició. Pero la tradició permeté perdre la *i* de *ill* quant ja foren *ll* totes les dobles *ll*. Donchs no es inexorable. Esperèm un sigle més, y tal vòlta l' *x* llatí s' haurá enterament palatinisat, y podrèm també omètre la *i* emol·lient del *xx* medial de vocals.

§ 8.—Formació de la *g* paladial

Primer pas.— La *g* ve remòtament de *bi*, (*be*), *vi*, *di*, *ti*, *si*, *ci*, *gi*, (*gui*), *qui*, convertides en *i* (*j* llatina o tedèsca) totes les primeres dels grups anteriors: *hab-eo*, *haj*, *hab-eam*, *haj-a*, *rub-eus*, *roj*, *pluv-ia*, *pluj-a*, *diurnus*, *jorn*, *nitid-are*, *netejar*, *inod-ium*, *enuj*, *pod-ium*, *puj*, *gaud-ium*, *goj*, *mad-ius*, *maj*, *med-ius*, *mej*, (cf. *remèy*), *soled-ium*, *solej*, *herbed-ium*, *herbej*, *deors-um*, *jus*, *mand-it*, *menj*, *pend-it*, *penj*, *med-icus*, *mej*, *ped-ica*, *pej*, *rad-ius*, *raj*, *sedem-us*, *sej-em*, *ridem-us*, *rij-em*, *cad-ere*, *caj-re*, *ῥπατ-ος*, *tos-cá*, *fegato*; *gallègo*, *fégado*; *castellá*, *figado*; *bolonyés*, *féguet*; *piamontès fidic*, *cat. fej*; *linguat-icus*, *llengua*, *j*, *scat-ium*, de *scatere*, *esquij*, *trepid-ium*, *trepij*, *rumored-ium*, *remorej*, *viat-icus*, *viaj*, *hæret-icus*, *herej*, *per-t-ica*, *perj*, (cf. *burjó*, *burxa*), *port-icus*, *porj-*, *hæres-is*, *herej-ia*; *fac-io*, *faj*, *fac(e)r(e)*, *fajre*, *plac(e)r(e)*, *plaj-re*, (cf. *faire*, *plaire*, *francès*); *fug-(e)r(e)*, *fujr*, (cf. *fuyta*, *ampurdanés*, y *fuir*, *francès*), *fug-it*, *fuj*, *corrig-(i)a*, *correja*; *horolog-ium*, *reloj*, *coqu(i)m(us)*, *cojem*.

Segón pas. — La *j* quedá ab valor de *i* o *y* en molts

mots, v. gr.: hay, haya (per *he*, *haja*), pluya, neteyar, goy, may (l' arbre de la plaça al més de Maig), remèy, solèy, herbèy, ray (tram de vigues pel riu), seyèm, ri-yèm, cayre (sustantiu que significa el terme d' un pla per hont se cau en altre), fay (per faig), corrèya, boyèm. Guarda especialment aquèx valor al nòrt de les províncies de Barcelona y Girona. No obstant, es molt general que aquèlla *j* passás a paladial o valor de *j* francesa. Però còm la *j* restava sempre ab el valor únich de *y* llengual, que guarda encara en toscá y tedèsch, se feu necessari sustituir-la nels cassos de palatinisació per la *g* que en totes les variades llengues d' Italia, afínissimes de la nòstra, còm també en la francesa s' anava palatinisant. S' escrigué donchs per ineptitut de la *j*: pluga, gorn, netegar, enug, pug, gog, Mag, meng, peng, meg, rag, feg, etc., sonant pluja (*j* francesa), jorn, netejar, etcètera.

Aquèx pas no 's doná soptadament, puig encara dura. Per xò 's tròba en la metèixa època meng y menyar, penyat y penja, correja y miga.

Puig hi hauria mots que ja havien sofert el cambi y altres no, y molts estarien entre 'l sí y el no, còm n' hi ha tanta avuy encara respècte de tantes llètres y n' hi haurá sempre, perque 'l gèni de la llènga es sempre viu y molt ballugadís.

Tercer pas. — Pero la *g* paladial guardava encara 'l valor de gutural en molts cassos. Se li deixá donchs el valor de paladial davant de *e*, *i*, y detrás de les cinch vocals, precedida de la emol-lient *i*.

Davant de *a*, *o*, *u*, mentres el toscá y francès li suplien una emol-lient, v. gr. *giorno*, *gia*, *mangea*, el catalá cambiá la *g* en *j* que com ençavaja a sonar còm l' actual, escrivintse: *ja*, *jove*, *ajudar*.

Quart pas. — El catalá, tastades les paladials, prengué verdader gust per èlles, y d' aquí 'l doblarles: Haya

quedà haya llengual v. gr. en malhaya, y passà a paladial senzilla, en haja, v. gr. benhaja, o passa a doble paladial, v. gr.: malventhajja (cf. el toscà *abbia* de avere). Perja quedà paladial en burjó, y 's doblà en porjjo, burjja;=porxo, burxa, meg digué megg, herege, heregge, rag, ragg (cf. el toscà *raggio*, *viaggio*, y 'l bolonyès *raz*, *viaz*, pronunc. *ratz*, *viatz*).

Aquèixa duplicació necessita temps. Encara avuy distingèx als culterans dir *putgi*, *mitja*, mentres els senzills diuen *pugi*, *mija*.

Quint pas. — Però la doble *gg* començà a desplegar-se (perque aquèx és el gust del poble, plegar y desplegar: mentres els senzills diuen molt contents: *vay* fer, *vax* venir, un presumit dintre la metèixa localitat diu *vaig* o *vàreig* fer, *vares* o *vàrets* venir) en *og*=*tg*, *dihentse* y *escrivintse*: *deaitg*, *puyts*, *metge*, *petge*, *empatg* o *empatx*, *gotg*, o *gotx*.

Sisè pas. — Resultà axís una *t* ó *c* davant de *g* paladial semblant a *s*. Per la proximitat de la *g*=*s*, (*Vide el primer pas del xex*), dita *t* ó *c* al ser final, es convertí en *i*: v. gr. *golg*, *raig*, *fulg*, deixantse sentir més al plural, quant la segona *g* 's convertéix en *t* trobantse davant de *s*, *goits*, *raits*, *fuits*, que no obstant se continua escrivint *goigs*, *raigs*, *fuigs*.

Setè pas. — Donchs, cal concloure que l' *ig* final es igual a *gg* convertida la primera en *c* o *t* y luego en *i* o *y* per la proximitat del valor llengual de la *g* restant, que essent final, s' acòsta a *x* (o *s* paladial). Al sobrevenir la *s* del plural, lògicament la *g* que restava, es fa *t* com antes ho havia fet la primera. De mòdo que en plural o davant de *s* no queda cap de les dues *gg*: *ra-ys*, *fuyts*, de *raggs*, *fuggs*.

Y qui s' empènya, com a la part de Llèyda, a fer la *g* davant de *s*, no distingèx fònicament, verbi gràcia: entre *gòig* y *gòigs*, *fuig* y *fuigs*.

Vuytè pas. — La *g* final passa als derivats senzilla y *g*: *migera*, *rogench*, de *mig*, *roig*, o senzilla y substituïda per *j*: *mijancer*, *raja*, de *mig*, *raig*, o hi passa dobla: *trepitget*, *trepitjar*, per *trepigget*, *trepigjar*, o dobla y enfortida en *x*: *esquitxar*, de *esquig*. Aquèx desplaçh de la *g*, no dèu espantar, puig se tròben còses semblants en totes les llèngues, y en altres llètres del metèx català.

Ortografia de la g. Les síl·labes *ge*, *gi*, s' escriurán sempre ab *g*. Perquè, o responen a *ge*, *gi* llatins, y 's dèuen guardar: *gent*, *gira*, de *gens*, *gyrat*; o han representat el primitiu y únich sò paladial suau, puig havèm dit que la *j* no ho pogué; y cal respectarlos aquèx servèy prestat a la tèrra nadiua. Per altra part, aquèx us facilita l' ortografia en llòch de dificultarla, còm algú crèu. El toscá usa sempre aquèixa *g*.

§ 9.—Formació de la *z* catalana

La *z* grecolatina era llètra dobla, de *ds* o *ts*, valor que ha guardat en toscá.

La *z* catalana es llengual senzilla còm la francesa y molt propènsa a convertirse en paladial *g*. Es nasenda del contacte d' una dental o llengual ab la *c*: *duod(e)im*, *dotze*, cal(i)c-is, *calze*, sal(i)c-is, *salze*, pol(l)i)c-is, *polze*, ol(e)cina, *olzina*, *alzina*, *olzinella*, *cub(i)tus*, *cotze*, *colze*, un(de)c-im, *onze*, quin(de)cim, *quinze*, *Quir(i)cus*, *Quirze*. A vòltes la *z* s' ha fet *g*: *canon(i)c-us*, *canonge*, *domin(i)ous*, *domenge*. El veneciá pr. *zente*, per *gente*, el Lionès *zour* per *jour*. El bolonyès diu *ong'*, *dôg*, *trêtg'*, *quatorg'*, *queng'*. Nosaltres dihèm *gelós* o *zelós*. Moltes *zètes* son les metèixes del llatí, però fetes senzilles: *zelus*, *zèl*, *zona*, *zona*.

§ 10.—Prefixos catalans

El català prengué del llatí les paraules ja prefixades de nòm, preposició o adverbí: *clarificar*, de *clar-i-ficare*, *un-i-gènit*, de *un-i-genitus*, *redimir*, de *re-d-imere*, *inadmissible*, de *in-ad-missibilis*, *còntrovèrsia*, de *con-tro-versia*.

No obstant, molts prefixos llatins son cults o clàssics, y al pòble no li fan gràcia. Per xò, sentintse ab una fòrça d' invenció y combinació á 'l altura de sa pènsa y de sos sentiments, sòls comparable a la que gosá 'l pòble grech, s' apodera del element llatí en qualsevòl punt ahont tròba l' arrèl, y luègo forma ab èlla tota la família de compòstos y derivats fins a representar ses idèes y sentiments ab una escrupulositat y graficisme, que sòls trobèm en la llènga francesa. Devèm anyadir que aquèixa derivació y composició genuinament catalana, es feta ab tanta fòrça e intenció que 's vèu en èlla una ànima que vòla per sobre la materialitat de la paraula. Aquèixa intenció, aquèx sobrepuig d' idèa que 's tròba en la paraula genuinament catalana, no sòlen representarla degudament els diccionaris. El Sr. Aguiló (q. D. t. e. g.), anava a suplir aquèx defècte en son diccionari frasejat.

Un exemple. *Cap*, de *cap-ut*, cau a disposició del gèni creador de la llènga, y deixant pels classicistes la progènie immensa que dita paraula té nel llatí, engendra una família nòva. Vèusen aquí alguns membres: *cab-èça*, *cab-úç*, *cap-dal*, *cap-dill*, *cap-ell*, *cap-illa*, *cap-i-tá*, *cap-cina*, *cap-utxa*, *cap-buçar*, *cap-ficar*, *cap-girar*, *cap-tòrcer*, *cap-trencar*, *cap-arra*, *a-ca-bar*, *a-cau-dallar*, *en-cap-arrar*, *es-cap-çar*, *cap-çal*, y altres innumerales, ab sos derivats fins al últim diminutiu.

PREFIXOS FLEXIBLES

L' article, el substantiu, l' adjectiu, el vèrp, es prefixen entre sí per fer paraules compòstes. Es en això el català tan lliure y expedit que se 'l pòt comparar ab el grech en la facilitat de compondre.

Els compòstes son de dos, tres, quatre, o tal vòlta mès elements.

Els compòstes formen una concordància o impòrten ver règimen sintàxich èntre sos elements.

• **Concordància.** Dos substantius: *cànem-i-llana*, *drap o tela*, *cap-i-pèus*, *caixa-banch*, *pa-i-vèure*.

Article y substantiu. *La-farga*, *Sa-fònt*, *Les-dèus*, *Ses-rovires*, *La-durs* (*illa turris*).

Sust. y adjectiu. *Costa-franca*, *Ròca-ròja*, *Casa-blanca*, *Cas-amada*, *Mont-serrat*, *Mont-sèny*, *Mont-sèch*, *Puig-mal*, *Riu-bregós*, *Vall-llobrèga*, *Vall-sebre* (*Vallis separ*), *Bell-llòch*, *Bell-cayre*, *Bell-munt*, *Castell-vell*, *-nòu*, *-serà*, *-olà*, *-tòrt*, *Vila-nòva*, *-mala*, *-franca*, *-alta*, *càmes-crues*.

Règimen sintàxich. Adjectiu regent: *Cama-tòrt*, (=tòrt de cama), *cap-pelat*, *còr-gelat*, *barba-ròs*, *cèya-ròs*, *ull-blau*, *llabi-fès*, *sanch-trahit*, *carn-fugit*, *boca-obèrt*, *panx-ample*.

Substantiu regent: *Cap-de-vila*, *Fònt-de-vila*, *Sòl-de-vila*, *Puig-llangada*, *Casa-de-jús* (bax), *Casa-de-sús* (dalt), *Puig-de-n-gola*, *Riu-d-olms*, *D-es-pujòl*, *D-es-bòsch*, *D-es-pí*.

Vèrp regent: *Cap-girar*, *còll-tòrcoer*, *escanya-pòbres*, *pèla-canyes*, *mira-cèls*, *Mira-'l-camp*, *Es-corna-'l-bòu*, *par-ayga*, *para-llamps*, *estrènya-caps*, *trèmpa-plomes*, *llèpa-llums*, *cama-lliga*, *plòra-miques*, *mèna-dòls*, *espan-ta-mosques*, *que-viure*, *que-dir*, *que-fer*.

Prefixos inflexibles

Son *a*, *e*, *de*, *es*, *des*, *em*, *en*, *mig*, *re*, *entre*, *sobre*, *contra*.

a. Del llatí *ad*, convertèx els nòms en terme *ad* *quem*, y fa així vèrps actius de qualsevòl nòm: De *jou*, *a-jov-ar*, de *mont*, *a-munt-ar*, de *clar*, *a-clar-ir* o *a-clar-ar*, de *via*, *a-vi-ar*, de *canal*, *a-canal-ar*.

e, de. Purament eufònica, y si 's' vol, innecessària, s' antepòsa a la *s* inicial seguida de consonant: *e-sprit*, de *spiritus*, espòs, de *sponsus*, *esposar* o *de-sposar*, de *sponsare*.

es, des. Del *ex* llatí, que davant de consonant se torna *es*, com *estendre*, de *extendere*, se 'n fa gran us en la forma *es* o *des* per donar a la paraula significat negatiu: *es-gavell* o *des-gavell*, de *gavella*, *es-puntar* o *des-puntar*, de *punta*, *des-fer*, de *fer*, *des-lligar*, *des-dir*, *des-mentir*. A vegades significa separació: *es-brinar*, *des-triar*; o es purament eufònic: *es-mic-ar*, *es-micol-ar*, *es-devenir*; o té 'ls significats que en llatí d' augment o direcció *ex quo*: *es-posar*, *es-tendre*, *es-tirar*.

en, em. Del llatí *in*. Fa vèrps actius de qualsevòls nòms: *en-dolc-ir*, de *dolç*, *en-greix-ar*, de *grex*, *em-pobrir*, de *pòbre*, *en-negrir*, de *nègre*, *en-cadarn-ar*, de *cadarn*. Es viciós usarla en vèrps ja fets, com *em-portal*, *em-burlar*, per *portal*, *burlar*.

mig. Significa meytat: *mig-obrir*, *mig-partir*, *mig-matar*.

re. Té 'ls significats del llatí, però 's' usa estradinàriament per *aumentar*. Repetèx: *regirar*, *re-còure*, *re-menar*; o augmenta: *re-malehit*, *re-dolent*, *re-bò*, *re-lladre*, *re-depressa*, *re-pòch* a *pòch*, *re-nòm*.

contra, entre, sobre. Son llatins, però 'n fem un us que casi no 'n feu el llatí: *contra-punt*, *contra-pés*,

còtra-sènya;—èntre-fosch, èntre-clar, èntre-suhar, èntre-dents, èntre-lluch;—sobre-nòm, sobre-taula, sobre-pèndre.

cap y bòy. No creyèm pertinent l'us que de *cap* se fa còm prefix merament eufònic, a Andorra y al Pirinèu de la Província de Llàyda, còm *cap-venir, cap-menjar, cap-pensar*, etc., y dihem lo metèx de *bòy* per igual us, còm se 'n fa a l' Atmètilla y altres pòbles vehins pròp de ça de Cervera, com *bòy-caure, bòy-riure, bòy-vindre, bòy-parlar*. Pròu sentim la flayre d' aquèixes flòrs boscanes, y l' armonia d' aquèixes nòtes que còm solfètes hermosègen el cant de l' humanitat. Però s' opòsen a l' economia y sentim no trobar pròu rahó per justificarles etimològicament.

SUFIXOS CATALANS

§ 11. — Distinció del sufix en el nòm

Prenèm el nòm en sa forma masculina; si es femení, dèu pèndreseli la *a* final. El nòm masculí serà sempre pla, còm *bòlit, temple*, o agut còm *rodó, llam-pèch*.—El pla finirà ab vocal átona *e, i, o, u*, o ab *ch*, *l, m, p, t*, còm: *apte, lliri, quadro, nuu, síndich, sò-cul, sinònim, monosílap, sòlit*. L' agut finirà ab *á, è, é, ó, ú, ch, f, g, l, ll, m, n, ny, p, r, s, t, x*; o finirà ab diptongo *au, eu, ou, iu, ay, ey, oy, uy*, o ab dues consonants.

Regles

1.ª Als plans en *e, i, o, u*, se 'ls pren aquèsta vocal y s' obté l' arrèl llatina: *vèrg-e, cir-i, ròb-o*, donen *verg, cir, rob*, que tantejats per les cinch vocals, *varg, virg, vorg, vurg, car, cer, cor, cur, rab, reb, rib, rub*, deixen fàcilment escullir *virg, cer, rab, o rap*, que 's

tròben en *virg-o*, *cer-a*, *rap-io*. Aquèx tantèig de vocals y consonants es l' espasa del etimologista.

2.ª Els plans en consonant son èlles metèixos llatins. Basta retornarlos la terminació llatina ab els cambis de consonant deguts: *syndic-us*, *soccul-us*, *synonym-us*, *monosyllab-us*, *solid-us*.

3.ª Els aguts en diptongo o en dues consonants, son èlles metèixos l' arrèl llatina: *blau*, *riu*, *bòu*, *neu*, *curt*, *llusch*, *fosch*, *rebòst*, *crost-a*, de *flav-us*, *riv-us*, *bov-is*, *niv-is*, *curt-us*, *lusc-us*, *fusc-us*, *reposit-um*, *crust-a*.

4.ª Els aguts en *á*, *è*, *í*, *ó*, *ú*, tenen aquèixa vocal còm a representant del sufix caygut *genus* o *du*s, pág. 16. Treta dita vocal, queda l' arrèl: *bl-è*, *bl-á*, *rod-ó* donen *bl*, (de *fl* que 's tròba en *flo*, *flamma*, y *blandus*, per *flandus*), y *rot*, de *rota*, *rotundus*.

5.ª Els aguts en *ch*, *ll*, *m*, *s* (*ç*), *t*, tenen separables els sufixos *ach*, *ech*, *ich*, *och*, *uch*, *all*, *ell*, *ill*, *oll*, *ull*, *am*, *im*, *um*, *m*, *ès*, *ís*, *ós*, *aç*, *iç*, *uç*, *at*, *et*, *it*, *ot*, *ut*, que 's trobarán luègo.

6.ª Els dissílaps o polisílaps aguts en *l*, *r*, tenen separables els sufixos *al*, *ar*, *el*, *er*, *ol*, *il*, que 's tròben a la pág. 15.

7.ª Els aguts en *g*, *ll*, *ny*, *x*, tenen sa explicació en la formació d' aquèixes paladials, pág. 25 a 33.

8.ª Els aguts en *f*, *n* y *p* son arrèls llatines o gregues, com *golf*, *nèn*, *sòn*, *encèp*, *esquerip*, de γόλφος, νάνων, *somnus*, o ὕπνος, *incibare*, ἐσ-κερύττειν.

is, **issa**. Del sufix grech εις, -ισσα (εις=ís, vg. παράδεισος, paradís) que significa *abundància*. S' ajunta a adjectius per significar aptitud extraordinària per realisar el significat de l' arrèl: *passad-ís*, *vinclad-ís*, *agafad-ís*, *vall-ug-ad-ís*, *fon-ed-ís*. La terminació femenina resulta adjectiu y sustantiu ab l' anterior significat: *malalt-issa*, *corred-issa*, *demanad-issa*, *foned-issa*, *mo-*

ved-issa. A vegades significa solament abundància: *verdissa*, (molt vèrt), *pall-issa*, (molta palla).

ic, iça. Del llatí *ic* o *it*. Es conèixen per no importar abundància ni movilitat, com els anteriors: cony-*ic* de *canni-t-ius*, teul-*ic*, de *tegul-it-ius*, nodr-*ic*, de *nutr-it-ius*, pan-*ic*, de *pan-ic-um*, pel·liça, de *pell-ic-ius*, pe-dr-*ic*, de *petr-it-ius*.

loh. De *igo*, de *ago*, cosa que fa l' arrèl, com: *llambr-ich*, *am-ich*, que llèpa, que ama; *pess-ich*, *plor-ich*, *su-mich*, acte de *pinsicare*, magullar, plorar, sumicar.

èch, èga. De *ago*, fer, com: *gem-èch*, *espet-èch*, *llamp-èch*, *moss-èch*, *esbuf-èch*, *enfarf-èch*, *ros-èch*, *borr-èch*, acte de gem-ir, pet-ar, brill-ar, mordr-e, buf-ar. farc-ir, ròur-e, de *rodere*, pastur-ar, traslladat a un animal que pastura.

ech, ega atònich. Es també de *ago*, y significa el que fa: *càrr-ech*, *càv-ech*, *bròf-ech*, *còrr-ech*, *ròc-ech*, el que fa càr-ies, o neguit, cau, bròu o inasípit, còrrer, *ῥόθος* o moviment estrepitos. *Xáf-ech*, que fa xaf; no obstant, advertim qu' es paraula hebrea, forastera per tant a aquèixa composició.

i, ina. De *genus*, (vide pág. 16). *Boc-í*, (de boca), *sur-í*, (de *sus*, porch), *tup-í*, (de *tup*, sò del bullir, o es *toupie*, francès, baldufa), *berret-ina*, de *berret*, de *birretum*, *cap-cina*, *petx-ina*, (de *pex*), *tunyina* (de *thynnus*) *moix-í*, pel *moix-í*, (de *mulsus*, suau). Aquèsta terminació la prenen, com en llatí, la mar de gentilicis: *Saguntí*, de *sagunt-inus*, *Solson-í*, *Cardon-í*, *Giron-í*, fill o procedent de, o fabricat a Solsona, etc. A vegades es diminutiu: *cargol-í*, *cargol-ina*, de *cargol*.

è, èna. De *genus*. *Dit-èna*, de *dít*, *dotzèna*, de *dotze*, *catorz-èna*, etc.

ench, enca. De *genus* significa cosa que tira a ser o a tenir lo significat per l' arrèl: *Blav-ench*, *bordic-ench*, *talp-ench*, *cor-ench*, *fust-ench*, que tira a blau, bort,

talp, còr, fusta. El prenen molts gentilicis: *Sald-èrch*, *Sabadell-èrch*, *Mullass-èrch*, *Bass-èrch*; de *Sald-i-gena*, *Sabadell-i-gena*, *Mullass-i-gena*, *Bass-i-gena*. (*Mullàs* y *Bassa* son noms de cases). A vegades serà radical, còm: *rèrch*, de *regere*, *llènca*, de *lingua*, *pènca*, de *pingua*, de *pinguis*.

ant. Participi de present que fa sustantius, còm: *el trenc-ant*, *l' arrib-ant*, *el gir-ant*, *el pass-ant*, *el tenc-ant*, *el saltant*.

anch. Es l' anterior, mudada la fòrta final (V. pàgina 10, R. 8.ª): *esvor-anch*, *ras-anch*, de *vòra*, *rasa*.

ent. Del paticipi de present llatí: *jayent*, *cayent*, *bon jayent*, *mal cayent*, *molt creixent*.

es. Del llatí *-ensis*, de *res*, es gentilici: *Vilad-ès*, *Avian-ès*, *pag-ès*, de *Vilada*, *Avid*, *pag-us*.

òch, **òca.** Despreciatiu, de *ot*, *ota*: *Bad-òch*, *mil-òca*, *miller-òca*, *barr-òch*, *many-òch*, *busar-òch*, *motx-òch*.

òy, **òya.** Diminutiu carinyós, procedent de *ol* de *uncia*: *alegr-òy*, *xir-òy*, (de *xèra*), *gal-òy*, *margarid-òya*, *enamorad-òy*, *n-òy*, *n-òya*, de *nen-òy*, *nen-òya*, de *nèn*.

ut, **uda.** S' unèx a sustantius fent adjectius en significat de portar l' arrèl: significa ademès abundància y despreçi: *espatll-ut*, *vany-ut*, *morr-ut*, *corn-ut*, *quimer-ut*, *catxaçut*. A vegades es del llatí, còm: *men-ut*, de *minutus*.

uch, **uga.** Diminutiu despreciatiu, de *ago*: *men-j-uch*, *llef-uch*, *por-uch*, *lladr-uch*, *llef-uga*, *astr-uch*, *mal o benastr-uch*, *mala o ben-astruga*.

uy, **uya.** Diminutiu carinyós, de *ol*, de *uncia*: *mal-uy*, *trist-uy*, *San-uy*, *Lless-uy*.

uq, **uqa.** Despreciatiu, de *ugo*, de *ago*: *cab-uq*, *car-n-uq*, *bat-uqa*, *pall-uq*, *vall-uq*. Cf. el cast. *uza*: *gent-usa*, y el toscà *uzzo*: *medic-uzzo*.

ach. Del grech-llatí *ax*, abundància: *serr-ach*, *estrop-ach*, *espin-ach*, *parr-ach*, *alsin-ach*, *fuller-aca*. A ve-

gades ve ja del llatí: *llim-ach*, (de *lim-ax*, de *libo*, llepar, que llèpa molt). A vegades es radical: *sach*, *tach*, ó prové de *at*: *Perrachs*, *Reizach*, per *Perrats*, *Reizat*.

astre. Del grech *αστερος*, significa *dur*, *desa-piedat*: *poll-astre*, *par-astre*, *mar-astra*.

all, alla, oll, olla. De *culum* y *bulum* de *gero*, *fero* (Vid. pág. 16), significa portar lo significat per l' arrèl: *ventall*, de *venta-culum*, que duu vent, *freg-all*, *plom-all*, *bosc-all*, que duu còsa de bòsch, *en-cen-all*, *dur-all*, *plo-ralla*, *ri-alla*, *mort-alla*, *quitr-alla* (*quiss-alla*) y *càn-alla*, que duu quissos o cans, afició dels nens.

Sor-oll, de *son-o-culum*, **rest-oll**, o **rest-oble**, de *restobulum*, **embr-oll**, de *invroculum*, per *involutrum*, **trent oll**, que fa trémer. Alguns serán del diminutiu *culum* de *uncia*: **reb-oll**, de *robur-culum*, **genoll**, de *gen-i-culum*; altres serán radicals: **doll**, **fòll**, **mòll**, de *dolium*, *futiles*, *fut(i)lis*, *mollis*.

ull, ulla. Diminutiu de *culus*, de *uncia*: **cor-ull**, de *cor-us*, cèrta mida, **rag-ull**, de *raucus*, **cas-ulla**, de *casa*, **cavan-ulla**, de *cava*, **Car-ulla**, de *cara*.

ada, ida, uda. Del Participi de pretèrit, signifiquen l' acte y l' efècte de dit acte.

De *cantat*, **cant-ada** De *llegit*, **llegida** De *ving-ut*, **ving-uda**
De *tocat*, **toc-ada** De *ferit*, **fer-ida** De *rigut*, **rig-uda**

Però *ada* s' ajunta també a qualsevòl sustantiu, important reunió, actuació y efècte del metèx.

De *gent*, **gent-ada**

De *vent*, **ventada**

De *gavi-n-èt*, **gavinet-ada**

De *calor*, **calor-ada**

De *caixal*, **caixal-ada**

De *cassòla*, **cassol-ada**

De *canalla*, **canall-ada**

De *lladre*, **lladreg-ada**

El sufix *ada* en els colectius significa agrupació, còm de *gent*, **gent-ada**; en els de capacitat, còsa continguda, còm de *cassòla*, **cassol-ada**; en els d' instruments, còlp, còm de *bastó*, **baston-ada**; en els de temps, transcurs y

soldada, còm de *mès*, *més-ada*; en altres significa reunió, acte y efecte, còm *lladregada*, que significa còlla de lladres, acte de robar, y ròbo.

at. Té 'l significat del anterior *ada*: *ruix-at*, *teul-at*, *tupin-at*, *riu-at*, *camp-at*, *hort-at*. Alguns tenen les dues formes, còm *riu-at* y *riu-ada*, *teul-at* y *teul-ada*, et cètera.

am, im, um. Del llatí *agmen*, reunió, significa multitut: *branc-am*, *vig-am*, *aucell-am*, *fer-am*, *don-am*. — *Bov-im*, *ruix-im*, *plug-im*, *gotill-im*, *regal-im*. — *Frar-um*, *llep-um*, *tendr-um*, *rescl-um*, *fer-um*, *rebl-um*. Els en *um* son despreciatius.

ança, ença. Del llatí *antia*, *entia*: *esperança*, *record-ança*, *compar-ança*, *anyor-ança*, *plany-ença*, *temença*, de *sperantia*, *recordantia*, *comparantia*, *angor-antia*, *plangentia*, *timentia*.

à, ana. De *genus* (Vide pág. 16). Es gentilici: *Manres-à*, *Berg-ad-à*, *Vig-at-à*, fill o procedent de *Manrèsa*, *Berga*, *Vich*.

ia. Del grech *ια*, còsa pròpia: *Rector-ia*, *teuler-ia*, *carnicer-ia*, *pages-ia*, *abad-ia*.

ista. Del grech *ιστης*, significa *professió de partit*, *escola* u *ofici*: *Catalan-ista*, *bany-ista*, *fond-ista*, *eban-ista*, y potser s' arribe a dir *sabat-ista* per *sabater*, tal es l' abús que 's fa avuy de aquèx sufix tan pretenciós. Es mès catalá significar els partidaris pel sufix *i-ina*: *carl-í*, *alfons-í*, *pidal-í*, y significa etimològicament vera comunió ó parentiu ab el capithòst.

ar, re o er, ir. De molts infinitius se fa substantius: el *sop-ar*, el *din-ar*, l' *esmorz-ar*, l' *anar*, el *jaure*, el *beure*, el *sabèr*, el *lleg-ir*, el *dorm-ir*.

or. Del *ur* dels participis llatins de Futur, significa còsa que 's pòt, dèu, o convé fer: *morid-ora*, *valed-or*, *fahed-or*, *notad-or*, de *morit-ura*, *valit-urus*, *facturus*, *notaturus*.

or. Del llatí *or* significa la qualitat abstracta en acte: *fresc-or*, la frèscia o frescura refrescant, *blanc-or*, la blancura blanquejant.

ura. Del grec *ὄρον*, espai o abundància, significa la qualitat abstracta, o 'l llòch o temps de l' arrèl, sempre ab vaguetat: *fresco-ura*, *blanc-ura*, *plan-ura*, *alt-ura*, *vell-ura*, *bosc-ura*, *mal-ura*, *dolç-ura*.

uria. Del precedent, però la *i* li dona certa llibertat, fentli significar moviment o decurs en les còses en *ura*: *plan-úria*, *bosc-úria*, *vell-úria*, *cant-úria*, *cent-úria*, *mal-úria*.

f. Sòl indicar desprèci y queda infixada dintre 'l mot: De *galla*, *galtifa*, *galtifuda*; *plant-òfa*, *pall-òfa*; de *escarnir*, *escarn-uflar*; *garr-òfa*, *gall-òfa*, *cò-fa*, *xèfla*, *xomflo*, *carx-òfa*, *mò-fa*, *bèfa*, *xufla*, *tuf*, *past-ifa*.

El pòble preferèx la *f* per despreciar, y l' *infixa* ab un tino admirable.

p. Alguns radicals en *p*, tenen significat de prèsos del participi de Pretèrit, còm: *es-guerip*, *xarrup*, de *sorbere*, *glòp*, de *glutire*.

tre, cre, o tra, de *gero* (p. 16), signifiquen instrument, còm: *ròs-tre*, *sepul-cre*, *cabès-tre*, *fines-tra*, *tea-tre*, instrument de ròure, *rodere*, de sepelir, del cap, de *παύειν*, o fer vèure, de mirar.—Si 'l *tre* o *cre* son metátesis de *ter* y *cer*, còm: *mèstre*, *pulcre*, de *magister*, *pulcher*, no signifiquen instrument.

Sufixos aumentativus y diminutius

A més dels aumentativus y diminutius que 'l català pren del llatí (Vide *Pas del sufixos llatins al català*, pág. 18), y dels en *i*, *ina*; *och*, *oca*, *oy*, *oya*, *uch*, *uga*; *uy*, *uya*; *uq*, *uqa*; *ach*, *eg-all*, *oll*, *ull*; en fa també ab els sufixos següents:

Aumentativus

aç, açà. Del grech-llatí *ax*, abundància: *grand-aç*, *grand-aça*, *homen-aç*, *don-aça*.

aç-aç, aç-aça. L' anterior repetit: *grand-aç-aç*, *grand-aç-aça*.

arro, arra. Del basch *arra*, el mascle, es despreciatiu: *cavall-arro*, *eug-arra*, *cap-arro*, *boo-arra*.

aç-arro, aç-arra. Primer y tercer: *grand-aç-arro*, *eug-aç-arra*.

arr-aç, arr-aça. Tercer y primer: *cap-arr-aç*, *don-arr-aça*.

òt, òta. Es despreciatiu (1): *did-òt*, *piny-òta*, *xio-òt*, *llej-òt*, *bur-in-òt*, de *búu-búu-búu*, cantarella del burinòt.

Diminutius

ell, ill, ull. Esplicats, de *uncia*: *aixad-ell*, *cist-ella*, *coll-ell*, *venc-ill*, (de *vincire*, lligar), *Joan-ill*, *Jaum-ill*, *Jaum-illa*, *Xer-ill*, de *Cyrrillus*, *senyorèt*, *tur-ull*, cf. *turó*, de *tur*, caldèu טור, *Car-ulla*, *macar-ulla*.

ol, ola. De *uncia*, pág. 18: *fill-òl*, *fill-òla*, *manx-òl*, de *mans*, *ganç-òla*. A vegades es radical, còm: *vòl*, *estòl*, *mòla*, *bòla*.

ol-i, oli-na. L' anterior ab *i*, *ina*, pág. 39: *Moix-ol-i*, de *mox*, *moix-ó*, *moix-òl* (*mo-ssòl*), *raj-ol-i*, *rat-ol-i*, *rat-ol-ina*.

loh, loa. De *it*, *ita*, per *èt*, *èta*: *bon-ich*, *po-br-ich*, *rour-ich*, *Jaum-ich*.

ig, itja o itxa. De *ago*, pág. 17: *volv-ig*, (de

(1) Tal vòlta aquèx *ot* es près d' *hostis*, *hoste* o foraster, en el sentit en que 'ls romans prenien per enemich a tot *hostis* o foraster al Impèri. Aixís, vg. *homen-ot*, valdria *homo-ostis*, *homo foraster*, y pels romans *homo-enemich*; y está clar qu' un enemich es dea, preciable; y, a la veritat, fins un foraster es menos apreciat que un domèstich o vehí. Pòt també ser de *otus*, *cabr-òta*, ancell de nit.

neu), *vent-ig*, (cf. *vent-itj-ol*), *rourig*, *font-itxa*.

iny, inya. De *genus*, pág. 39. Cf. el gallègo *iño*, *iña*: *got-inya*, *got-iny-òla*, *font-inya*, *fontiny-òla*.

ó, ona. De *genus*, pág. 16: *valent-ó*, *valent-ona*, *mòls-ud-ó*, *mòls-ud ona*.

èt, èta. Cf. el toscà *etto*, *etta*, el castellà, *ito*, *ita*, y 'l francès, *et*, *ette* (1): *gavin-èt*, *gavin-èta*, de *glavi*, de *gladius*.

El català com es riquíssim en formes intensives (2), ho es en l'ús dels *aumentatius* y *diminutius*, combinats maravellosament per significar fins els més petits canviants del pensament y del sentiment, y això es ben ajustat a una raça moguda com la catalana. Dos exemples: *Suara* (de *sub hora*, fa pòch), *suar-aça*, *suar-èta*, *suar-isa*, *suar-inya*, *suar-ona*.—*Oap*, *cap-aç* *cap-arro*, *cap-arr-aç*, *cap-arr-ao-èt*, *cap-arr-aç-ó*, *cap-arr-aç-on-èt*, *cap-arr-aç-on-et-ó*; *cap-arr-ell*, *cap-arr-ull*, *cap-arr-ó*, *cap-arr-on-èt*, *cap-èt*, *cap-arr-èt*, *cap-arr-et-ó*, *cap-arr-et-on-èt*, *cap-arr-ig*, *cap-arr-itx-èt*, *cap-arr-itx-ó*, *cap-arr-itx-on-èt*, *cap-arr-itx-on-et-ó*, *cap-òt*, *cap-ot-òt*, *cap-ot-aç*, *cap-ot-èt*, *cap-ot-arro*, etc, etc.

§ 12. — Sufixos verbals

ar, ir. Posen en acció o passió qualsevòl nòm o adverbí, enriquint la llènga ab casi tants verps com nòms té. Sòlen aquèts verps de formació catalana pendre 'ls prefixos *a*, *es*, *en*: *brot-ar*, *xay-ar*, *es-xay-ar*, *a-can-ar* *en-sac-ar*, *es-calaf-ar*, *es-calaf-ir*, o *es-claf-ar*,

(1) Es tal vòlta de *egeo*, mancar, que donaria un supí vulgar *eguitum*, = *egtum*, = *ect-um*, = *eit-um*, = *èt*, v. gr. *cap-ut-ectum*, = *cap-èt*, *cap-mancat*, que no té la mida ordinària.

(2) Vid. *Intensivos ó superlativos de la lengua catalana*, pel Dr. D. J. Balari.

es-claf-ir, de *brot*, *xay*, *cana*, *sanch*, *calaf*, (hebrèu מַלְכָּא, martell, usat en *Calaf* y *Calafell*);—*enjovent-ir-se*, *a-magr-ir-se*, *en-llest-ir*, *a-Joan-ar*, *en-Joan-ar*, de *jove*, *ma-gre*, *llest*, *Joan*.

Ej-ar. De *lèiv*, semblar, forma vèrps nèutres que signifiquen tirar a, o tenir apariència de l' arrèl: *agr-ej-ar*, *animal-ej-ar*, *grog-uj-ar*, *cor-uj-ar*, *fust-uj-ar*, *verd-uj-ar*, *coix-uj-ar*, tirar a *agre*, *animal*, *gròch*, *còr*, *fusta*, *vèrt*, *coix*, etc.

Ej-ar. De *dare* o *agere*, dona vèrps actius: *net-uj-ar*, de *nit-i-dare*, *barr-uj-ar*, (de *barra-agere*, moudre la barra ó remenedora), *fust-uj-ar*, de *fustigare*.

Ig-ar. Forma clàssica de l' anterior: *mit-ig-ar*, *lit-ig-ar*, *fust-ig-ar*. *Calc-ig-ar*, es vulgar.

Ug-ar, uc-ar. Diminutiu freqüentatiu de *ago*: *Vall-ug-ar*, *rem-ug-ar*, *menj-uc-ar*, *pell-uc-ar*.

Ot-ar. Es l' *ar* unit a augmentatiu despreciatiu: *esbal-ot-ar* (cf. t. *sbagliare*, errar), *a-pil-ot-ar*, de *pila*.

Ot-uj-ar. Del 2.^{on} o 3.er y del anterior: *animal-ot-uj-ar*, *agr-ot-uj-ar*, *es-bal-ot-uj-ar*, *pobl-ot-uj-ar*, *xarr-ot-uj-ar*, *travall-ot-uj-ar*, *menj-ot-uj-ar*, d' *animal*, *agre*, *sbal*, *pòble*, *xarra*, *travall*, *menja*.

Is-ar. Del grech ις: *martir-is-ar*, *esteril-is-ar*.

Aç-ar. Del augmentatiu *aç*: *escarr-aç-ar-se*, *estir-aç-ar*, de *es-carr-aç*, de *carro*, y *es-tir-aç*.

Eg-ar. De *agere*: *em-pud-eg-ar*, *es-pitr-eg-ar*, *es-fil-eg-ar*, *en-nou-eg-ar*, *es-pet-eg-ar*, *a-bony-eg-ar*, *a-puny-eg-ar*, de *put*, *pit*, *fil*, *ndu* (del còll), *pèt*, *bony*, *puny*.

eg-aç-ar. Dels dos anteriors: *es-fil-eg-aç-ar*, *es-tir-eg-aç-ar*, *em-pud-eg-aç-ar*, etc.

§. 13. — Llèys de sufixació

Un sufix qualsevòl començat per vocal, sia de femení *a*, de plural *os*, de superlatiu *íssim*, d'augmentatiu o diminutiu, pág. 44, de vèrp *ar*, *ir*, *es*, *em*, *eu*, *en*, etc., engendra en les diccions que 'l prenen els cambis següents:

1.er Absorbèx la *e*, *o* y *u*, átones: de *dign-e*, *dign-a*, *dign-íssim*, *dign-ar*, de *tont-o*, *tont-a*, *tont-íssim*, *alont-ar*, de *cruu*, *crua*, *cru-íssim*, *re-gru-ar*.

2.^{on} Fa reaparèixer l' *n* cayguda dels aguts en *d*, *è*, *í*, *ó*, *ú*: de *va*, de *van-us*, *van-a*, *van-íssima*, *en-van-ir*, de *serè*, de *seren-us*, *serèn-a*, *seren-íssim*, *seren-ar*, de *vehí*, de *vicin-us*, *vehin-a*, *vehin-at*, *avehin-arse*, de *rodó*, de *rotund-us*, *rodon-a*, *rodon-íssima*, *enrodon-ir*, de *ú*, de *un-us*, *un-a*, *un-ir*, etc. (1).

3.er Fa reaparèixer la *s* cayguda detrás d' altra *s*: de *pas*, de *pass-us*, *pass-a*, *pass-ar*, de *espès*, de *spiss-us*, *espèss-a*, *espess-ir*, de *os*, de *urs-us*, *oss-a*, de *òs*, de *corpus*, *còss-os*, de *cos*, de *ours-us*, *acoss-ar*. Nòtes que la *rs* del llatí també dona *ss*.

4.^{art} Mòu l' *r*, y la *t*, quiescents: *dolo-r*, *dolor-ós*, *adolor-ir*, *conten-t*, *content-a*, *content-ar*, etc.

5.^{nt} Aconsonanta la *u* semivocal en *v*: de *blau*, *blav-a*, *blav-íssim*, *emblav-ir*, de *meu*, *mev-a*, de *tòu*, *tòv-a*, *estov-ar*, etc.

6.º Endolcèx ordinàriament les fòrtes finals *ch*, *p*, *t*, y *g*, en *g*, *d*, y *j*: *puch*, *pug-a*, *pòt*, *pod-èm*, *mòloh*, *mòlg-a*, *mústich*, *mústig-a*, *emmustigu-ir*, *vèrp*, *verbal vert*, *vèrd-a*, *verd-ós*, *reverd-ir*; *mig*, *mig-era*, *mija*, *ròig*, *rog-ènch*, *ròj-a*, etc. Donchs, es notarà ser im-

(1) Aquèixa *n* reaparèx fins davant la *s* del plural: *bè*, *bèns*.

possible endolcir la *ch* o *t* si 'ls precehèx *s* o *x*: *merèsch*, *merèsc-a*, *musch*, *musc-a*, *trist*, *trist-a*, *entrist-ir*, *sèxt*, *sèxt-a*. Tampòch se sòl endolcir la *t* precehida de *l* o *n*: *molt*, *molt-a*, *cult*, *cult-a*, *pont*, *pont-èt*, *sant*, *sant-a*. No obstant, si tenien *d* originària, la reprèn: *reverènt*, *reverènd-a*, de *reverendus*.

SEGONA PART

Etimologia particular

CAPÍTOL PRIMER

Del Nòm

No 'ns ocupèm dels *cassos* dels nòms, perquè es perden tots y 'l catalá significa les seves relacions per mèdi de preposicions al igual de les altres llèngues nòvolatines. Els únichs cassos que guardèm del llatí son *li*, de *illi*, demostratiu, *llur*, per *illor-um*, *ho* per *hoc*, Nom. y Ac., e *hi*, per *huic*, Dat., Ac. y Abl. Sing. y Plur., demostratius també.

§ 1. — Etimologia del número

1.er La llèy de distinció demana pel plural la metèixa *s* del grech y llatí. Resulta de *orde*, *orde-s*, de *imatge*, *imatge-s*, de *sòrt*, *sòrt-s*. Cf. *ordíne-s*, *imagine-s*, *sorte-s*. Però la metèixa llèy de distinció 's degué aplicar als nòms de la 1.ª, 2.ª y 3.ª que no tenien tal *s* plural en llatí, fent v. gr.: de *mula*, *mula-s*, d' *ánima*, *ánima-s*, de *camp*, *camp-s*, de *temple*, *temple-s*. Cf. *mulae*, *animae*, *campi*, *templa*.

El catalá al igual del francès no pugué distingir el plural per mèdi de vocals còm el toscá, fent de *mula*, *camp*, *mule*, *campi*, a estil llatí. Això per dos motius; primer, perquè contradeya a la llèy d' escurçament, y segón, perquè les vocals finals átones son

pòch perceptibles en català y francès. De mòdo que la *mula*, y le *mule*, hauria sonat igual.

2.^{on} La llèy d' escurçament demana que 'l plural, a ser possible, perdés de vocal tot lo que guanyava per la consonant *s*. D' aquí la debilitació de la *a* final del singular en *e*, dihent: *mules*, *ánimes*, *aromes*, *dies*, de *mula*, *ánima*, *aroma*, *día*.

La llèy d' escurçament demana que a cap nòm se li torne al plural una *n* que perdé per sempre. Donchs, *hòm-e*, *vèrg-e*, *imatg-e*, *ord-e*, *crim*, etc., de *hóm-inis*, *vírg-inis*, *imág-ints*, *órd-inis*, *crím-inis*, dirán *hòme-s*, *vèrg-e-s*, *imatge-s*, *orde-s*, *crim-s*, però no *hòmens*, *vèrgens*, *imátgens*, *órdens*, *crimens*. L'influència llatina deù cessar aquí, y la modèstia catalana refusa aquèx desplèch d' enes plural.

3.er La llèy d' eufonia en cambi còntre la d' escurçament demana una eufònica, o átona, sempre que el singular termina ja en *s*, o equivalent (*ç*, *x*): *mès*, *mès-os*, *clòs*, *clòs-os*, *braç*, *braç-os*, *pex*, *peix-os*. Per la metèixa llèy, si 'l nòm en singular havia perdut una radical final, la reprèn en plural. Aixís *ma*, per *man*, de *man-us*, fa *mans*, bò per *bòn*, de *bon-us*, *bòns*, *pas*, per *pass*, de *pass-us*, *passos*. *Fè*, *cafè*, *tè*, *vostè*, *tupè*, *pagaré*, son regulars *fès*, *cafès*, *tès*, etc., puig no son llatíns y per això no 'ls cal repèndre cap *n*. *Papa* y *mama*, plur. *papes*, *mames*, son plans còm en grech (πάππας, μάμμας) y toscá (*babbo*, *mamma*). (1). *Cruu* y

(1) *Papa* y *mama*, (*mots infantils*, o *fanciulleschi*, còm els anomenen els dictionaris *Français-grech* de Diverneresse y *Bolegnese-italiano* de Coronedi), sònen molt lleig en boca de persones fetes. Llavors el Sr. Casanovas vòl que 's diga *pápá* y *mímá*, però el gèni de la tèrra, embridat y tot per la mòda y l' influència castellana y francesa, no podèntse fer trahició, salta y diu *pápa* y *máma*. Donchs *pápá* y *mímá*, ni son ni serán may catalans. Per una rahó de delicadèsa, sò es, per l' equivoch dels nòms *papa* y *mama* no 's naturalisarien aquèixos a Catalunya. *Papa* a més era 'l nòm del

nuu o *crus* y *nus*, fan el plural *cruus* y *nuus*, o *crusos*, *nuos* respectivament.

L' eufonia no exigèx pas la *o* eufònica nels acabats en *g*: *despaig*, *lleig*, *esquig*, *gòig*, fan *despaigs*, *lleigs*, *esquigs*, *gòigs*. Es ben lleig y antietimològich, dir *llejos*, *bòjos*. Nels finits en *sch* difícilment se pòt prescindir de l' *o* eufònica, *bòsch*, *llusch*, *rusch*: *bòsch-os*, *llusch-os*, *rusch-os*. Seria no obstant més etimològich dir *bòschs*, *lluschs*, *ruschs*, y té una gràcia encantadora aquèx sò de *schs*, còm el fan els Balears. Ara, als en *st* fins el Sr. Tallander ens permetrà donarlos *o* eufònica: *ròst*, *llest*, *santerist*: *ròst-os*, *llest-os*, *santerist-os*. Pòst fa *pòts*. Fins el tedèsch, quins conreuadors tenen flexible la llenga còm un rossinyòl, prèn eufònica nel Genitiu en nòms de tal terminació: *artst*, metge, *des artst-e-s*, del metge.

No cambien en plural els cinch dies de la setmana *dilluns*, *dimarts*, *dimecres*, *dijòus*, *divèndres*: ítem els grechs en *is*, còm *sintaxis*, *èstasis*, (*estasiar*, y no *estassiar*, donchs *èstasis*, y no *èstassis*,) *dòsis*, *cròquis*: ítem els que son plurals o compòstos, finits ab nòm

Pontífice de la cristiandat. Nòstra època de comunisme, realisme, e inconsideració que pòsa els adorabilissims nòms de *Jesús* y *Trinitat* a qualsevòl criatura, que pòsa al descubèrt qualsevòls cruèses y tot ho admèt ab sòls que duga el nòm sagrat de *mòda*, ha pogut escoltar èlla sòla els nòms de *papa* y *mama*.—Y donchs, jèl castellá, francès y bolonyès?—Ells sòlen usar *teta*, *tetta*, y *mamelle*, còm el grech *τῆτή* (cf. *dida* y *teta*), evitant aixís l' equivòch.—El pòble, sempre mènus lleuger, per més que 's diga 'l contrari, s' ha estat, gràcies a Deu, a sos tretze, dihent *pare* y *mare*. Pel Sr. Casanovas encara copièm de Fanfani: «*Ne posso senza stomaco ricordare qui come certi sciagurati, o meglio snaturati, di babbi e di mamme, per darsi aria di parlanti con gusto, abbiano cuore di toglier loro tutto l' amoroso che hanno le voci di babbo e di mamma stropicciandole mezzo alla francese in pappá e mammá.*» Y continua sobre *mamma*: «*Nè anche questa (voce) è salva dall' essere corrotta dagli sciocchi parlatori in punta di forchetta, che ne fanno Mammá, come di Babbo ne fanno Poppá per accostare all' uso di Francia.*»

plural o vèrp, còm: *estisòres*, (de στίχων, punyir), *calces*, *matines*, *trèncacaps*, *menadòls*, *nasfrègues*, *comes-crues*, *bufaforats*.

De varis nòms reunits per indicar una sola idèa sòl anar l' últim al plural, còm *Mare de Deu*, *Pare-nòstre*, *Ave-Maria*, *mal de cap*: *mare de Deus* (1), *Pare-nòstres*, *Ave-Maries*, *mal-de-caps*. Es còntre la llèy d' escurçament dir *Aves-Maries*, *sants-cristos*, per *Ave-Maries*, *santoristos*.

§ 2. — Pas del gènre llatí al catalá

El catalá no ha portat del llatí sinó 'l gènre masculí y femení. Còm les llèngues semítiques, no ha volgut sinó dos gèns, y 'ls nòms nèutres del llatí han passat a masculins en catalá.

Pregunta: ¿No hi haurá donchs adjectius, ni article, ni pronòms nèutres? Es evident que no, perquè els adjectius ni en llatí tenien gènre pròpi, diventse conformar sempre al del sustantiu. Es donchs evident que no havènthi en catalá sustantius nèutres, no hi pòt haver adjectius en gènre nèutre.

Pregunta: ¿Donchs, els adjectius sustantivats? Son masculins, y ab molta rahó, ja que essent nèutres en llatí, devien en catalá esser masculins, segons que hèm ja dit que 'l nèutre llatí ha passat a masculí en catalá. Exemples: *Lo just*, *lo bò*, *lo escayent*, ahont, *just*, *bò*, *escayent*, están en masculí, y molts ho diuen més clar, dihent: *el just*, *el bò*, era que....

Pregunta: ¿Y l' article? L' article no es més que un adjectiu demostratiu, y per això no té gènre de sí.

(1) Al Panadès els nens cèrquen nius de *mare de deus de Bogas* o puputs.

La forma *lo* es masculina y no mès, puig sempre 's pòt substituir per *el*: *lo bò es que*, o *el bò es que*, *ferhí 'l bò*, o *ferhí lo bò*.

En la pàg. 61, se veurá també que no hi ha pronoms nèutres, a mès de ser ja evident que 'l pronom, ja oficie d' adjectiu ja de pronom, ha de seguir el gènre del sustantiu a qui acompanya, o a qui representa.

Regles

El gènre 's conèx per la significació o per la terminació, y ahont aquèstes no basten, per un bon diccionari, o l' us corrent.

PER SIGNIFICACIÓ. Serán **masculins** els metèixos que ho eren en llatí, sò es, els d' hòme, sos oficis, y animal mascle, còm: *Petrus*, Pere, *Josephus*, Josèph, *ferrarius*, ferrer, *sartor*, sastre, *sutor*, sabater, *ursus*, os, *lupus*, llop;—els de Deu, àngels, dimònis y deus falsos, còm: *Deus*, Deu, *Raphaël*, Rafèl, *Lucifer*, Llucifer, *Bachus*, Bacus;—els de mèsos, montanyes, rius y vents: còm *Januarius*, Janer, *Monsjovis*, Montjuhich, *Monsecate*, Montgat, *Monscuneus?* Montgó, *Pyrenæsi*, Pirenèus, *Betulo*, Besòs, *Rubricatus*, Llobroçat, *Iber*, Ebre, *Sicoris*, Sègre, *Thera*, Tèr, *Boreas*, nòrt, *Auster*, migdia, *Eurus*, llevant, *Zephyrus*, ponent. Entre 'ls vents, *tramontana* y *marinada* son femenins.

Son **femenins** els metèixos del llatí, sò es, els de dòna, oficis de dòna, y animal femella, còm: *Elvyra*, Èlvira, *mater*, mare, *nutrix*, dida, *sutrix*, sabatera, *ursa*, ossa, *leæna*, lleona;—els de nacions, comarques, isles, ciutats, ciències, y arts, còm: *Catalonia*, Catalunya, *Ceretania* (1), Cerdanya, *Majorica*, Mallòrca, *Sar-*

(1) De *ξέπας*, *vanya*, pels puigs de ses montanyes que li formen una doble cornamenta.

dinia, *Sardènya*, *Barcino*, *Barcelona*, *Egara*, *Tarrassa*, *Dertosa*, *Tortosa*, *Theologia*, *Teologia*, *sculptura*, *escultura*.

Els nòms d' arbres, femenins en llatí, tenen en català el gènre per terminació, puig es formen del derivat en *arius*, *aria*. Dirien, suplint *arbor*, *femení*, *pomaria*, o *pomera*, *olivaria*, o *olivera*, *ficaria*, o *figuera*. Però còm després *arbor*, *arbre*, es feu masculí, començá a dir *pomarius*, o *pomer*, *olivarius*, o *oliver*, *nucarius*, *noguer*. Els que quedaren del llatí, son també masculins, còm: *pinus*, el *pi*, *abies*, l' *abèt*, *fagus*, el *faig*, *tilus*, el *tey*.

Els nòms de fruytes, nèutres en llatí, prèsos del plural en *a*, han resultat femenins per terminació, còm: *poma*, *orum*, la *poma*, *pyra*, *orum*, la *pèra*, la *pruna*, la *maduixa* (*mala rubea*). Son masculins els que no terminen en *a*, còm: *préssech*, *gèrt*, *meló*, *prinyó*.

PER TERMINACIÓ. Son **masculins**, 1.er Els finits en lletra radical, còm *fill*, *gall*, *llop*, *carall*, *hòrt*, *sust*, *solch*, *brès*, y 'ls finits en eufònica *e* y *o*, còm: *gèndre*, *sògre*, *sonso*, y tots els augmentatius, y diminutius que prenen els corresponents sufixos masculins senyalats a la pág. 44.

2.^{on} Els en *or* no abstractes, còm: *segador*, *colector*, *or*, *cor*, *vapor*. *Vapor*, no es catalá. *Vapor* llatí es *vuhor*, y *vuhen* les olles bullint y 'ls camps eixamorantse.

Ademès, hèm dit que son masculins, els nèutres del llatí, còm: *caput*, el *cap*, *pipèr*, *pèbre*, *fel*, el *fèl*, *mar-mor*, *marbre*, *Emporitani*, l' *Empurdá*, *Balegarium*, *Balaguer*, *cicer*, el *ciuró*, *robur*, el *ròure*.

Son **femenins**, 1.er Còm en llatí, tots els acabats en *a*; llevat dels grechs en *ta* y alguns en *ma*, masculins y nèutres en llatí, còm: el *profèta*, el *poèta*, el *problèma*, el *panorama*.

2.ºn Els verbals en triu de trix, còm emperatriu, actriu.

Son també femenins, els en or de nòm abstracte, apartantse en això del llatí: *la vuhor, la por, la calor, la suhor, la dolor, la amor, la negror, la espessor*. Aixís els fan les conques del alt Llobregat. Sòls recòrdo que féyem masculins el *dolor*, del Catecisme que 'ns venia de per vall, y l' *amor*, que 'ns duya la tramontana de França. Encara l' *amor* era femenina quant era de família o de jovent.

Son comuns de dos gèbres lladre, vèrge, mártir, y tots els adjectius d' una sòla terminació (V. p. 56) y 'ls en ayre, no aventhi inconvenient en que 'l *drapayre, historyayre, berretayre, gallinayre, terrayre, cotillayre, parayre, segayre*, etc.; sia hòme o dòna, puig de tot se vèu.

Son **epicèns** alguns d' animals petits que difícilment se distingèx el sèxo, còm: *pínsá, passarell, cardenera*, o *cardina*, (que pastura pels carts), *serp, lluhèrt, grandta*. Quant se fa precís indicar el sèxo, s' ajunten les diccions *mascle y femella*, a estil llatí: *pòrch mascle, femella*. Però 's va fugint d' aquèixes formes nues, dihent *pínsana, passarella, perdigòt, gotllòt*, y altres nòms que diversifiquen un sèxo d' altre.

Son **ambíguos** el o la *mar, costum, senyal*.

Son **equivòchs** *sòn*, disposició per dormir, fem.; acte de dormir, masc. *A qui té molta sòn, Deu li do bon sòn. Trencar el sòn. Fi*, intenció, masc.; acabament, fem. *Qui no té bon fi* (intenció), *fará mala fi. Olau, clavus*, punta que 's clava, masc.; *clavis*, instrument de tencar y obrir, fem. *Vull la clau del calaixèt dels claus*; y aixís de molts altres.

§ 3. — El gènre nels adgeotius

En llatí els adgeotius son de très terminacions, còm: *bon-us*, *bon-a*, *bon-um*; o de dues, còm *brev-is*, *brev-e*; o d' una sòla, còm *prudens*.

Ara be, havent rebujat el catalá el gènre nèutre del llatí, també degué rebujar la terminació nèutre de l' adgeotiu. Deixades donchs les terminacions nèutres *bonum* y *breve*, els adgeotius catalans serán de dues terminacions o d' una sòla.

1.er Els que seguien a *bonus*, *a*, *um*, primitius, o de participis de pretèrit o de futur actiu o passiu, tindrán dos gènres, essent el femení sempre en *a*: *bon-us*, *bon-a*, *bò*, *bòn-a*, *curt-us*, *curt-a*, *curt*, *curt-a*, *amat-us*, *amat-a*, *amat*, *amad-a*, (*timuit-us*, *timuit-a*), *temut*, *temud-a*, *dormit-us*, *dormit-a*, *dormit*, *dormid-a*, *futur-us*, *futur-a*, *futur*, *futur-a* (1), *venerand-us*, *venerand-a*, *venerando*, *veneranda* (2).

El masculí al pèndre 'l sufix femení *a*, seguèx les llèys de derivació de la pág. 47.

2.^{on} Els que seguien a *brevis* y *prudens* tindrán una sòla terminació pel masculí y femení. Tals son els verbals en *ble*, de *bilis*, y en *ant*, y *ent*. de participis: *el*, *la nòble*, *admirable*, *possible*, de *nobilis*, *admirabilis*, *possi-bilis*; *el*, *la constant*, *amant*, *diligent*, *innocent*, de *constan-tis*, *amant-is*, *diligent-is*, *innocent-is*.

Ítem, altres molts finits en *l*, *r*, y *s*, còm: *igual*, de *æqualis*, *fácil*, de *facil-is*, *militar*, de *militar-is*, *capaç*, de *capac-is*. No obstant, alguns comèncen a pèndre la terminació *a*, còm: *lluhent*, de *lucent-is*, *lluhent-a*, co-

(1) De futur actiu no 'n queda cap més; no obstant convertit *urus* en *or*, se n' usen molts, y deuria usársen més. (V. pág. 77).

(2) Son contadíssims els de futur passiu.

hent, de *coquent-is*, *cohent-a*. El castellà literari no admèt tampòch més que una sola terminació, y serà impossible tota avinença, si 'ls escriptors o etimologistes nò 's fixen en el llatí en aquèx punt. Per altra part aquèlla *a*, que s' hi anyadèx, es sempre contrària a la llèy d' escurçament y no exigida per la d' eufonia.

No hi haurá, no obstant, inconvenient en que d' aquèts adjectius se formen substantius femenins en *a*, còm, de *oficial*, la *oficiala*, de *president*, la *presidenta*.

§ 4. — Graus de l' adjectiu

L' adjectiu es *absolut*, si s' aplica al substantiu, prescindint de tot altre, y es *comparatiu*, si s' aplica al substantiu ab relació a un altre.

L' adjectiu absolut presenta graus en número indefinit, perquè si la sustància del *ser* es inaumentable, no ho es pas la qualitat. Ex.: *vi bonèt*, *vi bò*, *vi ben bò*, *vi fòrça bò*, *vi molt bò*, *vi rebò*, *vi molt rebò*, o *vi remolt bò*, *vi boníssim*, *vi reboníssim*.

L' adjectiu comparatiu presenta la qualitat en quantitat o grau *inferior*, *igual*, o *superior*, al terme de la comparació. Ex.: *fill mènus bò que 'l seu pare*, o *fill mènus bò de tots*; *fill tan bò còm el seu pare*, o *tan bò còm tots*; *fill més bò que el seu pare*, *mès bò que o de tots*. — En cada un d' aquèts três graus hi caben subgraus. Ex.: *fill no gayre mènus*, *un pòch mènus*, *très vegades mènus bò que...* *casi tan bò còm...* *tan bò còm o igualment bò que...* *mès bò*, *molt mès bò*, *fòrça mès bò*, *set vegades mès bò que*, o *el mès bò de...*

Hi ha nou mots que guarden les formes intensives irregulars que tenien en llatí, y son:

ultra	ulterior	últim
estra	esterior	estrem
sobre	superior	suprèm
dintre	interior	íntim
sota	inferior	ínfim
bò	millor	òptim
gran o gròs	major	máxim
mal o dolent	pitjor o pits (pig)	pèssim
petit	menor	mínim

Es d' advertir que son formes clàssiques *òptim* y *máxim*. *Superior*, *inferior* y *menor*, pel pòble son sustantius de la categoria social o adjectius absoluts. *Ulterior*, *esterior*, y *posterior* son cults, y *últim*, *estrem*, y *postrem* son sustantius, o adjectius ordinaris. Solament *millor*, *major*, y *pitjor*, o *pits*, tenen força de comparatiu llatí, dihentse: *es millor*, *major que tu*, *el millor*, *major de tots*, *pitjor*, o *pits que 'l dimòni*. Aquèx or del llatí, no fa gràcia al pòble que no l' ha criat. Per això morirà de neulia en tèrra forastera. El metèx intensiu en *íssim*, no s' hi tròba mica a pler.

Les formes intensives *suprèm*, *ínfim*, *pèssim*, y *mínim*, tampòch sòlen tenir pel pòble força comparativa, puig els prefixa el mès: *mès ínfim*, *mès pèssim*, *mès mínim* de o que...

L' intensiu llatí en *íssim* conserva tal força intensiva, però ha perdut la de superlatiu respectiu y per xò no pòt en catalá anomenarse superlatiu, puig no pòt tenir estrem superat. *Sapientissimus juvenum*, no pòt passar al catalá, dihent; *sapientíssim dels joves*, sinó, *el mès sabi dels joves*.

L' intensiu en *íssim*, sòl preferir les arrèls llatines

dihentse *sapientíssim*, *cordialíssim*, de *sapientis*, y *cordis*, no *sabíssim*, ni *coralíssim*, de *sabi*, y *coral*.

Per sa formació, v. pág. 47.

§ 5.—Etimologia dels pronoms demostratius

Evidentment en el demostratiu perfet dèuen buscarhi tres idèes. Primera y fonamental, idèa de *fer mirar*. Segona, idèa d' objècte visible o mirable. Tercera, idèa del llòch hont es dit objècte.

Primera idèa. L' hebrèu compón l' article y tots els personals per mèdi del advèrbi demostratiu מִן, *en, mira*, dihent: מִן־הוּ, *mira a ell*, = *èll*, מִן־הָ, *mira a ella*, = *èlla*, מִן־הֵם, *mira a ells*, מִן־הֵן, *mira a elles*, = *èlles*. Per les altres persones el מִן, 's debilita en הֵ, còm ho fa en caldèu per tòtes. El demostratiu hebrèu còm a molt imperfet, puig solament presentava l' objècte sènça concretar el llòch, prengué, o no, aquèx element de demostració, dihent: הֵ הוּ, הֵ הָ, הֵ הֵם, הֵ הֵן.

El grèch prengué l' advèrbi d' indicació hebrèu מִן, que resultá la preposició ἐν per les indicacions de llòch y temps, y en llatí fou la preposició *in* ab els metèixos oficis. Encara nels personals y demostratius grechs hi podríem trobar el מִן *mira*, perdut el מִן, y reduhit el הֵ a aspiració fòrta, suau o xiulant ab vocal ε, o sènça, aixís: ἐ-γώ, ἡ-μεῖς, οὗτος, ἐ-κεῖνος, ἐν-θάδε, ἐν-ταῦθα, *ecce ego, ecce nos, ecce vos, ecce hic, ecce ille, ecce hic*.

El llatí completá 'ls demostratius y 'ls feu més significatius per mèdi del *in* indicat y de *hic*.

Segona idèa. El llatí significa l' objècte acompanyantlo, v. gr: *hic homo, hæc mulier*, igual a *ecce homo, ecce mulier* (compáres *hic, hæc, hoc* ab *ecce* y ab l' arrèl

oc de *oc-ulus* (grech $\omega\pi$) y ab l' *ic*, *uc* o *ud*, *ac*, de v. gr. *ist-ic*, *ist-uc*, *ist-ud*, *ist-ac*), o per mèdi del seu gènre solament, còm *hic*, *hæc*, *hoc*. Cf. *hic* ab *vid-e* o *id-e*.

Tercera idèa. El llatí indicá 'l llòch, convenint en que *hic* indiqués el llòch més ocurrent y més visible. Pel llòch del qui escolta, posá *in* del hebrèu *en*, dihent *en* o *in*, mira, + *t*, de *tu*, = mira ahont tu, + *e*, *a*, *ud*, el gènre pronominant l' objècte. Pel llòch distant de qui parla y escolta, digné *in*, mira, + *l*, (de *locus* o de *liquus*, restant, o simple prolongació de la llènga per indicar distància) + *e*, *a*, *ud*, el gènre pronominant l' objècte.

Per indicar qualsevòl d' aquèixos objèctes fent cas omís del llòch, s' usá *in*, mira, + *s*, de *se*, *sui*, *sibi*, + *e*, *a*, *um* (per *ud*). En els tres cassos la *n* de *in* s' assimila: *in-t-e=iste*, *in-l-e=ille*, *in-s-e=ipse*.

Per repetir un objècte citat, s' usá senzillament *is*, *ea*, *id*, de *video*. Per marcar l' identitat del objècte que 's cita, ab l' anteriorment citat, s' usá *is-dem*, *e-adem*, *id-dem*, que es el precedent y *dèm*, de $\delta\epsilon\mu\alpha\varsigma$, persona, o $\delta\epsilon\iota\nu\acute{o}\varsigma$, *fulá* o *sutá*.

§ 6. — Demonstratius catalans

El catalá significa molt rahonablement l' objècte, prescindint de sa distància per *hic*, *hæc*, *hoc*. Ne son pròba l' *hi* masc. y fem. Sing. y Plur. y l' *ho*, innominat, que queden per significar lo d' apròp de qui parla, de qui escolta o distant dels dos: *¿Vòls ferho?* — *¿Què?* — *Àçò, això, allò.* — *¿Què hi fards? Dónalshi.*

De *ille*, *illa* feu *èll*, *èlla*, y perdent l' element demostratiu *in*, dona 'l demostratiu remís *le*, *la*, anomenat *article*.

De *iste*, *ista*, resultá *èst*, *èsta*.

De *ipse*, *ipsa*, resultá *èx*, *èixa*.

Y de *metipse*, *metipsa*, *metèx*, *metèixa*.

Is, *ea*, *id* doná *i*, *y*, o *hi*, y havènt ab *hic*, *hæc*, *hoc*, quedat molt lògicament còm a representatius d'indicació que prescindèx de la distància, fou menester que *iste* 's posés en llòch de *hic* significant l' objècte immediat a qui parla, y que *ipse*, *èix*, passés al llòch de *iste* per l' objècte immediat a qui escolta.

Després de semblants transformacions, l' element indicatiu *en* o *in* s' havia fet remís, y 's renová repentin davant d' *èll*, *èst* y *èix* l' *ecce* o *hic*, *mira*, dihent: *eccèll*, *eccèst*, *eccèix*, y feta *y* la primera *c*, (pág.27) *eycèll*, *eycèst*, *eycèix*, o *aycèll*, *aycèst*, *aycèix*, y guturalisada la *c* restant, digué *aquèll*, *aquèst*, *aquèix*.

En llatí el gènre nèutre tenia quatre oficis: 1.er Representar els nòms nèutres. 2.^{on} Sustantivar els adjectius. 3.er Concordar ab. qualsevòl part indeclinable de l' oració. 4.^{art} Indicar lo desconegut, l' innominat, o lo que no volia anomenarse. Pel sustantivat y desconegut fins tingueren els llatins algunes formes pròpies, còm, *quid*, *aliquid*, *quidpiam*, fent compèndre que ja èlls no confonien el nèutre ab el sustantivat y desconegut.

Ara be, aquèixos quatre oficis els fa 'l gènre masculí en les llèngues nòvvolatines, luègo en èlles no hi ha gènre nèutre.

Però còm queda 'l desconegut y l' innominat, o que a vòltes no volèm anomenar, però sí que volèm indicarlo, era bò que hi hagués una forma demostrativa del desconegut. Y es *ho*, de *hoc*, que significa *mira*.

Avants hèm dit que *ho* significa l' objècte y no 'l llòch. Per indicar el llòch, se prefixaren al *ho* els demostratius, y resultá *e-çò* o *a-çò*, *ell-ó* o *all-ó*, *eix-ò*, o *aix-ò*. Nòtes que 'ls demostratius del desconegut o in-

nominat son també masculins: *això es lleig, allò bonich*.

El demostratiu *metèx, metèixa* pòt acompanyar a tot pronòm y a tot sustantiu, sempre que 's vòl significar la identitat o fer notar sa importància en l' oració: *all metèx, aquèll metèx, jo metèx, nosaltres metèixos, l' àngel metèx, el metèx Joan*.

§ 6. — Article, o demostratiu remis

L' article es determinat: *le, la*; o indeterminat: *un, una*; o de tractament: *en, na*.

El *le, la*, resultaren de *il-le, il-la*. (V. pág. 60). *Le* queda així en francès; però en català, piemontès y castellà per sa pòca consistència es metatísá dihent *el*, o sustituf la *e* per *o* o *u*, dihentse *lo* o *lu camp, bòsch, etc*. Aquèixa *o* de *lo* no es la *o* dels demostratius del desconegut, perque *lo* no acompanya may al desconegut sinó al conegut e indicat. *Lo* sòl acompanyar al sustantivat, però 'l sustantivat es còsa determinada y coneguda. A més de que 'l sustantivat en català s' acompanya també ab la forma, *el*, còm: *lo cohent, o 'l cohent era que...* Luègo l' article masculí *l* pòt tenir qualsevòl vocal: *l-e, l-o, l-u*. No prèn *l-a* per no confondre ab el femení, y no prèn *l-i* per no confondre ab *li*, article demostratiu de Datiu. La metatísació del article 's fa també en Mallorquí, ahont d' *ip-se, ip-sa*, queda *se* (*s' elefant, s' uy, per se elefant, se uy*), y *sa*.

Però 'l *se* davant de consonant, diu *es*: *es capell, es dit de sa ma*. També metatísèm *me, te, se, ne, en em, et, es, en*.

La nació catalana naturalment cortesa tingué sempre gran concèpte de les persones y preferí acompanyar el seu nòm de *dominus, domina*, que no del article.

Dels vocatius *domine* y *domina* quedaren a més de les arrels *dòn* y *dòna*, les finals *ne* y *na*, metatísat el *ne* en *en*, dihentse en *Pere*, en *Lluis*; na *Dolors*, na *Carme*, en *Bòsch*, en *Rossinyòl*, en llòch de el *Pere*, el *Lluis*, la *Dolors*, la *Carme*, el *Bòsch*, el *Rossinyòl*.

Declinació del article

DAVANT DE CONSONANT		DAVANT DE VOCAL
Masculí	Femení	Masc. y Fem.
<i>Sing.</i>	<i>Sing.</i>	<i>Sing.</i>
N. El, o lo	La	L'
G. Del, o de lo	De la	De l'
D. Al, pel o per lo, li	A la, per la, li	A l', per l', li
A. Al, lo, 'l, el, lo	A la, la, la	A l', l', l'
V. El, lo	La	L'
A. Ab el o lo, nel o	Ab la, en la,	Ab, en, de, per
	en lo, pel, o per	per la, de la. l'
	lo, del o de lo.	
<i>Plur.</i>		<i>Plur.</i>
N. Els o los	Les	
G. Dels, llur	De les,	llur
D. Als, pels, els, los, (llur)	A les, per les, els (llur)	
A. Als, els, los, 'ls, els, los	A les, les, les	
V. Els o los	Les	
A. Ab els, ab los, nels, en	Ab les, en les, per	
	los, pels, per los, dels.	les, de les.

Les formes nègres del article tenen sempre us y valor de pronoms demostratius de tercera persona, valent li per a o per ell, a o per ella, 'l, lo, la, per a ell, a ella, els o 'ls, los, les per a o per ells, a o per elles, a ells, a elles.

Llur, de *illorum*, en toscà y francès *loro*, *leur*, en son valor demostratiu de ells o de elles, equival al possessiu seu, d' ells o d' elles, y sòls com a tal possessiu s' usa.

Llur s' usá també en Datiu com en toscá y francès: *lo leo e l' ors prenien la ouella: e jo la lurs tolia.* (Serra, pág. 106).

§ 8.—Declinació dels pronòms demostratius

Singular

Masculins

Innominat

<i>N.</i> Aquèst, aquèx, aquèll, o èll.	Açò, això, allò.
<i>G.</i> D' aquèst, aquèx, aquèll, o èll.	Açò, això, allò.
<i>D.</i> A, per aquèst, aquèx, aquèll o èll.	Açò, això, allò.
<i>A.</i> A, o aquèst, aquèx, aquèll, o èll.	Açó, això, allò.
<i>A.</i> Ab, en o n', d', per aquèst, etc.	Açò, això, allò.

Femenins

<i>N.</i> Aquèsta, aquèixa, aquèlla, o èlla.
<i>G.</i> D' aquèsta, aquèixa, aquèlla, o èlla.
<i>D.</i> A, per aquèsta, aquèixa, aquèlla, o èlla.
<i>A.</i> A, o aquèsta, aquèixa, aquèlla o èlla.
<i>A.</i> Ab, en, o n', d', per aquèsta, aquèixa, etc.

Plural

Masculins

<i>N.</i> Aquèstos o aquèts, aquèixos, aquèlles o èlles.
<i>G.</i> D' aquèstos o aquèts, aquèixos, aquèlles o èlles.
<i>D.</i> A, per aquèstos o aquèts, aquèixos, aquèlles o èlles.
<i>A.</i> A, o aquèstos o aquèts, aquèixos, aquèlles o èlles.
<i>A.</i> Ab, en o n', d', per aquèstos o aquèts, etc.

Femenins

<i>N.</i> Aquèstes, aquèixes, aquèlles o èlles.
<i>G.</i> D' aquèstes, aquèixes, aquèlles o èlles.
<i>D.</i> A, per aquèstes, aquèixes, aquèlles o èlles.
<i>A.</i> A, o aquèstes, aquèixes, aquèlles o èlles.
<i>A.</i> Ab, en, o n, d', per aquèstes, aquèixes, etc.

El plural de l' innominat se fa per *aquèstes, aquèxes, aquèlles còses*. *Açòns, aixòns, allòns*, no son plurals demostratius, sòlament ho son del *açò, això, allò*. No hi pòses *tants açòns y allòns, que, o sinó, no t' entench*.

§ 9.—Etimologia dels pronoms personals y possessius

Còm hi ha trèrs demostratius, tampòch hi ha mès de trèrs persones.

Primera persona. Es *m-e* o *m-i* (llatí *me*, grech με, hebrèu מִי, *ni*) en Sing., y en Plural *m-o-s* o *m-u-s* o *ems*, *'ms*, metatísat, o convertida l' *m* en *n*, *n-o-s*, o *n-u-s*, *ens* o *'ns* (llatí *nos* per *mos*, grech δὸριχ ἡμες, hebrèu אֲנִי, *nu*).

El Nominatiu *jo* es de *ego*, *eo*, *eu*, *yeu*, *ieu*, provençal, *io*, toscà, etc. El francès a mès de *je* = *jo*, tè 'l Nominatiu *moi*. **Possessiu**. De *m-e* y *nos* deriven en llatí *meus*, *mea*, y *noster*, *nostra*, que son en català *meu*, *meua* o *meva* o *mia*; *mon*, *ma*, y *nòstre*, *nòstra*.

Segona persona. Es *t-u* (llatí *tu*, grech δὸριχ τό, hebrèu אַתָּה, *attá*) en Sing., y en Plur. *v-o-s* per *t-o-s*, convertida la *t* en *v*. *Nos* y *vos* essent subjèctes d' oració y acompanyantse de preposició, a causa de sa pòca consistència, prènen l' adjunt *alteri*, dihent *nos-altres*, *vos-altres*. No obstant, el *vós* de tractament d' una sola persona, no prèn tal adjunt: *Vós vindrèu; això es per vós*. **Possessiu**. De *tu* y de *vos* deriven en llatí *tuus*, *tua* y *vester*, *vestra*, que son en català *teu*, *teua* o *teva*, *tua*; *ton*, *ta*, y *vòstre*, *vòstra*.

Tercera persona. Es *s-e* o *s-i* (llatí *sui*, grech οὗ, defectius de Nominatiu). Té valor de Sing. y Plural. **Possessiu**. De *s-e* deriva 'l llatí *suius*, *sua*, que val rahunablement per possehidor singular o plural, y es en català *seu*, *seua* o *seva*, *sua*; *son*, *sa*. Nòtes que

§ 11.—Pronòms interrogatius

Una pregunta 's referèx a persona o còsa, o sòlament a la qualitat, quantitat, possessió, número, orde numèrich, mòdo, grux, edat, distribució.

El llatí preguntava sobre les persones y còses per l' interrogatiu de sustància *quis? quæ? quod? quid?* y sobre 'ls accidents de qualitat, quantitat, etc., preguntava respectivament per *qualis? quantus? cujus? quot? quot-us? quot-u-plex? quot-u-plus? quot-ennis? quot-eni?*

El catalá guarda l' interrogatiu de sustància *qui? què?* y s' ha format el d' accident *quin, quina*, equivalent a *qualis* y a *cujus* del llatí. Havent perdut el *quot* de número, l' ha substituït per *quantus*, quant, y aquèx *quantus* ha substituït el *quot* també en *quotus*, *quotuplex*, *quotuplus*, *quotennis*, *quoteni*, dihent: *ja quants? de quants mòdos? de quants gruixos? de quants anys? de quants en quants?*

Interrogatiu de sustància

Preguntant per persones es *¿qui?* y preguntant per còses y per l' innominat es *¿què?*

Els dos son Sing. y Plur. masculins y femenins.
Sing. y Plur. N. *¿Qui?*—*G.* De qui?—*D.* A o per qui?—*Ac.* A qui?—*Abl.* Ab, en, per, sobre qui?

Sing. y Plur. N. *¿Què?*—*G.* De què?—*D.* A o per què?—*Ac.* Què, a què?—*Abl.* Ab, en, per, sobre què?

Exemples: **Sing. Nom.** *¿Qui es?*—En Joán, la Maria—**Genit.** De qui es?—De 'n Joán, de la Maria, etc.

Plur. Nom. *¿Qui son?*—Els estudiants.—**Gen.** De qui son?—De l' estudiant, o dels estudiants, etc.

Exemples del *què?* **Sing. N.** ¿Què es?—Un xay, allò.—**Genit.** De què parles?—Del temps, d' allò. **Dat.** A què ho donèn?—Al cavall.—Per què ho duus?—Per menjar; etc.

Plur. N. Què son?—Bòschs.—**Gen.** De què parlèn?—Dels interrogatius.

Interrogatiu de qualitat o altre adjunt

Es *¿quin?*, *quina?*, *quins?*, *quines?*, de *qui-genus*, *qui-gena*, *qui-geni*, *qui-genæ*, de formació castellà-catalana, puig no l' hem trobat en les llèngues similars provençal, piemontèsa, bolonyesa, milanèsa, etcètera. Se referèx a les qualitats de persones y còses indistintament. No pòt referirse a l' innominat, perquè aquèt no té conegudes les qualitats.

Pregunta donchs per una nòta qualsevòl suficient a distingir un ser d' altre, sia nòta de qualitat, nòm pròpi, possessió, llòch, etc. Exemples: *¿Quin vòls?* —*El bò, el vèrt, el gròs, el Joán, el meu, aquèl, el de dalt, el quin tu tens, el quin pesa mès, etc.*—*¿Quines nòves pòrtes?* *¿Quin dia?* *¿Quina Catalunya tan rica!*

Quant sèmbla acompanyar la sustància, còm en *¿quin dia?* etc., acompanya verament la qualitat, puig equival a *quina qualitat*, o *mèna de dia!* *¿Quin home?* val per *quina mèna d' hòme?*

Donchs l' us de *quin*, *quina* es el metèx del francès *quel*, *quelle*.

Interrogatiu de quantitat

Es *¿quant?*, *quanta?*, *quants?*, *quantes?* tant si 's referèx a quantitat geomètrica o estensió, còm a quantitat numèrica.

Exemples: *¿Quant hi ha fins al mar?*—Un dia de camí, tot una estona, una hòra.—*¿Quanta tèrra 'm*

dones?—Dèu jornals. Quants anys tens?—De quanta en quanta sortiu a passèig?—De vint en vint, acoblats de dos en dos.

§ 12. — Pronòms relatius

Relatiu de sustància

Referintse a persones es *quí*, indeclinable y comú de dos, com l' interrogatiu.

Exemples: L' hòme, la dòna, el Joán, l' Emília *N.* qui ve, o qui venen;—*G.* de qui parles;—*D.* a qui enrahones o per qui 't canses;—*Ac.* a qui saludes;—*Abt.* ab qui, en qui, per qui suspires.

Referintse a còses y a l' innominat, es *que* sing. y plur. y comú de dos també, com l' interrogatiu.

Exemples. El bòsch, el xay, allò, *N.* que hi ha;—*G.* de que 'm parles, etc.

L' influència llatina feu que la forma *qui* de relatiu agent, es guardés molt temps fins referida a còses. Però ara casi ha caygut.

Com els hebreus tingueren interrogatiu de persona *מִי*, *mi* y de còsa *מַה*, *ma* té justament el Català forma personal y de còsa per son interrogatiu y relatiu. Per la pòca consistència de la *i*, sempre que no es tònica, es convertèx el *qui* en *que* referit a persones, lo que es un abús, però perdonable, per ser degut a nòstra fonètica. Quant la paraula anterior al *qui*, es accentuada, prèn l' accent del *qui* convertintlo en *que* atònich. Si al revés la paraula immediata anterior al *qui* es atònica, el *qui* conserva l' accent y no cambia.

Per xò li senyalèm els límits qu' èll metèx s' ha prèd dihent: El *qui* de persona serà en general *que* si no va immediatament precedit de l' article o de prepo-

sició espressa, o si té antecedent: *El primer que hi es; el Joan, que conèixes; per l' amo que traballes; de l' amich que 't recòrdes; el vassall que trenca la llèy.* Pòses l' article o la preposició en contacte del relatiu o cálles l' antecedent, y dirá: *El qui primer hi es; el Joan a qui conèixes; l' amo per qui o pel qui traballes; l' amich de qui 't recòrdes; qui trenca la llèy.*

Es pòch etimològich y pòch catalá l' us de *qual*, *quals* en llòch del *qui*, *que*. Pòch etimològich, perquè *qualis* no es relatiu de sustància en llatí, sinó d' accident; y pòch catalá, perquè 'l pòble no l' usa (recòrdo 'l mal efècte que essent petit me feya aquèlla còl masculina, *lo còl=lo qual, del Orèch en un Deu*) y es contrari a la sintaxis catalana, que no vòl llargues clàusules enllaçades per *quals*. *Qualsevòl, qualsevulga*, que usa 'l pòble, es relatiu d' accident, conforme a l' etimologia.

Encara es més pecador l' us de *qual* per indicar la possessió: *L' història, quals fets esbrines*, es mala construcció. Dèu dir: *quins fets esbrines*, be que serà millor una forma popular, còm: *L' història que n' esbrines els fets*. Cf. *El camp qu' hèu cullit els trumfos*, y no *el camp quins trumfos*, y molt menos, *quals trumfos hèu cullit*.

Relatiu d' accident

Referit a persones o a còses, es sempre *quin*, *quina*, *quins*, *quines*. S' usa sempre que respón a *quin?* *quina?* etc., o sia sempre que fa referència a la qualitat distintiva de les persones o còses. Per això, se l' ha anomenat relatiu partitiu, perquè distingèx.

Exemples: *Prèn el quin t' agrade; porta 'ls quins pugues; prèn les quines facen per tu*. Se suplèx, deixa el *quin* no t' agrade; deixa 'ls quins pesen massa, les quines no facen per tu.

Còm l' interrogatiu *quin?* *quina?* suplèx l' interrogatiu possessiu llatí *cujus*, *a*, *um?* aixís el relatiu *quin*, *quina*, suplèx rahonablement el relatiu possessiu llatí *cujus*, *a*, *um*. *El nèn quines espardènyes* (d' espart) *busques, plòra. La ròsa quina olor embauma l' ayre.....* No obstant, aquèx us del *quin* possessiu, no es catalá, y no ha entrat sinó a còp de *cuyos* y *cuyas* castellans. Aixís y tot, al pòble no li plaurá. De volèrlo, se l' hauria prèx del llatí primer que 'ls castellans. Però 'l bull tal vòlta de sanch feníça volgué pels catalans una sintaxis senzilla còm l' hebrèa y un us del relatiu casi igual: *Mira l' home que li vas matar la cabra*, y no *quina cabra vas matar*.—Còm *palla que l' esbargèx el vent*, (Job, 21, 18). — *So Josèph que 'm venguéreu* (Gèn. 45, 4). — *¡Ay de tu, tèrra, que governat un nèn!* (Eccli. 10, 16). Còm l' hebrèu pòt omètre sempre 'l relatiu, també 'l catalá l' imita en això alguna vegada: *Les pèrès han caygut anit, eren ben bònes; els nèns plòren, son lleigs*. Sovint s' òu aquèixa construcció èntre la gent senzilla. *Per letres de aquí havem vistes... som informats com aquí en la ciutat de Palerm... Missiva dels Jurats del regne de Mallorca*, fol. 76, vto.

§ 13. — Pronoms y adjectius indefinits

<i>U</i> , o <i>un</i> , <i>una</i> (1)	de <i>un-us</i> , <i>un-a</i>
<i>Unhòm</i> , comú de dos	de <i>unus homo</i>
<i>Algú</i> , <i>algún</i> , <i>alguna</i>	de <i>aliquis unus</i>
<i>Ningú</i> , <i>ningún</i> , <i>ninguna</i>	de <i>nec unus</i>
<i>Altre</i> , <i>altra</i>	de <i>alter</i> , <i>altera</i>
<i>Altre</i> , innominat (2)	de <i>alterum</i>
<i>Un</i> o <i>altre</i> , <i>una</i> o <i>altra</i>	de <i>unus aut alter</i>
<i>L' un</i> o <i>l' altre</i> , <i>l' una</i> o <i>l' altra</i>	de <i>id.</i> y l' article
<i>Sòl</i> , <i>sòla</i>	de <i>solus</i> , <i>sola</i>
<i>Tot</i> , <i>tota</i>	de <i>totus</i> , <i>tota</i>

<i>Tothòm</i>	de <i>totus homo</i>
<i>Cap</i> , plur. <i>caps</i> , comú de dos	de <i>caput</i> , el primer
<i>Cada</i> , sing. y plur. masc. y fem.	de <i>κατά</i> , prep. distr.
<i>Cada u</i> , <i>cada un</i> , <i>cada una</i>	de cada y ú.
<i>Quiso-ú</i> , <i>quiscún</i> , <i>quiscuna</i> ,	de <i>quisque-unus</i> .
<i>Cadasc-ú</i> , <i>cadasc-ún</i> , <i>cadasc-una</i>	de cada y quiscú
<i>Casc-ú</i> , <i>cascún</i> , <i>cascuna</i>	de id.
<i>Pòch</i> , <i>pòca</i>	de <i>paucus</i> , <i>pauca</i>
<i>Molt</i> , <i>molta</i>	de <i>multus</i> , <i>multa</i> .
<i>Massa</i> , <i>masses</i> , com. de dos	de <i>μάζω</i> .
<i>Mès</i> , <i>mènos</i> , sin. y pl. com. de dos	de <i>magis</i> , <i>minus</i>
<i>Pròu</i> , <i>pròus</i> , comú de dos	de <i>probus</i> .
<i>Tant</i> , <i>tanta</i>	de <i>tantus</i> , <i>tanta</i>
<i>Quant</i> , <i>quanta</i>	de <i>quantus</i> , <i>quan-</i> <i>ta</i>
<i>Què</i> , ponderatiu, s. p. comú de dos	de <i>que</i> , conegut
<i>Vari</i> , <i>vària</i> , <i>varis</i> , <i>vàries</i>	de <i>varius</i> , <i>varia</i>
<i>Gayre</i> , <i>gayres</i> (3), comú de dos	de <i>varius</i> = <i>garius</i>
<i>Tal</i> , <i>tals</i> , comú de dos	de <i>talis</i>
<i>Oèrt</i> , <i>cèrta</i>	de <i>certus</i> , <i>certa</i>
<i>Qualsevòl</i> , <i>qualsevulga</i> , comú de dos, <i>qualsevòls</i>	de <i>qualis</i> , se y vòl, o vulga
<i>El quin</i> , <i>la quina vulgues</i> , <i>els quins</i> , <i>les quines vulgues</i>	de etimologia coneguda
<i>Quelcòm</i> , <i>algòm</i> , innominat	de <i>qualecumque</i> , <i>aliquantus</i>
<i>Oòp de</i> (pa, llènyà, hòmes, etc.)	de <i>copia</i> , abundància
<i>Fòrça</i> , <i>fòrces</i>	de <i>fortia</i>
<i>Un xich</i> , <i>un bocí</i> , <i>un tròç</i> , <i>un pòch</i>	de <i>sect-um</i> , tall, <i>τρωξίς</i> , <i>rosèch</i>
<i>Una mica</i> , <i>una molla</i> , <i>un senyal</i>	de <i>μικρός</i> , petit, <i>mollecula</i> , <i>signum</i>
<i>Una estapència</i> , <i>una feredat</i> , <i>un poder</i>	de <i>sapientia</i> ? <i>tast</i> , <i>feritas</i>

Un borral; gota, mica, gens, pus, de gutta, genus, llavor, plus, més, res, cosa.

(1) *Un* y sos compòstos tenen la forma *un* adjectiva: *un* hòme, *un* llibre. *Un* (suplèx hòme, aucell, etc.) cantava. La forma *u* es la pronominal, que no es referida a ningú, y es comuna de dos: *Cada u per ell*.—*Ningú respón*.—*Algú pregunta per vostè*.

(2) *Altre*, innominat, es de molt us, y se sòl pronunciar *alre*. Ja en *La fi del Compte d' Urgell*, pàgina 63, llegèsch: «tot lo dia nos fa **alre**... sino lo qui fou fet del Compte de Urgell; car... lo qui vens, *extermína e' confon laltre*.» El metèx se diu avuy: *Déyem l' un a l' altre: Alre seria, d' altre mòdo 's queixaria, si l' enviessen per alre y no per això. Bò es l' Antòn, però alre diríeu de sa mare*.

No obstant, en l' eufonia moderna be podrà escriures sempre **altre**, sia innominat, o no.

(3) *Gayre* s' usa còm a nòm o còm a adverbí. (Vid. Cap. III, Adverbis de *Cantitat*). *Gayre*, etimològicament devia fer el femení *gayra*, còm *ficaria*, v. gr. fa *ficayra* = *figuera*, però ha volgut l' us que 'ls en *ayre* fossen d' una sòla terminació. (V. pág. 55).

§ 14. — Demonstratiu general

Un pòble pensador y remirat, còm diuen que es el catalá, a més dels pronòms demostratius y personals, volgué sobre les altres llèngues novollatines expressar totes les relacions personals de l' acció per mèdi dels afixos verbals, juntantne fins a cinch: *Se te me 'ls la menja*. Però ademès volgué expressar casi sèmpre el llòch, cercant per això dues diccions brèus y suaus que no entrebanquessen. Son *hi* y *en*.

L' *hi*, de *hic*, cf. el francès *y* y 'l provençal *i*, es adverbí correlatiu equivalent als llatins *hic*, *istic*, *illic*, *ibi*; *huc*, *istuc*, *illuc*, *eo*; *hac*, *istac*, *illac*, *ea*.

Perquè *hi*, de *hic*, no podia significar moviment, la idea de *hinc*, *istinc*, *illinc*, *inde*, se significà per *en*, de *inde*, correlatiu també.

Hi y *en* com a correlatius se referèixen sempre a un lloc citat, o que se cita luègo, o se sobreentén. Per la porta gran avuy no s' *hi* (*hac*, *istac*, *illac*, *ea*) passa. *Hi* (*hic*, *istic*, *illic*, *ibi*,) *serèu. avants del sermó*, *entranthi* (*huc*, *istuc*, *illuc*, *eo*, in *ecclesiam*) *desseguida*, y 'n, o *en* (*hinc*, *istinc*, *illinc*, *inde*, de *ecclesia*) *sortirèu d' hòra*.

Hi y *en* demostratius. Com el *dont*, de *deunde*, francès ha passat a suplir el relatiu (*cujus* y *quorum*), aixís l' *en* ha passat a suplir el Genitiu, o l' idea *de*, de tots els nòms, pronòms o equivalent, mentres *hi* representa tots els altres casos fora del Genitiu, o del *de*; tot, com se vèu, de bella conformitat ab l' etimologia de *inde* e *hic*. Son de tots els números y gèneres.

Hi (Nom., *hic* videt) *vèu pròu, qui 'n* (Gen., de pomes, menjar, vi, etc.) *guarda per demà*. *Sieshi* (Datiu. *huic*, a la vocació) *fidèl, e hi* (Ablat. in *hac*, en ella) *trobaràs alegria*.—L' acusatiu no s' usa, sinò referintse a lloc: *Anèuhi al mar*. L' acusatiu pacient té ja 'l seu demostratiu innominat *ho*, y referintse a còses determinades, afixa el *lo*, *la*, *los*, *les*. *Ho faràs*.—*Fesles*.—*Mátala*.

Per l' ampliació d' aquèixa doctrina, mires la Sintaxis.

§ 15. — Numerals

<i>Cardinals</i>	<i>Ordinals</i>	<i>Cardinals</i>	<i>Ordinals</i>
U, un, una	Primer	Divuyt	Divuytè
Dos, dues	Segón	Dinòu	Dinovè
Très	Tèrç o tercer	Vint	Vintè
Quatre	Quart	Vintiú-ún	Vintiunè
Cinch	Quint	Vintidós	Vintidosè
Sis	Sisè	Vintitrés, etc.	Vintitresè
Sèt	Setè	Trènta	Trentè
Vuyt, huyt	Vuytè	Trènta u, etc.	Trentaunè
Nòu	Novè	Quaranta	Quarantè
Dèu	Desè	Cinquanta	Cinquantè
Onze	Onzè	Xixanta	Xixantè
Dotze	Dotzè	Setanta	Setantè
Tretze	Tretzè	Vuytanta	Vuytantè
Catorze	Catorzè	Noranta	Norantè
Quinze	Quinzè	Cent	Centè
Sètze	Setzè	Doscents	Doscentè
Dissèt	Dissetè	Trescents	Trescentè

Seguèixen els cardinals *quatrecent*s, etc. *dèucent*s, etcètera; *vintcent*s, *trèntacent*s, etc. En llòch de *mil*, *dos mil*, etc., es mès catalá contar per cents.

Mil s' usa d' hòmes, animals gròssos, etc. Parlant de plantes, mates, animals petits, etc. es diu *miler*: *So plantat, comprat, vengut, très milers dé còls, cèbes; so arrancoat un miler de mates de cogula, blat, truffos; hauré mòrt un miler de grilles.*

Cent es diu *centenar* quant no essent ben fix, s' acompanya d' *un*: *En tornard un centenar, n' hi havia un centenar.*

Milió es *milió*, y no *milló*.

Abdós, *abdues* sòlament s' usen parlant de dues còses sòles. Mès se sòl dir: *Tots dos, els dos.*

Els adverbis cardinals s' expressen per *una, dues, tres..... vegades, vòltes o camins*. Dels llatins sols queda *bis*, usat per indicar un nombre repetit. Els adverbis ordinals de temps se fan com els cardinals: *La primera, segona, tercera... vegada, vòlta, o camí*.

Els adverbis ordinals de sèrie son *primerament* o en *primer llòch*, *segonament* o en *segón llòch*, *tercerament* o en *tercer llòch*. D' aquí en amunt s' usen solament en *quart, quint, etc., llòch*.

El català de nou en amunt usa dels cardinals per contar els comptes, rèys y papes, dates, etc. y encara es de gust català *Pere quatre, Carles sis, Piu set, vuyt, nou. Primer, segón, tèrç y quint* solen usarse sempre en ordinal: *Jaume primer, Piu quint*.

Els numerals colectius son: *parèll, trinca, quatrèna, cinquèna, sisèna, setèna, vuytèna, novèna*, y demès ordinals femenins precedits de *un, una, ó el, la*. També son colectius *tríduo, quinari, Trinitat, tèrn y quadèrn*.

Els numerals partitius son: *meytat* o *mitat, tèrç, quart, quint, sisè, setè*, y demès ordinals masculins precedits de *un, una, o el, la*. Es més comú expressarlos pel femení y 'l sustantiu *part*: *Deixo a en Joan el vuytè o la vuytèna part, la tèrça, la quarta part.—Dèume era el tribut del desè*.

Havènt els distributius llatins donat nostres ordinals, suplim aquells pels cardinals repetits: D' *un a un, de dos en dos, de tres en tres*, etc.

Els ordinals llatins en *esim* solament han deixat *quarèsma, de dies quadragèsima*, y *cinquagèsma, de dies quinquagesima*.—El sistema desenal deuria canviar les paraules *dècim, centèsim, o cèntim, milèsim*, etcètera, en *desè, centè, milè*, etc.

Els multiplicatius son *senzill, doble, triple, quádrupe*, etc.

gnosendus, dolent, (còsa de dòldre), de *dolendus, hisenda*, de *facienda, gerundi*, que s' ha de fer, de *gerundus*.

L' Infinitiu no es cap mòdo de l' acció, sinó sòlament la denominació de l' acció. Donchs, als quatre mòdos personals del vèrp hi cal anyadir els dos mòdos nominals *Gerundi* y *Participi*.

Temps. Temps es la *distància* desde un *moment* anterior fins a un altre *moment* que ve després, es dir, l' estabilitat èntre un *mo(vi)ment* anterior y un *mo(vi)ment* posterior. En la Metafísica aquèixa estabilitat es indivisible e inestensa, es l' instant del moviment més curt, v. g. el pensament d' un esperit. Després, còm el punt indivisible fa la ralla y la ralla fa la superfície, resultant l' extensió; aixís l' instant indivisible repetintse y sumantse, fa la duració de temps; però sempre resulta que al donarse el segon instant, el primer ja ha passat y 'l tercer encara no existèx. Per xò, el temps present es un punt, un instant, real sí, però inestable. Això davant de la Metafísica. Ara, a l' us de l' hòme les còses son d' altra manera. L' hòme ni pòt caminar sobre punts matemàtics, ni pòt nodrirse de còssos senzills, ni li plau midar sos actes per instantes. Per això 's dona a sí metèx cèrta presencialitat més o menos llarga, y diu: *la vida present, el sigle actual, avuy, aquèsta setmana*.

Repárense 'ls mòts *present, actual, avuy, aquèsta*.

Luègo l' hòme considerantse a sí metèx còm a subjècte de l' acció, es considera present a la mètèixa y la pòrta y espressa dintre la seva presencialitat, sia feta, o per fer o s' estiga fent: *avuy cantaves, havies cantat, cantes, has cantat, cantaràs, hauràs cantat, cantaries, hauries cantat, canta, cantes, hages cantat, cantares, cantesses, haguesses cantat*. O al revés,

considera l' acció, fentse, feta o fahedora, fòra de la seva presencialitat: *ahir, l' altra setmana, aquell dia vay cantar, vay havèr cantat, vay havèr de cantar.*

Ja donchs en rigor l' acció serà feta, fentse o fahedora, però respecte de l' home serà en qualsevòl d' aquèixos aspèctes present o passada. Vèus aquí perquè 'l llatí ab el Present d' Infinitiu, feya tots el Presents e Imperfets, y ab el Pretèrit d' Infinitiu feya tots els Pretèrits, prescindint de l' estat de l' acció. Vèus aquí perquè en la Passiva llatina trovèm aquèlles temps passats dobles ab element de Present: *amatus sum, eram, sim, essem, ero*; o ab element de Pretèrit: *amatus fui, fueram, fuero, fuerim, fuisset.*

Vèus aquí perquè 'l català després de pèndre del Present d' Infinitiu llatí el Present, e Imperfet de Indicatiu y Subjuntiu, suplèx ab el Present e Imperfet de l' aussiliar *havèr* el Futur y Condicional: *amar-he,=amaré; amar-havia=amar-hia=amaria.* Y al contrari, no satisfentli 'l Pretèrit senzill llatí *amí, amares*, suplèxlo no pel Present sinó pel Pretèrit d' *havèr*, dihent *vay, vares, va, etc., amar.*

Conclohèm que 'l temps es un accident de l' acció molt vago y difícilíssim de fixar, de lo que resulta que cap pòble, ni tots junts han trobat el número de temps (indicacions de temps) que podrien tenir sos vèrps. L' hebrèu no tenia sinó dos temps, Pretèrit y Futur. El basch primitiu sembla que sòls tingué Present y Pretèrit. El grech tingué sis temps. El llatí no mès cinch en Activa, però molts mès en la Passiva, per tenir dobles els temps compòstos. El català a l' Indicatiu ne té vuyt còm el castellà, però al Subjuntiu n' usa mènors: el Futur imperfet y perfet de Subjuntiu: *amare y hubiere amado*, no 'ls té, suplintlos per l' Optatiu: *amés, hagués amat*, que suplèx també l' Imperfet: *amara*, que s' usa poquíssim.

Els temps fan més clara una llènga; però de ser gayres, resultaria confusió, y l' atenció humana no sempre está per anar a aprimorar moments. Si avegades li convé fixar benbé 'l temps, acut als adverbis y nòms temporals.

Advertim que 'l temps *He amat* es sempre present en catalá no podèntse dir: *Ahir he amat*, sinó *avuy he amat*, *aquèst any he amat*; *ahir*, l' altre any *vay amar*.

Érem tentats de posar un quadro dels temps del vèrp de conformitat ab les anteriors indicacions; però la no-vetat cauria en terror de molta bròça.

Nombres. Els nombres del vèrp son dos: *Singular y Plural*. No tenim *Dual*.

Persones. Son sis: *Jo, tu, se o es o èll, nosaltres, vosaltres, se o es o èlles*.

§ 2.—Formació de les Conjugacions

Els vèrps llatins es reduhien a quatre conjugacions, ab l' Infinitiu la 1.ª en *are*, la 2.ª en *ere* tònich, la 3.ª en *ere* atònich, y la 4.ª en *ire*.

En son pas al Catalá els en *are* per escurçament digueren *ar*, còm els en *ire*, *ir*. Els en *ere* tònich o atònich formaren la conjugació en *re* atònich. Resulten donchs en catalá tres conjugacions:

La 1.ª en *ar*. A més dels vèrps que duu del llatí, té: 1.er Els molts de formació catalana per mèdi d' un supí llatí, còm *sepult-ar*, de *sepultum*, *moss-ar*, de *morsum*, *past-ar*, de *pastum*, *empeytar*, de *inve-etum*.—2.^{on} Els molts d' origen nominal per mèdi dels prefixos *es* o *en* o sènça prefix, còm *a-rrib-ar*, de *riba*, de *ripa*, *a-figur-ar*, de *figur-a*, *a-dreç-ar*, de *drèça*, *es-mol-ar*, de *mola*, *en-caix-ar*, *en-caixon-ar* de *caixa*, *cai-xó*, *es-brin-ar*, de *bri* (del tedèsch *brechen*, *trin-xar*), en-

gat-ar, de *gat*, senyal-ar, de *senyal*. — 3.er Algunes de la 2.ª llatina, com torr-ar, de *torrere*, estudiar, de *studere*, xarrupar, de *sorbere*.

La 2.ª en *re*. Aquesta la formen un reduït nombre de verbs de la 2.ª y 3.ª llatines. Es coneixen per accentuar la penúltima y finir en *re*; com tem-*re*, de *timere*, ton-*re*, de *tondere*, val-*re* de *valere*, coneix-*re* de *cognoscere*, permèt-*re*, de *permittere*. Ne té algunes de la 4.ª llatina: òu-*re*, de *audire*, vin-*re*, de *venire*.

La 3.ª en *ir*. La formen: 1.er Els de la 4.ª llatina, com dorm-*ir*, de *dormire*, serv-*ir*, de *servire*, eix-*ir*, de *exire*. — 2.^{on} Els molts nominals per mèdi de prefix *a* o *en*, com a-clar-*ir*, en-llest-*ir*, de *clar*, llest, engurmand-*ir*, en-talp-*ir*, de *gurmant*, *talp*. — 3.er Algunes de la 2.^{ona} llatina, com abol-*ir*, de *abolere*, persuad-*ir*, de *persuadere*, cumpl-*ir*, de *complere*. — 4.^{art} Un gran nombre de la 3.ª llatina, com afflig-*ir*, de *affligere*, sculp-*ir*, de *sculp-ere*, ung-*ir*, de *ungere*, escarp-*ir*, de *scalpere*, etc.

La llèy de distinció (pág. 7) conserva els sufixos flexors *s* de *tu*, *m* de *nosaltres*, *t=u* de *vosaltres* y *n* de *ells*, per evitar confusió. El *jo* no necessita sufix; no obstant se li dona *o* clara a Llèyda, *u* a Barcelona, e *i* al Rosselló: *jo* pèns-*o*, pèns-*u*, pèns-*i*. Millor ho diuen els Mallorquins: *pèns*, *tròp*, *don*, etcètera. La 3.ª persona singular pèrt la *t*, y com en hebrèu, ni *vòl*, ni necessita sufix.

Sòlament formarem el Present, Imperfet y Perfet d' Indicatiu, l' Imperatiu, el Present e Imperfet de Subjuntiu y l' Infinitiu. Els temps compostos tenen coneguda sa formació, y 'l Futur Imperfet y Condicional son evidentment el Present e Imperfet de l' auxiliar *haver* y 'l corresponent Infinitiu: *amar-e*, *amar-as*, *amar-ia*, *amar-ies*, etc. son l' Infinitiu *amar*, y *he*, *has*, *ha*, *hèm*, *hèu*, *han*: *hav-ia*, *hav-ies*, etc.

PRIMERA CONJUGACIÓ

Indicatiu		Subjuntiu	
<i>Present</i>		<i>Present</i>	
<i>Llatí</i>	<i>Català</i>	<i>Llatí</i>	<i>Català</i>
ám-o (1)	ámo	ám-em	ame i
ám-as	ames	ám-es	ames is
ám-at	ama	ám-et	ame i
am-ámus	amam-èm	am-émus	amèm
am-átis	amau-èu	am-étis	amèu
ám-ant	amen	am-ent	amen in
<i>Imperfet</i>		<i>Imperfet</i>	
am-ábam	amava	am-árem	amara
am-ábas	amaves	am-áres	amares
am-ábat	amava	am-áret	amara
am-abámus	amávem	am-arémus	amárem
am-abátis	amáveu (2)	am-arétis	amáreu
am-ábant	amaven	am-árent	amaren
<i>Perfet</i>		<i>Optatiu</i>	
am-ávi (3)	amí	am-avíssem (5)	amés
am-avisti (4)	amares	am-avíssets	amesses
am-ávit	amá	am-avísset	amés
am-ávimus	amárem	am-avissémus	améssem
am-avistis	amáreu	am-avissétis	amésseu
am-averunt	amaren	am-avissent	amessen

Imperatiu: ám-a, ama; amate, amau o amèu.

Infinitiu: am-áre, amar.

Gerundi: am-ándo, amant.

Participi: am-át-us, amat.

(1) Les cursives del llatí indiquen lo que 's dèn perdre per escurçament, y les del catalá indiquen les lletres anyadides per eufonia.

(2) Nòtes el retrás de l' accent en tots els Perfets en aquèixes dues persones; ítem, còm aquí la *b* final se fa *u*, convertida luègo en *v* davant de les eufòniques. Aquèixa persona per tenir ja la *u* de la *t*, no ha menester eufònica. Per xò diuen molts: *amavu*, *amessu*, per *amáveu*, *amésseu*.

(3) Perduda la *v* doná *ai* en toscá y francès, y 's contragué en *é* e *í* en castellá y catalá.

(4) La *v* 's cambia en l' eufònica *r*, còm de *levi* *levi* s' ha fet *lèri lèri*.

(5) Perduda la *v*, *ai* doná *e*. La forma clàssica *amás*, *amasses*, *amás*, *amássem*, es pren de la llatina contreta *amássem*, *amásse*s, etc., del metèx Plusquamperfet. Lo que havèm anomenat *Optatiu*, tret, còm se vèu, del Plusquamperfet llatí, es l' Imperfet de Subjuntiu, perquè la forma en *ra* no s' usa casi be en cap Conjugació.

La forma de l' Optatiu en *as* repugna a nòstra època, que podríem anomenar del yotisme, puig també en llòch de *amam*, *amau* del Present d' Indicatiu, sòl dir *amèm*, *amèu*, còm en tots els Subjuntius tendèx a la *i*, e qu' hèm posat al costat de la forma clàssica.

La formació dels temps compòstos se trobará en la pág. 107.

Estar y *donar* seguèixen la 2.ª Conjugació gutural (V. p. 97 y 102).

Per *dar* y *anar* (V. p. 103 y 104).

SEGONA CONJUGACIÓ

Indicatiu

Subjuntiu

<i>Present</i>		<i>Present</i>	
<i>Llatí</i>	<i>Català</i>	<i>Llatí</i>	<i>Català</i>
tím-eo	tem-o	tím-eam	tema (4) i
tím-es	tem-s	tím-eas	temes is
tím-et	tem	tím-eat	tema i
tím-émus	tem-èm	tím-eámus	temam èm
tím-étis	tem-èu	tím-eátis	temau èu
tím-ent	tem-en	tím-eant	temen in

<i>Imperfet</i>		<i>Imperfet</i>	
tím-ébam	tem-ia (1)	tím-érem	temera
tím-ébas	tem-ies	tím-éres	temeres
tím-ébat	tem-ia	tím-éret	temera
tím-ebámus	tem-íem (2)	tím-erémus	temérem
tím-ebátis	tem-íeu	tím-erétis	teméreu
tím-ébant	tem-ien	tím-érent	temeren

<i>Perfet</i>		<i>Optatiu</i>	
tím-(é)ui (3)	tem-i	tím-(e)uíssem	temés
tím-(é)uisti	tem-eres	tím-(e)uísset	temesses
tím-(é)uistis	tem-é	tím-(e)uísset	temés
tím-(é)uimus	tem-érem	tím-(e)uissémus	temésssem
tím-(é)-uistis	tem-éreu	tím-(e)uissétis	teméssseu
tím-uérunt	tem-eren	tím-(e)uissent	temessen

Imperatiu: tím-e, tem; tímète, temèu.

Infinitiu: tím-ére, témer.

Gerundi: tím-éndo, tement.

Participi: (tím-uítum,) tem-ut.

(1) Primer digué *temeva*, forma que encara usen alguns pobles de la Sagarra, vg. *feva*. Després digué *temiva*, forma encara vulgar y comuníssima a la província de Llèyda tan pels vèrps de la 2.ª com pels de la 3.ª, vg. *díva*, *planyiva*, *llegiva*, etc. En les demès províncies s' ha perdut ja la *v*.

(2) Nòtes el metèx retrás d' accents que a la 1.ª y 3.ª Conjugació.

(3) Es prengué a la fi de la terminació en *evi*, desapareguda la *v* y contretes en í la *e* y la *i*.

(4) L' eufònica del Present de Subjuntiu es í a Barcelona y Girona, es *a* a Llèyda, Tarragona, Règne de València y Mallòrca, y *u*, *o*, *e*, en algunes encontra-des.

Seguèixen á *Témer*: *Atányer*, *pertányer*, *plányer*, *empényer*, *constrènyer*, *estrènyer*, *restrènyer*, *esprémer*, *córrer*, *véncer*, *convéncer*, *tòrcer*, *des-tòrcer*, *re-tòrcer*, (*colltòrcer*, *cap-tòrcer*); *batre*, *com-batre*, *reba-tre*, *rèbre*, *rompre*, *pèdre*, *rètre*, *mètre*, y *cotre*, y altres compostos dels precedents. Son de *ad-per-tingere*; *plangere*; *im-pingere*; *con-re-stringere*; *ex-primere*; *currere*; *con-vincere*; *ex-re-torquere*; *con-re-batuere*, *rumpere*, *perdere*, *redd-ere*; *mittere*; y *quater*. *Rèbre* de *recipere*, diu també *recèbre* en Infinitiu. *Concèbre*, de *concupere*, compost també de *capere*, *quèbre* o *cabre*, fa 'l participi *Concebut*. En lo restant se 'l conjuga per la 3.ª y 's diu ja *concebir*.

Advertint que 'ls acabats en *nyer* son més virils conjugantlos per la 2.^{ona} Conjugació gutural, ahont els hèm traslladat, posant per mòdèlo *Plányer* (V. p. 99).

També *córrer* pren sovint aquèlla Conjugació, dihent: *Córreoh*, *Correguì*, *Córrega*, *Corregués*, *Corregut*. El Participi es sòlament *Corregut*, may *Corrut*.

TERCERA CONJUGACIÓ

Indicatiu

Subjuntiu

*Present**Present**Llatí**Català**Llatí**Català*dorm-*io*dòrm*o*dorm-*iam*dòrma o *i* (1)dorm-*is*dòrm-*s*dorm-*ias*dòrm-*es* o *is*dorm-*it*

dòrm

dorm-*iat*dòrma o *i*dorm-*imus*dorm-*im*dorm-*iámus*dormam o *im*dorm-*itis*dorm-*iu*dorm-*iátis*dormau o *iu*dorm-*iunt*dòrm-*en*dorm-*iant*dòrmén o *in**Imperfet**Imperfet*dorm-*iebam*dorm-*ia*dorm-*írem*dorm-*ira* (2)dorm-*iebas*dorm-*ies*dorm-*fres*dorm-*ires*dorm-*iebat*dorm-*ia*dorm-*fret*dorm-*ira*dorm-*iebámus*dorm-*fem*dorm-*irémus*dorm-*frem*dorm-*iebátis*dorm-*íeu*dorm-*irétis*dorm-*íreu*dorm-*iebant*dorm-*ien*dorm-*írent*dorm-*iren**Perfet**Optatiu*dorm-*ívi*dorm-*í*dorm-*íssem*dorm-*ís*dorm-*ivísti*dorm-*ires*dorm-*ísses*dorm-*ísseu*dorm-*ívit*dorm-*í*dorm-*ísset*dorm-*ís*dorm-*ivimus*dorm-*írem*dorm-*íssémus*dorm-*íssem*dorm-*ivistis*dorm-*íreu*dorm-*íssétis*dorm-*ísseu*dorm-*ivérunt*dorm-*iren*dorm-*íssent*dorm-*íssen***Imperatiu:** dorm-*i*, dòrm; dorm-*íte*, dormiu.**Infinitiu:** dorm-*íre*, dorm-*ir*.**Gerundi:** dorm-*iéndo*, dorm-*int*.**Participi:** dorm-*itum*, dormit.

(1) Sobre l' us de l' eufònica, repetim lo dit sobre la Segona Conjugació, pág. 87 (4).

(2) Aquèst Imperfet es sempre substituït per la forma següent en *is*, *isses*, etc., còm casi be tampòch s' usa 'l metèx Imperfet en la 1.ª y 2.^{ona} Conjugació.

La 3.ª Conjugació té molts vèrps del tot regulars. Vensen aquí alguns: *A-cudir*, *re-cudir*, *cus-ir*, de *ad-re-cudere*; *bull-ir*, *re-per-* o *pre-*, de *re-præ-bullire*; *Oruixir*, *es-re-*, de *αρωξιστιν*; *cullir*, *a-es-re-* de *ad-ex-re-col-ligere*; *es-cup-ir*, de *αὐκωπτειν*; *fugir*, *re-*, de *re-fugere*; *gruny-ir*, de *grunnire*; *ment-ir*, *des-*, de *mentiri*; *mor-ir*, *pre-*, de *præ-mori*; *muny-ir*, *es-*, de *mungere*; *obr-ir*, *re-*, de *aperire*; *om-pli-r*, *cumpl-ir* de *im-com-plere*; *pud-ir*, de *pudere*; *puny-ir*, *es-*, de *pungere*; *sent-ir*, *con-dis-pre-re-*, de *con-dis-præ-re-sentire*; *sum-ir* *con-pre-re-*, de *con-præ-re-sumere*, *surt-ir*, *re-*, de *sor-tiri*: *tussir*, de *tussire*, *πτόειν*. *Lluhir*, de *lucere*, actiu (*luhir* les parèts, revoltos els palètes), o nèutre, es casi regular: *Lluho*, *llus*, *llu*, *luhim*, *luhiu*, *luhen*, o pren l' augment de *Servir*, pág. 93.

Très compòstos de *Dur*, pág. 94, fan en *ur* y en *uhir*: *adur-se*, *condur*, *redur*, o *aduhir*, *conduhir* y *reduhir*. *Condur* y *redur* (ab mès o mènus significat de *portar*) y *adur-se*, semblar, seguèixen a *Dur*. *Conduhir*, que significa *llogar* y *acompanyar*, y *reduhir* que significa *obligar*, *transformar*, y *empetitir*, y *aduhir*, *produhir* y *traduhir* seguèixen a *Servir*, pág. 93.

Participis irregulars de la 3.ª Els derivats de *pleo*, y *fero*, ab *imprimir*, de *imprimere*, *absorbir*, de *absorbere*, *morir*, de *mori*, *cobrir*, de *cooperire*, *obrir*, de *aperire*, y *establir*, de *stabilire*, fan aixís els participis:

cumplir,	complèrt,	de	complètum
omplir,	omplèrt,	de	implètum
rublir,	rublèrt,	de	replètum

suplir,	suplèrt,	de	supplètum
oferir,	ofèrt,	de	(offértum)
sufrir,	sufèrt,	de	(suffértum)
imprimir,	impres,	de	impréssum
absorbir,	absòrt,	de	absóruptum
morir,	mòrt,	de	mòrtuus
cobrir,	cobèrt,	de	coopértum
obrir,	obèrt,	de	apértum
establir	establèrt	de	stabilitum.

Advertències sobre les tres Conjugacions

1.ª *Conjugació*. Les llètres radicals *c, g, ç, u*, davant de *e, i* es cambien en *qu, gu, c, ü*: *Colc-ar, fa colqu-í, colqu-èm, seg-ar, segu-í, segu-èm, alç-ar, alc-í, alc-èm, adequ-ar, adequ-í, adequ-èm; etc.*

2.ª y 3.ª *Conjugacions*. 1.ª Les radicals *c* y *g* davant de *o, a*, es cambien en *ç, j*: *Tòrc-er fa tòrço, torç, tòrça, fug-ir, fujo, fuja*.—2.ª Les radicals suaus *b, d, g*, passen a fòrtes *p, t, g* (*ig-gg*), al quedar finals o davant de *s*: *Cabre fa caps, cap, recud-ir, recuts, recut, fug-ir, fuigs, fuig*.—3.ª El *tu* del Present d' Indicatiu de vèrps de radical en *s*, o equivalent (*c, x, z*), infixa una *e* davant de la terminació *s*: *Cus-ir fa cus-e-s; tòrc-er, tòrc-es; péixer, péix-e-s; brunz-ir, brunz-e-s*. També la prenen, y fins en la 3.ª persona: *Cumplir, cumpl-e-s, cumple; ompl-ir, òmpl-e-s, òmpl-e; obrir, òbr-e-s, óbr-e; córr-er, corr-e-s, corr-e. Córrer* diu també *cors, cor* y *fug-ir, fug-e-s* o *fuigs*.

§ 3.—Vèrp irregular

Segona Conjugació gutural.

Tots els vèrps irregulars catalans formen una conjugació que anomenem segona gutural. Perquè 'ls distingèx el tenir una gutural (*ch, c, g,*) en la 1.ª perso-

na del Present d' Indicatiu: Merès-*ch*, mò-*ch*; en tot el Pretèrit Perfet: Meresquí, moguí, etc.; en tot el Present e Imperfet de Subjuntiu: Meresca, mò-*ga*, meresquera, moguera, en l' Optatiu: Meresqués, mogué, etcètera, y en el Participi: Merescut, mogut.

Sien pel seu Infinitiu de la 1.ª, 2.^{ona} o 3.ª Conjugació, prenen sempre aquèixa Conjugació gutural. Per més claretat, els reduhim tots a tres classes.

PRIMERA CLASSE: VÈRPS EN *xer*, PER *xre*.

Procedents d' incoatiu llatins en *sco*, o formats a faysó de tals, convertèixen el *sc* en *x* (*xex*), conjugant-se enterament còm *Témer*, mènus la 2.ª persona del singular del Present d' Indicatiu: Merèixes, que necessàriament prèn *e* eufònica.

Però ademès aquèixos vèrps pòden conservar a la *c* de *sco* el valor gutural y resulta llavors la sobredita Conjugació gutural, sempre més viril.

Indicatiu

Present

S. Merès*ch* o merèixo, merèix-es, merèx, P. Mereix-èm, mereixèu, merèixen.

Imperfet

S. Mereix-ia, ies, ia, P. iem, feu, ien.

Perfet

S. Meresqu-í, eres, é, P. érem, éreu, eren.

S. Mereix-í, eres, é, P. érem, éreu, eren.

Imperatiu

S. Merèx, P. Mereix-èu.

Subjuntiu

Present

S. Merèsca, merèsqu-es, merèsca, P. Merescam, merescan, merèsquen.

S. Merèix-i, merèix-is, merèix-i, P. èm, èu, in.

Imperfet

S. Meresquera, eres, era, P. érem, éreu, eren.
S. Mereix-era, eres, era. P. érem, éreu, eren.

Optatiu

S. Meresqués, esses, és, P. éssem, ésseu, essen.
S. Mereix-és, esses, és, P. éssem, ésseu, essen.

Infinitiu. Merèixer.

No conserven la forma gutural *merescre*.

Gerundi. Mereix-ent. Es pròu etimològica la forma *meresqu-ent*, però no la vòlen els gramàtics!

Participi. *Merescut*. No admèten el paladial: Mereixut.

Nàixer fa *nat*, de *natus*, y *nascut*, gutural.

Coneixer y **pareixer**, de *cognoscere* y *parescere*, en la Conjugació gutural han perdut la *s*, y això 'ls ha permès endoleir la *c* en *g*: *Conèch, parèch*,—*Conegu-í, paregu-í*,—*Conèg-a, parèg-a*, etc.

Eixir, de *exire*, desplaça també la *x* en *sc*, present la Conjugació gutural.

Indicatiu*Present*

S. Isch, o Ixo, ixes, ix, P. Eixim, exiu, ixen.

Imperfet

S. Eixia, ies, ia P. Eixíem, eixíeu, eixien.

Perfet

S. Isquí, eres, é, etc. o Eixí, ires, í, de la 3.ª

Imperatiu: *S. Ix, P. Eixiu.*

Subjuntiu*Present*

S. Isca, isques, a, etc. o Ixi, ixis, ixi, P. Eixim, eixiu, ixin.

Imperfet: S. Isquera o Eixira, etc.

Optatiu

S. Isqués, esses, és, etc. o Eixís, isses, ís, etc.

Infinitiu: Eixir.—**Gerundi:** Eixint.—**Participi:** Eixit.—**Participi de present:** Ixent.

Prènen també la conjugació dels Incoatiu, be que sòlament en els Presents d' Indicatiu, Imperatiu y Subjuntiu, la major part dels vèrps de la 3.ª Conjugació, segons el següent exemplar:

Servir, de *servire*, es de la 3.ª, però còm si vingués també de *servescere*, diu.

Indicatiu

S. Servèsch o servèixo, servèixes, servèx, P. Servim,
serviu, servèixen.

Imperatiu: *S. Servèx, P. Serviu.*

Subjuntiu

S. Servèsca, servèsques, servèsca, P. Servim, serviu, servèsquen, o S. Servèix-i, servèixis, servèixi, P. Servim, serviu, servèixin.

SEGONA CLASSE: VÈRPS EN ure

Son vèrps llabials, dentals y guturals llatins, qui na llabial, dental o gutural en l' escurçament se convertí en *u*. Exemples: *llabials:* habere, haure, scribere, escriure, debere, dèure, vivere, viure, movere, mòure; *dentals:* cadere, caure, sedere, sèure, credere, crèure; *guturals:* placere, plaure, jacere, jaure, dicere, diure, ducere, duure, coquere, còure. Les fòrtes *p, t*, no volgueren arribar a *u*, dihent: capere, cabre, sapere, sabre, sèbre, potere, pòdre, omittere, omètre. Tots els compòstos de *mètre*, fan el Participi en *ès*: *promès, compromès, omès*.

Ara be, dita *u* es convertèx en *ch*, o *g* en la Con-

jugació gutural, y en *h*, *v* o *y* en la 1.ª y 2.ª persona del plural del Present y en tot l' Imperfet d' Indicatiu, en l' Imperatiu, y en l' Infinitiu y Gerundi.

Indicatiu

Present.

S. Còch, còu-s, còu,   *P. Cohèm*, cohèn, còu-en.
S. Mòch, mòu-s, mòu,   *P. Mov-èm*, mov-èn, mòu-en.
S. Juch, jau-s, jau,   *P. Jay-èm*, jay-èn, jauen.

Seguèixen a **còure**, dir (diure, de dicere), dur (duure, de ducere), riure, clòure, òure, plaure, raure y nòure, de **ridere**, **claudere**, **audire**, **placere**, **radere**, **nocere**:

S. Dich, dius, diu,   *P. Dihèm*, dihèn, diuen.
S. Duch, duus, duu,   *P. Duhèm*, duhèn, duuen.
S. Rich, rius,riu,   *P. Rihèm*, rihèn, riuen.
S. Óych, òus, òu,   *P. Ohim*, ohíu, òuen.
S. Plach, plaus, plau,   *P. Plahèm*, plahèn, plauen.
S. Rach, raus, rau,   *P. Rahèm*, rahèn, rauen.
S. Nòch, nòus, nòu,   *P. Nohèm*, nohèn, nòuen.
S. Olòch, clòus, clòu,   *P. Clohèm*, clohèn, clòuen.

Seguèixen a **mòure**, **bèure**, **haure**, **dèure**, y **plòure**.

S. Bèch, bèus, bèu,   *P. Bevèm*, bevèn, bèuen.
S. Hach, haus, hau,   *P. Havèm*, havèn, hauen.
S. Dèch, dèus, dèu,   *P. Devèm*, devèn, dèuen.
S. Plòch, plòus, plòu,   *P. Plovèm*, plovèn, plòuen.

Oure, *escriure* y *viure*, diuen *ohim*, *ohíu*, *escrivim*, *escriviu*, (tambè *escrihèm*, *escrihèn*), *vivim*, *viviu*, còm si fossen de la 3.ª Conjugació. La Conjugació gutural de *viure*, es *visch*, *visquí*, *eres*, *visca*, *visqués*, *viscut*.

Seguèixen a **jaure**, **caure**, **crèure**, **traure** o **treure**, **sèure** y **vèure**:

<i>S. Caych</i> , caus, cau,	<i>P. Cayèm</i> , cayèn, cauen.
<i>S. Crèch</i> , crèus, crèn,	<i>P. Creyèm</i> , creyèn, crèuen.
<i>S. Trach</i> , traus, trau,	<i>P. Trayèm</i> , trayèn, trauen.
<i>S. Sèch</i> , sèus, sèn,	<i>P. Seyèm</i> , seyèn, sèuen.
<i>S. Vèych</i> , o vèch, vèig, vèus, vèu,	<i>P. Veyèm</i> , veyèn, vèuen.

Imperfet

<i>S. Coh-ia</i> , ies, ia.	<i>P. Coh-iem</i> , ieu, ien.
<i>S. Mov-ia</i> , ies, ia.	<i>P. Mov-iem</i> , ieu, ien.
<i>S. Jeya</i> , jeyes, jeya,	<i>P. Jéyem</i> , jéyeu, jeyen.

Seguèixen a **còure**, òure, clòure, nòure, plàure y raure: Oh-ia, ies, ia... Cloh-ia, ies, ia... Nohia, ies, ia... Plahia, ies, ia... Rah-ia, ies, ia...

Seguèixen a **mòure**, els metèixos del Present: bèure, haure, dèure, escriure, viure y plòure: Bev-ia, hav-ia, dev-ia, escrivia, vivia, plov-ia.

Seguèixen a **jaure**, caure, crèure, treure, sèure, vèure: Queya, creya, treya, seya, veyà. També dir, dur y riure dinen: Deya, duya, reya, etc.

Perfet

Ooguí, eres, etc. Mogu-í, eres, etc. Jagu-í, eres, etc.

Sòls devèm advertir que en tota la Conjugació gutural òure, caure y vèure, guarden la *y* de la 1.ª persona singular del Present d' Indicatiu: oyguí, cayguí, veyguí... òyga, cayga, vèyga, etc. No obstant, vèure té també la forma paladial: vegí, eres... vèja, es... vegera, eres... vegés, esses...

Imperatiu

Còu, cohèu. Mòu, movèu. Jau, jayèu.

L' Imper. es fa còm el Present d' Indic. Seguèixen a **còure**: diç, o digues, dihèn; duç, o duu, duhèn; riu,

rihèu; clòu, clohèu; òu, ohiu (de la 3.ª); plau, plahèu; rau, rahèu; nòu, nohèu.

Seguèixen a **mòure**: bèu, bevèu; hau, havèu; dèu, devèu, no s' usa; escriu, escriviu, y viu, viviu (de la 3.ª).

Seguèixen a **jaure**: cau, cayèu, crèu, creyèu; trau, trayèu, o treu, treyèu; sèu, seyèu. *Vèure* no es acció imperable, per xò no té Imperatiu.

Subjuntiu

Present

S. *Oòg-a, cògu-es, còga*, P. *Cog-am, cog-au, cògu-en*.

S. *Mòg-a, mògu-es, mòg-a*, P. *Mog-am, mog-au, mògu-en*.

S. *Jag-a, jagu-es, jag-a*, P. *Jag-am, jag-au, jaguen*.

Plaure aquí fa: S. *Plàcia, plàcies, plàcia*, P. *Placiam, placiau, plàcien*. S' usa també la forma gutural incoativa: *Plasca, plasques*, etc.

Imperfet

S. *Cogu-era, eres*; *Mogu-era, eres*; *Jagu-era, eres*, etc.

Optatiu

S. *Cogu-és, esses*; *Mogu-és, esses*; *Jagu-és, esses*, etc.

Infinitiu

Còure, Mòure, Jaure.

Dicere y *ducere* fan *dir* y *dur*, per *diure* y *duure*, y de *dir* y *dur* formen el Futur y Condicional: *dir-é, dur-é, dir-ia, dur-ia*. *Oure* mès comunament s' escriu *ohir*. *Ohir missa, ohir confessions*; no hi ha pitjor sort que qui no vòl *ohir*.

Gerundi

Cohent, Movent, Jayent.

Així 'l fan tots còm la 1.ª persona del plural del Present d' indicatiu: *dih-ent, duh-ent, rih-ent, cloh-ent, oh-int, plah-ent, rah-ent, noh-ent*; — *bev-ent*,

hav-ent, dev-ent, plov-ent, escriv-int, y viv-int; — cay-ent, crey-ent, tray-ent, trey-ent, sey-ent, vey-ent.

Participi

Cogut, Mogut, Jagut

Còm se vèn, el Participi es sempre de la Conjugació gutural, podèntse pèndre del Perfet d' Indicatiu: *ri-gut, plag-ut, rag-ut, nog-ut*; — *beg-ut, deg-ut, cayg-ut, visc-ut, hagut, creg-ut, seg-ut, plogut*.

Però dir fa *dit*, de *dict-um*, *òure*, *ohit*, de *auditum*, *escriure*, *escrit*, de *scriptum*, *vèure*, *vist*, de *vi(d)sum*, *dur*, *dut* ó *duyt*, de *duct-um*, *clòure*, *clòs*, de *claus-um*, *traure* o *treure*, *tret*, de *tract-um*. *Oòure* metèx actiu fa *cuyt* de *coct-um*; *cogut* s' usa sòlament quant *còure* es nèutre, y significa *fer coysor*.

DONAR

També a *donar* que es regular y completíssim, se li vòl donar avuy la forma gutural, dihent: *Donch*. — *Donguí*. — *Donga*. — *Donguera*. — *Dongués*. El participi es únicament *Donat*.

Vèrp aussiliar *habere*, *haure*, *havèr*

El vèrp *habere*, *tenir*, es l' aussiliar en totes les llèngues nòvvolatines. En llatí metèx feya de tal, v. gr. *habes opus conclusum*, has (o tens) conclòsa l' òbra.

En catalá es un vèrp en *ure* y prèn la Conjugació gutural de *Mòure*, còm s' ha vist p. 94.

Indicatiu

Present

S. Haych, hay o he, has, ha, *P. Havèm* o hèm, havèn o hèu, han.

Imperfet

S. Hav-ia, ies, ia, *P. íem*, íeu, ien.

Perfet

S. Hagu-í, eres, é, P. érem, éreu, eren.

Futur

S. Haur-é, ás, á, P. èm, èu, án.

Condicional

S. Haur-ia, ies, ia, P. íem, íeu, ien.

Imperatiu. *Hau,—havèu (1).*

Subjuntiu

Hag-a, hagu-es, hag-a, hag-am, hag-au, hagu-en,
Hayga, haygues, hayga, hayg-am, hayg-au, haygu-en,
Haja, hages, haja, hajam, hajau, hagen.

Imperfet

S. Hagu-era, eres, era, P. érem, éreu, eren.

Optatiu

S. Hagu-és, esses, és, P. éssem, ésseu, essen.

Infinitiu. *Havèr. Haure, còm aussiliar, s' usa sòlament nels compòstos haur-é, haur-ia.*

Gerundi. *Havènt. Participi.* *Hag-ut.*

Infinitiu passat. *Havèr hagut.*

Gerundi passat. *Havènt hagut.*

Haure significa tenir: Haurás per prèmi un bòn llibre; havestar o haverar: Em volguesses haure aquèll niu de grives; obtenir: D' èll no n' haurás ni per miracle; ser, còm unipersonal: Hi havia très hòmes; y es ademès aussiliar, p. 107.

TERCERA CLASSE: VÈRP LLENGUAL

La formen els vèrps llenguals, finits en *lo, leo, lvo, no, nio, n(d)eo, n(g)o*, en que després de l' escurçament resulten la *l* y la *n* davant del *re* de l' Infinitiu.

(1) Sòls s' usa en significat de *tenir y havestar o haverar: Hau-ho tot llest; havèuho tot a punt; haume un llibre de la tercera postada.*

Optatiu

Molgu-és, pongu-és, planygu-és, tingu-és, etc.

Infinitiu. Mòlre, ponre, planyre, tinre.

Gerundi. Mol-ent, pon-ent, plany-ent, ten-int.

Participi. Mòlt, pòst, *planý-gut, ting-ut.*

Advertències. 1.ª *Vinre* seguèx a **Tinre**, mènós a l' Imperatiu, que diu *Vina, veniu.*

2.ª *Vòlre* seguèx a *mòlre*, advertint que la 1.ª persona del Present d' Indicatiu diu *vull, vuych, o vuy*, quina *u* dèu guardar en tota la conjugació gutural: *Vulgu-í, vulga, vulgu-era, vulgu-ès, vulgut.*

L' Imperatiu diu *Vulgue o vulgues, vulguèu*; y l' Infinitiu *Volèr*, en llòch de *vòlre*.

3.ª L' eufonisme modernista que diu *¡Mandrèsa!* per *Manrèsa*, ha posat també una *d* eufònica nels Infinitius dels vèrps llenguals dihent: Mòl-dre, sòldre, dòldre, caldre, valdre, pondre, tondre, fondre, entendre, pèndre, y aquéixa eufònica la pòsa també nel Futur y Condicional: *moldré, ás, pondré, ás, tindré, ás, moldr-ia, ies, et.*; el Pirenèu però te fòrt dihent: Mòlre, molré, molria, etc.—*Tindre* y *vindre* sòlen fer-se *tenir, venir*. *Pèndre* en l' Infinitiu y en sos compòstos el Futur y Condicional, pèrt la *r* radical de *prehen-dere*, però la reprèn en tot lo demès: *Prèrch, prenia, prenguí, prèn, prènga, prenguera, prengué, prenent, prè.*

4.ª Participis. Còm se vèu, *pondre* fa *pòst, mòldre, mòlt*, y anyadim que *còldre*, fa *còlt, sòldre, absòldre, resòldre, disòldre, sòlt, absòlt, resòlt, disòlt*, (1); *vòldre*,

(1) *Absolut, resolut, disolut* son adjectius, còm també ho son *vuyt, circumcis, coneret, confés, conforme, despèrt, dispòst, espèrt, junct, libert, manifest, profés, subgeste*, que Tallander en ses *Lliçons familiars* pòsa còm a participis de *vuydar, circumoidar, con-*

de volvo, revòldre, invòldre, desinvòldre, vòlt, revòlt, invòlt, desinvòlt; fondre, fos, de fusum, tondre, tos, de tonsum, tòrcer, tòrt, de tortum, atendre, atès, es-tendre, estès, entendre, entès, pretendre, pretès, de ad-ex-in-præ-tensum; encendre, encès, de incensum, fendre, fès, de fisum, ofèndre, ofès, de offensum, pèndre, près, repèndre, reprès, sorpèndre, sorprès, empèndre, emprès, de prehensum, reprehensum, subprehensum, imprehen-sum; empènyer, de impingere, empès, espèndre, sus-pèndre, espès, suspès, de expensum, suspensum; estrè-nyer, estrèt, de strictum. Tòldre fa tòlt de toltum, cf. carnes-tòltes.

PODRE (PODÈR), SABRE (SABÈR) y CABRE

Indicatiu

Present

<i>S. Puch</i> , pòt-s, pòt,	<i>P. pod-èm</i> , pod-èu, pòd-en.
<i>S. Sé</i> , saps, sap,	<i>P. sab-èm</i> , sab-èu, sab-en.
<i>S. Cabo</i> , cap-s, cap,	<i>P. cab-èm</i> , cab-èu, cab-en.

Imperfet

S. Pod-ia, sab-ia, cabia, etc. regulars.

Perfet

S. Pugu-í, eres, etc.; *sap-igu-í*, eres, *capi-gu-í*, eres, etc.

Imperatiu. No 'n pòden tenir.

Subjuntiu

Present

S. Puga, pugu-es; *sáp-i-ga*, *sáp-igu-es*, *cáp-ig-a*, etc.

Imperfet

S. Puguera, *sap-igu-era*, *cap-igu-era*, etc.

cretar, confessar, conformar, despertar, disposar, experimentar, junctar, lliurar, manifestar, professar, subgetar. Avny cap d'èlles es participi d' aquèixos vèrps ni de cap en us. *Dispòst* ho es de *dispondre*. Alguns foren si participis llatins.

Optatiu

S. Pugués, esses, sapi-gu-és, esses, capi-gués, etc.

Infinitiu

Se sòl dir *podèr, sabèr, cabre*. A vegades se sent *sapiguer, capiguer*. El Futur y Condicional se formen de *pòdre, sabre, cabre*: *podr-é, sabr-é, cabr-é; podr-ia, sabr-ia, cabr-ia*, etc.

Gerundi

Podènt, sabènt, cabènt

També 's diu: *Puguènt, sapiguènt, capiguènt*.

Partloipi. *Pug-ut, sabut y sapigut, cabut y capigut*.

ESTAR

Estar, de la 1.ª, prèn la 2.ª Conjugació gutural.

Indicatiu*Present*

S. Estich, est-ás, está, P. esta-m, esta-u, ó estèm, estèn, está-n.

Imperf. Estava, etc. — Perfet. Estigu-í, eres, etc.

Imperatiu

S. Está o estigues, P. Estau, estèn o estiguèn.

Subjuntiu*Present*

S. Estiga, estigues, estiga, P. estiguèm, estèm, estiguèn, estèn, estiguen.

Imperf. Estiguera. — Optatiu Estigués, estés o estás, etc.

Infinitiu. *Estar*. — **Gerundi.** *Estant*. — **Part.** *Estat*.

§ 4. — Vèrp defectiu

Es aquell que li manquen mòdos, temps o persones. Aixís son defectius els unipersonals, còm: *caldre, esdevenir, succehir, escaure*, y tots els d' actes de la naturalèsa, com *ploure, tronar, llampegar*, etc.

Els unipersonals d' actes de la naturalèsa no tenen sinó les terceres persones del Sing: *plou, plovia, ploqué*, etc.: els altres tenen les terceres del Singular y Plural: *esdevé, esdevenen, esdevingué, esdevingueren*. Uns y altres prèsos metafòricament, o canviant de significat, son vèrps complèts. Aixís *escaure*, significant, *posarse be una cosa a un, cdurer una data*, es unipersonal: *T' escau la capa, t' escauen les ulleres*; però significant *trovarse un en un llòch casualment*, es complèt: *Jo m' esqueya a Roma*.

Havèr còm unipersonal s' acompanya sempre de *hi*: *Hi ha, hi havia, hi hagué, hi va havèr, hi ha hagut hòme, hòmes, diner, diners*, puig es singular y plural, còm en castellá y francès.

Solèr o *sòldre*, que seguèx a *Mòldre*, no se sòl usar sinó al Present e Imperfet d' Indicatiu. En lo restant es mès comú substituirlo per *acostumar*, y seria bò retornar *sòldre* a son us.

De *apàrer*, de *apparere*, s' usa únicament la tercera persona del singular del Present d' Indicatiu: *M' apar, t' apar, li apar*, etc. Cf. *aparent, apariència*. En lo restant se suplèx per *semblar*, o *parèixer*.— Del simple *parere*, queda sòls l' Infinitiu *parèr*, que s' usa també còm sustantiu.

El vèrp *dar*, de *dare*, del tot regular, no usa les persones *do, das, da, dan*, del Pres. d' Indicatiu, ni *di, da*, del Perfet senzill, ni *de, des, de, den*, del Pres.

de Subjuntiu. En lo restant s' usa, be que es molt comú suplirlo tot per *donar*, de qui son contraccions *do*, y *per-dó*: *Deu n' hi do*; *Deu lo perdó*. Lo restant del Perfet no s' usa, per la sola rahó de no usarse vulgarment dit Perfet en cap vèrp.

Amès son defectius *anar*, *ésser*, y *fer*, que s' ajuden de váries arrèls per completar la sua conjugació.

ANAR

Se forma de *vadere*, *vau-re*, *vare*, de ἀμβαίειν (cf. *amb-ulo*, *andare*, toscá, y *andar*, castellá), *anar*, y de *ire*, *ir*.

També 'l toscá 'l fa ab *vadere*, y *andare*, el francès ab *vadere*, y *aller*, y 'l castellá ab *vadere*, *ir* y *fuir*.

Indicatiu

Present

S. Vay, *vaych* o *vaig*, *vas*, *va*, *P. anam*, *anau*, o *anèm*, *anèn*, *van*.

Imperf. S. Anava, *es*, etc. regular de la 1.^a

Perf. S. Aní, *anares*, etc, id. id.

Imperatiu S. Veç; *P. anau*, o *anèn*.

Subjuntiu

Present

S. Vayga o *vaja*, *vaygues* *P. anèm*, *anèn*,
o *vages*, *vayga* o *vaja*, *vayguen* o *vagen*.

Imperfet. S. Anara, *ares*, etc.

Optatiu. S. Anás, **anasses**, o **anés**, **anesses**, etc.

Infinitiu. Anar. Gerundi. Anant. Participi. Anat.

Anar, còm se vèn, es regular de la 1.ª y d' èll se fan el Futur y Condicional: *Anaré*, *Anaria*, etc. o 's fan també de *ir*: *Iré*, *Iria*, etc. còm de la 3.^a

En llòch de *anaré*, *anaria*, que es l' etimològich y corrècte, es diu molt *aniré*, *aniria*.

SER o ÉSSER.

Se forma de *esse*, *ser* y *fuere*

Indicatiu

Present

Llatí	Catalá
E-som-i	som o so.
es-is	ets
es-it	es
e-sum-us	som
e-sit-is	sou
e-sun-t	son

Subjuntiu

Present

Llatí	Catalá
Sim	Si-a
sis	sies
sit	sia
sim-us	siam <i>èm</i>
sitis	siau <i>èu</i>
sint	sien

Imperfet

Eram	era
eras	eres
erat	era
eram-us	érem
erat-is	éreu
erant	eren

Imperfet

forem	fora
fores	fores
foret	fora
forémus	fórem
forét-is	fóreu
forent	foren

Perfet

Fui	fuy
fuisti	fores
fuit	fou
fuim-us	fórem
fuist-is	fóreu
fuervnt	foren

Optatiu

fuissem	fos
fuisses	fosses
fuisset	fos
fuissémus	fóssem
fuissétis	fósseu
fuissent	fossen

Infinitiu. *Esse*, *Ésser*, o *Ser*.— **Gerundi.** *Essendo*, *Essent*.— **Participi.** *Signt* o *Set*.

La forma *ser* dona 'l Futur y Condicional: *Ser-é*, *ás*, *á*, *èm*, *èu*, *àn*. *Ser-ia*, *ies*, *ia*, *iem*, *ieu*, *ien*. Per

la Conjugació gutural fa 'l Participi *Sigut*, sènça correspondència en llatí. Hi ha molta tendència a donar a *Ser* tota la Conjugació gutural, dihent: *Soch*, *Sigu-t*, *eres*, etc.—*Sig-a*, *sigu-es*, etc.—*Sigu-era*, *eres*, etc.—*Sigu-és*, *esses*, etc.—*Sig-ut*. Fins alguns diuen *Siguent*, per *essent*, o *sent*, còm diuen *tinguent*, *vinguent*, per *tenint*, *venint*, y això 'ns sembla massa rumbós.

FER

Se forma d' una sola arrèl, però modificada. *Facere* dona (fàc-er, fayr, cf. francès *faire*) far y fer.

Indicatiu

Present

S. Faç, faych, o faig, fa-s, fa, P. fe-m, fe-u, fa-n.

Imperfet

S. Feya, feyes, feya, P. féyem, féyeu, feyen.

Perfet

S. Fiu, feres, feu, P. férem, féreu, feren.

Imperatiu. S. Feç, P. feu, o facèn.

Subjuntiu

S. Faç-a, fac-es, faç-a, P. faç-am, faç-au, fac-en.

Imperfet

S. Fera, feres, fera, P. férem, féreu, feren.

Optatiu. S. Fes, o facés, fesses, o facesses, etc.

Infinitiu. Fer.—El Fut. y Condicional es prenen de *far*: Far-é, far-ia, etc.

Gerundi. Fent. **Participi.** Fet.

§ 5.—Vèrps aussiliars catalans

Son *anar*, *estar*, *havèr* y *ser*.

Anar acompanyat del gerundi de qualsevòl vèrp, suplèx tota la seva conjugació ab el significat de continuar l' acció de dit vèrp.

Pres. Vaig amant.—*Imperfet.* Anava amant.—*Perfet.* He anat, aní, o vay anar, haguí anat o vay havèr anat amant.—*Plusquamperfet.*—Havia anat amant.—*Futur.* Anaré amant.—*F. Perfet.* Hauré anat amant.—*Imperatiu.*—Veç amant.—*Subjuntiu. Pres.* Vaja amant.—*Imperfet.*—Anés amant.—*Perfet.* Haja anat amant.—*Plusquamperfet.* Hagués anat amant.—*Infinitiu. Pres.* Anar amant.—*Passat.* Havèr anat amant.—*Gerundi Pres.* Anant amant.—*Passat.* Havènt anat amant.—*Participi.* Anat amant.

Estar acompanyat també del gerundi, significa la presencialitat del subgecte sobre l' acció. Es conjuga còm l' anterior.

Havèr (v. p. 97) prèn el vèrp en Participi o en Present d' Infinitiu. Ab el Participi forma 'ls temps que 's diuen compòstos: *Perfet:* He amat; Haguí amat. *Plusquamperfet.*—Havia amat.—*Futur Perf.* Hauré amat.—*Condicional Passat:* Hauria amat. *Subj. Perfet.* Haja amat.—*Plusquamperfet.* Hagués amat.—*Infinitiu Passat:* Havèr amat.—*Gerundi:* Havènt amat.—*Participi:* Hagut amat.

Ab el Present d' Infinitiu fa tres còses: 1.ª Ab la preposició *de* forma 'ls temps d' obligació: *He, Havia, Haguí,* etc. *de amar.* 2.ª Sènça cap preposició y deixantse precehir de l' Infinitiu, forma 'l Futur Imperfet: *Amar-he,* = *amar-é, amar-ds, amar-á; amar-èm, amar-èu amar-án,* y 'l Condicional: *Amar havia,* = *amar-ia, amar-ies, amar-ia; amar-íem, amar-íeu, amar-ien.* També sènça preposició, però precedint a l' Infinitiu, forma el Pretèrit Perfet: *Vay amar y Vay havèr amat,* pròpi del catalá y provençal. Equival respectivament al Pretèrit senzill: *Amí,* y al compòst: *Haguí amat.*

<i>Singular</i>		
Vay, vaych o vaig	}	Amar
Vares o vas		
Va		
<i>Plural</i>		
Várem o vam	}	Havèr amat
Váreu o van		
Varen o van		

Mai Vincèn, èu, quand la **val vèire**
Emè soun front que pènjo á rèire...

Mistral. Mirèio, Cant. XII.

Mès Vicents, èll, quant la **va vère**,
Ab el seu front que penja enrera...

Ser. *Ser* (V. p. 105) acompanyat del Participi dels vèrps transitius forma la seva Passiva: *Jo so amat; jo era amat; jo fuy o vay ser amat; jo seré amat*, etc.

En els temps compòstos reunèx el seu Participi ab el del vèrp actiu: *Jo he sigut amat, jo vay havèr sigut amat*, etc. Algunes comarques del Pirenèu usen *set* per *sigut*, y es comú usar *estat* per *sigut* còm en Francès y Tosca: *Havia estat o sigut ferit*.

Aquèixa reunió del Participi aussiliar ab l' aussiliat es comú en les llèngues nòvllatines. Però es us hermós del pòble catalá unir aixís també l' *hagut* del vèrp *havèr*: *Quant èll s' ho haurá hagut rumiat, jo ja ho hauria hagut fet*. Aixís tots els temps compòstos admèten aquèx *hagut*. Y ab molta rahó, perquè dita temps per mès que passats no signifiquen de sí el terme de l' acció sinó 'l temps de sa realisació, y per significar l' acció ja terminada, servèx l' *hagut*: *Quant has visitat l' iglèsia, no hi havia ningú*. — *Quant has hagut visitada l' Iglesia, hi havèm entrat nosaltres*. Ademès recòrdes que 'l significat originari d' *havèr* es *tenir*, signifi-

cat que 'l pòble sent y usa encara ab molta fòrça en mil frases, que la gent de llètra, acostumada a pensar y expressarse ab la tèsta y llènga de la dida, ja no l' hi sent. Si 'l primer exemple dignés: *Quant èll s' ho haurá tingut rumiat, jo ja ho hauria tingut fet*, qualsevòl escriptor el tindria per bò. Dònchs, per nosaltres, es més bò encara tal còm está primer, y sobre tot més eatalá. No insistim. El llenguatge del pòble no 's defènse. Té prou garantia, essent del pòble.

El Provençal y Francés usen també aquèixos temps passats d' acció finida:

Parlas, au noum de Dieu, boni gent, que sia 'qui,
Vautre, avès agu vist de morto.

Mistral, Mirèio, Cant XII.

Parlèn a nòm de Deu, bones gents que li ha aquí,
Valtres havèn agut vist mòrtas.

—Ve, fau que plan acò se mene,

M' avès agu dí, pèr se prene.

—Vois, il faut que lentement cela se mène,

M' avez eu dí, pour s' épouser.

Id. Ibid. Cant. IV.

—Vèus, cal que piano això 's mène,

M' havèn hagut dí, per se prene.

Avegades s' usa *ser* còm aussiliar en llòch d' *havèr*, no sòlament ab vèrps intransitius còm en francès y Toscá, sinó també ab vèrps transitius: *So càntat, eres arribat, serán vinguts, s' eren trobats a la plaça.*

Nota. *Pertindyer* de *pertingere* (p. 87) y *pertenèixer*, de *pertinescere* se suplèixen mútuament. *Pertenèixer* té dos Participis: *Pertenescut*, y *pertingut*, del clàssich *pertindre*.—*Pretendre* (101) y *preténir* o *pretindre*, de *pratinere*, se suplèixen també. Es conjuguen còm *Pondre* (99), y *tindre*, ab els seus Participis *pretès* y *pretin-gut*, coincidint en les pers. *pretens*, *pretenen* del Pres., en tot l' Imp.: *Pretenia*, y en *Pretén tu*, de l' Imperatiu.

Etimologia de l' aussiliar *vay*, o *vaig*

Deixèm ja indicada (V. p. 107) l' etimologia de *vay*, *vaych* o *vaig* com aussiliar del Perfet.

Hab-ui, *hab-ui-sti*, etc. del llatí digué *hay*, *hares*; compáres *habeo*, *hay* o *he*, y *amavisti*, *amares*. Luègo l' *h* es feu *v*, y resultá *vay*, *vares*. Es encara molt comú sentir gent que fan aquèx cambi en el Present *hay*, *has*, *ha*, dient: *Encara no me 'n vay fet un tip*. — *Tu no m' ho vas dit*. — *Diu que 'l van trobat mòrt*. En el Perfet se feu general el cambi d' *h* en *v* per distingir-lo del Present. Es molt natural el pas de *h* a *v*: *hodie*, *vuy*, (dues aspirades). Per la dificultat ideològica recòrdes l' us castellá *decir hubo*, *amar hubo*, del sigle sètze en llòch de *dijo*, *amó*. Recòrdes un us semblant del vérp $\epsilon\chi\omega$, tenir, en grech. Recòrdes la conjugació basca, vg. *amatu nuen*, amar jo haguí=jo amí; *amatu izán guenduen*, havèr amat nosaltres teníem=nosaltres haviem amat. (Vid. Larramendi, Gramática Bascongada, pág. 27 sobre indiferència de l' Infinitiu). Recòrdes que si l' obligació present *amare habeo*, tinch d' amar, dona 'l compliment en venidor *amar=he=amaré*; l' obligació passada: *amare habui*, tinguí d' amar, degué donar l' obligació ja cumplida en passat: *amar vay*, o *vay amar*.

Les formes *vas*, *vam*, *vau*, *van*, son contraccions de *vares*, *várem*, *váreu*, *varen*. El P. Nonell fa un llarch estudi (*Análisis Morfològich*, p. 70) per probar que *vay*, *vares*, etc., ve de *facere*, fer. Donchs a més de la dificultat morfològica per fer de *facio* dos Presents tan diferents, o de *feci* dos Pretèrits ídem, les cites que aduhèx per probar l' equivalència de *fer* a *vay*, *vares*, etc., ens donen una altra interpretació.

En unes *fer* significa *ser veritat*, (cf. l' empordanès *fa, no fa?*): *E fa esser gran mal*,=*y es ver ser gran mal*. En altres *fer* es usat a la llatina: *Façats escolar*,=*facite audiatis*,=*ohiu*; *feç servir*,=*fac servias o servire*; en quin mòdo 'l seguim usant: *fa batre, feu cavar, fards tornar, feç que ho faces deseguida*. En altres, per fi, l' Infinitiu no es tal, sinó un sustantiu: *Que l' anar faç pus lent*;—*lo ferir que 'l mestre fa*;—*al venir, al entrar, que èll feya*;—*al recullir ques feren*;—*al anar que nos faem*, etc. En aquèixes cites *anar, ferir, venir, entrar, recullir*, no son pas Infinitius, podentse traduhir per l' *anada, la ferida*, etc. Nòtes que d' aquèixos modismes no cal córrer per trobarne: *el treballar que váreu fer, era desesperat*; *al cantar que feu, no hi podrèu atèner, el dir que fas deiza entendre pròu la mala gana*. Aquèx es nòstre parlar de cada dia.

Nòtes que l' aussiliar *vaych, vares*, no admèt l' Infinitiu aixís ab article. Per altra part, nels metèixos documents aduhits pel P. Nonell s' hi tròba a cada pas l' us de *fer* simultanejant ab *vaig, vares*, però cada u ab el seu valor pròpi e inconfundible.

Tampòch es fácil esplicar còm el valor causatiu de *fer* davant d' Infinitiu, s' haja convertit en subgectiu.

Vèges en aquèstes paraules de *La Fi del Compte d' Urgell*, pág. 55, còm *fer* no pòt ser subgectiu sinó causatiu: «E a mi fa dupte que... nol... exterminen com **exterminaren** o **exterminar faheren**, consentiren e permeteren, lo llur contarraneu propi et natural.»

CAPÍTOL TERCER

De l' Advèrbi

L' advèrbi es l' adjectiu del vèrp, y còm l' adjectiu determina y qualifica 'l sustantiu, o la sustància del ser, l' advèrbi determina y qualifica el vèrp, o l' existència y acció del metèx ser. L' advèrbi pòt també acompanyar l' adjectiu per donarli diferents graus (V. p. 57).

L' existència y acció pòt ser preguntada, duptada, negada, afirmada, desitjada, mesurada, localisada, reduhida a temps, qualificada, etc.

Els advèrbis son per xò de preguntar, de duptar, de negar, d' afirmar, de desitjar, de quantitat, de llòch, de temps, de mòdo, etc.

Advèrbis de preguntar

Qui-sap?	Etim. coneg.	Quant?	de <i>quantum?</i>
Qu'-hi-vá?	Dupta y afir.	Quant?	de <i>quando?</i>
Oy? òy que?	de <i>hoc?</i>	Hont?	de <i>unde?</i>
Ca?	de <i>ca</i> , ¿possible?	Còm?	de <i>quómodo?</i>
Fa? no fa?	de <i>facit.</i>		

De duptar

Podé, potser, tal vòlta, o vegada, quisap, per ventura, per cas.—*Podé*, de *pòt ésser*.

De negar

No, no pas, no... pas, pòch; ca, ca ca; oy no; tampòch.

D' afirmar

Sí, també, ja, oy sí: pròu, pu, pla, cèrt, tan cèrt, cèrtament, be, conforme, tant metèx, talment.

De desitjar

Aixís; valdament; Deu faça, nimay, tant de bò.

Adverbis de cantitat

Aumenten

Molt, quisap-lo,-la,-los,-les, quisap-lo quant, fòrça, massa, mès, al mènós, un xich, un bon xich, un boef, un tròç, una mica, una engruna, una senyal, un tast, un badall, ben be.

Igualen

Si fa o no fa, uns (dèu), cèrca, allà de (dotze), còm uns (vuyt) o així, tot-just, pròu, bastant, tant, tant còm, aixís aixís, tau tau, pòch mès o mènós, el metèx.

Resten

Casi, casi be, gayre be, tantòst, pòch, al mès, tot lo mès, ab pròu feynes, pus, gens, mica, gota, molla.

Repárense les etimologies: *Pas*, de πάντως, *enterament*; *pròu*, de probe; *pu*, de ήπου, cèrt; *pla*, de plane, cèrtament; *així* o *aixís*, de ipse, èix, y la í de hi, demostratiu general (Vid. p. 116) resultant *eix-í* o *aix-í*, que deixant l' idèa de llòch, temps y tota altra, se concretá a l' idèa de mòdo: míres còm se correspon ab l' *hi*: *aix-í hi bèuen la canalla*—*d' èix mòdo d' èix mòdo*, o *aix-í d' èix mòdo bèuen la canalla*. *Valdament*, de validus, fòrt, fòrtament; *ni-may*, provençal id., de ní y magis, mès; *massa*, de μάσσω, pastar; *engruna*, de granum, engrunar y esgrunar; *tast*, de testari, donar rahó de; *bad-all*, de 777, (*badad*) badar, separar; *ben be*, de bene bene; *tau tau*, provençal, id., de tali tali (*mòdo*); *pus*, de plus, mès.

Advèrbis de llòch

Advertim que mès be deurien anomenarse demostratius circumstancials, perquè indiquen el llòch principalment; però indiquen també 'l temps, el número, etcètera.

Etimologia. Recòrdes els demostratius generals *ho* (p. 60) e *hi* (p. 75) y ajúnteshi el demostratiu general *a* (preposició *a*, p. 122). *Ho* indica el terme directe o l' atribut (Acus. y Nom.) y prenent els concretants *c*, *x* (per *ç*) y *ll* de la p. 61, feu *cò*, *xò*, *llò*, o *acò*, *axò*, *allò*. *Acò*, encara provençal, se sustituí per *açò*, forma primera de *això*.

El demostratiu *hi* per son origen preferèx significar quietut en el llòch, y *a* també per son origen preferèx significar moviment o tendència a llòch, temps, etc. No obstant, massa fàcilment se confonen en aquèixa diferència original.

Un y altre se determinen pels anteriors demostratius locals *ç*, *c*, *ll*, donant *c-í*, *qu-í*, *ll-í*, *ç-á*, *o-á*, *ll-á*. Luègo aquèstos sis demostratius quant indiquen quietut, prenen *a* prepositiva, merament eufònica, puig lo metèx significarien sènç la dita *a*; y resulten: *a-cí*, *a-quí*, *a-llí*, *a-çá*, *a-cá*, *a-llá*. Per significar moviment *cap a*, o de *quo*, se 'ls prepòsa *en* (de tendència, Acusatiu llatí *in*: *in campum*, cap al camp), y resulten: *en-cí*, *en-quí*, *en-llí*, *en-çá*, *en-cá*, *en-llá*. Per significar moviment *desde*, o les relacions de *unde*, se 'ls prepòsa *de*, y resulten: *de-cí*, *de-quí*, *de-llí*, *de-çá*, *de-cá*, *de-llá*. Per últim per significar moviment en un llòch, o per un llòch, se 'ls prepòsa *per*, y resulten: *per-cí*, *per-quí*, *per-llí*, *per-çá*, *per-cá*, *per-llá*. Pòden encara reunir-se les idees de *per* y *en*, y resulten: *per-en-cí*, *per-en-quí*, *per-en-llí*, *per-en-çá*, *per-en-cá*, *per-en-llá*.

Advertim que la *a* prepositiva de *ací*, *aquí*, etcètera

va també ab moviment *cap a*, en llòch de *en*. Se 'n dona la rahó en la Sintaxis al tractar de l' *en* local.

Fins aquí, descomptant les dues generals *hi* y *a*, y les sis fonamentals *cí*, *quí*, *llí*, *çá*, *cá*, *llá*, tenim 30 indicacions. Y ara cada una pòt repetir-se per indicar vaguetat: *de-llí de-llí*, *per-llí per-llí*, etc., resultantne 30 més. Ítem, el *cí* en ses 4 formes primeres pòt juntarse a les 5 de *çá* y de *llá*, y resulten: *a-cí açá*, *a-cí ençá*, *a-cí deçá*, *a-cí perçá*, *a-cí perençá*; *en-cí açá*, *en-cí ençá*, *en-cí deçá*, *en-cí perçá*, *en-cí perençá*; *de-cí açá*, *de-cí ençá*, *de-cí deçá*, *de-cí perçá*, *de-cí perençá*; *per-cí açá*, *per-cí ençá*, *per-cí deçá*, *per-cí perçá*, *per-cí perençá*; *a-cí allá*, *a-cí enllá*, *a-cí dellá*, *a-cí perllá*, *a-cí perenllá*; *en-cí allá*, *en-cí enllá*, *en-cí dellá*, *en-cí perllá*, *en-cí perenllá*; *de-cí allá*, *de-cí enllá*, *de-cí dellá*, *de-cí perllá*, *de-cí perenllá*; *per-cí allá*, *per-cí enllá*, *per-cí dellá*, *per-cí perllá*, *per-cí perenllá*.

Resulten 40 indicacions al servèy del *cí*. Pòses *quí* ahont diu *cí*, y 'n resultarán altres 40 cabals al domini del *quí*. Pòses el *llí* en llòch del *cí* y tindrà com èll les metèixes 40 formes. Pòses *hi* luègo el *llá* y pendrà les metèixes 40 formes.

Sumen fins aquí 220 indicacions, més o menos usades segons les necessitats dels pòbles, essent molt conegudes a pagès y menos a ciutat, per ser aquí més fàcils les indicacions conerètes per carrers, places, números, etc.

No hi ha dupte que combinant *cí*, *quí*, *llí*, ab sí metèixos: *Per-cí de-cí*, *per-quí de-quí*, *per-llí de-llí*, etcètera y combinant també el *çá* y el *cá*: *en-çá de-çá*, *per-cá de-cá*, etc., pòden ferse 220 indicacions més que no están generalment en us.

Si a la suma anterior de 440 se vòlen sumar els diminutius y augmentatius de les indicacions anteriors, resultarán més de mil indicacions.

Sempre que en les dites combinacions s'hi senten següides dues *n* (*nen*), la primera es eufònica, y podrà escriures: *Perquí-n-enllá, dellá-n-enllá*. Altres, alrevés, sincopen la *e* de *en*: *Perquinllá, dellanllá*, etc. Tot está be.

Indicacions concrètes de llòch

Son: *alt, bax, sobre, sota, munt, vall, ints o intre, fòra, ant, rere, tras, pròp, o cèrca, lluny, enllòch o almón, arrèu o per tot, enjondre, adacòm, endòyne*.

Les très començades per vocal *alt, ints* y *ant* detrás de *a* prengueren eufònica *d* y *v* (*v* eufònica provençal): *a-d-alt, a-d-ints, a-v-ant*, y luègo guardaren dita eufònica en tots els cassos. *Intre*, que també la prèn, la guarda o no, dihentse: *intre* y *dintre*. *A-v-ant* prengué també la *d*: *d-a-v-ant, a-d-a-v-ant*, guardant-la, o no, segons els cassos: *a-v-ant, en avant* o *en d'avant, per avant* o *per d'avant*. *Rere*, prèn també la *d* eufònica: *de-rere*, per *rere*.

Les anteriors indicacions per significar les diferents relacions del llòch, prepòsen *a, en, de, per* y *de per*: *a-munt, en(a)munt* (*a* eufònica), *de-munt, per-munt, de-per-munt*, resultant unes cent indicacions.

Dites indicacions pòden combinar-se èntre sí, còm: *dalt abax, demunt devall*.

Les dites indicacions, senzilles o compòstes ab *de*, formen substantius locals que, prenent l' article, 's declinen y prenen les preposicions multiplicant extraordinàriament les indicacions de llòch: *l' alt, el bax, el sobre, el sota*, etc.; *el dalt, o dedalt, el debax, el desobre, el desota, el demunt, el devall, el dintz o dedints, el defòra, el devant, el derrere, el detrás*, etc.

Devèm anyadir a aquèixes indicacions nominals les següents: *el pla, el cim, el cap, el mig, el sòl* (de *sòlum*, tèrra), *el cul* (de *כּוּל*, ll. *cul*, sostenir), *el voltant, entorn* o *rededor, la vòra, la part, el pèu*, etc.

a-de-en-per
quí per-en-llá
quí per-llá
quí en-llá
quí de-llá
quí a-llá

(2) $\left\{ \begin{array}{l} a-quí \\ de-quí \\ en-quí \\ per-quí \end{array} \right\}$
quí-í
c-á

a-de-en-per
quí a-çá
quí de-çá
quí en-çá
quí per-çá
quí per-en-çá

a-de-en-per
cí per-ença
cí per-ça
cí en-ça
cí de-ça
cí a-ça

(1) $\left\{ \begin{array}{l} a-cí \\ de-cí \\ en-cí \\ per-cí \end{array} \right\}$
c-í
ç-á

a-de-en-per
cí allá
cí de-llá
cí en-llá
cí per-llá
cí per-en-llá

llí per-en-çá o llá per-en-çá
llí per-çá o llá per-ça
llí en-çá o llá en-çá
llí de-çá o llá de-ça
llí a-çá o llá a-ça

(3) $\left\{ \begin{array}{l} a-llí,-á \\ de-llí,-á \\ en-llí,-á \\ per-llí,-á \end{array} \right\}$

llí a-llá o llá a-llá
llí de-llá o llá de-llá
llí en-llá o llá en-llá
llí per-llá o llá per-llá
llí per-en-llá o llá per-en-llá

Son tantes en catalá y tan senzilles les indicacions adverbials de llòch, que havèm fet un quadro per ferles entendre millor. La xifra (1) representa 'l llòch de qui parla, la (2), el llòch de qui escolta, y la (3), el llòch distant dels dos. Aixís còm va la (3) a la drèta, pòt suposarse igualment a l' esquèrra. Suposant que l' (1) parla ab el (2), fetes les indicacions fonamentals de *quí*, li 'n fa altres vint a espatlles del metèx (2), desseguida en fa altres vint al davant. Després l' (1) indica son llòch *ací*, y desseguida fa al (2) vint indicacions davant y vint detrás de sí metèx. Per fi, l' (1) senyala al (2) un llòch a drèta (o esquèrra) *allí*, *allà* (al prat, al pòble, etc.), y li fa vint indicacions més llunyanes del (3) y altres vint més llunyanes també del (3), però ensemps més properes de l' (1) y del (2).

Ademès els molts advèrbis resultants s' augmenten y diminutiven ab una precisió admirable: *aquí della-nèt*, *ací dellanich*, *percinllanag*, *perllanllandòt*, etc.

Per l' etimologia vègense: *Munt*, de *munitum*, altura de defènsa, *vall*, de *vallum*, el vall, de la defènsa; *dalt*, de *d* y *altus*; *bax* de *bassus*; *davant*, de *d*, *v*, *ante*; *derrere*, de *d* y *retro*, *dints*, *dintre*, de *d* e *intus*, *intra*; *arrèu*, de *a* eufònica, o de *ad*, y ῥέμβω (*rhembo*), *mòure a tots costats*, o de *a* y περιστροφ (*peripov*, corrent d' ayga; *pròp*, de *prope*; *lluny*, de *longe*; *enjonre* o *enjondre* significa *alibi*, *en altra part*, *fòra d' aquí*, y ve de *aliunde*; *adacòm*, y per refòrc *antacòm* o *andacòm*, significa *a algún llòch*, y ve de *ad* eufònich y *acòm* = *agont*, de *ahont*; es l' indefinit *ahont* responnent a l' interrogatiu *¿ahont?* — *¿Ahont vas?* — *Búscaho*; *antacòm anaré*. *Dèu anar antacòm*, *perquè duu 'l bastó*. — *Mare ¿ahont son les devaneres?* — *Antacòm serán*; *mírales per quí*. — *Aquí no hi son*. — *Donchs, cèrcales enjonre*. *Aquí fa frèt*, però *enjonre diuen que glaça enlayre*. — *Endòyne*, de *in Domino*, frase cristiana de comiat o despido. *It*

in *Domino*, a Deu siau, anèu en el Senyor. Perdut el seu primer significat, indica ara *qualsevòl llòch fòra d' aquèll en que s' està*. S' usa ab vèrps de moviment, còm: *marxar, córrer, anar*, etc.

Ca no sabèm si s' usa; tal vòlta es part del vèrp *per-ca-ça-r*.

C-í, qu-í, ll-í, indiquen fixèsa y *ç-d, c-d, ll-d*, vague-tat. Per sa pòca consistència han prèrs una *a*: *a-cí, a-quí, a-llí, a-çá, a-cá, a-llá*. No obstant, es evident que quant s' acompanyen de *en, de* y *per* no deurien pèndre dita *a*: *en-çá, en-cá, en-llá, de-cí, de-quí, de-llí, per-cí, per-quí, per-llí, de-çá, de-cá, de-llá, per-çá, per-cá, per-llá*, en llòch de *d' ací, d' aquí, d' allí*, etcètera, còm se ve escrivint. Dihèm el metèx de *açò, això, allò*, detrás de les preposicions *de* y *per*.

Encara s' aumenten les indicacions locals usant-les distributivament unides per *y*: *Aquí y allà*, etc.

Desde. Còm a preposició local y temporal s' usa *de* per indicar le distància d' un llòch o temps a altre: *De Barcelona a Manrèsa; de Nadal a Pásqua*. Però es molt comú usar *desde* per *de*. *Desde* té très idèes: *de çá de* (cf. *ad-és*, toscá *ad-esso*), contret en *des-de*. Se diria *deçá de Totsants* (cf. *dellá de Totsants*), y després *deçde o desde Totsants*. Es de gust popular preparar l' atenció per aquèixos demostratius innominats immediats a l' objècte demostrat.

L' idèa de *desde* se suplèx molt be per *de..... estant*, y tractantse de llòch també per *de..... enfòra*: *De l' Agost estant, de casa estant te veyá. Del prat estant, o del prat enfòra, 'us cridava*.

Advèrbis de temps

Ara, su-ara, ara y adés, en-cara o ad-huc, tothòra, d' hòra, per hòra, tart o d' hòra, llavòrs, llavòres, o aleshòres; —de-matí, de-jorn, a trènc d' alba, a punta

de dia, entre dos clars, gran dia, al matí, al mig-dia, a la tarda, al cap-tart, al llustre, èntre dos foscants, al vespre, al fosc, a la nit, a mija nit, a-nit, de-má, demá passat, o despartdemá, vuy o avuy, avuy vespre, avuy matí, avuy migdia, hir, o a-hir, ahir vespre, ahir matí, ahir migdia, despús ahir, despartdespusahir, o despusahir l' altre; — ant-any, en-gu-any, l' any vinent, l' any sobre, l' any pròp; — avants, després, adés, tòst, prest, pròmppte, corrents, desseguida, a-viat, may mès, ja, ja-may, ja-mès, sovint, de vegades, de tant en tant, de quant en quant; sempre, ensemps, d-en-cá, d-en-llá, de... encá, de...enllá. Vègense les etimologies: *ara*, de *hac hora*; *suara*, de *sub hac hora*; *adés*, de *a*, de *y és*, toscá *esso*, èll; *enc-ara*, de *anch*, de *ἄρχη*, y *ara*; *llavòrs*, de *illa hora*, anit, de *hac nocte*; *demá*, de *de y mane*; *avuy*, de *hodie*; *a-hir*, de *hir*, de *heri*; *enguany*, de *in hoc anno*, tòst, de *τοσοῦτω*, tan pòch; *aviat*, de *a y via*, participi catalá, *posat en camí*; *may*, de *magis*; *ja*, de *jam*; *sovint*, de *sub-inde*; *vegada*, de *vicata*, de *vix*; *ensemps*, de *insimul*, juntament.

Advèrbis de mòdo ó qualificatius

Arrèu, arrèu arrèn, aixís, o així, aixís còm aixís, ça còm lla, o ça còm de lla, còm, be, mès be, o millor, de baldes, en va, a pler, a plerèt, xano xano, xanèt xanèt, pòch a pòch, depressa, corrents, a corre cuyta, al revés, a l' indrèt, de través, a tòrt y a través, espressament, a drètes, a ulls cluchs, a empèntes, a pessichs, a les males, a la fòlla, de bòig, de cego, de cayre, de gayrell, de pla, de punta, de tall, de sopte, d' amagat, de sota ma, a les fosques, a les palpes, a l' èntrelluch, a l' engròs, a la menuda, a pes, a bell ull, a la bona de Deu, de grat, de bongrat, de malgrat, per fòrça, de grat o per fòrça, lèri lèri, álies, ítem, aiximetèx, piano piano.

Repárense les etimologies: *xano*, lligur, de *planus*, piano, pla: diuen els toscans: *Ohi va piano*, *va sano*, *e va lontano*; *amagat*, participi de *amagar*, de ἀμαθαινω, ignorar; *lèri lèri*, de *levi levi*, lleuger lleuger, de *levis*, en provençal, *leu leu*; *alies*, mot llatí, d' *altra manera* o *per altre nòm*; ítem, adv. llatí, *aixímetèx*.

Se pòden fèr còm en castellá, francès, toscá, bolognyès, advèrbis qualificatius de qualsevòl adjectiu ab sòls donar a la seva terminació, femenina si 'n té, el sufix *ment*, de *fero*, pág. 17: *mala-ment*, de *mal*, *fácilment*, de *fácil*. Pòden pèndre 'ls graus intensius: *mès malament* o *pitjor*, *pits*, *mès*, *molt fácilmente*, *facilíssimament*, etc.

S' haurá notat que la preposició *a* convertèx sovint els nòms en advèrbis de mòdo: *a lo sabí*, *a lo catalá*, *a les clares*, *cara a cara*, etc. (V. pág. anterior).

També ab *en* se 'n fan molts: *en creù*, *en frèt*, *en brut*, *en nèt*, *en castellá*, *en francès*, etc.

Lo metèx fa molt sovint la preposició *de*: *de cap*, *de pèus*, *de morros*, *de clatell*, *de franch*, d' *ayre*, *de fòrt*, *de males*, *de gandul*.

Les preposicions *de* y *en* repetint un nòm formen una frase adverbial molt peculiar nòstra: *De pòch en pòch*, *de mica en mica*, *de gròs en gròs*, *de vint en vint*, *de calent en calent*, *de frèt en frèt*.

El *de* ab la *a* fan altre tant: *De cap a cap*, *de pla a pla*, *de llarch a llarch*, *de costat a costat*, *de marge a marge*, *de parèt a parèt*.

Finalment, qualsevòl sustantiu que signifiqui qualitat, acompanyantse de *ab*, constituèx un advèrbi de mòdo: *Dèu parlar-se ab propietat*, *ab precisió* y *ab exactitut*, o *pròpia*, *precisa* y *exactament*. Nòtes també aquí que quant se junten varis advèrbis en *ment*, sòlament se termina aixís l' últim: *Tractèulo solícita y afectuosament*.

CAPÍTOL QUART

De la preposició

§ 1.—Coneixement de les preposicions

La preposició significa les relacions entre 'l vèrp y la còsa o persona pacient, el llòch, el temps, l' origen, causa, instrument, mòdo, etc.

Hi ha très classes de preposicions: prefixes, o preposicions inseparables (V. p. 14 y 36), preposicions separades, y preposicions-advèrbis.

Les preposicions separades no son sinó sèt: **a, ab, de, en, per, sènç o sènça, vèrs.**

A es de *ad* llatí y *had* hebrèu.—*Ab*, V. p. 124.—*De*, de *de*, llatí. Era ja caldèu, *di*.—*En*, V. p. 59.—*Per*, de *παρά* y *πρό*, puig còm aquèstes significa les causes agent y final.—*Sènç*, de *sine*.—*Vèrs*, de *versus*.

Anomenèm preposicions-advèrbis a varis advèrbis de llòch que a vegades a mès de son valor adverbial, prènen un nòm sènç intermèdi de cap preposició separada, v. g.: *còntra*, *bax*, *sota*, *sobre*, *tras*, *dints*, *fòra*, *pròp*, *cèrca*, *entre*: *sota tèrra*, *sobre mi*, *tras la pòrta*, *dints la sala*, *fòra casa*, *pròp Barcelona*, *cèrca la mar*, *entre mates*. Si venen seguits de *a* o *de*, o no acompanyen nòm, son advèrbis: *Tu vius fòra*. *Dints de l' iglèsia s' está mès pròp dels sants*.

Fins, de *finis*, se faria aixís: *vado fines Italiae*, vaig a les termes o fins de Itàlia, vaig fins Itàlia.

Ademès també alguns advèrbis de llòch y de temps, que signifiquen direcció y transcurs, s' usen còm preposicions, be que posposades. Tals son: Direcció incli-

nada: *Amunt, avall, permunt, pervall*. Direcció horitzontal: *avant, endavant, arrere, enderrere, atrás, endetrás; endints o endintre, enfòra; avants, després, ençà, enllà, perençà, perenllà, a través, endeplà*.

Exemples: S' enfila cingles **permunt**. S' estimba y rodola còstes **pervall**. Passèja sala **amunt**, sala **avall**.— Camí **avant** trovarèu un roure tallat a la drèta, còm l' altre que hèu trovat camí **arrere**. Vinyes **endavant** trobaries les perdius, cultiòts **enderrere** es mès fácil, algùn cunill. Anèu cases **atrás** fins que 'n trovarèu una d' obèrta. L' hèu deixada dues sèrres **endetrás**, a la vall del mig, pròp la valma ròja. Entrèn casa **endints**. Camps **enfòra**, camps **enfòra** s' amagá al bòsch. M' ha seguit planes **ençà** y juntantse ab mi, m' ha acompanyat bòsch **enllà** fins a Vilardaga. Seguiu el caminal, no anèu camps **a través**. Per l' arruga **endeplà** 's va a la valma dels ratpenats.

Avants y després, y també endevant, endetrás, atrás, arrere, enderrere y ençà, enllà acompanyen nòms de temps:

Dies **avants** m' havia promès que una setmana **després** me pagaria. Un any **atrás, endetrás, arre-re, enderrere**, no hauria parlat aixís. Hivèrn **enllà** se fonen les neus. Estiu **ençà** cap a l' Agost el sòl enrustiguèx les plantes.

Segons es partícula, acompanyant sempre vèrp espressat o suplèrt: *Segons diuen, segons el cas, supl. sia el cas*.

En llòch de *vèrs* o *envèrs* s' usa mès comunament *cap*, prèu de *capite verso*, de cara a: *¿Cap ahont vas?—Cap a Montserrat.*

Llevat, suplint el *præter* llatí, es un participi que concèrta, o s' usa substantivat: *Llevats aquèixos obstacles, o llevat d' aquèixos obstacles; llevat d' un, els altres son bonichs*.

§ 2. — Etimologia de *ab*

Es la preposició hebrèa אב (him), que té 'l metèx us y significa 'l metèx que *ab*. L' *him* hebrèu dona en grech *ἀμα*, *juntament*, y *ὁμός*, *semblant*, que 's prefixa en la forma *ὁμ*=*con* o *cum* llatí. Aiximetèx, el *σύν*=*cum*, es el *him* convertit en *s* l' esperit fòrt, y en *n* la *m*.

En llatí l' *him*, perdut el *háyin*, es troba en *im-ago*, *im-itor*, y convertit el *háyin* en *s*, en *sim-ilis*, *sim-ulo*, y enfortit el *háyin* en *c*, en *cum*, o *con*.—En aquesta forma de *con* el tenen Castella y Toscana, de *cun*, Bolònia y de *quin* Bascònia. En la forma de *sím* o *sem* y de *com* o *con* o *co* prefixos, l' hèm guardat molts.

L' *him* en provençal dona *emè*, *emai*, *em'* o *'m'*. En catalá dona també *eme*, *em*, *me*, *m'*, o *'m'*: *ama* (*eme*) *la tia no hi pòts renyir*; *am* (*em*) *trògos ¿què faré?* *M'* *abèlles no hi jugues*. *Me* *què engreixes les mules?*—*M'* *hòrdi y favons*. *S'* *hi feya 'm'* *ungles y tot*.

Pero l' *m* de *em* (*am*) es trobava comuníssimament davant l' *l* de l' article: *em-lo*, *em-la*, *em-los*, *em-les*. De aquí nasqué la *b* enfònica, puig es llèy constant catalana èntre *m* y *l* intercalarhi una *b*. *Sím(i)lare*, dona *semblar*, etc.

Digué donchs y diu encara avuy *emblo*, *embla*, *emblos*, *embles*, y altre tant feu davant de nòms començats per *l*, que avants eren molts: *emb lops*, *emb lum*.

Luègo aquèx *emb* es pronunciá aixís davant de tota vocal inicial: *emb entorxes*, *emb atreviment*, etc.

Aixís la pronunciació de l' *emb* davant de *l* resultá igual a la de les sílabes *able*, *eble*, *ible*, *oble*, *uble*, que era *amble*, *emble*, etc. Encara més d' una volta se sent *admiramble*, *rembles*, *rumblèrt*, etc. per *admirab-ble*, *reb-bles*, *rub-blèrt*.

Però còm el sò de *mbl* o *bbl* s' escrivia constant-

ment *bl* perduda l' *m* o simplificada la *b*, per xò la preposició *emb* s' esgrigué sènça l' *m*, resultant *eb* (o *ab*), per més que continués ab el sò de *emb* o *ebb*.

Queda seguida petja a petja la morfologia de l' actual *ab* catalá. Té bon origen, y sa ortografia tingué una rahó de ser.

Creyéem donchs inconvenient retrogredir escrivint *am* y *amb*. Responèm de la pronunciació popular de l' *ab* per *eme* (ama) *em*, *me* o '*m*'. — Fem notar que 'l grech y 'l tedèsch signifiquen també la unió o companyia per una *m*: μετ' (met), *mit*. Y es bella conjuntura que tants pòbles signifiquen l' unió per l' *m*, que 's fa ab l' acte més unitiu de l' organisme de la vèu.

Si may se resolués cambiar l' escriptura de *ab*, deuria sustituirse per *eme*, *em*, *me*, o *em*' o '*me*', o '*m*', còm se pronuncia, y còm també s' escriu en provençal.

L' *en* dels valencians no es més que l' *em* convertit en *en*, segons que la *m* final sòl passar a *n*. (V. pág. 5).

El P. Nonell propòsa l' etimologia de *ab*, de *in*. Encara que per la perèsa orgànica dels valencians y molts catalans l' *ab* es pronuncia *en*, no 'ns avindrèm a admètre dita etimologia, perquè está mal avinguda ab l' idèa de *in* y de *him*. Aquèlles llatinitats bíblichs: *in brachio forti*, etc., que aduhèx, son una mala veraió de l' hebrèu que significa causa y lòch per la sòla preposició *ב*, *b*. El llatí no usava gayre l' *in* ab valor de *ab*.

Tampòch ens plau de durla de *apud*, apesars de que la preposició *apud* en llatí significava presència, companyia, y per xò pogué donar *avet*, = *avec* en francès. L' us que 'n feren els notaris catalans en escriptures llatines, no deurá probar si no un capritxo seu per no usar sempre *cum*. Es ben fácil fer de *ápud*, *ap* o *ab*, però no s' haurá fet, segons el curs que a l' *ab* havèm traçat anteriorment.

CAPÍTOL QUINT

De la Conjunció

La Conjunció unèx les paraules, y les oracions senzilles. Si servèx per unir les parts de les oracions compòstes, es diu *partícula*.

§. 1.—Coneixement de les conjuncions

Hi ha conjuncions *unitives*, *disjuntives* o *separatives*, *adversatives* o *restrictives*, *deductives* o *conclusives* y *ponderatives*.

Unitives

Son *y*, *també*; *ni*, *tampòch*. Y de *et*, de *ετι*. *També* y *tampòch*, de *tam*, *bene* y *paucò*, suplèixen l' altre estrèm comparatiu *quam*, còm.—*Ní*, de *non* e *i*, fet còm el llatí *ne-que*, no-y=y no=ni.

Separatives

O; *O..... o*; *o..... o* be; *ara..... ara*; *ja..... ja*; *que..... o que*.—*O* es de *aut*, llatí.

Restrictives

Mès, *però*, *emperò*, *no obstant*, *aixís y tot*, *si-nó*, *ants*, *avants*, *a pesar*, *a despit*, *mal-grat*.—*Però* es de *vero* llatí; *ants*, de *ante*, de *ἔμπροσθεν*, *hanad*.

Deductives

Donchs, *ara be*, *per lo tant*, *perxò*, *perçò*, *perllò*, *de consegüent*, *ex eo de*, o *de que*.—*Donchs*, francès *donc*, toscà *dunque*, castellà *en-tonces*, es de *tunc* llatí.

Ponderatives

Fins; y *tot*; *oh y tal*; y *tal*. De *talís*, de *τοῖος*.

§. 2.—Coneixement de les partícules

El caràcter essencial de les partícules es suspèndre el sentit de la clàusula. L' oració que determina el tal sentit, pòt anar davant o detrás de la partícula.

Si, perquè, aixís que vens (s. suspès), t' espero (determinat).—Plòro (determinant), **de desengá que** morí ma germana Dolors (s. suspès, si s' invertèx l' ordre dels vèrps).

Son *comparatives, condicionals, causals, finals, temporals y ponderatives*.

Comparatives

Còm..... aixís; aixís còm..... aixís; tant còm; tan o tant..... còm, o que; de manera o mòdo que; segons: Tant còm ne plòu, el vent n' eixuga.

Condicionals

Si; si no; mentres; o mentre que, ab tal de, o de que; a no, de no; a no ser que; a mènus de, o de que.—Mentre, per nentre, de en èntre, èntre tant, temporal.

Causals

Perquè, ja que; pus; puig; puig que; tothòra que; car.—Pus, de posito, donat, suposat o concedit. Posito, feu post en el metèx llatí, pus en catalá, luègo puis (aixís es en francès), després puix y per fi puig. (V. p. 27 y deixe l' escrúpol de la p. 84 de ses Llçons el Sr. Tallander).—Car es de qua-re.

Finals

Per, perquè, a fi de, a fi de que, per amor de, o de que, ab vèrp a Infinitiu o Subjuntiu.

Temporals

Aixís que; al moment, instant, o temps de, o que; d' ençá o de desengá que; de des que, o desde que; quant; mentre; sempre que; totjust; ab pròu feynes; fins que.

CAPÍTOL SISE

De l' intergecció

Es tot nòm, vèrp, o sò articulat o inarticulat, que es deixa caure oportunament aquí y allà de la clàusula, per expressar, en general, un sentiment.

L' intergecció es la part mès rudimentària del llenguatge, y perxò es vaga e indefinida còm el parlar de la naturalèsa, diventse interpretar mès per les circumstàncies y 'l tò de la vèu que pel valor de la llètra.—No obstant, les classifiquèm del mòdo següent:

D' admiració

¡Ah! ay ay! èy! hèu! uh! uy! mah! oh! caram, carat, caratsus, carau, ay caram, ay carat, ay carau, òla.

Ay, ey son de ecce, mira; hèu, de mir-èu? uh, uy, de uide, mira; mah, de mah hebrèu, què? o de ma-re.

De preguntar

Èh, y èhla pel femení. De est? què es? o es veritat?

De cridar l' atenció

Ep; èp èp; èps èps; èy; ey ey; bst. De ἐπί, sobre, y ecce, mira.

D' exhortar

Ala; anem; apa; au; ayre; issa. De aller y anar. —Apa, de ape, atrapa, de apo, alcançar. Au, de aude, atrevèixte. —Issa, de ἵσσο, corre tu, Imperatiu Mèdi de ἵσπε.

De queixa y amenaça

Ay! ay de! ah! Te flich, o jò 't flich. De οὐαί, llatí vœ; y de flingo, açotar.

De desagrado

Vah, *hèchs*, *vaya*, *pse*, *pze*, *pff*, *tde*. Vègense les etimologies: *Vah*, de *oðá*.—*Hechs*, de *fex*. Se diu: *Hechs*, *caca*, *bonyes*, très còses repugnants. — *Vaya*, per *vaja*, concessió feta per força.—*Pse*, *pze*, *pff*, gesto llabidental.—*Tde*, sò llèngodental, anomenat *tatxa*.

De satisfació

Aig; *oydá*; *ray*; *tira*; *caram*; *tira que 't tòch*, *caram que 't tòch*. *Aig*, vèu y gesto de qui s' escalfa o bèu molt de gust. — *Oydá*, de *oĩða*, *ja ho sé*, festiu. *Ray*, de *ράων*, mès fàcil.

De silenci

Ssss, *pst*, *xit*, *xist*. Sòns dèntollenguals.

De protesta poruga

Úúúúú, o *hèmmm*, ab *h* molt aspirada, còm qui estossèga.

Ademès hi ha l' immens repertòri d' intergeccions que té l' hòme per parlar ab los animals: *arri*, *au*, *dixquee*, *ho-llá-ho*, *xò*, *tít*, *tít-xò*, *ux*, *tgid*, *tgid tgid*, del tragner; *ah*, *òhohòh*, *ta*, del bover; *rrrrrr*, *xèra*, *bèhèhè*, *xbit*, *bit*, *òdi*, del pastor, y demès sòns ab que s' imita la naturalèsa, còm: *paf*, *pif*, *pof*, *puf*, pel que cau ensomòrt; *pam*, *pim*, *pom*, *pum*, imitant un sò agut; *rach*, *guerrach*, pel que s' esqueixa; *flist*, *flast*, pel còlp que xiula; *zá-zá*, per indicar moviment activament continuat, etc.

Les imprecacions y renèchs, sòlen ser intergeccions: *llamp*, *rellamp*; *mal llamp te fir*, *t' esbèrle*; *malhaya*, *mal-vent-hatja*..... Les imprecacions en son llòch fan bon efecte, però 's dènen estalviar molt, perquè l' himne de l' hòme no es pas el *Maledicite*. Les im-

precacions eufemisades fan cèrta gràcia: *Mal llamp l' hagués errat; mal-vent-hatja 't sia lluny.*

Els renèchs qualsevòls deuen evitarse moral, social y estèticament.

Ademès cada hòme, sabi o ignorant, les mès de les vegades sènç sabèrho èll, sòl tenir una paraula o frase, que encoixina a tot arrèu quasi inconscientment. En castellà l' anomènen *muletilla*.

Oucut, que 'l P. Nonell, p. 115, pòsa còm intergecció, no ho es pas, sinó nòm d' auell, que per trasllació significa *res mès*, igual que *pus y tampis* (de *et amplius*). Els trèss s' usen per indicar que una còsa deixa de ser o que d' èlla no 'n queda res. S' acompanyen d' un gesto còm el dels muts per significar *res*.

Si pèrts els cent duros, *cucut* (es dir, no 't queda res). En acabat, cantarás *cucut* (es dir, que quedarás sòl còm el cucut, o sènça res). Menja una pèra, y *pus* (sup. *et non plus*, y no mès). Té, aquí tens cinch cèntims, y *tampis* (o para de comptar, de menjar, de...).

Còm el *cucut* pon un sòl òu, (ab la singularitat de ferlo covar pels bitxachs, o altres moixons petits) y viu sempre solitari entonant acompassadament *cú-cú—tú-pi*, el pòble l' ha prèss per emblèma de l' unicitat y soletat. D' aquí les frases: *¿Quants fills teniu? — Un, còm el cucut.* D' aquí també 'l vèrp *escucutar*, per deixar-lo a un sènç un diner. *Escucutarse* 's diu del cucut quant deixant el ritme de costum, canta *cúcú-cú-cú-cú-cú...* Es pronòstich de pluja. Lo metèx pronostica 'l pigòt quant s' *espigòta: clóclóclócló...*

Seria molta candidès pensar qu' un sò articulat no té etimologia. Si que a vegades còsta de trobarla, tant mès quant l' afany per l' antífrasis ha originat paraules que ara s' usen sènç tal antilogia. Es de gust vulgar saludarse malehintse. El Romá saluda ab *accidenti*, o *che ti pigli un accidente, mannaggia*

(malhaya); el Bolonyès: *qu' at vegna un accident*; el Piamontès: *cuntagg* (contagi), *va sla fôrca* (sies penjat). Aixís òla o òle pòt venir de ὄλ-ωλε, *mòret*, o *mòrte*; *carat* y *carau*, de χαίρω, (querèt), *sia lluny*, *mòre*; *caram* o *carán*, de χαράν λέγω (carán lego), *Deu vos quart*, o *a Deu siau*.

El catalá es bòn teòlech en sa llènga, puig mentres usa molt el nòm santíssim de Deu: *Be de Deu*, *pa que Deu n' hi do*, *veg endòyne* (in Domino), *adeusiau*, *Deu vos quart*, etc., no guarda cap nòm de deus falsos. No jura *per Diana*, ni *per Baco*, ni té altra memòria dels deus sinó 'ls dies de la setmana: Di-març (*dies Martis*), di-megres (*dies Mercurii*), di-jòus (*dies Jovis*), di-vèndres (*dies Veneris*). El diumenge s'hauria dit di-sòls (*dies Solis*, cf. encara 'l tedèsch *sonntag*, *solis dies*), però l' influència cristiana 'l sustituí per *dies dominicus* el (dia) domenge o diumenge, o en femení per *dies dominica*, la dominica. Di-sapte es *dies sabbati*, de שַׁבָּת (xabat), *descans*.

El catalá per l' us extraordinari, y va moltes vegades, del sant nòm de Deu, tenia contra Deu algunes blasfèmies; però aquèx burdell de blasfèmies mixtes y contra 'ls Mistèris de la Fè que ara corre, no es pas catalá. Ha arrelat fàcilment en un pòble que quant ayrat mira, llampèga, quant agitat se mòu, trentolla, quant encès parla, esqueixa l' ayre, però qui ha sembrat la llavor, son els adoradors oficials de Llucifer.

Pòble, prenen consciència del que dius y deixa 'l malparlar.

Abreviats

Cf. significa *compara*. **V. vid.** o **vide** significa *mira a*. = significa *igual a*, o *dona*.

A la pág. 8

Les persones que no tenen parents en el poble, sòlen ser forasteres; aixís les paraules que no tenen formada família en català, es senyal que son gregues o hebrèes: *Escupir*, vg. no forma compostos; es grech.

La paraula es una idèa vestida. Unes vegades se cambia molt el vestit; pero gens l' idèa, vg. *ydyia* y *vi*. Altres vegades cambia pòch el vestit, y mès l' idèa, vg. *nacdh*, (ferir, matar) y *necare*, (matar, sòlament). Es mès general que mès o mènys cambie tot, vg. *québel* (de קָבֵל, grilló de presitari) y *cable*.

A la pág. 12

Pl y **ol** en llíur y gallègo dona *x*: *xano*, de *planus*, *xacrós* o *xacós*, de *plagosus*, *aixarrit*, de *aclarit*.

A la pág. 40

Any. Es de *ango*, estrènyer; *carrer-any*, *viar-any* (*r* eufònica), *estorbar-any*, *esparver-any*. A vegades es radical: *any*, *estrany*, *pany* (de *pango*). **Eny**, de *genus*: *Ar-eny*, de *ἄρα*, de אֶרֶץ (èrets) tèrra, que dona tèrra, cf. *arèna*; *Gisclar-èny*, de *gisclar*, provençal, surtir ayga; *Bastar-èny*, (afluent del Llobregat que nax sobre Bagá en un llòch casi inaccessible), de *bastar*, *fer inaccessible*, *impedir*, de *batsar*. *Camp-èny*, *Gomb-r-èny*, de *gamar*, *concloure* (conclou la conca del Freser per l' ayga de Sant Llorènç de Campdevánol), de גָּמַר, *gamar*, y *b* eufònica, o de *camar*, *cremar*, de בָּמַר, o de *coma*, *Omar-èny*, *Combrèny*, *Gombrèny*. A vegades *eny* es radical: *sèny*, de *signum*, *rèny*, de *regnum*, *llèny*, de *ligna*.

SINTAXIS

La tendència de les idèes a unir-se en l'enteniment produhèx la metèixa tendència en les paraules que expressen aquèlles idèes. Aquèixa unió de les paraules que es l'objècte de la Sintaxis, consistèx en la seva conveniència d'accidents gramaticals (gènre, nombre y cas) o en una mútua dependència èntre èlles.

La conveniència d'accidents forma la *Concordància*; la mútua dependència de les paraules s'anomena *Règimen*.

Aixís la Sintaxis deuria dividir-se en *Concordància* y *Règimen*. No obstant, nosaltres la dividirem en *Concordància* y *Us de les parts de l'Oració*. Aquèixa divisió resulta més pràctica. El Règimen s'estudiarà en una y altra part, especialment explicant l'us de les preposicions.

La concordància es èntre les parts declinables Article, Nòm, Pronòm y Vèrp. Si es èntre Article, Nòm y Pronòm es diu Concordància Nominal. Si es èntre Nòm o Pronòm y Vèrp, es diu Concordància Verbal o Oració gramatical.

La compaginació demana una plana. Vèusela aquí.

Aquèx estudi l'anunciàrem còm una segona edició de nòstra Ortografia. Pòchs dies després l'anunciàrem còm Etimologia y Ortografia. Vegèrem que la Ortografia en aquèts moments de racionalisme literari no seria creguda sènç rahonar-la ab la Etimologia. L'Etimologia general demanava la particular. Això equivalia a un tractat rahonat d'Analogia. Sènç pretendreho ens trobàrem escrivint una Gramàtica. Cabalment, sènç que ho advertíssem, els

caixistes havien posat al peu de les primeres asigatures *Gramática Catalana*. Per fi, lo que de cap manera volíem escriure, era la Sintaxis. Llegírem l'única Sintaxis Catalana existent, la del P. Nonell. Algòm dirien les seves 179 planes. Donchs, eren totes plènes de bona voluntat y de exemples.

Feya menester estudiar sènça llibres sobre la llèn-ga vivent; endreçar o deixar que s' endrecés tanta ròba esquinsada d' escrits incorrèctes, be que fossen d' escriptors volguts, col-leccionar tot lo possible, interpretar ab justèsa, esposar ab punt de vista. Era preferible posar exemples plegats al caure dels llabis de la gent, que autorisar ab la cita nòms que no ho merèixen. La Sintaxis, si la escrivíem, no seria pas per nosaltres una galeria d' escriptors. No n' obtindríem agraïment, però 'ls pagèssos a qui consultàríem, per sa modèstia cristiana, no 'ns dirien a nosaltres frases d' herotisme. De mòdo que, sènça fer el faritsèu, una rahó moral ens decidí a escriure nòstra Sintaxis. Nòstres exemples havien de resultar un xich insípits; però escrivíem de gramática, no pas de literatura.

El cas fòu que al cridar les potències a compte per reunir y ordenar, arribá la memòria aturdida de tant que havia sentit dir, y l' enteniment s' emperesá davant de la gran destria que li calia fer.

Començárem. Ningú 's penedirá de llegir les pàgines que venen. Tenen consideracions importants, especialment sobre el terme *dirècte*, sobre les preposicions *en* y *a*, etc. Ni 'ls principiants ni 'ls mèstres pòden dispensarse de donarhi una llegida.

Primera Part

De la Concordància

CAPÍTOL PRIMER

Concordància Nominal

---

§ 1.— Orde de colocació de les parts de la Concordància Nominal

1.er L'article va davant del nòm o del pronòm:
*La salut, les còses, el meu, el nostre, un paper, una
petrina.*

2.^{on} També van davant els demostratius y 'ls indefinits (V. p. 72): *Aquèstes hòres, aquèlles dies, cap diner, masses gastos, cada dia, tota la teva vida, tots els jardins.*

3.er També van davant els possessius prepositius:
Mon germà, tos amichs, ses obligacions.

4.^{art} Els altres possessius van també davant ab l'article: *La seva mare, les vòstres vehines; escoltèu, la meva mare.*

No obstant, van detrás en el Vocatiu sènç article:
Escolta, fill meu. No 'm deixèu, amichs meus.

També van detrás si 's vòl fixar l'atenció sobre ells: *No sèmblen iguals els treballs seus y 'ls nostres.—
Quant veuràs la vida meva escorre' 's del còs meu.....*

Van també detrás quant indiquen la persona

agent detrás d' un Participi: *Vetaquí llètra feta me-
va (per mi).*— *Llibres trobats teus (per tu).*

Van davant o detrás ab els següents adverbis-
nòms de lloch: *Davant, derrere, detrás, d' amagat,
pròp, apròp, demunt, sobre, desobre, sota, desota, de-
vall, entorn, lluny, voltant, vòra, contra, dintre, defò-
ra, etc.*: *Pòsat al meu, seu, etc., davant; o pòsat da-
vant meu, seu, etc.*

També van davant o detrás, preferint el davant,
si 'l sustantiu té un adjectiu: *La seva rica hisènda,
o la rica hisènda seva, la nòstra gran bona fe, o la
gran bona fè nòstra.*

Item, si 'l sustantiu té un altre pronòm: *Aquèsta
casa seva o aquèsta seva casa; aquèixos enginys nòstres,
o aquèixos nòstres enginys; alguns amichs seus, o al-
guns seus amichs; cada crit nòstre, cada ullada seva.*
*Cada y demès indefinits preferèixen anar frèch a frèch
del sustantiu, posposant el possessiu y l' adjectiu.*

5.^{nt} L' adjectiu va davant o detrás del sustan-
tiu: *Bòna salut o salut bona.*

Advertim, no obstant, que aquèsta colocació no
es indiferent per la significació; perquè si un adjec-
tiu o pronòm sòl anar davant, el posèm detrás, y
viceversa, sempre que volèm cridar l' atenció sobre
èll: *Tínch bona salut, bon pahidor, bon dentat, y ténch
salut bona, pahidor bò, dentat bò. Aquèlles herbes, y les
herbes aquèlles.*

A vegades cambia un pòch el sentit: *Menjo qua-
tre malehides figues.* Indico 'l desprèci de les figues.
Si dich: *Menjo quatre figues malehides,* puch indicar
que son verament malehides.

Posèm aquèx exemple perquè s' aprènga a estu-
diar les mil variants de l' idèa, movable còm l' es-
perit, mentres la paraula es sempre sorda e inèrta.

§ 2.—Regles de la concordància nominal

L' article, els pronòms y l' adjectiu concèrten en gènre, nombre y cas ab el substantiu que acompanyen o representen:

En tota la seva santa vida no va sentir el més petit amparo de persona nada ni criada.—Cada dia els vòstres caçaven millor que 'l meu. Aquèlla ànima envida sentia recança del be perdut.

Si 'ls substantius son més d' un, l' adjectiu concèrta en plural:

El torrent y 'l riu remorosos. L' aureneta y la falsa may cansades de volar. El vent y 'l torp senyors de la montanya. Tèndres encara la fulla y la flòr.

Si 'ls variis substantius son de diferent gènre, l' adjectiu venint detrás concèrta ab el masculí, y ab el més proper, si va davant:

Ella vetillava el nèn y la nena adormidets. Tindrás l' euga y 'l cavall ensellats. El timó y la sajudida olorosos donen les primeres ales als poètes del camp. Aquí 't pòso les mitges y 'ls mitjons nètts.— Ha correguda la tèrra y 'l mar. Passades les festes y 'l xarbascat, queda la melancolia.

A vegades la concordància se fa èntre les idèes y no èntre les paraules:

El camescrues, la camescrues, els bònapeces, el o la gatamaula, un pènsaselestotes, uns malacriances, uns pocapènes.

Procúres no donar terminació femenina als adjectius que no 'n tenen. Aquèll *carn farumejanta*, *cinta anguillejanta*, *iglesia triunfanta* de M. Verdguer, y *ales resplandentes* y *pregunta diferenta* de 'n Vilanova, dirien millor: *carn ferumejant*, *cinta an-*

guilejant, iglèsia triunfant, ales resplandents, pregunta diferent. (Vid. p. 56).

El sustantiu en català acostuma prendre un sol adjectiu. No obstant, a voltes especialment en poesia, ne prenen varis sens necessitat de conjunció, perquè mentres uns, els precedents d'ordinari, se queden com qualificatius, els altres prenen el caràcter de determinatius:

Els hermosos (q) ulls blaus (d). L' encisera (q) gràcia celestial (d). La formidable (q) esquadra naval, espanyola (d). El fornit incansable (q) soldat ras espanyol català (d).

CAPÍTOL SEGÓN

Concordància verbal

---

§ 1.—Preliminars de la concordància verbal

Còsta de subgècte y vèrp. *Subgècte*, o persona agent, es la persona o còsa que òbra.

El vèrp expressa 'l ser o l' acció. Aquèx ser y aquèixa acció pòden ser modificats per lo que es diu *atribut* o *Nominatiu modal*. *El sòl es resplendent. L' hòme riu alegre. L' auell vòla lleuger.*

O pòden estudiarse en el ser y en l' acció els termes dirècte o indirècte sobre que recauen.

El *terme dirècte* de l' acció es la persona o còsa que rèp dita acció: *La mare estima la filla. El caçador mata la perdiu.* La filla y la perdiu son la persona y obgècte pacient o termes dirèctes de l' acció.

El *terme indirècte* de l' acció es la persona o còsa a qui de l' acció li 'n resulta profit, dany o altre respècte: *Dona menjar al Joán. Jo li busco 'l calçat. Jo te me li 'n duch el vestit. El Joán, li (èll y te, me, li son termes indirèctes de l' acció. Menjar, calçat, vestit son els termes dirèctes o obgèctes pacients.*

Qüestió prèvia sobre 'l terme dirècte

En catalá aquèx terme dirècte sia còsa o persona, còm en provençal, francès, toscá y demès similars, no prèn la preposició *a*, dihentse:

Vèig la llum, tròbo l' amich, cercaves les ovèlles, en Gil perdé sa mare, vegí l' Espanya recurrent ses cordilleres y admirant ses planes.

Fàcilment falten a aquèixa regla els escriptors que no saben distingir: 1.er El Datiu, o terme indirecte, de l' Acusatiu, o terme directe: *Busca als nens* (Dat.) *la pilòta* (Acus.)

2.^{on}. L' article *el*, *els* de *al*, *als*: *Bescantar al Zidro, esguerrar als nius*, devèntse evidentment escriure: *Bescantar el Zidro, esguerrar els nius*, com escrivim: *Bescantar la Maríá, esguerrar les cullites*. Aquèixos escriptors, donchs, acudirán a l' article femení per conèixer el règimen del verp. Si diuen: *He perdut o perduda la mare*, també dèuen dir: *He perdut el pare*, y no *al pare*.

3.er Els Acusatius de llòch, de mòdo, temps, etc.:

Miro a tèrra (llòch); *cèrco a les palpes* (mòdo); *el Serè crida a les quatre* (temps); *al pòble tòquen a mòrts*, *a sometén* (fi, etc.); *tòques* (de cap, mans) *a les campanes* (llòch).

Aquí no hi ha cap terme directe. Els termes directes serien, vg.: *Miro la tèrra, cerco 'l llit a les palpes, crida «les quatre», vèu d' hòra, ells tòquen les campanes*.

Donchs les frases: *Miro a Núria, a l' Empordá, veig a Cerdanya, a la Plana de Vich*, no tenen terme directe, sinó Acusatius de llòch, suplintse: *miro a Núria la Capella, les ramades, a l' Empordá les viles, pòbles y planes, etc.*, puig al qui diu *Miro a Núria, veig a Cerdanya*, li preguntèm: *¿Què hi mires? ¿què hi vèus?* Còsa que no li podèm preguntar quant convertint Núria y Cerdanya en tèrmes directes, diu: *Em miro Núria, veig la Cerdanya*. Ítem, al qui diu: *Miro al Montserrat*, li dihèm: *Mirahí* (llòch) *tant que vulgues*. Si diu: *Miro 'l Montserrat*, li dihèm: *Míral* (terme directe) *be*.

Diferències que no ha fet el P. Nonell, p. 166 y 167.

Sòlen els termes dirècte o indirecte depositarse a distància del vèrp y repetirse immediats a èll per mèdi d' un afix:

Als amichs els dirás. A mi m' explicarás. Me contaves a mi moltes faules. Se deyen bones paraules els uns als altres.

Tampòch en aquèx dipòsit el terme dirècte vòl la *a*:

Joán, les saques no les perdesses. La llavor no la gires. El pa pòrtal a 'n Jaume. Prènles y ménjateles deseguida les sopes. Els dies que manquen, no te 'ls cal comptar. Ja les trobaries bones les pinyes, si no tenies altre per rosegar.

Les oracions de subjècte indefinit *se* no prenen tampòch *a* pel terme dirècte, còtra 'l que diu el P. Nonell, p. 174; a mènus que ho reclame algún, dels casos que luègo exceptuèm.

Veyent aquèlla festa en que s' honrava el (y no al) nòstre nòm. De tant en tant se veyà 'l (el) padrí tremolós e inquiet. Nòtes còm diuen a Llèyda: *véyem lo padrí*, etc. Si nosaltres hi fiquèm *n* eufònica al metatitzar l' article: *se veyan-el padrí*, no hi posèm pas *a*.

No obstant en quatre cassos el terme dirècte prèn la *a*:

1.er Quant es un pronòm personal en dipòsit:

A mi ningú m' estima. A èll may el veuríeu trist. A nosaltres ningú podrà atraparnos. Eus perseguirán de mòrt a vosaltres.

En cas de dipòsit del personal, aquèx sia terme dirècte o indirecte, al repetirse immediat al vèrp, may prèn *a*: A èll el (no al) vòlen. A èlls els (no als) diuen. Vèges sinó còm a Llèyda diuen: A èll lo vòlen, a èlls los diuen.

2.^{on} En l' un a l' altre:

Se calumnien les unes a les altres. Se saludaven pròu l' una a l' altra.

3.er. Davant d' un nòm o pronòm pròpi de persona sènç article definit:

Amarás a Deu. L' ermitá piadós a Gentil mira. Dèus estimar a Jesús, a María Santíssima. En aquèsta capella hi venerèm a sant Juliá. Cercaven a Mossèn Puig. Despediu a Don Josèph. Saludaven a na Dolors, a 'n Jaume. No perdonen a ningú. Han fusellat a tothòm.

Si pòrten l' article definit, o 'l possessiu, no necessiten la *a*, be que la pòden pèndre si 's vòl intensivar l' indicació.

Trobarèn la María pel camí. Mirèn les persones que us vòlen be. Demanarèn l' herèu Sastre. ¿Qui cèrquen o a qui cèrquen? Cèrquen la seva germana, sa germana, o a la seva, o a sa germana. No hèm trobat ningú, a ningú.

En realitat, els nòms pròpis de persona pòden passarse sempre sènça la *a*, inclòsos *Deu* y *Jesús* acompanyats d' adjectiu:

Hèm vist Mossèn Joan que feya 'l salpás. Cridèn Don Guillem. Adorèn lo bon Jesús. Amarás ton Deu y Senyor.

4.art Quant el terme dirècte está ab altre nòm ab qui podria confóndres:

Anomanèm preposicions-advèrbis a varis advèrbis.... ¡Què que l' estima al Joan la seva mare! ¡Què que l' estima 'l Joan a la seva mare!

Divisió

Hi ha concordàncies verbals, o oracions, *senzilles* y *compòstes*. Senzilles, si no tenen sinó un vèrp que tot sòl dona sentit; y compòstes, si tenen dos vèrps que éntre tots dos fan un sentit.

Les principals oracions senzilles son les sustantives, les actives, les intransitives, les reflexives, les recíproques o mútues, y les tèrcipersonals.

§ 2.—Regles generals de la Concordància verbal

1.ª El vèrp concèrta en gènre, nombre y persona ab el nòm o pronòm que fan de subjècte:

Jo so bò. Ell ha vingut matí. L' Engràcia es arribada tart. Cada matí les aurenètes giriguen y 'm desparten.

Quant hi ha varis subjèctes, están units per conjunció o també per la preposició *ab*: *Tu y èll, o tu ab èll anèu a la vila.*

2.ª Entre les persones es preferida la 1.ª a la 2.ª y aquèsta a la 3.ª:

Jo y tu irèm a ciutat, però de tornada tu y èll portarèu els recados.

3.ª Quant hi ha varis subjèctes, el vèrp concèrta en plural, o en singular ab el mès proper:

Demá arriben ma tia y mon cuaf. Vingué 'l pastor y 'l remat. La font ab el torrent abèuren els rius y 'ls rius la mar. A l' Abril xiularán la griva y la mèrta. El lliri ab la ròsa fa o fan un bell ram.

4.ª Un subjècte colectiu prèn el vèrp en singular o en plural: *Aquèsta feram se 'l menja, o se 'l mengen a u viu.*

No obstant, la major part de colectius no prenen may el plural:

L' exèrcit se defènza, el remat fa mal, el planter crex, la vacada aplèta, el bestiar amorria.

Però si 'l colectiu s' especifica per un Genitiu plural, llavors pòt pèndre el plural concertat idealment ab el Genitiu.

L' exèrcit de soldats se defensen. Un remat de cabres s' enfilen. Un eixam d' abelles s' han posat en una sòca corcada. ¡Quin vòl de moixons han sortit de l' esbarzera! Una feram de costipats, mig nusos, arraulits y mocosos, entrava d' amagat per portes y finestres, y 's corrien a escalfar pels bressòls, pels llits, y pels brasers, fent esternudar y tussir a tothòm.

5.ª El vèrp intransitiu nels temps compòstos té 'l Participi invariable, en masculí singular, o 'l fa concertar ab el subjècte:

Han sortit o han sortits els mès joves a la caça del llop. Havia arribada l' hòra per èll. Li haurá caygut o cayguda mala sòrt. No li haguessen succehit o succehides aquèlles passades.

El vèrp transitiu deixa també invariable el participi, o 'l fa concertar ab la persona o objècte pacient:

Has portat o has portada pòca carga. Havíeu trobat o trobades les mules de 'n Vilarodona. Haurèm vist o vistos molts pòbles mès bonichs.

En els cassos en que está callada la persona pacient, es casi obligatòri fer concertar ab èlla el participi per major claretat:

Et pregunto de les camises si les has trobades. ¡Ne havíeu sentides may de tan frèsquas? ¡L' has venuda? No la he poguda vendre. Les hauries pogudes trobar.

Repáres l' us d' aquèx *pogut*, que pròba fins a quin punt es de gust catalá el concordar els participis ab la persona pacient. Ni es estrany, si 's considera la gran claretat y flexibilitat que dita concordància dona a la llènga. Els escriptors deuen abundar en aquèixa concordància tan etimològica (*omnia dux habeat explorata, perspecta*) y tan pròpia en semps de les llèngues nòvllatines.

6.ª Si detrás del Participi passiu de vèrp transi-

tiu ve la persona agent o subgècte de l' acció, prèn la preposició *de* (cf. el toscà *da*):

El Sr. Metge es estimat de tots com amich, respectat dels altres metges com a sabi, y alabat del Sr. Rector com a molt piadós. Una lliçó que será compresa de tots. El rèy feu un acte alabador de tothòm. Malehit dels hòmes, sia benehit de Deu.

Aquèx subgècte pòt també acompanyarse de *per*, especialment si 'l vèrp regèx ja *de* per altre concèpte:

Sou convidats a festa major per tota la família. Fou vestida de seda per sa mare y coronada de flors per la Superiora del Col·lègi.

Si 'l subgècte es un pronòm personal, pòt significarse per *de* o *per*, y pel possessiu, concertat ab el sustantiu com el Participi:

Eus ensenyaré una caixa de noguer feta de mi, per mi, o feta meva. Aquèstes perdius son caçades de o per nosaltres, o caçades nòstres. La caçòla será comprada d' ells, per ells, o seva.

§ 3.—Oracions substantives o de ser

Ser significant *estar* o *permanèixer* en un llòch, o *arribar* a un llòch o temps, no prèn atribut.

Som a Roma. Seréu a la capital. ¡Com passà el camí conversant! deseguida serèm a casa. El temps es benbé un rellòtge que may se para; tot deseguida serèm a les quatre. Bò, ja hi som altra vegada.

Tampòch prèn atribut significant *havèr anat* o *marxat* y no *havèr tornat*.

Ta mare es (ha anat) a Barcelona. ¡Encara era a Barcelona? sò es, ¡encara no havia tornat de Barcelona? Els mestres de cases son a ferne una per mi.

Si prèn atribut, aquèst indica una qualitat permanent:

L' Euquèri es bò, furiós, borratxo, alegre.

Estar, al contrari, si prèn atribut, significa un estat transitòri:

L' Euquèri *está* bò, furiós, borratxo. Després tal-vòlta *estará* malalt, tranquil, serè.

Parlant de llòch, *estar* significa estat permanent, y *ser* prescindèx de dita permanència:

En Joan s' *está*, o viu a València.-- En Pere es a Barcelona. En Justí s' *está* a la fàbrica. En Josèph es a la rovira.

Ser pòt quedar en Singular en la 3.ª persona ab subjècte Plural:

Si no fos les teves amenaces, jo estaria content. Es els teus gemèchs que no 'm deixen dormir.

Aquèixa anomalia, comuníssima en grech, la té també 'l provençal:

Pauro flor de la tepo! es ti fueio e ti gre
Que li troupèu tout l' an rousigon.
Pòbre mata de gespe! es tes fulles y grilla
Que les remades tot l' any rosèguen.

Convé notar molt la diferència èntre *ser* y *estar* en les oracions, sobre tot tocant als significats metafòrichs:

Es llest. *Está* llest. Es mòrt. *Está* mòrt. Es viu. *Está* viu. Es dèbil. *Está* dèbil. El safrá es gròch. L' hòme *está* gròch, etc.

Es un castellanisme preguntar de la salut ab la frase *¿còm está?* Aquèsta frase no merèx altra resposta que: *Sentat, drèt, o agegut....* En catalá 's pregunta: *Está bò, estèu bons? Còm se tròba? còm vos trobèu? còm está de salut?*

Fer s' usa ab Infinitiu significant casi 'l metèx que *ser*:

Aquèstos nòys fan (son) de bòn governar. Les plantes feyen (eren) de bòn vèure. Els carts fan (son) de mal cullir.

§ 4. — Oracions actives

Molts vèrps que en llatí eren intransitius, o que no solien pèndre tèrme directe de l' acció, son transitius o actius en català, y prenen el tal terme directe. Per conèixer si un vèrp es actiu, mires si s' usa en la forma Passiva. Aixís *servir*, nèutre en llatí, es actiu, perquè dihèm: *So servit, so servida, etc.*

Donchs son actius: *Favorir, aussiliar, socórrer, consentir, obehir, etc.*

Molts son actius en un significat y nèutres en altre; vg.: *Entrar, pujar, baixar, tirar, pesar, arribar.*

Entra a casa. Entra les ehines a xeploch (de *spelunca*, espluga). Tira un pòch mès, y som a casa. Tira 'l fex a terra. El fex pesa. Pésam el fex.

Les oracions de vèrp actiu vòlen el terme directe sènç la preposició *a* (V. pág. 139).

La llòca còva els polls. La gallina pondrà òus. La mestressa vendrà les gallines velles.

Pòden resòldres per Passiva:

Els polls son covats de o per la llòca. Òus serán pòstos per la gallina. Les gallines velles serán venudes per la mestressa.

Digressió. El castellá té 'l vèrp *echar* que es el mès actiu de tots els vèrps, perquè 'ls castellans tot ho *echan*, fins la Santa Missa.

Donchs, en això no 'ns guanyen mica, puig tenim els vèrps *fúmer* y *cotre* en ses très formes, mès o mènus urbanes, que son capaces de suplir tots els altres vèrps. No obstant, oportunament la bona criança repròba l' us de tals vèrps, a fi de que tot-

hòem aprènga l' especificació de l' acte pels vèrps pròpis, precisos y exactes. Per xò, sòls fem aquèixa referència per insinuar dues còses: primera, que nòstre pòble parla ab molta precisió concretant be les accions; y segona, que té idèa de l' unitat de l' acció, puig verament davant de la metafísica, còm es una la nòta del ser, així ho es la de l' obrar.

§ 5.—Oracions de vèrp intransitiu o nèutre

Son vèrps intransitius:

1.er Els quins sòlament indiquen l' existència o manca d' una còsa, còm: *Havèrhi, estar, existir, comparèixer, romandre, quedar, faltar, mancar, succehir o esdevenir, convenir, sobrar, etc.*

Aquèixos son els únichs vèrps verament nèutres, perquè la seva acció 's condensa sobre 'l subgècte fins al punt de no demanar ni admètre may un terme dirècte.

Hi ha hòmes a la plaça. Comparèx a la junta tot esmolat. Res li manca. Llavòrs esdevingué l' eclipse solar. Convé diner per viatjar.

2.^{on} Tots els d' actes naturals, còm: *Nàixer, créixer, viure, morir, gemegar, rotar, dormir, xayar, belar, piular, xiular, bramar, bruelar, rugir, miular, lladrar, buixir, girigar, refilar, esgüellar, grunyar, brunzir, udolar, xuclar, ganyolar, renillar, vedellar, cabridar, caure, relliscar, tronar, plòure, llampegar, etc.*

Aquèixos vèrps son verament actius, y sempre se 'ls pòt trobar un terme dirècte tret del seu metèx significat:

Nàixer altra vida. Morir una mòrt santa. Viure bona vida. Créixer una gran crescenda. Xayar xay. Refilar refilèts, corrandes. Plòure un bon ruixat, pluja copiosa. Llampegar fòch. Dormir un bon sòn, una bona dormida.

Es cèrt que per no repetir, vg., *girigar girichs*, *cabridar cabrits*, etc. se sòl dir. *fer girichs*, *fer cabrits*, però aquèx *fer* que traduhèx el vèrp *girigar*, *bruelar*, etcètera, pròba encara mès que son vèrps actius. Els vèrps, corresponent a nòstres idèes, participen la seva major o menor universalitat. Aixís *obrar* es el vèrp mès actiu; el seguèx *fer* que s' estén a tot quant pòt rèbre ser. Però *escriure* sòls s' estén als *escrits*, *belar* als *bèls*, etc. Per xò *escriure*, *belar*, tenen mènus activitat, però no 'ls en manca gens dintre 'l seu concèpte. *Menjar* se estén a tot lo menjable; *matar*, a tot lo que es viu.

El terme dirècte que vòl cada vèrp, sòl eixamplar-se tròpicament. Aixís se diu: *Plorar la mòrt*, *la desgràcia*, que de sí eren sòls la causa del plòr, *rotar cèba*, *òli*, que sòls son un accident del rot, *escriure papers*, que sòls son el llòch de l' escrit, *matar perdius*, que de sí sòls son una espècie de matança.

Conclohèm que 'l vèrp actiu tè sempre terme dirècte esprés o tàcit, y que la major o menor estensió de dit terme dirècte no es rahó per admètre la divisió de vèrps transitius y nèutres. Seria mellor anomenar *immanents* a *estar*, *existir* y demès del 1.er, y *transitius* a tots els altres, sia molt o pòch el camp de sa activitat.

Els nèutres de conversió, mènus *tornar*, pòrten el nòn estat ab *a*:

El vi 's torna agre. Se tornava bòig, sabi, estudiós. Parará a lèlo, a soldat, a malalt. Arribaries a sant, a general, a escombriayre al mènus.

Ítem, tot vèrp nèutre o actiu pòt pèndre Nominatius modals concertats ab el subjècte:

Visch alegre. Criden furiosos. Plòra desesperada. Mèngen afamats. Juguen divertits. Nasqué geperut, manco y vòrni.

§ 6. — Oracions reflexives

Sien de vèrp transitiu o intransitiu, es dirán reflexives sempre que l' acció surt del subjècte y retorna sobre èll o part d' èll: *Tu t' amohines* (sobre tot el subjècte). *Tu 't rèntes la cara* (sobre part del subjècte).

1.er Son sempre reflexius: *Arrepentirse, penedirse, condòldres, adonarse, atrevirse, queixarse...*

M' adono del mal y 'm queixo. Qui sòl s' aconsèlla, sòl se penedèx. Arrepentimnos dels pecats.

2.^{on} Prenen forma de reflexius molts nèutres, còm: *Eixirse, sortirse, entrar-se, anarsen, pujarsen, morir-se, afanyarse, etc.*

Ell s' ha sortit de la còlla, y se n' ha passat ab els enfal-lerats. Pugèusen a casa y anèusen a reposar.

3.er Qualsevòls vèrps actius, o nèutres que importen reflexió total, còm: *Amohinarse, afligirse, encantarse, desmayarse, aborrrirse, etc., etc.*

¿Perquè t' afligèixes y 't desmayes? Esfòrçat y animat. Guardèmnos de tot mal.

4.^{art} Qualsevòls de reflexió parcial; còm: *Sabèrsho, mirarsho, contemplarsho, rentarse* (la cara), *tallarse* (les ungles), etc.

M' ho sé no mès de mirarme 'l llibre. Es contemplá còm nevava, tot calantse l' esmorzar. Es higiènich rentarse sovint els pèus. Tállat els cabèlles. Traute la ròba usada y pòsat en de nòva.

N' hi ha de reflexius en un sentit y no reflexius en altre:

Si l' amo se 'n talèya, ja estèu frèscos. El Gil talèya les vaques. De tot se riu (se burla). Per no res riu, sempre riu. S' avergonyèix. L' avergonyí a crits.

§ 7. — Oracions recíproques o mútues

Son de vèrps transitius que tenen dos subjèctes que òbren l' un sobre l' altre. Els afixos personals *ens*, *o nos*, *eus o vos*, y *se* indiquen la mutuitat: *Nosaltres, o jo y tu ens estimèm; vosaltres, o tu y èll eus estimèu, èlles s' estimen*.

Aquèixes oracions no 's destingèixen de les reflexives, y les circumstàncies han de dir si la frase, verbigràcia: *ens estimèm*, vòl dir *cada u a sí metèx*, o *l' un a l' altre, els uns als altres*. Si les circumstàncies no ho diuen, se deu expressar: *Es menjarien l' un a l' altre de tant que s' estimen (l' un a l' altre)*. *S' enrahonen èntre sí. Els cristians no deurien may renyir-se èlles ab èlles*.

Donchs, les frases *mútuament, recíprocament, èntre, l' un a l' altre, èlles ab èlles* servèixen per fer oracions mútues.

§ 8. — Oracions de vèrps tèrcipersonals

Son de très classes:

1.ª De vèrps verament tèrcipersonals sòls usats en tercera persona Sing. y Plur.; còm: *Esdevenir, plòure, llampegar, tronar*.

Esdevingueren tàrratrèmols. Plòu aygua. Plovien llágrimes. Llampèga. Llampèguen les bromes, els ulls.

2.ª Els tèrcipersonals complets, còm *aprofitar, agradar, caldre, vagar*, que s' usen còm tèrcipersonals, o còm complets:

La correcció *aprofita* al jove. Les très lliçons *ens aprofiten*. No m' agrada de renyir. Els agradaven les nits serènes. Cal dinar. Calen braços. Ara 'm vaga (no prèn plural) d' escoltar.

Aprofitèm les, o 'ns aprofitèm de les ocasions. Sem-

blava que 'ls agradaven. No t' agrades de qualsevòl. No hi calien per res. No vagarèm en tot lo día. Jo no vago may de repetirl'hi.

Els tèrcipersonals *fer* y *havèrhi* prenen subjècte plural en Singular, podènt també estar èl·ls en plural:

Hi ha llibres que no mès ho son, perquè tenen llètres (lino, liber, litera); n' hi ha d' altres que ho son perquè deixen paladejar coneixements (liber, libo, labium). Fa feya, faria mèsos, anys que...— Hi havien moltes fruytes. Ara fan els anys que...

3.ª De vèrps complèts tèrcipersonalisats en 3.ª del Plural, o ab *se* en Singular y Plural:

Diuen que vindrèn. Compten que anèm be. No 's fa soroll. No 's diu mentides. Se dormen unes migdiades de cal general.

Si vòl especificarse el subjècte, prèn les formes del subjècte en la passiva:

Se li fan de ma ploma uns vèrsos. Se li cantaren per vosaltres festoses cançons. Se li han regalades meves unes perdius.

Prènen detrás de sí Acusatiu sènç *a* o ab *a*, segons les regles del § 1, p. 139:

Se 'us busca y no se 'us trobará. Se canta 'l Miserere. Se encén, o s' encenen les llums. Les còls se mengén ab òli. Els mòrts s' enterren o se 'ls enterra. Les maduixes se les trôba a cistells. A mi se 'm xuglen viu. S' estima a Deu còm a pare.

Be es vèn que 'l vèrp tèrcipersonal conserva sa fôrça d' activa, y perxò creyèm que no devia 'l Pare Nonell anomenarlo *Pronominat Passiu* (p. 173).

Oracions d' element indeterminat

En totes les classes d' oracions que van explicades fins aquí, pòden callarse cèrts sustantius molt usats; y l' adjectiu, pronòm o article que concèrta ab èl·ls,

queda ab una hermosa vaguetat. Sòls posarèm alguns exemples y èntre parèntesis el sustantiu que pòt haverse callat.

Pròu li 'n valla alguna (idèa) per la testa. — A cal Trumfo tot l' any la vallen magra o prima (la sardana, corrandà), y a cal Trist, no gayre grassa y ben pòch alegre.—Alguna (malifeta) n' ha fet.—Alguna (pèna) li 'n passaria al pòbre Jaumèt.—Aná molt a la seva (voluntat) o a las seves (voluntats), però un día li tocà la seva (sòrt). — Tornant a la seva, arribà a sortir ab la seva.—La (tuna) corrien d' estudiants.—La (sortida) dona cap a Martorell. — Si la (girada) dona en be, encara hi ha esperança; si la dona en mal, tant de perdut.—Ja n' has dites (còses, mentides) pròus; ja n' has fetes, contades (malifetes, històries) pròus.—Segons còm les (agulles) enfila, l' haurèm ben fregida (la truyta).—Ara sí que l' hèm feta bona (caça), si te les hans (rahons) de ta mare. — Tu pla que l' has mòrta (la llebra), l' has ensopegada (la fortuna, sòrt). —Sé que la saps llarga (la cançó), però no te les pintes (les hòres) tan felices, que ab altres amos te 'n sentirás (paraules) de pitjors.

No posèm més exemples. Tothòm sap quan de gust catalá es aquèx llenguatge elíptich, y que s' usa en gran manera sènç perjudicar la claretat. No obstant, aquèstes frases deuen registrarse en els dictionaris, perquè ab el temps podrien ferse intelligibles.

§ 9. — Oracions compòstes

Son les d' Infinitiu, de Gerundi, de Relatiu y de Partícula.

Oracions d' Infinitiu

Còsten de dos vèrps, un en mòdo finit y l' altre en Infinitiu, dependint aquèst (determinat) d' aquèll (determinant).

Els Infinitius es diuen *concertats* quant el subgècte dels dos vèrps es el metèx: *Jo desitjo vèure la curació*. Y *no concertats*, si es diferent el subgècte dels vèrps: *Jo 'us faig venir*.

A. Son sempre concertats els de:

1.er *Acostumar, solèr, podèr, no podèr, deure, haver de, tenir de, cessar de, deixar de, sabèr de*.

Hi solèm anar cada any. Podrèu esperar ma vinguda. Vosaltres sabieu de llegir.

2.^{on} Els de voluntat, còm: *Volèr, no volèr, desitjar, dalerar, basquejar de, procurar, determinar, evitar, preferir, promètre, jurar, comptar, esperar*.

Voldràs trobárnoshi. Basquejaria de ferho ab temps. Determinaren honrar el rèy y la rèyna. Promèts portarme moltes còses. Esperes arribarhi a la nit. Compto (espero) vèuret.

3.er Els d' enteniment y llènga, còm: *Pensar, sabèr, regonèixer, suposar, compèndre*.

B. No son concertats.

4.^{art} Els de sentit, còm: *Vèure, mirar, ohir, sentir, etc., y manar, prohibir*.

Veurás venir la professó. Mira lluhir els estèls al fons del mar. Ous dir missa. De cap en aquèx ròch sentirás cantar el gall de la Passió.

5.^{int} Concordats o no, prènen Infinitiu ab de: *Pregar, destorbar, impedir, pensar, dir, començar*.

Prégal de tornar l' any vinent. No 'l destorbes de dormir. Pensava de ferse un vestit. Diuen d' anarhi tots plegats. Mira de pèndreli 'l cistell. Veurèm de serhi d' hòra. Comença de marxar.

6.^è Molts altres de quietut en una feyna o de moviment per anar a èlla, vòlen Infinitiu ab la preposició *a*, còm: *Empeçar, anar, mdure, atiar, excitar, exhortar, animar, engrescar, obligar, acompanyar, menar, conduhir, portar, alçarse, ser, estarse*.

Érem a caçar. S' estava a dormir. Empeçarás a plorar. Exhòrtal a convertir-se. Atíales a venir. Acompanyem els nòys a passejar. Mèna les mules a abeurar.

7.ª Altres de moviment més actiu vòlen Infinitiu ab *per* final, còm: *Vallugar, sacudir-se, espabilar-se, desmorriarse, desvetllarse, despertar-se*.

Tot se valluga per viure. Sacutte per guanyarte la vida. La mare 's desvetlla a tota hòra per cuydar son fill.

8.ª Els de fugir, desertar, marxar, escapar-se, retirar-se, lliurar, y demès ab l' idèa de apartar dè fer una còsa, vòlen també Infinitiu ab *de*:

Fugiu sempre d' agraviar ningú. Marxá de batre a can Ginebrèda. S' ha escapat d' estudiar. Deu ens lliure de massa patir.

9.ª L' Infinitiu pòt presentar-se ab les altres preposicions:

En ser bòn hòme no s' hi pèrt. S' escusa ab no tenir diners. Convé viure sènç pecar. Parlaven sobre comprar o no comprar la fàbrica.

Els determinants dels números 2.ª, 3.ª, 4.ª, 5.ª, y atiar, excitar, exhortar, animar, engrèscar, del 6.ª pòden convertir l' Infinitiu en mòdo finit ab la conjunció *que*:

Volèm que vingues. Sabrás que t' estimèm. Exhòrtal que faça la pau ab los enemichs. No l' engrèsques que compre una bicicleta.

§ 10. — Oracions de Gerundi

Son de Gerundi present: *Amant*; passat: *havènt amat*; o venidor: *havènt d' amar*. Equivalen molt sovint a oracions temporals, condicionals, modals, causals.

El Gerundi concèrta ab el subjècte sènça declinar-se.

Tot caminant, captant y preguntant (modal), arribaren els bons pelegrins a Roma.—**Havènt** passada casi tots una mala nit (causal), esperaven el dia ab candelètes.—**Havènt** sopat (temporal), els joves demanaven cançons, responentlos el majoral: demà es dia de matines.—**Cercant** (condicional), se trôba.—El bòn vell, **havènt** de llegir (temporal), demana les ulleres.

El Gerundi, si equival a oració temporal, o condicional, s'acompanya bellament de *en*:

Cèrca y vèrca el fus tot el dia, y **en dihent** un Pare-nòstre a Santa Elèna, se m' en ve tot sòl als dits.—**En cantantli** una cançó, el teniu adormidèt.—**En mancantli** res, ja hi som, llàgrimes cara avall.—**En resant** el rosari, venen a la memòria tots els descuyts del dia.—Còm els ruchs d' Urgell, **en veyent** la carga, ja suhen.—**En havèntme** de confessar, ja 'm pòso sèrio.

Alguns vèrps, còm: *Estar, anar, continuar*, prenen el Gerundi còm complement, sènç fer oració compòsta. (V. p. 106).

Estèm llegint. Anava cantant. Continua venent-ho tot.

§ 11. — Oracions de Relatiu

L' oració que duu el *qui* o *que*, es diu del relatiu, y l' altra que tènca 'l sentit, es diu de l' antecedent.

Per la resolució, v. p. 70; anyadint aquí lo que seguèx:

1.er El relatiu còm a tal no té dificultat, procurant distingir el de persona del de còsa:

Agents, o en que el *qui, que* son subgèctes:

Qui no treballa, no menja. Qui juga, no dòrm. La santa que 'ns ampara, merèx nòstra gratitut. Els joves que ronden de nit, son l' espinà de sos pares.

Pacients, o en que el *qui*, *que* son terme de l' acció:

Senyor, el qui estimes, está malalt. Les persones que demanes, son fora desde ahir. Hèm cercat les peces que varem pèrdrè al toll. La llibertat que Deu dona a l' hòme, no es pas una llicència de pecar.

2.^{on} El relatiu agent seguint a primera o segona persona detrás del vèrp *ser*, pòt tenir el seu vèrp en la metèixa persona, o posarlo en tercera.

Jo so qui t' anyoro, o qui t' anyora, nel Sacrari dia y nit.—Vós sou l' anyell de Deu que trayèu, o que tran, els pecats del mon.—Tu ets, malaventurat, qui 't rius, o qui 's rin, de sa mare.—Sou vosaltres qui, o 'ls qui millor cantèu, o qui, o 'ls qui millor canten.—Som nosaltres qui fa, els qui fan, qui fem, o 'ls qui fem, tro-nar y plòure.

A vegades el relatiu es quantitatiu y equival á la conjunció *quan*. Va precedit de l' article *el* o *lo*, y èntre l' article y 'l *que* es colòca la qualitat que 's mesura:

Lo bona que es, no ho sabré dir.—Lo que (o quan) es bona...—Lo cofats que están de la nòta, ho dirán a sa mare.—El perillós que es passar una palanca sènça barana, preguntaho a en Xop, que hi prengué un bany.

Repetim la ja indicada (pág. 72) preferència del relatiu per quedar-se indeclinable e indicar el seu cas, número y gènre pels afixos verbals *en*, *li*, *n' hi*, etc., o pels demostratius y la corresponent preposició:

La peça que 'n (de la que) tallen un troç, no 's diu sencera. L' hòme que li (a qui) manca un braç, es man-co. La minyona que n' hi (a qui) donen mès soldada, guanya vuyt pessètes. La lliçó que 'l mètstre la esplica be, no 'ns còsta gayre. Els nòys que (a qui) tothòm els crida, s' aborreixen. Hi ha molins que tota l' ayga es per èlles (per qui es tota l' ayga).

§ 12.—Oracions de Partícula

Les resolèm senzillament posant exemples per l'ordre de les partícules de la p. 127.

Comparatives

Còm, o aixís còm somriu la flòr al primer bes del ventitjol de primavera; aixís a mos ulls somrigué als primers anys l'esplanada fantasiosa de la vida. Tant còm me feya gran, s'esvania aquèlla illusió de miratge. De manera que resultaven arenals estèrils els somiats jardins. Havèu vist el Pere, tal es còm era. Feç segons te mane la consciència, y en les còses indiferents feç segons vèges.

Condicionals

Si y si no prenen el vèrp en Indicatiu o Subjuntiu.

Si t' escolta, amonéstal; sino, déixal fer. Si hi era; ¿per què no 'l convidaves? Si no l' hi vas vèure, segur que no 't va fer tal encàrrech. Si ja havia sopat, ¿per què no se n' anava a dormir? Si temesses a Deu, el serviries. Si Roboam hagués cregut el consèll dels vells, no hauria perdut el règne d' Israèl. Si no trobésseu pex a la Boqueria, anèu al Born.

Vulgarment (y no en poesia tan sòls, còm vòl el P. Nonell, p. 110), en Subjuntiu els dos temps d' Imperfet y Plusquam. pòden callar el *si*:

Fesses una acció bona, no 't rependrien. Haguésseu cregut la mare, ara no ploraríeu.

El *si y si no* que en catalá antich, llatí y toscá (*si venies, te videbimus; si viendrai, te verremo*) prenen el Futur Imperfet, no 'l pòden pèndre may en catalá actual: **Si** *vens* (sia ara, sia després), *te veurèm*.

Les condicionals *mentres o mentres que, ab tal de*

que, a no ser que, a menos que vòlen el vèrp en un dels quatre temps de Subjuntiu:

Mentres tingues bons companys, seràs bè. **Mentres** que hi haja pensat, no tinguerà cuydado. **Mentres** vinga anit, no se li pòt renyar. **Ab tal de** que haguès tingut armes, no s' havia de rendir per res. **A no ser que** Deu se n' apiade, la malaltia no té remèy. May èll hauria cambiat aixís de pensar, **a menos que** l' enganyessen, com verdaderament l' han enganyat.

Les restants *a, de, a no, de no, ab tal de y a menos de* vòlen el vèrp en Infinitiu:

A serhi 'l Generalíssim, no podíem perdre. **De** trobárnoshi tots dos, ens hauria fet altra rahó. **A no** plòure, aviat les viandes patirán secada. **De no** separarlos oportunament, aquells dos galls s' haurien desgraciat. **Ab tal d'** anar al Cèl ¡què li importa al cristiá tot lo altre? **A menos d'** explicárlsho molt clar, els nòys no ho entenen.

Encara que, ab Subjuntiu, y 'l Gerundi sòl, fan també oracions condicionals:

Encara que sapigués el camí, no te l' ensenyaria. **Venente** la finca del castell, podrás pagar tots els deutes.

Causals

El sabi conèx a Deu, perquè sap estudiar les seves òbres. **Ja que** no tinch fòrces per treballar, demanaré a Deu resignació per sufrir. **Pus, o pux, o puig** arribáren, **o pus que, o pux que, o puig que** arribáreu tart, vos haguèreu de menjar les sopes frèdes, y encara bon gòig. Tot hòra que sou aquí, feu una visita a vòstre germá. Plorava 'l piadós jovenèt, car (antiquat a Catalunya) sos pares s' oposaven a sa vocació.

El per ab Infinitiu es causal, si no es final: *L' han castigat per fe' 'l bot.*

Les partícules causals rares vegades vòlen el vèrp a Subjuntiu, y llavors equivalen a *encara que*.

Perquè haja estat el més desgraciat, no perxò l'havèu d'oblidar. **Perquè** fos el menes favorit de la naturalèsa, no l'havèu de mirar còm a foraster en la família.

Finals

Per y de (a fi de, ab intenció de, per amor de)
vòlen el vèrp a Present d' Infinitiu:

Tenim fruyta per vendre. Estudia per descobrir la direcció dels glòbos. Ha comprat ròba a fi de ferse un vestit. Estalvien l' últim maravedís per amor de tenir una poma per la sèt. Van y venen per fer negòci.

Perque, a fi de que, per amor de que vòlen el vèrp a Subjuntiu:

Aconsolèu la nèna, perquè no plòre. Li feyen por, a fi de que al fosc no sortís de casa. L' avisaven per amor de que no prenguéss mal en lo pas del Pirinèu. Me fan cuynar, a fi de que ja ho haja fet, quant anaré ab amo.

Temporals

Al moment, a l' instant, al temps de vòlen el vèrp en Infinitiu:

Al moment de caure la primera pedra y fer el primer trò, era lluny de les cases, y 'm so xepugat a la barraca del Puyt. ¡Quin altre horitzó s' estendrà als ulls de l' hòme, a l' instant de morir! Al temps de segar, les cigales diuen a l' assedegat garber: *segasegasega*.

Totes les partícules de temps ab *que*, y *quant*, y *mentres* y *totjust*, prènen el vèrp en qualsevòl temps d' Indicatiu o Subjuntiu:

Aixís que l' alba riallera torna cada matí a la tèrra l' esperança, l' alegria y la dolça emoció; es deslliguen tots els vivents dels braços malastruchs de la nit y corren a gosar les benediccions del dia. Així quant l' ànima ansiosa romprà la fosca presó del còs, correrà a viure en l' etèrna mansió de la llum, de l' ordre, de

l' armonia. Desde que sent l' hòme l' encís de la veritat, l' encant de la combinació, y 'l mistèri y l' infinit en les òbres de Deu, sent tedi per les vulgaritats de la vida, y treballa per consciència, no per vanitat o ilusió. Tot just havia presa per companya la felicitat, encara no érem a la nit del primer viatge, que ja 'm deixá; còm si sòls m' hagués tret de casa, per entregar-me a l' àngel merlènch de l' infortuni en les mès feréstegues afraus de la vida. Ab pròu feynes tingueren mos ulls llágrimes suficients per ablanir ma pèna, quant conequí l' engany. A casa, sempre que vulgues, tens la porta obèrta. Pòsalin fins que diga pròu. Desde que, o de des que, d' ençá que o de desençá que comparo 'ls hòmes ab si metèxos, me sèmblen molt mesquinèts. Mentre a les grans ciutats l' hòme viurá aixís aturidit per mil impressions, agitat y vertiginós còm màquina que ròda, crenré que l' hòme es mès hòme en les viles, pòbles y masos. Quant Deu vòl, de tot vent plòu.

El Gerundi es sovint (V. p. 155) una oració temporal, y advertim que davant del participi *acabat*, a causa del molt us, se sòl callar el Gerundi, fins que pòch a pòch *acabat* se convertirá en advèrbi de temps:

Acabat de sopar, vindrèm a passar la vetllada. En acabat de plegar de la feyna, mellor es anàrsen a casa deseguida. Se suplèx: Havènt acabat y en havènt acabat.

Les oracions de temps se espresen també per la preposició *a* y l' Infinitiu o un verbal ab l' article:

Al tornar de Murvedre a València, hèm vist a l' esquèrra el gran Santuari de Nòstra Senyora de El-Puig. A l' arribar a la vila, ja era pòst el sòl. Ens hèm agenollat, al passar un sacerdot ab el sant Viátich. A l' entrada de fosch, sortiu tots cap al Llobregat. Al cayent de la tarda, sortirèm a caçar.

Els verbals no sempre prènen article, y fan frases de temps ab la *a* molts altres nòms:

A trènc d' alba. A la sortida del sol. A la migdiada. A mija tarda. Als primers, als últims de mès.

L' acertat us de les partícules y preposicions en l' oració caracteriza els bons parladors y 'ls bons escriptors. Però, deu posarse gran empènyo en apèndre y penetrar el valor de les partícules y preposicions que son còm les artèries per hont cercola 'l sentit, y 'ls camins que recorre l' idèa davant de l' enteniment.

En el Capítol sis afegirèm doctrina interessantíssima sobre algunes partícules.

SEGONA PART

Us de les parts de l'oració

---

§ Preliminar. — Repetició de paraules

La repetició de paraules es comuna a totes les llengües, però 'l català 'n fa un us considerable.

Pòden repetir-se 'l substantiu, l' adjectiu, el pronom, el verb, l' adverb, la conjunció y l' intergecció.

La repetició augmenta, o distribuëx, presentant la cosa o l' acció en dos parts o en dos moments successius.

Es molt comú que ja la paraula estiga formada per repetició, vg.: *bár-bar-a, ra-ra, ca-ca, fo-fo, pa-pa, pò-pa, pi-pa, pu-pa (nè-na), ba-ba, bò-ba, tin-tin* (cf. *tin-tin-nabulum*), *zum-zum, zum-zada, zich-zach*. De mòdo que ja la sola paraula aixís formada impòrta certa distribució de moments en el temps, o de punts en el llòch.

Repetició del substantiu:

Gira 'l torn, y l' ayre sota les mans del terricer infla cantis y cantis del matí al vespre. Tras la Ròca de Castellar trobarèn ròchs y ròchs en aquèlla caròta immensa. De casa en casa. De cap a cap. A la vòra vòra. A la vòra vorèta.

Repetició de l' adjectiu. Se repetèixen especialment els monosílaps:

Eus dich que aquèt vi es bò rebò. Era zich zich còm un naparrèt. El Joanèt es prim prim còm un fidèn. Es fi fi còm una sèda. Es lleja lleja còm un pecat.

Vèges en la pág. 121 la repetició adverbial de l' adjectiu:

Es menja 'ls cargòls de viu en viu. Se draga les fruytes de vèrt en vèrt.

Repetició del pronòm:

Qui prèn una taula, qui un banch, qui una cadira, qui 'ls cartells... Un moment després tot el material d' escola estava de viatge. De sis en sis. De vint en vint. De tant en tant. Tu tu ho has fet, no t' excuses.

Repetició del vèrp. Se repetèx seguidament o separat per un *que*:

La fantasma apareixia al captart a la plaça. Era de primer xica xica còm una donèta. Però, fillèts, a tòch d' Ave Maria s' estira, s' estira fins que es alta còm un campanar. Galopa, vaquer, galopa que galoparás... —¡Hopa! hopa—aixís li feyen els esclopers vèrts. Corrent corrent, al fi s' atrapa.

Repetició de l' advèrbí, o mellor, advèrbis per repetició:

De lluny a lluny. Piano piano. De llarch a llarch.

Repetició de la conjunció:

O mòrt o viu ne surtirá. Ara content ara felló. Ja ho digues, ja t' ho calles.

Repetició de l' intergecció:

¡Ay ay! sí que val la pèna. ¡Caram caram, què vas depressa!

Repetició suplèrta. Quant la paraula es molt usada, avegadas no 's repetèx podèntse repetir. Tal fan les separatives o y ni:

Bò o dolent ne tinch a casa, per o bo o dolent. No n' hi ha al mercat de vèrt ni de sèch, per ni de vèrt ni de sèch.

CAPÍTOL PRIMER

Us de 'l nòm

---

§ 1.—Us de l' article

El catalá usa molt l' article per determinar. Nòtes la diferència entre:

Vull el pa y vull pa. Prènc la medecina y prènc medecina. Venen els hòmes y venen hòmes. Es dolent y es el dolent. Es nòu y es el nòu.

Al contrari del castellá acadèmich, el catalá acompanya sempre 'l nòm pròpi de persona ab l' article:

El Joan y la Francisca dos hòns casats. El Miquèl y 'l Cinto eren amichs d' infància. El Minguell (*dominicellus*) era hòn company.

Dòn, Fra, Mossèn y sant esclònen l' article dels nòms pròpis: *Dòn Lluís, Fra Ansèlm, Mossèn Pere, Mossèn Isidro, sant Guillem, santa Quitèria.*

Però en plural, o ab altre calificatiu (inclòhent en la regla el nòm de *Deu, Jesús, Maria Santíssima*, sènç article en altre cas) prènen article:

Tots els mossèns Joans. Els sants Innocents. El hòn mossèn Simón. La gran santa Terèsa. El hòn Deu. L' adorabilíssim Jesús. La piadosa Verge Maria.

Prèn article l' apelatiu (sustantiu o adjectiu) que 's convertèx en pròpi per antonomàsia: *L' Apòstol*, per *Sant Pau*; *l' Orador romá*, per *Ciceró*; *el Sabi*, per *Salomó*.

En catalá no 's pòt dir, vg. *Maria la Lleja*, sinó *la Maria lleja*, *el Xèsch vòrni*, *el Pere pastor*.

No admèten l' article els nòms pròpis de persona estrangers, còm: *Noè, David, Aristòtil, Plató, Ciceró, César, Dioclecià, Miquèl Àngel, Fénélon, Bossuet, Calderón, Cervantes*. Si dits nòms se prenen per significar les òbres de tals persones, pendrán l' article: *Llegèsch el Fénélon, el Cervantes, el Tasso, el Dante*; còm també 'l prenen els nòms de persona que fan de títol de ses òbres, còm: *Llegèsch el Telémach de Fénélon, admiro 'l Moysès de Miquèl Àngel*.

L' article exercint de demostratiu, suplèx nòms molt ocurrents, còm *fill, filla, natural de, espòs, espòsa, joves, hòmes, dònas, etc.*, y regèx Genitiu:

La del Pere. Les de 'n Joán. Els de l' Agna Maria. Tots els del pòble. Els de Manrèsa. Les d' Esparreguera; per la filla o dòna del Pere, les filles de 'n Joán, els fills de l' Agna Maria, etc.

Els nòms pròpis de llòch no sempre 'l prenen. Se diu molt be: *la Sardènya, la Sicília, l' Espanya, la França, l' Amèrica, l' Aragó, les Balears, L' Uruguay*. Però no 's diu, v. gr. *la Catalunya, la València, la Mallòrca, l' Andòrra*. No obstant, tenint qualificatiu, també aquèts prenen article: *La València d' ara val més que la d' avants. La somiadora Mallòrca dorm al bressolèig de les ones*.

Els pròpis de ciutats, viles y pòbles no 'n prenen, a menos que 'l duguen inseparable:

Berga es frèsc y regalada còm un jardí en flor. Olòt es un edèm que cent montanyes dalèixen plantades al seu entorn.— El Pont, La Pobla, La Salsa, L' Atmetlla, La Coromina, La Nòn, La Vedella, Els Torrents, El Cayre, El Ferròl, La Mèca.

Els nòms pròpis de rius el prenen sempre: *el Sègre, el Besòs, l' Onyá, el Tèr, el Fluviá, l' Èbre, el Túria*. Però 'ls nòms que prenen el riu còm a' distintiu, li prenen l' article: *Ull de Tèr, Font de Sègre, Sant Feliu de Llobregat, el Vilar de Cardoner*.

Alguns pròpis de montanyes van sempre ab article. *El-Montseny, La-Maladèta, La-Mòla, El-Togal, L'-Empalomar, El-Sija, La-Quar, Les-Espòses*. Altres no 'n prenen sinó en Nominatiu: *El Montserrat, el Puigmal, son] alts. Vinch de Montserrat. Dinarèm a Puigmal*. Altres no 'n prenen may: *Pedra-forca, Foradada, Ròca-tùla, Ròca-sansa*.

L' article si acompanya nòms de diferent gènre o nombre, 's repetèx per cada un:

Els aucells y les mates alegren el bòsch. El cèl y la tèrra parlen de Deu a qui entèn sa llènga. La lluna y 'ls estèls eren còm entelats o enllaganyats a la vesprada, y 'l pare deya: Sembla que plourá.

Però si venen seguits varis sustantius del metèx gènre y nombre, pòt pèndre article el primer sòl, còm: *Les sèrres, valls y planes de Cerdanya son un primor. Per la vòstra mòrt y passió*.

Si varis adjectius acompanyen un sustantiu, sòls té article el primer, a mènus que 's vulga cridar l' atenció sobre cada un: *La gran, fèrtil y hermosa Plana de Vich. — L' admirable, el misericordiós, l' omnipotent Deu de cèls y tèrra*.

L' article s' usa algunes vegades en Vocatiu:

Vina, lo meu fill. L' ùncle, portèusemen, si us plau.

A vegades s' usa per indeterminar y anyadir gràcia:

Li ha fet les mil bruixeries. Li ha dit les mil pestes.

Les indicacions de temps còm estacions, mèsos, dies, hòres y parts del dia sòlen dur l' article: *A l' hivèrn. Pel Maig. A les quatre. Al matí. A la tarda*.

L' article masculí *el*, lo fa ab que una frase en que sèmbra que concèrta ab un adjectiu masculí o femení, singular o plural; no obstant, no es sinó l' antecedent del *que*, y l' adjectiu concèrta ab el subgècte:

Pel o per lo gran que es, té pòch sèny, per lo dolços que son els préssechs, del ben-parlada que era, ab lo lles-tes que serán, per *pel que o per lo que es gran*, etc.

Aixís la concordància es ben regular. No 'ns va be l' interpretació que a tals frases dona 'l P. Nonell, pág. 123. (Vide pág. 157). També sènç article fa 'l que frases semblants suplint *tan*: *De brut que era, de per- rillosos que son, de cara que la vènen*, etc., per *de tan brut que era*, etc.

Article de tractament

Els nòms, sobrenòms y renòms de persona en el singular pòden deixar l' article definit, y pèndre 'l de tractament (V. pág. 62):

En Joan diu a na Lluïsa. En Soler y 'n Pi s' ho em- prengueren. En Milhòmes tot ho arriscava. N' Estifella res deixava sencer.

En especial es elegant acompanyar ab aquèx ar- ticle el nòm dels autors d' òbres:

Un quadro de 'n Llimona. La Caritat de 'n Verdaguer. Musica de 'n Candi. El Colom del mòll de Barcelona es dibux de 'n Buygas.

En catalá/ningú 's pòsa 'ls dos nòms de casa. Se esceptuen els qui 'n tenen un de monosíl·lab, o tots dos, vg.: *Durán y Bas, Pin y Soler, Mas y Vidal, Pi y Olms*. Fòra d' aquèx cas, en que 'ls dos sobrenòms formen còm una sola paraula, y del cas en que hi pogués havèr confusió; la modèstia y l' economia no 'n permèten dos, còm molt mènus permèten pèdras en genealogies posantse *de* o *des*.

Article indefinit

L' article indefinit *un, una*, presenta un o varis indivíduos d' una espècie sènç determinar quin, ni quants:

Troví un hòme xich còm un nano. Hi ha plantats uns cartells y corren unes notícies.

Avegades es enfátich:

Fa una cara y uns ulls que vágans Deu. Es un sabi.
Conta unes històries que no te 'n cansaries may.

Avegades val per un tal:

Hi havia un Pratderèy y unes Cammassanes, per un tal Pratderèy, etc.

Acompanyant numerals cardinals, significa *pòch més o menos*.

Uns très mil hòmes de pèu y uns dos mil de cavall.

Acompanyant adjectius, interpòsa necessàriament un *de*:

Prènne un de xich, una de gròssa, uns de vells, unes de xafades.

Si algú volgués tráuren el *de* a la castellana, vèges quin sentit li donaria tan diferent:

Prènne un xich, una gròssa, uns vells, unes xafades.

§ 2.—Us del nòm sustantiu.

El nòm sustantiu per més que destinat a significar la sustància o essència de la còsa, s' ha hagut de pèndre de les operacions y qualitats de la metèixa còsa que eren conegudes, y per xò tot nòm sustantiu en son origen ha estat adjectiu, participi y vèrp: Aixís *Deu*, de θεός, equivalgué a *videns*, el qui vèu; *hòme*, de ἄνθρωπος, a *metiens*, el qui mesura, pesa o pensa; *fill*, de φίλος, a *amat*. *Mox* (gat), *moixó*, *moixolí*, *mossòl*, *moixetà* (esparver), *moixera*, *moixeró*, *mossolera*, *molça*, etc., vingueren de *mulsus*.

Per xò encara molts del grech y llatí els usèm còm adjectius y còm sustantius, vg.: *Práctica*, *retórica*, *poètica*, *ètica*, *lògica*, *dominica*, *moral*, etc.

Per xò dintre del metèx catalá molts adjectius fan a cada pas de sustantius, semblantnos tan més sustantius quant els veyèm ab més freqüència sepa-

Vilar de Coma, El-Sunyer de Valldepèrès, Les-Planes de Besòra, El-Puig de Capolat, El-Lladó de Puigreig, Les-Feixes de Coaner, Les-Eres de Gardilans.

Si dites cases ademès eren de gran importància, no prenen ni article:

Palá de Torruella, Palá de Coma, Montanyá de Navès, Montanyá del Plá, Vilella, Selvans (cf. Selvá, *silvanus*, no Salvá).

No sé si ab pròu datos, pènsó que antigament el títol de *Oa 'n*, *Oan* o *Oam* se donaria a cases bones y 'l títol de *ca 'l*, *ca la*, etc. a les cases humils. Y nòto que no hi ha cases ab títol *ca na*, perquè 'ls hòmes distingits en l' avior no 's deixaven imposar com els generosos d' ara, que deixen batejar les viles *Vila Ramona*, *Vila Dolors*, *Vila Neus*, *Vila Hilda*..... Ho farán per la concordància; be que 'ls antichs la trobaven també, dihent: *Vil-alta*, *Vila-rasa*, *Vila-púdua*, *Vila-jusana*, *Vila-franca*, *Vila-johiga*, (de Jovis, Júpiter), o empleaven la regència: *Vila d' olms*, *Vila de munt*, *Vila de vall*, *Vila de cans*, *Vila de cavalls*, o la aposició: *Vila-saló*, *Vila-riu*, *Vila-cireres*.

§ 3. — Us de 'l nòm adjectiu

Per sa concordància, vide pàgina 137.

Molts adjectius s' usen com substantius suplintes 'l substantiu ab qui concòrten: *Drèta*, *esquèrra* (sup. ma), *venir pel* (camí) *drèt*; *aprènch el francès*, *el castellà* (idioma, llenguatge); *mès m' agraden el blanch*, *el vèrt*, y *el morat que 'l nègre* (color); *anèm a la bona* (manera); *estar als últims* (moments); *la pastoral*, *la Encíclica*, *la circular* (carta); *la segrèta* (oració, cambrà). Moltes vegades no es fácil suplir el substantiu que doná origen a la frase: *Estarne a les curtes* (pallètes? dates?); *a la curta* o *a la llarga* (pallèta? data?).

L' adjectiu val per substantiu, designant una classe o condició de persones tota entera: *El català, els gironins, les barcelonines, el pòbre y 'l rich, els sabis y 'ls ignorants, els pagèsos, els ciutadans* (sup. hòmes, dònes).

Val també per un sòl individu de qui 's' ve parlant: *Entrà l' Agnès a ca l' apotecari. La massa ben pensada deixà la cistella a la porta, y... Entrà el Tòn al Col·lègi, y 'l tonto no 's recordà de la porta.*

L' adjectiu que fa de substantiu, pòt pèndre altres adjectius: *El sabi supèrbo es despreciat. El pòbre humil y laboriós es estimat.*

Els següents adjectius de molt us van davant del substantiu: *Bell, bò, galán, gran, dolent, mal, pur, sant, trist.*

N' hi ha un bell rèim, una bella còlla. Es una bella diada. Fa una bella estona. Ne vòl un bòn tròç, un bòn xich. Li convé una bona pel·liça, unes bones estirades d' orèlla. No esperes més galana ocasió, puig fa un galán temps. No es gran còsa. Gran peça deuria ser. Fa un gran sòl. Es un dolent treballar. Un mal anar. De pur gandul jeya tot lo sant dia. Son pures ganes de posar mal. Ne trech les tristes caixalades y algún regany. Trist aprenent, ¿què més puch esperar d' aquest sant hòme?

Els anteriors adjectius colocats detrás del substantiu, son adjectius ordinaris, variant bòn xich de significació:

Cull la fiòr més bella. Vèus aquí un rèy bò. Ja es hòme gran y fet. Fas una òbra gran. Es un plaher pur el servir a Deu. Som a la Semana santa. Seria per ell una hòra trista.

L' adjectiu singular, substantivat en terminació masculina y article masculí, té sovint sentit abstracte y pòt regir de:

El car es barat, y 'l barat es car. El dolent de la poma podria ferte mal. Li esqueya pròu aquèll nègre d' ull. L' esverat de ses mirades donava a entendre que s' hi trobava foraster. El fosch de la nit l' havia espahordit. Lo llest de sos moviments y lo melòs de sa vèu li valia molts quinzèts.

El substantivat abstracte:

1.er Pòt estar en tots els cassos ab article, o sènça si no es subgècte:

Hi ha de tot, bò y dolent. Una còsa es el llarch, altra l' ample. Res de bò. Sempre van pel bò y millor. En aquèlla fira hi trobarèu car y barat, gras y magre. No 'm donèu dolent per bò.

2.^{on} Pòt acompanyarse de l' article indeterminat:

Té un nègre de mòra. Un lleig molt fastigós. Un vèrt clar còm de cirerer.

3.er Fa advèrbis:

Ho representen al viu. No ho sé de cèrt.

L' adjectiu prèn també 'l de sempre que s' usa a mòdo d' intergecció, o s' acompanya de l' article definit o indefinit:

Feliç del Joan, que ho ha ensopegat. Tristèta de mi. Desgraciat de l' hòme que no tem a Deu. Malaventurats dels ríchs que no tinguen compassió. Tristes de les ànimes que caminen a l' incèrt cap a una vida que totes vòlen viure.—La traydora de la vella si 'ns veyà perllí, llençava la becada y se n' anava a reftar lluny del niu. Un bò de xicòt va, y li escudella tot; llavòrs la reganyosa de l' àvia, no 'n volguèn més de reguignar y de sacramental. Una llenguda de minyona digué al bòn frare quisaplos penjaments. Les xarrayres de les mallarèngues per son cantar rítmich s' anomènen *príma-véres*, *xítza-rrélles*, *títi-pélles*, *pímparríns* (provençal), y algú 'ls fa dir *pítja-Pére-pítja-Pére*.

L' adjectiu bò, aixís indeclinable per economia a causa de son contínuo us, s' ajunta a altres adjectius, participis y gerundis mitjansant una y:

Pòsa les canyes aquí bò y arrimades a la parèt. El passa Sègre frèch a frèch de les cases bò y llepantne els fonaments. Pòsal bò y adormit al bressòl. Bò y arribats de nòu feyen visita d' inspecció de tot el pòble. Bò y rodolant bòfies y cataus endins, retrucant a cada ensopogada, no n' asustá pòchs de ratpenats, còtils, escarbats y altres habitants de les fosques y del rellent.

Avegades bò se declina seguint el gènre y nombre:

Aixís bona y asseguda ja 'n farás de feyna (irònich). Aquí tens les còls, y bones y rentades tírales a l' olla.

§ 4.— Graus de l' adjectiu

Adjectiu absolut (V. p. 57). Prèn graus indefinits desde el més petit diminutiu (V. p. 43) fins 'al més gròs augmentatiu, podènt encara modificar cada grau pels adverbis *ben, fòrça, molt, re, pròu, be pròu, de valent, de vères, d' allò més, quisaplo, còm ell sòl*.

Vèus aquí un àngel ab un cap bonich, boniquèt, bonicó, bonicòy, bonicòt, bonicaç, boniquíssim; cap ben bonich, fòrça bonich, molt bonich, rebonich, pròu bonich, be pròu bonich, bonich de valent, bonich de vères, bonich d' allò més, d' allò més bonich, quisaplo bonich, bonich còm ell sòl.

En llòc de *bonich* pòses ab els adverbis qualsevòl altre grau. No obstant, cal advertir que 'l grau en *íssim* no admèt sinó el *re*: *Un cap reboniquíssim*.

Ademès se fan locucions intensives:

1.er Repetint la paraula (V. p. 163): *Vòlta que vòlta, de gom a gom, fil per fil, de vèrt en vèrt, curt curt*.

2.^{on} Ab l' unió de nòms d' idèes unides per semblança, coexistència o sucesió:

N' hi ha per anys y panys. Tencar ab pany y clau. Arrencat de sòca y arrel. Díguenli clar y nèt. Vestien de lo bò y millor. Sa y alegre.

3.er Per mèdi d' un sustantiu que significa multitut, abundància, misèria, activitat o tria:

N' hi ha un poder, un femer, un podrimer, la mar, l' alçada d' un campanar, un munt, una montanya, una feredat, una misèria, una poquedat, etc.— Fa una pila de dies, un munt de temps, un ramat d' anys, un grapat de setmanes. Hi cremen una munió de ciris. Hi valluga un formiguer de gent. Un eixam de canalla, una ardat de criatures. Un espetech de musica, de campanes. Un esclat de visques, de xiulèts y alarits. Una pluja de pedrades, de bales. Un may parar de llampegar, o de llampèchs. La flòr, o 'l florèt del jovent. Una tempestat de confits.

4. art Per mèdi dels adjectius *bò, bell, gran, galán, pur, sant, trist y tot*, precedint al sustantiu (V. p. 173).

5. nt^a Per mèdi de *quin, què, si, be, pròu, no... pòques, no... pòchs ni gayres*.

Quina pena! Què gent! Què hermós! Si treballa, val-gans Deu. Be l' amanyaga, però ca. Pròu me l' estimo. No 'n fas pòchs de gemèchs. No 'n sabia pòques ni gayres de còses de la guèrra.

6. ò Per mèdi de *tot, còp de, ne o en, vinga ab vèrps*:

Tot es festa. Tot son cançons. Còp de jaure. Còp d' estudiar. ¡En volèn de gent quièta! Ell vinga (fer) disbarats y apenar la seva mare.

7. ò Donant a la frase un valor indefinit ab locucions, còm: *Deu (ho) sap, quisaplo, un sens fi, un may acabar*, o ab cèrts numerals que l' us ha consagrat a l' indefinit:

Ferse la primera pesseta. Deu sap lo que guanya (el Gil). Una visita de primera. Mès de quatre. Donarse vintiún plèr. Dirli quaranta vegades. Li diu a dotzènes de mentides. Un sopar de l' u, de misto.

8. ò Per mèdi de modismes que indiquen plenitut d' una mesura:

Dipòsit plè fins a vessar, a sobreixir, a sèny. Can-sat de vèurel fins al cap dellá. Plè fins al cap de

munt. Mòll fins als òssos. Armat fins a les dents. Un tip d' esperar. Un fart de córrer.

9.º Per mèdi de tot objècte que es estrem en sa espècie, sia per be o per mal:

Fershi la barba d' òr. Una campanya de general. Caminar de tortuga. Un temps del diable. Un dia de Deu.

10.º Moltes expressions sobre l' estat de la persona son intensives, perquè tal es l' estat a que 's referèixen: *no cabre a la pell; fer veure 'ls ulls verds, les estrèlles; eixir de pullaguera; fòra de test; caure a l' ull; tenir lo còr robat; roncar les tripes: donarse a les àligues; traure fòch per los caixals; sofri' 'ls sèt calzes d' amargura; esperar ab candelètes o ab un palm de dents; tenir les dents esmolades; tenir un budell vuyt; fins a perdre l' alè; treballar a desdir; mòrt de sòn; caure l' ànima als pèus; fer cara de très deus; fer cara de prunes agres, de pásqua; ficar la olla gran dintre la xica, tirar la casa per la finestra, etc.*

Adjectiu comparatiu. Presenta très graus fonamentals (V. p. 57). Les còses que éntren en comparació, son dos objèctes, còm: *el rèy es mès rich que 'l vassall; o dues qualitats del metèx objècte, còm: la plaça es mènós ampla que llarga; o dues qualitats de diferents objèctes, còm: Es mès enganyador el vici, que atractiva la virtut, per qui no la conèx.*

Grau d' inferioritat. S' expressa per *inferior a.... en, o per mènys o mènós..... que, o el mènós..... de.*

El llop es inferior a la guinèu en astúcia. El llop es mènós astut que la guinèu. No vulgues ser el mènós despèrt de la família.

Aquí hi pertanyen també *pitjor y menor que.*

Grau d' igualtat. S' expressa per *igual a... en, o tan... còm:*

El rèy es igual al vassall en la humanitat. No som tan sabis còm Salomó. Pòrtat tan sàbiament còm ton germá.

A vòltes fins l' intensiu en *íssim* se iguala: *¿Es tan pèssim còm diuen? No serà tan llarguíssima còm supòses.*

S' usen vulgarment un gran nombre de comparacions d' igualtat callant el *tan*: *Ets (tan) aixarit còm un pèsol.* Vèusen aquí una mòstra:

Comparatius d' igualtat

A

Adormit còm un sòch.
Aixarit » un pèsol.
Ajogaçat » un cadell.
Alegre » una primavera.
» » unes pásques.
Alt » un paller.
» » una perxa.
» » un Sant Pau.
Amarat » una esponja.
Amorós » un guant.
Arrugat » una vella.

B

Blanch còm una satalia.
» » la neu.
» » un borralló de neu.
» » la parèt.
» » la llet.
» » un glop de llet.
Blau » un mataparent.
» » un cèl.
» » un fetge.
Bò » un pa.
Bonich » un Angel.
» » un serafi.
Brillant » un sòl.
Briós » un cavall.
Brut » una aranya.

C

Calent còm un fòch.
Car » un fòch.
Carregat » un ruch, o ase.
Clar (mès que) còm l' ayga.
» còm un cristall.

Clar còm la llum del dia.
Cobart » una guilla.
Cobart més que una llebra.
Cohent còm una cèba.
» » un fòch.

D

Dejú còm el dia de nàixer.
Delicat » un lliri.
» » un senyorèt.
Despèrt » una llebra.
Dolç » la mèl.
» » una brèska.
» » unes brèsques.
Dormidor » una marmòta.
» (mès) que 'l guix.
Drèt còm un ciri, còm un pal.
Dur » u ròch, » una pedra.
» (mès) que un bronze.

E

Espès còm una argamassa.
Esquèrp » un gat fer.
» » un gat vell.
Estirat » un rave.
Estrèt. » una fulla de pi.
Estufat » un indlòt.
» » un pahò.

F

Fi còm una sèda.
Fer » un lleó.
Feixuch » un ase mòrt.
» (mès) que 'l plom.
Fidèl còm un goç.
Flach » una caramuja.

Frèsch còm una ròsa.
 Frèt » un gèl.
 » » un marbre.
 » (mès) que 'l glaç.
 Fort còm una ròca.
 » (dur) còm un ròch.
 Fos còm una candèla cap per
 [vall.
 Fosch còm una gola de llop.

G

Garlayre còm un picarol.
 Gras » un teixó.
 » » un pòrch.
 Gròssa y grassa còm una vaca.
 Gròs còm una casa.
 Gròch » una cera.
 » » un cafrà.
 Gurmant (mès) que cap pahe-
 [lla.

I

Inflat còm un bot.
 » » un odre.
 Innocent » lo qui no hi es.

Ll

Llarch còm un sant Gem.
 » » un sant Pau.
 » » una Quarèsma.
 » » un dia sença pa.
 Llarder » una mustèla.
 Lleig » un pecat.
 Llèst » una sargantana.
 » » la vista.
 » (mès) que un llamp.
 Lleuger còm una dayna.
 » (lleu) còm una palla.
 » » » una ploma.
 Llís còm una anguila.
 Lluhent » un mirall.

M

Magre còm un gaig.
 » » un diòus sant.
 » (mès) que la Quarèsma.
 Mòl còm un xop.
 Morat » una mòra.
 Mullat » un pex, un bacallà.

N

Nègre còm un corp.
 » » una pèga.

Nègre còm una sutja.
 » (mès) que un pecat.
 Nèt » una patèna.
 Nuu » Jesusèt.

P

Pacient còm un Jòb.
 Pansit » una figa.
 Parlar » un sabí.
 » » un Seneca.
 Passàrsela còm un reyetó.
 » » un príncep.
 » » un general.
 Pelat còm un jonch.
 » » un nap.
 Pelut » un os.
 Piquent » un pèbre.
 » » un bitxo.
 Pla » la ma.
 » » lo palmell de la ma.
 Plè » un òu.
 Plorar » una Magdalèna.
 » » un criatura.
 Pòbre » una rata.
 » » un rat d'iglesia.
 Poruch » una llebra.
 Prim (mès) que un gànguil.
 » » còm un fidèu.
 » » un tall de gavinèt.
 » » un tel de seba.
 Prompte (mès) que la vista.
 » » » un llamp.
 » » còm una pólvora.
 Pudent » una guineu.
 » » guilla.
 » » » xinxa.
 Pur còm un sòl.
 » (mès) que un àngel.
 Vallugós còm un esquiról.
 Vell (mès) que 'l anar a peu.
 » » còm els camins.
 Venir » 'l anell al dit.
 Viu » la tinya.
 » (mès) que una centella.

R

Rabihut còm un bitxo.
 » » unes metzines.
 Rampellut » un solista.
 Rastrer » un llargandax.
 » (mès) que una tortuga.
 Resplandent còm una estrellà.
 » » un sòl.
 Rodó (mès) que un truch.
 » » còm una bòla.
 Ròs » un fil d'òr.

Ròs còm cabèlles d' àngel.
 Rostit » una sardina.

S

Sèch còm uns òssos.
 » (mès) que un bacallà.
 » (magre) còm un gaig.
 Serè (mès) que un ull de pex.
 » còm un ull de gat.
 Sòl » un mossòl, una oliva.
 Sort » una campana.
 » una peròla.
 » un tìmbal.

T

Tèndre còm un ensiam.

Tèndre còm una lletuga.
 Tip » un tinter.
 » » un gall de men-
 [jar pastes.
 Toçut » un marrà.
 » » un ruch, o ase.
 Tòu » un matelàs.
 Trempat » un ginjol.
 » » un all.
 Trist (mès) que l' hivèrn.
 » còm un mossòl.

X

Xarrayre còm una cotorra.

Grau de superioritat. S' espressa per superior a... per o en, o ab mès..... que, o el mès..... de.

Ànima superior al mon pel sufriment. Jove superior a molts vells en virtut. Contèm fets posteriors a sa mòrt. Jesús mostrà mès sabiduria que tots el filòsòps. Barcelona es mès gran que Madrid. El Pau es el mès vell de la germandat.

El comparatiu *el mès de* molt sovint pòsa l' estrem superat en el metèx cas del comparatiu: *Trobí 'l millor dels poètes, o 'l millor poèta. Es el mès gloriós dels rèys o 'l rèy mès gloriós. Es el mès famós del sabís de la Grècia, o es el sabí grech mès famós, o el sabí mès famós de la Grècia.*

Còm se vèn, l' estrem de comparació en els graus inferior y superior prèn *a, que o de*. Prèn *a* sólament en *superior a, ulterior a, posterior a, interior a, exterior a*. Prèn *de* quant s' estran y 's qualifica un o varis individus per anteposarlos distintivament a la colectivitat. Sempre pòrta article determinat: *L' Antón es el mès bò de tots. Ells cinch son els mès garlayres de la còlla. Es un dels mès richs del pòble. El Pere es el millor dels joves. Prèn que* quant el terme comparat no duu article davant del mès (o de

millor, pitjor, major): *Serà més estimat que 'ls altres.*
El dimoni no es millor que 'l diable.

Si la comparació se referèx no a la qualitat, sinó a l' acció, s' usen els adverbis *ménos* y *pitjor* o *pits*, *tant* o *tan be* (malament, sàbiament, etc.), *més* o *millor*. *Ménos*, *tant* y *més* se referèixen a la quantitat de la acció: *Ell escriu ménos, tant o més que jo*; y *pitjor*, *tan be*, *millor* se referèixen a la qualitat de la mateixa acció: *Ell escriu pitjor, millor que jo, tan be com jo*.

NOTA: S' haurá advertit pels exemples que aquèx tractat dels graus de l' adjectiu s' aplica també als graus de l' acció en el vèrp; y que en l' anterior taula de *graus d' igualtat* n' hi van alguns ab *més*, que son de *superioritat*.

CAPÍTOL SEGÓN

Us del pronòm

---

§ 1.—Us dels pronòms personals

Son *jo*, *tu*, *se o es*, *nosaltres*, *vosaltres*, *se o es*. (Vide planes 65, 66 y 82).

Regles generals

El pronòm de 1.ª y 2.ª persona no sòl expressar-se davant del seu vèrp:

No fèyem res. Li dirás que vindrèm demà. Tot ho farè còm m' havèu dit.

Però s' expressen sempre: 1.er En les distribucions:

Jo plorava y tu gemegaves: bòn concèrt per divertir-nos. Jo dormiré a cal Calçó y vosaltres a cal Parcerèt, bell xeploch per falta de millor. Nosaltres a cavall y tu a pèu, farèm mala fila.

2.^{on} En les antítesis y ènfasis:

Tu pròu repòses y dörms còm un sòch, però jo de neguit no acluco un ull. ¿Tu 'm bèfes, esclau, a qui jo he redimit ab ma sanch?

També 's calla 'l pronòm de tercera persona si 's pòt sobreentendre, còm: 1.er En els tèrcipersonals de actes de la naturalèsa:

Plovia ja de molts dies. No hèm pogut fer petja nòva, perquè no ha nevat en tot l' hivèrn. Tròna y llampegà arrèu arrèu, ja se sent burinor, amenaça un temporal.

2.^{on} En plural, especialment si es odiós expressarlo:

Estòven una llebra, l' enròtllen, li tiren, li criden, li aquicen els goços. No volguèn saber qui ho ha fet, l' han robat, l' han martirisat, l' han enterrat viu.

3.er En altres molts tèrcipersonals:

Ara vaga. Sèmbla que 'l Narcís ve. Diu o diuen que hi serás.

Ja 's comprèn que la 3.ª persona podrà omètres pòques vegades, perquè en general seria impossible suplirla.

Els personals plurals s' acompanyen be ab els cardinals: *Nosaltres dos, vosaltres quatre, ells très*, etc.

L' us dels personals còm a afixos s' estudia després del Vèrp en el Capítol tercer.

Regles particulars

Primera persona. Jo s' usa sòlament en Nominatiu; en els demès cassos es *mi*; y *me*, còm afix.

Jo 'm recòrdo de mi. Jo ho feya no mès per mi. ¿Què m' hi dius? Confieu en mi per lo que puga.

No obstant, es molt comú en el pòble usar el **jo** en tots els cassos, y per aquèx camí tart o d' hòra el pòble tindrà rahó. S' òu a cada pas: *Per jo no n' hi ha. De jo ¿qui n' espera res? Mare, ab jo ¿què no hi pensèu?*

El provençal l' usa també en tots els cassos:

Paire, lou mai qu' à ièu m' agrado.....

Mistral, Mirèio, Cant. I.

Pare, lo que mès a jo m' agrada.....

Fasès pèr ièu ce que vous dise.

Id. Ibid. Cant. XII.

Facèu per jo çò que vos dich.

Per altra part, prescindint del llatí y del castellá, be hèm declinat el *tu* per tots els cassos.

Forma urbana de 1.ª persona. En llòch de *jo*, en tots els cassos se pòt usar *un*, *una* en 3.ª persona:

Un creu fàcilment, deya 'l Bòrni, y per xò a un l' enganyen. Una en prepara trèa al matí, y per una, que menja poquèt, deya la Quitèria, ja n' hi ha pròu.

Es comuníssim acompanyar l' *un*, una de hòem, hòme, comú de dos:

Unhòem no tròba res. A unhòem ningú la vòl escoltar. Per unhòem cèrt que una no treballaria, lo que treballa pels fills, digué la mare de 'n Perèt.

Unhòem se pren a vegades còm a colectiu, y llavors equival a *nosaltres*:

D' unhòem pòbre ¡qui 'n fa cas! per *de nosaltres* pobres, etc.

En el llenguatge vulgar la 1.ª persona a vòltes s' indica a sí metèixa per *aquèt*; acompanyant un gesto que senyala 'l metèx que parla:

Aquèt, vos asseguro que no ho hauria cregut. El que es aquèt no hi era. Aquèstos no lluytaven aquèll dia, per *nosaltres* no lluytàvem.

Ja en forma més disfregada, la 1.ª persona s' indica a sí metèixa per aquèstes frases: *Jo 'n sé un que, uns que... Conèch qui... Conèch unes persones que... etc., etc.*

Segona persona. Segona persona es aquèlla a qui dirigim la paraula. Sos pronoms son *tu, vós, vostè, èll*, y *vosaltres*. (Vid. pág. 66 y 67). *Tu* s' usa en tots els cassos per dirigirse a una persona inferior o igual:

Avuy, maynada, per tots hi ha feyna: Tu, Joanèt, tu, Pèp, y tu, Ramón, anarèu a cavar els trunfos de tras de cal Serra; tu, Pere, anarás al corrèu, y fòra sumicons; tu, Llorènç, veç ab ta mare; tu, Dolors, farás el dinar; tu, Mariano, a ajudar les misses y a estudi, y 'ls altres a casa per lo que convinga. Tu, Niher, ¡saps la lliçó de Teologia!—Pròu, còm tu la de Drèt Civil. ¡No vèus que festes y lliçons sabudes no va tot per un camí!

Vós s' usa per una sola persona, major en edat, o respectable per parentiu de consanguinitat o afinitat, espiritual o carnal, y prèn el vèrp en plural y 'ls adjectius en singular:

Y **vós**, pare, j'estèu hò? **Vós**, tia, també hi vindreu. **Vós**, padrina (de batisme), jem donarèu les camilleres per Pásqua, si aprench be la Doctrina?

Si les persones de reverència son dues o més, no se 'ls dona 'l pronòm *vosaltres*, sinó que 's repetèx el **vós** davant de cada una:

Vós, pare, y **vós**, mare, ¿m' hi volèu? **Vós**, Joan, **vós**, Jaume, y **vós**, Terèsa, ja hèu estat a Montserrat.

No obstant, si son moltes persones, o no hi ha mèdi de distingirles fàcilment, se 'ls dirá *vosaltres*:

Vosaltres, mestresses de pagès, féulosen de caritat als pòbres. **Vosaltres**, hisendats de La-Plana, no hi anéssau a viure a ciutat. Hi perdrieu la fè y 'ls diners

Avuy el Comèrc y l' Indústria tracten de **vós** a sos dependents. Ens sèmbra una gran còsa en aquèsta època d' igualtat social. Havènt els amos obtingut el tractament de *vostè*, no convenia donar el metèx als dependents. Encara en això Catalunya ha sigut entenimentada.

En nòm de la Religió y de la bona criança de nòstra tèrra, demanèm a tothòm que no tracten de tu a Deu Nòstre Senyor, a Maria Santíssima y als àngels y sants, y que 'ls fills no tutègen als pares, ni 'ls pares se deixen o facen tutejar per sos fills.

Vostè 's referèx a persones distingides per sa carrera, dignitat o posició socials, còm capellans, metges, apotecaris, advocats, títols, etc.

Vostè còm a contracció de *vostra mercè*, prèn el vèrp en tercera persona:

Mossèn Joan, *vostè* prèn predica, y 'l creyèm y tot;

Quant se vòl especificar ja un xich la 3.ª persona, s' usa *un*, *una* còm a personal, equivalent a *un hòme*, *una dona*:

Un deya que uns eren de parèr que 's fes la guèrra. Unes consolaven a una que se li morí 'l fill.

Si 's vol especificar mès, s' usa 'l demostratiu *èll*, *èlla*, *èl·ls*, *èl·les*, que 's referèx a persona coneguda y determinada, y si no basta, s' emplea un altre demostratiu: *aquèt*, *aquèx*, *aquèll*.

Perquè no 's crèga que l' indefinit *se* haja vingut del castellá, copièm très vèrsos de Mistral, Mirèio, Cant. III:

Alor se chourlo à la gargato;
Alor se canto e l' on se trato;
Alor se vèi e drole e chato...

Llavòrs se xurma ab tot regalo;
Llavòrs se canta y un se tracta;
Llavòrs se vèn fadrins y nòyes...

Dante, el gèni de la llènga toscana, de *jo*, *tu*, *èll* (*me*, *tu*, *lui*) formá très vèrps nèutres reflexius generals: *immiare*, *intuare*, *inluiare*, entrar en mi, en tu, en èll.

El castellá de *sí mismo* ha fet *ensimismarse*, que necessàriament es reflexiu de 3.ª persona; inaplicable a *jo* y *tu*. Devien formar-se *enmimismarme*, *entimismarte*, y fins *ennosmismarnos*, y *envosmismaros*.

El catalá no 'ls té; no obstant de volèrlos, deuria pèndre *enjoarse*, *entuarse*, *enloarse*, *ennosarse*, *envosarse*, *enlosarse*, y pel reflexiu de 3.ª persona, *ensiar-se*; que funcionarien aixís:

Si jo pugués intuarme (entrar en tu) còm tu t' intues, sabria què penses sènça que m' ho dignesses. ¿Qui pugués enloarshi en el Còr de Jesus? Còm mès l' hòme s' ensia, mès conèx la seva misèria.

§ 2. — Us dels pronòms possessius

Per conèixe' 'ls, vide pág. 65 y 67; y per colocalos, vide pág. 135.

Se dirán pronòms quant s' usen separats del substantiu y 'l representen per mèdi del gènre y número, acompanyantse d' article:

¿Vòls els teus o 'ls meus (llibres)? Veurèm còm cantarà la vòstra. Cada u busca lo seu. Yo faig el meu (camí), ells fan el seu.

En los demès cassos en que 'ls possessius van junts ab substantiu, o son atribut de *ser* sènça article, son adjectius.

Vull la meua llibrèta. Ell plorava per sa mare. El sòl es meu, vòstre, seu y de tothom qui s' hi escalfa.

Pòden usarse indistintament els adjectius possessius, prepositius, o no prepositius, y d' aquèstos pòt usarse indistintament qualsevòl de les váries formes femenines singulars *meua*, *meva*, o *mia*, *teua*, *teva* o *tua*, *seua*, *seva* o *sua*, be que cada forma es naturalment de la major o menor devociò de les diferents encontrades:

Té l' arbre sa sòca y ses arrèls, la sòca cria 'l seu tronch, el tronch s' esbadia en les seves branques, o en els seus cimals, el cimal en les seves rames, les rames en los seus branquillons; el branquilló dona les sues fulles, les seues fiòrs y 'ls seus fruyts. Jo, l' esquiròl, no so pas aucell, però de rama en rama faig les meues volades; al cim d' un pi penjo 'l meu niu y en la regió de l' ayre alletto la mia fillada. Jo aquí visch de ma oullita perquè rèy dels pins, son per mi les seves pinyes. Les garces, al revés, tot dihent *cá-cá-cá*, robèu el gra dels pagèsos per vòstres garçòts.

En especial sobre l' us de *llur* repetim (V. p. 63 y 67) que sòls pòt usarse essent el possessor plural:

Que 'ls fills respècten llur pare, que no 'l tutegen còm si fos llur igual. Que 'ls marits se diguen senyors de llurs mullers, però que no 's diguen les mullers senyores de llurs marits, perquè 'ls marits son caps o senyors de llurs mullers, y per xò les mullers no pòden ser senyores o caps de llurs marits. En la família y en la ciutat donèm a tots lo llur:

No dèu dirse ni escriures per totes les eufonies plegades *mon, ton, son* per *ma, ta, sa*, davant de nòm femení començat per vocal, vg.: *Mon ausència, mon ànima, ton àvia, son ara*. Si *ma ausència, ta àvia, sa ara* no sònen be, dígues *la meua, meua o mia ausència, etc.*, y sonará. Si sobressen sílabes o accents, arrègles d' altre mòdo 'l compás o les nòtes.

Es molt comú 'l callarse el sustantiu ab qui concèrten els possessius:

Tots els mets (parents, familiars, partidaris) se recòrden de tu. Pòch es del nòstres (amichs, companys). Uso del meu (diner, capdal, drèt). Ferne de les meves, teves, seves, nòstres, vòstres (còses, costums, accions-capritxades). Quedarse o estarse ab la seva (opinió, vo, luntat). Passar les seves (pènes, desgràcies). Pasturo en el meu (terme, territori), etc., V. p. 152.

Seu molt sovint val per *corresponent*: *Un llit ab el seu (corresponent) matelàs. Un menjador ab les seues (corresponents) taules.*

A vegades, s' espressa *seu* y *corresponent* o *respectiu*: *Una regla ab el seu corresponent o respectiu exemple.*

Nòstre a vòltes més indica una persona coneguda, o de qui 's parla, que verdadera possessió: *Rebí carta del nòstre bon Mossén Ointo. Tornant al nòstre hòroe (un hòme qualsevòl de qui s' espliquen gestes), n' havia fetes l' alçada d' un campanar.*

La possessió sòl reforçarse ab *mètex* o *pròpi*: *Ho*

he après de sa metèixa, o pròpia, boca. *Aquesta gòrra es la pròpia seva, o la seva pròpia.*

El possessiu se calla sempre que 's pòt sobreentendre: *Pòsat les (teves) esperdènyes. Traute el (teu) barrèt.*

No obstant, pòt usarse sòlament per anyadir fòrça: *¡Ay! salvèume 'l meu fill. Dónali les seves joguines, que no acabaria may de demanarles.*

Aquells advèrbis-nòms de la plana 136, usats còm advèrbis, no tenen article y vòlen el possessiu detrás:

Davant teu y darrera meu, çò es, èntre mig nòstre, anant de cara al sòl, hi caminará la meva ombra. Dintre meu pòch sabrás lo que hi passa. No pensèn fer res d' **amagat seu**, perquè sent Deu, té sempre sos ulls sobre vòstre.

Però usats còm sustantius prènen article, ab el pos sessiu davant o detrás concertat en gènre y número:

Vinen al nòstre desòta, o al desòta nòstre, en el primer pis. Al mig una crèn de fusta y al seu voltant o al voltant seu, o també en plural, als seus voltants, etcètera, un pilòt de pedres. Sentat a la meva vòra o a la vòra meva. Tu sempre fas el còntre seu o la còntre seva; vas al seu còntre o a la còntre seva, (puig s' usa masculí y femení).

Quant vòra y còntre fan d' advèrbis, podrán pèndre 'l possessiu també en masculí:

Aquí vòra meua o meu no hi ha por que ningú vinga en contra teva o teu.

Dits advèrbis-nòms en llòch del possessiu pòden pèndre sempre 'l personal en Genitiu: *D' amagat nòstre, o d' amagat de nosaltres. Al meu derrere o derre-re de mí.*

Prèp, lluny, sobre y sota s' usen pòch còm a sustantius.

L' adjectiu possessiu relatiu, repetim (V. plana 72), es *quin*, *quina*, concertat ab el sustantiu que li ve detrás:

La llèy quins preceptes no tenen la sanció de la consciència, es un estorbany de que 'l súbdit procura escabullirse. Perxò 'l legislador quin primer acte fos emancipar la consciència, seria un legislador insensat. L' emancipació de la consciència es un acte molt més desatinat que desempellar y desarmar tots aquells quina vigilància y quines armes devien assegurar el compliment de la llèy.

Quin, *quina*, per ser possessiu prepositiu, no es may pronòm. Per xò no 's pòt usar separat del seu sustantiu, no dihentse: *¿Quin es* (cuyo es) *aquell niu?* sinó *¿de qui es aquell niu?* ni 'l mercader quins eren *ls moltons*, sino 'l mercader *de qui eren el moltons*.

Repetim (Vid. pág. 72) que 'l pòble preferèx indicar la possessió per *que* seguint al possessor-antedent, y quina pertinença s' indica luègo pels afijos de Datiu *li*, o *n' hi*, y *el*, *la*, *els* o pel possessiu:

La mare que se li mòr el fill=la mare quin fill se mòr. Els arbres que 'ls cauen les fulles=quines fulles cauen. Ara llibertèume a mi que ja es complèta la meua condemna, per *quina condemna*, etc. Sacudiu no més aquells que sia rós el seu fruyt, per *quin fruyt*, etc.

Lo metèx fa escaygudíssimament el provençal:

Coume un rasin que si pouperlo
Plovon a l' auro.....
Còm un rahim que sos gromells
Plòuen moguts pel vent.....

§ 3.—Us dels pronoms demostratius

Per conèixe' 'ls, Vid. pág. 59 a 65, y per l' us del demostratiu remís o article Vid. 165.

Be que *ell* y *aquell* etimològicament signifiquen

casí 'l metèx, *èll* s' usa en general per indicar un tercer subjècte de qui 's ve parlant:

Éll (en Pau) no era pas tan Pau còm això. Bastava que *èlla* (sa dòna) diguès que sí, perquè *èll* diguès que no. Temps havia que *èl·ls* s' ho tenien begut, però *èlla* els desenganyá.

Ell es pronòm sempre y no pòt ser adjectiu; no importa indicació de lloch.

S' usa *aquell* en contraposició a *aquèst* y *aquèx* y en les indicacions de cosa consabuda:

No ho ha dit *aquèst* sinó *aquell*. *Aquells* ho sabien, *aquèts* no ho saben pas. *Aquell* sap? *aquell* de la fra de Verdú.

Quant s' indiquen objèctes que per sa cabuda o per sa situació, equidisten de qui parla y de qui escolta, es indiferent usar *aquèst* o *aquèx*:

En *aquèt* mon, o en *aquèx* mon, no hi estarás pas felíç. En *aquèsta*, o en *aquèixa* sala les vesprades de Novembre ab tu y demès de casa hi espampávem fasòls. Té, prèn *aquèsta*, o *aquèixa* carta (mentres s' entrega la carta). *Aquèstes*, o *aquèixes* abèlles, (tenint l' arna davant), Pepèt, fan molt brugit. *Aquèt* matí, o *aquèx* matí, hi he parlat a la font. *Aquèt* migdia, o *aquèx* migdia, serèm trèss a taula, si a Deu plau.

No s' use ab excès dels demostratius innominats *açò*, *això*, *allò*.

Açò no 'm pròba, *això* ho tinch aborrit, y *allò* no m' ho donen.

Els innominats fan ab un Genitiu d' especificació una bella frase, que tampòch dèu prodigarse:

Açò de les carbaces no agrada pas a tohòm. *Allò* d' El Camp, de Tarragona a Ròus, no hi ha mès que mirar. *Això* de les matraques fan Semana Santa. *Aixó* del temps s' ha molt espètitat.

D' açò, *d' això*, *d' allò*, que servèixen de rasca-me-

mòria per recordar una còsa, no s' usarán sinó per fer un efècte poètic:

D' allò... la... ho tinch a la concarulla de la llenga, la... la llorènga... es bona per fer estofat.

També podrà usarse còm intergecció de cridar l' atenció:

D' açò, Josèph ¡què penses fer de tanta palla! D' això ¡què hi feyen a Picamill!

Ho sòls es Nominatiu o Acusatiu.

També ho era 'l Genís de bon minyó. Jo ja ho sabia. Ho venrás tu metèx. Míraho. Ho pòt ser.

Detrás de tot subjècte d' oració pòt posarse ab molta freqüència un *que* que dona molta gràcia a l' expressió, y moltes vegades podría traduhirse per *y*, recordant la conjunció copulativa llatina *positiva que*, *y*:

Passava 'l Rèy pel carrer, un soldat que li diu: Senyor Rèy. El Rèy que li respón. Incedebat per callem Rex, milesque ei dicit: Domine Rex. Rexque ei respondet. Caych, jo que 'm fay mal, tu que te 'n rius, jo que m' enfado, la mare que també.

Però aquèx us del *que* pleonástich se fa especialment detrás dels demostratius y en particular detrás de *ell*:

El Jèp de les Rostes era un pòbre que s' esqueixava si veyá xicòts. Èlles que per xò 'l seguien. Aquèt que li tirava un ròch, aquèll que li cridava Jèp, l' altre que li deya Rostes, y una feramada de xichs que li deyen: esparraquèus. — Anant pel carrer, èlla que sent cridar: *Muniatos calents*. Ells que entrant a l' hòrta, prenen les millors fruytes, la mestressa que t' ho vèu, èlles que, cames, aydèume, ¡quina manera de posar terra al mig!

Èl aixís indeclinable suplèx els suplementes llatins *accidit, contingit, evenit, fit, est, succehèx, es*, en tots els temps, demanant còm verdader determinant

la partícula *que*, que demanarien dits vèrps: *Èll que menjo, que menges, que menja, que mengem, etc.*, es igual a *succehèx, passa, es ver que menjo, etc.*

Èll que (succehí que) van trobar a París el Jòrdi de eal Mençó. Èll que (era que) anáven errats de comptes. Èll que (será que) demá vindrás. Èll que (sia que) no faces falta.

Aquèx *èll* determinant pòt seguir en el metèx ofici callant el *que*:

Èll mengem pla. Èll cruixen pu les antenes del veixell. Èll te promèto que jo no hi mancaré.

Seria un defècte en el discurs repetir gayre aquèixos *que* y *èll que*, que son pròpis especialment de la rondalla.

NÒTA. La gran força substantiva verbal que sentim en aquèx *èll*, que sènça ser el personal, en catalá 'l suplèx moltes vegades; ens fa observar que el pronòm de 3.ª persona se degué formar del vèrp substantiu. Cf. l' hebrèu אֵל, *èll*, y אֵלֶּךָ, *ser*, recordant el natural cambi de י en ם y ך de א en אֵ; el grech ε ab ες (ἐς-μί, ἐς-σ, ἐς-τί, etc.), el llatí *se* ab *es-se*. Jo y tu no pugueren tenir un vèrp substantiu, perquè naturalment regoneixien que l' existència era en èlles participada, mentres que en *èll* (la naturalèsa, el Ser infinit) hi havia l' existència o ser *per se* y primàri, y que 'l jo y tu devien entrar en *èll* (devien *ellarse*) per ser.

Un subjècte s' indica també pel seu setial, o per les seves qualitats servintse dels adverbis de llòch, dels ordinals y adjectius de qualitat, o altres:

Dónam el de mès enllá. Quédát el de mès ençá. Prèn-te el de sobre. Te demano el tercer y el quart. Preferèx el vèrt. Tornèume el rodó. Deixa estar el meu.

L' *altre* es el demostratiu per indicar l' objècte següent o contraposat a aquèll que s' indica:

No vull aquèx, sinó l' altre. Ni aquèt, ni aquèll fan per mi, sinó l' altre. Retira aquèstos y pòrta 'ls altres.

Altre acompanya molt sovint els demostratius *aquèt, aquèx, aquèll*. (V. p. 204).

Mès valen aquèstos altres. Aquèlls altres ja son fora.

§ 4. — Pronoms interrogatius y admiratius

Qui, y *què* en preguntes directes o indirectes son sempre pronoms, y perxò no pòden acompanyar el sustantiu:

¿*Qui* pregunta? (directa). No sé *qui* canta (indirecta). ¿De *qui* (indirecta) se riuen sinó de vosaltres? Per *qui*, ab *qui* (indirecta) has vingut, no m' ho dirás. ¿*Qui* es en Sèrgi? *Qui* son els Lluchs?

Còm el *qui* pregunta de persones en Sing. y Plur., el *què* (ab valor de *¿quina còsa? ¿quines còses?*) pregunta també en Singular y Plural de còses y de l' in-nominat; Vid. pág. 69. El *¿què?* es casi sempre in-nominat singular, però en alguns cassos li sentim fòrça de plural: *¿Què combinèu?* es igual a *¿quines còses combinèu?* *¿Què barrèges?* es igual a *¿quines còses barrèges?* *¿a què dones la trepadella?* es igual a *¿a quin o a quins animals dones la trepadella?* podèntse respondre en Sing.: a l' ovèlla: o en Plur.: a les ovèlles.

Però 'l *què* còm admiratiu es adjectiu y significa *quant, quants*:

¿*Què* estrelles! ¿*Què* tèrra 's vèn desde Sant Geròni! Mira *què* finestres en aquèlla fàbrica. Recòrda *què* dies van estar pel mar. Mira *què* pa que li dona.

Èntre 'l *que* y 'l sustantiu no hi cap cap adgec-

tiu, no podèntse dir, vg. *¡què bonich jardí!* sinó *¡quin jardí tan bonich!* o *¡quin jardí més bonich!*

Pòt usarse còm a sustantivat y regir el sustantiu en Genitiu:

¡Què n' hi ha de estona! Què 'n farèu de badalla;
¡Què de temps que t' espero!

Pòt usarse sòl sènç adjectiu, seguit generalment d' un altre *que*, ab vèrp, y significa *quant*, adverbí, o *quant*, *quants*, nòm.

Què que (atònich) crex. Què que se n' ha de sentir.
Què li 'n passarán, si viu. Mira què li còsta de pujar.
Demana què val això.

Pòt unir-se als adjectius y adverbis de mòdo, y equival a *quan*; cf. *quam* llatí:

¡Què hermós es Den! ¡Què ditzós qui 'l vèn! *Què*
dificilment s' hi arriba a vénces a sí metèx! *¡Què aviat*
tornèn! *¡Què be ho fas!*

Avegades sèmbla que afècte al vèrp precehintlo, però en realitat afècta a l' adjectiu o adverbí:

Mira què son bons! Què escriu be. Què dòrm tran-
quil, per quan bons son, etc.

Interrogatiu de qualitat

Es *quin*, *quina* (pl. 69), y en pregunta directa o indirecta acompanya el sustantiu demanant d' èll una qualitat qualsevòl, suficient per distingirlo. Exemples, *ibid.*

Moltes vegades el sustantiu se suplèx:

¡Per quins traballes!—Pels del segón pis. ¡Quin ne-
cessites!—El nègre. ¡Quina hòra es!—La una. ¡Quines
li has dut!—Les més barates. ¡De quines ens convenen!
—De Fraga, que sien rosses y dolces.

El metèx *quin* es admiratiu y ponderatiu:

Mira quin mòro! Però ¡quina tarda més xafegosa!
Quin xarricar més ingratiu fan les cigales.

Pòt en tal cas acompanyarse d' *un, una*:

¡Quines unes me 'n contava de la Capblanca vella!
¡Quins uns te n' acut! ¡Quina una! Vaya, que no passa.

Admèt davant del substantiu els adjectius *bell, bè, galán, gran, mal, malehit, sant, trist, valent*, o 'ls numerals:

¡Quina bella estona que hi está! Quin bon temps!
Quines grans festes! Quina mala anyada! Quins sants dies!
Quin trist anar! Quin mal temps! Quina malehida gent!
Quin valent ximplèt! Quines très visites! Quins deu soldats!
Quina altra vida!

Però si venen altres adjectius, o 'ls metèixos ab altre significat, vòlen *tan* o *mès*, y van detrás del substantiu:

Quin hòme tan valent! Quina casa tan regrán! Quina colla mès gròssa!
Quines gitanes mès tafaneres!

Interrogatiu de quantitat

Es *quant, quanta, quants, quantes*, (V. p. 69).

Pregunta el número y estensió, y acompanyantse de *sihents, mòdos, plèchs o dobles, anys*, pregunta sobre l' orde de colocació, la manera, els gruixos, l' edat.

Número:

¡Quants son? Responen: *Cap, un, dos, très*, y demès cardinals; y ab respòsta indefnida: *Alguns, uns quants, pòchs, molts, quisaplos, quisaplos quants*.

Estensió o quantitat:

¡Quant vi vòls? Quanta llavor necessites? Responen les mesures de líquits, grans, superfícies, etc., acompanyades dels cardinals. Ab respòsta indeterminada responen els indefinits: *una mica, pòch, molt, quisaplo*, etc.

Ordre:

A quants passes a estudi? A quants estèm del mès? Responen: *a primer, a según, a un de cap, o a dos, a dos, a très*, etc., pels ordinals o cardinals.

Manera:

De quantes maneres se fa? Responen els cardinals ab *de*: *De cinch, de vuyt, etc.*

Grux:

Quants gruixos té? *Un sòl, dos, tres, etc., còm al número.*

Edat:

Quants anys té? Respòsta, còm al *número*. No obstant, els entrevinents ab bestiar usen *anoll, sobrany, terçat, passat de senyal, etc.*

Quant, quanta s' usa també admirant y ponderant ab sustantius:

¡Quant mar he passat y quanta tèrra! ¡Quants innocents crènen en l' evolució de l' Evangeli! Quants inconscients tracten així d' embustera la Mèstra de la veritat! Quanta, Deu meu, la debilitat de la testa humana, que davant l' amenaça y 'l quisap, esclama també quisap sobre 'l metèx que be sabia!

Juntantse als adjectius y adverbis es *quan*, adverbí corresponent a *quam*: *¡Quan sàbia, quan discrèta, quan caritativa!* però es més catalá en aquèx cas l' us del *què*: *¡Què sàbia, què discrèta, què caritativa!* (V. pág. 197).

Juntantse ab vèrps, es *quant*, de *quantum*, y se 'l sustitueix per *què*, pág. 197.

¡Quant o què arriba a treballar! ¡Quant plòra! Quant, o què, o què que l' estima 'l Joan a la seva mare!

§ 5. — Pronòm relatiu**Relatiu de sustància**

Repetim (Vid. pág. 70) que es *qui* per persones y *que* per còses.

Però fem notar la inaturable marxa del *qui* a ferse *que*.

Aixís s' ha fet *che* en toscà, sia de persona o cosa, agent o pacient, singular o plural:

Colui che lavora. Aquell que treballa. *Colei che cuce.* Aquella que cus. *Colei che ho veduta.* Aquella que he vista. *I libri che tu leggi.* Els llibres que llegeixes.

El *qui*, puig la *i* no es llètra átona com la *o* y la *e*, serà *que* fins referit a persones, sempre que no sòne *qui*. Sòlament sòna *qui*, immediat detras de preposició y detras de l' article masculí *el* o *lo*, per la rahó donada en la pàg. 70. Detras de *els* o *los* sòna *qui* o *que*. El relatiu català no distingex ja entre agent y pacient. Lo metèx diu *els hòmes que* (avants *qui*) *venen*, que *els hòmes que vèus*.

El relatiu ademès de córrer a la sola forma *que*, no vòl tampòch, declinar-se, preferint indicar els cassos per la preposició de l' antecedent, o pel demostratiu general *hi*, *en*.

. En les coses (en) que pènsco, m' hi fixo be. Ab la llavor (ab) que sèmbrés el camp, podries passar l' hivèrn. Del menjar (de) que 't queixes, n' hauries d' estar content. Sobre 'l matelàs (sobre) que dòrma, esténhi un llençol. Pel sant (per qui) que pleguèn, tothòm dona, perquè es molt poderós contra la secada. Tras del tempanell que hi ha 'l pilòt del blat, hi ha també un pilòt de llegum. El gran camp de l' Andorrà que no s' hi cullia res, l' han deixat per pastura. Déixam aquella navaja que tu t' hi afaytes. La persona que en murmuren, diu que li xiulen les aurèlles.

Parlant de llòch, el *que* equival a *ahont*, y no necessita cap preposició ni demostratiu:

La font (en) que nosaltres pouávem, s' ha estrocat. La casa que anèu, es bona. Es aquí que plou tot l' any.

Tampòch necessita preposició en el Datiu y en el Acusatiu:

Ets astut, la persona que (a qui) vòls mal, tart o d' hèra la fas pèdre. El nòy que castigues, es mènós culpable.

El relatiu provençal que té un us molt semblant:

Ero à Nimes, sus l' Esplanado.—Qu' aquèli curso eron dounado. Era a Nimes, a l' Esplanada, que (lòch) aquèlls cossos eren donats. Es aquí, pauro, que se canto,—Aqui que de pertout s' adus li malandrous! Es aquí, pobrèta, que 's canta,—Aquí que de pertot s' hi duuen, els malalts. Nous bouié lou sang, de degun trouba—Que noste canoun pousquesse escouba. Bullians la sanch de ningú trobar—Que nòstre canó pogués escombrar.—Ero un viéi pous tout garni d' éurre—Que li troupeu i' anavon bèure. Era un vell pou tot guarnit d' hèure.—Que 'ls remats hi anaven a bèure. (De *Mistral*).

El qui repetit distribuèx y equival a un, un altre, un tercer, etc.:

Qui se n' admira, qui se 'n burla, qui s' hi gira de costat.

El qui a vòltes suplèx una o alguna persona, y ab negació, ningú:

Hi havia qui (una o alguna persona que) m' aconsellava 'l doctor Robèrt, y no hi havia qui (ningú que) m' aprobés el retardar la meva curació.

El qui significa a vòltes si algú: Qui contravinga (si algú contravé) al text de la llèy, serà castigat.

Qual fa la frase de perfeta semblança tal qual: Vèus aquí llètra còm la meva; es tal qual, no li manca res. Aquèixa frase significa també aixís aixís: ¿Còm seguèx el seu fill malalt? — Tal qual.

Diguèrem en la p. 71 que *qual* no era relatiu catalá. Vèges còm el toscá l' usa en alguns cassos, y còm en els metèixos cassos será mellor expressarlo en catalá.

1.er Quant el relatiu s' antepòsa a l' antecedent:

Siamo tre. Il qual numero se ti pare piccolo. Dònchs, en catalá dirá millor: Som très. Quin nombre si 't sembla petit... Pare che morrá. In qual caso farete così. Catalá: Sèmbra que morirá. En quin cas farèu aixís.

2.^{on} Referintse a un antecedent separat o llunyà: *Ammonisce i novizje gl' imperfetti nella via de Dio, i quali non hanno ancora mortificati i sensi. Amonesta els novicis y 'ls imperfets en el camí de Deu, qui, o 'ls qui, o 'ls que no tenen encara mortificats els sentits. — Si trovo tra due compagni, uno de' quali era cattivo, l' altro buono. Se trová èntre dos companys, que l' un era dolent y l' altre bò. Io non cercherai quei ventaggi, per ottenere i quali fa bisogno d' arrischiarsi molto. Jo no cercaré aquèlles ventatges que per obtenirles convé arriscarse molt.*

Donchs èntre *quin*, que ab l' article determinat, y 'l sòl relatiu *qui*, que suplèixen sempre l' us del cual castellá y toscá.

Còm se vèu es molt comú callar l' antecedent davant del relatiu *qui*:

No 't fies de (aquèlla) qui has ofès. Apártal de (aquèll) qui te 'l pòt robar. La paraulèta de Deu (aquèll) qui la sent a dir y no l' aprèn.....

Si l' antecedent es nòm de llòch, s' usa a vòltes hont en llòch de *que* (cf. el francès *dont* y 'l toscá *onde*):

El pòble d' hont (de *que*) me parlèu, me es conegut. El mar per hont (pel *que*) he navegat, no es pas perillós.

Relatiu d' accident

Es *quin*, *quina*, y 's respón a sí metèx còm interrogatiu, Vid. p. 71.

S' usa, 1.er Per respòndres a sí metèx còm indefinit:

¿Quin passava?—El quin pòts pensarte, l' herèu,

perquè 'l vell ja no surt de casa. ¿Quines cusion mellor? Tira, les quines tu saps, les de cal Babau. ¿Quins ho han de dur? El quins te sèmble... fecho dur als grans.

2.^{on} Sempre que 's denòta elecció, divisió, o distinció en qualsevòl concèpte que 's funde.

Mès m' agraden les quines vènen a la Boqueria. A mi segons quina les vèn. Tu vas per les quines son blanques, el Pere per les quines no ho son. Prèn les quines son teves.

3.er Si hi ha dupte èntre l' us del *qui*, *que* y del *quin*, *quina*, no hi haurá inconvenient en optar per l' últim: *Mira, ndy, dues estampes, escull la que* (y mellor, *la quina*) *vulgues*. Y per això nòtes que el *que* ab article masculí singular es casi sempre innominat: *Feg el què tu vulgues. No sé del què parles o de què parles*. Y aixís serà preferible usar el *quin*, *quina* sempre que no es innominat: *Menja el quin* (pa) *vulgues*, y no *el que vulgues*.

Quin repetit distribuèx y equival a *un... altre*:

Quin m' agrada, *quin* no. Quines son bones, quines no tant.

Es ben lleig que molts no sápiguen traduhir del castellá frases còm: ¡*Qué jardines más hermosos! Ve de qué árboles habla. Por qué razón lo pregunta, etc.* Dèn dir: *Quins jardins mès bonichs! Mira de quins arbres parla. Per quina rahó ho pregunta. De cap manera: ¡Qué jardins mès bonichs! de què arbres, per què rahó.*

§ 6.—Us dels pronòms y adjectius indefinits

Els adjectius indefinits de la pág. 72, y altres responen tots d' un mòdo indefinit, vago o indecís a les dues preguntes *qui* o *quin?* y *quant?* Per respondre a *quin* concrètament s' usen els demostratius,

els adjectius de qualitat, els ordinals y altres adjunts. Per respondre també en concret a *quants* s' usen els numerals cardinals.

Repetim (pág. 74) que *u* y sos compòstos en la forma en *u*, son pronòms personals comuns de dos y responen a la pregunta *qui*?

¿Qui parlava? *U*, ningú, algú, cada ú, quiscú, cadascú, cascú parlava.

Responen vagament a *qui*? o *quin*? els següents:

¿*Quin* somia? *Unhòm, tothòm, un, ningún, cada un, quiscún, cadascún, cascún, altre, tot altre, un o altre, l' un o l' altre, tal, un tal, cert, tal, tal altre* (distribuint), *un cert, qualsevòl, el quin se vulga*.

Sempre paga unhòm els testos. Tothòm ho diu. Un de la còlla. Ningún dels meus. Cada un plèga 'l ram en escalfant el sòl. Un altre ho hauria fet. Un cert hòme. Tal diu que vindrà; tal altre diu que no. Tota altra persona fòra d' èll ho faria millor.

Tot altre còm pronòm personal es sòlament singular y comú de dos: *Tot altre n' està enterat menos èll o èlla*. Referit a còses, o innominat, diu *tot l' altre, tota l' altra, tots els altres*, etc.

Altre adjectiu significa *còsa diferent o diversa*: *El cavall es ben altre* (diferent) *del que jo 'm creya*. Aixís, còm adjectiu, sòl acompanyar substantius, pronòms y adjectius personals, demostratius, o indefinits y numerals: *Vull altre* (diferent del present) *pa y altre vi*. *Nos-altres, vos-altres, aquèl altre, aquèx altre, aquèll altre, un y altre, l' un l' altre, uns ab altres, l' altre, un altre, cert altre, un cert altre, algún altre, tot altre, molt altre, quin altre, tal altre, tan altre, dos altres, très altres*, etc.

Acompanyant els numerals, s' antepòsa als determinats y 's pospòsa als indefinits: *Còmpran altres*

vint. Mil altres opinen al revés. Cent altres ho esperen. Ademès, ab un de se pospòsa sempre que significa diferència de qualitat a més de la de número: *Tinch una gramática grega y vinticinch d' altres* (gramàtiques no gregues). *Tinch una gramática grega y n' espero altres vinticinch* (gregues també).

Altre ab article definit significa també còm en llatí *el según*, sia precedent o següent al primer. *L' altre any*, (o antany, o l' any passat), *l' altra setmana* (la setmana passada). *Es a l' altra plana. Vindré l' altra setmana* (la immediata següent). *Ahir l' altre* (despusahir). *Demà l' altre* (demà passat). *L' altre dia* es vago, y significa *un d' aquèstos dies passats*.

Altre sing. masc. sènça article es innominat: *Altre diries si 'n sapiguesses la meytat. Per altre feya el desentés. No pòt ser altre sinó lo que tu dius.*

Cal distingir *uns ab altres* recíproch de *uns* (comparats) *ab altres*: *Uns ab altres m' agraden.*

Oada, *quiscú* y sos compòstos son distributius.

Altre, *algòm* y *quelcòm* son innominats:

Allò *què seria?*—*Algòm* deurà ser. — Cèrt *altre* seria — en *altre* carrer.

Responen vagament a la pregunta *quant o quants?* els següents:

¿Quants soldats arriben?—*Tots, pòchs, molts, no gayres, masses, més, menos, pròus, tants quants, o tants còm, varis, quisaplos, no pas pòchs ni gayres, alguns, uns xichs, unes miques, fòrces, un poder, etc.*

Cap y *gayre* s' usen duntant, preguntant y negant:

Mira si ha gayres firetans, si passa cap esmolèt. **¿Hi** hagué **gayre** rebombòri? Se dona cap còlp de bastó? No hi trobarás gayres peixos. Es que no n' hi ha cap, no se n' hi vèu la cara d' un. **¿Heu** comprades caps estovalles? No n' hi acuden pòchs ni gayres de gitanos a les fires de Verdú.

Cap, pronòm o adjectiu, davant d' oració negativa, estalvia la negació:

Cap ho crèn. *Cap* ho faria 'l que ella fa. *Cap* ona rebèja 'ls rinxos de ses trènes a fiòr d' ayga; *cap* vent alèna sobre 'l mar.

Fòrça, *massa* y *pròu* s' usen declinats, o no.

Feu fòrces crits y desvetllèn la pátria,
Pròus didòts l' apetonen, pròu parastres,
Masses la brèssen, massa hòres que dòrm:
Fòrça cadènes lligarán sos braços.
Ab l' encrocada aixís entaubits, traú
Del gorch els peixos el pescayre astut.

El catalá en llòch de *fulano*, *zutano* y *mengano*, usa en *Pau*, en *Pere* y en *Berenguere*, cf. el toscá *Tizio*, *Oajo*, *Sempronio*.

Y ara no vages a escudellarho a en *Pau*, y a en *Pere*. Suposèm que en *Pau*, en *Pere* y *Berenguere* s' avenen per la compra dels blats a cullita. Que 'n *Pau* aquí, que 'n *Pere* allá, y aixís passen el dia historiant o pronosticant, sènç alçar una palla de terra.

Còp (p. 73) necessàriament deu acompanyarse de Genitiu. S' usa preguntant y afirmant:

¿Hi avia *còp* de gent? — *Cóp* de bestiar hi havia; gent, no gayre.

Una mica, *un pòch*, *un xich*, *còp*, *un poder*, *una feredat* de responen també a la pregunta ¿què?

¿Què volèn? — *Una mica* de pa, *un xich* de vi, *còp* d' escudella, *un poder* de be de Deu per fer viure aquèts pòbres.

Còp si s' adverbial, sòl dir a *còpia* per a *còp*. Aixís se distingèx millor de a *còlp* (pr. a *còp*) per a *còlps*, perquè *còlp* tenint l' instrument en Plural, es queda èll en Singular:

A còpia de pregarlo, m' ha dit que sí. A còp d' en-ganyarlo, l' arribá a espabilar, còm èll deya. Sant Este-ve fou mòrt a còlp de ròchs. Els Reventes feyen ganyolar el goç a còlp de bastons, per a còlps de bastons.

Còp de ab Infinitiu forma una bella frase:

Sa mare plorava y èll còp de riure. Jo cáp de do-narli bons consells, y èll còp de no ferne cas: però a les curtes o a les llargues se 'n penedirá.

Tot es a) advèrbi, y significa *enterament*, *molt*, *un pòch*, y *juntament*, *al metèx temps*, o es b) adjectiu, y significa *enter*, o *sencer*, còm el llatí *totus*, y *tots* en número còm el llatí *omnes*.

a) Exemples de *tot* advèrbi significant *enterament*; *un pòch*.

El meu pare octogenari es tot blanch de cabells. Es-tán tot tristos, perquè 'l Ramón es a soldat. Les fulles de les blades y dels cirerers tot vermellènques presen-taven, massa aviat, la tardor a mos ulls. El Janèt es aixís tot (un xich) mossòl. Tinch els dits tot enrampats de frèt. Son tot uns ximplèts. Ab tot uns juheus còm èlles no t' hi faces ni pel mal de morir. Sèmbla tot ruch, però ficali 'ls dits a la boca. Veus aquí un rull que no cal serrar, es tot pollat. L' Escabellat de cal Nègre era tot un verí. Será tot un afanyarse si acabèn a migdia. Em sembla tot un dir.

Pòt adjectivarse: *Tot cofòyes* o *totes cofòyes*.

Exemples de *tot* advèrbi significant *juntament* o *ensemps*, que es quant acompanya gerundi, y quant posposat, prèn *y*, equivalènt també a *apesar de*:

Tot anant pels camins, resen la bona gent de ma-terra. Tot plorant o tot rihent o ab un xich de cada còsa, fan els hòmes son camí. Tot menjant, no s' en-rahona. Bòig y tot fa bitlla. Enrahona menjant y tot, mal s' escanye. Malalt y tot, seguia la campanya.

b) Exemples de *tot* adjectiu de qualitat:

La pobrèta nèna no hi era tota, y li començaven a

dir bôja. Moltes vegades al cap vespre de les festes no hi eren tots, tenien un perdigó a l' ala. Eren totes malícia per la trista y desvalguda vehina. Aquesta taula es inservible, está tota corcada. No es cremat tot, bòn tròç no verdèja encara. Ja ho han fet tot. La coca, fillèts, mès n' hi hagués hagut, se l' han endrapada tota. L' herèu Pujòl es tot cer. Sa mare es tota còr. Es tota una mestrèssa piadosa y feynera.

Exemples de *tot* adjectiu numèrich. En Singular se distingèx de *tot*, enter, per no pèndre may article.

Això espera tot pòble. Tòt hòme de be deuria fer altre tant. Tota montanya quant dona als núbols un bes gelat, els en congèx fentlos vuydar els dipòsits d' ayga. A l' entorn de la plèta en cabanyes de fusta dormien tòts els pastors. Hi serèm tòts dos, tòts trèss, tòts plegats.

Y fòra. Detrás de nòm, pronòm, vèrp o advèrbi, es usadíssim per significar exclusió, equivalent a *y no mès, y res mès, apesar de tot*.

¡Es lladre y fòra? No 'l crèga tan bòn hòme. Eren trèss y fòra. El padrí no estava per soroll, y èlss cantar y fòra. Feçho be y fòra.

Tant, còm a demostratiu que es, indica una quantitat determinada: *Ell ne té cinch; tants* (sò es, cinch) *ne tinch jo*. Suplèx els numerals multiplicatius dihent: *Ne tinch dues vegades tant, o tanta, tants, tantes, o 'l doble, trèss vegades tant, o 'l triple, etc.*

Es també indefinit y forma frases, còm: *Senyalar un tant, donar, guanyar un tant; tant se me 'n dona; ne passa tantes; tantes gràcies.*

Quant es correlatiu de *tant*, però sempre 'l sustituint per còm: *Tanta gent còm (quanta) hi ha, surta deseguida. Som tants còm (quants) èlss.*

Quin, quina, ab article signifiquen també *tant, tanta* còm: *Oull la quina que vulgues, o tanta còm vul-*

gues. Menges les quines hi ha, o en menges tantes com n' hi ha. (V. p. 197).

Quant o tot quant es innominat y significa tot lo que: Pren quant te faça gòig. Demana tot quant vulgues.

Tants, tantes y quants, quantes, sença sustantiu, supleixen hòmes, dñes:

Son tants que pensen be. N' hi ha tantes que següeixen la moda. Quants visiten la vila, tenen d' admirar la bona criança y amabilitat dels vilatxants. Quantes se corquen d' envèja si una altra fa un bon partit!

La tendència del catalá a simplificar els relatius fa que als correlatius tant y tal els contraposem com enllòch de quant y qual: No 'n tinc tants com (quants) ahir. Et deixo 'l llibre tal com (qual) l' he trobat.

El tal referit a com sòl quedar indeclinable: Trobarás les teves èynes tal com les has deixades. Però pot també declinar-se: Son tal, o tals, com me 'ls havia imaginat.

El pòble va fugint del qual suplintlo per la repetició del seu correlatiu tal: Tau tau, per tal qual. Tal (qual) la vida, tal la mòrt. Tal (qual) farás, tal trobarás. Tal (qual) dit, tal fet; etc.

Qualsevòl y qualsevulga, plur. qualsevòls, qualsevulgues, usats com sustantius signifiquen persona de pòch pes, y prenen un, una: No so un qualsevòl. Eren uns qualsevòls. Les tenien per unes qualsevòls, o qualsevulgues. Usats com adjectius, qualsevòl se prepòsa o pospòsa, y qualsevulga va millor posposat: Digues qualsevòl cosa; donali una excusa qualsevòl. Prenia un llibre qualsevòl, o qualsevulga, y llegia.

Usats com pronoms s' usen indistintament, y a vegades equivalen a el quin o els quins vulgues: Qualsevòls o qualsevulgues ho farán. Quines esparènyes

pendrè?—Prèn *qualsevòls* (les quines vulgues) y *calçat*. Adgectius o pronòms, si prenen un *de*, se convertèixen en partitius: *Qualsevòl d'èl·ls*. Una *qualsevulga de les mates de juliòrt*.

§ 7. — Us del demostratiu general

Diguérem en la pág. 74, que *hi* y *en* signifiquen totes les relacions de llòch, persona o còsa en tots els cassos y números.

LLÒCH

Estat o quietut en un llòch. *Ubi*

Hi equival a *ací*, *aquí*, *allí*, o *allà*, y sos derivats:

Dolors, *ací* hi trobarás sempre una poma per la sèt. Aquí hi hauria estat be la botiga, però no l' hi hèu vulguda. Allí 'ls catalans hi ploraven primer els consòls deca menyspreuada llar. Mès ençá hi ha una crèu, mès enllá hi ha un pedró; résahi, que 't recòrda un mòrt.

Hi equival als nòms de llòch, ahont s' es o 's treballa.

Nèns, a l' iglèsia no s' hi enrahona. Al camp s' hi respira be. En els masos hi están la maynada galtarogets. Al teu pòble, si te 'n recòrdes, hi érem per la gala.

Llòch ahont se va. *Quo*

Hi equival a *ací*, *aquí*, *allí*, o *allà* ab moviment.

Ací a la meva vòra no hi vinguèn. Aquí hi arribarien les bombes desde Montjuhich. Tots hi corren a bèure *allá* a la font de cal Nis. Acostèushi *ací* ençá. ¡Tu hi anarás *allá* enllá.

Hi equival als nòms de llòch ahont se va, o cap ahont se fa un moviment.

Tírrathi (a l'ayga). Déixathi caure (en braços de ta mare). No s'hi encaminen tots al corriòl, que mèn a cingle amunt a més bona pastura. Qui hi puja, pòt pasturarhi violers, campanètes y junça encara may esbrotats.

Llòch per hont se passa. *Que*

Hi equival a *percí, perquí, perllí, o perllá.*

Percí sota hi passa ayga. Perquí hi corre 'l tren (de tram, de τραμ, córrer). Perllí hi ha caygut un vagó (de ve-ho, portar). Perllá hi rocèguen les bigues de la baga.

Hi equival als nòms de llòch per hont se mòu un ser.

Per Catalunya hi corren el Sègre, el Tèr, el Llobregat el..... Passèuhi pel grahell, que es més curt el camí. Fa temps que s' hi passa pel pont de Drall, aquèll de granit vermellós vòra la Sèn d' Urgell. Pel pont de Gart la primera ànima que hi passés, devia ser del diable, y vètaquí que hi feren passar una llebra. En dies de llevaci per aquèt rasanch no hi passes, que l' esverat torrent t' hi arrocegaria ab ses roques y brancam.

Llòch d' hont se ve. *Unde*

En equival a *decí, dequí, dellí, o dellá.*

Decí vékten, crèumè. Dequí 'n sortirà algòm de bò. Dellí 'n queya ayga. De més enllá se n' ha estimbat una gran ròca. Dequí pròp en fugien les gralles.

En equival als nòms de llòch desde ahont se fa un moviment:

De les bromes en cau ayga. De la parèt de l' hòrt se n' ha esllabiçat un ròch. En sortirèn aviat d' aquèixa casa. Altres n' han sortit, tothòm en marxa al pòch temps. Sèmbla que se n' han apoderat els follèts.

PERSONA O CÒSA

Hi y en equivalen en tots els cassos y números menos el Vocatiu, a persona o còsa.

Nominatiu

Singular. Hi vèig, hi sento. El pare, ja vellèt, no hi sent ben fi. ¡Qu' hi va, Joan, que hi òus mellor d' una orèlla que de l' altra? En Guillemèt podé no hi es tot. Fa un mès que 'n Quirze no hi travalla d' aquèx braç. Tampòch hi caminaries tu d' aquèt pèu. No hi dòrmes de costat esquèrre.

Plural. Estaven una mica sombrats del vi; no hi eren tots. Tenen ulls, y no hi veurán, tenen orèlles y nas, y no hi sentirán. Ab pròu feynes s' hi veyen per sopar.

Aquèx hi equival a *hic* o mellor *ipse*, aixís: El vèig, *ipse video*; hi sento, *ipse sentio*. Si no 's vulgués entendre aixís, deuria traduhir-se per Ablatiu: El vèig (supl. ab els ulls), *his video* (supl. oculis). Per xò creyèm pòch pertinent aquèlla denominació de vèrps *immanents* del P. Nonell en la pág. 186, y de pòca utilitat aquèlla fácil lletania de vèrps que prenen hi (Estudis gramaticals, 66 a 87).

Genitiu

Singular. Si no 'n donen pròu, demánan mès (de vi, pa, etc.). A casa no 'n tenim d' això, en buscaries sènça trebar-ne. De mardux cullne. Prènlín la meytat (de la fruyta). Ell no 'n volia ni pel mal de morir.

Plural. N' hi trobava cada matí les butxaques plenes (de nòus). N' hi havia de calentes y de frèdes. En corren de mès cobarts que jò. ¡En teniu gayres? A casa no 'n tenim cap; ahir l' esparver se 'n dagné l' últim.

Datiu

Singular. Sempre hi era prompte (al treball). El Lluís s' hi adu molt (a sa mare). A allò ray un s' hi acostuma; a açò sí que no m' hi acostumaré. Per això hi té disposició. No m' hi sentia capaç (per caminar). A una mala fesomia hi acompanyava un dir molt escaient.

Plural. No hi son fets a les feynes, y còsta de fers'hi.

Ell hi sap donar importància (als detalls). Als perduts no t' hi assembles en res. Als dolents no 'ls hi vulgues donar convèrsa.

Advertències. En l' últim exemple y semblants de Datiu plural es mes catalá dir: no 'ls (a èl·ls, a èl·les) vulgues donar. En Datiu singular s' usa **li**, e **hi**, **lin**, n' **hi**: *Li*, si no li precehèx immediatament altra forma del demostratiu remís: *Dónali això, explícali allò; li deyen, li contaven que. Hi* precedintli l' article demostratiu en Acusatiu: *Acòstal'hi* (la ma al fòch). *Ensènyal'hi* (la fruyta al nèn). *Pòrtalshi* (els rahims al pare, a la mare). *Dónaleshi* (les pessètes a èll, o a èlla). Encara hi ha molts pòbles que no virgulen el *la* davant de **hi**, y diuen: *Tórnalahi, mengèuselahi* (pr. *tórnalay, mengèuselay*).

Si el **li** s' acompanya de *en*, diu: **Li 'n dono** (de pa, vi, paper, etc.), o n' **hi dono**; no **li n' he pogut trobar**, o no n' **hi he pogut trobar**.

Acusatiu

Sòlament es de llòch. *Singular.* ¿No diuen que hi anèuf (a Núria). S' hi deixarien caure (al clòt). Surtiuhí al batent del sòl de migdia. Fugiuhí al pòble. Ningú se hi acòsta al baterell de les bales.

Plural. Tu també hi anarás a les comes. Veniuhí avants de les dèn als feixillons de Puigdedachs. Marxèu hi a les montanyes. Anèuhi a vèure 'ls prèsos. Báixahi a obrir la porta. Pújahi a estendre 'ls xiurons (ciurons y cigrons).

Ablatiu

Singular. Ab ton enemich no **hi** (*cum eo*) vulgues pèrs a partir. Ab en Ramón fa dies que no **hi** enraho. No **hi** entench res, o **hi** ha trampa. Si **hi** (*in hoc*) perdés, no **hi** jugaria. Álgat la ròba, per no entrepassarhi. Si 't prènen per sabí, que t' **hi** prénguen; res **hi** perdrás.

Plural. En dimònis y ánimes que tornen, qui no hi crèn, es un incrèdul. Ab les cuques molts hi son poruchs. Tots volien passarhi per herèus de can Blanch. Ningú s' hi burlava ab els fadrins de Palomera. S' hi criaven cepats com els pins de la Baga Llobetera.

Nòta. L' hi es també correlatiu de mòdo, resumint una manera de ser o d' obrar: *Aixís no hi puch dormir. Per tonto no vull passarhi. Odm el Jaume, no hi vull escriure.*

Impòrta un bon xich

L' us de l' hi y de l' en es molt escayent y gràfic; però 'l prodigarlo sènç motiu, fa criatura. El yotisme y enisme de nòstra època sèmbla que vòl imitar els renillèts del cavall en busca de *is* y *enes*: *Es périnshi, que hi sijn tots.* Masses *is*, vaja, masses *is*. *Tórnalshi les pilòtes.* Sobra l' hi; el Datiu está prou indicat per 'ls. *Els hi pòts di'ls hi qu' hi vinguin.* ¡Sants Cir, Gil y Guillem, quantes *is*! *Els pòts dir que hi vinguen*, será 'l just y cabal que 's necessita. *¿Hi volèu venirhi?* Sinch sinch sliri; vètaquí 'l refilet de la piula gròga. *¿Hi volèu venir?* es lo sèri, lo catalá.

A n' en Joán te li n' enduus el nèn. ¡Encalça, violí, les semifuses! Dirá: *A 'n Joán te li 'n duus el nèn*, y millor: *Te 'n duus el nèn del Joán.* Fins es més consistent l' us de *li* en llòch de *n' hi* quant hi ha altres *enes*: *No n' hi donen*, diu millor: *No li 'n donen.* Els escriptors que cèrquen clàusules llisquívoles, fan com els nins que rellisquen sobre el glaç. Repáres ensemps en nòstra clàusula anterior el mal efecte que resulta de multiplicar la metèixa o semblant llètra.

§ 3.—Us dels adjectius numerals

Els numerals **cardinals** indiquen el número, y concerten ab la cosa numerada, be que sòls son declinables *un, una, dos, dues, cent, cents, centes, mil, mils y milió, milions, bilió*, etc. Responen a la pregunta *¿Quants?*

¿Quants amichs tens?—Cap o zero. ¿Quants Deus hi ha?—Un no més. ¿Quantes iglésies de Jesucrist?—Una, no més, la Catòlica.—¿Quants temples té l' Iglèsia?—Aquí un, allà dos, mes enllà quatre, etc., fins a sumar-ne cents y mils, ahont pregunten cents y mils ànimes.

Si 'l número cèrt y fix es desconegut, s' indica aproximadament per *uns, unes, o aixís, cerca, perllá de, pòch més o menos*, o repetint dos números per la disjuntiva *o*, y principalment si 's referèxa a temps, se diu també *pòch avant, pòch arrere*.

Uns deu pastors per unes sis mil ovèlles. Eren quaranta dos o aixís. Cerca dos cents pins li formaven un bosquet, que hi sortia cada matí a les sis pòch avant pòch arrere. Tornarèu perllá de les onze. Trènta cinch o quaranta, trènta vuyt o quaranta (*segons lo que es pòt aproximar*) isarts volaven a nòstra vista per xaragalls y esquèrtes.

Els cardinals s' usen còm sustantius ab article singular, suplint *número* o *nombre*: *El dos, el sis, el vuyt, etc.* O còm sustantivats ab article plural y concertats ab la cosa numerada: *Les dues* (germanes) *arriben a la metèixa hòra. Els nou* (arbres) *donen pròu fruyt.* O còm adjectius ab el sustantiu esprès y ab article o sènça. *Dotze pans, catorze coques, els dotze pans, les catorze coques.*

Suplèixen els ordinals per contar els sigles, anys,

dies y hores, però no les èpoques, períodes, anyades, mesos, setmanes y temps:

Retaule del *sigle* quinze. La literatura del *sigle* catorze. L' any *dèu* de ma carrera. El *còlera* del cinquanta quatre. El *jubilèu* del mil *nòu* cents. El *vincinç* de març, el *dos* de febrer, el *quinze* d' agost, festa de *Nòstra Senyora*. La *una* del matí. Les *onze*. Les quatre de la tarda.

Contant els dies del *mès*, se diu: *dia vint, a vint, o als vint, trènta, a trènta, o als trènta de Janer*, etcètera, suplint *dies*.

Contant les hores, se diu v. g. *les dèu*, suplint *hores*, o s' *espressa hores* sènç article: *son dèu hores*. Cf. el francès: *Il est trois, quatre, dix heures*.

Alguns cardinals s' usen per significar un nombre indeterminat gran o petit: *Qui fa un cove en fa cent. T' ho he dit mil vegades. Els digué quatre paraules*.

Els compòstos d' *un, una* vòlen el sustantiu sènç article y posposat en singular: *Aquí tens vintiuna pessèta, trènta un llibre, cent una ovèlla*. Però si duuen article, vòlen plural: *Aquí tens les vintiuna pessètes, els trènta un llibres, les cent una ovèlles*. Avuy el càlcul usa frases còm: *Rals, vintiún; pessètes, trènta una*.

Mil sòlament prèn plural essent indeterminat: *Hi son a mils. Ne vòl molts, pòchs, no gayres, etc., mils. Comprá mils de bestiar*. Acompanyantse de cardinal determinat, queda sempre en sing.: *Dónalín dos mil, cent mil, dèu cents mil, etc.*

Els colectius, còm *vinçèna, trentèna, centèna, centenar, miler* son de sí indeterminats: *Hi ha un centenar d' hòmes, un miler de còls, o uns cent hòmes, unes mil còls*.

Abdós comprèn dues unitats que formen una parella sènç arribar a *très*. *Abdós espòsos, abdós ulls,*

abducs aurèlles, abducs mans, abducs mànigues, abdós cuixals de las calces, abdós vidres de les ulleres. Se dirà donchs: *Repassa abducs, o les dues, o totes les dues, mànigues de la camisa.* Seria inexacte dir: *Repassa dues mànigues de la camisa*, puig suposaria que 'n té més. No seria precis dir: *Repassa totes les mànigues de la camisa*, puig no les precisa, quant es comú precisar-les en cassos semblants.—*Abdós* es l' únich rastre que 'ns queda del dual hebrèu y grech.

El cardinal se convertèx en partitiu per mèdi de *de*:

Très de novells y un de vell que 'ls ensenyará de refilar. En tornaren del bòsch sis d' esgarrañats, quatre d' espunyits, y dotze d' estaburnits de la solejada.

Els romans dividien el dia en quatre hòres, que 's deyen *primera* (de les 6 a les 9 del matí), *tèrça* (de les 9 a migdia), *sèxta* (de migdia a les 3) y *nòna* (de les 3 a les 6 de la tarda). Aquèixa divisió sòls se guarda en la liturgia; no obstant, la llènga vulgar té frases com *fer algòm a primera hòra, fer sista, fer nòna*, prèses de dita divisió. El catalá partèx el dia en *matí* y *tarda*. El matí comença a *mitja nit* y la tarda comença a *migdia*. El matí té com la tarda dotze hòres, que s' indiquen pels cardinals, aixís: *La una, les dues, les très, etc., del matí' o de la tarda*. Les hòres fosques preferèx anomenarles *del vespre, de la matinada*: *La una, les dues, les très de matinada; les vuyt, les nòu, les dèu del vespre*. Y encara de les dèu del vespre a les dues de matinada se diuen hòres de la nit: *Les dèu, les onze, la una, les dues de la nit, mitja nit. Ies sis y les sèt* se diuen *de la tarda* a l' estiu y *del vespre* a l' hivèrn. Les divisions de cada hòra s' indiquen dihent, vg.: *Un quart de nòu, dos quarts de nòu, très quarts de nòu*. Es un castellanis-

me dir *les vuyt y quart, les vuyt y mitja, les vuyt y très quarts, o très quarts per les nou.*

Nòta. Ara per llèy de Governació el dia 's divi-dèx en 24 hòres, cessant la divisió de dia y nit, matí y tarda, etc. No obstant, el pòble farà be de continuar en sa divisió poètica, precisa y gráfica.

Ordinals. S' usen: 1.er Per significar les èpoques, els períodos, les anyades, els mèsos, les setmanes y dies de la setmana.

En la *segona* època de la vida. En el *tercer* período de l' història. He escaygut la *quinta* anyada. El Juny es el *sisè* mès. Estèm al *quart* dia de la setmana. Es *tercer* diumenge.

2.^{on} Per l' any y dia primers d' una sèrie: *El primer any de l' era cristiana. El primer de Maig. Als primers de mès, vol dir als primers dies de mès.*

3.^{or} Per significar les parts d' una còsa: *Págam el novè, el quart. Es un quart de cinch.*

4.^{art} Còm adverbis en les sèries de còses: *Primer, según, tercer, etc.*

Numerals indeterminats. Tals pòden anomenarse *pòchs, molts, uns quants, alguns, masses, mès, menos, varis, bastants, tots quants.*

Per tot lo demès dels numerals, vid. p. 76.

Comptes. *Sumar.* Els nombres se sumen ab la conjunció y espressant deseguida el total ab *fan*, o res: *Quatre y quatre, vuyt; o fan vuyt (total).*

Restar. Fórmula: *De dotze qui 'n trou vuyt li 'n queden quatre.* S' usa molt menys la fórmula *de... a*, o *fins a*: *De nou a deu va un.*

Multiplicar. Fórmula: *Très vegades, vòltes o camins quatre, dotze, o fan dotze, còm al sumar.* Cf. el francès: *trois fois quatre, douze*, y 'l toscà: *tre volte quattro, dodici.*

La fórmula *très per quatre* en catalá resta, y vòl dir *de quatre très*: *Très per quatre no 'l tròbo a casa.*

Partir. Fórmula: *Dotze partits o repartits per quatre tòquen très, o 'ls ne tòquen très.*

CAPÍTOL TERCER

De l' us del Vèrp

---

§ 1. — Us y equivalència dels mòdos finits y temps

El vèrp indica no sòlament l' acció, sinó la possibilitat, la costum, l' intenció, l' atreviment, l' ofici, decència, llicitut y altres respèctes:

Acció: Ara jò menjo. Demá treballaré si a Deu plau.
Possibilitat: Per tots els camins vas (pòts anar) a Roma. Això 's fa (es pòt fer) de trèss maneres. En sent clar no hi ha remèy, jo nò dòrmo (no puch dormir). Aquí no 's fa (no 's pòt fer) el ximble. *Costum:* ¡Fan (acostumen fer) deu hòres vostès! ¡Esmorzen, o prènen xocolata! *Intenció:* Pepèt, ¡què diu ta mare! hi va (té intenció d' anarhi) a la romeria! *Atreviment:* ¡Què hi anaria (s' atreviria a anarhi) V. al cementiri a mitja nit! Ah fillèts, ¡quina basarda! *Ofici:* Ell a Barcelona escriu (está ocupat en escriure); els de la Bièla hi teixèixen, el de cal Zidrèt hi mènà un carro. *Decència:* Això no 's diu (no es decent dirho). *Licitut:* Això no 's fa (no es lícit ferho).

Temps del vèrp en general

Els temps senzills signifiquen l' acció indefinida en duració: *Plòu, plovia, plogué, plourá, plòu tu, plòga, plogués, etc.*

Els temps compòstos signifiquen l' acció finida o terminada: *Ha plogut, havia plogut, hagué plogut, haurá plogut, haja plogut, hagués plogut.* Es dir que *ja no plòu, ja no plovia, ja no plogué, etc.*

Els temps bicompostos signifiquen el temps se-

güent al terme o fi de l' acció: *Ha hagut plogut, va haver hagut plogut, havia hagut plogut* (p. 108).

Dels temps del vèrp en particular

Indicatiu

Present. 1.er Significa l' acció que s' està fent: *Jo dòrmo, ells canten.* Significa una còsa permanent en els adagis y consideracions generals.

Qui ab un coix va, al cap de l' any va tan coix l' un còm l' altre. L' obediència es el lligam de la societat. Tot ser racional té consciència.

2.^{on} Val per l' *Imperfet* quant se repetèx ab *que* detrás de altre Imperfet: *Tots se divertien, y ell, pobre, plòra que plòra (plorava).*

3.er Val pel *Perfet* sempre que 's conta un fet ab vivèsa, y en general còm a Present històrich:

Ell m' amohinava, jò que li parlo (li he parlat) clar. Arribá 'l celestial missatger y li diu (dignó)... Alexandre tot de còlp se sent poderós, passa a l' Asia, derrota a Darius, s' encamina a l' India...

4.^{art} Val pel *Futur* per indicar la resolució sèria o la facilitat de fer una còsa:

Pensem ab en Guils anar plegats a la fira, y si no 'ns surt be, deixèm (deixarèm) l' ofici. Que arribant al Cortal, no hi ha 'ls pastors, te 'n vas (te n' anirás) cap al Conangle. Arribarèm a les nðu, sopèm deseguida, y a dormir. No 't frisses, torno deseguida.

5.na Val per *Imperatiu* quant mana, aconsèlla, suplica: *Ara prèns caldo (per prèn) y després veurèm.*

6.ª Val pel *Present de Subjuntiu* quant prohibèx ab mòlta força: *Donchs aixó no ho fas, (per no ho fasses).*

7.ª Val per *Optatiu* quant es condicional y va ab Futur.

Pararèm y si no venen (vinguessen), plegarèm el

ram. El crides, y si no 's lleva (llevés), será que está malalt.

8.ª Val per *Optatiu* y *Plusquam* passats de Subjuntiu, quant es condicional de condició no verificada y van dos Presents o Present y Plusquam, o Imperfet, senzill o d' obligació.

Ah, minyons, si 'l trôbo (l' haguès trobat), quines festes li faig (li hauria fet). No 'l va trobar.

Si estudio (hagués estudiat) aquèlla lliçó, m' hauria lluhit. Si li ve (hagués vingut) a tomp, li 'n deya, o 'li n' havia de dir quatre de frèsques.

9.ª Valen per *Optatiu* y *Futur* o *Condicional* respectivament dos Presents condicionals de condició possible:

Ah minyons, si 'l trôbo (trobés), quines festes li faig (faré o faria).

Imperfet. L' acció de l' Imperfet se referèx a altra acció simultània, o anterior, o posterior.

Quant la Llúcia hi arribava, totes la saludaven (simultània). Quant el Lluísè demanava les cireres, el Miquèl y 'l Xèsch, ja les havien fetes fonedisses (anterior). Tots m' esperaven quant hi he arribat (simultània). Ningú cantava, quant he escoltat (posterior).

Val pel *Perfet* a vòltes acompanyantse de Plusquam.

Ja 's havien escorregut els camins, quant sortíem (sortírem) al treball.

Val per *Optatiu* o *Condicional* en oracions condicionals de condició duptosa.

Si li deyes (diguesses) una paraula, se 't oremaria com un sofre. A no ser jò, l' enganyava pla galán (lo hauria enganyat). N' havien de sortir (n' haurien sortit) ab les mans al cap, si no es pel teu uncle. Ab un crit t' el deixava (hauria deixat) clavat. Si no 'l veyia (si no l' hagués vist) llavòres, tant de perdut.

Val pel *Perfet*. *Moria el 24 de Novembre en la pau del Senyor. El día dèu se trobava a Roma. Còm dèyen (hèm dít), se menja...*

Perfet. Té usables vuyt formes: *Amí, vay amar, he amat, he hagut amat, haguí amat, o vay havèr amat, haguí hagut amat, o vay havèr hagut amat.*

La forma de *Perfet* pròxim *he amat* es sempre *Present*: *Avuy he rigut. Aquèst matí, aquèst sigle he treballat. No 's dirá: ahir, l' any passat he treballat.* (V. p. 82).

En els cassos que no té determinació present, se li suplèx: *¿Has perdut may?* (en la vida present). *Has amat a Roma?* (en aquèsta Romeria).

En una paraula esolòn sempre tota indicació de temps passat.

Plusquamperfet. La seva acció es passada y referida a altra simultània, o anterior, o posterior.

Si te 'n recòrdes, quant tu havies estudiat una lliçó, jo ja les havia aprèses totes (anterior). Mentres èll havia dormit, jo havia vetllat (simultanitat). Ja les cases de Valldòsa havien apagades les teyeres y sòls se sentia de tant en tant algún lladruch per l' ampla vall, quant nosaltres picávem (picàrem) a la Moixera (posterior). A la nit, (es dir, quant varen ser a la nit), tots havien acabada la feyna.

Les altres formes de *Perfet* remòt senzill *amí* o *vay amar*, indiquen un fet enterament passat, y deslligat del present, usantse per fets datats desde ahir enderrere: *Ahir vay trobar ton germá a fira. L' any passat arribí a collir molt y molt. Sempre fou de sabís escullir el millor partit.*

Futur. Significa acció venidora. Pero s' usa pel *Present*, duptant o preguntant:

Vèig un bulto a les fosques; si serà (es) un hòme, si serà (es) un pinetell, un ginebre, o una boixera, si

serà (es) una fantasma, si l' ànima d' un mòrt. Per la fessomia vostè serà (es) fill de 'n Pau. ¿Què treballaràs a ca 'n Domènec poder?

S' usa per l' *Imperatiu*: *Amaràs el pròxim còm a tu mètex. Pendràs aquesta medicina.*

Futur perfet. Significa acció venidora, però passa-da respècte d' altra simultània, o anterior, o posterior:

Demà (es dir, quant serèm a demà) tal vòlta hauràs mòrt. Quant haurèm meditat nòstre no res, haurèm sentit disgust d' aquesta vida. Haurèm trobat un tresor, si trobéssim un amich bò y fidèl.

Significa també dupte: *L' haurà trobat pel camí, aixís ho confiava.*

Condicional

El Futur condicional espressa una acció probable o duptosa, y si l' espressa cèrta, es sempre ab condició.

Condicional Present. Se combina ab el Present, Imperfet y Perfet d' Indicatiu, y ab l' Optatiu y Present d' Infinitiu:

Jò ho probaria. Crèch, creya, creguí que ho faria. Si anesses a Núria, veuries l' oïlla de la Mare de Deu. A trobarse sòl, tremolaria de por. Encara seria al primer sòn, y pam pam, truquen a la pòrta.

Condicional Passat. Se combina ab els metèixos temps d' Indicatiu y ab l' Optatiu e Infinitiu passat:

Espero, esperava, esperí que s' haurien rendit. Si haguéssim vist el perill, no 'ns haurien pas atrapat. A havèr parat els filerons anit, aquí no hi haurien mancat truytes. Totjust haurien passat el Serrat de la dòna mòrta, y ja plovia.

S' usa molt per demanar favors y fer preguntes ab modèstia y humilitat: *Desitjaria que V. 'm deixés el Camí drèt. ¿Què 'm podria dir si es migdia? ¿No serien pas coneguts V. y 'l Sr Quirze?*

S' usa també per explicar un fet segons nòstre

mòdo de vèure, sènç assegurarlo: *Estava mòrt al peu d' un salze. Hi hauria pujat per traure un niu. El vaig trobar a Barcelona. ¿Hi hauria anat no més per badar com jò, o 'n duria alguna de cap?*

Imperatiu

L' Imperatiu com a mòdo significa l' acció manada, suplicada, aconsellada, però com a temps val per Present o per Futur:

Té un misto, encén el llum. Veç corrent a la font. Callèu. Prèn el llibre y llegèx (*Presents*). Nòy, quant vages ab amo, crèu (creurás) y feç (farás) lo que 't mane. Demá veç (anarás) a la vila y compra (comprarás) llavor de cèbes, que ve la lluna d' agost (*Futura*).

El llatí tenia una forma imperativa pel Present: *lege*, y una altra pel Futur: *legito*. L' Acadèmia castellana confonent la paraula ab l' idèa diu que l' Imperatiu «sólo admite el tiempo presente» (un èrrò). Tot justificantho diu: «aunque lo mandado, rogado, etcétera, necesariamente haya de ejecutarse después» (altre èrrò). Quant diu un castellà: «**dame la mano, descúbrete,**» me sèmbra que no vòl pas que li donen la ma, etc., *después*, sinó en el moment que ho din. (Vid. el temps a l' us de l' hòme, p. 80). Nòtes perxò ademés que l' Imperatiu se forma del Present de Indicatiu.

L' Imperatiu calla 'l subgècte, a mènòs que convinga remarcarlo: *Calla, Jòrdi.*—*Calla tu, que a mi no 'm dona la gana.*

Avegades després d' un Imperatiu ne venen d' altres, substituïts per Infinitiu: *Estèu quièta, y callar y treballar d' ayre.*

Avegades se calla l' Imperatiu en cas de molta activitat o precepte molt terminant: *Au*, (corre) *ab ells.* *Ara* (estèu) *tots contents, y cada 'u (vaja) a la seva feyna.*

Avegades suplim l' Imperatiu ab les frases *mano que, vull que* y Subjuntiu: *Te mano que faces això, per feç això*, dit ab molt impèri. *Vull que sáptgues que ja som amichs*.

L' Imperatiu se refôrça ab les intergeccions d' exhortar (p. 128), o per altres Imperatius de moviment, còm *corre, mòthi, o mòuthi, dal'hi, alça, etc.*: *Corre menja, fillèt. Mòuthi plèga olives, gándul. Dal'hi treballèu, jovent*.

Al contrari, s' atenua la fôrça del manament ab frases, còm: *una mica, un senyal, un mot, per favor, per amor de Deu, si 't plau, etc.*: *Feçte enllá per favor. Sufrèxho per amor de Deu. Cálçam, si 't plau. Esplícamen un mot. Estella, Joán, una mica*.

Subjuntiu

El Subjuntiu espressa consèll, prohibició, concessió, permís, desig, suposició, incertèsa, possibilitat, etc.

El consèll, prohibició, concessió y permís s' espressen pel Present y per l' Imperfet o Optatiu:

Consèll: Anem a passèig. No li diguèn penjaments a aquèx pòbre. No hi prenguésseu part en la disbauxa del jovent. *Prohibició*: No trènques la voluntat justa de tos pares. No oblidesses pas el camí de la llèy. No 'n pòrtes de llibres inútils. No 'us juguésseu els diners. *Concessió*: Faça còm vulga. Diguésseu el que vulguésseu, èll feya la seva. *Permís*: Per més que plòre, no' n faré cabal. *Marxe* enhorabòna, deixèulo marxar. Ni que vingués el rèy mòro, no l' en arranquèn.

El desig s' espressa per tots els temps, especialment per l' Imperfet o Optatiu:

Present: Obres la tèrra y còm fiòr que s' esbadella, faça brotar el Salvador. Deu n' hi do. Deu lo benehèsca. *Imperfet*: El trobesses, amén; be 't fa pròu patir. Aixís se t' omplissen les butxaques de diners. Ja mengessen ròchs aquèsta feram de llangostes. *Perfet*: Deu l' haja

perdonat. Aixís li hagen aplicat l' indulgència, còm mereixia. *Plusquamperfet*: Ell hagués trobat la porta tencada; a mig, perquè hi va tan tart. Vosaltres, hagués-seu feta la caritat de recullir-lo.

El Subjuntiu espressa condició per tots sos temps especialment per l' Imperfet y Plusquamperfet:

Present: Ell hi arribe a temps (si arriba a temps), pròu lo curará. *Perfet*: Ell l' haja trobat (si l' ha trobat) a casa, pròu l' haurá fet sirgar. *Imperfet*: Féssem lo que 'us diu el pare, no 'us passaria això. Anesses a missa a pagès, sentiries esplicar la doctrina. Si t' adormisses a cavall, veç un xich a peu, no siga que caygues. *Plusquamperfet*: Haguesses vist el pont de Molins de Rèy, no diries que aquèx es mèllarch. Haguésssem cregut a qui té experiència; molt camí podíem donar per corregut.

Futur d' Indicatiu per Subjuntiu.

Es molt hermós en catalá usar el futur pel subjuntiu ab les partícules *quant, llavors que, sempre que, tothòm qui, aixís que, tantòst, tan prompte o tan aviat còm*, etc. quant se parla de una acció possible, lliure o contingent, modisme que avuy se pèrt be massa per influència forastera:

Per quiscún Pare-nòstre que 's dirá en cada un dels altars d' aquèsta iglèsia, hi ha concedits 40 dies d' indulgència. Tothòm qui farà favor als pobres, lo lliurará Deu en el dia dolent. Quant anirèu a la font, provehiu be. Tantòst trobarèu un necessitat, socorrèu-lo. Llavors que ho haurás vist per tos ulls, ho creurás per força. Qui demá haurá acabat primer, tindrà 'l premi. Aixís que haurás entrat en la casa, saluda els teus pares.

Imperfet d' Indicatiu pel de Subjuntiu.—Es mèll catalá en les condicionals ab *si* usar l' Imperfet d' Indicatiu en llòch del de Subjuntiu, que hèm anomenat Optatiu:

Si 'l pare ho volia ray, tots ho farien. Menjaria pa, si li 'n donaven. Si 'l veyà, li daria un bòn consèll. Si no feya tanta fosca, ja seriem a Torà.

§ 2. — Us de l' Infinitiu

L' Infinitiu es el nòm del vèrp ab les propietats de nòm y de vèrp.

A. Còm a nòm s' usa, ab article o sènça, en tots els cassos exercint de subjècte, terme o atribut:

Nom. El massa treballar el feu inútil a mitja edat. Dormir a terra no es descansar (atribut). *Gen.* Es digne de viure y capaç d' anar lluny. *Dat.* Bò per cremar. *Acus.* Veyentlo venir, sortien a rèbrel. *Vocat.* Oh ploure benehit, plou plou y desassedèga la tèrra. *Ablat.* ab sòls obrir els ulls. Sènça afadigarse. Ocupat en teixir. Venia de cercar bolèts. Castigat per respòstegar. Sobre havèr robat a l' amo, encara no volia tenir culpa.

L' Infinitiu nòm prèn adjectius, regèx genitiu, y admèt els metèixos complements del sustantiu:

Es un estudiar contínuu, un treballar pesat, un mal morir. Fa de bòn vèure. Es un bell córrer. El cantar dels mossòls es trist. El riure de molts es riure de tonto.

Molts Infinitius son també verdaders nòms: Cf. *esmorzar* y *l' esmorzar*, *dinar* y *l' dinar*, *sopar* y *l' sopar*, etc.

B. Còm a vèrp, 1.er Té temps present: *amar*; passat: *havèr amat*; y venidor: *havèr d' amar*.

2.^{on} Prèn el seu complement directe o indirecte: *Mirar el cèl. Donar diner als pòbres. Intercedir per altres.*

3.er Prèn adverbis y nominatius modals: *Estudiar atentament. Llevarse dematí. Caminar llest. Dormir tranquil. Viure alegre.*

L' Infinitiu s' usa independent de tot determinant expressat en els cassos següents:

1.er Per significar que s' està molt distant de fer una cosa:

¡Jò ferme soldat! ¡Tu morirte de fam! Ell passar un dia sènç enrahonar!

2.^{on} Per indicar una voluntat decidida: *Primer deixar-me trinxar que rendirme.*

3.er Còm Infinitiu històrich en lloch de l' Imperfet d' Indicatiu en les narracions que importen distribució: *Era un verdader mercat de Calaf: els uns cridar, els altres plorar, les dònnes gliscar, els hòmes córrer y cercar aussili, els nèns mirar esferehits, ofegada d' espant sa vèu.*

4.^{art} Pel metèx Imperfet en els contrastes: *Tots se divertien y ell plorar (plorava). S' esbalotava, es discutia, y jo escriure còm si res.*

5.^{nt} En lloch de l' Imperatiu: *Callar y córrer, que 's fa de nit.*

L' us de l' Infinitiu en l' oració ab preposició o sènç èlla, concertat o no concertat, s' estudia en la pág. 154.

Advertim aquí: 1.er Que detrás de *que*, còm y ahont se sòl callar el determinant *dèure, convenir*: *No sé què (puga, dèga, o me convinga) dir. Estudia còm (convinga, se puga) acabar aquèx treball. Mirèm per hont (pugam) sortir.*

2.^{on} Detrás de *sentir, ohir, vèure, fer, deixar*, l' Infinitiu se presenta sènça subjècte ni objècte expressos: *Sento llegir, faig treballar, deixo cantar.* O té 'l subjècte exprés y posposat: *Feu entrar el Oòsme.* O té l' objècte exprés y posposat també: *Vèig plantar oòls.* O té expressos y posposats l' objècte y 'l subjècte. En aquèx cas el subjècte ve detrás ab *a o per*: *Feya rentar la ròba a la seva dòna, o per la seva dòna.*

Obsérves com en l' anterior exemple la *a* y 'l *per* pòden també significar que la *dòna* es *Datiu* de profit o benefici.

Si l' obgecte está representat per un afix personal, el subgecte va ab *de* o *per*: *Fecte ajudar del nòy, o pel nòy. No 'us deixeu respastejar de la o per la canalla.* Si després de l' Infinitiu ve un nòm. podria també usarse el *de* si no 'n resultés confusió: *No 't deixes posar el peu al oèll de la teva dòna,* però dirá millor *per la teva dòna.*

§ 3. — Del Gerundi y del Participi de Present o actiu

Per llèy d' escurçament se confongueren el Gerundi y 'l Participi de Present llatins, al passar al catalá: *amándo y amánt-is* donaren els dos *amant*.

No obstant, queden alguns Gerundis y Participis ab formes distintes:

Infinitiu	Gerundi	Participi
Ardir	ardint	ardent
Assistir	assistint	assistent
Consistir	consistint	consistent
Persistir	persistint	persistent
Resistir	resistint	resistent
Bullir	bullint	bullent
Dormir	dormint	dorment
Eixir	eixint	ixent
Escriure	escrivint	escrivent
Exigir	exigint	exigent
Lluhir	lluhint	lluhent
Morir	morint	morent
Obehir	obehint	obedient

Infinitiu	Gerundi	Participi
Desobehir	desobehint	desobedient
Ohir	ohint	oyent
Oferir	oferint	oferent
Referir	referint	referent
Conferir	conferint	conferent
Diferir	diferint	diferent (adjectiu)
Patir	patint	patient
Picar	picant	piquent
Podèr	podènt	potent
Produhir	produhint	produyent
Punyir	punyint	punyent
Penedir	penedint	penitent
Presidir	presidint	president
Residir	residint	resident
Pudir	podint	puent
Sabèr	sabènt	sabent
Suplir	suplint	suplent
Seguir	seguint	següent
Conseguir	conseguint	consegüent
Tenir	tenint	tinent (sustantiu)
Contenir	contenint	continent
Pertindre	pertenint	pertinent
Urgir	urgint	urgent
Vigir	vigint	vigent
Viure	vivint	vivent
Venir	venint	vinent
Avenirse	avenintse	avinent
Entrevenir	entrevenint	entrevinent
Convenir	convenint	convenient
Disconvenir	disconvenint	disconvenient

Ademès hi ha molts participis llatins de verbs que no s' usen, com: *indolent*, *calent*, *indulgent*, *innocent*, *inconvenient*, *rabent*, etc.

De *transire*, passar, sòls ha quedat *transeunt*, y nòms còm: *trànsit*, *transició*, *transitòri*, y 'l freqüentatiu *transitar*.

El Participi no obstant de ser igual al Gerundi, se 'n distingia per declinar-se: «enneja, composta ab molta malícia, fo causa de la tanta iniquitat per elle perpetrada, no **volents** ne **permetents** que.....» «ella hon per ventura lo Rey nos volgues calar a la rahó que ells lo aguessen dessenganat **dientlli**: que.....» *La Fi del Compte d' Urgell*, p. 55. Aixís que la llènga ha anat perdent aquèlla flexibilitat llatina, s' ha fet immutable 'l Participi de Present. Ara ja sòls se varia quant ha prèr caràcter d' adjectiu, o sustantiu vg.: *Restant*, *restants*, *l' amant*, *els amants*, *aprenent*, *aprenents*, y alguns altres cassos, còm *anants* y *vinents*, *els terra-tinents*, *llòch-tinents*, y *corrents*, *rabents* ab vèrps de moviment, etc.

Distinció. Podrèm dir: 1.er Que 'l Gerundi es Participi quant equival a relatiu.

Cada dia els tròbo cantant, o que canten. Veig lo jove surtint de sa cambra, o que surt de sa cambra.

2.^{on} Serà adjectiu quant es atribut.

Valèntli el ser valent. Sabènt que l' òli era sabent.

3.er Serà sustantiu, si ja prèn article: *El practi-*
cant tot practicant una cura.....

4.^{art} En els demès cassos serà Gerundi. Vide ses equivalències y construcció, pág. 155.

Es molt comú acompanyar el Gerundi de *bò y y de tot*, significant *mentres*, *juntament*, *ensemps*:

Bò y dormint ¡què vòls fer! Bò y resant el sant rosari, els minyons hi feyen mès d' una becayna. Puja-ven la còsta tot bufant. Tot fentli amanyagadures, el feya estar content.

Alguns diuen *tot y*, que no 'ns apar pròu be:
Tot y estantse, dèu dir *tot estantse*.

Pel Gerundi ab y tot, vid. pág. 207.

El Gerundi sòl trobarse detrás dels vèrps *enviar, tornar, venir, estar, anar*, (V. p. 106):

Envíalhi dient que no pòt ser. Tornará preguntant si li havèn portat la malèta. Fa un any que vinch fent lo metèx. Está llegint. Va pensant.

Còm se vèu, detrás de dita vèrps y altres de moviment, o quietut el Gerundi sinó indica 'l mòdo de l' acció dels metèixos, equival a l' Infinitiu ab a (V. p. 154): *Veç a casa dihent* (a dir) *que ja hem fet. Tórnatèn plorant* (mòdo). *Torna al bòsch mirant* (a mirar) *si ha les ovèlles*.

§ 4. — Participi de Pretèrit o passat

El Participi de Pretèrit catalá de vèrp actiu guarda la significació passiva del llatí: *Camp comparat per mos pares. Campus comparatus a parentibus meis*. Aixís metèx era passiu còm a complement adverbial en les oracions del vèrp *havèr*: *Jo havia comprades, llogades les herbes de Montclús. Ego habebam comparatas, locatas* (complement adverbial o mòdo còm les tenia) *herbas Montisclausi*. Però al pas que 'l vèrp *havèr* va perdent la fòrça activa de *tenir* per quedarse momificat y útil sòlament per indicar el temps, nombre y persona; trasladèm la activitat al participi, que perxò passa a ser actiu en les oracions d' *havèr*. En la oració *Tu has agafat una perdiu*, y demès d' *havèr* ab vèrp actiu, qui dirá que 'l participi no significa acció? Se sentíria mellor la respectiva fòrça llatina de *havèr* y *agafat* dihent: *Tu has agafada una perdiu*.

Fòra d' aqueixes oracions, es passiu y va sempre detrás del sustantiu: *Una perdiu agafada*.

El Participi de vèrps intransitius necessàriament té significació activa en tots els cassos.

Un hòste vingut de frèsch. Ja han marxat els viatjants, torment de totes les posades.

Menjat, begut y fumat; aplicats a l' hòme, són actius; be que *menjat y fumat*, en sa accepció general, també respecte de l' hòme pòden ser passius.

En Crispí menjat, begut y fumat a espèses de son pare, feya mil tronerias ab los dinereus que guanyava a can Rihell. Trobaren el Llupiò en la seva barraca de carboner, mòrt, tot fumat y migmenjat dels llops.

El Participi forma oracions implícites de totes classes:

Algunes mòdes antigues, usades (si s' usessen) ara, farien riure. L' imatge de Ntra. Senyora de Montserrat, trobada (que fou trobada) el sigle nòu, es morèna. Alçats (havèntse alçat) de bòn matí, s' encaminaren a St. Joan de l' Erm. Criad (després de havèrse criat) èntre montanyes en la melangiosa armonia del bufar del vent per les capcines, del belar de les ramades, y del bruhelar dels bòus, o en el grandió silènci de les hòres mudes del migdia; tot en el remolí confús de les ciutats li semblava petit y trivial. Tu, encara que mancat (estigues mancat), de tot còm jò, may t' espantes.

Si 'l Participi y també 'l Gerundi no concèrten ab el subjècte de l' oració determinant, s' usen *absoluts* o deslligats, a la manera dels Ablatius absoluts del llatí, y en aquèx cas sòlen dur posposat el seu subjècte.

Cantaht el nòy gran, la mare s' alegra. Durant la vida, fem òbres bones. Mòrt jò, pòch m' importará del mon. Arribats a la posada, comença a ploure.

Però ab el Participi passiu de Pretèrit se fan participis absoluts ab sòls callar el Gerundi *havènt, sent* o *estant*, y fer concertar el Participi ab el terme dirècte:

El moço, feta la feyna, se 'n tornava. Cullits els alla, els deixen assecar. Veç, y, acabada la professó, vina. El Carles, recobrades les fòrces, se torna passejar. A casa (estant) content jò, contents tots.

Molt sovint el Participi es absolut ab *després de* y callant l' Infinitiu *havèr, ser, estar*:

Després de (havèr) visitada la família, tórnat en als estudis. Vaig enterárm en després de llegides les cartes.

Son absoluts els participis: *a misses dites, escèptos això, dit això, fet, explicat, vist això, dit y fet*. S' usen a manera de participis absoluts alguns adjectius, com: *prèvi, salvo*. *Prèvi el consèll del pare; salvo error*.

Dos participis seguits pòden concertar ab el terme directe tots dos, o 'l según sòl, o cap: *Haurien hagudes trobades les mules*, o *haurien hagut trobades*, o *haurien hagut trobat les mules*. En passiva concèrten sòlament dels dos primers mòdos: *Havien sigudes venudes*, o *havien sigut venudes* (les pères).

Es molt catalá el posposar el participi al terme directe ab qui concèrta en els temps compòstos.

En hay savis ausits e molts libres legits. (*Eximenis*). Donchs tan grans travalls havia sofèrtes en el viatge, que li son quedades pòques ganes de tornarhi.—Ans que agué vint anys cumplits, conquest lo reyne de Mallorques. (*Muntaner*).

§ 5. — Afixació del vèrp

En hebrèu quant la relació d' Acusatiu venia representada per un pronòm, podia aquèt pronòm anar acompanyat de la preposició *hez*, o podia sufixarse al vèrp per mèdi d' un sufix tret del metèx pronòm y

unit al verp: *katal hozí*, matá a mi, o *katal-áni*, matám (èll me matá).

El catalá, castellá y basch pòden expressar de aquèixos dos mòdos no sòls l' Acusatiu, sinó també 'l Datiu pronominal.

La rahó fou l' economia, puig sent relacions que ocorren de contínuo, convenia expressarles brevissimament. Vèus aquí perquè foren adoptades les formes: *me, te, se, li, lo, la, nos, vos, los, les, ne, hi, ho*.

Aixís, a excepció de *hi, ho* y *li* resultaren diccions átones o clíiques, incapaces de sostenirse de sí, devènt descansar sobre l' accent d' altra dicció. Si precehèixen al verp, les anomènen els gramátichs proclíiques, y venint detrás, deuen dirse *hipoclíiques*; però será més senzill anomenarles *prefixos y suffixos* respectivament.

Esriptura dels afixos

1.er *Hi, ho* y *li*, per ser tònichs, no sufrèixen may cambi. Per sa pòca consistència, *me, te, se, lo, ne, nos, vos, los* (memorialí *méteselo en Norvoslos*), si 's vòl, se metatisen en *em, et, es, el, en, eus, ens, els*. *La* y *les* no metatisen; no obstant *les* metatissa sempre que es Datiu, confonentse aixís ab *los*: *Dónals pa* (a èlles), *dónals pa* (a èlles), *els agrada* (a èlles, a èlles).

2.^{on} Tots els metatisables donen la *e* inicial a la vocal anterior: *No 'm, no 't, no 's, no 'l, no 'n, no 'ns, no 'us, no 'ls complau*.

Detrás de verp ademès s' escriuen units sença vírgula: *Ámam, ámat, ámas, ámans, ámaus, ámals*.

L' Infinitiu finit en *r*, si vòl, la calla, y sufixa del metèx mòdo: *Per canta-m, canta-t, canta-ns*, etc., però es comú sustituir la *r* per la vírgula y resulta més clar: *Per canta'm, canta't, canta'ns*.

3.er Els afixos singulars: *Me, te, se, lo, la, ne*, (memorialí: *Méteselo en la*), davant de vocal se virgulen de cara a ella: *M' du, t' du, s' du, l' du, n' du*. Entre dues vocals se virgulen també de cara a la segona: *No m' du, no t' du, no s' du, no l' du, no n' du*.

Però si la segona es d' un altre afix, se virgula ella: *Me 'l, per me el; no te 'm repènges. Me, te, se*, seguits no 's metatisen ni virgulen, sinó l' immediat al vèrp o a *hi*, o *ho*: *Se te me 'n riu; se te 'ls enfada; se t' hi opòsa; te m' ho escoltava; ell se te m' obria*.

4.^{art} Seguint a formes de vèrp terminades per consonant, o semiconsonant *u*, els afixos ni 's metatisen, ni 's virgulen: *Feçme, feçte, fâcense, feulo, feula, feune, feunos, feuvos, feulos, feules*. L' Infinitiu en *r* la pòt mòure, y llavòrs seguèx aquèsta regla: *Dormir-me, matarlos, etc.*

No obstant, *nos* y *vos* sòlen quedar reduhita a *s* quant se sufixen a sí metèixos: *Batèms, dihèms, batèus, dihèus.....* per *batèmnos, dihèmnos, etc.* Y 's corre ràpidament a la metátesis, dihentse ja: *Donèuels, encénels, fêçels, prenduen.....* per *donèulos, encénlos, fêçlos prendune*.

Fins la *s* de *ens, eus*, s' arriba a prefixar per *ens, eus*: *S' estèm a Igualada, s' estèu al Vendrell, per ens estèm, eus estèu*. Dita *s* se confón ab el *se*, reflexiu o pleonástich, y convindrà escriure, *ens, eus* y no *s*. No obstant, si 'l pòble corre pel *s'*, a la fi tindrà rahó.

Concurrència de varis afixos

Pòden unirse hermosament fins a sèt afixos: *Te se me 'ls les en hi duyes*. Rahó: l' acció pòt interessar a les trèrs persones (*te me 'ls*) y recaure sobre un obgècte (*les*), acompanyant les dues circumstàncies de llòch

en e hi. Ademès sempre hi pòt havèr el *se* pleonàstich.

Apropòsit del *se* pleonàstich, que no tròbo explicat, cal recordar que 'l demostratiu reflexiu llatí *ipse* (*in-se*, V. p. 60) de 3.ª persona s' unia també a la 1.ª y 2.ª: *ego ipse*, *tu ipse*, *nos ipsi*, *vos ipsi*. Vèus aquí que 'l *se* reflexiu de 3.ª persona en català pòt ser reflexiu pleonàstich de totes les persones còm en llatí. Còm en llatí *mihi ipsi* val per *mihi mihi*, o sia que intensiva el *mihi*; així en català el *se* pleonàstich té la força de repetició de la persona a qui 's referèx. Però, *se 't menjo*, *se 'm menges*, se traduhiria *ipsum te manduco*, *ipsum me manducas*, per *te te manduco*, *me me manducas*. — Son cassos de *se* pleonàstich ab 1.ª y 2.ª persona: *Jo se 't*, *jo se 'us*, *jo se 'ls menjo*; *tu se 'm*, *tu se 'ns*, *tu se li*, *tu se 'ls menges*; *nosaltres se 't*, *se 'us*, *se li*, *se 'ls mengem*; *vosaltres se 'm*, *se 'ns*, *se li*, *se 'ls mengèu*. — Aixís metèx es pleonàstich el *se* ab 3.ª persona, sempre que no 's referèx a èlla: y no s' hi referèx sempre que l' oració té un altre afix personal (*en*, *hi*, *ho*, no son de sí personals): Ell *se m' ho menja*, (*ille ipsi mihi hoc manducat*); èlls *se te 'n riuen*, (*illi ipsi tibi ridet de his*). De mòdo que el *se* sòls es reflexiu del subjècte quant va sòl: èll *se vestèx*, s' ho pènsa, s' ho fa, s' hi tròba.

El *se* pleonàstich may se referèx al subjècte (llavors seria reflexiu), sinó a algún dels afixos (*jo se te 'ls en ho pòrto*, *ego ipsis tibi illis inde hoc aufero*). Sempre que 's vòl reflectir l' acció sobre el subjècte, s' hi pòsen els personals: *me*, *te*, *ens*, *eus*, ab el *se* o sènça 'l *se*: *Jo se 'm menjo*, *jo se te 'm*, *tu se 'm pòrtes be*, o *tu se te 'm pòrtes be*, etc.

El *se* pleonàstich está generalment en Datíu, però també pòt estar en Acusatíu: *Jo se te 'n duré*.

També l' *hi* es pleonàstich a vegades: *No 'ls hi digues res*; bastaria *no 'ls digues res*.

L' *hi* al trobarse ab l' afix d' Acusatiu *le* (lo), *la*, forma ab èll diptongo: *Tórnalehi* (tórnaley) *el llibre* (le) *al Joán* (hi). *Apágalahi* (la llum a algú). *Cerquèulahi* (la gorra al nèn, la còfia a la nèna). Aixís correctament parla 'l pòble vell, però 'l jove tendèx a la contracció, dihent en els metèixos cassos: *Tórnalhi*, *apágalhi*, *cerquèulhi*. Temèm que aquèixa contracció farà pèrdre a la frase la referència del *le* *la* confo-
nent el l' *hi* ideològica y ortogràficament ab *li*, simple indicació de Datiu, mentres la primera importava Acusatiu (*le*, *la*) y Datiu (*hi*). Tíngas donchs molt cuydado en distingir el *li* de l' *hi*, mirant si pòrta l' un idèa d' Acusatiu y l' altre no. Será *li* sempre que 'l verp actiu duu després terme directe: *Dígueli que vinch* (t. d.). *Li farás un favor* (t. d.). Si es verp nèutre serà també *li*: *Li sèmbra*. *Li pervindrà una herència*. *Li esdevenia sovint*. Será l' *hi* (*le hi*, *lo hi*, *la hi*) sempre que va ab verp actiu y no duu espressat d' altre mòdo 'l terme directe. L' *hi* *dona y se 'n torna a qui l' envid*. L' *hi* *explica fil per randa*.

També dèu distingirse el *li* de l' *hi* (*lo hi*, *la hi*) ab *hi* local o modal: *Tots dos volien ferlhi* (el niu allí) o l' *hi* *volien fer tots dos*. *No l' hi* (*la hi*) *vull escriure d' aquèix mòdo la carta*.

En frases còm: *Pòsateli y pòsatelhi*, *dónatemeli y dónatemelhi*, el sentit deurá indicar l' Acusatiu. En *pòsateli* es el *te*, en *pòsatelhi*, el *l*, y 'l metèx en *dónatemeli y dónatemelhi*.

Ordenació de varis afixos

1.er Davant o detrás del verp, *se* va el primer de tots els afixos: *Se me les compra, dírselles, se 'ls ne vèn la meytat*.

2.^{on} L' *hi* va derrere de tots: *Se les hi ha menjat, m' hi acostava, se me les en hi portaven, pòrtatelsenhí*.

3.er L' *ho*, que may se trôba en la frase ab *hi*, va també derrere de tots: *Te me 'ls ho prenía, encarrèga-melsho*.

4.^{art} L' *en* va derrere de tots els personals; però davant dels demostratius *hi* y *ho*, si hi son: *Pòrtatelsen, pòrtatelsenhi, pòrtatelsenho*.

5.^{nt} *Me, te, lo, la, li* (mem. *meteloláli*) deurien ordenarse així metèx, però la bona criança vòl que 's done preferència al *te* resultant *te me lo*: *Prènmela, prèntela, prèntel, prèntemela, acèrcatemeli*.

Si ha 'l *lo, la*, èll es sempre el terme dirècte. Si no hi es, será terme dirècte el quin se referèx al subgècte. *Puch oferírtem* (*m* terme dirècte), *pòts oferírtem* (*te* terme dirècte). Si 'l *lo, la* está repetit, el segón es terme dirècte: *Pòts menjártenselsel* (el pa a èlls, *el* terme dirècte). *Tornèumelsels* (els arguens, 2.^{ón} *els*, terme dirècte). *Amaguèmels-e-la* (la capa a èlls), *amaguèmlosla* (*la*, t. d.).

Regles d' aplicació dels afixos al vèrp

1.^{era} El vèrp sempre que li precehèx negació, o alguna partícula que l' afècte, còm *que, quant, si*, etc., preposa els afixos: *No l' hi digues; que li pòrten caldo; si te 'ls hi portessen*.

2.^{ona} També 'ls prefixa en els demás cassos, menos:

1.er En el Gerundi que, ab negació o sènça, sufixa sempre: *Estalviantho, no féntmels aquèx favor, si portantte be*.

2.^{ón} En l' Imperatiu que també sufixa sempre: *Véçtehi y prènten; rentèulos, cubríumenho tot*.

3.er El Present de Subjuntiu, sòlament desitjant y exhortant y sènça negació ni partícula: *Válgans Deu; válgali 'l ser llest; anémsen, mengèmseleshi*.

4.^{art} En l' Infinitiu: *Podrás dírtelsho; sap expli-*

cdrseles. No obstant, pòt encarregar els afixos al seu determinant: *Te 'ls ho podràs dir; se les sap explicar*. Si l' Infinitiu fa de nòm y en altres cassos, té afixos en els dos vèrps, segons les regles anteriors: *Vàlgans l' haverlo trobat; ens convé sabèrho, vèurels desseguida*.

5.^{nt} En poesia, y sovint també en pròsa, se sufixa sempre que no hi ha negació o partícula, contra la Regla segona: *Farásmho, ¿qu' hi va? Dirásli que vinga*.

ADVERTENCIES:

1.ª Quant per rahó dels afixos el vèrp se fa brèu, els afixos se pronuncien molt depressa, però ben separats un d' altre: *Pòrtalsenhi, prèn los en, explicamels ho*. Lo metèx, si van davant dels vèrps: *Seteme'lsenhi duya*, ll. *setemelzenhi dúya*.

2.ª Aquèixa multitud d' afixos que son una riquesa incomparable, serán una dificultat que deurán estudiar be 'ls forasters qui vulguen entendre 'l catalá.

3.ª El Sr. Tallander separa per un guió els sufixos de monosíl·lab y de vèrp (p. 106 de ses *Lliçons*) escrivint, v. g.: *no-l, no-y, no-u, que-ns, anar-los-hi, posant-hi*, per *no 'l, no hi, no ho, que 'ns, andálos hi, posanthi*.

No 'ns hi podèm adherir, 1.er Perquè 'l grech, llatí, francès, toscá, provençal, etc. indiquen sempre la pèrdua d' una lletra per l' apostrof, y may pel guionèt.—2.^{en} Perquè en les metèixes llèngues si varis mots per concórrer a formar una sola idèa, y ser enclítichs alguns; s' unèixen, ho fan sempre sènç guionèt: *ὅστις, ταύτό; tu-que, parumper, præterquam, quamobrem; uscinne, andarsene*, etc., y no *ὅς-τις, τό-αὐτό, tu-que, parum-per, præter-quam, quam-ob-rem, uscin-ne, andar-se-ne*.—3.er Perquè 'l guionèt èntre paraules, curtes o llargues, indica unió d' idèa, però separació fònica o d' accent. Aixís podèm separar *Vila-redl, Vila-fránca*, y 'l francès separa *c'est-à-dire* (cé-tá-dír), *celle-ci* (cèle-cí), etc. Però 'l guionèt no pòt separar mots átons, oòm son els sufixos de que parlèm.—El Sr. Tallander se queixa de l' abús de l' apostrof. Donchs, no abusarne, y curat.—El guionèt, d' estètic ho es còm el viceguonèt davant del cego a qui acompanya.

CAPÍTOL QUART

Us de l' advèrbi

Els advèrbis s' usen còm sustantius: *El còm y 'l quant no 'l sé.*

També s' usen còm adjectius: *Un cas aixís sorprèn a tothòm. El dia avants. La nit després* (posterior).

Aquí posarem exemples dels advèrbis de la plana 112 y seggs., fent advertències sobre 'ls quins ho necessiten.

De preguntar, duptar, afirmar y negar

¿Qui sap si vindrà la teva tia? No ho sé, podé sí. ¿Qu' hi va que ja han tocat a missa? Potsar sí, potsar no; si per cas, farà pòch. ¿Què hi vòls ser tu? Ca, pòch m' enganyarèu; o ca, no m' enganyarèu pas. El Lluís vindrà demà, jòy, mare! ¿Oy que es admirable 'l mar! —Sí que ho es. Hi cantava el còr del jovent.—Oy no.—Oy sí, perquè jo ho vaig sentir.—Ca, ca, t' ho devies pensar. ¿Fa que 'us diheu Ramón? Tòquen les sis.—Ja; donchs, m' algo.

Qu' hi va equival a ¿què hi jugues? Perxò dupta y afirma al metèx temps. Lo metèx fan òy, òy que, fa y no fa? però òy accentua més l' afirmació.

Ca, sòl detrás d' una afirmació en diàlech, pregunta o admira. Tròna.—¿Ca?—Sí, sí, ho pòts crèure. Ha arribat el rèy.—¿Ca! Anémlo a vèure. Precedint a una oració negativa, nega: Ca, no podré pas venir. Ca, pòch hi eren. Repetit, nega sempre: Ca, ca, ja 'us ho farèu.

Negació ab vèrp. La negació ab vèrp es no sòl, o pòch sòl, o no y pas immediat després del vèrp:

Joán, jo no vinch. Pòch volia cantar. No feya pas un dia que... No marxaré pas.

Èntre *no* y *pòch* y 'l vèrp no hi cap sinó afixos verbals: *hi, ho, en, me, te*, (vid. p. 238): *No m' ho dïgues. No li 'n portèu.*

Si s' hi interpòsa altra paraula, se repetèx la negació a frèch del vèrp:

No, això no l' hi dirás. Ca, tal còsa pòch se trovará perquí. No que no ho vòl.

Les negacions *no* y *pòch* s' intensiven per òy y ca: *Ca, no ho obtindré pas. Oy no ho crègues. Oy no t' ho faré pas. Ca, pòch hi pensaven.*

Pròu va immediat al subjècte o immediat després del vèrp sempre en oració afirmativa: *Èll pròu t' ho faria, o èll t' ho faria pròu.* Cal saberlo distingir de *pròu* indefinit y de *pròu*, advèrbi de quantitat (pàgines 73 y 113).

Sí y *no* en les respòstes equivalen a repetir l' oració de la pregunta y s' acompanyen del nòm o títol del qui pregunta en vocatiu, especialment si es persona de respècte: *Sí, Magestat.—No, Eminència.—Sí, Pare.—No, Pare.* O s' acompanyen de *senyor, senyora, senyorèt, senyorèta*: *Sí, senyor.—No, senyora.* O prenen en vocatiu el nòm pròpi èntre persones que 's tracten familiar o carinyosament: *Sí, senyor Jaume.—No, senyora Terèsa. Sí, don Jodn.* O responnen sècament *sí, no*: *¿Sents?—Sí. ¿Vindrás?—No. Mès familiarment, va 'l vocatiu èntre dos síes o nos: Sí mare, sí. No, Víctor, no.*

El *sí* y *no* se refòrcen ab altres advèrbis còm *sí, no cèrt, tan cèrt; sí, no de vères; sí pròu, no ca; sí sènç dupte; no de cap manera.*

Pla significa *cèrtament*, y va immediat al subjècte o després del vèrp:

Jo pla, tu pla, el Pere pla se 'n riu, o jo me 'n rich pla, tu te 'n rius pla. Això pla t' escan. Ell pla (que)

estudiem nit y dia. Ell be pla que li n' ha donat una gèca, què Deu n' hi do.

Vosaltres ho sabieu pla be. Tu pla (afirma); no podien trobarne de millor per rabadá. El Ciló pla (afirma); es esprés. Ella plá (nega); ¿què volieu que fes la criatura?

Quant nega, se li suplèx *no*:

Pare jem bèch tot aquèt vi? — Això pla (no ho faces), fill meu, de cap manera; agafaries un gat còm un temple.

Pu (de *ἦπου*, toscá *pure*, cèrtament) advèrbi pospositiu, servèx per reforçar una afirmació o una negació. En oracions afirmatives va immediat al subjècte o detrás del vèrp; en les negatives va immediat al subjècte o al terme indirècte o dirècte, però generalíssimament davant del vèrp:

Afirmatives: Jo pu be n' he menjat. Els Casaces pu hi eren, que jo 'ls hi vay vèure. Mare, el dit me còu pu, sèmbra que hi tinch caliu. Els ossos hi criaven pu, no en duptèu. El meu avi pu be ho deya. A mi pu ¿què em farán?

Negatives: Tu pu no 'n sabrás res. A mi pu may me en parlaven. Nèn, ¿qui ha trencat la cama al goç? — Jo pu no (ho so fet). Ells pu no se 'n riurán; un altre se en podria riure. El jugar pu no 't farà rich. Jo no tinch esclòps pu.

Pu còm en grech, en les preguntes significa *¿no es veritat?*:

¿Li has trobat pu? ¿hi era pu? — Sí, senyor.

Pu, de *potius*, significa preferència còm en llatí:

Joanèt, ja hèm segat blat. — Herba pu havieu de segar. Dinen que açò del dit es una mala vua; un eristol pu dèu ser, perquè s' encarna molt. Sempre demanèu arengades, llngos pu (*potius*) haurieu de demanar.

Cèrt (de *certe*, francès *certes*) s' usa sòl o ab *que*:

Cèrt; èlles no hi mancarán. Cèrt, que molts ho negaven.

Tan cèrt suplèx un pensament correlatiu que sòl ser un jurament de paraula o per sènya.

Deya 'n Quirze: Mira, Quelich, tan cèrt (aquí senyalava 'l cèl, feya una crèn, o senyal de serrarse 'l còll, etc.) jò no hi era a apedregarte. ¿No saps que som amichs?

Be, afirmatiu s' usa sòl en les respòstes, suposicions, reprensions (per ironia):

Vindrèu a la tarda.—Be, be, però estudièmho mellor. Be, suposèm... Be, grandíssim, be, ja ho comences a entendre.

S' usa també en les oracions y precehèx a *pròu* y *pla*:

Be ho sap pròu. Be hi anará, be. Be li 'n sentien dir d' inconveniències. Be n' hi ha de gent, però moltes feynes son per pòchs. Be pròu que li déyem. Ble pla que ho sabrá per experiència. Be 'n duch de ròba.

Cal distingir el *be* afirmatiu del *be* de mòdo o de quantitat. Aquèt anteposat o repetit s' escriu *ben*:

Ha mòrt be (mòdo). Obru be (mòdo o quantitat). Corren be (Id. Id.). Es ben mòrt, ben plè, ben just. Estava ben tip. Havia ben dormit o dormit be. Menjava ben be.

Tant metèx, pregunta o afirma.

¿*Tant metèx* l' hèu trobat?—Sí, gràcies a Deu. *Tant metèx* li 'n fas massa per sé'l teu germá. *Tant metèx* l' hi han atrapat, el lladregó; be 'ls ha pròu costat.

Talment significa *verdaderament*; o es correlatiu:

Estava talment desmayat. Era talment un dia de dòl per la casa.—*Talment* perdut que no té remèy.

Advèrbis de desitjar

Tots vòlen el vèrp en algún dels quatre temps de Subjuntiu:

Aixís se morís. Aixís hagués trobat la salut. Val-

dament l' hagen pugada bèure ab salut. Valdament que plogués. Deu te valga. Deu te benehís. Deu ho fes, que la gent no 's creguéssem tan sabis. Nimay que pequéssem. Nimay l' haguéssem conegut. Si no vòl callar, nimay. Tant de bò que estiméssem el pròxim còm devèm. Diuen que vindrà.—Tant de bò.

Aixís y valdament a vegades equivalen a la partícula *encara que* ponderant:

Aixís (encara que) se li opòse mig mòn, èll sempre ha de surtir ab la seva. Valdament estigués estenuat per l' abstinència, el bòn penitent may deixava la disciplina.

Nòta. *No pas, nimay* per son us extraordinari, sovint callen el *no*, *ni*; còm per igual rahó les condicionals callen el *si* (p. 158):

¡Què vòls?—Pas (no pas) res. ¡Qui canta?—Pas jò, mare. May que l' hagués conegut. May que dòrme tan mal esperit.

Advèrbis de quantitat.

Aumenten. *Díscol* en grech en boca de St. Pere (I Petri 2, 18) no vòl pas dir dolent o malvat, sinó mal humorat, o que rènha molt. Tenen quisaplo-quant vi, quisaplos-quants pèus d' olives. El vent bufa massa. La musica m' alegra fòrça. Son mès bons qu' anyèlle de pa. Ne vull al mènus un. Escriu un xich (temps y quantitat). Veç a pèn un bocí, un trocèt, una mica (temps y quantitat). No ha treballat un senyal en tot lo dia.

Igualen. Son uns dèn, si fa o no fa. Perllá d' una vintèna de cabres aferruçadas a escapar curniers. Cèrca de mil han dormit al serè per falta d' aculliment. Èrem còm uns quinze o així. Té setanta vuyt anys o així. Ne tinch totjust un, dos, trè, etc. A casa 'n tenim pròu, o bastant, per nit. ¡Plòra tant! Si treballa tant, no ho resistirà. Passèjat tant còm vulgues. ¡Es trèba millòr, nòy, el teu pare?—Aixís aixís, ¡què vòl

que li diga, Mossèn Genís! tau tau, pòch mès o mèn-
nos, pòch avant, pòch arrèrè está el metèx.

Resten. Casi al oim de la montanya. Ja casi be no
'n queda. Ja gayre be no té esperança de millora.
Tantòst no arriba la mare, per vèurel morir. So caygut
aquí dalt al grahell y tantòst me trènco 'l còll. En
primavera sènça pluges les herbes creixen pòch. Al
mès, o tot lo mès podríem enviarhi 'l Juli. Ab prou
feynes m' han pogut despertar. Tot peixent son fillèt,
li deya: pus, no n' hi ha pus; pus, no n' hi ha mès.
¿No me 'n portarèu gens? ni un taçt?—No, ni una
molla. ¿No n' hi ha mica ni molla?—No, mare, no, ni
un senyal.—¿Teniu gota d' ensiam?—Ni una fulla.

Mès y mènós fan les següents combinacions: *Mès*
y mès, de mès a mès, mès o mènós, mès y mènós,
molt mès, molt mènós, pòch mès, pòch mènós, quant
mès, quant mènós, y aixís acompanyen tots els altres
advèrbis y adjectius quantitativs y numerals card-
inals: gayre, mica, gens, très, quatre, etc. mès, mènós.
Fan altres frases: *No ferne mès ni mènós, o de mès*
ni de mènós, venir mènós, no poder mènós de, pèndren,
volerne, etc., de mès, de mènós.

Advèrbis de llòch

Sòlament posèm exemples de les indicacions ad-
verbials concretes de llòch. (Per tot V. pp. 114 a 119).

Els graners son dalt o adalt. La cuyna es bax o
abax al pla de tèrra. Pòsa 'l pa sobre la, o demunt
de la taula. No sabèm si 'ls pastors son per munt a la
montanya o per vall al pla. ¿Veniu de munt o de vall?
Per dints de casa tot era fosch y per fòra totjust bri-
llava allá dalt algùn estèl. Rere meu enllòch quedava
ningú. No 's trobava almón pròp ni lluny una fon-
tinyòla per apagar la sèt. Seguien detrás sembrant
arrèu l' estrage. De pervall ve la marinada y de per-
munt la tramontana.

Entre en l' espay o en el temps indica 'l punt

intermèdi èntre dos o varis altres punts. *L' estrèt de Gibraltar es èntre l' Africa y Espanya. Vindré èntre très y quatre de la tarda. S' amaga èntre la gent. Es èntre 'ls soldats. Avegades se diu èntre mig: S' ha escondit entre mig dels pins. Si no s' indica sinó un punt estrèm, èntre equival a intre o dintre: Jo pensava èntre mi.*

Èntre quant junta dues quantitats per sumarles, equival a *junts*, *tots plegats*: *Èntre uns y altres, èntre aquèts y aquèlles, èntre jò y èll t' amokinèm.*

Adverbis de temps

Llavòrs es de temps, però moltes vegades es conjunció deductiva: *Aquí hi ha perill de caure.— Llavòrs* (donchs), *no hi vull passar.*

May es exclusiu de tot temps: *No hi vindré may a ca' teva.* Però en oracions condicionals afirmatives precedint al vèrp, molt sovint significa *alguna vegada*: *Si may* (alguna vegada) *vens, te tractarèm còm de família. Si may venies a casa, te n' ensenyaria tot un hortat. May que anésseu a Manrèsa, visitèu la Còva de St. Ignasi.— May*, seguit o no de *que* en oració senzilla, es adverbí de desitjar: *May torne. May que 's vèja.* (Vid. p. 245).

Després y adés. *Adés* se referèx a un passat pròxim equivalènt exactament a *suara*: *Adés ha vingut la tia. Adés, no fa gayre, jugava alegre còm els altres. Després*, al contrari, se referèx a temps venidor: *Després trinxaràs canyòts de blat de mèro pels bòus. Després no 't queixes, si 't surt malament.* Si acompanya temps passat, es sempre dit temps posterior a un altra acció o fet esprés o sobreentès: *Vam parar la trèma y després esperàvem la gran pescada. Y després li vam pagar ab coces.*

Tantòst. *¿Còm has tornat tantòst?* (tan prompte).

Comunament s' usa aquèx advèrbi còm a partícula temporal: *Tantòst arribe la mula del molí, la posaré a vòstra disposició.*

Prest, prompte, corrents, deseguida, aviat y sovint se fan partícules temporals per mèdi de *tan...* còm o *que*: *Marxa tan prest, prompte, etc., còm vulgues, o que vulgues.*

Casi totes les indicacions de temps pòden convertir-se en partícules, fentles seguir d' un *que*: *Ara, tothòra, ja, etc., que sou joves, treballèu.*

Advèrbis de mòdo

No cal sinó posar uns exemples y remètre el lector a la pág. 120.

Tant es fer còm no fer; ça còm lla se dona desgraciadament la rahó a qui té mès fòrça. Travallen a tall de desesperats. Item, se mana a tot fidèl cristiá... El Joan Puig, álies Menut, no hi faltava may. Está ab el pèu a l' estrep lèri lèri per marxar. Les onze están lèri lèri (si cauen o no cauen).

Tal es advèrbi de mòdo, semblança y' correlació (V. p. 209) y significa *lo metèx, altre tant, del metèx mòdo*: *El Perèt ha fugit. — Tal m' hauria fet.*

CAPÍTOL QUINT

Us de les preposicions

---

§ 1. — Preliminar

Preposicions seguides. Es frequentíssim trobar seguides dues o tres preposicions: *De per sota de 'ls ròchs; ve de per enllà.* Aquèx us es degut a que una o dues de les preposicions seguides formen una frase adverbial: *per sota, per enllà.*

Quines se junten. Se junten *a, en, per* y *de* ab indicacions de lloc, podèntse escriure unides per ser atones y de molt us: *A-llà, en-llà, per-llà, de-llà.* L' *a* de quietut esclou les altres: *A-quí, a-llà.* L' *a* de moviment admèt l' *en* de moviment: *En-amunt, en-avall.* La *en* admèt davant *de, en* o *per*: *D' ençà, en ençà, per ençà.* També admèt *de per*: *Surt de per enllà.* La preposició *de* admèt *a, en, per*: *A desota o desota, en derrere, per desobre.*

Significat. Cal no perdre de vista que una metèixa preposició té molts sentits. Mènos sènça, totes tenen váries equivalències que convindrà conèixer molt be, per explicar el diferent règim dels vèrps.

Molts vèrps sèmbla que admèten indiferentment una o altra de dues preposicions, no obstant casi sempre 's veurá que no es idèntich el valor de les dues: *Vinch a treballar y vinch per treballar.* La *a* demana immediata aplicació al treball, el *per* sòlament impòrta l' intenció de treballar. Dígues: *Vay venir a treballar, y vay venir per treballar.* La *a*

significa que va treballar, y del *per* se desprèn que pugué no treballar.

§ 2.— Distinció entre preposicions y lletres eufòniques

En la pág. 14 senyalárem' còm lletres eufòniques la *i*, *e*, *o*, y la *b*, *d*, *n*. Volèm afegirhi la *a* y la *v*.

La *i* es més be eufònica, ja llatina, vg.: *veritat*, de *veritatis*. La *o* ve més be ja del grech: *Kilòmetre*.

Exemples de les altres:

Son molt alluny; afins ademá no tornen. Prenèus-e la tota. Nòy, ¿d' hont has posat la vèta? A n' ell li valdrá poquèt.

Còm la *a*, *d(e)*, *n(e)* o *(e)n*, son ensemps preposicions, vòl el P. Nonell que ja que res signifiquen, se diguen *preposicions simplement gramaticals*. Preferíem di'ls ab més precisió *preposicions eufòniques*, però es el cas que no son preposicions ni posposicions, perquè 'l metèx van davant que derrere e ideològicament no afecten cap paraula, vg.: *Esperèm boca tencada a fins a que tu parles*. Donchs, sòlament se podrán anomenar *lletres eufòniques*.

Regla general. Les eufòniques *a*, *d*, *n* deuen usar-se poquíssim, per ser contràries a l' economia y a la necessària duresa del catalá.

Regles particulars

Eufònica *a*:

1.ª No deuen consentirse davant dels monosílaps, còm: *a-glá*, *a-nòu*, *a-grán*, *a-llarch*, *a-lluny*, *a-fins*, *a-ray*, per *glá*, de *glans*; *nòu*, de *nux*; *gran*, de *grand-is*;

llarch de *larg-us*; *lluny*, de *long-e*; *fins*, de *fin-es*; *ray*, de *ray*, (V. p. 129).

2.ª Davant de verps que encara l' en llènça l' us, còm: *a-botonar*, *a-plegar*, *a-recar*, etc., per *botonar*, *plegar*, *recar*..... demanèm als escriptors que miren si la paraula en un punt o altre deixa l' eufònica *a*. Si la deixa, no l' escriguen. Si 'l mot s'usa dels dos mòdos, còm *talayar* y *atalayar*, es mellor escriurel sènç *a*.

3.ª No es consentida en *pera* en lòch de *per*, encara que 'l *per* sia Datiu: *Bò per mi*, y no *pera mi*.

4.ª Es consentida la *a* eufònica en *a-quí*, *a-llá*, *a-llá* per relacions de lòch ab repòs. Dèn ne permètres detrás de *en*, *per*, y *de*: *enquí*, *enllá*, *percí*, *perllá*, *dequí*, *dellá*, y no d' *aquí*, *per ací*, etc.

5.ª Es consentida en *sènça*, cf. el toscà *senza*, y 'l provençal *senço*, y en *a-pròp* de repòs.

6.ª Es consentida en: *Sentir a*, *vèure a*, *gosar a*, y en *fer a saber*, *fer a conèixer*, davant d' Infinitiu:

Sentirèm *a* dir, *a* passar pel carrer, *a* plorar. Sols n' havia vist *a* passar dos, *a* treballar una vegada. Pòch li hauria gosat *a* mirar la cara. L' hi he fet *a* saber, *a* conèixer.

Está clar que si hi ha altres *as* apròp, no s' escriurá l' eufònica: *Ho farèm a sabèr a l' uncle*, dirá mellor: *Ho farèm sabèr a l' uncle*.

No aumentèm pas les regles. Sòls volíem cridar la atenció sobre l' abús, y aclarir concèptes.

Dèn trobarse en la preposició *a* una fòrça demostrativa vaga (*a* es article, o demostratiu remís, en hebrèu, basch, gallègo, portuguès).

La *a* té una fòrça d' indicació vaga sobre tot l' objècte y *en* també sobre tot l' objècte, però preparant l' atenció a concèpte més concrèt. Perxò no es eufò-

nica la *a* de *còm a* sempre que pòt vertirse per *en* calitat de: *Còm a successor d' algùn defunt, demanarà...*

Còm a tindrà eufònica la *a* si equival a *semblant*, a *manera* o a *semblança*: *Una còlla de nens torrats del sòl y surins còm a gitanets*. Quant es eufònica, val més no usarla: *còm gitanets*.

Eufònica *n*, (*en*, *ne*)

1.ª Caldrà sabèr-la ditingir de *en* preposició. Escriure y ensenyar a escriure, vg.: «*a n' el pòble a mòrts tocaven*» (Nonell, p. 277), per *en el pòble a mòrts tocaven*, es falta d' anàlisis.

2.ª En cassos en que verament el pòble l' usa *còm* eufònica: *a na mi, a na tu, a n' èll.... no 'ns fa res*, podrà no escriures, resultant: *a mi, a tu, a èll*, però si 's preferèx escriurela, no dirà *na* sinó *ne* o *n'*: *A ne mi, a ne tu, a n' èll*.

3.ª A molts, taçtada l' ampulositat del castellà, sèmbla que 'l català no 'ls òmple la boca, y aquèixos fatxèndes han criat l' *enisme* barceloní. Se senta cada pas: *Jo ensènça ser marquès, me n' en rich*, y mil frases semblants o diverses, però carregades de *enes*. Si 'ls escriptors, *còm* han fet alguns novelistes, sancionen aquèx *enisme* (cal anyadirhi 'l *yotisme* o *ús-me*, vid. p. 214), farán un flach servèy a la llènga. Y si un gramàtich *còm* el P. Nonell, p. 177, confonent l' *en* demostratiu ab l' eufònich y 'l prepositiu, fes altre tant, ens faria malíssima impressió. — Fòra de Barcelona diuen que a Barcelona no 's parla be 'l català. Donchs fa temps que escolto 'l pòble de Barcelona, y pènso que parla be 'l català, y ab una força d' assimilació que avassalla l' immensa immigració forastera castellana, valenciana, aragonèsa, francesa, italiana, etc., fentli, si no 'us plau, per força, parlar el català de Barcelona. Està clar que 'ls Bar-

celonins no saben el català de l' agricultura, dels bòschs y dels aucells, però saben be 'l del comerç, de l' indústria, de la cuyna, etc.

Té Barcelona a més d' algunes diccions forasteres, el gust de les vocals obertes, el pronunciar un bon xich satisfet, l' enisme y 'l yotisme, però aquèixos defectes, prou repressibles, no afecten el fons de la llenga.

NOTA. El P. Nonell dona per simplement gramatical (*en eufònic*) l' *en* davant de Gerundi. Donchs, no ho es. De ser eufònic, podrien pendrel tots els Gerundis, y sòlament el prenen els quins signifiquen temps; advertint que 'l castellà y francès prepòsen als seus gerundis de temps el metèx *en*, sènça que en ells se pugja cercar *en* ni *n* eufònics.

D eufònica.

1.ª Es eufònica *de* o *d'* sempre que verament no anyadèx cap idèa, respècte, ni fòrça, y sí sòlament facilita la pronunciació. Sòl anar davant de vocal o *d* inicials, precedesca o no vocal: **D'** *altres entonaren...* *Om si d' en tota la tarda...* *Y d' en tot lo sopar...*

Dels sis punts que en cinch planes pòsa 'l P. Nonell de *de* simplement gramatical o eufònic, no resulta *d* eufònica més que en els anteriors exemples del Sr. Genís, ahont el P. Nonell hi tròba ociosa la que ell anomèna preposició *de*. Donchs, no es ociosa, sinó eufònica, que no es pas tot u.

En lo restant de les cinch planes caldria córrer pòch per vèure que 'l *de* es preposició. Seria sufficient llegir l' us de la preposició *de* (mès avant). Malgrat la perèsa que fa sempre l' anàlisis, analisèm:

Canviar d' hostatge, de pensament, (cap referència a altra persona o còsa) y **canviar l' hostatge, el pensament** (referència a altre hostatge, a altre sub-

gècte, *a* un altre pensament).—**Llèsca** del pa còm **els hòmes** (en talla y prèn una llèsca, y prèn) y *llèsca 'l pa còm els hòmes* (el llèsca tot o simplement llèsca).—**Se n' arrènca de l' espasa, de l' aufòrja** (la fulla de l' espasa y algòm de l' aufòrja, el pa blanch) y *se n' arrènca l' espasa, l' aufòrja* (es traen el tot, fulla, vayna y correjam, el pa y 'l sarro).—**Sempre he pensat de casarme** (he delliberat de o sobre), y *sempre he pensat casarme* (he estat resolt a casarme).—**Si ara pròvo d' aixecarme** (el de es imprescindible).

Ensenyar, apèndre necessiten el *de*, puig no s' *ensènya, aprèn o sap* la còsa o l' acció, sinó *part de* la còsa o la manera *de* l' acció: *ensènyo d' escriure* (la manera d' escriure); *ensènyo l' escriure* (tot l' escriure ningú l' ensènya). *Sabèr suplèx la manera de*, o no suplint, no prèn *de*: *Sé cusir, o de cusir*.

El *de* o l' article ab Infinitiu s' explica § 7, n.º 25; advertint que es molt corrècte dir, vg.: *quin gust dona 'l vèure 'l sòl, o de vèure 'l sòl*, y que es incorrècte dir *quin gust dona vèure 'l sòl*.

En lo restant ja 'l P. Nonell tròba al *de* cèrta rahó de ser que no es sòla eufonia.

§ 3.—Us de la preposició *a*

La preposició *a* es demostrativa ab valor de *ecce*, mira, y perxò senyala un concèpte y la paraula que 'l significa. En l' oració *Dono gràcies a Deu*, la *a* senyala a qui dono gràcies.

Vòlen la seva regència ab *a*:

1.er Els **sustantius** verbals de vèrps ab *a* (Vid. p. 255, 3.er y seggs.), còm: *amor, òdi, afició, donació, ròbo, furt, ofèrta, encàrrech*:

L' òdi al pecat y l' afició a la pietat el preservaren. Un ròbo diari a sa mare no li semblava pecat. L' encarrech al correu serà inútil.

2.^{on} Els **adjectius** de *favor, agrado, profit, igualtat, semblança, fidelitat, obediència, sumissió, comunitat, propensió*, y sos contraris:

El sòl es favorable a les plantes y profitós als animals. Igual al seu pare, semblant als seus germans. Sies fidèl, obedient, sumís a la consciència que es sempre l' oracle segur. Se sentí propens a la pietat. Era odiós y desagrahit a tothòm.

3.er Els **verbs** que signifiquen les anteriors idèes de *favor, agrado, etc.*, còm: *Promètre, donar, condonar, perdonar, restituir, tornar, aconsellar, escriure, dir, declarar, explicar, contar, manifestar, comunicar, persuadir, anteposar, posposar, preferir, vendre, comprar, oferir, allargar, dedicar, consagrar, encarregar, etcétera*, vòlen ab a el terme indirecte de l' acció.

A sants y a minyons, no 'ls promètes que no 'ls dons. Condonà al pòbre son deute. Aconsellava 'l be a sos companys. Escriu sovint als teus pares. Dedicat al treball. Encarregarà les criatures als vehins.

4.^{art} Els **intransitius** de les metèixes idèes de *favor, agrado, etc.*, còm: *agradar, ploure, servir, obehir, amenaçar, convenir, aprofitar*, (tèrcipersonal).

A tothòm plau el riure una miquèta. Servim a Deu y obehim als qui verament exercèixen sa autoritat. A tothòm convé l' escola de la contrarietat. A ningú aprofita l' ociositat, sinó al dimòni que fa estudi als ociosos.

5.^{nt} Els de *pregar, demanar, suplicar, robar, pendre, comprar*, vòlen ab a la persona a qui 's prega, demana, etc.:

Supliquèm a Deu la salut y demanèm als sants la seva favorable mediació. No prenguem may res a ningú, perquè cada u vòl lo seu. Comprèm el pa frèsch al forner.

6.ª Els tèrcipersonals, còm: *Suocchir, esdevenir, escaure, constar, aprofitar, sabèr greu, recar, etc.*

Esdevingué a molts trobarse enganyats. Escan al cristia el cercar la rahó de sa fè, sobre tot en èpoques de evolució religiosa. Còsta a tots que se sòl donar per bò lo que plau als grans. A alguns els sap greu que 's destorbe la pau, y devia constar a èl·ls y a tots que l' Evangèli es la guèrra, duradora mentres hi haja qui no 'l rèba. Pòch aprofita a qui no té cadira, que li 'n deixen, puig no sèu quant ni còm vòl, sinó a gust de qui li deixa. A tu 't sap greu y a mi 'm reca.

7.ª Els de proximitat, còm: *Unir, juntar, acostar, apropar, aproximar, acercar, arrimar, atracar, agafar, estacar, amarrar, apegar, posar, enganxar, penjar, etcètera* vòlen ab a la idèa de llòch o equivalent, y vòlen ab per les idèes de companyia, instrument o mèdi.

Pòsa els boixos al fòch (ll.) ab l' altra llènya (c.). Te juntarás ab el Curi (c.) a la Font gran (ll.). Agáfaho ab còla (m.) a la parèt (ll.). Estácal ab el ronçal (m.) a la menjadora (ll.). Acòsta la palla a la batuda (ll.) ab la forca (i.).

8.ª Vòlen a devant de l' Infinitiu (Infinitiu local) els determinants que signifiquen *començar, o estar fent una acció, important moviment cap a dita acció o quietut en èlla. L' idèa de acabar o deixar dita acció porta de* (Vid. son us més avant):

Moviment: *Començar, empegar, principiàr, arrancar, pegar, calar, clavar-se, apretar, enviar, preparar-se, disposar-se, dirigir-se, encaminar-se, tocar (sonar), exhortar, animar, atiar, aquíçar, excitar, mordre, aydar, ajudar, acompanyar, córrer, anar, passar, arribar, acostarse, ajupir-se, estirarse, etc.*—**Quietut:** *Afanyarse, ocupar-se, ser, estarse, trobar-se, escaures, habituarse, acostumar, acostumar-se, empenyarse, divertir-se, jugar, assèdres, etc.*

Els dos mocèts començaren a llaurar, y jugaven a

apicar drèt. Quant tocaren a desjunyir, cap havia fet la mès petita llozada. S' acòsta l' amo a mirarsho y 'ls anima a fer sempre semblant feyna. Aquèll any èrem a fer el cors. S' esqueyen a córrer plegats el vòstre Antón y 'l Parrallo. Aydèno a cullir les viandes. Ajupte a plegar aquèx trocèt de pa. Pèga a fugir. Arranquèm a córrer. Ens dirigim a treure 'l niu dels còrps. S' enfila a havestarlo el Nèn de cal Còsta. Cada dia preparat a morir. Asseyèus a mirarlo còm travalla. Estíguet a guardar els cabrits, que no s' atancen a esbrotar els perers. Serèm mès a plorar que a riure. Divertims a matar (també *matant*) formigues. Passèu a segar hòrdi. Arribèu a encavallonar aquèlles garbes.

9.º Els vèrps de sentit *saber a* (tenir gust de), *òlre a* (fer olor de), *sentir a* (tenir sentor o sentida de), *pudir a* (fer pudor de):

Fa una fosca còm una gola de llop y 'l mon put a formatge, deyen els hòstes del Rector de La-Llèna. Amiguèts, ¡pfe! això mès aviat put a guinèu. No olia pas tot a fòrs y viòles. L' òli sent a ranci, a morca.

El pòble diu *fer y sentir tuf, fetor, vaf, ferum de*. També admèt *tufar, y tusejar, envafar* (actiu) y *vasejar, y ferumejar*; però aquèts vèrps no admèten calificatiu. Perxò es un neologisme infundat dir: «*tufava a petròli,*» el metèx que «*tusejant de tocino.*» (¡¡¡**Tocino!!!** ni es catalá significant el tròç, *cansalada* o *carn salada*, ni significant el tot, *pòrch*. Fòra escrúpols de juheu. L' antich Testament no cita 'l mot *pòrch*, però l' Evangèli 'l cita quatre vegades, sènç demanarne perdó a ningú).

10.º Alguns vèrps prenen *a* en llòch de *per*, còm: *escriure, enviar*, etc.

Li vay escriure a (per) vèure si tenia dipòsit de farines. L' envio a (per) sabèrne la certenitat.

11.º *Jugar y condemnar* vòlen ab *a* el jòch y la condemna:

Juguem a bòlit, a cartes, a truch, a sòca, als quatre pilans. Condemnat a mòrt, a presiri, a galera.

12.ª Vòlen *a* els actes dels sentits y 'ls adjectius de còses que impressionen els metèixos:

Cega *a* la llum. Sort *a* mos consells. Aspre, rústech, fi al tacte. Agradable, lleig, bonich als ulls. Insípit, amarch al paladar. Pudent al nas. Dolç *a* la boca. Agradable *a* l' aurèlla. Atent *a* tes paraules.

13.ª *A* adverbial. Servèx 1.er Per fer molts adverbis de mòdo còm s' ha vist en la pág. 121: *A remá, a les fosques, a les quaranta, a còlp de punys, pintat a l' òli, dibuixat al carbó.*

2.^{on} Per indicar el llòch ahont se va:

Anèm *a* ciutat. Arribaren *a* Barcelona. Entràvem *a* Puigcerdá per l' estany pentagonal, venint de Ur. Ab el desglaç podien caure al carrer. Arrimèus *a* la acera, que hi ha mènus perill. Puja al terraplè y salta al fòssó.

3.er Per indicar el llòch ahont s' está, o 's treballa, sempre que no s' indique per *en* (Vid. pág. 261):

Son tots *a* missa. Son *a* doctrina. Erem al carrer. Teixia *a* cal Pònc. L'laura *a* Les-Dèus. L' han ocupat *a* Marsella. Dormim *a* terra. Jau al banch. Sèn *a* la cadira.

El llòch de quietut prèn *a* especialment quant no s' especifica be, sinó que sòls se vòl indicar *perllá pròp, a l' entorn, sobre, sota*:

Ho té als (pròp) pèus y no ho vèn. Cenyiuli la faira als lloms (*a l' entorn*). Asseguts *a* taula. Al batre, sòlen el jovent fer quatre salts (*sobre*) *a* la palla. Al Pi de les Trè Branques (*sota, pròp*) *a* mils s' hi han parat.

4.^{art} Còm *a* distributiva, especialment equivalent *a per* o *còntra*:

A dotzènes, *a* mils, *a* calderades, *a* pilòts. Palm *a* palm, petja *a* petja, pòble *a* pòble seguí tota l' encontre. Jugàvem un *a* un, dos *a* dos, trè *a* trè, etc., segons el jugador.

Podria dirse *palm per palm, dos per dos, o dos contra dos*, be que *per* y *contra* son un xich més intencionats que la *a*.—*D' un a un* prèn *a per en*, a fi de fugir l' ensopèch de très enes.

5.^{nt} Còm *a* comercial la prèn el prèn distributiu ab els vèrps comercials, còm: *comprar, vendre, entregar, donar, oferir, promètre, pèndre, trobar*, etc.

Son *a* dèn centèns la lliura (distributiu). Me 'ls donen *a* pessèta (s' entén *cada un*). *A* quaranta centèns vinticinch son cars y que fume 'l dimòni. En trobarás *a* duro 'l cent.

14.^è Per la *a* condicional y temporal, Vid. pàgina 158 y 161:

A serhi (si hi fos) tot, no faria disbarats còm diuen. *A* l' arribar (quant arribárem) a Còll de Canes, venien ganes de bufarse 'ls dits.

Nòta. No dèn confóndres la *a* seguida de *n* eufònica ab *en*. Es *n* eufònica si 'l nòm está en Datiu o Acus., y *en* si 's tracta de llòch o temps ab quietut:

A n' èll aquí li pòt fer res? Dígho *a* ne les dònès. *A* n' el teu germá dèus estimarlo més.—En aquèlla nit y en aquèll bòsch no 's dormia.

§ 4.—Us de la preposició *en*

L' *en* es *a*) conversiu, *b*) distributiu, *c*) modal, *ch*) local, y *d*) temporal.

1.er L' *en* conversiu acompanya la còsa en que una altra 's transforma, detrás de vèrps còm: *Mudar, trasmudar, transformar, convertir, canbiarse, descompondre, resòldres, desferse*. Tornarse no prèn l' *en*:

El pecador transformat *en* just, convertit *en* penitent. El juheu trasmudat *en* cristiá. Se mudaren les carícies *en* mossèchs. Al caure *en* runes, es descompongué *en*

pols. Aquèx vinèt ab pòca química 's resoldria en ayga clara. Te farán tornar lèro. Se torna rabihut.

2.^{on} L' *en* *distributiu* el vòlen els vèrps de *distribuir, dividir, partir, trinçar, tallar, descompondre, desfer, deslligar, estellar, esberlar, esclat, esbadiar, esbadocar, esmicar, esmicolar, esfarinar*, etc.

Distribuiu l' escudella en dèu plats. Dividiu el bacallá en quatre tròços. Estellava els boscalls prims en dues èscles, y 'ls gruixuts, en quatre o en vuyt, segons èl·ls. Esmícal en mil tròços. Esbadia la còrda en trè brènchs.

L' *en* *distributiu* s' usa sempre que calènt posar còses en grupos, munts o pilòts, no s' usa *a*. (Vide p. 158).

De dos *en* dos, de trè *en* trè, de cent *en* cent, etcètera. Posèu les garbes en[cavallons, en sillons, en garberes. Estaven en ròtles. Anaven en còlles.

També s' usa per indicar transcurrs en el temps o en el lòch (cf. *in* d' Acus. llatí):

De dia *en* dia, d' hòra *en* hòra, de temps *en* temps; de pòble *en* pòble, de mas *en* mas, de pòrta *en* pòrta.

3.er L' *en* *modal* es usadíssim per indicar el mòdo, estat o disposició de les còses:

En catalá, en peça, en tròços, en pintura, en fiòca (el cotó), en rodona, en cru, en calent, en remull, en rebèig, en serè, en palla ni en pols.

Nòta. Les maneres de *vestir* y *viatjar* pertanyen a *ab*. (Vid. pág. 268).

4.^{art} L' *en* *temporal* respón a l' *in* d' Ablatiu llatí: *in hac, in illa hora*, y significa temps present o passat:

En aquèt moment ha marxat. En aquèsta hòra molts están pitjor. En-guany hi som tots. En altre temps en anys passats, en algunes ocasions havies pescat millor.

O'be respón a l' *in* d' Acusatiu llatí: *in posterum, in dies*, y significa temps venidor:

D' avuy en davant. D' ahir en vuyt. De St. Pere en-çá. De Nadal en-llá. De trènta anys en-llá. D' ara en dues hòres tornèn.

Enllá y enrere duuen també *en* de moviment referintse a temps passat:

Très anys enrèrre. De St. Joan enllá (avants de Sant Joan) havia fet bòn temps.

5.^{nt} L' *en local* significa totes les relacions de llòch corresponents a l' *ubi* llatí, o sia, totes les indicacions de llòch en que s' está o 's travalla.

També significa aquèlles relacions de llòch que importen moviment cap a un punt y que en llatí tenien *in* en Acusatiu: *Tirat en el mar; mitte te in mare*.

Aquèx doble y correctíssim us se 'n fa encara en el Règne de València. Però a Catalunya y en major escala en les dues províncies de Barcelona y Girona, aquèx *en* molt sovint s' ha convertit en *a*. Vèusen aquí la rahó:

L' *en* per sa pòca consistència en els pòbles de pronunciació átona, vg. el francès, el piamontès, el provençal devia pèrdres o reforçarse. El francès el sustituí casi sempre per *dans* y *sur*. El piamontès y 'l bolonyès el reforçen per una *t*: *en el camp*, vg., diu *ent el camp*. El provençal l' ha perdut; y el catalá a Catalunya sovint el sustituèx per *a*, còm el provençal, del mòdo següent.

1.er L' *en* atònich se pronuncia *an*: *Enllòch, en sèch*, se pron. *anllòch, an sèch*.—2.^{on} La *n* de *an* (*en*) davant de la vocal inicial següent se lliga ab èlla, de mòdo que pronuncièm igual *en amich, en amistat y enemich, enemistat*, pron. *a-na-mich, a-na-mis-tat*.—3.er Aquèx desplaç de l' *en* s' ha fet més general a Ca-

talunya en les províncies dites per la contínua metatissació del *lo* y *los* en *el*, *els*, cosa que ha multiplicat a l' infinit els contactes de l' *en* ab vocal inicial: *En el camp*, *en els reguers*, pron. *á-nal camp*, *á-nals reguers*.—4.^{art} En aquèx punt l' *a-na* (que s' estengué també per mancança de virilitat orgánica-vocal davant de *la* y *les*: *en la casa*, *en les planes*, pron. *á-na-la casa*, *á-na-les planes*) quedá dividit en dos elements: *á tónica* y *dominant* que segons la llèy de la vocal átona post-tónica (p. 9, 2.ª ralla) degué absorbir la *a* del 2.^{on} element *na*: *á-nal camp*, digué *á-n-l camp*. — 5.^{nt} Aquí la *n* desaparegué per massa lleugera, y *á-n-l camp*, *á-n-les planes*, digué *al camp*, *a les planes*.—6.e Però molts preferiren perdre l' element *á* de *á-na* (*e-ne*), y conservar el segón (*ne* o *n'*), resultant ab l' article *ne 'l* = *nel*, *nela*, *ne 'ls* = *nels*, *neles*, igual exactament al toscá *nel*, *negli*, *nella*, *nelle*. Així se diu: *nels meus tròçes hi ha una rossor de blat que no 's vèu neles teves feixes*.

Nòtes que la *e* de *nel*, *nels*, *nela*, *neles* es átona.

Resta donchs que a Catalunya l' *en* local tendèx necessàriament a convertirse en *a* o en *ne*.

Regla general sobre l' us de l' en local

Ocorre de continuu pels catalans el dupte sobre usar en o a referintse a llòch.

Donchs en aquèixos cassos de dupte serà mellor aténir-se al drèt antich y general d' escriure *en*.

Regles particulars

1.ª Se escriurá *en* o *a* indiferentment (essent sempre més clàssich l' *en*) quant en la parla vulgar usèm indistintament els dos:

Al teu sach n' hi ha, o *en* el teu sach.... Ho duch a la carmenyòla, o *en* la carmenyòla. Als pòbles de pagès, o *en* els pòbles de pagès.

2.ª Creyèm pròu fundat escriure *nel*, *nels* y fins *ne-la*, *neles* quant aixís se pronuncien. El Portuguès escriu: *no*, *na*, *nos*, *nas*; y 'l Gallègó: *n' o*, *n' a*, *n' os*, *n' as*, o *n-o*, *n-a*, *n-os*, *n-as*, per *en o*, *en a*, etc.

Nels teus llibres hi ha una estampa: *nel'* estampa li imatge d' un sant. Neles teves rialles s' hi vèn algòm de forçat.

No obstant, opinèm que no serà convenient introduhir aquèixa novetat.

3.ª Es clar que davant de mot començat per consonant (y perxò davant de *lo*, *los* ahont còm en la Província de Llèyda, no s' han metatisat, o ahont, metatisats, se pronuncien tònichs, còm en el Règne de València) o per vocal tònica, ordinàriament s' ha conservat la preposició *en*.

Aixís generalment es constant: 1.er Davant de llòchs sènça article:

No 's vèn *en llòch*, *en* forat ni *en* finestra. Pòsaho *en* sachs, *en* plats, *en* caçòles, *en* calderes, *en* caixons, *en* cistelles. *En* fònts, *en* prats, *en* bòschs, *en* torrents hi veuràs les gales de la naturalèsa. *En* esquèrts, *en* arrugues, *en* cingles hi pasturen les cabres. Els capcers crien *en* olmicers, *en* sargueres, *en* sanguinyoleres, *en* mates de ballaner, etc.

Es comuníssim dir: *a casa*, *a ca-l*, *a ca 'n*, *a tèrra*, (però també *caure en tèrra*).

2.^{on} Davant de l' article indefinit *un*, *una*:

Sé un piu de culblanchs *en* un forat de parèt. Es *en* un recó de la cambra. S' ha amagat *en* una mata de fassol. Assèulo *en* un escambell o *en* una banquetta, que aquí no s' usen les cadires. No n' he comprat, perquè *en* uns hi ha corchs, y *en* altres, moltes taques.

3.er S' usa l' *en* de quietut davant dels demostratius y possessius prepositius:

En aquèx indrèt hi florèixen les botxes grògues o

espetermallachs. **En** aquèll trencant de camí que s' hi parayen a gariar les dònnes, hi ha un ròch tot traucat, que 's diu el Ròch de les mentides. **En** tos camps y en tes solanes ningú hi té drèt. **En** mon jardí tot hi florèx massa depressa.

4. art Precedint al llòch un adjectiu:

En cap pòble 's vèu. **En** cada vall y **en** cada serra. No 's veyà ja blanquejar neu **en** gayres turons, però Puigllançaada allà vers Gabarrós fins a St. Jaume peixia en mig de sos prats l' *Euga blanca* (immènsa congelada que 'ls pòbles vehins vèuen resistir cada any tota els sòls de primavera). Podries bèure **en** bònnes dèus, enmirallarte **en** mil rierons, assèuret **en** frèsquas ombres.

NÒTA. Si en els quatre cassos precedents el llòch prèn l' article definit, s' usa *en* o *a* (y ab l' article masculí, preferentment *a*).

Al o **en** el tinter, al o **en** el beser (abeller), al o **en** el rech, al o **en** el devinal (llòch abundant de dèus d' ayga), al o **en** el comellar (llòch de molts rasanchs, fondalades o comes, de κόμμα, tall, solch, o incisió), als o **en** els rius, als o **en** els vessants de la montanya, a les o **en** les vòres dels camins, a les o **en** les mates, a les o **en** les conques del Llobregat, a les o **en** les barraques, a la o **en** la fontèta, a la o **en** la vassa, a la o **en** la rambla.

Distinció. Si s' oferèx dupte èntre l' us de *en* y *ab* (*em*), pòses el metèx règim ab l' article definit y èll determinarà la preposició: *Pòsa aquèixos papers a-m-un paner*. No sé si escriure *en un* o *ab un*; donchs ab l' article definit dirà: *Pòsa aquèixos papers en el paner*, y sabré que tinch d' escriure: *Pòsa aquèixos papers en un paner, en un cistell, en un còbe, en un sach, etc.*

§ 5. — Us de la preposició *ab*

Pronunciació. En la pàgina 110 diguérem que la idèa de *ab* o companyia s' espressa per *eme*, *em'*, *emb*, *'me* o *'m'* y en la pág. 264 acabèm de dir que l'idèa local de *en* *avegades* s' espressa oralment també per *em*.

El significat fonamental de *ab* es de *companyia*; però la companyia en l' acció es a) una persona o obgècte que acompanya el subgècte o obgècte pacient, o es b) l' instrument, o c) el mèdi que ajuden a l' acció, o ch) 'l mòdo còm la metèixa 's fa.

1.er *Companyia*.

El Joan *ab* el Miquèl haurán trobat sa germana *ab* sa cosina. El caçador *ab* el seu perdiguer no deixen en repòs les perdius. Perdé la bossa *ab* els diners.

Vòlen (necessàriament, si s' usen en Singular) *ab* de companyia aquèts vèrps: *Juntarse*, *unirse*, *associarse*, *aconvoyarse*, *avenirse*, *entèndres*, *casarse*, *ensopegar*, *topar*, *llindar*, *tocarse*, *fregar* (*de contacte*), *mesclar*, *barrejar*, *renyir*, *renyirse*, *bátres*, *lluytar*, *parlar*, *enrahonar* o *rallar*, *conversar*, *tractar*, *fer les paus*, y altres, quina acció no 's pòt realisar sènça dos subgèctes:

No t' aconvòyes *ab* mals companys. Avénte *ab* tots. No 'us casèu *ab* les còses que s' han de pèdre. A Campònc tothòm ensopegava *ab* la xamenèya per massa baixa. Qui no té *ab* qui parlar, parla *ab* son ca. Feu les paus *ab* els vehins.

Els adjectius d' idèes dels vèrps anteriors, còm: *Amich*, *parent*, *conyat*, *germá*, *cosí*, *avingut*, *frunch*, *clar*, *enemich*, *renyit*:

Els dos som amichs *ab* el Llorènc. El Vicènc *ab* la

Tièta son parents. Estèm avinguts *ab* tots els dels carrer. *Ab* els teus companys may hi seré franch; què vòls que 't diga: no 'm finègen pròu.

Els vèrps de moviment, referits a llòch, vòlen *a*; però vòlen *ab* referintse a companyia.

Nòtes que 'l llòch es una còsa quièta e inèrta, y la companyia 's mòu y travalla.

Dits vèrps de moviment formen frases elíptiques en les que se suplèx *a estar* o *juntament*:

Vèsten *a casa*, al prat, al serradèt. Véçten (juntament) *ab* la nèna. Marxa (juntament) *ab* tes germanes *a* costura. Véçten (*a estar*) *ab* la nèna que plora allá al prat. Surt cap (*a estar*) *ab* el remat. Corre *ab* els bous, que fan mal al Pla del vassal. Acòstat *ab* nosaltres *a* taula. Gírat cap *a* nosaltres, (si no 's mòu del punt) y gírat cap *ab* nosaltres (si 's gira y ve cap *a* estar *ab* nosaltres). Surtiu *ab* la forca *a* l' era (*a estar*) *ab* els batedors.

El P. Nonell en la p. 245 no acertá a l'interpretar aquèlles tròços castiços del Sr. Genís.

Estar, fixar, fixarse, reparar, pensar, somiar, negociar, comerciar, esmerçar, guanyar, etc. vòlen *ab* de objècte:

Estava *ab* un embolich. Estava *ab* aquèstes rahons. Estich *ab* això fa temps. Estich (conforme) *ab* això. L'artista no deya res; s' havia fixat *ab* l' altar, *ab* els baixos y alts relleus, *ab* tots els detalls de la vida de St. Martí. Reparèu *ab* les Maries al sortint de l' iglèsia, *a* l' esquèrra. Pòch pensava *ab* tu, ni hauria somiat *ab* ta vinguda. Negocièm *ab* espardenyòts, parrachs y fèrre vell, es dir, fem la llimpièsa del veynat. Qui no pòt esmerçar diner *ab* les mercaderies, no guanyará gayre *ab* res.

El P. Nonell en la página 251 sèmbra crèure en l' identitat de valor ideològich y fònic de les preposicions *en*, *ab*, y *a*. En el seu cas el valor ideològich es

ben diferent. *En això*, diu el Sr. Genís, (es dir, *en aquèx temps, entretant*) *ens haviem*, etc., y luègo: *Ab això* (es dir, *per xò, ab motiu d' això*), *mentre...*, *la mare...* y *jò 'ns várem quedar a casa*.—En l' exemple del Sr. Pòns: *S' avenien tan be ab nostres desigs, ab es regència d' avenirse*, Vid. p. 265, y en la frase: *ni nosaltres nos aveniem al llòch, al* está per *en*, sò es, *al llòch*, per *enllòch, almón, en cap part*. D' altre mòdo l' *al* del Sr. Pòns sembla incorrecte. *Avenirse en una cosa ab algú, avenirse ab algòm, avenirse a ab Infinitiu o advèrbi de llòch: M' avinch a jaure a terra; a tot arrèu s' avé, al món s' avé, en llòch s' avé.*

6.º Els vèrps y nòms de *comparar, retirar, retirar-se, assemblarse, adurse, aportar-se, parèixerse*.

Per la força no té comparança ab tu. Jo 'm retirava ab mos germans. Per ton ayre t' assèmbles, t' aduus, t' apòrtes ab ton avi.

Però aquèixos vèrps s' usen igualment ab *a*:

¡A qui compararé la Mare de Jesús! El Lluch se retira molt al Climençó. S' aduu una mica a tots. Pel ros que es y per les pigues, enemigues dels rossos, s' apòrta a sa mare, la dòna mes rossa y pigada del pòble.

2.ºn *Instrument*:

Ferit ab una llança. Omplihó ab un cabaç. Ab ma de ferro l' amenaça. Caçava cada tardor passarells ab creueres y vèsch.

3.ºr *Mèdi*:

Ompliu el clòt ab terra. Se viu dificilment ab diner.

Prènen ab de mèdi~els vèrps de *regar, arrosar, mullar, remullar, aspergir, arruixar, tenyir, untar, sucar, amanir, embaumar, adornar, guarnir, cubrir, coronar, cenyir, circuir, voltar, rodejar, calçar, vestir, enriquir, emblanquir, conèixer, distingir*, etc.

El bon sacristà adorna y guarnèx l' altar *ab* sabina y grèvol o *ab* palmons y flors segons la diada. Arruixa 'ls cèps *ab* ayga ensofrada. Suquèm el pa *ab* vi. Amaniu una llatuga d' ensiam *ab* òli y vinagre. Calcèmlo *ab* mitges de llana. Emblanquiui la casa *ab* calç, que es molt sana. Et coneixeré *ab* el riure, no més *ab* l' anar.

Els vèrps anteriors també prènen *de* (V. prep. *de*, n.º 24). *Conèixer* y *distingir* vòlen *per* (V. p. 271).

4.ª *Mòdo*. L' *ab* significa la manera còm se fa l' acció: *Obrar ab sabiduria*, *ab tino*, *ab acèrt*, *ab prudència*, *ab dolçura*, etc.

Especialment els mòdos-companyia de vestir y viatjar:

Vaig *ab* espardènyes. Els caputxins van *ab* sandàlies y *ab* peu nuu. *Ab* calces y camisa còm el batedors, o *ab* brusa al més. ¡Coneixèu l' animal que al matí va *ab* quatre cames, al mig dia *ab* dues y a la tardà *ab* tres! Caminar *ab* bastó, *ab* cròces. Cavalquèu *ab* pel, *ab* sella, *ab* selló. Anaven *ab* cotxe, *ab* el tren, *ab* el cavall.

No confondre el simple mòdo: *a cavall*, *a peu*, *a rocegons*, *a còlp de culs*, *a quatre grapes*, *a empèntes*; ni 'l llòch: *Vaig be ab els esclòps* (mòdo-companyia), *vaig be en els esclòps* (llòch). *Anaven très en el cotxe* (llòch). *Aquell dia anaven en el carril* (llòch).—No ha estat feliç el P. Nonell en l' observació 3.ª de la p. 250.

Intercedir, *intervenir*, *intermediar* vòlen *ab*:

Preguem als sants intercedèsquen per nosaltres *ab* Deu nostre Senyor. Havia intervingut *ab* ell tota la vida. Intermedià *ab* l' uncle y 'l nebot per ferlos avenir.

§ 6. — Us de la preposició *per*

La preposició *per* significa el fi o terme sobre que recauen el profit, favor, dany, conveniència, agrado, interès, respecte, mira, intenció, a quin terme, no obstant, s'hi arriba per mèdi de moviment físich o intencional. Significa també llòch, temps, causa, instrument. Val per *en llòch de* y pondera.

Dividim, donchs, el *per* en a) final, b) local, c) temporal, ch) causal, d) vicarial y e) ponderatiu.

a) *Per final*. El vòlen 1.er Tots els adjectius de *profit, favor, dany, conveniència, agrado, interès, capacitat, aptitud, utilitat*, y sos contraris. També prènen a en llòch de *per*. (Vid. p. 255).

Pluja molt profitosa *per* les plantes. Tractat favorable *per* Catalunya. Ayre danyós *per* la salut. Convenient *per* be morir. Agradable *per* tothòm. Apte *per* qualsevòl ofici. Disposat *per* morir. Una notícia interessant *per* mi. Es capaç de o *per* girar un mon. Aixerit *per* això y *per* molt més. Lleçt y viu *per* enténdreles. Robust y valent *per* ferse crènyer. Massa curtèt *per* metge. Massa feixuch *per* viatjar. Pròu ruch *per* crèure en ases que vòlen. Inútil *per* la guerra.

2.^{on} Tota expressió de moviment físich, moral o intencional, còm: *Anar, mordre, bàtres, caminar, val-lugar, córrer, dalerar, desitjar, suspirar, prevenirse, preparar-se, disposarse*, etc.

Anava *per* trobarlo a casa. Tot ho remèn *per* sa meynada, *per* enriquirlos. Ab tots se batia *per* serhi primer. S' esbataça ab les vehines *per* pouar deseguida. Valluga *per* viure. Corre *per* atraparme, *per* no anar sol. Basquèja *per* sos ancells. Dalera pels companys, *per* les rovires, pels ribaços, *per* les torrenteres y foranques del

seu pòble. Suspira pel cèl. Està gelosa pels pollèts. Es desviu per sa llocada. Es fon per ses cries. Es mòr, s' escarraça per un malagrahit. Tem la pedra pels sembrats. Sèmbla que li donen llàgrimes per plorar.

b) Per local. Significa moviment en el llòch.

Passèja perquè. Corre per la sala. Passa pel pont, pel riu, per la ciutat.

Significa també vaguetat, o moviment mental en el llòch, sènça moviment físich:

Es perllá. Dòrm perquè al pòble. El trobarás pel jardí. Estudia per França. Viu per Barcelona. Será pel camí. Es per dalt al pis. Per bax el sento cantar.

c) Per temporal. Significa transcurs en el temps:

M' hi llògo per deu anys. N' hi ha per temps, al menos per tot el més. Comprèm per tot l' any. Perllá de dotze anys. Per uns deu dies estaré fòra.

ch) Per causal. Indica la rahó d' una còsa, acompanyant adjectiu, o vèrp en Infinitiu:

L' aborria per dolent. Sa mare l' estimava per bonich, altres per escayent, tots per bòn minyó. La mestressa, 'us dich que n' estava per dòcil y ben parlada. En Cinto era volgut de tots per atent y aplicat. En Lluís, per lleçt y per tenir còlp d' ull en son art. Temia per havèr fet un agravi. Li donen çurres per plorar.

Indica la causa agent o subjècte ab el vèrp en Passiva:

Tot el blat del Mas-Nòu ha sigut batut per nosaltres. Aquestes planes foren escrites per mi. Son triats per un intelligent. N' hi ha de compres per mi, altres les comprá 'l Jòrdi.

Dit subjècte s' espressa casi sempre per *de* (V. p. 145) y 'l *per* tendèx més a significar *fi*, o *destí*, fins al punt que en els exemples anteriors admèt directament aquèx significat de *fi*. Les més de les vegades

sòlament el context podrà distingir el destí o la causa final de la efficient.

Indica la causa o mèdi ab vèrps, còm: *Conèixer deduhir, distingir, seguir, augurar, pronosticar, sospitar*, etc., que altres vegades prènen *de* o *ab* (Vid. p. 268):

Ma mare *per* (ab) l' altura dels trillons coneixia totes les hòres de la nit. *Per* lo marfundit de sos ulls patiria algún mal. *Per* la barba rossa, llarga y rica el veyia tothòm. Pels (dels) tristos piulèts de la vella, es deduhia pròu que li havien robat els petits. El seguïem *per* la petja sobre la neu. Els cans rastregen la caça *per* la ferum. Sospito que tenen novetat *per* la llum que a mitja nit s' hi veyia. Pronostico la tronada *per* aquèlles castelleres ab berrèt.

d) *Per vicarial*. Equival al *pro* llatí, significant en llòch de:

1.er Equivalènt a còm:

Tothòm tenia a D. Miquèl *per* metge sabi cabalment. Ningú vòl passar *per* dolent, *per* gitá, *per* trapella. Nòy, si massa tòques les campanes, te pendrán *per* bòig. El tinch *per* amich.

2.^{on} Equivalènt a *in* ab vèrps d' *elegir, escullir, llegtar, triar, pèndre, acceptar, adoptar, arreplegar, oferir, promètre, presentar*, etc., o a *en cambi de* ab el prèu absolut ab vèrps comercials, còm *comprar, vendre, entregar, donar, oferir, promètre, pèndre*, etc.

Els garbers del pòble l' escullien *per* cap de còlla. A Maria Santíssima la prèn el Pare *per* filla, el Fill *per* mare, y l' Esperit Sant *per* espòsa. Es llogá *per* moço al Masòt. Deu l' escull *per* estèl de sa glòria, *per* lliri de son jardí. Li agradava *per* company.

El vaig baratar *per* la mula. El trèbo *per* sis quartos. Ne donen un braçat *per* deu centèns. Compró lluç *per* tots els meus diners. Vendré 'l camp *per* pòch que me 'n donen. Li n' oferia dues lliures *per* quinze centèns, y èlla les volia *per* dotze.

3.er Significant fer una cosa en lloch o en representació d' una altra persona:

Veçhi per mi. Resa per mi, que a mi no 'm vaga. Paga per tots, y després contarem. Posá la primera pedra pel (en representació) Sr. Bisbe. Ella sap de treballar per ella y per sa germana.

4.^{art} Quant especialment significa *a favor*:

Dejuna un dia per l' ànima de ta mare. Aná a parlar al Ray pels pòbres presoners. La Germana de la Caritat vetlla per sos malalts; la Germaneta dels vells desamparats es l' àngel del consòl per ells a l' hora melangiosa del tramontar de la vida. Morir per la pàtria es gloriós.

5.^{nt} Finalment s' usa 'l *per* en els juraments, adjuracions y deprecacions:

No jurèu de cap manera ni pel Cèl, perquè es el tròno de Deu; ni per la tèrra, perquè es l' escambell dels seus pèus; ni per Jerusalem, perquè es la ciutat del gran rèy, ni pel vòstre cap... Conjurava els esperits malignes per Deu omnipotent. Per vida vòstra pensèn en la vida venidora. Per vòstra mòrt y passió deslliureunos, Senyor, de la mòrt perpètua.

Per ponderatiu:

Per més que he corregut, y per més que l' he cridat no l' he pogut atrapar.

Per respectiv: Significa *per lo que mira o tòca*:

Per lladre podia anar sòl. Per bòn minyó no 'l guanyava cap d' altre. Per lleçt y servidor es pinta sòl. Per escayenta, sènç faltar may a la modèstia, ningú se li podia posar al costat.

§ 7.—Us de la preposició *de*

El domini de la preposició *de* es immèns, puig suplèx les cinch preposicions separades llatines *e*, *ex*, *de*, *a* y *ab*, y espressa ademès totes les relacions que

'l llatí expressava pel Genitiu, y moltes de les que expressava per Ablatiu, y altres.

Les idèes fonamentals significades per *de* son dependència, procedència, allunyament, y causa física o moral; en una paraula, procedència física o moral.

Mès en concret dihem que el *de* acompanya tot substantiu dependent d' altre, el possessor, propietari o drèt-havent de qualsevòl còsa, l' autor d' una òbra, el títol distintiu, el contingut, el fi, la qualitat, la part, l' extensió, el prèn, el llòch d' *ahont se ve*, la distància de llòch o temps, l' orige y procedència, la matèria de que està feta, compòsta, formada o plantada una còsa, la matèria o còsa de que 's parla, causa-motiu, causa-mèdi, causa-agent, mòdo, estat, especificació, partició, distribució, règim d' alguns adjectius y vèrps.

1.er Substantiu dependent d' altre, sia terme, o subjècte agent del regent considerat còm a vèrp:

Y ròda còm un carro 'l trò de guèrra (subjècte de tronar). Ressòna 'l crit ferèstech d' abordatge. L' èsca del pecat. Causa de la mòrt. El cap y l' aula del bullici. El potejar o potèlg (idem) de les mules (subjècte de potejar). Ab un badar de boca (terme de badar).

2.^{on} El possessor; qui usa d' una còsa còm seva.

Han segat els hòrdis de l' Estanyès. Les cases de 'n Puig ho son de ben cuydades. El vessant de la montanya. El girant del camí. La capcina del pins. Les aygues del riu. Les fruytes de l' hòrta. Els llibres de l' estudiant.

3.er Propietari; qui té 'l drèt, tinga o no l' us.

La fàbrica de l' Euquèri està a mans del tribunal. La plana del Jòu comença a rossejar.

4.^{art} Drèt-havent d' una còsa.

Herèu de la glòria. Per testament les propietats de Vallxamosa son de aquèts noyèts.

Nòta. El vèrp *ser* suplint *pròpi*, y *fer*, *travallar*, *riure*, *menjar* y tot altre vèrp, suplintli a *manera* o *mòdo* de vòlen dit *de*:

Es (sup. *pròpi*) de jovent l' estar divertit. Fou de còrs grans el perdonar. Farás (l' ofoi) de manyá. No vulgues fer de çagal de cotxe. Fa d' advocat a Girona. Travallaria de mètstre de cases. Rin de ximble. Menja de golafre. Canta de primer, de bax.

Per aquèixa idèa de *pròpi* vòlen *de* tots els sustantius y vèrps-nòms: *La parèt de casa*, *les vòres* (*pròpies*) *del mar*, *el calor del sol*, *el brillar de les estrèlles*, *el plorar de la canalla*.

5.^{int} L' autor d' una òbra, suplint *fet*, *fets*, *escrit*, *escrits*, concertant ab l' òbra (V. pl. 144, 6.ª).

Hi ha llibres de tothòm. Monografies d' historiayres enamorats. Cartes de la canalla que viuen a Figueres. Novèles de lladres professionals del temps, una Bíblia de Scio, els diálechs de Lluís Vives. L' Atlántida de M. Verdaguer. Plan de 'n C. Durán. Esculptura de 'n Blay, d' en Queròl.

6.e El títol o renòm distintiu, suplint, *dít*, *dita*, *dits*, *anomenat*, etc.

Baró de Ribelles, Marquès de Llió, Compte de Granyèna, Duch de Cardona. Capella de Santa Magdalèna, rams de San Pere Màrtir, cuques de la llum, cuques de la pluja. Venien a ral els pèus (de pòrch ofèrts a) de les ànimes y de Sant Antòni. Ho duu l' ordinari de Tarragona a la fonda de Núria.

7.e El contingut de qualsevòl continent, suplint *plè*, *plèna*, *plèns*, *plènes*.

Un cànter d' ayga. Una ampolla de vinagre. Un sach de blat. Una cuixinera de fasòls virats. Una ambosta de xiurons. Una taça de bròu de gallina. Una casada de gent. Un graner de xeixa.

8.e Fi o destí de cada còsa, quant dit fi *servèx*

de títol per distingir dita cosa, suplint *dít*, *anomenat*.
Pòt usarse en son llòch de *per*: *un llit per dormir*.

Paper de cartes, de flòrs, d' escriure. Llibre d' anar a missa. Caixa de mòrt. Llit de matrimoni. Copes de café. Articles de viatge. Plèga y cantar de les ànimes. Pregàries de la pluja. Sermó de gràcies. Col·lègi de nòys. Casa de bòigs. Còva de lladres. Corral d' ovèlles.

9.ª La qualitat, que s' espressa ab un sustantiu, o ab un sustantiu y adjectiu:

Es un prodigi de força, hòme de sèny, de pit, d' empenta, de tracte, de negòci, de fortuna, de paraula, de paraules, de prò. Dòna de compliments, de hupa.

El catalá es de ulls gròssos y esparpellats. Núvols d' ala negrosa. Angelèts de blanques ales. Guerrer ferrèny, d' espatlles amples, de cara eixuta, d' ulls fonsos y llambregants.

El *de* es també qualitatiu quant el nòm que acompanya es prèn metafòricament; o qualifica un adjectiu:

Es un cap de vent. Mirada de basilisch. Vèu d' ayga ardent. Cames de catre. Era de color de blanch de llet. Duya la cara pintada de nègre de mòra. Tenia aspre d' aranyó. Té un gròch de cera que sèmbra fèlsobreixit.

10.ª La part de qualsevòl cosa:

La tèrra es rodona de per tot, be que un xich xata dels caps. Estás malalt dels pèus.

Aquèx règim s' espressa molt sovint a la llatina ab sòls prefixar la part a l' adjectiu o al vèrp:

Còrgelat, cèyarós, caraflarch, captrencar, còlltòrcer, braçtrencat, camacurt, pèlnegrós, mánignestrèt, fèlsobreixit, nastorrat, ditesguerrat.

11.ª L' estensió dimensiva detrás de la mida:

Té cent palms de ròdo; d' alt ningú ho sap. Très Kilomètres de baixada trènquen les cames d' un valent. Dues hòres d' anar a cavall. Un mètre d' ample y un y setanta de llarch.

12.ª El prèn qualitatiu, o quant se 'l fa servir per especificar les mercaderies; d' altra manera prèn a (Vid. pág. 259) o per (Vid. pág. 271):

Mesurèumen un porró de sis quartos, el de vuyt a casa no 'ns escan. Al mercat hi havia llebres de setze, de vint, de vintiquatre y fins de trenta rals. Un pis de quatre duros per mi ja es massa. Encara 'm barbèjo a les de sis quartèts, rasquen o no rasquen.

13.ª El llòch desde ahont se ve o se surt (cf. unde llatí) ab els vèrps de *venir, sortir, eixir, sobreixir, marxar, fugir, despedirse, separarse, qnarsen, escaparse, apartarse, arrimarse, traslladar, portar, dur, carretejar, arrocègar, allunyar, desterrar, traure, escórrerse, esmunyirse, escondir, escondirse, amagar, desertar, mòure, alçar, pujar, bàixar, cullir o plegar, arrencar, mudar, haure, haverar o havestar, arribar, tornar, etc.*, transitius o reflexius.

Arriben els hòmes del camp. Tornen les naus de Mallorca. Ve del Montsèny una ventada molt frèda. Tornen es ciutadans de Nòstra Senyora de Lluch. Venen de Ciutadella. Se 'n van de Trèmp. Corren de dalt a bax. Arroçega un pi del bòsch. Cull de tèrra aquèx paper. L' escloper muda sempre el niu de llòch. Apàrtat del precipici. Allúnyat de ('l llòch de) sa presència. Amagat d' èll.

14.ª Distància de llòch o temps, equivalènt a desde.

Del pla de Borromba ençá tot es fanch. De Barcelona a Montjohich no més n' hi ha per tactar les pujades; altre es de Monistrol a Montserrat, y de Ribes a Finesrelles. De xich que no dòrmo a la palla. Del segar estant que ningú repòsa. De St. Pere ençá. De Nadal enllá. D' ahir ençá. De demá endavant.

15.ª Orige y procedència per naixement, construcció, venda, etc.:

Hòme de Llèyda. Espardènyes d' El-Camp. Carbó

de Fígols, de St. Joan. Marbre dels Pirinèus. Ágata de Montjohich. Sal de Cardona. Blat d' Urgell. Vi de Sitges. Fajol d' Oldt. Suyro de Girona. Cánem de Balaguer. Mayòliques de Solsona. Tarònges de València. Turrans d' Alieant. Formatges de Murvedre. Espardènyes d' Oriòla. Sal de Torravella. Ensiamades de Mallorca. Formatges de Mahó. Berretines d' Oldt. — Ous de gallina. Pells de cunill. Plòmes d' indiòt.

16.ª Matèria 1.ª de què está feta una còsa, suplint *fet, feta, fets, fetes*:

Bastó de grèvol. Riscle de faig. Esclopès y sòques de noguer, de pi. Erer de junchs, de pell. Gavinèt de cer ab mànech de vanya, de fusta, d' òs, d' evòri o marfil. Taula de marbre, de pedra, de fusta. Armari de noguer, de ròure, de blada. Altar de fusta blanca, de cèdre. Casa d' òbra cuyta. Palau de pedra picada, de marbre. Un vestit de vellut, de llana, de sèda.

2.ª Matèria de què está compòsta o formada una còsa, suplint *format, compòst*:

Una clèda de barrons de boix. Un reixat de barres de fèrre. Un àlbum de retratos, de plantes, de firmes. Una tèla de canemillana. Un llibre de sis capítols. Una escala de cent grahons. Un pòble d' un sòl carrer y d' un sòl portal. Remat d' ovèlles. Formiguer de criatures. Eixam d' abèlles. Pilòt de ròchs. Munt de fasòls.

3.ª Matèria de què está plantada o sembrada una còsa, suplint *plantat, sembrat*:

Un test de mardux y un altre d' alfàbrega. Un planter de blèdes. Hòrt de còls. Feixa de llegum. Troç d' olivers. Camp de blat.

17.ª La còsa, matèria o assumpto de què 's parla:

Feyen rahons de la fira, del bestiar de peu rodó, del de peu forcat. Li preguntarás de la tia si está bona. Parlèu de cullir la sarga y 'ls vimes de lluna. Enraho-nèu de quant pènsen anar a Figueres. Parlàvem de la

Dolors que ¡pobrèta! morí jove. Déyem de la Carne que 's feu mónja. Murmuraven de tothòm. Les havien de Berga, de la Patum, de la Mulaça, dels Turchs y Cavallèts, dels Plèns, del vall de l' Áliga, del tabal.

18.ª Causa. 1.ª Causa-motiu que impulsa o mòu a fer o ferse una còsa, suplint *a causa de*, o *a causa de ser*, o *estar*.

Plòra de rábia. Rin de fástich, d' alegria. Gruny de gana. Xucla de fam. Fuig de desesperat. Mendica de necessitat. Es mòren de frèt. Ningú se 'm mira de tan pòbre y espellingat. El vestèsch de llástima que 'm fa. No 's pòt presentar de mal vestit. Salta d' alegre. Els xays reventen de farts y de grassos. Està xafat de la feyna. De massa estimarlo l' ha perdut. D' escanyolit, de denarít, de tísich no allargará gayre.

2.ª Causa-mèdi, o acció ab que 's fa una còsa:

L' estengué d' una bastonada. D' un còlp d' un ull fa tremolar. D' un revés li fa escupir les dents. Tantòst l' ofèga d' una abraçada. D' un giravòlt es al cap de la plaça y d' un tir se 'n desentén.

3.ª Causa agent, o subjècte detrás de participis passius, de Pretèrit, o venidors en *ent*, *ant* o *or*, encara que diga 'l contrari 'l P. Nonell, p. 258:

Très pinçans mòrts de la meva escopèta. Son rondalles repetides de tothòm. Fou un visca contestat de pòchs. Es còsa convinguda y feta d' hòmes sabis. Glòria merescuda d' èll primer que de ningú. Son una germandat molt coneixents de tothòm, perquè 's retiren molt a sa mare. Li vaig oferir una panerèta de pères, al meu entendre, ben rebedores d' èll y de qualsevòl. Vèus aquí, guerrers, un castell prenedor de vòstres armes. Si ta conducta, fill meu, fos alabadora d' algú, be pròu que la alabaria ta mare.

19.ª Mòdo. El *de* forma advèrbis de mòdo (Vide p. 121 y 274 Nòta), suplintse *a manera*, *en calitat de*:

Ell treballava de cego, s' hi feya de bòig. Menjava de valent, d' ayre. Vindré de vères. Anaven de perriu-re. Vestien de festa. Vingueren de comissionats. Dòrm d' esquèna, de costat. Camina de cularreres. Estèu de lluna; de estrèlla. L' estimen de còr, de boca. Vestia de metge. Caminava de saastre.

20.ª Estat o ser. L' estat o ser vòlen la part (Vide p. 275) moral ab *de*, suplintse *respecte*; si 's parla de temps, se suplèx *en temps*:

¡Còm estèu, anèu, seguín, continuèu de salut, de mi-granya, de calor, de frèt, de lluna, de dia, de mès, de gra, de pa, de diners, de tot? Estávem de lluna vella, be de salut, malament de gra, de pa, de diners, etc. Es fòrt de sal, de pèbre, de vinagre. Tallaven la fusta (en temps) de lluna. Vetllaven (en temps) de nit.

21.ª Especificació o aclaració de l' innominat, sia pronòm o adverbí, en especial especificant l' *en* demostratiu (V. p. 212).

Açò dels soldats son mala feram. Això de les botes es un bon ofici. Vindrèm allà de les dèn. Camí ençá de Martorell. Això d' anar cobèrt de tingallòts, a tothòm fa mal d' ulls. Ab allò de la mòrt ningú hi vòl joguines. Lo de lladre ho nego, lo de mentider y l' altre de lleig, no ho puch negar. No 'n vull de pères. Ja n' he trobat de les grògues. Mès se n' estimaven d' altres. Comprèune de nègres. Mengèune de maduixes y gèrts. Ho era de sabi, o de sabi ho era. De dolent no ho era. De valent sí que ho so y me n' alabo.

També un sustantiu ab *de* n' especifica un altre:

Un cap de bestiar, un cap de serra.

22.ª Partició. S' usa *de* ab interrogatius, relatius, numerals, etc., sempre que convé dur l' atenció sobre una part:

¡Quí de vosaltres ho sabía? Els qui dels amichs se recordaren de mi, foren ben pòchs. Trèu dels Apòstols assistiren a la Transfiguració.

S' usa també quant convé dur l' atenció sobre un dels varis concèptes de la còsa, acompanyant el concèpte que 's prèn ab *un* o ab l' article definit:

Un bò d' escolá trencá les canadelles. Uns llengallarchs de jovenòts motejaren el sirvent de Deu. Lo grave del cas es la obstinada oposició de tos germans. Les mentideres de les vehines li havien fet un capítol d' acusacions fins a l' alçada d' un campanar. Lo culminant del capítol era la seva rarexa y mal geni.

23.ª Distribució. Acompanyantse ab *en* separa pilòts; acompanyantse ab *a*, estén o distribuèx al llarch:

De très en très surten a passèig. Els maten d' un a un. N' es tot de cap a cap. De cap a pèus ven son fill llagat. De l' una a l' altra ma; del matí al migdia.

24.ª Règim d' adjectius y de vèrps.

1.er Vòlen de els adjectius: *digne, indigne, rèu, culpable, pròpi, impròpi, lleçt, capaç, incapaç; amic, enemich, envejós, cèrt, incèrt, vell, novell, práctic, llarch, dejú, duptós, segur, ignorant, enterat*, y 'ls participis en *ant, ent*, y verbals en *or, iu*:

Es ben digne de perdó. Rèu de mòrt. Culpable d' homicidi. Impròpi de llenges cristianes. Incapaç d' ajupirse per una òbra bona. Lleçt d' escriure. Amic de jugar. Enemich de tot be. Amant de la veritat.

2.^{on} Els adjectius y vèrps que signifiquen diversitat, diferència, exempció, llivertat, llimpièsa, discordància, dissentiment: en un mot, separació, còm: *Divers, altre, diferent, distint, exempt, segur, cèrt, lliure, desobligat, pur, limpi, innocent, nèt, brut, dissonant, discordant, llunyá, diversificar, diferenciar, eximir, lliurar, deslliurar, o llivertar, pèndre, robar, tocar, rèbre, limpiar, purificar, purgar, depurar, rentar, netejar, embrutar, discordar, dissonar, mudar, canbiar, desdir, destorbar*, y molts compòstos de *des* y de *de*:

Pensava còses ben diferents d' aquèixes. Es exempt del servèy militar. L' hòme es lliure d' escullir èntre 'ls camins que dunen a la felicitat etèrna. El religiós innocent dels crims del sigle, desobligat de les atencions de família, pur de pecat, servèx a Deu ab tot el cor. Nèt de quartos. Ben altre del seu company. Brut de guix. Buscá un recó llunyá de vehins. L' escepticisme no diferencia 'l be del mal, el pecat de la virtut. La societat deslliurada per dissòrt del jòn de l' Evangèli per les sèctes anticristianes, queda privada dels motors de la consciència, de la decència, de l' amor de pátria y de família, y es moguda sòlament per aquèlla espècie d' irritabletat de les madrepores y atrapamosques, suficient per apartarse d' allò que discòrde de la seva sensació única: el plahèr. Negat aixís l' ordre sobrenatural, no cal purgarse de pecats, ni netejarse de les faltes diàries, ni crèn l' hòme poder embrutarse sinó de pols o altres còssos que taquen la cara y la ròba. Aquèts Paus muden de casa còm de camisa. Cambièm de camí, si anèm errats. Desdiu del jove 'l mentir. Rebèm beneficis de Deu. No ròbes res de ningú.

3.er Molts adjectius y vèrps que signifiquen sentiments, vòlen la còsa-causa (V. p. 278) ab *de*:

Estich alegre, content, satisfet, descontent, cansat, tip, aborrit, fart, gojós, o joyós, trist, apenat, afligit, còrcaygut, esllanguit, desmayat, enamorat, queixós, vas-cós, gelós, zelós, desitjós, malganós, envafat, cuyt, calent, cremat, neguitós, dalerós, gurmant, enujat, enfadat, enrabiàt, empipat, aconsolat, temerós, anguniós, espantat... de tantes còses.

Els vèrps uns vòlen el *de* essent reflexius, altres no reflexius y altres còm reflexius:

Alegarse, contentarse, satisfacerse, descontentarse, cansarse, atiparse, aborrirse, afartarse, entristirse, apenarse, afligirse, esllanguirse, desmayarse, o desmayar, desfallirse, o desfallir, admirarse, queixarse, vasquejar, neguitejarse, o neguitejar, engelosirse, enujarse, enfadarse,

enrabiarse, empiparse, espantarse, morir-se, riure, riures, burlarse, mofarse, oblidarse, recordarse, confiar, refiarse, desconfiar, admirarse, esperar, crèure de tantes còses.

4. art Els adjectius de privació, abundància, pobresa, riquesa, còm: *òrfe, privat, abundós, abundant, pòbre, manco, mancat, faltat, escàs, curt, vuyt, nuhu, desnuhu, rich, plè y replè*:

Orfe de mare, nuhu de vestit, y plè de misèria plorava l' infantó. Tenia un còr rich d' afectes generosos, però les butxaques vuydes de diners. Pòbre de talent y escàs de fòrces, es trovava mancat dels dos grans rëms de la vida. Les fonts a l' estiu sòlen anar curtes d' ayga. Lès dèus son abundoses d' aquèx element riquíssim.

Els vèrps: *Carregar, descarregar, encarregar, desencarregar, enlleugerir, adornar, espargir, arrosar, arruizar, mullar, remullar, untar, sucar, empapar, pintar, empestar, contagiar, tenyir, emblanquir, o emblanquinar, empastifar, guarnir, desguarnir, coronar, brodar, vestir, cubrir, circuir, rodejar, voltar, encercolar, despullar, desvestir, calçar, descalçar, cenyir, plantar, empeltar, sembrar, ensementar*; juntantshi els de les idèes anteriors de privació, abundància, pobresa y riquesa, còm: *Privar, aturar, impedir, prohibir, estorbar, enriqueir, empobrir, omplir, rublir, vuydar, abundar, provehir, mancar, ab abusar, servir-se y aprofitarse*. Usar y necessitar prènen terme dirècte o *de*: *No 't necessito ò no necessito de tu. Uso 'l teu calçat o del teu calçat. Aprofitar, no reflexiu, vòl terme dirècte: Aprofito l' ocasió, la salut.*

Carrèga de faig o de ròure, si 'n tròbes. T' encarrègo de guardar la meynada. Adornèu l' altar de flòrs. Espargintlo d' ayga benèyta, se 'n tòl l' intervenció diabòlica. Arruxiant de valent els trumfos eixuts del such del pahelló, feyen èls sòls les delícies de la gentada del mas. Entre mig algunes fulles d' ensiam amanides d' òli y vinagre renovaven el gust tot rentant agradosamente

el paladar. Es diu sopa-molla el pa mullat de vi, y rosta a Urgell el pa torrat sucat de òli. Qui òli remèna, els dits se n' (d' èll) unta. Si ho pintes de negre, farà cara de dòl. Els protestants empesten la tèrra de Bíblies adulterades. La societat està contagiada de escepticisme. El tenyit de vèrt es bonich. Emblanquim cada any de calç viva per castigar les xinxes. Tota la canalla son molt vassalers y pòch els fa l' empastifarse de fanch. Guarnirèlli 'l vestit de trenzilles, inicials, alguna florèta, y altres blederies per fer badar la gent. Coronat d' espines, vestit de porpra, cubèrt de salives y voltat d' enemichs. Calçada de modestes sandàlies, cenyida de cilici, despullada del mon, se rodejá de virtuts y sembrá 'l seu còr de tota mèna de bones òbres. Convé plantar les tèrres de plantes diferents cada any, però cercant les plantes que 's favorèixen. Els arços blancs s' empèlten de nesprers. Es un tracaler que tot lo veynat en-sementa de mentides.

Els anteriors pòden mudar el *de* en *ab* (Vid. p. 267).

No privèn els pòbres de la llivertat, que es son únich tresor. No feu els asils lluny de la pàtria dels asilats, que o sinó, mentres els provehiu de pa, els empobriu de relacions de família y ayre de la tèrra, fentlos morir d' una tisis psíquica. Obre Deu ses mans rublèrtes de be, y ómplaho tot de benedicció. Vuydèn el vi de l' ampolla o vuydèn l' ampolla del vi, y posèuhi ayga. Els teus fills may mancaven de res, o may els mancava res. No abusesses de la meva bondat. Aprofitat de mos consèlles. Se servirà dels amichs.

25.ª *De* subgècte d' oraeió. Suplint els sustantius *acte* o *acció*, *circunstància*, *cas*, s' explica el perquè del *de* que acompanya un vèrp qui 's pòt convertir en subgècte. Prènen aquèx *de* molts vèrps d' afèctes, sentiments o passions usats còm tèrcipersonals, y molts tèrcipersonals, còm: *Convé*, *escau*, *vaga*, *es* (ab adjectiu):

No 'm plau (l' acte) de venir. Donava gust (l' acte)

de vèure créixer tan bell esplèt. Admira de trobar gent atèa. Mortifica de viure èntre malparlats. Cansaria d' anar a cavall. Xafa de no podèrhi arribar d' hòra. Convé de marxar. No escan avuy dia d' anar descalç. No li vagava de pensar còm més de fer. Es comú de pèrdre jugant. Era mal mirat de respostejar als pares. Es il·lícit de menjar còntre la prohibició de l' iglèsia. Està prohibit de fer mal. Era permès de riure.

Podrán pèrdre 'l *de* y posarse els Infinitius ab l' article còm nòms que fan de subjècte: *Cansaria d' anar a cavall*; però es més catalá 'l primer mòdo.

El *de* dels temps d' obligació es regit de l' obligació, terme directe del vèrp *havèr*: *Jò he a tinck (obligació) de cantar*, etc.

Fer y ser, identificantse casi, prènen davant de vèrp un *de* qualitatiu o de part o respècte (V. p. 146):

Eren de bòn cullir (bòns respècte del cullir). Son de fàcil haure o fàcils (respècte) d' haure. Fan de bòn vèure. Feyen de mal trobar o feys de mal trobarles.

26.ª Prènen en les facultats detrás de batxiller, llicenciat y doctor:

Batxiller en Filosofia, Doctor en Llèys, en Teologia.

Se diu *Mèstre en Gay sabèr*, y per lo demès, *Mèstre de Teologia, de Gramática, de òbres*, etc.

Els vèrps y nòms de *crèure, confiar*, prènen en, *de* (V. p. 282) y *a*, o terme directe sènç preposició:

Crèch en Deu (que hi ha Deu). Crèch de Den (materia o objècte) tot lo que ensenyen la rahó y l' Iglèsia. Crèch a Deu (dono fè y crèdit a ses paraules). Crèch lo que 'm dius.

Crèure significant *obehir* regèx terme directe sènç preposició: *Qui no vòl crèure la mare, ha de crèure la pell de cabra*.—Esperar té trèrs regències: *Espero en Deu; espero de tothòm; espero la glòria*.—Confio en tu que no 'm deixarás. Confio de tu que m' avisarás oportunament. Confio els meus havèrs a mon cusí.

§ 8. — Us de les preposicions en el règim circumstancial

L' acció 's fa sempre en *llòch*, *temps* y *mòdo* determinats y ab *causa*, quatre circumstàncies que s' expressen, o no, segons convé al qui parla. Ademès, se sòlen expressar les circumstàncies de *distància*, *part*, *dimensió* y *preu*, quant concorren en l' acció.

Tot explicantles, casi no farem més que referències, a l' us de les preposicions, ahont ja queden explicades dites circumstàncies.

Llòch

S' expressa a) el llòch ahont s' es o 's treballa, b) el llòch d' ahont se surt, ve o marxa, c) el llòch per hont se passa, ch) el llòch ahont se va. Aquèixes classes de llòch pòden presentarse fixes o vagues.

1.er Llòch ahont s' es, ó 's treballa.

Si es fixo y determinat vòl *en* o *a* (V. p. 262):

Som al Cèl. Están en l' Iglèsia. Dòrmen a Tortosa. Cus a cal sastre. Sèrren al bòsch, o en el bòsch. Passègen a la sala, o en la sala.

Si 'l llòch es vago e indecís vòl *per* (V. p. 270):

Anit el pare dòrm per Barcelona. Les ramades eren, pel Pla d' El-Vallès. Seguen per l' Urgell. Se 'n tròben per la montanya.

Si s' indica no més que l' endreçúria o direcció del llòch, vòl *cap a*, o *vèrs*, o *envèrs*:

El meu germá viu cap a montanya. Tenen una casèta vèrs la mar. Travallen allà cap a Tortosa.

2.^{on} Llòch d' ahont se surt, ve o marxa.

El llòch fixo vòl *de* (Vid. p. 276):

Duen el vi de Carinyèna. L' han prèrs de Comajun-

cosa. Surt de casa. Torna de llogat (sup. del llòch ahont estava llogat).

El llòch vago e indecís *vòl de per*:

Ne ve de per tot. Tornen de per França. El so dut de pel bòsch.

Si no mès s' indica l' endrecúria d' hont se ve, *vòl de cap a, o de vèrs, o d' envèrs*:

Venien de cap a l' Empordá. Ha vingut de cap a aquèlles cases. Bufa 'l vent de vèrs tramontana.

Un tragècte s' indica espessant sos dos caps ab *de o desde... a, o fins a, o 'l cap de sortida ab desde, o de... estant, o de... enfòra, o de... ença, de... enllá* suplintse el cap d' arribada *fins aquí*:

He caminat ab pluja de Manrèsa a Sallent. Van desde Ripoll fins a Campdevánol. Van de Vich fins a Coll de Malla. Viatgen desde València al Grau.—Desde Puigcerdá que neva, o de Puigcerdá estant o de Puigcerdá ença que neva. De Girona estant o de Girona enfòra li vaig escriure.

3.er Llòch per hont se passa.

Fixo *vòl per* (Vide p. 270):

Passo pel riu, pel pònt, pel bòsch. Foradarán per la parèt mèstra. Venen per l' orient.

Vago o indecís *vòl perllá, o deure... per*:

Ara passa perllá al serrat de les Très Crèus. Demá deurá passar per Girona.

Si s' indica l' endrecúria del pas, *vòl per cap a*:

Passèu la ribera mès per cap amunt, o per mès cap amunt. Passarán per cap als Pirinèus.

4.^{art} El llòch ahont se va. *Vòl a* (Vid. p. 258):

S' encaminen a Tarascó. Van a Aix. El duyen a Perpinyá. Els enviaven al Seminari d' Oridla. M' acòsto a Castelló de la Plana.

Si s' indica que 'l llòch es el terme de nòstre viatge, prèn *fins a*:

Arribo fins a La-Sèrra. Pènso anar fins a Vilafranca. Vindré fins a Sant Vicenç. Tinch bitllèt fins a Les-Bòrges.

Si s' indica sòlament l' endreçúria del moviment, vòl cap a, o vèrs, o envèrs:

Caminèm cap a Núria. Les aurenètes vòlen cap a tèrres mès calentes. Les bromes avuy giren vèrs la Cerdanya.

NÒTA. Quant se fan indicacions de llòch per mèdi de *el, quí, llí, çá, cá, llá*, davant del llòch que luègo s' especifica, cal repetir la metèixa preposició que duu l' advèrbi:

Som aquí a taula. Veniu allá a Barcelona. Sortien dellí de la plaça. Passègen perllí pel prat.

Els compòstos de a pòden pèndre en en la repetició:

Ací en aquèt tròç. Allá en aquèl·ls bòschs. Anem allá en aquèlla barraca.

En el llenguatge oral se sòlen callar la *a, de y per* per economia a causa del seu us continuu:

Percí Barcelona corren bones nòves, en llòch de: percí per Barcelona. Decí Llèyda, per decí de Llèyda. Allí Balaguer, per allí a Balaguer.

Temps

En l' acció 's considera la seva existència o la duració d' aquèsta existència. L' existència se referèx a la simple posició o verificació de l' acció sènça mesurar-la: *Nasqué, visqué, treballa, dòrm...* La duració s' espressa mesurant el temps que la acció continua: *Desde ahir que estudio; très anys que viatja; fins a l' any vinent estaré aquí.*

Per mesurar la duració, se citen el principi y fi del moviment (problèma), o s' indica 'l total (resultat o

solució), vg. *Travallèm desde any nòu fins a Sant Pere* (problèma) o *travallèm sis mèsos* (resultat o solució). Les indicacions de duració *per problèma* son mès senzilles y mès poètiques, y perxò les preferèx el pòble. Les indicacions de duració *per total* son mès econòmiques.

1. La verificació o existència d' un fet passada, present o venidora s' expresa a) sènça preposició; b) ab *a*; c) ab *en*; ch) ab *de*; d) ab *per*.

a) L' existència o data d' un fet va sènça preposició, sempre que 's referèx a *sigle, any, mès, semana, dia*.

El vintivuyt a santa Esperança, el vintindou a santa Crèn, el trènta a Igualada y 'l primer a Manlleu. El sigle divuyt la revolució francesa feu estremir el mon. L' any passat no va fer tant frèt. L' any vinent veurèm novetats. L' altre mès y l' última setmana vaig guanyar mènus. Aquèll any ne passaren encara de mès gròsses.

b) S' usa *en*, si 's vòl, sempre que no hi ha altra preposició; especialment davant dels demostratius:

Aquèll matí o en aquèll matí; aquèst vespre o en aquèst vespre, aquèst hivèrn o en aquèst hivèrn. Aquèlles o en aquèlles hòres de nit no se sentia res. Enguany. En el sigle vint.

c) Prèn *a* de aproximació quant per ser curt el temps indicat, l' acció no 's verifica fixament en el temps que s' indica, sinó pòch mès o mènus. Aixís vòlen *a* les parts del dia y les hòres determinades:

Vaig a estudi a la tarda. Dòrmo a la nit. Dinèm al migdia. A trènc de dia, a punta d' alba, a la migdiada, a pòsta de sòl, al llustre, al cap tart, a la vetllada. A la una, a les trèus y a les cinch me sòlo despertar.

Sòlen pèndre la metèixa *a* les quatre estacions ab l' article definit:

A la primavera còm a l' estiu, a la tardor còm a l' hivèrn ens calia treballar per viure.

També prenen a les indicacions de temps que 's fan per mèdi de vèrp en Infinitiu:

Al sortir el sòl, la naturalèsa en pos el saluda; al pòndres, lo plòra.

Si l' indicació 's fa per un nòm, prèn en o a.

Al principi o en el principi els nòys estudiaven mèis de gust. A la fi o en la fi del mon vindrà Jesucrist a judicar els vius y els mòrts.

Les frases a primer, a u, a dos, etc. vg. de Janer, vòlen a. Les frases: el dia primer, u, dos, etc., no 'n vòlen.—La frase cap a sempre vòl a: Vina cap al migdia, cap a la tarda.

L' en en oracions negatives equival a durant:

En tot lo sant dia, en tot l' any, ni en tota sa vida no ha alçat palla de terra. En trèis hòres no ha fet cent passes de camí.

ch) Prènen fixament de algunes locucions témporo-modals, còm:

Arribem de dia, de nit, de clar, de fosch, de bona hòra, de jorn, de bòn matí, deseguida, depressa.

d) Per fi, prèn per tota indicació concreta, però quin llòch en el temps per rahó de la distància, o perquè no hi volèm fixar l' atenció, no 's presenta dibuixat, sinó boyrós y vago:

No cauen totes les pagues per sant Joan. Combregar per Pásqua florida. Per sant Vicenç el sòl entra pela torrents. Per la Mare de Deu d' Agost a las sèt es fosch. Per Pásqua y per Nadal cada ovèlla al seu corral. S' hi esqueyen per la festa major. Pel Juny tornarem a casa, si a Deu plan.

Si 's vòl indicar el terme de un succés venidor, s' usa dintre.

¡Quant serà fet!—Dintre trèis dies. ¡Quant tornarà V! Dintre un any.

2. L' existència quièta es comparable al llòch ahont se treballa. La duració o existència moguda es com una trajectoria en l' espay. Per expressar el valor o mesura de dita trajectoria, a) se contenen tots sos punts intermèdis expressantlos per total (solució) ab els cardinals y sènça preposició o ab *per*; o b) s' indica juntament el punt de sortida y 'l de parada (problèma) ab *de...* a, o *desde...* a o *fins a*; o c) s' expressa sòlament el de sortida o 'l de parada, suplint l' altre.

a) Temps expressat per total (solució) ab els cardinals, repetint o no el vèrp de la pregunta:

¿Quant temps fa de la esposició de Barcelona?—Dotze anys, o fa o fan dotze anys. ¿Quant temps va estudiar V?—De carrera catorze anys. ¿Hi ha gayre que sou aquí?—Dues hòres, o hi ha dues hòres.

Prèn *per* o *durant*, si 's vòl, referintse a acció passada o venidora:

Jesús peregrinà èntre 'ls hòmes trènta trèrs anys, o per trènta trèrs anys, o durant trènta trèrs anys.

Pènso estar a València dos anys, per dos anys, o durant dos anys.

b) Temps per problèma ab expressió dels dos ètrèms de la duració:

P. ¿Quant temps estudies? R. Del matí al vespre, o del matí fins al vespre, o desde 'l matí fins al vespre.

c) Temps expressat per problèma. Se fan les següents preguntes y respòstes. Supòso que som per la Mare de Març, y pregunto.

Punts de sortida

P. De quant ençá? R. De Nadal ençá o de Nadal estant.

P. De quant enllá? R. De Sant Joan enllá o de Sant Joan endavant.

P. Desde quant?

R. Desde Nadal, desde Sant Joán.

Punt d' arribada

P. Fins a quant?

R. Fins a Sant Joán.

Còm se vèu, sempre que un dels dos punts (de sortida o de parada), es el temps en que un se tròba, se suplèx. *Travallo a Barcelona desde Nadal; suplèx fins ara. Estaré a casa (suplèx desde ara) fins a Sant Joán.*

Avegades s' espresa la duració total tocant ademès sos punts estrèms per mèdi de *ab*:

Nòstre Senyor feu el mon ab sis èpoques, que Moisés anomèna *yems*. Ab un any farás sis viatges a la Amèrica, y, si vòls, mès. Ab très hòres he escrit un sermó.

MODO

Els mòdos o maneres de l' acció no tenen fi ni compte. Perxò s' espresen de mil maneres també. Tots els vèrps en Gerundi (p. 155), tots els substantius y adjectius qualificatius, tots els adverbis de mòdo (p. 120), molts ablatius absoluts (p. 233) y les frases de causa ab *de* pòden modificar l' acció.

Les preposicions en jòch per fer locucions de mòdo son *a, de, en, per, ab* y *sènça*.

La *a* fa locucions adverbials que servèixen de punt de comparació. Podrien dirse adverbis de semblança: *A la francèsa, a la bruta, a la descarada, a la menuda, a bell raig, a pilòts, a mates, a arrux, a paló, a hòrri.*

El *de* forma també locucions de comparança: *Passar de llarch, de través. Obrar de flux, de lleuger. Travaillar d' esverat.* O altres mès dirèctament modals: *Dir de paraula, de bona gana, de sopte, de rebot.*

El *de* també forma adverbis ab les parts del còs

prèses pròpia o metafòricament: *Oaure de clatell, de pèus, tocarhi de cap, posarse d' esquèna, de cara.* (Vid. p. 121).

L' en fa locucions que indiquen l' estat o disposició de la còsa:

Plou en serè (estant serè). *Pòsa 'ls braços en creu* (disposició), *la barba en remull* (estat de). *En brut n' hi ha* . *très ròbes.* *Pòsaho en clar.*

El *per* fa també expressions modals:

Per alt (tot lo mès) l' he llegit una vegada per alt. Pòssals per separat, pel seu ordre. Per escrit o de paraula.

L' *ab* fa locucions adverbials de companyia ab nòms de potències, d' actes, y de qualitat: *Pòrtat ab enteniment.* *Dormiu ab repòs.* *No menges ab escucúsia.* *Venien ab gran esbalòt.* *Parlava ab serietat y sabiduria.*

El *sènça* fa locucions adverbials d' exclusió. Significa 'l contrari de l' *ab* anterior: *Crida y amenaça sènça sòlta.* *Lhuyta sènç descans.* *Pèga sènça pietat.* *Parla, riu y menja sènça mòdos.*

Causa

Causa es tot lo que d' un mòdo o altre concorre a fer una acció. Perxò, hi ha a) causa agent, o subjècte que òbra, b) causa material, o còsa de la que se 'n fa una altra, y c) causa-movent, que mòu impulsant (motiu), o atrayent (fi o causa final). La causa agent es principal, instrumental y aussiliar.

1.er *Causa agent principal.* Es el subjècte de l' oració, y detrás de participi passiu vòl *de* o *per*. Vide p. 145 y 278):

Jo havia buscades très vèrgues. *Passiva:* Très vèrgues havien signades buscades de mi o per mi. El camí de la vall es prou coneixent de tothòm. Es trobador de qu'tinga ulls.

Causa agent instrumental. Es l' instrument de l' acció (V. p. 267) y prèn sempre *ab*:

Rosègal ab les dents. Estrènylo ab les estenalles. Camina ab cròces, ab bastó.

El vers 87 de la Catarata de l' Atlántida del Mèstre M. Verdaguer diu: «d' un rehinós pi a la teya gegant que 'l vent abranda — a la gentil Hespèris cercant...» Ahont *a la teya* devia dir *ab la teya*, instrument-mèdi. Serà un descuyt de caixa.

Causa aussiliar. Es el mèdi o conjunt de mèdis que usa 'l subgècte per fer l' acció. Els mèdis son *a*) totes les accions (efectes de les metèixes) del subgècte per atènyer el seu fi; *b*) allò en què 's fa una còsa, còm el mirall, l' escrit, l' òmbra, y tot allò en que 's tròba de qualsevòl mòdo representada una altra còsa; *c*) les circumstàncies que contribuèixen esternament a l' acció, còm la llum, l' ayre, el calor. El mèdi si té 'ls actes amidats, prèn també *ab* còm l' instrument ab qui s' aduu molt en l' ordre de causalitat:

a) Mèdis d' acció. El mataren ab pòques, ab moltes, ab una, ab dues, etc. bastonades. Ab pòchs crits el despertaré. L' he tombat ab el primer, ab el segon, ab el tercer tir. El fòch còu ab son calor. Apágal ab un bufèt. El sol illumina ab la seva llum.

Si l' acció es una sola acompanyada d' *un*, *una*, o de relatiu, prèn *ab* o *de*:

D' una pedrada o ab una pedrada va capgirar un moltó. Del gran colp que li dona, el deixa estabornit.

Si 'ls actes-mèdi son plural y no mesurats de cap mòdo, vòlen *a* formant una locució mèdi-modal:

Sant Esteve fou martirizat a pedrades, y sant Casià a punxades d' estil. Els animals se defensen a mos-sèchs, a coces, a unglades.

O prènen també a vòltes *ab*:

Sa mare 'l curava a vuhors y suhades, o ab vuhors y suhades.

b) *Mèdis indirèctes o reflexors.* Et conèch ab l' òmbra. So conegut la teva carta ab la lletra. Te distingiria per tot ab la vèn. Mirantse la cara ab el mirall.

c) Els mèdis de circumstàncies estèrnes prènen a o ab:

Çaminávem a la claror, ab la claror de la lluna. Tot s' escalfa al raig o ab el raig del sol. El pòble fa cèrts medicaments a sol y a serèna, o ab sol y serèna. Vet-llèm a la resplandorèta, o ab la resplandorèta del fòch. La germana cus a la llum, o ab la llum de la teyera.

No obstant, se notará que la a es local y l' ab porta mès l' idèa de mèdi.

2.^{on} *Causa material.* El material de que 's fa una còsa, vòl de (Vid. p. 277): *Casa de pedra, de tàpia.*

Mès d' una vòlta el material se considera còm mèdi de la còsa y llavòrs duu ab: *Jo faria la barra-ca ab canyes o ab pòts. — Donchs no; jo la vull tota ab pedra, perquè dura.*

La frase: *Ab fusta faria un banch*, no indica mèdi ni matèria, sinó companyia, equivalent a: *Si tenia fusta, faria un banch.*

3.er *Causa movent.* Si 'l seu impuls es real y anterior a l' acció, prèn de o per:

De malhumorat no 's podia estar ab èll. Es corseca-va d' envèja. De massa que l' estimava, se 'l perdé.— L' han premiat per sabi. Per respotejador sa mare l' hagué de castigar.

Si l' impuls es intencional, prèn sòlament per.

Faig oració per salvarme. Camino per arribar a casa. Estudio per sabèr. Mengèm per viure.

Ab molta rahó 'l Sr. Tallander, p. 88, repròba el sustituir aquèx per final ab pera. El toscá còm nosaltres no té sinó per còm causal y final. Això sí

còm nosaltres usa el *da* (nòstre *de*) ab el subjècte en Passiva, y no 'l *per*.

El *pera* es metátèsis de *per*, que en tot cas s' hauria d' escriure *pre*. Vide *Alteració de la paraula per simple Cambi*.

Distància

Tota indicació de distància es la mida èntre dos punts expressada pel temps, o pels passos (o altres mides) empleats en recórrer l' intermèdi dels metèixos punts. Perxò, té la metèixa regència del llòch y del temps. L' objècte quina distància s' estudia pòt considerarse a) fixo, o b) en moviment.

a) L' objècte considerat fixo vòl la sua distància ab *a*:

El trobarás a sis pòrtes més avall. Berga es a nòu hòres de Manrèsa. Èrem a pòchs mètres sobre 'l nivell del mar.

Però si la oració té alguna expressió de distància còm *dístar*, *ser lluny*, *apartat*, etc. la distància no prèn preposició:

Els primers vehins que tenim, son dues hòres lluny. Manrèsa dista de Barcelona una fòrta jornada. El Forat nègre era mija hòra apartat de casa.

b) Les distàncies ab moviment exercèixen l' ofici de llòch, que se suplèx, y prènen les metèixes preposicions que 'l llòch (V. 286):

Distància d' ahont: Arribava de dues hòres lluny. Torren de cap a, d' envèrs trèh hòres lluny.

(*Cap a trèh hòres té també 'l significat de cèrca de trèh hòres*).

Distància desde ahont. Ve ab la pluja desde dues hòres fins aquí. De trèh hòres estant que plòu.

Distància ahont se va. Anaven cada matí a dues hòres lluny. Han surtit cap a dues hòres d' aquí. Fins a

de divuyt pessètes el quintá. Bevèm vi de ral el porró. He vist una mula de 14 unces.

Els vèrps comercials *costar, valdre, volèrne, donarne, promètren, demanarne, esperarne, treuren, etc.* tenen el prèn total per terme dirècte:

El cavall val cent duros. Promètne vinticinch pessètes. Ne demana una feredat.

A vegades el terme de distribució prèn *per: Me oosten a dèu cèntims la lliura, o per lliura.*

CAPÍTOL SISÈ

Us de la conjunció

---

§ 1. — Us de les conjuncions

Conjuncions unitives

L' hòme per unir simplement una paraula ab altra, devia aprofitar les pèrdues naturals de vèu, còm per unir una llètra ab altra aprofita les fugides de ploma. Aquèixes pèrdues de vèu sòlen ser *u*, *e*, *i*, que formen el suspir o gemèch natural de l' hòme. Vèus aquí que l' hebrèu diu *u*, el tedèsch *und*, el francès *et* (*e*); el provençal, toscà, gallego, *e*; el castellà y català *y*, el grech, *καί* (llatí *qu-e*).

La conjunció unitiva catalana es ara *i*, que s' escriu *y* (tal vòlta per *j* o *i* llarga). Es inútil que el Sr. Tallander s' empènye, pág. 85, en retornar l' *e* del català antich. L' actual fonètica usa *y* necessita una conjunció tònica, y *e* no ho es. La *y* representa una nòta aguda que per sa freqüència, tòl sovint la monotonía. Compáres. V. g. *Pare y mare* ab *pare e mare*. Altre jòch de vocals es *a* y *á* que *a* e *á*, que resultarien en el segón cas. Ademès per la metèixa rahó el *ne* antich se ha fet *ní*.

La *y* unèx còses distintes, però compatibles:

Sant y sabi. Joves y vells. Qui canta a la taula y xiula al llit no té el sèny gayre complert (per complert, p. 89). Plorar y riure sènç motiu es pròpi de bòigs o de ferits.

Ní unèx y nega, fent sempre referència a altra negació.

No ho farèm (ni) jo ni ell. No ho estudiaré ni ho faré.

Si 's vol indicar més força, s' anyadèx tampòch al segón ni: *No 'n sortirèm ni jò ni tu tampòch.*

Ni que ab Subjuntiu equival a *encara que*: *Ni que el venguésseu ara, no 'us en darien cap diner.*

També junta un concèpte afirmatiu ab altre id.

Jugaven els nens sota les saules del viòt y 'l Xèsch també hi era. També nosaltres anèm a Tortosa (supòs que altres hi van).

Tampòch junta una negació ab altra:

Si no hi ve 'l Cinto, jo tampòch hi vull anar.

Conjuncions separatives

Bòns o dolents. Senyor o vassall. Erudit o instruit. Que plòren o que riguen. No tinguèn cuydado, que o tart o d' hòra 'l portaré a casa. O eren ells, o be altres molt semblants a ells. Cal tenirli molta paciència, per que ara per naps ara per còls tot lo dia crida. Ja 'm rèben be, ja malament, èll tinch pla de ferlos una visita. Que l' apròben o que 'l repròben, pòch li importa.

Pòt notarse que l' o es separativa, però també identificativa quant significa l' identitat o equivalència de dues còses: *El sòu o jornal diari era de très pessètes.*

Conjuncions restrictives

Pròu ne tenien, més no eren per mi. Sabi, però cal mós. Valent, però arruixat. Lluyten, però sènça esperança. Ben pòchs renuncien a l' avarícia, no obstant Jesús diu: Benaventurats els pòbres d' esperit. Aixís y tot, èll no 's pogué resòldre a fiarsen. Aquèll blasfèmo no diguèn que fos un hòme sinó un dimòni. ¡Jesús!, quina llènga! Avants morir que pecar. Primer seré vassalla dels romans que aliada teva. No vol menjar a pesar de tots els prechs. Ha marxat a despit de tota la famí-

lia. Malgrat el bon cuydado y la sollicitut de sa mare, el nòy s' anà migrant fins a pèdre totes les fòrças.

Però y aixís y tot especialment se tròben al principi de clàusula y fins d' escrit, restringint la clàusula anterior, o 'l pensament intern de qui parla:

Però ¡què 'n faré de tants agalius que 'm dona 'l còr? Aixís y tot, si avuy no 'm mòro, em moriré demà.

Mès s' usa especialment cap a la Provènça. Cal distingir-lo de *mès*, indefinit (73) y de *mès* adverbí comparatiu (57), be que tots convenen en sumar. També s' usa y generalment posposat *emperò*: *Be pròu que els ho advertia; èl·ls emperò no 'n feyen altre estat.*

Conjuncions deductives

Servèixen per deduhir, inferir, conclòure, o treure un pensament (conclusió) de un altre (antecedent, premisa o principi):

Son soldats (*antecedent*); donchs cal que defensèu la nació (*conclusió*). Ja havèn vist totes les meves hisèndes (*antecedent*): Ara be, ¡quina 'us plau mès? (*concl.*). L' havien fet general (*ant.*), per lo tant cobrava una feredat (*concl.*). Haurien vetllat la nit avants (*ant.*), perxò estaven de mal humor (*concl.*). L' havien despatxat (*ant.*); de consegüent ja no devia esperar res de casa (*concl.*).

Moltes vegades la conjunció comença clàusula, perquè l' antecedent se suplèx, o ja estava espresat:

Donchs avuy no tindrèm sòl. (Suplèx l' antecedent, vg. *Està núbol*). Carles, la mare t' ha dut les sopes (*antecedent*). — Donchs, acòstameles y esmorzaré tot seguit (*conclusió*).

Nòtes que les oracions deductives pòden canbiarse en causals ab sòls convertir la conclusió en tèma, proposició o supòsit, y l' antecedent en terme mèdi (còm l' anomènen els dialèctichs) ab una causal: *Oai*

que defensau la nació (supòsit); *perquè, ja que, puig que sou soldats*.

Conjuncions ponderatives

Fins el rèy volgué conèixer l' hèroe d' aquèlla diada. ¡Caramba, si ho era de valent! els mòros y tot hauria derrotat. Es un plahèr la vida del camp.—¡Ho y tal! jo m' hi llogaria, si no 'm fessen treballar. Y tal, si conten llarch aquèstos manyos.

En el tractat dels *Intensius*, planes 57 y 175 se trobarán altres mòdos de ponderació.

§ 2. — Us de les partícules

Partícula *que*

La nòstra partícula *que* equival al relatiu *qui*, *quæ*, *quod*, al numeral *quot*, a la causal *quod*, a *quam*, y al *quod* (corresponent al $\delta\alpha$ grech y ׁב hebrèu) del llatí no clàssich. Ademès notèm que les llèngues flexores còm el grech, tedèsch y llatí declinen el relatiu, mentres que en les aglutinadores, còm les semítiques, y en les aisladores, còm les nòvllatines, el relatiu es una verdadera partícula indeclinable, que pòt suprimirse moltes vegades. Perxò el *que* catalá es moltes vegades merament espletiu, y res anyadèx al significat.

Estávem per anomenar al *que* partícula universal per sos molts oficis:

- 1.er Es pronòm relatiu (Vid. pp. 70 y 199).
- 2.^{on} Es numeral admiratiu y ponderatiu (Vide p. 197).
- 3.er Es advèrbi ponderatiu equivalent a *quan* davant d' adjectius y advèrbis de mòdo. (Vid. p. 196).

4.ª *S'* usa detrás de les preposicions *a*, *ab*, *de*, *en*, *per*, *sènça*, y de molts advèrbis per fer partícules:

Estèm queixosos de que no vingues. Ab que li rènyen, ja plòra. Marxa, perquè no 'l tracten be. He vingut a que 'm deixeu el cedat, si 'us plau. Se 'n tornava sènça que hagués vist el rèy. — Ara que hi sou tota, eus explicaré una rondalla. Sempre que vulgues, demana qualsevòl favor. May que vinguesses, vïnam a vèure. Estich conforme en que t' hi penses be.

La preposició *per* davant del *que*, s' omèt moltes vegades:

Estén el paraygues, (per) que plou. ¡Hi ha parallamps en aquesta casa? (per) que 'ls llamps me fan molta por. Escapat, (per) que sinó, hi haurá gurra.

Entre la preposició y 'l *que* sempre s' hi pòt suplir un antecedent innominat, vg. *agò*, *aiò*, *allò*: *De (aiò) que tu te 'n vages, èl·ls se n' alegren*.

5.ª Es espletia sempre que detrás d' advèrbi, conjunció, pronòm o sustantiu no suspèn el sentit:

Si que vinch. May que s' hagues vist. Què pa que li dona. Pròu que hi era.

6.ª Es espletia y sènça significat entre dos vèrps que son el segón terme directe del primer:

Sé que vindrás (*tu vindrás* es terme directe de *sé*). Esperèm que envie carta (*envie carta*, t. d. de *esperèm*). (Vid. p. 155).

7.ª També es espletia quant comença la clàusula essent atònich (no acompanya sustantiu, adjectiu ni advèrbi):

Qu' entre, si vòl. Que 's resigne. ¡Que ve o no! ¡Que hi eren tots!

8.ª Equival a *si* condicional, si equival a *si* es el cas o succehèx *que*: *que (si) no 'l tròbes a casa, torna-ten*.

Partícula *si*

El *si* com adverbí d'afirmació s'estudia, p. 113 y 242, com partícula condicional p. 127 y 158.

Però ademés el *si* es partícula dubitativa detrás dels verps de *adverar*, *assegurar-se*, *dir*, *duptar*, *ignorar*, *experimentar*, *mirar*, *goytar*, *aubirar*, *distingir*, *enterarse*, *preguntar*, *olorar*, *ensumar*, *taçtar*, *probar*, *buscar*, *regonèixer*, *sabèr*, *veure*, *òure*, *escoltar*, *palpar*, *tocar*, *observar*, *vigilar*, y semblants de ciència, ignorància y percepció:

Gòyta *si* venen els convidats. Veuré *si* arriba tart o d'hòra. No distingia prou *si* eren èl·ls. Dígueli *si* estaré molt temps fóra. Túçtal *si* 's vol llogar.

Advertim que en semblants oracions es comú invertir l'ordre, dihent: Gòyta 'ls convidats, *si* venen. Escolta la nèna *si* plòra. Taçta la carn *si* es ouyta. No sé la mare *si* vindrá avuy.

Aquèx *si* dubitatiu molt sovint s'usa susprenent el sentit, y aixís deixa la còsa en una hermosa vaguetat, entenentse en sentit afirmatiu ponderatiu: *Si 'n té la padrina de rondalles per explicar. Si ploraria la pobrèta; pensèu que la traguèren de casa als vuyt anys. Si 'n feya de feyna; era l'escarraçòt de casa. Si tocava be; tenia compromís ab més de trènta empresaris. Si ho es de fi; tu may ho fas malament. Se suplèx el verp de saber, ignorar o percèbre: Si 'n té la padrina.... no 'us ho cal preguntar.—Si ploraria... figureusho. Si 'n feya de feyna, no cal dirho. Avegades però nega també: Si t' ho dirá. Oy ne perilla, si èll metèx no ho sap.*

Avegades el *si* es més dubitatiu encara, y sòl ser disjuntiu. *Deyen si venia si no venia; si 'l pendrien a casa; si hi tornava de gust; si...*

Aquèx *si* abunda en les rondalles y cançons popu-

lars, podèntseli suplir sempre davant els vèrps *diuen*, *conten*, *fan córrer*, pròpis de tals composicions y que donen rahó del *si*:

Conten Si n' es cayguda malalta — la princèsa Melisèn..... — Dalt les cambres del Castell — (*diuen*) si sen' hi ombrèja una nina.... (Aguiló, *Romancer*, p. 153 y 291).

El *si* a vegades es causal, equivalènt a *perquè* o *òdm que* causal: *Si* li 'n *diuen* tantes; es clar, a l' últim s' enfada, per *òdm que* li 'n *diuen*... *Si* res li fa que tothòm ho sàpiga; *perxò* ell metèx ho va beçcantant, per *òdm que* res li fa... *perxò*...

Si l' estimen tant; no hi ha perill que 'l depatxen. — Joán, hèn omplèrt molt deseguida. — Si n' era tot farcit. ¿Per què sumiques, nòy? — Si m' han deixat tot sòl. L' hèm tornat a caseva; si aquí plorava tot lo sant dia.

Partícula *sinó*

Sòlament es partícula acompanyantse de *què* o *perquè* causals.

Sinó que no era a casa, li mòch un esbronz. *Sinó* que un se carrèga de paciència, pòch els aguantaria a n' aquèsta gent. Ja s' hauria fos *òdm* una candèla cap pervall, *sinó* perquè sa mare el cuyda remolt.

Es molt comú fer una frase suspensiva ab el *sinó* *perquè*.

Jordió, estieh tip d' acompanyarte. *Sinó* perquè, et deixaria estar. Ramón, *sinó* perquè, te explicaria un cas, que no es pas de riure. — Esplical y fòra.

Sinó sènça el *que* o *perquè* causals es conjunció restrictiva.

No plora *sinó* que ho fa vèure. No 's pòt dir encara que menja, *sinó* que comença a menjotejar. No escriu *sinó* per fòrça, *sinó* a estones. No té (suplèx res, o altra òdsa) *sinó* flaquèsa. Tothòm s' asuata *sinó* 'ls nins de brès que no conèixen el perill. Ulls que 't vegeren

¿què farán sinó plorar? ¿Qui pòt regir el pòble sinó (*fòra de, llevat de, a excepció de, escèptos*) el Rey.

Còm se vèu, el *sinó* sènça *que* equival a *fòra de, llevat de, escèptos, a excepció de*. Vide exemples anteriors.

L' oració que precehèx al *sinó*, calla a vòltes la negació, que es indispensable; perxò no abonèm tal elipsis: *En tota la tardor mengem sinó rahims, per no mengem sinó rahims*.

Sinó moltes vegades significa l' incumpliment de una acció, y equival a *d' altre mòdo o manera*. Conté en equivalència una oració condicional negativa:

Camina, Andreu; *sinó* (camines) no arribarèm a casa. Es menester compláurel, *sinó* no teniu hòme. Teixim y callèm, *sinó* l' amo s' enfada.

Es comú que 'l metèx *sinó* anterior inclòu la causal *que* o *perquè*, podèntse no obstant expressar.

Fuig, (que) *sinó* t' agafarán. Sies atent y ben parlat, (perquè) *sinó* 't tindrien en mal concèpte.

El metèx *sinó* quant duu expressat el vèrp de la condicional negativa, s' escriu separat *si no*:

Fuig, perquè si no fuigs, t' agafarán. Si no penses acompanyarme, no t' esperaré.

Se distingèx el *si no* separat, perquè admèt el subjècte de la oració èntre el *si* y el *no*:

Si no vingués el Quim, o si 'l Quim no vingués, no sabriem què fer.

Partícula *donchs*

Se pronuncia *donchs, donts, dos, ònques*. Diguèrem que ve de *tunc*, que també dona *tongada*. Inclòu còm ilativa la premisa d' un argument, repetintla èlla en síntesis davant de la conclusió.

S' ha mòrt el Rèy. *Donchs* ne posarán un altre. *Donchs*, ¿què faries? *Donchs*, l' han obèrta l' Esposició!

Moltes vegades té molt de conjunció restrictiva o adversativa.

Al Jòrdi li agraden els bolèts. — Donchs, a mi no. Han enterrat el Torres en un ninxo. — Donchs, a mi m' enterrarèu a terra com els pobres y humils.

Altres vegades es causal, suplintse en el segon verp *perxò, de consegüent*:

Donchs (puig) tu no eres a casa, ha fet be de tornàrsen. (Cf. el llatí: *Tunc domi non eras, ideo prudenter reversus est*).

En les preguntes se sòl dir y *donchs*:

Donchs, o y donchs ¿què li 'n sèmbra? Y donchs ¿què no espallofèu a l' enrabiada? No veyèn que n' es el temps?

Avegades s' usa sòl el *donchs* o *donques* admirant y preguntant y assentint:

Donchs, Josepèt. ¿Vòls dir que serà veritat? — ¿Y donques, perquè no ha de ser? ¿Donques! ¿Vaya un cas com t' ha passat! ¿Y donchs? ¿Tu perquè?

Com el *tunc* de temps dona l' ilativa *donchs*, aixís també *llavors* de temps, s' usa com ilatiu:

Anèm a ciutat a badoquejar un rato ab ma germana. — Llavòrs (donchs,) jo també hi vinch.

Partícula *encara que*

Encara que no té dificultat, y en son llòch pòt usarse *anch que*:

Lo meu fill vòl altre ofici. — *Anch que* sia lo del camp. *Verdaguer*. *Anch que* (encara que) li 'n donessen un ull de la cara, no se 'l vendria.

Sènça el *que* es adverbí d' afirmar, equivalènt a *també*; o a *tampòch*, si s' acompanya de negació:

Anch els pobres son cridats al Paradís. *Anch* aixís no m' hi llogaria.

Segons l' etimologia que donàrem en la pl. 120,

serà incorrecte escriure *en que* per *anch que*. Així metèx seria més etimològich escriure *ancara*, cf. toscà *ancora*, que *encara*, cf. francès *encore*.

Encara deixa de ser adverbí de temps per ferse conjunció ponderativa ab *mès*, *ménos*:

Encara es més sabí el qui sap y practica 'l catecisme, que 'ls grans filòsòps deistes. *Encara* ménos feyna podries promètret de mi.

Partícula *còm*

El *cum* o *quum*, conjunció temporal y causal llatina, dona *còm* causal catalana:

Còm no tenim amichs, no tenim fatichs. *Còm* no sabia que fos dejuni, he esmorzat *còm* els altres dies.

Però es el cas que aquèx *còm* s' usa arrèn també *còm* partícula temporal, pronunciantse més comunament *còn*, y té en favor seu la tradició catalana. No obstant, no 'l vèig escrit *còm* temporal sinó pel senyor Bullèna:

E *còm* so casi pròp lo cèl

Torn a baxar.

Còm Deu volrá jo 't do la fè

Que 't serviré.

Llibre del Venturós Pelegrí, pls. 8 y 21.

CAPÍTOL SETÈ

De l' us de l' Intergecció

D' admiració

¡Ah què ho es de gran l' amor de la mare! ¡Blèdes duus! — Ay ay! ¡no m' ho havíeu dit! Ey! minyons, això es còsa de fixarshi: un quadro així ja no surt de qualsevòl pinzell. Ha plogut a Massaners. — Hèn! me n' alegro; perquè tenien secada. ¡Uh! quina fúria! feu pas. Uy! ¡Si n' hi havia! L' alçada d' un campanar. ¡Mah! què bonich! ¡Oh! un s' hi queda embadalit. ¡Caram! Ara sí, Lluís, que no 't feya perquí. ¡Carat! deya l' avi, quin pòble mès alegre! quina gent mès ben parlada! Caratsus! aquèstes diaces n' ha fet de rarò. Ja 'us dich que no hi valia 'l bufarse 'ls dits. Ay carau! ¡qui 'us encamina per aquèixos viaranys! Ay caram! ¡qui ho havia de dir! ¡Ay carat! si s' ho tenien tant calent! Ola! el Pepèt ja refila. Deixèmlò cantar. ¡Ola! ¡tu perquí! Ah! ¡còm es això! Ah! ¡què 't penses ara!

Advertim que *caram*, *carat*, *caratsus*, y *carau* y sos compòstos ab *ay*, y *mal*, prènen de davant del vocatiu:

¡Caram de Joanèt, què ets matiner! Mal carau d' animalòt, ben tens pròu de mosques. Ay caratsus d' avi, que estèu feliq.

Caram, que molts diuen *caramba* o *carambes*, es molt mès nòble que *carau*, *carat* ni *caratsus* que son mès ordinàries. *Caram* ara (V. pl. 131) ens sèmbra mès natural que sia de *caram* hebrèn, que significa *nòble*, *generós*.

De preguntar

Èh! que estàn bònss! Èhla, hèn! vist el nòstre guardià!

Quant se crida una persona, aquèsta sòl respondre preguntant *¿eh?*, però si 'l qui crida li es superior dèu respondre: *¿Què volèn?* o *¿què mana?*

¿Carles? — Èh? — Vina deseguida. ¿Mateu? — Èh? — Veç deseguida a la font. ¿Fill meu? — Què mana? — Ahont ets? Ací a l' escala. —

De cridar l' atenció

Èp! l' hòme, ¿què 'us hauria caygut el mocador? Ep! cuydado que soch sota. Ep ep! no anèm tant depressa. Èps èps! això sí que 'm fa pòca gràcia. Dirás al moço que sia aquí a las dèu; ¿èy! no te 'n descuidesses. ¿Èy! so bòig, o a mi no m' ho haurien dit. N' hi ha trènta; èy! si no m' equivoco. Ey! nòys, estèn quièts. Ey èy, no donèm tant pa al goç.

Fàcilment se nòta en aquèixes intergeccions fòrça restrictiva o adversativa.

Bst s' usa per cridar en silènci a pòca distància y servèx per fer mirar una persona, a la qui no cal parlar ordinàriament bastant ferli un signe.

D' exhortar

Ala, marxèm, que es tart. Anem, no li rènyes. Anem, déixal estar. Anem, Pepèt, no li feu mal. Apa, que ningú hi faça 'l fals. Au, caminèu. Au, no 't fiques ab rahons. Alça, petits, no 'n deixèn per mòstra. Ayre segadors, que es dia de gran sèga. Issa, Josèph, ainó farás tart. Dali, no 'us adormiu. Y, dali, s' hi ajau també 'l seu germá.

De queixa y amenaça

A les ànimes ohu—Que oriden ¡ay quin dolor! ¡Ay mare, fa una fosca! ¡Ay dels vençuts! y la mòrt ens vencerà a tots. Ay! que anèm avant sènç conèixer el terme y sènç possible retirada. Ay! joves, no veurèn tots els dies serèns. Ah! ah! ah! ira y esprit de venjança en remolí en ales de infernal furor dançarán sobre ton cap, oh Babilònia. ¡Ah! hòmes sènç còr per enten-

dre, ¡què morirèu vosaltres còm l' animal! Ah! Pepèt, Pepèt, si 'm fas alçar. Ay jo 't flich, son per amohinar a qualsevòl.

De desagrado

¡Vah! canalla, no feu soroll. ¡Vah vah! be ho podies havèr dit. Vah! llença això, brut. ¡Vah vah! no me 'n parles. Hechs, caca, fill meu, escup. Hechs! bonys! ¡quin dex té aquèsta medecina! Hechs, no parlèu d' aixó. Vaya, sempre ha de sortir ab la seva. Vaya tór-nahi, be n' ets pròu de molest. Pse, ¡què vòls que t' hi diga. Pse, perllá li dèu anar. Pff, quina ferum! Tde, ja 'l tornèm tenir aquí; sempre aquèx carregós d' hòme.

*Hèchs, caca, bònys s' usen principalment per des-
vesar les criatures de menjar o bèure lo que no 'ls
convé.*

De satisfacció

Aig! quin frèt! Aig! quina aygardent mès fòrta! Oydá, Manelèt, que vas nòu avuy! Oydá, joves, si 'n teniu de garbo per saltar! Oydá, quines rialles hi esclafiu! Tira, Ramón, que has ben pescat! Caram! d' aquèsta n' hi ha per temps! Tira que 'us tòch, Bartomeu, que be 'us pinta la cullita. Alça, Francisco, tu l' has pla ben escayguda. A tu ray tetes te ponen.

Ray per sa etimologia (p. 129) y per son us significa, *es mès fàcil, còsta mènus, no còsta tant, importa mènus, no té importància, no val la pena*. Postposat als personals *jò, tu, (èll), nosaltres, vosaltres, (èlles)* en Nominatiu, dèu traduhirse còm si 'l personal fos en Datiu, y si está callada la causal *que*, dèu suplirse. *Tu ray te 'n rius* es igual a: *això a tu t' es mès fàcil, o 't còsta mènus* (que a mi o a altres), *perquè te 'n rius*. *Jo ray que no tinch per pèrdre*, es igual a: *a mi m' importa mènus, perquè no tinch per pèrdre*. El *ray* especialment acompanyant les persones inclòu una espècie de felicitació.

El *ray* va sempre postposat a la persona, qualitat,

acció, mòdo, número, a que 's referèx la major facilitat de que 's parla.

Tu ray, peixèt, que nedes en bona mar. Sabi ray n' es molt, però pòbre també. Llegir ray, aixís sapiguèssen d' escriure. Això ray, no 'm fa por. Be ray ja n' ho fa; però 'n fa pòch. Trèu ray, aquí 'ls tens.

Avegades ray se postpòsa a tota una oració, perquè la afecta tota: *Mentres tinguèm salut y pa ray, tot ho passarèm ab paciència.*

De silenci

Ssss, nòys, pòch soroll. Xit, callèm, que l' agafarem viva.

Se sòl acompanyar l' intergecció ab la mímica posantse 'l dit llarch davant dels llabis.

CAPÍTOL VUYTÈ

De les figures y vicis de locució

§ 1. — Figures de locució

S' anomènen *figures de locució* cèrtes maneres de disposar y presentar el pensament, que s' ixen del curs ordinari. Son les principals la *Elipsis*, el *Pleonasme*, la *Silèpsis*, la *Enàlage*, l' *Anacolut*, el *Zèugma*, y l' *Hipèrbaton*.

L' *elipsis* o omissió, deguda a l' economia, se fa callant una o moltes paraules que fàcilment suplèixen l' oyent o 'l lector: *Ell que* (digne), *comes*, *ay-dème*, (y haurieu vist) *iquina manera de posar terra al mig!* L' *elipsis* es freqüentíssima especialment en les esferes més vulgars del llenguatge.

El *pleonasme*, al revés, anyadèx paraules innecessàries. No es pas la figura dels catalans qui sempre corren a l' estalvi de paraules. No obstant, en la pl. 237 hèm parlat del *se* y de l' *hi* pleonàstichs; y en la 303, del *que*.

La *silèpsis* es una discordància de paraula per aténdres sòls a la concordància del pensament: *Sa Excelència* (fem.) *está malalt* (masc.). *La major part* (sing.) *se 'ls han perdut* (plur.)

L' *enàlage* es l' us d' una forma gramatical en lloch d' una altra: *Pòch manó que no 'n surto* (per *no 'n surtis*) *ab el cap trencat*. *Odm vos sèmbre, vosaltres metèx* (per *metèixos*). (V. Us d' uns temps per altres, p. 220 y seggs.).

L' *anacolut*, o incoherència consistèx en desviar

la circulació del sentit: *Aquells* (sembla que *aquells* serà subgècte) *que treballen més, l' amo 'ls* (donchs ara es obgècte) *estima. El pagès veyent la mala cullita, li vingué gran tristesa.*

El *zèugma*, o acoblament, consistèx en unir a una sola paraula váries d' altres: *Eren agradables* (adg.) *la companyia, la conversa, el llèch y l' hõra reposada del cap tart. Havies* (vèrp) *anat lluny y fet molta feyna.* Aquèsta figura es deguda a la elipsia, y comuníssima després de preposició: *Per mar y* (per) *tèrra. Ab salut y* (ab) *alegria.*

L' *hipèrbaton*, o trasposició de paraules, consistèx en ordenar les paraules no segons l' ordre lògich del pensament, sinó segons exigèixen el còr y la fantasia y fins l' armonia de la clàusula. No hi ha cap llènga sènq hipèrbaton. La llatina es en èll admirable, admirabilíssima. El catalá clàssich del sigle catorze imitava l' hipèrbaton llatí. Avuy ens n' hèm apartat ja molt. La riquesa dels participis, la flexibilitat dels cassos, el no tenir l' entrebanch de l' article y de les preposicions concedia al llatí una llivertat que ahont se vulla que caygués la paraula, èlla duya prou relacions perquè 's vegés a quina altra 's referia. El catalá admèt també molt hipèrbaton, sobretot en poesia: «Entre èlls m' afigurí vèure als Atlants alçapremar aquèlles ròques y esculls, llançantlos contra 'l cèl, y ab brams y cridadiça pujar, caure, y ab los bocins de llur pelàsgica torra rodolar a l' abisme de les ones.» Verdaguer, *Atlántida*, Pròlech.

«Per ella (la mar atlántica) 's trametian (les tèrres ponentines), com per un pont amplíssim, d' un maig etern en ales, ses cries y llevors, aucells de ros plomatge de refilet dolcíssim, dels aromers la flayre, canturies y tresors.»

Id. *Atlántida*, I, L' Incèndi.

§ 2. — Vicis de la locució

Se diuen el *barbarisme*, el *solecisme*, la *cacofonia*, l' *obscuritat*, la *monotonia* y la *pobresa*.

El **barbarisme** es l' us de paraules que a) no son de la llènga, o b) no s' usen còm son en ella.

a) Les paraules forasteres fan un *castellanisme*, *galicisme*, *anglicisme*, etc. segons que sien portades del castellà, del francès, de l' anglès, etc.

Venen uns exemples de castellanismes: «Los destells tornassolats.» Oller, *La febre*, I, p. 66. — «Elles (les vaques) xoquen (se tòcen) enfurismades». Massó, *Croquis*, p. 20. — «Ab la fiambrrera (carmenyòla) que duya» Pons, *L' auca*, 12. — «Soldava y rematxava (reblava)» Id. ib. 93. — «Al carrer no hi podèm medrar.» Villanova, *Plorant*, etc. p. 60, per *mellorar*, *arrelar*, *llevar molça*. — «En Ton... esclata ab un arriba» Pons, *L' auca*, p. 190, per *en un jamunt!* «En açò, divisaren (per albiraren) trenta ó quaranta molins de vent.» *Don Quixot*, Tr. de A. B. T. p. 24.

Quant una paraula forastera ha passat a l' us del pòble, deixa de ser bàrbara y deu considerarse còm paraula pura, si ja ha prèns l' ayre de la llènga, còm *alfòrja*, *arcalde*, etc. prèses de l' aràbich.

b) Son bàrbares per falta de correcció totes les paraules que se 'ls equivoca l' ortografia o l' ortologia, es dir, que s' escriuen o 's pronuncien malament. Aixís son bàrbares *música*, *pólvora*, *ciervo*, per *musica*, *polvora*, *cerf*.

Qüestió: Si s' oferís d' havèr de pendre una paraula novella per un concèpte o artefacte nou, ¿de hont se pendrà? — R. Si 's pòt, formes d' altre o d' altres mots

catalans; sinó, caldrà anar a la font de la llènga, es dir, al llatí, y sinó al grech. Però si 's tracta d' un nòm ja admès en altres llèngues, el català l' hauria de pendre del Bolonyès o del Piamontès, les més similars en lo que mira als nòms y vèrps, còm el provençal es la més similar en lo tocant al règim sintáxich. Sinó, la pendrà del toscà, o del llígur, o del francès. Els mots castellans son entre les llèngues novollatines els més mal avinguts ab el català.

El solecisme es la falta de concordància o de règim sintáxich.

«Si més gent petita hi hagués hagut a la casa, més ne haurien (*per* hauria) surtit a la porta.» *Genés*, J. Florals, 1878, p. 178. — «Pujaven dret al cel flayres bocanes que encisaven *de respirar*» per *respirantles*, o que *encisava 'l respirarles*, o *de respirarles*. Vilanova, *Lo Compte*, etc. — «Berenant sisos de pahella» Pons, *L' auca*, etc., per *Verenant de sisos (!) de pahella*. — «La gent del pòble tem acostarse de morts» Pin, *Garrigas*, p. 123, per *acostarse pròp de mòrts*. — «Poruga d' enverinarli» Pons, *L' auca*, p. 325, per *temerosa d' enverinarli*; *poruga* no regèx. — «Me 'n vaig per la madrilenya» Vilanova, *Fòrça major*, per *me 'n vaig a cercar la madrilenya*. — «Com a en Toni Barceló — a Espanya 'n tinguésssem quatre!» Masrera, p. 35, per *Com en Toni*.

La **cacofonia** es deguda a l' ensopèch de masses vocals o consonants paregudes: *Se 'n va a ajovar*. Allà hont te tròbe te juro que 't mato. *Tente, tanta; tanta tinta tota t' unta*.

En català es rara la cacofonia per ensopèch de vocals; però pot resultar de masses vocals semblants be que separades. «Ni la Oatarina reptava a sa flla.» Oller, *La febre*, I, p. 69.

Es més freqüent la cacofonia per, reunió de consonants semblants: *S' havia embadocat contemplant a la coixeta de la devallada de la presó*. Pons, *La Colla*, 205. — *Sos ulls se tornaren a animar de sa-*

tinfació al resseguir los daurats de les cadires, les lluentors de la seda blau de cel, los enrevessats dibuixos de la alfombra, los destells tornassolats de la magnífica aranya. Oller, *La febre*, I. p. 66.—«Aquest vos haurà dit cosetes molt dolces a les orelles.» Del Bosch, *Lo segador*, p. 56.

Molt sovint es deguda la cacofonia a mala distribució dels accents. No s'oblida que en la pròsa 'l tò no deu distribuirse rítmicament o a compassos iguals, sinó ab varietat de compás: *Volèu jugar que es l' Emília aquèlla que passa*, resulta sachsejat pels accents.

Podrà usarse intencionadament la cacofonia per imitar un sò natural o per produhir un sentiment.

«Y roda com un carro 'l tro de guerra»

Verdaguer, *Atlàntida*, Introducció, v. 10.

«Llevdres s' esvania la derrera humór de la vesprada, y al lluny repercuïen les derreres campanades del cloquer del monastir.» Per infundir melangia.

L' **obscuritat** pòt estar en el pensament que ha sigut pòch format, o es rebuscat o sutil, o en les paraules que no son les pròpies, precises y exactes.

Paraula *pròpia*, de *pròp*, es la quina está en la fantasia immediata al concèpte a que se la destina. Aixís *cadira* está com en contacte ab el fantasme d' un sihent ab respatlle per un sòl.

Aquèixa proximitat o sobreposició èntre la paraula y 'l concèpte deu, a ser possible, trobarse ensemps en la fantasia de l' escriptor y del lector. No obstant, de cap manera es reproable l' us dels tòpos, ab tal que la conexió de paraules y concèptes sia pròpia o clara. Be podrà també l' escriptor usar paraules desconegudes del lector en òbres didàctiques y de literatura que tenen sempre al mènus com fi secundari l' ensenyar la llènga. Perxò, injustament

s' acusa l' Atlántida de Mossèn Verdaguer d' oscura, puig ningú podia obligarlo a escriurela ab la pobresa de llenguatge a que 's condemnaven molts escriptors d' aquèlla època. Per altra part, crech que resulta més oscura pels lletrats que no ho seria pels pagessos, puig aquèlla llènga es generalment pròu viva encara en el Pirinèu, y es la llènga castiça catalana.

La presumpció està sempre al nivell de l' ignorància. Hi ha ignorants presumits fins al punt que donen per paraula oscura y fòra d' us tot mot que ells no usen o desconèixen. Un tal repròba 'l dir *butlla de la santa Creuada*; y perquè ensemps el servilisme està també sempre al nivell de l' ignorància, vòl que s' diga *de la santa Cruzada*. Aquèixos tròben bonichs y bons y plèns de zèl aquèlles sermons en castellà eclèctich ampulós que ni l' entén el pòble de Castella, y repròben un sermó en pla català sòls hi senten *cogula* en llòch de *cizana*, *enlayrarse* per *pujar en amunt* o altre mot que ells no usen. Els tals no son bons per crítichs; altre diríem, per ser criticats.

Advertim, no obstant, que 'l predicador dèn cercar les paraules més conegudes, o usar les desconegudes de manera que pel context deduhèsca l' oyent el llur sentit.

Paraula *exacta* es la quina no espressa més ni menos que 'l concèpte al que se la destina. Aixís falta exactitut en aquèstes frases de variis escriptors:

«Paraules sucreres» per *dolces*. «Bésties difuntes» per *mortes*. «Deixant son sèti y *esmunyintse* prudentment del rotllo» per *escabullintse, sortintse*, puig s' esmuny lo que 's tè més o menos apretat, còsa que no 's verifica deixat ja el sèti que podia compartir ab altres que lo apretessen. «No 's sentia més que l' *esgarrapar* afanyós de les plomes sobre 'l paper,»

per el rascar; les plomes rasquen o esgarranxen, però no esgarrapen.— «Aixís parlava un vell d'imatge augusta», per de cara augusta «Tot arribantse al hort per un ullet d' enciam» per una mata d' ensiam. De les còls se 'n cull l' ull; de l' ensiam la mata, o la lletuga, segons èll.

Paraula precisa es la quina esclou tota vaguetat. Aixís son vagues les frases: *Ja hèn menjat?* per *ja hèn dinat?* *descansar* per *dormir*, *s' ha serenat* per *s' ha estitllat*.

En general convindrà concretar molt l' idèa, menos si 's fa necessari l' eufemisme per tractarse d' una idèa que no convé presentar per enter.

Sòlen pecar de falta de precisió tots els qui co-
nèixen pòch la llèngua.

La **monotonia** es l' igualtat de tò en el llenguatge, sia oral o escrit. En sa aparició mès grossera consistèx en l' igualtat o semblança de terminacions sien de nòm o de vèrp: *Se ha escaygut que la so trobat ben aviat*; dirá millor. *S' ha escaygut que la so trobada*, etc. *Ahir mati 's va enmalaltir y a la tarda 's va morir*; dirá millor: *Va caure malalt ahir mati*, y *'s va morir a la tarda*. Avegades la monotonia no está en la cláusula, sinó en l' estil total de l' autor. Aixís molts autors escriuen cada una de llurs cláusules molt variades y exuberants de vida, però unes ab altres resulten molt monótones; defècte que 's tròba fins en autors tinguts per clàssichs.

La **pobréa** de llenguatge consistèx en emplear casi sempre les metèixes paraules. S' incurrirá espessant per vèrps generals pensaments diferents, vg. *posarse bô*, per *engreixarse*, *gorir*, *curarse*, *abonançarse el temps*, *créixer els esplèts*, etc., *posarse trist*, *toçut*, *capficat*, *drèt*, per *entristirse*, *entoçunirse*, *capficarse*, *adreçarse*; *fer depressa*, *fer ensiam*, *fer llènya*, *fer vuyga*, etc.

per enlletir, plantar ensiam, estellar o trencar llèny, esvuygar; dir mentides, renèchs, etc. per mentir, renegar. També l' incorre, vg. qui diu: *té una fèr, per té una vidla, un pensament, una dália*, etc. puig en general convé concretar lo més possible 'l pensament.—No multipliquèm els exemples.

Puerilitat, destemplança. Si escrignéssem una retòrica, posariem també aquèixos dos y altres defectes, que no eviten pas pròu els escriptors joves. La *puerilitat* es dels qui per manca de coneixements, donen importància a idèes que no 'n tenen, o comencen ab introduccions grandioses, composicions rastres y òmplen de retalls sos escrits. Es una forma de puerilitat més oriatura l' enamorar-se de paraules nòves, arcaiques o cultes, com aquèll advocat de Vich de mig sigle passat que deya: *«Fámula, ascén dalt y debaix la carròça nocturnal trobarás los deambulants terrèstres; prènlos y báixamel.»* Y com la minyona no l' hagués entès, esclamá: *«¡Quina llástima que un hòme consumat en la ciència se vèja obligat a parlar com una fámula!»* Un altre dia: *«Fámula, trau les partícules polvórees que la trepidació pedánea ha posat en la fémbría del vestit de la senyora.»* Y un altre dia a un pagès que anant-lo a consultar, deixá la mula en la entrada: *«Bòn hòme, trayaume lo quadrúpedo de aquí, que ab los cascós delanters me escarba lo paviment.»* Y a una vella que a l' entrar a l' iglèsia, li preguntá si hi havia missa: *«Segons los prebudis lo sant Sacrifici va a començar en lo altar del Padré.»*

La *destemplança* és d' aquèlles que recullen moltes paraules, ideès, imatges, y les volen encabir en cada composició, així del total n' haja de resultar un trage de gitana ab més colors que no hi ha en una tintoreria. Es defecte fill de la vanitat.

APÈNDIX

Alteracions de la paraula

Una paraula pòt alterar-se per **adició** o anyadidura, per **supressió**, o per simple **cambi**. — Els efectes de l' alteració son gráfichs, o prosòdichs, o una còsa y altra, segons que afecten les lletres, l' accent o tò, o una y altra còsa.

Adició

L' adició se fa al principi, **pròtesis**: *sombra* per *ombra*; al mig, **epètesis**: *llangosta*, per *llagosta*; o al fi, **paragoge**: *jò pòrto*, per *jò pòrt*.

Pròtesis o adició inicial

Sovint se tròben anyadides *a*, *b*, *d* y *g*, *d* y *t*, *f* y *p*, *n*, *b*, *p* y *m*, *bòy*, *cap*, *en*, *e*:

a Se prefixa a sustantius y adjectius per ferne vèrps (V. p. 36) de la 1.ª o 3.ª conjugació: de *justícia*, *ajusticiar*, de *mans*, *amansir*. Generalment no la vòlen els vèrps llatí-catalans, que no prefixaren *ad* en llatí com: *cantar*, *morir*, *glaçar*, etc., de cap manera podrán dir *acantar*, *amorir*, *aglaçar*. V. Us de *a* eufònica, plana 250.

b Alguns mots començats per *r* la prenen, còm el dialècte edlich escrigué *βρόδov* per *ρόδov*, *ròsa*. Aixís *brugit*, o *bruyt*, de *rugitus*, *bruheclar*, de *rudere*, *bramar*; *brasa*, de *ardere*, *ardir*; cf. *ars* y *barzer* o

de *exorior*. Molts nòms topogràfics la guarden de quant fou article català: *Sa-ròca*, *Ses-rovires*, *Sa-valls*.

e Diguérem en la pl. 36 que s' escriu còm enfónica davant dels mots que en llatí comencen per *s* impura, còm *esprit*, de *spiritus*, *espluga*, de *spelu(n)ca*.

QÜESTIÓ. ¿Se fa be ó no en escriure dita *e*?

R. 1.ª Seria mellor no escriurela, puig no la tenen el llatí y 'l grec y no l' escriuen el català antich, ni ara 'l piemontès, el bolonyès y 'l pramzà (de Parma), qui guarden la llèy d' escurçament ab més exactitut que nosaltres.

No obstant, cal escoltar les rahons contràries.—1.ª El pèble davant de l' *s* impura hi deixa sentir una *e* átona, y 'ls versistes han consignat aquèx us donantli una sílaba.—2.ª Y han fet be, perquè gastem el metèx temps per dita *e* que per l' *ex* llatí: *spona* y *espuny* de *sponda* y *expungit*.—3.ª Els prefixes *en* y *el* s' apostrofen de cara a dita *e*: *n' espòsa la més gran*; *l' estil de l' estudi*. Si verament no hi hagués *e*, encara diríem còm en toscà: *lo stilo*, *lo studio*, o còm en pramzà: *al stil*, *al studi*.—4.ª El francès qui es molt tradicionalista, l' escriu també còm el provençal, el castellà, el gallèch y 'l portuguès. Notem però que 'l francès conserva la *s* impura en l' inicial *sc*: *scabreux*, *scène*, *science*.

R. 2.ª Ja, donchs, malgrat el bòn zèl per la tradició del Sr. Tallander, podrà escriures dita *e* prefixa.

Epèntesis, o adició medial.

S' anadèixen *e*, *o*, *b*, *d*, *c*, *g*, *l*, *m*, *n*, *p*, *r*, *y*.

e Sòl el pèble fugir de les líquides *l*, *r*, y perxò fàcilment deixa sentir èntre la muda anterior y la líquida una *e*: *cinguelera*, per *cinglera*, *infelor*, per *inflor*, *ómbra*, per *ombra*, *rebateré*, per *rebatré*. Així metèx el llatí escrivia *seculum*, o *seclum*, *miraculum*, o *miraclum*, y *clamo* y *calamitas*. Aquèsta *e* podrà escriures en el Futur Imperfet y Condicional dels vèrps de la 2.ª Conjugació *batre*, *cabre*, *rèbre*, *mètre*.

rompre, y sos compòstos, dihent: *bateré, bateria, ca-beré, cuberia, reberé, reberia, escometeré, escometeria, romperé, romperia*, o *batré; batria*, etc. Ningú podrà aduhir rahé sòlida en còntre de dita *e*, per pòch que 'a fixe en la parla vulgar y en la pràctica de les llèn-gues similars.

Fòra d' aquèx Futur no s' escriurà la *e* epentèti-ca, sinó en el cas en que ja puga sostenir el tò o se haja convertit en altra vocal més consistent, còm *enterar*, de *intrare*, *esboterar*, per *espotrar*, que diuen *entérra, esbotérra*; y *calax*, de *clax* (de *clausus*), *penedir*, de *penèdre*, de *pænitere*, *retlirar*, de *retrahere*, en que la *e* ja s' ha fet *a* e *i*.

o S' intercala davant de la *s* final del plural en els nòms finits ab *s* o equivalent (*x, ç*), còm en *mèsos, llògos, moixos*, de *mès, llòg, mox*. *Temps y fems*, o *fem*, no cambien en plural; *la pols*, de *pulvis*, no ad-mèt plural; *el pols*, de *pulsus*, fa *els polsos*. Els ad-gectius femenins en *ç* intercalen *e*: *capaç, capaces, felicç, felices*.

b Sòl aparèixer èntre *m* y *l* al quedar en contacte immediat per la pèrdua de la vocal llatina: *semblar*, de *similare*, *semlrar*, de *seminare*, *nombre*, de *numerus*, *combregar*, de *communicare*, *cogombre*, de *cucumere*, *cambra*, de *chamera*.

d Aparèx entre *l* o *n* y *r* principalment en els vèrps llenguals de la 2.ª conjugació gutural (V. p. 100): *absòldre, pondre*, per *absòlre, ponre*. Queda admès per l' us, però no creyèm reprehensible omètrela.—També aparèx en nòms, còm: *cèndra, tèndre, divèn-dres*, etc. però no en *honra, honrés, Manrèsa*, ni des-prés dels prefixos *en, con*: *enredar, enrotllar, conreuar*.

g Aparèx en molts vèrps principalment en el Sub-juntiu: *Cápiga, sápigá, de capiat, sapiat*. També en *lladregó, per lladró, xerigòt, per xeròt, de serum*.

sero, finisseno, finissino, finissono, y pòsa altres formes dobles, com *tu abbia o abbi, sia o sii; siano o sieno*, etc. — 5.ª Un metèx vèrp ab el metèx significat el conjuguem per la 1.ª o 3.ª conjugació indiferentment, com se pòt veure en els vèrps de formació catalana, v. g.: *enfoscar o enfosquir, emblançar o emblanquir, emmustigar o emmustiguir, endolorar, o endolorir, encoixar o encoixir*, etc.; y ningú dirá que això no sia riquesa. Sòlament l' esclavisme inconsiderat pòt, v. g., admetre *esparcir* y rebutjar *esparcer*, essent usats tots dos, y més conforme a l' etimologia el segón que 'l primer. També 'n tenim de la 2.ª y 3.ª com *tindre y tenir, vindre y venir*. Aixís té també 'l toscá *ardere o ardire*. Volem dir que les vocals no tenen tanta importància. — 6.ª La similar bolonyesa fa l' intensiu en *essom* en llòch de *íssim*: *bel-essom, bellíssim*, forma fonètica igual a *féssom, tinguéssom*, en llòch de *féssim, tinguéssim*.

Hem dit que tots tenen rahó; però no tots ne tenen igualment. Els de la *u* la posèm en la 1.ª p. del Present d' Indicatiu *jò amu, temu, dòrmu*; en les 4 átones del Subjuntiu: *amu, amus, amu, amun; temu, temus, temu, temun; dòrmu, dòrmus, dòrmu, dòrmun*, y per sobra de l' eufònica *e* (V. p. 85 (2)), en totes les 2.es del plural átones: *amavu, temú, dormú, amessu, temessu, dormissu*, y finalment en totes parts ahont hi ha o átona, la fem *u*. — Volem fer constar que les similars bolonyesa, piemontèsa, parmejana, provençal ens favoreïxen, donant el bolonyès fora de la conjugació sempre *u*: *numèint, dar del bastuná da urb: moment; dar bastonada de oech*, el piemontès y 'l parmejá dihent y escrivint també *nument, cuntent*, etcètera, en llòch de *moment, content*: y el provençal donant *ou* ahont nosaltres posèm *u*, y donant en la conjugació *o*: *cantavo, cantavon*. També 'l gallègo, v. g., diu: *outros anos n-o turreiro tamén eu louco beilei*; propendint a la *u*, que també es pròu de gust pels baschs. La *u* ademès té major estabilitat y decisió per ser llètra extrema y la més aguda o alta de tò. Ademès d' haver sigut l' eufònica final del llatí, com se vèu per les contínues terminacions en *us, um, y unt*. Ja donchs sènq consentir que

se 'ns motège per la *u*, y no renunciant cap drèt de la llènga per l' avenir; els catalans de l' *u* no la escriurèm, perquè no es etimològica, puig no la tenia 'l llatí, ahont nosaltres la posèm; ni tradicional, puig no l' escrigueren nostres majors en el vèrp y ordinàriament tampòch fòra de la conjugació, per més que, còm nosaltres, ja molts pronunciarien la *o* átona per *u*, còm ho pròba 'l Pare Nonell, en la plana 19 de son Anàlisis fonològich ortogràfich.

Els de l' eufònica *o* diuen v. g.: Subj. *Jo amo, temo, dòrmo; tu amos, temos, dòrmos, ell amo, temo, dòrmo, elle amon, temon, dòrmon*; Imperfet: *Nos. améssom, teméssom, dorméssom*; y a més fan ordinàriament clara la *o* átona fins fòra de la conjugació. — Per la pròximitat de la *o* ab la *u* aquèixes dues pronunciacions s' ajuden l' una a l' altra, y militen en prò de l' *o* casi les metèixes rahons que 'n prò de l' *u*. La *o* ademès fòu la eufònica átona del grech còm se vèn en les contínues terminacions en *oc*, *ov*. No obstant, també 'ls de la *o* se conformaràn a no escriurela en la conjugació, per les metèixes rahons dels de la *u*.

Els de l' *e* l' usen en la 1.ª Conjugació. Subj. *Jo ame, ames, ame, -amen*. Podrien no usarla, dihent *am, ams, am, -amen*. Però pus que la diuen y es etimològica del llatí (Vide p. 84) y tradicional en els escriptors catalans (V. Nonell, Anàlisis Morfològich, 78), caldrá escriurela. Si Barcelona per una hegemonia usurpada en punt tan sagrat còm es la llènga, vòl sustituir-la gràficament per la *i*, fa un agravi a tots els altres catalans, se porta còm filla borda respecte del llatí, y trepitja sènç mirament una tradició que dèu serli sagrada.

Els de la *e* ademès la pòsen en l' Imperfet de totes les conjugacions: *amesses, temesses, dormisses; améssom, teméssom, dorméssom; amésseu, temésseu, dormésseu; amessen, temessen, dormissen*. Aixís ho demana l' etimologia (Vide pls. 84, 86, y 88) y la tradició (Nonell, 86, 148 y 172). Els yotistes ab la *i* diuen; *amessis, temessis, dormissis; améssim, teméssim, dorméssim; améssiu, teméssiu, dorméssiu; amessin, temessin, dormissin*. Ja deixèm dit que no dèuen

escriureho. Ara si s' empènyen en pronunciarho aixís, no 'ls renyarèm pas.

Al contrari, posarèm rahons que favorèixen als yotistes: — 1.ª En la 1.ª conjugació y en l' Imperfet de les tres, es fàcil el cambi de la *e* en *i*. — 2.ª En la 2.ª y 3.ª conjugació de *timeam*, *dormiam*, o *timiam* (cambi de *e* en *i*) *dormiam*, pòt caure l' *am* y resulta *temi*, *dòrmi*, o pòt caure la *i* brèn, y resulta *tema*, *dòrma*, o conservar-se les dues *témia*, *dòrmia*, còm les consigná 'l Dr. Ballot, o pòt encara introduhir-se èntre la *i* y la *a* una *g* eufònica, y resulta *témiga*, *dòrmiga*. Aquèsta forma en *iga* es general en el Pirinèu, València, y Balears, y tan arrelada que 's traslada a l' Imperfet: *temigués*, *dormigués*, y als metèixos vèrps de la 1.ª y 3.ª llatina que no tenien *ia* ni *ea*, còm *tròpiga*, *tropigués*, *pèrdiga*, *perdigués*. Perxò la forma en *iga* té 'l metèx inconvenient de la forma en *i*, que es confondre 'ls Presents e Imperfets de Subjuntiu de totes les conjugacions. Y si pels vèrps prèsos de la 2.ª y 4.ª llatina, y per 6 en *io* de la 3.ª que son: *cápiga*, *fáciga*, *fúgiga*, *mòriga*, *páriga*, *sápiga*, de *capió*, *facio*, *fugio*, *mórior*, *pario*, *sapio*, la forma *iga* es etimològica; en els altres no ho es. — 3.ª Favorèx als yotistes per l' us de l' *i* en la 1.ª conjugació el que 'l toscá diga: P. *ami*, *amí*, *amí*. — *amino*; Imperf. *amassi*, *amassi*, *amasse*, *amassimo*, — *amassero*, o *amassino*. Quina *i* conserva en l' Imperfet de totes les conjuncions: *temessi*, *dormissi*, be que en el Present tinguen *a* la 2.ª y 3.ª: *tema*, *parta*. — 4.ª El grech modern pronuncia per *i* moltes vocals y diptongos. — 5.ª La *i* es també una vocal més decidida y constant, vg. que la *e*.

A pesar d' aquèixes y altres rahons que abònen el yotisme, caldrá escriure *e* en la 1.ª conjugació y *a* en les altres, per les rahons dites de l' etimologia, de la tradició, de la distinció de conjugacions, de l' us més general y estès de la *e* y *a* respectives sobre l' *i*, etc.

Perfi, a qui l' espante aquèixa inseguritat de les vocals catalanes, li recordarèm que l' árabe perxò no voldria escriure més que les estremes *a*, *i*, *u*, deixant a l' us de cada enconrada 'l pronunciar la *e* y la *o* apesar de l' escriptura. Y sospito que 'ls antiehs semites se conten-

tarien ab escriure les consonants sòles, no per altra rahó, sinó per la mobilitat que observaren en les vocals. Compendrien que 'l posar les vocals en llòch d' aclarir, enfosquia la llengua per la generalitat. Aixís la Bfblia sènç vocals, seria vocalisada segons el gust de cada sinagòga, dintre de les metèixes consonants, y 'ls rabins sòlament se determinarien a vocalisar el text hebrèu, quant a causa de sa dispersió, temeren que 's perdés la tradició en la lectura, tan més que l' hebrèu bíblich ja no era vulgar, puig s' havia anat mudant en siríach.

Per tant, en l' ortografia de vocals átones no es possible l' unitat sinó atenent al llatí y a la tradició. Respècte de les tòniques cal respectar l' us corrent.

Aquí coneguèrem la *Contribució a la gramática de la llengua catalana* (1898) del Sr. Pompèy Fabra.

El Sr. Fabra de qui coneixem l' *Ensayo de catalán moderno*, de 1891, aparèx en la *Contribució* un gramátich seriós. Perxò, tindrem gust de seguir sos rahonaments.

Diu en la pl. 58: «Un fet curiós: alguns tot escrivint *e* en el nòm, escriuen *a* en el vèrp: *cases*, però *parlas-parlan*, *pugas-pugan*.» Y en la pl. 59 «Si s' admèten els subjuntius en *i* en la llengua literaria, aquesta fa una distinció completa entre les formes fortes (átones) dels dos presents, la mateixa que la llengua parlada, essent indiferent que s' escriga *e* o *a* en l' indicatiu.» Sospeasant be les paraules del Sr. Fabra en unes vuyt planes per defensar el yotisme en el present *e* imperfet de Subjuntiu y en l' Imperatiu!, no trobem sinó dues rahons: la distinció del present de Subjuntiu del d' Indicatiu, y l' inconseqüència dels qui admèten *es* en el nòm y escriuen *as*, *an* en el vèrp indicatiu per distingir-lo del subjuntiu *es*, *en*: *amas*, *aman*, y *ames*, *amen*.

La rahó de la distinció té la seva força; però deu notarse que 'l grech en la conjugació confonia ja molt les persones dels dos presents indicatiu y subjuntiu: especialment en la conjugació contreta en *áω* resultaven idèntiques totes les persones, en la contreta en *óω* era idèntich el singular en els dos presents y en l' optatiu.

El llatí confón la 1.ª del Futur y del Subjuntiu en la 3.ª y 4.ª conjugació: *legam, legam; audiam, audiam*.

El toscà confón també *lodi y lodiamo*, y altres. El francès confón les quatre átones: *porte, portes, porte, portent*, idèntich en Indicatiu y Subjuntiu.

Ja donchs, aquèixa confusió de dues persones que es-talviarien els yotistes: Indicatiu *ames, amen*; Subj. *amis, amin*, no deu esparverar ningú. Y per les *is*, de *jo ami*, *ell ami*, y de *tu amessis, nos. améssim, vos. amessiu, ells amessin*, ¿quina llèy de distinció invocarem? Aquí no hi ha confusió que licite la *i*. Donchs la rahó del Sr. Fabra pròba massa, y perxò pròba pòch. Per altra part, el Sr. Fabra (pl. 61) admèt la confusió de les formes tòni-ques *èm, èu*: *amèm, amèu* per *amam, amau*, que 's confonen ab *amèm, amèu* del Subj., y (pl. 63) admèt el cambi de les subjuntives de la 2.ª y 3.ª *temam, temau, dormam, dormau* en *temèm, temèu, dormim, dormiu*, cambi que les confón ab les *d'* indicatiu. Aixís no sia escrupulós en confondre les dues *ames, amen*.

El Sr. Fabra dihent que la *i* faria una distinció completa entre les formes átones dels dos presents, deixa caure aquèsta frase inexacta: «la mateixa (distinció) que la llenga parlada,» puig deixa compèndre que la llenga parlada empla les *is* en Subjuntiu, mentres que sòls ho fa a Barcelona y ses cercanies.

Passant a la rahó de l' inconseqüència encara que 'l Sr. Fabra en cambi de les *is*, ens concediria escriure en l' Indicatiu *e o a*: «essent indiferent que s' escriga *e o a* en l' indicatiu»; recordèm que qui barata el cap se grata; y puig èll trobà curiosa ab rahó dita inconseqüència, escriurèm l' Indicatiu sempre ab *e* y no ab *a*: *tu ames, ells amen*, no *amas, ni aman*. No obstant, se 'ns permetrà un moment de curiositat per admirar l' inconseqüència dels qui escriuen *míres* (sustantiu) y després *miris* (vàrp)! Acabant per recordar que mentres els yotistes catalans eren aquèlles de la vall de Tuixent, Jòsa y Labança que passaven l' hivèrn venent pèga y ensalivant rosegons pel Pla de Bages y El-Vallès; tothòm els motejava cridantlos: *Jòsis, pègui gregui*, y ara que 'ls yotistes son a la

capital, tot se vèn de diferent manera. ¡Quina mala vista tenim els hòmes!

n A més de reaparèixer davant de sufix en els aguts en *á, è, í, ó, ú*, (V. pl. 47), la prenen per eufònica mots que may la tingueren, com *costaner*, de *còsta*, *barnat* (de la porta) per *barrat*, *toçneria*, de *toçut*. Els átons que perderen també la *n* (V. pl. 50), com *home*, *imatge*, *orde*, prenen els derivats llatins ab el pròpi tema *n*: *homen-atge*, *imagin-ar*, *orden-ar*, etc.

El Sr. Fabra (pl. 41) vol que sòne la *r* en els derivats de átons en *er*. Ne pòsa quatre *álber*, *sálzer*, *cálzer*, *Llátzer*. N' hi ha pòchs en *er* atònich: *cràter*, *cardcter*, *Llátzer* y *cánter*. *Cánter* fa *canterèt*, *cantèraq*, etc. A *Llátzer* no li conèch cap derivat. *Oalze* y *salze* de *calicis*, *salicis*, may han pogut tenir *r*, com no 'n tenen *polze*, *galze* de *pollicis*, *calcis*, y sos derivats son: *calzèt*, *calzat*, *salzèda*, *Salzèench*.

Si algú, que no 'ns consta, hagués fet *salzereda* com el Sr. Fabra y el Sr. Saura, ho haurán fet per imitació innecessària de *albareda*. *Albareda* es derivat de *alba* o de *albe*, si 's vol, ab *r* cridada per l' eufonia. De cap manera la *r* es radical. Diguérem (pl. 54) que 'ls nòms d' arbres se feren d' adjectius concertats ab *arbor*, femení, qui més tart se feu *arbre*, masculí. Perxò sòlen tenir dos gèns: *noguer* ó *noguera*. Aixís també l' *arbre blanch*, *arbor alba*, del meu pòble, se diu *alba*, femení, a Solsona; y *albe*, masculí, en altres punts; però en llòch li tròbo la *r* final, sia masculí o femení.

r Altres infixen *r*, com *costarut*, de *còsta*; ó prenen indiferentment *r* o *n*, com *pilarèt* o *pilandèt*, *coygonèta*, *coygorèta*, *sahorèta*, *sahonar*, de *coyçó*, *sahó*.

n Aparèx com característica de plural fins en els nòms que no la tenien en llatí, com son tots els de la 1.ª y 2.ª declinació y 'ls nèutres de la 3.ª y 4.ª:

roses, temples, sants, cadavres, còrns, de rosæ, templa, sancti, cadavera, cornua.

Supressió

La supressió es inicial, y 's diu **afèresis**: *potecari*, per *apotecari*; medial, y 's diu **síncope**: *urit*, per *veritat*; o final, y 's diu **apòcope**: *vinguts*, per *vinguesse*.

Afèresis o supressió inicial

a Molt sovint el poble deixa caure la *a* inicial, principalment si queda lluny de l' accent, com *bèlla*, *beyer*, *besser*, o *beller*, per *abèlla*, *abeller*, de *apicula*, *apiarium*; *beceròles*, per *abeoceròles*; *fònt bundosa*, per *abundosa*; *potecari*, per *apotecari*, *bach* y *baga*, per *aubach* y *aubaga*; *mèsch*, per *almèsch*; *díngada*, per *arengada*; *rentar*, per *argentar*; cf. el montferri *argentar*, *rentar*.

e Avegades es *e* obscura la que 's pèrt, com: *s' han negats tots*, per *enegats*, de *inaquare*; *han perdut el quilibrí*, per *l' equilibri*.

Dita *e* cau en moltes persones del vèrp *eixir* (V. pl. 92), y en tot el vèrp *sortir*, de *exortum*.

L' afèresis es comuna en la parla en la *a* de *aquest*, *aquèx*, *aquell* detrás de *en*, *ab* y *per*: *en quèst camp no s' hi cull*; *passèm per quèx camí*; *ab quèll no m' hi faig*. Aixís cauen les inicials dels vèrps més usats, com *havèr*, *anar*, *acabar*: *en vent fet*; *el ndvem a avisar*; *en cabat*, *amén Jesús*.

L' afèresis per apostrofació en els sufixos verbals, es a la pl. 235.

A vegades se pèrt tota una sílaba per resultar difícil de dir, com: *clau dinal*, per *clau cardinal*.

Cau la *g* radical davant de *n* eufónica, cf. *nòm* y *co-gnòm*; y *noscere* y *co-gnoscere*.

Les aféresis son freqüentíssimes en els nòms de fònts, còm: *Nis*, *Zidro*, *Oila*, *Oiló*, *Ointo*, *Gòri*, *Bièl*, *Bièla*, *Tinos*, *Xèsch*, *Quelich*, *Quelug*, *Quèl*, *Lètes*, *Oolau*, *Munda*, *Nasi*, *Mianèt*, *Ventura*, *Tura*, *Tures*, *Mingo*, *Mença*, *Menço*, *Quim*, per *Genís*, *Isidro*, *Cecilia*, *Oecilió*, *Jacinto*, *Gregòri*, *Gabrièl*, *Gabrièla*, *Oeles-tí*, *Francèsch*, *Miquelich*, *Miquelug*, *Miquèl*, *Dolorètes*, *Nicolau*, *Raymunda*, *Ignasi*, *Damianèt*, *Bonaventura*, *Domingo*, *Climença*, *Climengó*, *Joaquim*.

Síncopa o supressió medial

Silaba brèu. Ab la metèixa facilitat que s' intercala una *e* brèu (V. Epèntesis, e), se pèrt una *e* o altra vocal brèu, especialment en contacte de l' *l* y *r*, còm *mervellós*, *escalafar*, per *meravellós*, *escalafar*.

Especialment sincopen pel molt us *nosaltres* y *vosaltres*, dihent: *natri*, *vatri*, *natres*, *vatres*, *natros*, *vatros*, o conserven la *l*: *naltri*, *valtri*, *naltres*, *valtres*, *naltros*, *valtros*, y a Mallòrca *nòltros*, *vòltros*.—*Hèm* y *hèn*, de *havèr*, son sincopa de *havèm*, *havèu*.—Moltes formes verbals populars son síncope, còm *lliga*, *muyrga*, *amullga*, que digueren *llègiga*, *mòriga*, *amòlliga*. També s' anirà perdent fins la *g* en els qui no la tenen radical, dihent *muyra* o *mòra*, *amòlla*.

La sincopa se tròba també en alguns nòms de fònts: *Jèph*, *Llènç*, *Sèrni*, *Jan*, *Janèt*, per *Josèph*, *Llorènc*, *Sadurní*, *Jodn*, *Joanèt*.

Se sincopen la *t* o la *l* de *altre* dihent: *alre* o *atre*.

Se sincopa la *s* de *aquèst*, *aquèsts*, dihentse *aquèt*, *aquèts*. A Cardona fins diuen *aquèta*, *aquètes*.

Se sincopa molt sovint la 1.ª *r* de *arbre*, *arbrèda*, y *marbre* dona *malbe*.

La Cerdanya y 'l Rosselló sincopen la *m* de *també*, dihent *tabé*, còm s' ha fet *tabal* de *timbal*, de *cimbalum*.

Pòt en fi sincoparse qualsevòl element de la paraula: *dèna*, de *desèna*, *malalt*, de *male habitus*.

Apòcope o supressió final

n, *r* Van cayent aquèixes dues eufòniques llatines al quedar finals. No obstant, les *rr* convé escriureles encara que no 's pronuncien. La *n* no dèu ja escriures en els plurals llisos, còm *hòmes*, *ases*, etc. (V. p. 50). Alguns aguts encara la sostenen còm *pregón*, *Antòn*, *Jodn*, *Cumprodón*, *Olván*. Algúns monosílaps la guarden: *sòn* (*semnus*), *nèn*, *rèn*, *clín*; però no *tò*, *sò*, *má*, *pla*, *sá*, etc.

També va cayent l' eufònica del *jò* y *èll* de le Imperfet de Subjuntiu, dihent *amés*, *temés*, *dormés*, per *amesse*, *temesse*, *dormisse*, còm diuen encara molta.

En l' ensopèch de components se sòl apocopar el de davant: *telaranya*, per *tela-aranya*; *vicego*, per *vice-cego*, vicari del cego; *veçcompte* per *vice-compte*; *mániguestret* per *mániga-estrèt*.—Avegades l' apòcope en la composició s' acompanya de cambis, còm *man-grana*, de *mala granata*, pomes granades, *moixa* y *madoixa*, de *mala rubea*, pomes ròjes; cónfer el basch *marrubia*.

L' apòcope dels sufixos del vèrp es a la pl. 235.

L' etimologista no dèu olvidar que ahont se vulla hi pòt haver hagut una supressió final. La paraula es còm l' exèrcit en campanya. Patèx mès pel davant y pel derrere.

s Sòl caure en *es* de *ser*: *No hi é*.—*Sí que hi é*. Generalment davant de consonant: *Tametèx el blat enguany é ben dolent*. *Per l' altre é pròu espabilat*.

t Dèu sostenirse detrás de *n* en *ahont*, quant

y en els gerundis per ser etimològica com substitutriu de *d*: *unde*, *quando*, *amando*, *legendo*, quina *d* no pogué caure de colp per ser tònica, y quant passá a quiescent, no pogué caure, per la llèy de distinció. Els balears encara la deixen sentir sempre. No trobem prou rahó perquè 'l S. Fabra no l'escriga en *hon* y *quan* (de temps) y diga en la pl. 49 «la *t* (del gerundi) no es etimològica» fundantse en «la *d* llatina cau darrera *n*.» Sí que cau, però no sempre. V. pl. 12, 48 y 'la participis de futur passiu: *conceixent*, *conceixenta*, de *cognoscendus*, *cognoscenda*, pl. 79.

Simple cambi

El cambi pòt ser de vocals, de consonants, o simplement de llèch.

Cambi de vocals

El cambi de vocals presenta tres graus: *diptongo*, *contracció* y *mutació*.

Diptongo

Pel diptonto de dues vocals passa a semiconsonant la 2.ª com *ayre*, de *aër*. V. formació del diptongues, pl. 19. Però també molt sovint una vocal se refôrça ab les semiconsonants *u* y, resultant un diptongo per adició: *euga*, *ayga*, *aubrir*, *aubach*, per *ega*, *agua* *abrir* (de *aperire*), *obach*. Dites *u* y son degudes a l' influència de la llabial o gutural següents.

Contracció

Per la contracció dues vocals se convertèixen en una. — **Au** dona *o*: *aurèlla* y *orèlla*, *daurar* y *dorar*, *aucell* y *ocell*, *causa* y *còsa*; *maure* y *mòro*. **Aho**, dona *o* també: *pahor* y *por*, *pauruch* y *peruch*.

Eu done *e*: *vèure* y *vère*, *bèure* y *bère* (Cardona). Serà més clàssich escriure, *au* y *eu*.

criuré fondre y fos, de fundere y fusum, pregón de profundus, molt de multus, crosta de crusta, escriuré infundir, fusió, profundisar, multitut, multiplicar, incrustació, etc. perquè aquí 'l fu, mu, cru, han escapat a l' influència de l' accent que 'ls podia convertir en fo, mo, cro.

Respòsta 3.ª Però esdevé sovint que l' arrèl llatina trasmutada forma dintre del català la seva família. Llevòres serà just que se li permèta donar als seus fills la pròpia fesomia: molt farà moltíssim y forn farà fornèt, fornag ab o.

Respòsta 4.ª Donchs en els mots llatins en que l' accent no ha pogut exercir influència, deurà guardarse la vocal llatina a menes que fonèticament se senta cambiada en els pòbles de pronunciació definida, còm el règne de València y la província de Llàyda, o 's tròbe cambiada constantment en el català antich de fonètica més decidida. Perxò, s' escriurà forner, forneria, a pesar de tenir u llatina no influida: furnarius, furnaria, perquè en dits pòbles fan sentir la o y la e: forner, forneria.

El P. Nonell en la pl. 33 diu: «Quant en una paraula derivada 's dubta de la qualitat de la vocal atònica que correspon a la primitiva, la manera d' eixir del dubte es buscar son valor en el cas en que 's troba tònica.» Sènç dupte perxò escriu confosio y multitut, etc., fixantse en molt y fos. La Respòsta 3.ª anterior limita aquèixa regla del P. Nonell. A més de la rahó de l' accent dalt aduhida, hi ha que si al català no li ha plagut encara convertir en o totes les us accentuades, deixantne moltes còm en llatí, v. g. puny, punt, llum, fum, molt menes haura tingut motiu de cambiar les átones de confusio, multitut, etc.

Cambi de consonants

Dónes un repàs als numerosos cambis de consonant que s' indiquen desde la pl. 3 a la '33.

Aquí sòlament volèm fixar l' atenció: 1.er Sobre el contínuu cambi de una fòrta en altra, especialment per cercar l' etimologia en l' hebrèu: tapar, de ca-

phar (פָּהַר), *cubrir*, cf. *capa* y l' adagi «bòna capa tot ho tapa;» cf. *taberna*, *tabernacle*; *talar* y *calar*, de *calà* (חָלָה), *destruir*; *Uiczó* per *Uetzó*, *espinach* per *espinat*; cf. *clap* y *plap*.

2.^{on} No es difícil a la *d* llatina ferse *s*, com *enclusa* de *incude*; o *l* com *calavre* per *cadavre*; o *n*, com *toçuneria* per *toçuderia*, de *toçut*; o *r*, com *presiri*, de *praesidium*.

3.er La *b* se fa *g*: cf. *esbarriar* y *esgarriar*, de *es* y *baràh*; se fa també *m*: *bermèll* o *mermèll*.

4.^{art} La *c* se fa *g*: *segrèta*, *segretari*, *sagristà*, *sagrera* (de *sacraria*, veynat de l' iglèsia), o 's fa *h*: cf. *hav-èr*, *ham*, y *capere*, *agafar*, (v. 6.^è).

5.^{nt} La *f* deu ser considerada com igual a *b*, *p*, *m* y *v*: cf. l' arrèl de contenir o pendre en *hab-co*, *hav-èr*, *cap-ir*, *cab-re*, *a-gaf-ar*, *ham*, *còv-a*; cf. *feram* y *viram*. També es igual a *θ* grega, cf. *fera* y θήρα.

6.^è La *g* en la dicció davant de *l* y *r* será generalment eufònica, y perxò estranya a l' arrèl. Cf. *gradus*, *gradior*, y *rado*, *raure*, y *gloria* y *lehren*, *te-dèsch*, *ensenyar*; *glatir* y *latir* castellà. Davant de vocal, es de *c*, com *guanyar*, de חָנַף (canà), o de *v*, com *gual* y *güell*, de *vadum*, *vadellum*, *gançola* de *vinciola*; o de *b*, com *garròt*, de *barra*; o sobrevinguda, com *guarnir* de *ornare*.

7.^è La *h* pòt sustituir totes les dentals y guturals (*d*, *t*, *v*, *s*, *ç*, *q*, *k*), l' esperit fòrt grech y totes les aspirades hebrèes.

8.^è La *í* semiconsonant pòt sustituir totes les dentals, guturals y llenguals.

9.^è La *u* semiconsonant es el precipitat de totes les llabials, guturals y dentals (V. pl. 93) y de la *l* (V. 11.^è).

10.^è La *j* pòt sustituir la *b*, *v*, *d*, *t*, *s*, *c*, *g*, y *q*

ferta, purdent, inguerdient, garnòta, engurnes, quermallot, curxir; barzer, bersòl; bordar, burgit, dercera, ferquient, tarbèta, tirbunal, estorcejar, etc. per predicar, primícia, profèrta, prudent, ingredient, grandòta, engrunes, cremallòt, cruixir, braser, bressòl, brodar, brugit, dreuera, freqüent, trabèta, tribunal, estrocejar.

2.da Hi ha persones més propenses a la metátesis per la dificultat en pronunciar, com qui deya: *cabi ze vòl premusir*, per *casi be vòl presumir*, y *quina bada que boca!* per *quina boca que bada!*

Qüestió sobre la metátesis

¿Pòden o no metatisarse l' article *lo, la, los, les*; els pròndms personals *me, te, se, nos, vos*, el demostratiu *en* y les preposicions *en, de, ab (em), per?*

Cèrts llingüístes que confonen la llènga ab un estàtua senç vida, que no 's saben fer càrrech de que la llènga es un instrument de carn flonja, amotllable a totes les vibracions del còr y atent a totes les exigències del pensament; aquèixos llingüístes que no saben què es el llenguatge ni què es l' hòme, que sòls han estudiat llatí momificat en alguna colecció de clàssichs, o castellà entercat per la gramàtica de la Acadèmia; que no conèixen la vida y moviment del llatí, grech y hebrèu en les diferents èpoques y dialèctes, y principalment de les llèngues modernes similars de la nostra; aquèixos llingüístes, egoistes inconcients que voldrien estacar la llènga, drèt inalienable y sagrat del pòble, al fallo dels seus dictamens filològichs immutables; s' esparveren al vèure que 'l pòble gira y regira aquèixes parts de l' oració que ells creyen immutables.

Respòsta 1.ª *Les diccions en qüestió pòden oralment metatisarse.* Rahons: 1.ª Son diccions átones y totes duuen consonants llenguals o llengodentals, elements pròpis per la metátesis. — 2.ª El seu us continuu fa necessari simplificarles tot lo possible per no perdre temps, y la metátesis facilitant l' apostrof, simplifica en gran manera, puig dites diccions sòlen quedar reduhides a una

sòla lletra eufònica, o dues. — 3.ª El llatí y grech per tenir declinació y no agrupar com nosaltres dites diccions, ne feyen molt menos us, y perxò podien respectarles certa integritat, principalment el llatí que ni volgué l' entrebanch de l' article. — 4.ª L' hebreu y caldèu tenien les preposicions uniliteres *l* (per), *b* (en), *m*, *mi* o *min* (de), *d* (caldèu) de, de Genitiu, y les unien com també l' article al nòm o al verp, per lo que no gastaven ni temps en el sonar, ni llòch en l' escriptura. Les demès preposicions les enganyaven també al sufix o al nòm següent; y l' article se variava tot quant demanaven les lletres en contacte. — 5.ª El grech sinó metatísá l' article y les preposicions, ho variá molt segons les exigències de temps y d' eufonia, especialment en el dialècte átich. — 6.ª Respècte de l' article, el metatisen totes les llengües novollatines: castellá, *el*, *del*, *al*; francès *du*, *au* per *deu-del*, *al*; toscá *il*, *del*, *pel*, etc.; bolonyès y parmegia *al*, *dal*, *dèl*, *pral*, etc.; piamontès *al*, plur. *ai*, *i*. El portuguès y 'l gallèch han sentit la necessitat de començar l' article per vocal fins al punt de pendreli constantment la consonant *l*: *o*, *a*, *os*, *as*, com li han près molt sovint en el plural masculí el toscá, bolonyès, parmegia, piamontès, lligur y 'l metèx provençal (que no metatisa en singular), resultant *i*, els. El bolonyès metatisa fins el femení la plur. *el*: *el fioli*, les filles. — 7.ª El provençal usa també en plural *i* y *li*. — 8.ª La metátesis de l' article be que 'n menos escala que avuy, se tròba ja en escrits antichs com ho pròba 'l P. Nonell, p. 51. — 9.ª Metatisen l' article en general les províncies de Barcelona y Girona, el règne de València, y les Balears escrivint aquèstes *es* per *se*. — 10.ª Els punts restants el metatisen en contacte ab les preposicions *a* y *de*, dihent, vg. *al fòch*, *del fòch*. — 11.ª Respècte dels sufixos *me*, *te*, *se*, *en*, *nos*, *vos*, *los*, sent la llènga catalana la que més n' ajunta (ne ajunta fins a sèt, mentres que cap altra n' ajunta més de dos), es indispensable que sien d' una pasta molt dúctil per amotillarse entre sí y ab altres mots, senç dificultat ni dispendi de temps, y perxò son apostrofables y metatissables. — 12.ª Respècte de les preposicions *en*,

de, em (ab), per demana la seva pastositat el molt us que se 'n fa y que no 'n feu de bon tròç el llatí.

Resposta 2.ª *Les diccions en qüestió poden escriures metatisades.* Després de les rahons anteriors, y vist l' us comuníssim de la metátesis y la seva necessitat, o conveniència al menos, ningú ha de veure inconvenient en escriure metatisades les dites diccions, de conformitat ab el mòdo còm les hèm metatisades en les planes 62, 66, 124, 235 a 240.

Advertim, no obstant: 1.er que de cap manera reprobem l' us de *lo* y *los*. El provençal usa en singular sempre *lou, la*.

2.^{on} Que la preposició *en* será preferible no escriurela metatisada: *nel camp*, sinó indirecta: *en el camp* (Vide p. 263).

3.er Que 'l *de* no sabem que 's metatise en catalá, y perxò no deurá escriures may *ed* sinó *de*, sènç perjudici de que per temps se metatise còm en bolonyès: *ed cor*, de còr; y en piemontès: *la ira 'd Giandouja*; la lira del Janduya.

4.^{art} Que respecte de l' *em* será més senzill continuar escrivintlo per *ab* en totes ses formes còm indicarem en la pl. 125, de conformitat ab la tradició. — No cal admirarse de que 'ls valencians diguen, vg: *vaig en (ab) sabates*, pus es el cambi natural de *m* en *n*.

5.^{nt} Que 'l *per* se metatisa *pre* o *pra*, cf: el gallèch y portuguès *pra*, y 'l bolonyès, parmegiá, etc. *pr' al fugh, foch o fech*. Còm el *pra* fàcilment prèn una *e* átona èntre *p* y *r*, per molts *pra* equivalgué a *perà*, y dequí l' èrro d' escriure *pera* enllòch de *per*. — Ja douchs, el *per* no s' escriga metatisat ni *pera*, majorment que davant de l' article masculí ja está admès la contracció del *per* en *p*, dihent *p-el*, enllòch de *per el*. No obstant, si als poètes per matar una sílaba, els convingués alguna vòlta escriure vg. *pr' enaltir*, *p' entrar* (*pr' entrar* es cacofònic per masses llenguals), creyèm que se 'ls deurá perdonar, principalment pronunciantho aixís el pòble.

Aquí 'l Sr. Fabra ens suggerèx algunes observacions.

En la pl. 89 fa très preguntes que en ordre invers son: — 1.ª «Les formes reforçades (metatisades *em, et, es*,

ens, eus, el, els, en) deuen ser rebutjades o admèses? — Es de parer que sien admèses. Per probarho, no obstant, crech que no calia aduhir distincions, puig per totes militen les rahons que havèm proposat, y a més allò de que «*nos lo duu, los los pòrto,*» sia menos clar que *ens el duu y los els pòrto o els els pòrto*, ben mirat no resulta, puig tan clara es l' una còsa còm l' altra. Basta acostumarhi l' aurèlla. Diu que la forma *los los* no es usada. No puch dir sí ni no, perquè no he sentit tots els catalans; sí que consigno ser usades les formes *los els, los el, los la, els la*. Ab rahó mòstra desagrado per l' introducció de la forma *los hi* enllòch de *els els, els les*. Consigno que dita forma es usada ab terme indirecte singular: *Pòt donárloshi* (*a èll, a èlla*), dihentse *dónalahi* o *dónal'hi*, *dónalshi* (sempre *a èll, a èlla*) y pel plural se diu *dónals-els, dónalsles* (*a èlls, a èlles*), però 'l yotisme vòl dir també en plural *dónalshi* (*a èlls, a èlles*).

2.ª «Entre dugues vocals *m, t, s, l* (hi ajuntó *n*) son *-m, -t, -s, -l, (-n)*, o *m-, t-, s-, l-, (n-)*?» — Respón que s' ajuntan a la segona vocal, perquè «en la pronunciació *m, t, s i l, (n)*, s' ajuntan naturalment a la segona vocal.» Però anyadèx: «això sol no exigiria decantarles a la paraula següent (*bon home*, pron. *bo-nho-me*).» Donchs, per mi el sòl fet de pronunciar-se juntat a la segona me'l fa escriure unit a la segona, puig dits afixes, còm átons y clítics, son fonèticament indiferents de sí a ajsures endavant o enderrere, devènt definirho la pronunciació, indiferència que may té la consonant final que es part gráficamente inseparable del seu mot, encara que fònicament cayga sobre la vocal inicial següent. Trèbo disparitat entre l' afix, sènç independència pròpia, errant, que espera qui l' aculla, y la consonant final aludida, part obligada del seu mot que sols accidentalment aprofita la comoditat de deixar-se caure sobre la vocal següent. — Però la rahó perquè 'ls prefixes preferèixen decantar-se a la segona, es la fricança que senten per acostarse al vèrp, de qui son enamorats y per qui entren en l' oració. Perxò, deu notarse que quant son suffixes, desprecien pel vèrp la vocal següent, puig ja son

llevòres a caseva. Mires sinó: *No t' escolta y no pòt vèure't ara; no t' acòstes, y acòstat ab mi; ara s' alça y alças ara.* Donchs, modifiquèm la regla de la pl. 236, 3.er, dihent que els afíxes èntre dues vocals davant del vèrp se apostroffen de cara al vèrp o sia de cara a la segona, y detrás del vèrp, s' apostroffen també de cara al vèrp, o sia de cara a la primera.

3.ª «Les formes reduïdes son escrites amb apostrof i sense: quina grafia és preferible!» Respècte de dites formes apostrofades davant de vocal li va be a l Sr. Fabra que s' escriguen virgulades «davant de vocal o de h s' escriuen m', t', s', l', (n'). Ex.: m' escolta, t' han vist...» Però detrás de vocal no li va be de virgularles y les envia a captar senç alforges ni llènç de naufragi, aixís: «(no m conèix, no ns conèix)», pl. 91. Rahó positiva de sa pràctica no 'n dona cap. Sòlament tracta de desvirtuar la rahó dels partidaris de l' apostrof prepositiu. Diu que aquèstos s' agafen en que vg. el me y 'l nos detrás de vocal pèrden la llur vocal e y o, la que deuen reemplaçar-se per l' apostrof prepositiu (pl. 90). Ell els arguèx mig ab rahó que en aquèx cas deurien escriures no 'm, 'ns, sinó m', n's. L' argument que 'l Sr. Fabra atribuèx als partidaris de l' apostrof prepositiu, tal vegada podria trobar-se en la pl. 38 del P. Nonell ahont diu: «Les formes plurals nos y los pòden també portar apòstrofo; y llavòrs perdre la vocal, y 's convertèixen en 'ns, 'ls: per eoz.: aturi'ns, aturi'ls.» El Sr. Fabra en realitat no nega pas que me y nos (los) pèrden llur vocal, sòls pretén que l' única vocal que pèrden es llatina, y còm no marquèm la pèrdua de la e y o de time, bonos en tem, bòn's, tampòch havèm de marcarla, vg. en que-m, no-ns de que-me y no-nos. Y té rahó perquè tot lo dia hauríem d' estar apostrofant vocals llatines elidides. Però es el cas que la vocal quina elisió marquèm per la vírgula prepositiva no es cap vocal llatina, sinó la e molt catalana de em, et, es, el, els, ens, eus, en. Si 'ls afíxos tinguessen alguna vocal llatina, probablement seria la e de me, te, se, ja que aquèixes trè's formes son ben llatines; no obstant el Sr. Fabra que fuig de marcar ab

apostrofl l' elisió de vocals llatines, degué considerar dita *e* (de *me*, *te*, *se*) còm catalana, quant ensenya a escriure en la pl. 88: *m' escolta*, *t' han vist*, *s' obre la porta*. Y feu be de tractar dita *e* còm catalana, perquè ho es, ja que es átona, mentres que en llatí era tònica, y llarga: *mē*, *tē*, *sē* sent tònichs ab mès rahó *nos* y *vos*, puig podien ser subgèctes essent Nominatiu, eren dislaps en datiu *nōbis*, *vōbis*, y llarchs en Nom. y Acus.: *nōs*, *vōs*, contrets de *noes*, *voes*. Perxò s' han sostingut tònichs en toscá: *noi*, *voi*, francès: *nous*, *vous*, bolonyès: *nò*, *vò*. Ahont s' han atonísat, ha sigut menester reforçarlos, cf.: *nos-altres*, *vos-altres*, ab *nosotros*, *vosotros* y *nautre*, *vautre*, provençal. *Lo*, *los*, *les* y *en* son també de drèt catalá. Consignèm donchs que apostrofant *me*, *te*, *se*, *lo*, *la* no apostrofem una vocal llatina sinó molt catalana, ja naturalisada entre *nosaltres*.

Ara be, creyèm que ningú podrà negar a *me*, *te*, *se*, *lo*, *los*, *les*, *nos*, *vos*, y *en* el drèt de metatisarse en *em*, *et*, *es*, *el*, *els*, *ens*, *eus* y *ne*. El metèx Sr. Fabra es partidari d' aquèstes formes, y respecte de *ne* èll metèx l' usa, no sòls metatisada sinó fins virgulada *n'*. Aixís, si 'ls marquèm la pèrdua de la *e* final ab vírgula, hi ha la meteixa rahó per marcarlos l' elisió de la *e* inicial. Abdues son ben catalanes.

Encara ho pòsa mès fòra de dupte el que *me*, *te*, *se*, *nos*, *vos*, *los*, etc., s' usen en Datiu, lo metèx que en Acusatiu, y si materialment son acusatiu llatins, no son pas els datius *mihi*, *tibi*, *sibi*, *nobis*, *vobis*, *illis*.

En especial el Sr. Fabra rebutja la *e* y la vírgula de *eus* y '*us*. La *e* hi es perquè la gent la hi diu: *eus*. Ni 's diga, vg. que també en *hi*, *ho* s' hi sent una *e* que ningú escriu: *èll ehi es*, *èll eho sap*, puig aquèsta no es constant: *anarhi*, *agafarho*. Ademès la demana l' analogia ab *em*, *et*, *es*, *ens*, *el*, *els*, *en*. Tercer: *nos* y *los* perden la *o* fan *ens*, *els*; luègo *vos* perden la *o* dèn fer *eus*, y vocalisantse la *v*, *eus*. Per tant, apostrofantse la *e* després de vocal, dèn escriures '*us*: *jò 'us ho dich*.

Suposar que s' hauria de virgular *n's*, *l's*, es no conèixer l' us de la vírgula que may s' infixa en cap llèn-ga per marcar desaparició de lletres intermèdies.

Origen de la llènga en general

El pòbre etimòlech se cansa anant de Heròdes a Pilat en cerca de l' origen dels seus mots. Trobarlos en les llèngues similars no 'l satisfá; arriba fins al llatí, y en la major part dels cassos tròba la paraula, però se 'n torna descontent. S' estira fins al grech, al sanscrit, o fins a l' arábich o l' hebrèu, y encara no sempre s' aquièta. Es que a més de trobar la paraula, voldria trobar la rahó de la paraula, es dir, voldria sabèr quin fet posá en boca de l' hòme la tal paraula. Si cercant, vg. l' etimologia de *gròch* la tròba en *crocus*, *çafrá*, sonriu al vèure la conveniència èntre *gròch* y la propietat del *çafrá*, que *engroguèx*. Però deseguida pregunta: ¿y *crocus* per què significa el *çafrá*? y vèu que *κρόκος* significava la grana *kermes*, y 'l robèll d' òu, *gròch-bermèl* còm el *çafrá*. Llevòrs pregunta per què dits obgèctes se digueren *κρόκος*, y en l' hebrèu aparèx קָרַח (*carach*), rodejar, per la forma rodona d' una y altre. Cercant l' etimologia de *cantar*, tròba *canere*, y arribant a l' hebrèu tròba *quín* o *qun* que li dona 'l sò d' un instrument de còrda.

Aixís no dèu darse per última etimologia sinó aquèlla que dona la rahó de còm la paraula va venir a l' ohido y boca de l' hòme. Això equival a anar fins al metèx origen del llenguatge.

La llènga nasqué ab l' espècie humana, y ab èlla ha crescut y decrescut, y còm l' espècie humana ha estat sempre la metèixa malgrat l' aparició y desaparició contínua de sos indivíduus, aixís la llènga ha estat sempre una sòla en mig de les contínues apa-

ricions y pérdues de paraules y de formes de paraules. Aquèixa unitat fonamental de la llènga *a priori* 's tròba en l' unitat de l' espècie humana, y per tant en l' unitat d' ohido, de fantasia, d' ànima y de instrument del llenguatge; puig una causa una devia donar un sòl e idèntich efècte. *A posteriori* resulta comprovada pel fet, puig ja 'ls filòlechs convenen en que totes les llèngues se reduhèxen a una sòla. No han sabut emperò dir quina era aquèixa sòla. Opino que aquèixa llènga sòla no es cap llènga mòrta ni cap llènga viva, sinó que es el *substratum* de totes les llèngues vives o mòrtas les que no son perxò sinó variants o manifestacions distintes d' aquèlla llènga única, còm les generacions humanes no son sinó aparicions accidentalment diverses de la única espècie humana. Es cèrt que aquèx *substratum* que devia trobarse en totes les llèngues, se presentá mès palpable en les primeres aparicions o variants de la llènga, les quines per la seva pobresa s' estendrien pòch mès enllá de dit *substratum*. Aquèx *substratum* consistia fonamentalment en la *abecé* que al principi pogué ser format per les sòles llètres *a, p, t, k*. Per modificació gradual d' aquèstes llètres se convertiria l' *abecé* en *a, b, p, m, d, t, k, g*. Després n' apareixerien de altres, y luègo les llenguals *i, n, r*, y per fi les paladials *g o j, x, ny* y *ll*. De les vocals la *a* seria seguida de la *o* y *e* y després seguiria la *u* y per fi la *i*.

Diguérem en la plana 5 que cap *abecé* comprèn totes les llètres o articulacions de l' humanitat. Seria temptador un quadro general de totes les llètres, (no escrites sinó articulades) que fins avuy ha usat l' humanitat. Aquèx quadro no es pas una quimera, puig l' humanitat encara que pòt produhir moltes articulacions fins al punt de ferse molts la ilusió de

ser indefinides, en veritat se tròba limitada a un nombre d' articulacions que no 'n pòt donar més, còm causa material limitada que es.—L' altre element que forma 'l *substratum* comú de totes les llèngues son les sílabes en nombre crescutíssim, però, al fi, limitat. No totes les llèngues usen totes les sílabes. El catalá vg. no usa les sílabes dirèctes dobles *tla, tle, tma, tme, gna, gne*, etc., del grech. Però gran part de sílabes han estat y son usades per totes les llèngues.

Als dos elements anteriors comuns s' hi pòden anyadir paraules comunes en el fondo a totes les llèngues quedant confirmat *a posteriori* que les llèngues presents, passades o venidores son en el fondo una llènga única duradora mentres dure l' espècie humana.

Aquí donchs caldrá senyalar aquèixes paraules que havèntse trobat en la llènga naixent, se tròben encara en la llènga adulta, còm per donar testimoni de la seva identitat sustancial a través de les variacions que li imprimèixen els sigles y 'ls pòbles. Això, còm hem dit, equival a tractar la gran qüestió de l' origen del llenguatge.

Ningú vòl ser fill de casa pòbre, y perxò la vanitat, per altre, útil als hòmes, ha impedit plantejar el problèma en el verdader terrè. Avants d' establir nòstra opinió, seria necessari esvanir algunes preocupacions. Deuríem tractar de una manera nòva l' origen de les idèes y fer caure opinions pòch fundades sobre l' origen de la paraula. Però, això no pertany dirèctament a la gramática, y aixís ho deixarèm, esposant de seguida nòstre parèr.

Suposèm l' hòme dotat dels sentits y del de l' oïdo especialment. Ningú li parla, perquè encara no existèx la llènga. Se tròba en el metèx cas que un

sort de sordera total. Un sort aixís ni tan sòlament té idèa o fantasme acústich del seu respir, no sap que quant menja, li espetèguen les barres, que quant fa picar les mans, esclafèixen. Perxò, no parlarà may, perquè no sap què es el sò o la paraula. Ni sòlament tindrà 'l desig de produhirla. Per fòrça y mecànicament li farán dir uns mots; dirà *pare, mare*, però no 'ls tindrà afició, perquè èll no conèx dits mots. Suposèm que 's cura aquèx sort a l' etat de 24 anys, còm el de Chartres (Acadèmia de ciències de París, 1703) y li veurèm necessitar alguns mèsos per adquirir sòns y educar la llènga a pronunciarlos. Si, havènt sentit de jove, pèrt enterament l' ohido, pèrt també la paraula pòch a pòch, arribant a no parlar. Els sorts aguts que senten, vg. el drinch d' un fèrre o les nòtes de un violí, donen ab la boca únicament aquèixos sòns.

D' ahont resulta probat que l' hòme necessitá sentir per les aurèlles els sòns que devia donar per la boca. Si tota la naturalèsa hagués estat muda sèng produhir cap sò, tampòch l' hòme hauria parlat may. L' hòme hauria trasmès els seus coneixements per mèdi de gèstos, igual que 'ls muts. Però desde 'l moment que rebé de la naturalèsa fantasmes acústichs o sòns, se sentí còrprès y enamorat per èlles. Perquè l' hòme s' impressiona mès enèrgicament per la vista, però mès dolçament per l' ohido. Podríem dir que la vista es el sentit de l' inteligència, y que l' ohido es el sentit del còr. De l' enteniment còm dels ulls dihèm que *veu*, que *mira*, y de l' ohido còm del còr dihèm que *sent*. Es que en els fantasmes de l' ohido l' ánima hi tròba mès mistèri, mès encant. Son mès vagos, mès materials, mès paladejables pel metèx. Perxò 'l nòy èntre 'ls fantasmes d' una còsa, vg. del goç, cap se li fixa tant còm el *bub-bub* dels

lladruchs. L' hòme donchs se sent inclinat a reproduhir els sòns que aixís l' encanten y meravellen, y fins entre nosaltres qui no sap cantar, taral-leja. Tant endolcèx la vida l' impressió del sò.

Ja, donchs, no será d' admirar que l' hòme sènça llenguatge posès molt atentes les aurèlles al sòns que sentia de la naturalèsa y que tractés de reproduhir-les pel seu solaç. L' hòme hauria parlat encara que hagués viscut sòl, no per comunicar sos pensaments, sinó per donar curs al seu esperit d' imitació, y per donar esbarjo al seu còr.

Aquí, conegudes les aptituds de l' hòme deixeble, posèmlò en l' escòla y veurèm què fa. L' hòme era social per naixement y així 'l desenròtle de la llèngua, que es llaç de la societat, dèn cercarse no en els sòns contingents dels elements y de les feres, sinó en el metèx hòme. Es dir, que èll serà deixeble y escòla. Efectivament, l' hòme pogué notar el só que produhia el seu respir, el sò que produhien les mans picant entre sí, el sò del fregar dels seus pèus, y altres.

El respir li deya *haf-haf*, y *hav-dh* o *hay-dh* significa *respirar* y *viure* y *ser* o *existir*; donant confirmat que *respirar es viure* y *viure es ser*, còm diu Aristòtil: *vivere viventibus est esse*. Una respiració més fòrta li serviria per indicar la seva presència, es dir, la seva persona o 'l jò, resultant *hi*. Ja donchs per dir jò sò li bastaria dir *haf-hí*, o *hi-haf*, cf. hebrèu *hatzi* o *hayizi*.

Les mans picant de satisfacció o per ferse sentir, deyen *caf* o *taf*, *cap* o *tap*. Donchs, la ma 's diria *caf* (𐤒𐤓).

Els pèus li deyen *raz-raz* o *rach-rach*, y *rasáh* fou raure, *racdch*, fresar, esmicolar, y *rag-al*, caminar, y *rég-uel*, pèu.

No li faltarien a l' home en sí metèx altres hermosos cartells que èll llegia embadalit. La onomatopèya es sempre atractiva per fundarse en la semblança que es la fal·lera de l' home. Quant arriba a la seva major perfecció, no ha fet sinó recullir semblances perfetes o sia veritats, que son *adaquatio rei et intellectus*.

Pròu admirat de sí metèx sortí a la gran escòla de la naturalèsa, y sentí el brugit del vent en les capçines dels arbres y cap de ròques, y l' anomená *rúaj* (de *ruuúúúú*), sentí la burinor de la tempesta, l' espetèch del trò, el murmuri de les aygues, la remor del mar y dels grans rius; sentí la creació animal, xiulèts, girichs, reílèts, parrupèigs, escoigs, escatcats, ganyòls, udols, bruhèls, brams, renills, xucelèts, bèls, esbigalls, grunys, miòls, lladruchs, giscles, brunzits, ziuizius, sotrachs, fregades, esllabiçaments, pichs, resòns, patatams, etc.; sòns que èll tractaria d' imitar, còm ho fa encara avuy ab cada nòu sò que produhèx l' indústria, donantli un exercici pròu difícil per apèndre a articular.

Si cada objècte de la naturalèsa y cada part y acte de l' home haguessen donat un fantasma acústich ensemps que 'n donaven d' òptichs, olfactòris, gustuals y tactils, ja 's vèu que no havia de costar el significar dits objèctes mès que 'l treball de reproduhir ab la boca dits fantasmes acústichs, suficients en virtut de la associació per despertar en l' oyent els altres fantasmes no acústichs de la còsa o acte, però adjunts o associats. Però ¿còm expressar tanta objèctes que no produhien cap sò?

La associació d' idèes, fonament dels tròps, devia donar a l' home sòns per tot. ¿Es la *llum* que sèmbra no té sò? Donchs l' home l' indicarà pel seu moviment vibratòri, semblant al de la llènga per llepar.

Cf. les frases populars *el fòch llèpa, llènga de fòch*. Aixís la *llum* se diria *lap-lap* y donaria 'l vèrp *lapad* o *lafat*, illuminar, cf. λάμπειν, brillar, *lampas* y *luc-men* en llatí, y *llamp, llampèch* y *llampegar*. La metèixa arrèl y sò *lap lap* del moviment vibratòri de la llènga y llabis, doná *labium, libo, lambo* y *laxón*, γ·λωττα, *lìngua, llènga*.

Per significar els nombres acompanyaria apositiuament la còsa contada del nòm d' un altra còsa que tindria 'l nombre expressador, vg.: *dónam cap pa*, per *un pa*; *dónam cap pans*, per *moltíssims pans*; y *roz, cap*, significá *el primer*, y sènç dupte pels molts cabells significá també *multitud innumerable*; cf. la frase: *n' hi ha còm de cabells al cap*. Després diria: *dónam*, vg. *ulls pans*, o *dos pans*. No es gayre la distància de *xndim*, dos, a *hndim*, els dos ulls. L' arrèl *dag* o *gad* que significa *turba, multitud*, se tròba en *δέκα, decem*, δάκ-τυλος, *dig-itus*, δείκ-ω, *dico, indig-ito*, manifestar o dir; y 'ls dits de contar son *dèu*.

Seria no conèixer l' hòme suposar que èll pogué introduhir una arrèl nòva o una aplicació de la metèixa sènç un motiu que l' impulsés a ferla. Molts creuen en convencionalisme en la formació de les llèngues. No hi ha tal. La naturalèsa dona a l' hòme les vèus, èlla l' excita a esténdreles per mèdi de la comparació, y èlla metèixa li modifica aquèlles vèus en la boca sènç que l' hòme se n' advertèsca, ni hi contribuèsca conscièntment. Demanèu a tots el catalans, francesos y italians un sò que 'ls castellans representen per *j*. Caldrá que busen rato per trobarlo, y no 'l treurán. Demanèulos una sílaba nòva, vg. *gna* còm la digueren els grechs, y no la trobarán. Demanèulos una paraula nòva, ben nòva, y no la trobarán. Si 'n fan una per apilotament capritxós de llètres, no será acceptada y morirá deseguida. Donchs,

tot això que 'l convencionalisme omnipotent no pòt fer, ho fa l' hòme còm deixeble atent de la naturalèsa en la gran escola de la tèrra.

L' hòme guiat sempre per l' afany de la veritat, quant parla, no ment. Si aplica una arrèl o sò a una còsa, es perquè vèn relació èntre 'l sò y la còsa o sos adjunts. A nosaltres que no hèm assistit al batèig de les còses, ens sèmbla vg. que la còl lo metèx se podia dir *ensiam*. Donchs no, perquè *cau-l-is*, de *cav-us*, se digué aixís per les seves fulles conques y replegadas còm els dits al rededor de la ma, *caf*; y *ensiam* se digué de menjar-se ab sal, cf. *ensalada*, y *salat*, francès.

Replicarà algú: donchs, si res hi ha en la llènga sènç un motiu, ¿per què no denominen els hòmes les còses tots dels metèx mòdo? Senzillament, perquè 'l motiu de la denominació pòt ser molt divèrs. Si les còses no oferien sinó un aspècte, suposant en el principi quant les vèus eren pòques e idèntiques, tal vòlta la denominació hauria sigut idèntica. Però resulta que cada còsa que cau sota l' observació, oferèx molts aspèctes; que l' hòme observador está també subgècte a mil variacions, degudes al seu talent, aficions, joventut, vellèsa, salut, enfermetat, etc.; y que les circumstàncies estèrnes que afecten l' hòme, varien també immensament. En mig d' aquèixa varietat hi ha però sempre un fet constant, y es que l' hòme no dona ni admèt nòms sènç un motiu de conveniència èntre 'l nòm y la còsa a que se l' aplica. Els metèixos nòms de fònts per massa convencionals no plauen a l' hòme, y en el moment que vèn altre mèdi per denominar el subgècte, acut a aquèix mèdi. Dequí *el Llarch*, *el Menut*, *el Curt*, *el Bòrni*, *el Guèrro*, *el Manco*, *el Sisèits*, *el Geperut*, *el Gras*, *el Prim*, *el Ros*, *el Nègre*, *el Bonich*, *el Xato*, *el Llabifès*, etcètera, o prèn el nòm de la casa, de l' ofici, professió, còm *el Sulèya*, *el Parayre*, *el Metge*, *el Sastre*, etc.

De lo dit fins aquí volèm concloure que l' home ab els sons que li doná la naturalèga (poquíssims relativament al gran nombre, al nombre assombrós de vèus que usaria l' humanitat en tots els temps y llòchs), pogué formar totes les llètres, sílabes, paraules y llèngues hagudes y per havèr. Aquèixa afirmació podrà semblar atrevida. Per de prompte, es evident que l' home de primer, reduhit a l' estrèt cercle de la família, ab sòls els quefers de l' agricultura, no necessitá l' immensa balumba de mots que tenen les llèngues actuals. Suposarlo ab moltes paraules que èll no havia de usar ni trasmètre, es a més de gratuït, contrari a la llèy d' economia natural. Per altra part creyèm que ab sòls pèndre un d' aquèlls sons primitius y seguir les seves transformacions, convenceríem a qualsevòl de nòstre assèrt. Els límits de aquèsta obrèta no 'ns permetrán seguir l' evolució, vg. de *caf*, ma, més que en les primeres fases; no obstant, esperèm que ja 's deixarà èntrevèure 'l desenròtllle indefinit de dit sò, y per tant de qualsevòl d' altre.

Avants, retornèm sobre la relació o conexió de fantasmes. L' home no cria res. Còm simple espectador, tot el seu treball es comparar. Perxò, Deu donantli l' idèa evident de l' ànima còm terme fonamental de comparació, cuyda Ell metèx de aproparli per mèdi dels sentits els objèctes que dèn comparar primer que tot ab sí metèx, aplicantlos el ser o existència que tròba en sa ànima. Però després de comparar el ser o existència de les còses, dèn comparar les propietats o 'l mòdo de ser de les metèixes. Aquèixa comparació dèn ferse prenent per patró les metèixes còses, que servirán perxò de mida les unes per les altres. Dequí que Deu donga a l' home un taller sinòptich en que els objèctes y llurs propietats y adjunts qualsevòls apareïxen enllaçats o units,

de mòdo que al cridar l' atenció de l' ànima sobre un, aquèsta veu fàcilment els immediats o adjunts. Aquèx enllaç pòt ser de semblança, de coexistència en llòch o temps, y de successió o causalitat. Per aquèx enllaç, vg. el fantasme acústich *pum* que me èntra dellá 'l bòsch, me despèrta 'ls fantasmes òptichs d' una arma, d' un o varis caps de caça que fugen o que cauen mòrts, etc., el fantasme gustual de la caça, l' olfactòri de l' olor de la polvora, etc. Aixís *pum* podria pèndres per significar *caçador*, *caça*, *carrabina*, *caçar*, *matar*, etc. La frase *el pum ha pumat dos pums y menjarèm pum*, significa fàcilment *el caçador ha mòrts dos caps de caça y menjarèm ounill, llebra, perdiu*, etc.

Entrèm ara en l' evolució del sò *caf*, o *cap*. En l' imaginació (de *im*, *ab*, y *ago*, reunir, compondre) o taller sinòptich de l' ànima de l' hòme el fantasme acústich *caf*, estava naturalment unit ab els fantasmes òptichs de *ma vuyda* o *conca*, *ma corva* o *convèxa*, *de ma que pèga*, *pica*, *puny*, *empènta*, *tòca*, *palpa*, *agafa*, *té*, *còbre*, o *abriga*, *oculta*, *amaga*, *capta*, *prèn*, *ròba*, *senyala*, *indica*, *diu*, *mòstra*, *escriu*, *graba*, etc., y ademès l' hòme veuria en la naturalèssa *còses vuydes*, *corves*, *còses que pèguen*, *piquen*, *punyen*, *espènten*, *tòquen*, *palpen*, *agafen*, *tenen*, *còbren*, o *abriguen*, *oculten*, *amaguen*, *capten*, *prènen*, *ròben*, *senyalen*, *indiquen*, *diuen*, *mòstren*, *escriuen*, *graben*, etc., etc., y aquèstes còses de la naturalèssa estarien enllaçades o relacionades ab altres indefinidament. L' hòme donchs rahonablement significaria totes aquèixes còses, indefinides en nombre, per mèdi del fantasme acústich *caf*. Està clar que ensemps aquèx fantasme se modificaria indefinidament de conformitat ab les llèys morfològiques esposades desde la pl. 8 a la 48 y desde la 321 a la 344 y altres mil

que 'n caldria senyalar estudiant la morfologia de totes les passades, presents y venidores formes de la llènga única. El sòl derivat de *caf*, o *cap*, *capere*, declinat y conjugat, dona en llatí més de 400 formes distintes. Anyadimli 'ls derivats *cap-esso*, *cap-to*, *cap-tito*, *cap-tivo*; anyadimli 'ls compòstos en *cip* y *cup*: *ac-in-re-de-per-ex-sus-præ-con-cipio*, *anticipo*, *oc-cupo*, *præoc-cupo*; anyadimli *antecapio*, *usucapio*, y 'ls compòstos y derivats dels anteriors, còm: *incipiesso*, *re-capto*, *concapto*, *præcapto*, *concaptivo*, *præaccipio*, *præconcupio*, etc. No volèm pas contar les formes distintes de *capio* que resultarán. Pujarán molt sobre de trèrs mil, que una gran part queden en les nostres llèngues.

Per fi, indiquèm aquí alguns dels mots que en hebrèu, grech, llatí y catalá duuen clarament la arrèl del sò *caf* o *cap* dirècte, metatisat, o modificat. Transcrivim l' hebrèu en llètra cursiva per evitar la molèstia de la lectura.

Oaf en hebrèu: *caf-af*, encorvar, *qaf-háh*, *qaf-ad*, *qaf-az*, *qaf-ats*, contreures; *kef*, pedra còncava; *kaf-im*, cab-irons dels revoltos; *caf-al*, doblegar; *caf-án*, complegar; *caf-ar*, *caf-ax* y *cab-ax*, cubrir; *gab-áh*, ser alt; *gab-ar*, ser fòrt; *gab-dn*, *gab-ab*, encorvar; *guib-bén*, geperut, *cas-áh*, cubrir; *gob*, còv-a o fòssa; *gub*, cav-ar; ab *jez* o *j* castellana: *jaf-áh*, cubrir; *jaf-az*, empentar, *jaf-án*, agafar ab les dues mans; *jaf-af*, cubrir, fregar; *jaf-ats*, dobrar, desitjar; *jaf-ar*, *jaf-ax*, cavar; *jéf-er*, pou, fòssa; ab *h* o *he*: *haf-ach*, girar la ma; *hafachfach*, corp, tòrt; ab *h* o *hayin*: *hab-ab*, cubrir, ocultar; *hab-ad*, treballar, servir; *hab-áh*, ser gras; *hab-el*, ser gras, robust; *hub* o *huf*=*hav-ab*, *hav-af*, embolcallar, cubrir de calija; *hav-al*, ser dolent; *hur*=*hav-ar*, foradar, cavar; *hat-áh*, *hat-af*, cubrir, vestir, embolcallar. Deixèm de citar-ne més

per anyadir que la pròtesis multiplicà les aplicacions de *caf*: *ja-qaf*, encorvarse; *la-qaj*, pèndre; *ha-hhab*, am-ar, *ha-jas*, agafar, possehir; *ha-tám*, te(n)c-ar, tap-ar; *ha-caf*, carregar y encorvar; *na-qaf*, picar o pegar, tocar; *na-gaq*, cav-ar, foradar, etc.

També la epèntesis estengué les aplicacions del *caf*: *ga(la)b*, rascar; *ha(sa)f*, unir, reunir; *ca(na)f*, cubrir, ala; *ca(na)s*, reunir, cubrir; *ca(ná)h*, agenollarse; *ha(la)m*, amagar, cf. *clam*, llatí y *olím*, lluny en el temps; *ha(la)f*, cubrir, cf. *καλύπτω*, amagar, etc.

A més de la pròtesis, epèntesis y paragoge indicades, també la metátesis estengué 'l *caf*: *baqbúq*, per *qabqub*, angèrra; *la-fath*, per *la-thaf*, doblar; *succáh*, de *casáh*, cubrir, casa, etc.

Deixèm consignats per via d' exemple 52 vèrps en que hi aparèx clara la vèu *caf* aixís en les llètres còm en el significat. Segur que cap hebreudlech es capaç de trobar el terme d' aquèsta llista, si 's fixa en els canvis que després cada derivat de *caf* haurá sofèrt, originant altres y altres vèus sènç fi ni compte. Cada u dels vèrps anteriors, a més del significat senyalat, ne té d' altres, lo que augmenta la facilitat de les aplicacions. Llurs aplicacions evidents son numerosíssimes en els diccionaris, y deixant aquèixes, èl·ls sòls suposantlos uns ab altres no més que très vèus de les sèt que té 'l vèrp hebreu, pòsen en jòch 4982 formes, sènç contar la sufixació del vèrp ni dels participis ni la construcció d' aquèstos.

Aquèst estudi es una lleugera mirada sobre la matèria. Tal vòlta siga la cuca de la llum que mòga la curiositat d' algún talent a estudiar sobre la llènga 'l curs de la filosofia humana en la gran escola del món.

Caph en el Grech. Per no aduhir aquí una llist-

ta interminable, indicarem simplement algunes formes de *caph*:

Recòrrense sobre 'ls diccionaris, 1.er Els mots començats per γαμ, γαζ, γαυ, γεφ, γ(ν)α(μ)π, γ(ν)απ, γ(ν)αφ, γ(ν)ιφ, γ(ν)οφ, γ(ν)υθ, γ(ν)υζ, γ(ν)υπ, γ(ν)ωμ, γ(ν)ωρ, γ(ν)ως, γομ, γον, γ(ρ)αφ, γ(ρ)ιπ, γ(ρ)ιφ, etc. — 2.^{on} Els començats per καβ, molts en καθ, en καμ, en καν, els en καπ, molts en κας, καυ, κεβ, κεμ ο κειμ, κεν, κερ, κευ, κεφ, κηπ, κι(μ)β, molts en κ(λ) ab la λ eufònica, en κοπ, κ(ρ)οβ ο κ(ρ)υπ, κυβ, κυπ, κυρ, κωφ, etc. — 3.er Molts dels en σκα, σκε, σκη, σκι, σκο, σκυ, ab la σ prostètica.

Basten aquèixos còm ensaig. Es prou fácil trobar-ne més acudint al cambi natural de lletres.

Caph en el llatí. Dona 1.er Per aspiració y pèrdua de la c: *ab, am-are, ap-ere*. — 2.^{on} Moltíssims començats en *ca, cæ, cai, cal, cam, ca(n), cap, ca(r), cas, cau, cav; cep, c(l)au, c(l)av, co(r)b, co(r)p, c(r)at, oub, cup, etc.*, còm: *ca(l)c-are, xafar, (caf, significa també 'l pèu); cæ-l-are, per cac-lare, esculpir; caliz, copa; ca(l)p-ar, angèrra; ca(m)b-ire, canviar, lluytar; can-alis, la canal; cap-ere, agafar; ca(r)p-ere, collir, agafar; casa, casa; caupona, posada; cav-us, cau; cepe, cèba; claud-icare, coixejar; clav-a, la clava; corb-is, el cistell; corp-us, còs; crat-es, reixa; oub-are, jaure; cup-a, tina*. — 3.er Per aspiració de la c, donan molts en *hab, ham, heb, etc.*, còm: *hab-ere, tenir, haver; ham-are, agafar ab ham; heb-es, obtús*. — 4.^{art} Molts començats per *g*, còm: *g(l)ob-are, enrodonir; gramm-a, llettra; gub-er-n-are, governar, etc.* — 5.^{nt} Per metàtesis molts començats per *fg, fc, pg, pc*, generalment ab *n* o *r* epentètica, còm *fi(n)go, formar ab les mans; f(r)ic-are, fregar; pi(n)g-ere, pintar; pu(n)g-ere, punyir, cf. puny; pac-are, unir*.

Caf en catalá. Ha vingut en les metèixes arrèls que 'l duyen en hebrèu, grech y llatí. Vèusen aquí

algunes: *ab-a(n)d-onar*, deixar de la ma, pèdrés; *a-gaf-ar*, *cab-ana*, *cab-aç*, *cab-re*, *cap-a*, *cap-tar*; *cas-a*, *cav-ar*, *cat-iu*, *cam*, *còv-a*, *cup*, *cop-a*, *boc-a*, *bot-a*, *bot* y *gòt* (*b=g*), *bot-ella*, *pòt*, *gab-àn*, *gaf-èt*, *ga(r)b-a*, *es-gav-ellar*, *gáv-ia*, *gav-èta*, *gep*, *g(r)ap-a*, *jup-a*, *a-jup-ir*, *pic-a*, *pic-ar*, *peg-ar*, *tac-any*, (*ma-estrèt*), *taf-aner*, *en-taf-urar-se*, *ta(n)c-ar*, *tap*, *tap-ar*, *táp-ia*, *a-tap-ahir*, *taç-a*, *tav-ella*, *cap-ir*, *en-cab-ir*, *escaf-ir*, *es-c(l)afir*, *es-cap-ar*, *es-ca(m)p-ar*, *a-t(r)ap-ar*, *xampar*, *xaf-ar*, *còv-e*, *cof-iner*, o *cov-ener*, *a-cub-illar*, *bòf-ia*, *còf-ia*, *cof-at*, *caç-a*, *caç-òla*, *conca*, *conco*, (de *con-cav-a*, *con-cav-us*). Molt sovint el *caf* convertí la *f* en *v* y després en *u*; de hont passà a *o*, o 's perdé: *cav-al* feu *cul*, sostenir, de hont *col-umna*, *còll*; *qavar*, feu *qur*, de hont *gor-et*, *a-gor-etar*. Avegades ademès la *c* s' aspirà, y 's feu *f* en llatí-català: *caf-ar*, feu *hav-ar*, *hur*, *for-are*, *for-adar*. Aixís *hets*, arbre, dona *fustis* y *fusta*.

Aquí 'ls metèixos etimòlechs, ens dirán: Això es massa. Aixís, totes les llèngues se podrien explicar per una sola paraula o sò primer que l' hòme hagués sentit.

A nosaltres no 'ns fa res que aixís fos y encara ho trobèm bonich. La ma cabalment es la llèngua del mut; donchs el nòm de la ma podia ser la llèngua del qui parla. L' objècte omnisignificatiu podia tenir un nòm omnisignificatiu.

La ciència ens dona demostrats els cambis de lletres. Ens hèm acomodat a dits cambis per estendre el domini del *caf*. Donchs, no hèm faltat a la ciència. Diguérem que l' hòme no pòt posar nòms sènç una rahó, y hèm trobat en les paraules, tretes de *caf*, la rahó que pogué mòure l' hòme a usarles. L' etimòlech no pòt parar fins a colocalse en el moment psíquich de l' hòme quant feu les denominacions. Lla-vòrs vèu una conformitat èntre l' hòme que aprèn y

l' home que expresa lo après. Nomenar l' home racional, y tot seguit suposar que la seva llengua, que 's diu justament el seu espill y retrato més fidèl, es una xarxa de caprigs y convencionalismes, resulta contradictori. L' home no ha parlat més de lo que ha entès, però ha parlat sempre entenent, es dir, comparant o cercant alguna relació entre la cosa y la paraula.

Ja deixem indicat, no obstant, que l' home aprofitaria no sòlament el sò de la ma, sinó també 'ls altres sons del seu còs y 'ls de la naturalèsa. En el vèrp *clab* o *caláb*, clapir, y en *kèleb*, goç, ¿qui no hi sent el metèx lladruch del ca?

Un altre suposarà que donem còm primitiva la llengua hebrèa. Donchs, no la hi donem. Opinem al revés que dista molt de ser la primitiva aparició o forma del llenguatge. Y fundem aquèsta opinió en que la primera forma de la llènga degué ser necessàriament aisladora, puig l' aglutinació es obra dels sigles, còm la formació de les capes geològiques, y l' hebrèu es al revés una llengua aglutinadora en la conjugació còm la llatina y grega, y a més ho es en la sufixació y prefixació verbal y nominal. Ademès, la llengua primitiva degué ser molt més pòbre, per quant els coneixements y tasques de l' humanitat llavors no la requerien més rica. Y en últim llòch, per no aplegar més rahons, els grans canvis que les arrèls presenten dintre del metèx hebrèu, canvis fets a còpia de sigles, pròben que l' hebrèu del temps de Moysès ja no hauria estat entès pels Patriarques antediluvians, qui no obstant en llur temps usarien les metèixes arrèls. Quina última afirmació respón a l' obgecció que se 'ns anava a fer de que les suposades arrèls *caf*, etc., no serien llavors primitives, puig ab rahó les suposèm usades ja pels Patriarques antidi-

luvians. Si dites arrèls han pogut per successives generacions en mig de pòbles tan nombrosos y sabís arribar desde Moysès (1500 avants de J. C.) fins a nosaltres, ¿quina dificultat hi ha en concedirlos el naixement alguns sigles avants? Si nòstres llèngues guarden per enter el *substratum* de l' hebrèu, ¿per què no concedir que l' hebrèu duya 'l metèx *substratum* de les formes de la llèngua que l' havien precehit ab quatre, sis o vuyt sigles d' anticipació? El duya, perquè l' hòme a l' introduhir inconscientment nòves formes, no inventa arrèls, sinó que les copie de la naturalèsa, còm copia les primeres.

Per mès convèncer el lector de que l' hòme en la llènga 's presenta sempre consegüent, sempre filosòp, entrarem a demanarli 'l nòm d' altres instruments d' aquèx metèx taller que s' oferí primer a son estudi, els nòms del seu còs. Ens plauria be seguir aixís petja a petja l' hòme en tots sos estudis, no es emperò tasca d' una obrèta còm la present. Seguirem del cap als peus.

Còs

Caf feu *guf*, còs, cf. *go(l)f*, *co(r)p-us*, y toscá *go(n)f-io*, panxut.—*Ods* s' aplica a la massa de tot objecte: còs d' edifici, d' exèrcit, còs de camisa; fa *corporal*, *incorporar*, *ser còs* (estar mòrt), *enterrar còssos* en oposició a *albat*s (blanchs), etc.

Boca

Caf feu metatisat *bugdh*, cav-itat, y perxò *bucca*, boca; y boca feu *boc-i*, *es-boc-inar*, *a-boc-ar*, *per-boc-ar*, *des-em-boc-ar*, *buch* (forat), *bug-atell*, *bug-arall*, *buatella*, *buadella*, *buada*, etc. Però *La-Vadella*, *La-Bahells*, *Badia*, *Balielles*, *Gual*, *Guals* y *Gualorons* son de *vadum*, *vadellum*, *vau*, *guan* o pas d' un riu. *Vu-*

gader es de *vuhader*, de *vuhar*, de *vaporare*, o dels forats que té?

Lo boca fou *feh* o *peh* hebreu, del respir o bufet (cf. *fuh*, bufar), y feu *fanè*, cara, *φαῖνω*, manifestar, y *facies*, llatí, cara, *hacia*, castellà, y *fatxa* y *fatxada*. Prenent *l* enfònica, doná, *fl-are*, *flu-ere*, *fl-orere*, y per enfortiment de la *f* en *p*: *plangere*, *plorare*, *pluere* que signifiquen *bufar*, *rajar*, *plorar*, *florir*, *plányers* (a crits), *plorar*, *ploure*. *Peh* també feu els quins indiquen repugnància: *fet-or*, *pud-ir*, *re-but-jar*, *fug-ir*.

En llatí la boca, fou *os*, de *hovéh* (cf. el basch *aubá*, boca), el qui bufa; y dona *orar*, *oral*, *perorar*, etcétera.

Llèngua

La llètra pròpia de la llèngua es la *l*, y la llèngua 's digué *laixón*, grech *g-lossa*, llatí *lí(n)gua*. Es de *laixdh*, llepar. La llèngua pel seu moviment doná *luc-luc*, *lab-lab*, *lib-lib*, *lub-lub*, resultantne *g-lutire*, engullir, *labi*, es-llab-icarse; *lib-are*, llepar; *lim-are*, llimar; *lub-ricare*, relliscar; ab *m* epentètica en *lambe-re*, llepar, *lambricus*, llambrich, etc. En una paraula, la llèngua per la seva agilitat casi vertiginosa fou terme de comparació per tot lo que 's muda, y pogué indicar el bòig o *lelo*; el lleuger, *levis*, cf. *lèri lèri*; el còr, *leb*, o *lebab*; y altres relacions còm *lahad*, *lad* y *lahhad*, llatí *lat-ere*, está lat-ent, ocult. (la fantasia del pòble presenta la llèngua còm una mònja y les dents còm les gelosies del seu convent); *log*, llach o estany; *lachlach*, mullar; *lux* o *dux*, llatí *depsere*, deixar; *ladad*, lluytar; *lahdh*, llassar o cansar; *luach*, blanquejar, cf. *lòco*, o vestit de blanch; *luha*, llòsa; *lut*, envolcar; *lot*, envolcat o nin, cf. *al-lòt* aràbich-mallorquí; *lahdh*, tartamut.

L' hòme sentiria el sò interior *rot-rot-rot* que

de cànter, de porró, de mocador. En llatí se digué *ros-trum*, instrument de *rosegar*. Un y altre s'apliquen a vòltes a l'hòme en quin cas *ròstre* per sinèdoque significa tota la cara y dona en cast. *arrostrar*, encararse; y *bech* fa *¿Quién te hace rico? — El que te hace el pico* (el menjar o gasto del bech) y *diez, veinte... y pico* (y menjar o refresch).

Cara, galta, frònt, ull, parpella, cèya, pestanya, cech

Cara, de *qardhh*, ser pelat o sènç pèl, fa *encarar*, *encararse*, *carejar*, *malcarat*, *caratrist*, *brut*, *amplé*, etc.

Galta, de *καρ(τ)ή*, tosa, sènç pèl, de *qardhh*, dona *galtada*, *galtejar*, *galteres*, *engaltar*, *galtut*, *galtifut*, *galtafós*, -begut, -ròig, -bonich, -rodó, -plé, -lluhent, -llé, etcétera.

Frònt, de *frons*, de *φρονέω*, (de *fanáh*), pensar, entendre, dona *afrontar* (avergonyir y escomètre, cf. cast. *arrostrar*, de *rostro*), *confrontar*.

Ull, de *o-culus*, de *ὄπ*, cf. *ob*, de *ἰῶ*, vèure; o de *ὄρ*, de *ὄράω*, de *raháh*, vèure, dona molts derivats y frases. Notèm que còm en hebreu *háyin* significa *ull* y *fònt*; així dihèm també *Ull de Tèr*, *Ull de Sègre*, per *fònt de Tèr*, de *Sègre*.

Parpella, de *pálpebra*, es mot dels llabis que vibren per imitar l' instantanitat del tencar y obrir d' ulls. Fa *esparpillar*.

Cèya, de *cilium*, de *cierre*, mòures, puig en llatí *cilium* no es la *cèya*, sinó la vòra de les parpelles ahont hi ha les pestanyes. La *cèya* se deya *supercilium*, cf. el toscà *ciglio*, *sopraciglio*, y 'l castellà *cejo*, *cejar*, *sobrecejo*, *entrecejo*, *ceño*.

Pestanya, de *παστόν*, vèl, cortina, de *pazaz*, separar.

Cech, de *cæcus*, de *caf*, vuyt, fòssa, per tenir l' ull fondo.

Cap, cabèll, nas, aures

Cap, de *cap-ut*, de *caph* (cf. κεφ-αλή). Per metàfora s' aplica als estrema de totes les còses: *Cap hò-me* (ni un); *cap d' any*, *cap de riu*, *cap de còsta*, *de montanya*, *de sach*, *de còrda*, etc. (V. p. 34).

Cabèll, de *capillus*, de *cap-ut*, fa *cabellera*, *escabellar-se*. En llatí-grech cabellera fou *coma*, cf. toscà *chioma*, y feu *coma-tus*, per metàfora, plantat espès còm cabells, y dona *mata*, *madera*, cast., y *mai*, fusta, en basch. — Les *comes* o fondalades son de κόμμα, vall o incisió; alguna de plana y emboscada podría ser de *coma*, cabellera.

Nas, de *nasus*, de *váw*, *rajar*, cf. νασμός, *fònt*, *riu*. També 's digué *narils*, de *nares*, *ium*, de *váw*, *rajar*, cf. νάρος, *fluyt*, *liquit*; sempre de *nahar*, *rajar*.

Aures, de *auris*, de *αυ-ός*, de *hazán*, ser punxagut; puig en els animals especialment son punxagudes. Cf. ἀκοῶν, *ohir*, y *acuo*, *aguar* o *posar punta*. Donen *eizarellar*, *aurellana*, *aurellut* y *aurelló*.

Còll, espatlla, braç, colze, ma, dit, puny

Còll, de *cul*, de *caf*, *sostenir*, cf. *columna*. Dona *de-gollar*, *collar*, *collater*, *vegècoll*, y per metàfora s' aplica a les estribacions de les montanyes que formen un mig-arch èntre dues: *Còll de Jòu*, *còll de Canes*; y *collèt*, *collell* per sèrres petites.

Espatlla, de *spatula*, metátesis de *scapula*, de σκαπάω, *cubrir*, *sobrecarregar*, de *xagaph*, *cubrir* (*mirar inclinantse*).

Braç, de *brachium*, de βραχίον, de *drahh* (*d* en *b*), de *zardhh*, *estendre*, *esbargir*. Per metàfora *braç de mar*, *de tèrra*, *de montanya*, *de riu*, etc. Dona *a-braçar*, *brac-ejar*, *braç-at*, etc.

Colze, de *cub-itus*, de *cub-are*, jaure (recolzat), de *capháh*, encorvarse. Fa *colzada*, *colzera*, *recolzar*.

Ma, de *manus*, de *mahnéhh*, exercit, campament, tropa, de *hanáh*, lluytar, cf. μάχομαι y μάρναμαι, lluytar, y μάρπτω, pendre, agafar, dona *ma-s-egar*, *mag-ollar* o *ma-g-ullar*, *manar*, *min-istrar*, *men-ar*, *mdnech*, *manegar*, *desmanèch*, *desmanegar*, *amenagar*, *amon-estar*.

Dit, de *dig-itus*, de δάκ-τυλος, de *dacáh*, esmollar, esmicar, dona διδά(σ)κω, ensenyar, y en llatí els en *dac*, *dec*, *dic*, *doc*, *duc*, *in-dag-ar*, indicar, ensenyar, guiar que 's fa ab el dit, còm *indagare*, *dicere*, *dicare*, *docere*, *ducere*, (*in*)*dig-itare* ab ses interminables famílies de compòsts y derivats. *Dec-et*, dir be o estar be.

Puny, de *pug-nus*, metátesis de *caf*, *ma*, cf. *pan-gere*, tocar, *pingere*, pintar, *pungere*, punyir, y cf. *picar*, *pegar*, y *pagar*. Dona *punyir*, *apunyegar*, *bony* y *abonyegar*, *espunyir*, *empunyar*, *punyal*, *punxir* o *punzar*, *punxó*, *puig*, *pujar*, *pujòl*, *Pujolar*, etc.

Esquèna, pit, ventre, panxa, pahidor, tripes, budells

Esquèna, de *skem*, el dors, sobre que 's carrèga el pes; dona *esquèna-mòll*, *esquèna-llarch*.

Pit, de *pectus*, de πέττω, còure. Confonienlo ab el ventrell, còm avuy el pòble confón el còr ab el pahidor dihent: *em fa mal la boca del còr* (pahidor o ventrell). Dona *piter*, *pitrera*, *empitarrar*, *espitregar*, *empit*, *capxopit*.

Ventre de *ve(n)ter*, de *beten*, vuyt, cf. *bot* y *bota*, dona *ventrut*, *esventrat*, *esventrar*, *esventrellar*, *esbote-terar*, *espotrar*, *esventregar*.—Se diu també:

Panxa, de *paixáh*, eixamplarse, difundir, y s' aplica a tot lo que se surt del seu nivell, vg. *la panxè fa panxa*. Dona *panxut*, *espanxar*, *panzagròs*, *-prim*, *-ample*, etc.

Pahidor, o ventrell, de πέττειν, còure, o de *padar*, nodrir, engreixar. Se diu també *estómach*, de στόμαχος, de στόμα, boca, forat; *pap*, de πέττειν, còure, y *pedrer*, de *padar*, nodrir, o de les pedres que hi són tenir les aus.

Tripes, de τρύπα, forat, de *caph*, dona *triput*, *trepant*, *trapa*, *endrapar*, *estripar*, *estripanal*.

Budell, de beten, ventre, o de *buq*, vuydar, ser vuyt, sempre de *caph*, dona *budeller*, *esbudellar*, *embudellar*, cf. *em-but*.

Cama, genoll, sufraja, garro, clavillar, taló, peu

Cama, de κρήμη, de *qanáh*, doblarse, fa *cam-í*, *caminar*, *cam-ada*, o *gambada*, *gambar*, *gambiròl*, *gamar* y *gamat*, *agambar*, o *campar*.

Pèrna, de perna, de πέρνα, de *paráh*, córrer, es altre nòm de *cama*, y dona *pèrn*, *pernil*, *pernada*, *pèrnabatre*, *batre la pèrna* (jaure, no fer res), *batre les pèrnes* (estarse morint).—En llatí fou *crus*, de *cardh*, doblarse.

Genoll, de *genu*, de γόνο, de *qanáh*, a-gen-ollarse.

Sufraja, de *sub-frangere*, de *faraq* o *paraq*, *tren-car*.

Garro, de *cardh*, doblarse, dona *esgarronar*.

Clavillar, de *clau*, perquè es la clau del moviment del peu.

Taló, de *tul*, ser llareh; cf. vestit *talar*, dona *atalonar*, y *estalonar*. Se digué en llatí *calx*, de *caph*, que dona *calcigar*, *calces*, *calçó*, *calçar*, *descalçar*, *alcançar*, *encoalçar*, *coça*, *cocejar*.

Peu, de *pes*, de πούς, de *pas*, extremitat, dona *apeuar*, *apeuonar*, *pehuch*, *im-ped-ir*, *despedir*, *espedir*, *petge*, *petja*, *petjada*, *trepitjar*, *piu*, *pèucurt*, *pèutòrt*, etc.; ποδός, dona *pòta*, *potejar*; y *pas*, siríach *pastha*, dona *passar*, *pata*, *patejar*, *pati*.

MIDES. Notèm que l' hòme prengué totes les mides del seu còs.

El braç, el colze, el planell y dits de la ma, el pèu, el bastó li donaren mides sobrades de llargada: la *braça* o *braçada*, el *colze*, el *palm*, la *polzada*, el pèu, la *oana* o *vara*. El *puny* o *rapat*, el *pessich* son mides de capacitat, y juntant abdues mans resulta la *ambosta* (de *ambo*). La ma y 'ls dits miden el grux: *una ma de grux*; *un*, *dos travessos de dit de grux*. Molt sovint el grux s' espressa per *ample*: *feya una ma de blanch o de cansalada*; o *la cansalada*, *la parèt*, etc. *tenia una ma d' ample*. *Ha caygut dos travessos de dit de neu*. Ara a aquèx hòme tan verista y rahonable en tot anèuli ab el convencionalisme de dècims, centèsims y milèsims, y jo 'us assegur que no li encasquetèn. Si li dèu monèdes decimals, trayèune els Lluisos y Napoleons, les perruques, les àguiles, els gocèts o lleons, y sinó l' hòme ne dirà *Luisos*, *Naps*, *perruques*, *aguilètes*, *gocèts*, *pèrres xiques y grans*. Si no hi posèn res, ne dirà *llises*, *mudes*, *vergonyoses*, *pelades*. Lo metèx deu dirse de les altres mides.

De còm la llènga fonamental y única presenta les diferents formes que anomenèm llèngues

Deixèm sentat que en el fondo la llènga es la metèixa per tots els pòbles, es dir, que les paraules son idèntiques en tots els pòbles. Suposèm també que 'ls obgèctes y actes que s' han de significar son els metèixos per tota l' humanitat. Sèmbla que uns metèixos obgèctes entregats a l' estudi de dos hòmes qui tenen les metèixes paraules per denominarlos, devien pèndre la metèixa denominació. Donchs, no es aixís. La llènga es verdadera, vull dir, que dona a conèixer els obgèctes, però no tant es transmissora dels obgèctes,

còm de l' impressió que 'ls objèctes fan sobre l' hòme. Ja donchs l' hòme davant del metèx objècte pòt impressionarse distintament, y al manifestar son pensament sobre l' objècte, ho farà seguint la rècta rahó de conformitat ab l' impressió rebuda, la que essent diversa en dèu espectadors, requirirà dèu paraules diferents, que, no obstant, cada espectador pendrà del petit o gran capdal de paraules que tots junts tenien a disposició. Presentèm un bòu a varis espectadors que may n' han vist cap. Per un serà l' *animal gròs*, per altre l' *animal feixuch*, pel tercer l' *animal toçador o vanyagayre*, pels mès l' *animal del múni*. Caurà per temps *animal*, y *gròs*, *feixuch*, *toçador* y *mú* serán quatre substantius que significarán tots quatre el bòu. L' iglèsia pels juheus es la *junta* o *agrupació* dels fidèls, y 's diu *sinagoga*, de συνάγω, reunir; pels hebreus y grechs es la *convocació* o la *conferència*, y 's diu *qahal* y ἐκκλησία, de καλέω, de *qahal*; pels muslims es també la *convocació* y 's diu moçquéea o meçquita de *mizqahath*, cf. *qahal*; pels tedèschs e inglèsos es la *senyorial* o casa del Senyor, y 's diu *kirche*, *church*, de κυριακή, senyorial; per nòstre pòble senzill es la *missa* molt sovint. El *parus* canta per tots els catalans rímicament; mès per uns diu *màlla-rènga*, per altres *xitxa-rrélla*, pels d' Oliana *títi-pélla*, *príma-véra* pels de Berga, y pels fangadors *pítja-Pére*. Pels provençals *pímpar-rí*. El *bastó* es la *vara*, la *vèrga*, la *cana*, el *gayat*, el *bácul*, la *cròça*, la *pòrra*, el *garròt*, el *batill*, l' *estaca*, el *mánech*, etc.

Aquèixos nòms tots veraders podrien pertáner a dòtze llèngues còm pertanyen a una sola. En la plana 6 hi ha l' exemple del *llamp*.

Ja donchs, cercant cada un dels objèctes y actes y 'ls nòms que prenen en les diferents llèngues, podríem sempre fer constar 1.er Que dits nòms son ver-

daders, sò es, no aplicats per caprig, sinó per una rahó existent en dits objèctes y actes; y 2.^{on} Que dits nòms, si se n' exceptua algùn de onomatopèych, son prèsos de la llènga comuna, fonamental y única. Aixís la primera rahó de la varietat de llèngues es una rahó psíquica, prèsa de la diversitat d'impressions que rèp l' ànima davant dels objèctes. La segona rahó es orgànica, consistent en l' influència de l' organisme vocal sobre les paraules. Còm aquèst organisme varia en cada individu, ho fa molt més en cada nació. Pel quechs l' abecé no té *r*, perxò per èlles el diccionari trasladará totes les diccions en *r* a la *g*: resultant *gago*, *Goma*, *gos*, etc., per *raro*, *Roma*, *ros*. Donchs, cada pòble es quech per váries de les llètres de la llènga fonamental, y molt més per cèrt nombre de combinacions silabáries, y veus aquí 'l perquè de l' introducció de les variacions en les paraules. El gran curull de regles de morfologia que se senyalen per cada llènga, no son més que les llèys del quequisme de cada nació. D' aquèixes llèys es moralment impossible sustráurersen, puig èlles òbren independentment de la voluntat individual, portant a les variacions a tota una nació en massa. Que treballen els filòlechs en fixar la morfologia de cada nació, y 'l treball de l' etimòlech será llavòrs senzill y segur.

Podriem senyalar còm causa tercera de les variacions la composició de paraules; se reduhèx emperò a les dues anteriors, més que suficients per introduhir totes les variacions hagudes y per havèr. Y pòt l' humanitat en un metèx moment presentar moltíssimes variacions. El mot llatí *aqua* es avuy metèx *aqua* bolonyès, *acqua* toscá, *agua* castellá, *ayga*, *aygo*, *aygua* o *duia* catalá, o (eau) francès, *èva*, *èua* piamontès, *auga* en gallèch, *aigo* provençal.

Per lo desús dit se venrá la locura dels qui han

somniat en una llènga universal. Lendemà de esta-blèrta, tornaria regnar la babel llenguística actual.

¿Per què cau una llènga perfeta?

Sèmbla que les dues causes de variació dalt adu-hides devien cessar quant una llènga arriba a sa perfecció, vg. el llatí al temps de César August.

Donchs no, els actuals romans y toscans no son per l' organisme vocal els del temps d' August, y perxò les llèys morfològiques han donat al llatí l' inflexió general que presenta ara 'l toscá. Tampòch son enterament els metèixos psíquicament, y perxò han cambiat el nòm a molta obgèctes y han variades moltes formes del pensament. L' hòme seguèx gustosament la tradició, però no 's nega a sí metèx el drèt d' invenció, y va modificant pòch a pòch la tradició lo metèx en lo relatiu a les ciències y arts que en lo tocant a la llènga. En especial quant una llènga arriba a molta perfecció, se fa superior a les fòrces del pòble que la parla, y llavors aparèx el gèni de l' intel·ligència popular, frisant en cerca de nòves expressions, paraules, règim, etc., puig aquèlla llènga massa culta se li queda alta, y còm èll no l' ha formada, sinó que la trobá a caseva còm una ávia, se 'n desprèn sènç gran recança molt satisfet de sabèrse expressar d' altra manera. Una llènga se diu més perfeta còm més concèptes engega en menos paraules o llètres. Perxò son més perfetes les llèngues y 's deuen considerar de més llarga vida en quant son més aglutinadores. Aquèx treball de variació de la llènga es un treball secular. Un individu per parlar una llènga forastera necessita un any; donchs un pòble necessita mil anys; y fixantse en que un pòble varia sa llènga sobre 'ls metèixos materials de la primera, resulta que no basten mil anys per aparèi-

xer la segona en sa plena formació. En l'ordre polítich quant un pòble es subjugat per altre, sòl aquèst volèr imposar a l'altre la seva llènga, y s'esfòrça a ferse l'illusió de que ja li ha imposada, si lògra que les relacions oficials se fàcen en la llènga dominadora. Però en veritat no hi ha tal, sinó que 'l pòble subjugat seguèx en la seva llènga després de sigles, còm guardant el testimoni de sa independència y la clau de sa llibertat.

Còm pràcticament una forma de la llènga se transforma en altra

Per això basta que de la primera forma ne queden les arrèls mentres cauen les seves paraules. Pel pas de l'arrèl basta que de les moltes paraules que tenia l'arrèl en la forma o llènga anterior, ne passe una a la forma nòva. Aquèsta paraula servèx de vehicle a l'arrèl. Aquèsta en la nòva llèngua trau nòves brotades de dia en dia. Es còm una arrèl perènne que deixa morir sos vells rebolls, y 'n trau de novells. Aixís l'arrèl *bar* deixa en l'hebréu sa immensa brotada, y, portada al catalá en la dicció *barra*, *regrilla* donant *barra* (de fusta, fèrre), *barrar* (tencar ab barra), *barró*, *esbarrarse*, *embarrar*, *barrera*, y (per *b=g*) *garròt*, *garrotar*, *garrotada*, etc. (Vide plana 34).

Les arrèls haurán aparegut en totes les llèngues, però no en totes les llèngues han obtingut el metèx desenròtle. Aixís l'hebrayco-grega *qardh*, *καρπος*, que dona pòques diccions al llatí, ne dona moltes al catalá, còm: *crit*, *crida*, *cridar*, *escridaçar*, *esguerip*, *esgueripar*, *esquella* (de *s-quer-la*). L'hebrayco-grech-llatina *nec*, (molt fecunda en dites llèngues: *nacáh*, ferir, matar; *νεκρός*, mòrt; *necare*, *nocere*) ab pròu feynes deixa en catalá *nòure*, *innocent* y *perniciós*.

Aixís cada nòva forma es en el fondo la anterior, variada accidentalment, però segons llèys determinades que son el resultat del ser moral y físich del pòble que inconscientment la introduèx. Aixís el català pòt ben reduhirse a l' hebrèu. Aquèixa afirmació general en la pl. 8 hauria semblat dura als gramàtics, qui sia per por a la filosofia y teologia hebrayca, sia per altre motiu, s' han desviat cap a l' aràbich y al sanscrit. També avuy sistemàticament se desvia els joves de l' estudi necessari del llatí, per posarlos quatre cascabells de francès, anglès o tedèsch. Nòstra afirmació sobre la fònt del català després de l' estudi que precehèx, no podrà ser rebutjada.

Qüestió sobre si l' articular es natural

«Articular, diu la Acadèmia castellana, es pronunciar clara y distintamente las palabras.» Molt més atinadament diu Còll y Vehí (*Diálogos literarios*, IV): «Articular es pronunciar clara y distintamente los sonidos que representamos por medio de letras, uniéndolos sin confundirlos al formar con ellos sílabas y palabras.» Articular es combinar sistemàtica y distintament els sons del llenguatge, per manera que una aurèlla atenta y avessada distingèsca sènç dificultat els uns dels altres per representarlos ab les lletres. La perfecció de l' articulació depenja de la perfecció y educació de tot l' òrgue vocal. Bòns pulmons, caràcter reposat, però enèrgich, llènga prima, però ampla y llarga què al tencar les dents, servèsca de diafragma perfet èntre la barra de dalt y de baix; que 'l llabi superior cayga vertical, puig la seva progecció horitzontal s' acompanya de tancament dels passos del nas, enfosquint la vèu; bona dentadura, llabis prims y verticals que tenquen naturalment, etc., etc.

Però ademès de la perfecció de l' òrgue vocal, se necessita la seva educació. El Sr. Còll y Vehí diu que la facultat d' articular es natural a l' hòme. Molt be. No

trobèem tan verdader lo que diu sobre la facilitat d' exercitar dita facultat. D' un nèn de dos anys que parla, diu: «Nadie le ha enseñado cómo ha de mover los labios, y los dientes, y la lengua, ni qué uso debe hacer del paladar y la garganta; y sin embargo basta el simple acto de querer, para que pronuncie y enlace de mil diversas maneras todos los sonidos representados por las letras del abecedario.» No es veritat que ningú li haja ensenyat a mûre l' organisme de la vèu. Les persones que 'l cuyden, alimenten y apetonen, li han servit de màstres articulant mil vòltes a ses aurèlles aquèlles diccions que èll repetiria després quant ja la musculatura un tant endurida li permetés articular. La mare fricosa per sentir-se anomenar ab aquèx nòm pel fill, li ha dit mil vòltes, dignes *mare*, y 'l tènere norriçó repetia *maye* y després *mare*. Ni es veritat que al nin li baeste 'l volèr per articular be, puig a més de que alguns no pòden en sa vida fer cèrtes articulacions, a tots els còsta un llarch aprenentatge. Primer el nin modula fent en els insomnis en la brèssa aquèlles solilòquis que ningú entén, fent dir a la mare que 'l nin *parla en gabaig*. A aquèixa modulació vaga seguèx aquèlla barrèja de paraules enteres y mitges que basten al nin per fer-se entendre dels qui 'l tracten a tot dia. Alguns autors d' Higiène casolana repròben aquèixa llènga d' aprenentatge en que tota au xica o gròssa se diu *tít* o *tita*, el cavall, *tatá*, totes les begudes, *mam*, el tir, *pum*, el dormir, *nòna*, el pegar, *fer pam-pam*, sí, *tí*, etc. pretenent que els pares enllòch d' acomodar-se, còm sòlen fer, a la xarra del nin, acomòden el nin a la seva. Pretensió contrària al desenròtle gradual de les còses, impossible y que condemnaria al mutisme les criatures en una època en que convé animarles a l' exercici de l' organisme vocal. Aquèixa pretensió supòsa que 'l nin de dos anys es capaç de saber còm els grans els nòms de les còses. Les impressions que rèp sa fantasia, son debilíssimes, per dues rahons; primera, per la debilitat del cervell, y segona, per la obscuritat general que règna en èll, puig una idèa, es llum per una altra, perxò en aquèll cervell

tendre casi sènç idèes, al càurehi, s' hi pèrden les impressions. Dequí que no recordèm casi res d' aquèlla edat. Es cèrt que 'l nin de menut sent paraules y mès paraules, però això llevòres sòls pòt servir per educar son ohido. Ell no les sent còm a paraules sinó còm sòns confusos y afegits en la conversació. Quant ja 'n pòt articular algùn, llavòrs aquèll servèx de modèl acústich pels altres y la llènga que avants era per èll un sò confús y continuat, comença a descompòndres en pauses y mots que èll aprèn en quant va coneixent els objèctes a que s' apliquen. Alguns supòsen que 'l nin aprèn molts mots, però jo pènso que n' aprèn molt pòchs per mès que 'n senta. No li interèssen, y perxò no hi fixa l' atenció. Quant parla, sap lo que diu, y no parla mès de lo que sap. Sempre que no sap una còsa, la pregunta. Es providencialment curiós. He dit que no es veritat que al nin de dos anys li baste volèr per articular totes les lletres. Si l' afany de volèr caminar li còsta mès d' una tombarella, la fal-lera de parlar li còsta l' atropellar mil paraules que son encare peces musicals massa difícils pel petit organista. Ni pòt sostenir una clàusula, ni recórrer una dioció llarga, y perxò talla 'ls mòts a sa mida.

Articulació vocal dels animals. Encara aclarirà 'l concepte de l' articulació humana si ajuntèm uns mots sobre l' artioulació animal. Molts la neguen. Voldrien que 'ls animals recorreguessen tot l' *abecé* humá, quant nosaltres metèixos no 'l sabèm recórrer. ¿Quin hòme es capaç de modular totes les articulacions de la humanitat entera? Els animals tindrán un *abecé* mès senzill, y variat per cada espècie. Se reduhirá a dues lletres còm el del cucut, que diu cú-cú, el de la puput, que diu púpù, el del mossòl, que diu úút; a tres, còm el del còrp, que diu garrách. En el dels rossinyòls, pardals, gafarrons, piules grògues, etc., sònen la *o*, la *i*, la *r*, la *rr*, la *z*, la *s*. El gall y la gallina donen la *k* y la *t*, ab la *a* y la *i*. Está clar per altra part, que per judicar de l' articulació dels animals, hauríem de fer en llur boca l' anàlisis fet en la nòstra en la pl. 3, y després repre-

sentar gràficament els sons de les diferents posicions de llurs òrgans vocals no per nostres lletres, sinó per lletres acomodades a dits sons. Llavors se veuria que l' animal combina també a sa voluntat dits sons, y que per-xò verament articula.

No vull creure que la parla dels animals esprese sòls sentiments, es dir, que sia un mer cant d' esbarjo. Al revés espressa idèes y desigs, tot naturalment dintre 'ls límits de llur naturalèsa. Per nosaltres llurs clàusules son còm un sòl mot afegit, en que no podèm distingir les pances de les diferents diccions, per no co-nèixer aquèstes. També 'ns ho semblen les clàusules de tota llènga desconeguda.

Alteració morfològica de la paraula

Estudiades les alteracions fonètiques desde la pl. 321 fins aquí, toquèm ara les alteracions per flexió, sufixació y prefixació.

Formació per flexió o terminació

Sòlament per cambi de terminació se formen:

1.er Sustainius de altres sustainius: *brèch, bròc-a, ròch, ròc-a, sòch, sòc-a, pòmer, pòmer-a, oliver, oliver-a, el pinte o la pinta, paner, paner-a, gèch, gèc-a, vèl, vèl-a, fruyt, fruyt-a, hòrt, hòrt-a, crost, crost-a, culler, culler-a, gavinèt, gavinèt-a, molí, molin-a, etc.*

2.^{on} De vèrps, altres vèrps, còm: *amansar, amansir, encoixar, encoixir, enfoscar, enfosquir, (V. p. 328).*

3.er De vèrps, sustainius: De *comprar, compra, llevar, lleva, vòltar, vòlta, juntar, junta, volar, vòl.*

4.^{art} Es més comú formar vèrps de nòms, pronòms o advèrbis: *corona, coronar, fi, finir, crit, cridar, altre, alterar, un, unir, vari, variar, avant, avançar, endints, endinçar, sovint, sovintegar.*

5.^{nt} De participis, sustainius en *at, ada, ida, uda: ruixat, ruixada, ferida, cabuda, de ruixat, ferit, cabut, Vid. pl. 41. També en les terminacions dels altres*

participis, còm: *escomèsa, promèsa, propòsta, compòsta, respòsta, mòlta, absòlta*, de *escomès, promès, propòst, compòst, respòst, mòlt, absòlt*.

6.ª De participis, nòus vèrps, còm: de *impacient, impaocientar*, de *ruhent, enruhentir*, de *calent, calentar, rautar*, de *ragut, de raure*.—Especialment de supins llatins han sortit molts vèrps, còm: *contentar, de contentum, llegtar, de lectum, taçtar, de tactum, arrasar, de rasum, vomitar, de vomitum, ajudar, de adjutum, esposar, de sponsum, votar, de votum, indulgar, de indultum*. El vèrp llatí dona vèrps de la radical de Present: *torrar, de torrere*; o de la del Supí: *mossegar, de morsum*; o d' abdues: *junyir, juntar, de jungere, junctum*.

7.ª De nòms participials, nòus vèrps: *Indulgenciar, d' indulgència; penitenciar, de penitència, esperarçar, de esperança, molturar, de moltura*.

Formació per sufixació

El valor etimològich dels sufixos denrá cercarse en les planes 15 fins a 46, segons s' indicarán éntre parèntesis.

Sufixos catalans de nòms colectius

alla (41): *jovenalla, pobret-alla, murri-alla, fadrin-alla*; *alla*, per *ag la*, reunió, es verbal llatí en *l* de *ago*, reunir, còm *sella, de sedere, pulex*, puça, de *pungo*, punyir, etc. Cf. *ala, agilis*, y *ago*, portar.

il (15): *Equils*, de *equile*, corral de eugues o cavalls; y *Ca(m)brils*, de *caprile*, corral de cabres, *Cortils*, corral, de *cortile*; *Bordils*, de *brutile*?

am, im, um (42): *broç-am, bov-im, cabr-um*.

er o ar, ari (15): *gran-er, falguer-ar*, (llòch de falgueres), *diccion-ari*.

èt, èda (18): *Lill-èt, fatg-èda, albar-èda, boix-èda*,

Can-èt, Llor-èt, Timonèda, plantat de lliris, faigs, albes, boixos, canyes, llor-ers, timons.

atge (de *ago*, reunir): *herb-atge*.

at, ada (41): *ram-at, vac-ada*.

Sufixos de nòms abstractes

ança, ènça (42): *confi-ança, apar-ença*.

at (42): *pontific-at, regn-at*.

esa (23): *tendr-èsa, pobr-èsa, per-èsa, bell-èsa*.

èja, iola (30): *env-èja, avar-ícia, cobd-ícia*.

ia (23): *alegr-ia, company-ia, cortes-ia*.

ia atònich: *astúc-ia, grác-ia, glòr-ia, victòr-ia*.

i atònich: *murmur-i, silènc-i, oamb-i, compènd-i*.

ió (16): *afic-ió, devoc-ió, un-ió, creac-ió*, que engendra *afècte*, fa *devòt*, dona *unitat*, *criatura*, etc.

ó (16): *lliç-ó, canç-ó, coyç-ó, torç-ó*.

isme, grech, significa partit, escola, etc. (V. *ista*, p. 42): *catolic-isme, pagan-isme, catalan-isme*.

ment (17): *senti-ment, parla-ment, esta-ment*.

or (43): *abund-or, clar-or, ard-or, crem-or*.

tat, tut (18): *cari-tat, lliber-tat, juven-tut, sal-ut*.

ura (43): *dolç-ura, amarg-ura, apret-ura, tern-ura, post-ura*. També significa còses concretes: *cust-ura, empunyad-ura, post-ura* (acte ridícol), *molt-ura, confit-ura*.

Sufixos de nòms que signifiquen llòch

atge (16): *herb-atge, tantell-atge, par-atge*.

eig (30): *safar-èig, rab-èig, pass-èig*.

ant (40): *vess-ant, gir-ant, trenc-ant*.

ari, ori (15): *arm-ari, dormit-òri, escript-òri*.

et, ar, èda (18): *viny-èt, argelag-ar, surèda, campan-ar, alt-ar*, llòch de *vinyes, argelagues, alzines, suyreres, campanes, aliment*.

ia (42): *mas-ia, sacrist-ia, abad-ia*.

ia atònich: *Itál-ia, Prúss-ia, Grèc-ia*.

eria (42): *arm-eria, llibr-eria, argent-eria, secret-aria*. La síl·laba *er* (15) dona als en *eria* la significació de tallers, obradors, o oficines.

il (15): *Travil, de taurile, corral de tòros*. (Vide **il**, p. 381).

or (42): *assecad-or, penjad-or, pujad-or, o llòch d' assecar, penjar, pujar*.

ura (43): *plan-ura, alt-ura, espess-ura*.

Sufixos de nòms d' ofici, professió, dignitat

ari, ayre, er (15): *Apotec-ari, vic-ari o vegu-er, par-ayre, ferret-ayre, berretin-ayre, Mallofr-er, (malloferer, que porta el mall, o maça, o pòrra), porr-er, ma-o-er, ferr-er*.

El sufix *er* d' operació servèx per indicar tot objecte que fa algòm, encara que no sia persona: *pom-er, per-er, cerv-era, botx-era*.

També 's pren passivament y significa abundància: *estridol-er, esfarinad-er, xaf-er, o xafad-er, podrid-er, estovad-era, naixed-era*.

Altres vegades significa no lo que fa, sinó lo que servèx per una còsa sia per contenirla, sia per treballarla de qualsevòl altra manera: *pan-er, gran-er, calaix-era*.

or (15): *enquaternad-or, segad-or, regid-or, lector*.

L'or còm l'er significa tot lo que de qualsevòl manera contribuèx a fer una acció: *escarpid-or, torrad-ora, colad-ora, tallad-or, assecad-or, instrument, llòch, etc., de escarpir, torrar, colar, etc.*

a (16): *capell-á, capit-á, rabad-á*.

al (15): *gener-al, major-al, carden-al*.

Els que s' introduhèixen en *ero*, que no es catalá, deuen substituirse per *or*: *matad-ero, apead-ero*, dirán *matad-or, apeuad-or o baixador*. *Matader* significaria

abundància de matats: Feya feredat aquèll matader de jovent.

ista, eoh (42): *artista, copista*. En quant se puga, substituësquense els en *ista*: *etnolog-ista, etimolog-ista, calolog-ista*, y demès compòstos de logos dirán en ò-lech: *etnòlech, etimòlech, calòlech*.

iu: *actr-iu, emperatr-iu, institutr-iu*.

ayna o ana (de *genus*) significa diverses còses: *voli-ayna, o voli-ana, plor-ayna, color-ayna, bec-ayna*.

Sufixos de pàtria, procedència y pertinença

á, i, (16): *catal-á, vigat-á, barcelon-í, solson-í, sallent-í*.

ench (40): *sampedor-ench, sabadell-ench, reuss-ench*.

ès (40): *sarrian-ès, figul-ès, toran-ès*.

èssa (40): *metg-èssa, baron-èssa, abad-èssa*.

òl (18): *aygu-er-òl, bosqu-er-òl, camp-er-òl, terr-er-òl, terr-er-òla*. Altres no duuen el sufix *er*: *esquir-òl* (сирі-роч, ombriu, *escur*), *estany-òl, espany-òl, Suny-òl*, (cf. *Suny-er*), *Quer-òl*.

any (132, més segur que serà de *genus*, sempre que no es radical): *estr-any, est-any, m-any, fum-any*; de *extra, fòra, st-are*, *estar quièt, ma, fum*.

èny (132): *terr-èny, pedr-èny, ar-èny, etc.*

Sufixos d' adjectiu

aç (44): *cap-aç, rap-aç*.

al, ar (15): *mort-al, capd-al, secul-ar, popul-ar*.

ando, endo, ent (79): *vener-ando, estup-èndo, co-neix-ent*.

á, ana (16): *mund-á, mund-ana, jovenç-á, -ana*.

ant, ent (231): *habit-ant, resid-ent, an-ant, vin-ent*.

ari, ária (15): *ordin-ari, -ària, terci-àri, -ària; here-dit-ari, -ària*.

énch, éncà (39): *rog-énch, cor-énch, carbac-énch*.

eny, enya (123): *ferr-èny, ferr-ènya.*

er, era (15): *verdad-er, ent-er, barruh-er, gross-er.*

èrn, èrna (16): *et-èrn* (de *àet*, sempre), *pat-èrn, mat-èrn.*

èsch, èsca (39): *calalan-èsch, murri-èsch.*

èstre (de *res*): *silv-èstre, terr-èstre, camp-èstre.*

ech, ega (15): *bròf-ech, bròf-ega, fer-ést-ech, fer-ést-ega.*

ich (atònich): *metál-ich, britán-ich, artíst-ich.*

i, ina (16): *can-í, can-ina, f-i, f-ina, div-í, div-ina.*

issim (58): *fin-íssim, sapient-íssim.*

iu, iua (384): *fel iu, fel-iua, nad-iua, renad-iu, om-br-iu, jol-iu, jol-iua* (de *gul*, saltar, de *gòig*). Aquèx *iu* pòt venir de *ic* sufix llatí, còm en *perd-iu, Oodor-niu*, de *perd-ic-is, coturn-ic-is*, o de *iv-us*, còm *fest-iu, cal-iu*, en quin cas el derivat sòl fer en *iva*: *fest-iv-a, cal-iv-er, cal-iv-eru.*

òç (augmentatiu llatí): *fer-òç, atr-òç.*

ol (18): *rúf-ol, estrèmp-ol, brèt-ol.*

o-lent (18): *vi-o-lent, vin-o-lent, corp-u-lent.*

òri (15): *merit-òri, satisfact-òri, espiat-òri.*

ós (15): *gald-ós, mòc-ós, xacr-ós.*

ut (40): *carn-ut, molç-ut, barb-ut, gep-er-ut.*

ble (17): *ama-ble, possi-ble, temi-ble.*

èume, èuma (17): *fl-èume, fl-èuma*, de *flere*, *plorar*; *call-èume, call-èuma.*

uch (16): *feix-uch, llef-uch, malastr-uch.*

Sufixos varis de sustantius

anch (40): *esvor-anch, ras-anch.*

ach, aca (40): *espin-ach, butx-aca, fuller-aca.*

all, oll, ull (41): *sag-all, an-oll, rag-ull.*

atge (do ago, 17): *carn-atge, pill-atge, aprenent-atge, fadrin-atge.*

èch (39): *em-buf-èch, es-toss-èch, gem-èch.*

ech (43): *tòrr-ech, còrr-ech*.

eig (30, formació de la *g*): *pass-èig, rab-èig*.

ent (40): *cay-ent, pend-ent, bat-ent*.

iç, iça (39): *parp-iç, per part-iç*.

is, issa (38): *pall-issa, corred-issa, llevad-issa* (de gent, cunills, etc.; adjectiu es *llevad-iç, iça*).

òni, ònia (17): *testim-òni, cerem-ònia*.

òri, òria (15): *cas-òri, rebomb-òri, des-òri, exhib-òri, cab-òria, crid-òria*.

uch (40): *lladr-uch, patr-uch*.

úria (43): *cent-úria, vell-úria*.

cre, tre, tra (43): *sepul-cre, col-tre, panis-tra*.

ment (17): *senti-ment, tor-ment, manca-ment*.

ar, er o re, ir (42): *el cant-ar, el créix-er, el pènd-re, el mor-ir*.

Sufixos aumentatius y diminutius

1.er El diminutiu *ó, ona* alguna rara vòlta augmenta, com en castellà, toscà y hebrèu: *saló, memorió, furó*, però sèmbra que això sia degut a que aquèixes y semblants paraules no son catalanes, diventse dir *sala gran, té molta memòria, y furòt*, cf. *gotlòt, perdigòt*. (V. pl. 47, 57 y 175).

2.^{on} Pòt admètres el despreciatiu toscà y castellà *atxo, atxa*: *populatxo, torratxa*. Especialment queda admés davant de *ó, ona*: *bonatxó, bonatxona, borratxó, borratxona*.

3.er Els nòms en *ó, ona* no pòden pèndre 'l diminutiu *ó, ona*, no dihentse de *bastó, dòna, bastonó, donona*.

4.^{art} El sufix *ó, ona* indica carinyo. *Maria* prèn *Marió y Mariona*.

5.^{nt} De *dòna* se fa *donzella (dominicella)*, y de *ayga, aquarela*, en pintura.

6.ª L' us dels sufixos diminutius es molt comú

en els nòms pròpis. *Josèph* fa *Josepó*, *Josepèt*, *Josefí*, *Jèp*, *Jepí*, *Jepó*, *Jepokí*, *Jepils*, *Jepèt*, *Pèp*, y *Pepèt*.

7.ª Encara que 's pòden juntar molts augmentatius y diminutius, serà mellor no repetir el metèx; no obstant, be 's podrà moltes vegades.

Sufixos de vèrps

ar, ir (45): *es-cald-ar*, de *calidus*, *en-grogu-ir*, de *gròch*.

arrar (adició de *rr* per onomatopèya): *em-pit-arrar*, *es-pet-arrar*, *en-cap-arrar*.

aç-ar (46): *em-barr-açar*, de *imparat-iare*, *en-jog-açarse*.

egar (46): *es-volat-egàr*, *es-pernat-egar*.

eg-aç-ar (46): *em-buf-eg-aç-ar*, *es-fil-eg-aç-ar*.

ejar (46): *sabi-ejar*, *tont-ejar*, *rod-ejar*.

igar (46): *fum-igar*, *calc-igar*.

inyar (de *iny*, p. 45): *es-grat-inyar*, de *gratar*.

iny-ejar (45 y 46): *plov-iny-ejar*, de *pldure*.

isar (46): *regular-isar*, *popular-isar*.

itar (46): *habil-itar*, *debil-itar*, *impossibil-itar*.

otar (46): *garr-ot-ar*, *escab-ot-ar*.

otejar (46): *ximpl-otejar*.

ucar, ugar (46): *menj-ucar*, *pell-ucar*, *rem-ugar*.

uçar (40): *es-bat-uçar*, *em-pall-uçar*.

uf-ar (de *uf*, de *haváh*, bufar; despreciatiu): *escald-uf-ar*, *escarn-uf-lar*. (V. p. 43, f).

urar (*ur* de participis de futur llatins): *molt-urar*, *tons-urar*, *past-urar*, *mes-urar*.

ol-ar '(de *ol*, p. 44): *es-trid-ar* o *es-trid-ol-ar*, de *trit*, de *tritum*; *es-micar* o *es-mic-ol-ar*, de *mica*; *pid-ol-ar*, de *petere*; *gany-olar*, de *gannire*, *ma-g-olar*, *ma-g-ullar*, de *ma*.

ol-ir o **ullir**, de *id*: *es-cap-olirse* o *es-cap-ullirse*.

Sufix d' adverbí

ment (17 y 121): *santa-ment, sàbia-ment*. Avegades el metèix adjectiu en positiu masculí fa d' adverbí: *Enrahonèm baix, alt, fòrt*. — Trobantse junts dos adverbis en *ment* (p. 121) es pròu catalá fer en *ment* sòlament el primer: «e nom caldrá res mes per passar aquesta vida honradament e sossegada.» *D. Quixòt*. Tr. de A. B. T. p. 32.

Formació de les paraules per composició

No repetirèm la doctrina de la pl. 35. Aquí volem fixarnos un pòch més sobre la composició per prefixos que tocàrem en les planes 34 y 36.

Prefixos de nòms y vèrbs

ad (34). Davant de vocal y de *j, m, q y v*, s' ha conservat còm en llatí: *ad-aptar, ad-èpte, ad-orar, ad-ust, ad-jutòri, ad-mètre, ad-quirir, ad-vertir*. En lo demès ha perdut la *d*, confonentse ab la *a*, prefix catalá (36).

ante. Significa anterioritat: *ante-cessor, ante-passat*. S' ha fet *anti* en *anticipar, antich*, y sos compòstos.

anti. Significa contrari: *Anti-crist, anti-demoníach, anti-tesis*. També significa enllòch *de*, còm en *anti-pa-pa*.

arque o arxi (de ἄρχος, príncep), significa *primer èntre*, còm: *arque-bisbe, arxi-duch, arxi-prèste*.

bene o ben y male o mal. *Benè-vol, ben-vingut, male-hit (male-dictus), mal-bé*.

bòn y mal. *Bon-ésser, mal-ésser*.

bes o bis. Significa *dues vegades*: *bis-tòrt, bis-llaurar*. Però s' usa més mudat en *bes*: *bes-avi, bes-net*. No deù confòndres ab *veç* de *vice*, en llòch

de; perxò cal escriure: *veçcambra, veçcantar, veçcoll, veçcompte, veçcomptar, veçcouyt, veçtornar, veçtreure, etcétera, enllòch de bescambra, bescantar, etc.*

oïroum. Significa *al voltant, al rededor*: *circum-stants, circum-dar, circum-vehí.*

oon, oom, co. Significa *companyia*, y es *con* davant de *dentals, guturals y llenguals*: *con-donar, con-querir, con-reuar, con-venir, con-firmar*; *com* davant de *b, m, p*: *com-bàtrer, com-mòure, com-padir*; y *co* davant de *vocal o h*: *co-herèu, co-incidir.*

còontra. Significa *contrarietat*: *còontra-venir, còontra-pés.*

contro. Significa també *contrarietat*: *còntro-vèrsia.*

de, des (36): *de-gollar (de-collare), des-honrar.*

di, dis, significa *separació, diferència de mòdo, llòch, etc.*: *di-silap, di-vertir, di-vidir, dis-posar, dis-tin-gir.*—En els dies de la semana significa *dia*: *di-lluns, di-mars, etc.* es *dia de la lluna, dia de Març, etc.*

e, es (36): *e-sperança, es-patllar.*

em, en (36): *em-brutar, en-grescar.*

fòra. Significa *fòra*: *fòra-gitar.*

in, im: *in-clòure, in-spirar, im-buir, im-perar.*

Aquèx *in* que sòl significar *sobre, cap a*, o recalca l'idea de *llòch ahont se fa una còsa*; a vegades es negatiu: *in-sípit* (no saborós), *in-segur, in-hàbil, in-útil.*

inter (èntre): *inter-cedir, inter-posar.*

intro, dintre: *intro-duhir, entro-mètres.*

per, indica *canbi, duració o augment*: *per-mutar, per-noctar, per-orar.*

post, de *post*, significa *després, detrás*: *post-posar.*

pre, significa *anterioritat y preferència*: *pre-venir, pre-dilècte, pre-ferir, pre-sidir.*

pro, significa *en favor, endavant, en llòch de, a la vista, per endavant*: *pro-vehir, pro-curar, pro-grés, pro-cònsul, pro-notari, pro-nòstich, pro-mòure.*

proto, significa *primer*: *proto-màrtir*, *proto-tipo*.

re (36): *re-fer*, *re-tornar*, *re-girar*, *re-fermar*.

retro, *detrás*, *cap al detrás*: *retro-cedir*, *retro-spe-tiu*. *Reta-guardia*, per *retro-guardia*.

semi o mig (36): *semi-deu*, *semi-círcul*.

sobre (36) significa *sobre*, *mès enllà*: *sobre-scrit*, *sobr-eixit*, *sobr-excitat*, *sobre-passar*.

sota, sot, o sots, so, significa *sota o baix de*: *sota-barba*, *sota-banch*, *sota-vicari*, *sot-mètre*, *sots-mètre*, *sots-pesar*, *so-terrani*, *so-traquejar*.

sub, su, sug, sup, sos, sus, so, significa *sota* com l' anterior y moltes vegades no se 'n distingex.

trans o tras, significa *a l' altra part, detrás*, o simplement *cambi*: *tras-passar*, *tras-còr*, *trans-figuració*.

tris, o tri, significa *très*: *tri-àngul*, *tri-dent*, *tri-còrn*.

ultra, significa *mès enllà*: *ultra-marí*, *ultra-mundá*.

uni, significa *un sol o una sola*: *uni-còrni*, *uni-gènit*, *uni-forme*.

mono, també *un sol*, o *d' una sola*: *monò-lech*, *mon-arquia*, *mono-sílap*.

veç o vi, significa *en lloch de*: *veç-compte*, *vi-rèy*.

Etimologia de les parts indeclinables de l' oració

La preposició, adverbí, conjunció e intergecció, que 's diuen y son invariables, foren en son origen mots variables. El molt us y l' anársels donant un significat molt vago exigí 'l despullarlos de les formes concretes de la flexió. Vèges aquèx pas en els adverbis de lloch *cap* y *drèt*, fets evidentment de les diccions declinables *cap*, *caps*, *drèt*, *drèta*, (de *directus*, *directa*): *Anèm drèt* (*directes* o *encaminats*) a *Vich*; *cap* (*girats de cap*) a *Vich*.

Per major claretat vèges l' etimologia de algunes preposicions llatines.

Ante, de *hatháh* (הָתָא), venir, presentarse, y *n* epentètica.

Apud, de *a* prostètica y *padad* o *badad*, (בָּדַד), separar, *separadament*.

Circa, **circum**, de *carach*, rodejar, cf. *cèrc-a*, *cèrc-le*, *en-cerc-olar*.

Clam, de *halam* (חָלַם), ocultar.

Coram, de *ôpaw*, de *raháh*, vèure.

Cum, de *hamam* (חָמַם), unir (V. p. 124).

Palam, de *panim*, de *pandh*, vèure.

Penes, **pone**, de *pandh* (פָּנָה), presenciar, girarse en detrás.

Pro, **pro-pè**, **pro-pter**, **per**, **præ** y **præ-ter**, son de *rhoh*, infinitiu de *raháh*, (רָהַח), vèure, y *p* prostètica; perxò totes importen l' idèa de presència, consideració, vista. El llatí les suplí per *ob*, de *ôpa*, *a la vista*, *en vista*, *per causa*.

Sub, **sub-ter**, de *hub* (עִיב), ocultar.

Super, **supra**, de *habar* (הָבִיר), pujar.

ADVERTÈNCIES

Primera: Explicant naturalment l' origen, desenròtle y multiplicació del llenguatge, no pretenèm pas contradir les narracions bíbliques referents a lo mètx; sòls que la filosofia dèu explicar per les causes segones lo que en elles té explicació fundada y suficient, tant més quant no son pas ben precises les explicacions d' altre gènre.

Segona: En la plana 352 sèmbla que prometèm presentar cèrtes paraules còm comunes a totes les llèngues, y després sòlament les presentèm en algunes llèngues semítiques e indoeuropèes. Recórrerles totes seria un treball pròu difícil a un filòlech, però podèm presumir que s' hi trobarien. Podèm presentarles en algunes altres llèngues, y no ho hèm

fet per ser llèngues molt pòch estudiades èntre nosaltres.

Tercera. El present *apèndix* complirà, aixís ho esperem, nòstra intenció, que era menar còm per la ma al jovent a cercar les etimologies, fixantse en l' idèa mès que en la paraula, puig sòlament la permanència de l' idèa pòt en mig de tants cambis respondre de l' identitat de la paraula. En aquèsta còm en tot compòst, l' idèa o la forma es mès permanent que les llètres o la matèria. Les llètres varien sènç mesura. Creyèm que no tenen altre terme de sa variabilitat que la capacitat de l' organisme de la vèu, que les produhèx; donanste sovint el cas de que les llètres després de recórrer per molts sigles pels diferents graus de son ser, retornen al grau d' ahont havien sortit. Volíem també cridar l' atenció dels etimòlechs cap a l' hebrèu que creyèm fònt mès apropiat per rahonar sobre la filosofia de nòstres mots.

Repetim (38) al jove etimòlech que no 's canse de presentar a cada arrèl totes les vocals. Si es l' arrèl *cap* vg. dirá *cap*, *cep*, *cip*, *cop*, *cup*, y aixís de les altres, trobant en totes el significat fonamental. Faça 'l metèx ab les consonants fentlos recórrer pels seus graus. Tinga present que sempre hi pòt haver hagut metátesis, o adició, o supressió.

Per portar etimologies de l' hebrèu, no olvide que l' א, el ן, el ן y el ן s' han perdut comunament, s' han convertit en *s* o *f*, o s' han enfortit en *c*, *g*, o *k*; y recòrde que 'l י y ' medials han donat *o* o *u* en llatí y en catalá. No multipliquèm regles.

ORTOLOGIA

La Ortologia o Lectura del catalá (V. p. 2) comprèn dos capítols, un sobre les vocals y altre sobre les consonants.

CAPÍTOL PRIMER

Lectura de les vocals

L' organisme vocal de l' hòme fa un número indefinit de sons vocals, de quin número cada pòble prèn els que demana sa constitució física y moral. El catalá de la sèrie contínua present o històrica, ne prèn sèt de ben distints, que son: *á, è, é, i, ò, ó, u*. Ens bastaria fer pronunciar *preses* a un Mallorquí, o escoltarnos en *té, tò, serè*, per advertir que a més de la *è* obèrta y tencada, hi ha altra o altres *ès* tòniques, y 'l metèx se pòt dir de la *o*. Les vocals presenten cambis de major o menor amplitut d' un pòble a un altre vehí, comprovant la continuïtat que 's trobaria èntre elles si 's reunissen totes les que ha fet, fa o farà l' humanitat; fins al punt de resultar impossible l' indicar ahont acaba una vocal y 'n comença una altra. Aquí, no obstant, estudièm les sèt vocals adalt dites, prescindint de sa possible conexió.

Seria bò que conegudes les llètres, ja 's pogués llegir per tenir cada una un sòl valor; però 'ls pòbles, al variar ab el temps els sons, no sempre han variats llurs signes, per respecte a la tradició y a la pa-

raula escrita. El català fou en això molt escrupulós cercant mèdis per indicar els sons de sa cullita sènç alterar l' essencial dels signes que prengué. Perxò, 's fa menester fixar el valor actual de moltes llètres de l' Abecé.

NÒTA: La llètra que està escrita y no 's pronuncia, es dirà *quiescent*; y si 's pronuncia, *moguda*.

Vocals catalanes: *a, á, e, è, é, i, o, ò, ó, u*.

a. La *a* es tònica o átona. La tònica ab accent escrit o prosòdich, sòna molt clara y obèrta: *Menjá pa, gran xap, cap tap, salt alt*, ll. *Menjá pá, grán xáp, cáp táp, sált ált*.

La *a* átona té un sò apagat entremig de *a e*: *L' altura domina la terra*, ll. *l' áltúra domínæ la tèrræ*. Advertim que es sempre átona la *a* de *la, na*, articles, *ma, ta, sa* possessius, *a (al)* y *ab* preposicions, y a vegades en *has, ha, han* del Present d' Indicatiu del vèrp *havèr*.

e. La *e* es tònica o átona. La tònica es obèrta *è*, o tencada *é*. Sonará obèrta sempre que duu l' accent grave: *Tè, vèrt, sèch, nègre, cèya, aurèlla, cèlica*, ll. *tè, vèrt, sèch, nègræ, cèyæ, aurèllæ, cèlikæ*.

La *e* tònica sonará tencada si porta l' accent agut, o no 'l duu escrit: *Té, llest, sech, seya, sella, dent*, ll. *té, llést, séch, séyæ, séllæ, dént*.

La *e* átona a Barcelona y Girona sòna com la *e* átona: *Sempre serás estimat dels pares*, ll. *sempræ sarás astimat dæls párxæ*. Però en la Província de Llèyda y en el Règne de València, decanta molt cap a la *é* tencada. — Advertim que sempre es átona la *e* dels monosílaps *de, el, els* (del, pel, dels, pels), *les, per, que*, (sòl y preguntant es obèrt), *me, te, se, o em, et, es, ens, eus, mes, tes, ses* pronòms y possessius; y *ne* o *en* partícula y *en* preposició.

i. La *i* es unísona, sia tònica o no. Es sempre vo-

cal (o forma èlla sòla sílaba), menos en les finals en *aigs*, *eigs*, *oigs* y *uigs* en que val y consonant: *Gaigs*, *lleigs*, *gòigs*, *fuigs*, ll. *gáyts*, *lléyts*, *gòyts*, *fúyts*.

La *i* es quiescent davant de *x* medial y de *g* final precedint altra vocal a la *i*: *Baixa*, *queixa*, *coixa*, *gaig*, *lleig*, *gòig*, *fuij*, ll. *baxa* (*x=ch* francès), *quexa*, *coxa*, *fluxa*, *gatj*, *lletj*, *gòtj*, *futj*. En el metèx cas la *i* sòla (o precedida de *u* quiescent: *gui*) es necessàriament moguda: *Mig*, *ix*, *guixa*, ll. *mitg*, *ix*, *guixa*.

o. La *o* es tònica o átona. La tònica es obèrta o tencada.

La *o* tònica se llegirà obèrta, si duu escrit l' accent grave: *òr gròch*, *bòig gròs*, *òdu clòts*, *bòlit fòrt*, sò *simbòlich*, ll. *òr gròch*, *bòig gròs*, *òdu clòts*, *bòlit fòrt*, sò *simbòlich*.

La *o* tònica se llegirà tencada *ó*, si porta l' accent agut o no 'n duu cap d' escrit: *Soch sort*, *molta fosca*, *tots dos*, *minyó*, *cigaló*, *mot glop*, ll. *sóch sórt*, *mólta fósca*, *tóts dós*, *minyó*, *cigaló*, *mót glóp*.

La *o* átona sòna *u* en les províncies de Barcelona, Girona, Rosselló, y Balears; però en les de Llàyda y Tarragona y règne de València sòna *o* tencada, però átona. *No ho sento gayre*, ll. *no hu séntu gayre*.

Es sempre átona la *o* dels monosílaps: *lo*, *los* article, *mon*, *ton*, *son*, *mos*, *tos*, *sos* possessius, *ho*, demostratiu, y *nos*, *vos* suffixos personals. El *vós* de 2.ª persona reverencial, no sufix, es tencat, *vós*.

u. La *u* es unísona còm la *i*. Es quiescent detrás de *g* y *q* en les sílabes *gue*, *gui*, *que*, *qui*; a menos que duga dièresis, que llavòrs es moguda: *argüir*, *qüestió*, ll. *argü-ir*, *qü-estió*.

Lectura dels diptongos

Els diptongos *au*, *eu*, *ou*, *ay*, *ey*, *oy*, si son tò-nichs, tenen naturalment l'accent sobre la vocal verdadera *a*, *e*, *o*: *caure*, *hèure*, *còure*, *ayre*, *servèy*, *bòyra*, ll. *càuræ*, *hèuræ*, *còuræ*, *áyra*, *servèy*, *bòyræ*; però si no son tò-nichs, dites vocals se llegèixen obscures: *cauria*, *heurerà*, *courer*, *ayrèt*, *boyrdà*, ll. *cæuria*, *hæureræ*, *ouurer*, *æyrèt*, *buyrdæ*.

Els dos *iu* y *uy* tò-nichs o átons sónen sempre ab les primeres clares: *viure*, *viuré*, *ouyro*, *cuyrèt*, ll. *viure*, *viuré*, *cúyro*, *cúyrèt*.

El prefix *re* davant de mots començats per *u* no forma diptongo ab dita *u*: *reull*, *reumplir*, *reunir*, ll. *re-ull*, *re-umplir*, *re-unir*.

La *i* y la *u* fóra de les vuyt combinacions anteriors (*au*, *eu*, *ou*, *iu*; *ay*, *ey*, *oy*, *uy*, V. pl. 19 y 20) sempre formen sílaba de sí sòles: *còpia*, *pietat*, *viol-ler*, *rua*, ll. *còpi-a*, *pi-etat*, *vi-o-ler*, *ru-a*.

Els versistes farien be de creùrens, y aixís el pòble podria cantar els seus vèrsos sènç espatllarlos.

S'exceptua la *u* átona moguda després de *q* que es líquida còm en llatí: *quant*, *qua-tre*, *qua-rèma*, *qua-litat*, *qües-tió*, que 'l pòble contrau sovint en *cònt*, *còtre*, *corèma*, *colitat*, *custió* o *kestió*. Però després de *g* es líquida en *gua* y no ho es en *güe*. En *gua* sòl contràures en *ga*: *ay-gua*, *llèn-gua*, *anti-gua*, y sos plurals *ay-gües*, *llèn-gües*, *anti-gües*, o *ayga*, *llènga*, *antiga*, *ay-gues*, *llèn-gues*, *anti-gues*. *Gü-ell*, *es-gü-ella*, etc. son disilábichs.

El Sr. Fabra. pl. 12, diu: «(ou áton se pronuncia comunment *au* en llòch de *uu*: *plourá*, pron. *plaurá* al costat de *pluurá*.» Afirmació inexacta. Primer, per suposar que *ou* áton sòna ordinàriament *uu*, mentres que d'ordi-

nari el bon sentit popular hi fa sentir la *ó*, dihent *plou-rá*, *courá*, *mourá*, allargant la sílaba *ou*. De tots mòdos encara que alguns diuen *plúura*, *óúura*, *miúura*, no 's deu senyalar com bona lectura per prestar-se als equívocs. Cf. *plorar*, *curar*, ll. *plurá*, *curá*. Según, perquè no es comú el canviar el *ou* en *au*, y de cap manera deuria permetres tal lectura, pels equívocs resultants. Cf. *plou-rá*, y *plaurá*, *courá*, y *caurá*, *mourá* y *amaurar*, que sonarien casi idèntics.

Diu també 'l Sr. Fabra en la pl. 13: «son monosilabiques la combinació *io* precedida de *s* sorda o sonora (*s*, *ss*, *c*, *x*);... Ex.: *explo-sió*, *expres-sió*, *na-ció*, *fle-xió*, (però *u-ni-ó*) *nacio-nal*, *reflex-ionar*.» Aquella *u-ni-ó* tan separada que sença ser ni res una excepció de la seva regla, se li entravessá, podia ferli advertir que 'ls en *io* que ell trobava, eren poch populars, y perxò, mal pronunciats per la gent d' estudi: Vèga *Si-ó*, *oraci-ó*, *devoci-ó*, *visi-ó*, *discreci-ó*, *aparici-ó*, *secci-ó*, *unci-ó*, etc.; y *esplació*, *espressió* *nació*, *flexió*, etc. el poble les dividirà també.

Lectura de les consonants

B V

Convindrà donar a cada una el seu pròpi valor.

La *b* en sílaba inversa sòna *p*: *absòldre*, *obreptici*, pr. *apsòldre*, *opreptici*. La *b* de *ab*, preposició separada, sòna *m* davant de consonant, y *mb* davant de vocal y de *l*: *pa ab ndus*, *pa ab all*, *prènho ab les mans*, ll. *pa am ndus*, *pa am-ball*, *prènho am-les mans*.

La *b* sòna dobla seguintli *l* èntre vocals: *cobla*, *nòble*, *pòble*, *pública*, *admirable*, ll. *cob-bla*, *ndb-ble*, *pòb-ble*, *púb-blica*, *admirab-ble*. S' exceptuen les inicials *obli*, *abla*: *oblit*, *obligar*, *desobligar*, *ablanir*..... y *sublim* ab sos derivats.

C

Sòna *k* davant de *a*, *o*, *u*, de *o* y de *t*: *cada còlp* *ous*, *acte*, *accés*; ll. *kada kòlp kus*, *akte*, *akés*. Davant de *e*, *i*, sòna *s* fòrta y perçò no hi ha cecèn en català: *Concepció*, *Ocília*, ll. *Consepsió*, *Sessília*.

La *c* davant de *l* sòna doble *gg* en els nòms en *acl*, *iol*, qui ja 's deurién escriure ab *g*: *miracle*, *espectacle*, *article*, *fascicle*, ll. *mirag-gle*, *espectag-gle*, *artig-gle fascig-gle*.

K Q CH

Sònen totes très còm la *k*; no obstant la *ch* final deixa sentir la *h* per una fòrta aspiració: *Pekín*, *qüestió*, *gròch*, ll. *Pekín*, *küestió*, *gròkh*.

G

Sòna còm en tedèsch y grech davant de *a*, *o*, *u*, y de *l* y *r*: *ganga*, *goç*, *gustar*, *glèba*, *gròssa*. Davant de *e*, *i*, sòna còm la *j* francesa o catalana: *gèndre*, *girada*, ll. *jendre*, *jirada*.

La *g* final sòna doble o *tg*: *gaig*, *vèig*, *mig*, *ròig*, *fuig*, ll. *gatg=j*, *vètg mitg*, *ròtg*, *futg*. Seguintli *s*, l' *ig* sòna *yt*: *tu fuigs dels bòigs*, ll. *tu fuyts dels bòyts*. En mots compòstos sòna també doble: *Puig-reig*, *Puiggròs*, ll. *Putg-retg*, *Putg-gròs*. També la *g* sòna doble seguintli *l* èntre vocals: *regla*, *segle*, *xugla*, ll. *reg-gla*, *seg-gle*, *xug-gla*. S' exceptuen *aglanar*, *a-gle-bar*, *a-glomerar*, *a-glutinar*, y sos derivats, en que sòna senzilla. *A-glá* dèu escriures *gla* (V. pl. 250).

La *g* davant de *n* sòna *ng* (y no o còm en castellà): *Agna*, *règne*, *digne*, ll. *Angna*, *rèngne*, *dingne*.

H

No 's pronuncia; però sòl indicar son llòch èntre vocals ab una fòrta separació: *rahó, ahont, conduhim*. Podèm dir que allarga la vocal anterior igual que en tedèsch: Repáres, vg. la duració de *ju, ra* en *ju-heu, rahim*. (V. pl. 418).

J

Te 'l valor de *j* francesa. Compáres *jorn* y *jour*.

L

Se llegèx dobla quant n' hi ha dues separades per guió: *il-lustre, col-lègi, caramèl-lo, excel-lent*. En persones de vèrp en *l* davant de *lo, la, los, les* deuen marcar-se molt totes dues: *Mòl-lo, disòl-les, val-los, tol-lahí*. Es quiescent la *l* de *còlp, olm, palm, polp* y *salm*, ll. *còp, om, pam, pop, sam*.

LL

Sòna dobla quant li precehèx una *t*: *rutlla, espallla, espèlllar*, ll. *rull-lla, espall-lla, espell-llar*.

N

Sòna *m* davant de *f, v*: *convit, infinit*, ll. *comvit, imfinit*. També sòna *m* trobant-se final davant de *b, p, m, f, v* inicials: en *Bernat, ton pare, ben mòrt, bòn frare, gran vèu*, ll. *em Bernat, tom pare, bem mòrt, bom frare, gram vèu*. Sòna *ny* davant de les paladials *g, j, ll, x*: *àngel, injust, enllustra, xinxa*, ll. *ánygel, inyjust, enyllustra, xinyxa*.

La combinació *ny* sòna còm la *ñ* castellana o còm el *gn* del francès y toscà: *anyell, companyia, renyia*, ll. *añell, compañía, reñía*.

P

Quièx en els compòstos de camp: *Camprubí, Campródón*, ll. *Camrubí, Camrodón*.

R

Es quiescent la *r* final dels infinitius: *comprar, dir, fer*, ll. *comprá, dí, fé*. Però es moguda davant de sufix: *comprarhi, dirme, dirli, ferho*, ll. *comprarhí, dirme, dirli, ferho*.

També quièx generalment en els nòms: *calor, verdader, sabater, pecadors, olors*, ll. *caló, verdaté, sabaté, pecadós, olós*. No obstant, se pronuncia en els nòms monosílaps: *car, dr, ndr, mar, tir*, exceptuant-se *clar, dur, fer, flòr, plèr, plòr, por*, ll. *cla, du, fe, flò, plè, plò, pó*.

Els valencians la mòuen o fan sentir sempre.

S

Dobla o senzilla sòna sempre fòrta: *sonsos, bossa*, ll. *sonços, boça*. Però si es senzilla èntre vocals sòna *z*: *casa, odsa*, ll. *caza, odza*. (Vid. *s*).

T

Es quiescent quant es final detrás de *n* o *l*: *sant, prudent, molt, alt*, ll. *san, prudén, mol, al*. S'exceptuen els participis en *olt*: *absòlt, mòlt, resòlt*, de *absoldre, mòldre, resoldre*, ll. *absòlt, mòlt, resòlt*.

Es també quiescent en els compòstos: *Montsèny, Montserrat, Montsèch, Montròig, Montravá*, ll. *Mon-sèny, Monserrat, Monsèch, Monròig, Monravá*.

Els valencians y balears molt justament la fan sentir sempre.

X

Sòna *xex* (*ch* francès) al principi y fi de mot, detrás de consonant, y detrás de *au*: *ximple*, *moz*, *ix*, *conxa*, *disbauxa*, ll. *chimple*, *moch*, *ich*, *concha*, *disbaucha*. També sòna *xex* detrás de *i* emol·liant o radical èntre vocals: *aixa*, *feixa*, *toixa*, *gruxa*, *mixa*, ll. *acha*, *fecha*, *tocha*, *grucha*, *micha*.

Sòna *gs* en el prefix *ex* seguintli vocal: *examen*, *exèrcit*, *exhibir*, ll. *egzamen*, *egzèrcit*, *egzhibir*.

Sòna *cs* en tots els demès cassos: *saxa*, *sèxo*, *secta*, *Sixt*, *mixt*, *Oalixt*, *excedir*, *excitar*, ll. *sacsa*, *sècso*, *sècsta*, *Sicst*, *mícsst*, *Oalicst*, *ocsedir*, *ecssitar*. Y per excepció del *x* final, també en *prolix* y *fix* ab compòstos y derivats, com *prolixitat*, *Crucifix*, *fixar*, etcètera. Item, per exepció del *x* detrás de *i* radical èntre vocals, també es *cs* en *asfixia*, *rixa*, y derivats.

Z

Sòna còm la *z* francèsa: *zelós*, *zich-zich*, *alzina*, *colzada*.

Nòta.—La lectura de la *d*, *f*, *m*, *p*, *q*, no té dificultat.

REGLES GENERALS

El catalá dèu llegirse ab un graciós abandono, y això s' obtindrà: 1.er Ometent les consonants que 's dèga, segons les regles fins aquí establèrtes.—2.^{on} Ometent les vocals virgulades.—3.er Procurant fer les contraccions y sinalèfes èntre paraula y paraula.—4.^{art} Juntant la consonant final de mot ab la vocal inicial del mot següent.

El segón punt s' entendrà mellor estudiant l' us de la vírgula en son llòch.

Les contraccions èntre la vocal final de mot y la inicial del següent, obehèixén a aquèstes regles:

1.ª Dues tòniques, iguals o diferents, no 's contrauen:

<i>menjà ample,</i>	ll.	<i>mænjà ámplæ</i>
<i>vengué herba,</i>	ll.	<i>vængué hébræ</i>
<i>sigui illa,</i>	ll.	<i>sigui illæ</i>
<i>colo' òli,</i>	ll.	<i>ooló' òli</i>
<i>tu una,</i>	ll.	<i>tú únæ</i>
<i>menjà una,</i>	ll.	<i>mænjà únæ</i>
<i>vengué òli,</i>	ll.	<i>vængué òli</i>
<i>sigui herba,</i>	ll.	<i>sigui hérbræ</i>
<i>coló' illa,</i>	ll.	<i>culó illæ</i>
<i>tu ample,</i>	ll.	<i>tú ámplæ</i>

2.ª El diptongo final no admèt contracció; perquè la u y la y exercèixen de consonants:

<i>fou hermós,</i>	ll.	<i>fou-hærmós</i>
<i>foreu altres,</i>	ll.	<i>foreu-áltræ</i>
<i>tu ray ets,</i>	ll.	<i>tu ráy ets</i>
<i>llèy injusta,</i>	ll.	<i>llèy injustæ</i>

3.ª Per la metèixa rahó de semiconsonants, les finals átones i, o (u), no admèten contracció:

<i>silènci ara,</i>	ll.	<i>silènci áraæ</i>
<i>gasto era,</i>	ll.	<i>gástu éraæ</i>
<i>dòrmi aplèr,</i>	ll.	<i>dórmli apler</i>
<i>mòro aviat</i>	ll.	<i>mòru aviat</i>

4.ª Les finals átones a, e son absorbudes per tota vocal o diptongo següent, siguen tònichs o átons:

<i>una ara,</i>	ll.	<i>unáraæ</i>
<i>altra era,</i>	ll.	<i>áltrææ</i>
<i>dòna innocent,</i>	ll.	<i>dònnignocént</i>
<i>bòna hòra,</i>	ll.	<i>bònhòraæ</i>

<i>fòrta ullada,</i>	ll.	<i>fòrtullada</i>
<i>vèrge amable,</i>	ll.	<i>vèrjæmáble</i>
<i>mare estranya,</i>	ll.	<i>máræstránja</i>
<i>jove innocent,</i>	ll.	<i>jovignocent</i>
<i>jove honrat,</i>	ll.	<i>jovhunrat</i>
<i>amable unole,</i>	ll.	<i>æmábbtúnclæ</i>
<i>nòble ayre,</i>	ll.	<i>nòbbbláyræ</i>
<i>molta hèura,</i>	ll.	<i>molthèuræ</i>

5.ª Tota final tònica absorbèx les inicials átones

a, e:

<i>arribá aviat,</i>	ll.	<i>ærriváviát</i>
<i>arribá espantat,</i>	ll.	<i>ærriváspantát</i>
<i>rebé aviat</i>	ll.	<i>ræbéviát</i>
<i>rebé esprit,</i>	ll.	<i>ræbésprit</i>
<i>sortí aviat,</i>	ll.	<i>surtíviát</i>
<i>sortí escapat,</i>	ll.	<i>surtíscæpát</i>
<i>moltó atrapat,</i>	ll.	<i>moltótræpát</i>
<i>moltó esquilat,</i>	ll.	<i>moltósquilát</i>
<i>oportú aviat,</i>	ll.	<i>opurtúviát</i>
<i>ets tu encara,</i>	ll.	<i>etstúncáræ</i>

6.ª Les finals tòniques *i*, *ú*, absorbèixen ses iguals átones *i*, *u* y (*o=u*) allargantse èlles:

<i>sigui innocent,</i>	ll.	<i>siguiñnocent</i>
<i>duu ungüént,</i>	ll.	<i>dúñgüént</i>
<i>tu honorat,</i>	ll.	<i>tunurát</i>

7.ª *Sinalèfa*. Les finals tòniques aspres *d*, *e*, *o*, sinalèfen ab les semivocals átones *i*, *u* (*o=u*) fent els quasidiptongues *ay*, *ey*, *oy*, *au*, *eu*, *ou*:

<i>arribá irritat,</i>	ll.	<i>ærriváyrritát</i>
<i>estigué indecís,</i>	ll.	<i>æstiguéyñdæcís</i>
<i>saló irregular,</i>	ll.	<i>sælóyrrægular</i>
<i>está ordenat,</i>	ll.	<i>æstáurdænát</i>
<i>sigué honrat,</i>	ll.	<i>siguéhunrát</i>
<i>fló' olorosa,</i>	ll.	<i>flòulurósæ</i>

<i>pegà ullada,</i>	ll.	<i>pægáulladæ</i>
<i>rebé unglada,</i>	ll.	<i>ræbéunglada</i>
<i>sò undnim,</i>	ll.	<i>sóundnim</i>

8.ª *Sinalèfa*. Les semivocals *i*, *u* tòniques finals sinalèfen ab sí metèixes inicials átones *i*, *u* (y o=*u*) formant els quasidiptongos *iu* y *uy*:

<i>trovi usada,</i>	ll.	<i>troviusada</i>
<i>trovi ofegat,</i>	ll.	<i>troviufogat</i>
<i>trovi ho tot,</i>	ll.	<i>trovihutót</i>
<i>dau indulgència,</i>	ll.	<i>dauyndulgència</i>

Unió de consonants finals

La consonant final; no quiescent (1), ferèx en la lectura la vocal inicial del mot següent, no separat per pausa notable:

<i>any envejat,</i>	ll.	<i>ányænvæjåt</i>
<i>blat espigat,</i>	ll.	<i>blátæspigåt</i>
<i>ventall ample,</i>	ll.	<i>ventállámpel</i>
<i>cap endints,</i>	ll.	<i>cápændínts</i>

Advertint que les finals *b*, *ch*, *t* sónen fòrtes *p*, *k*, *t*; y la *f*, *g*, *s*, *ç* y *x* s' endolçeïxen en *v*, *j*, *z*, *j*:

<i>còrb esquèrp,</i>	ll.	<i>còrpæsquèrp</i>
<i>adob insignificant,</i>	ll.	<i>ædopínsignífícant</i>
<i>soloh ample,</i>	ll.	<i>sólkámpel</i>
<i>llaroh y estrèt,</i>	ll.	<i>llárkystrèt</i>
<i>vèrd y agre,</i>	ll.	<i>vètyagræ</i>
<i>pèrd el cèl,</i>	ll.	<i>pèrtælcèl</i>
<i>tuf al nas,</i>	ll.	<i>túvælnðs</i>

(1) No obstant, la *t* quiescent detrás de *n* en adjectius y gerundis pòt passar a la vocal següent: *sant hòme*, ll. *santhòme*, o *san hòme*. Però no passa, si 'n resulta cacofonia per masses *ti*: *cant antich*, ll. *cánæntích*. *Sant Antòní* 's diu *Sántantóní*, o *Sanantóní*. — Així metèx la *r* quiescent dels infinitius davant de *ho* y *hi*, pòt sentirse: *durhí*, *allargarho*, ll. *durhí*, *allargarhu*, o *dúy*, *allargóu*, com diu el pòble.

<i>Oalaf endints,</i>	ll.	<i>Calávændins</i>
<i>gòig al còr,</i>	ll.	<i>gòtjælcòr</i>
<i>Maig enllá,</i>	ll.	<i>Matjænyllá</i>
<i>cèrts amichs,</i>	ll.	<i>cèrtzæmichs</i>
<i>dints el cèl,</i>	ll.	<i>dínzælcèl</i>
<i>feliç arribada,</i>	ll.	<i>felizærribada</i>
<i>tot mox arriba,</i>	ll.	<i>tot mójærrivæ</i>
<i>flux y tot,</i>	ll.	<i>flújytot</i>

La l final davant de ll s'ona ll: *del lladre, ll. dell lladre.*

Si la final es quiescent precehida d' altra consonant, aquèsta passa a la vocal següent: *molt ample, ll. molámplæ.*

ADVERTÈNCIES

Primera: Les regles anteriors de lectura deurán ser modificades segons el gust de cada província. Aixís faria mal efecte llegir a Llèyda y a València lo metèx que a Barcelona. Convé acomodarse als llòchs, si no 's vol semblar foraster. Y ja se sap que es mellor sempre semblar de la tèrra que aparèixer estrany. Qui ho entenga d' altre mòdo, may podrà ser estimat; per allò de que estimèm lo que mès se 'ns apòrta.

Segona: L' apostrofació de vocals finals e inicials depenja de la pausa major o menor que fem èntre elles; perxò les diccions átones apostrofen sempre: *s' encamina, ningú diu se encamina.* No obstant, el *la* sovint davant de *una* no apostrofa: *es la una,* y també davant de *i, u* sòl fer sinalèfa: *la humil, la idèa, ll. laumil, laydèa.* — La *a* final d' altres diccions encara que a vòltes no s' apòstrofa (*mala ira, bona ocasió, ll. malaíra, bònau-casió*), pòt apostrofar sempre: *malíra, bònucasió.*

PROSÒDIA

La prosòdia estudia la paraula còm a sò, es dir, còm a cant, y perxò diguérem (pl. 2) que la prosòdia ensènha la pronunciació dels accents.

En tot sò cal distingirhi *timbre*, o *metall*, *tò*, *intensitat*, y *duració*.

Timbre

El *timbre* distingèx el sò d' un violí del sò del clarinèt, la vèu d' un hòme de la dels altres hòmes. Podríem dir que 'l timbre es la diferència inseparable del sò, per mòdo que cada còsa que fa sò, el fa sempre diferent gràcies al timbre. Dos cantors 'cantarán la metèixa nòta de tò, fòrça y duració iguals, però 'l timbre distingirà be llura dues vèus.

En la llènga es una encantadora característica que còm distingèx els individus, distingèx també les famílies, els arrabals, els pòbles, les encontrades, les nacions. El timbre valenciá es més pastós, frèsch y melós que 'l catalá, que es més dur y decidit. El balear es més obscur que 'l valenciá y no tant còm el catalá.

El timbre influèx tant poderosament en la llènga, que pòt de còlp fernes semblar forastera una persona que diu les metèixes paraules que nosaltres. No dèu considerarse còm factor de llènga, ni tant sòls de dialècte.

Tò

Es l' altura o profunditat del sò, representades pel nombre de vibracions qu 'l sò dona en un temps fixo, vg., en un segón. El tò de les paraules dèu judicar-

se principalment pel de les vocals. En la plana 3 consignàrem la llur diferència de tonicitat. Però ara podem en comprovació de nostre assèrt aduhir l' experiència recent dels físichs.

Colocantnos davant d' un *aparat de resonadors*, cantèm les vocals en un tò qualsevòl, vg. do_2 . En les *flames manométriques* se reproduhirá dit do_2 , y ademès les respectives nòtes *vocables* del quadro següent. Si cantèm després les metèixes vocals en altre tò, vg. en do_3 , les *flames* reproduhirán el do_2 , y ademès les metèixes nòtes *vocables* sènç cap alteració en èlles, conclohentse que les vocals tenen el seu tò diferent essencial a sa naturalèsa, independent del tò en què cada persona parla o canta.

El quadro supòsa les vocals cantades totes en do_2 , tocantlos per tant el valor comú de do_2 , a més del valor o tò diferencial (si b)₅ per la *a*, (si b)₅ més fa_3 per la *é*; etc.

Valor comú mutable

Valor diferencial

a = do_2	anyadinthi	(si b) ₅
é = do_2	»	(si b) ₅ + fa_3
è = do_2	»	re_4 + sol_5
i = do_2	»	fa_3 + re_5
o = do_2	»	(si b) ₄
u = do_2	»	fa_3

Etimologia de l' amplitut de les vocals

En la pág. 8 estudiàrem còm les vocals llatines havien passat a catalanes. Aquí convé estudiar còm les vocals llatines s' han eixamplat passant de tencades a obèrtas.

Primer, preguntèm: ¿el llatí tenia ja vocals tencades y obèrtes?

Opinèm respecte de la *o* que 'l llatí la tingué còm nosaltres triple.

Primera, átona, vg. *stilos*, *astrom* (cf. el grech στίλος, ἄστρον), que davant de *m* y *s* finals s' obscurí fins a es-criures *u*: *stilus*, *astrum*, mentres se conservava en Datin:

stilo, *astro*. La rahó es perquè la *s* y *m* casi tènquen la bôca posantla en actitud de fer la *u*. Aquèsta *u* ne cri-dá una altra resultant, vg. *fuscus*, per *foscus* (cf. hebrèu *hoxch*, *tenebres*), *multus*, per *moltus*, de *molitum*.

Segona, tencada en les paraules que la guarden tencada en totes les llèngues nòvo-llatines, còm: *arôma*, *peccador*, *zelós*, y en altres en *oma*, *ona*, *or*, y *os*. Si alguna llènga hagués tencat mes la *ó* convertintla en *u* o en *eu*, vg. de *totus*, toscá *tutto*, y francès *tout* (*tu*), *peccator* francès *pecheur*, probaria encara més que la *o* del llatí era tencada.

Tercera, obèrta en les paraules que l' han conservada tal en catalá, piamontès y toscá y en que el castellá la ha substituïda per *ue*, vg. *fôns*, *schola*, *domina*, que donen *font*, *fônte*, *fuelle*, *escôla*, *scôla*, *escuela*, *dôna*, *dôna*, *dueña*.

Respecte a la diferent amplitut de la *e*, opinèm el metèx, sò es, que 'l llatí tindria la *e* átona, tencada y obèrta.

Primera átona o oscura en les finals que per sa pòca importància, s' asimilava ab la vocal anterior, vg. la de *amae*, *mónee*, *Laurentie*, que dona *ama*, *mona*, *Laurenti*, y generalment sempre que no tenia accent.

Segona tencada, que ho seria comunament.

Tercera obèrta, que ho seria estant accentuada y ve-hina a una *i* per influència de la metèixa *i*, especialment si èntre la *e* y la *i* s' hi interposava sòlament una líquida *l*, *n*, *r*; vg. *amètis*, *fidèlis*, *crudèlis*, *serénitas*.

Vocals catalanes de diferent amplitut

Encara que posèm la *a*, *i*, *u*, còm vocals d' amplitut constant, no hi ha dupte que la seva amplitut es modificada segons la consonant que les acompanya, a més de serho també per l' accent. Atribuí'm, no obstant, diferent amplitut sòlament a la *e* y *o*, perquè 's presenten ab diferències més perceptibles.

Regla general. Les vocals han vingut del llatí ab la metèixa amplitut que tenien en èll.

Totes les excepcions serán degudes a l' accent. Al pèrdrer gran número de sílabes per la llèy d' escurçament, se feu menester refer la sonoritat, perduda juntament ab èlles, eixamplant les vocals que quedaven, y perxò les *us* passaven a *ós* y les *is* a *ès*, per regla general.

Etimologia de l' amplitut de la o. O obèrta. 1.er La o llatina restá sempre obèrta: *escòla*, de *schola*, *mòlt*, de *molitum*, *ròda*, de *ròta*, *glòria*, de *glòria*; *mòrt*, de *mortuus*, *hòrt*, de *hortus*, *òdure*, de *coquere*, *mòdure*, de *movere*, *sòu*, de *solidum*.

Aixís es obèrt sempre 'l diptongo *ou*: *bròu*, *jòu*, *tòu*, a mènors que sia de *u*: *póu*, de *puteus*, o format de *nòu*, còm *sóu* de *ser*.

2.ón El diptongo *au* també doná ò obèrta: *Pòch*, de *paucum*, *òr*, de *aurum*, *òls*, de *clausum*, *gòig*, de *gaudium*, *còl*, de *caulis*.

3.er Per excepció de la o tencada, la u de la 3.ª sílaba també doná o obèrta: *Ròch*, *ròca*, de *rupicus*, *rupica*, *sòch*, *sòca*, de *subicus*, *subica*, de *sub*.

4.art Per ídem, els monosílaps en u, si passaven a o, la donaren obèrta: *nòu*, de *nux*, *cròça*, de *crux*, cf. *toscá croce*.

O tencada. 1.er Còm el llatí havia estrèt la o final en u, y per influència d' aquèsta u també la o penúltima se havia fet u, naturalment al pèrdrer la final en u per llèy d' escurçament (p. 7), la altra u quedá lliure y s' eixamplá de *nòu* en o tencada que es la immediata a la u: *Fòsch*, de *fuscus*, *mòlt*, de *multus*, *sort*, de *surdus*, *soll*, de *suile*, *poll*, de *pullus*, *gorch*, de *gurges*, *moch*, de *mucous*, *sobre*, de *super*, *sostre* de *substrum*, *crosta*, de *crusta*, *fona*, de *funda*, *pregona*, de *profunda*, *broma*, de *bruma*, *llagosta*, de *locusta*, *ampolla*, de *ampulla*, *tronch*, de *truncus*, *som*, de *sumus*, *sum*, y *summus*, *son*, de *sunt*, *llop*, de *lupus*, *boca*, de *bucca*, *llom*, de *lumbus*, *plom*, de *plumbum*, *tos*, de *tussis*, *tórt*, de *turdus*, *goma*, de *gummi*, *ós*, de *ursus*, *rot*, de *ructus*, *lлот*, de *lutum*, *póu*, de *puteus*, *copa*, de *cuppa*.

2.ón Per excepció dels en o obèrta (1.er), els polisílaps acabats en *oma*, *ona*, ó(per ón), *or*, y *ós*, (per *or*): *Poma*, de

poma, Roma, aroma, de aroma, corona, de corona, sermó, de sermon-is, llaurador, pecadora, peresós, calmosa. Excepció a la que 's trobarà una petita rahó de ser en el fet de produir-se al metèx indrèt de les dents la *ó* y la *u* y *s*, y de demanar la *m*, còm a llabial, *u*, o la mès pròp de la *u*, que es la *ó*. Aixís se vèu que per tals llètres o per iguals pel llèch de sa producció el toscà, el provençal y 'l francès fins han arribat a fer *u* o *ou* (*u*) de la *o* llatina, vg, *tutto, tout, touto, de totus*.

Etimologia de l' amplitut de la e. E obèrta. 1.er La *e* obèrta prové generalment d' una *i* (que degué eixamplarse, y no bastà que s' eixamplés en *é* tencada, perquè aquèsta dista massa de la sonoritat de la *i* encara que se li apròpa mes per la tonicidat o altura): *vèta, de vitta, crèsta, de crista, carèna, de carina, cèrca, de circa, mènà, de minat, mènà (classe), de min, hebrèu, vèrt, de viridís, nèt, de nítidus, sèch, de siccus, vèure, de videre, bèure, de bibere, sèure, de sidere, omètre, de omittere, vèsch, de viscus, Francès, de Franciscus, encèp, de incibo, llèpa, de libat, fè, de fides, abèlla, de apicula, aurèlla de auricula.*

2.ón També es obèrta la *e* dels sufixos *è, èna; èch; ènch, ènca; ès, èsa; èt, èta; y egar, ejar, de vèrp, quant tenen la e tònica: ser-è, ser-èna, llamp-èch, fust-ènch, cor-ènca, pa-llar-ès, pag-èsa, natural-èsa, minyo-n-èt, petit-èta; mastègues, burinègen.*

3.er Ítem en èls sufixos *èndo, ènda, èstre, y -ènç* còm: *estupèndo, estupènda, horrèndo, horrènda, equèstre, terrèstre, Climènç, Llorènç, Vicènç.*

4.art En els demostratius: *aguèt, aquèx, aquèll, èll, en tota sa declinació.*

5.nt En les flexions del vèrp en *èm, èu: Amèm, amèn, temèm, temèu.* S' exceptua *fem, feu, de fer.*

6.è Davant de *l*, còm: *fidèl, rebèlde, tàla, vèla, tàl, rèl, fèl, cèl, pèl, arrèl, estèla, estèl, zèl, mustèla, candèla, canticèla, bruhèl, damicèla.*

7.è En el sufix *eu, de eno, de genus, perduda la n*, (còm se fa sempre en gallègo: *cheu, per chenu, de plenus, verau, per verano*) per equivaldre a l' *è, èna: Faul-èu, per Faul-èio, mor-èu, per mor-èno.*

Si no es tal sufix, es tencada: *Meu, teu, seu, greu, lleu, relleu, Mateu, Bartomeu, Andreu, juheu, Deu, neu, romeu*, etc. menos *sèu (sedes,)* *dèu, pèu, prèu, crèu, brèu*, etc.

8.è Davant del sufix grech d' efecte o resultat *ma*: *Problèma, teorèma*, etc., no obstant, crèch que si aquèixes paraules fossen vulgars, el pòble les pronunciaria ab *e* tencada, puig usa les frases *pèndre de téma, tenir de téma* ab *e* tencada.

9.è En les paraules estrangeres, còm *Josué, Moysès, Sèt, Jafèt, Noè, cafè, ganapè*.

10.è La *e* davant de *y*: *tèya, llèy, rèy, solèy, esquèy, her-bèy*; menos en els sèt Imperfets: *feya, deya, reya, queya, seya, treya, veyà*, y sos compòstos.

E tencada. Ho es 1.er Corresponent a la *e* llatina, còm *sech* y *sega*, de *secare*, tallar, *res*, de *res*, *pes*, de *pensum*, *net*, de *nepos*, *ret*, de *rete*, *encet*, y *enceta*, de *inceptum*, *inceptare*, *peste*, de *pestis*, *festa*, de *festa*, *cega*, de *cæca*, *temps*, de *tempus*.

2.ón Sustainhint a *ai*, còm: *llet*, de *lactis*=*ldit*, *tret*, de *tractus*=*tráit*, *fet* de *factus*=*fáit*, *graner*, de *granarium*=*granáir*, *figuera*, de *ficaira*=*ficaria*. Per lo tant, sempre en els sufixos *er*, *era*.

3.er En *fem*, de *finus*, *gep*, de *gibbus*, *rech*, y *rega*, de *rigare*, etc., còm excepció del 1.er de *e* obèrta, pl. 410.

Les anteriors regles tindrán les seves excepcions, però no duptèm que especialment les primeres de la *o* y de la *e* obèrtes y tencades, podrán servir de punt de sortida per l' accentuació en els cassos de dupte y discrepància sobre l' amplitut de dites llètres.

Intensitat

L' intensitat del sò en la paraula se diu *accent*. Cada sílaba té la seva intensitat, però l' unitat fònica e ideològica de la paraula demana que una sílaba sia mès intènsa o fòrta que les altres. Aquèsta sílaba se diu *dominant*. No perxò les altres presenten èntre sí la metèixa intensitat, sinó que están escalo-

nades. En *xáfegós*, *gós*, es la dominant, *xá* la subdominant y *fe* es dominada per les altres dues.

L' hòme aprofita molt rahonablement l' accent còm element ideològich, y perxò en la paraula l' accent dominant está generalment sobre l' element ideològich que constituèx l' última diferència o espècie, per cridar l' atenció sobre la metàixa, ja que es la interessant en aquèll cas. Vèges còm l' accent dominant va corrent cap a les diferències que s' anyadeixen vg. a *cèl*, *cel-èstia*, *cel-èsti-ál*; *cáp*, *cap-èt*, *cap-ít-èll*; *nèta*, *nèta-mént*; *sént*, *sent-í*, *sent-ir-á*.

Per disposició de nòstre organisme fònich, l' accent dominant sòlament domina en absolut sobre 'ls dos accents immediats, anterior y posterior a èll: *aténta*, *amárga*. Fem córrer un pas l' accent: *atentár*, *amargór*, y en les *as* inicials se sentirá ja un accent subdominant: *àtentár*, *àmargór*.

L' accent subdominant domina també sobre 'ls dos immediats seus: *etímo-logia*, *divi-dirà*.

L' accent subdominant sòl estar en la sílaba radical de la paraula, sempre que 'l dominant li permèt: *Nèt-ament*, *cándeléra*.

Paraules compòstes. Si 'ls dos elements components son molt importants tots dos, y 's modifiquen pòch en la composició, conserven cada u 'l seu accent: *cáma-llíga*, *bén-vingút*. No obstant, el primer accent está subordinat al segón.

Moltes vegades l' accent subdominant recau en lletra atònica *e* o *o*, però la deixa oscura *æ* o *ø* còm si no tingués accent: *celidònia*, *corporál*, ll. *gá-lidónia*, *cùrpural*.

Sílaba dominant

Será sílaba dominant, o la més fòrta, y per tant la més perceptible de la paraula, la quina duu escrit

l' accent, sia agut (´) o grave (`): *mústiga, álbun, serè, pròpia, justícia, válua, repàs, vindrán*, ll. *músti-ga, álbun, serè, pròpia, justícia, válua, repàs, vin-drán*.

Però 'ls adverbis en *ment* encara que duguen accent anterior al *ment*, serán aguts: *nètament, sòlament, àtilment, obèrtament, fàcilment*.

Si la paraula no té accent escrit:

1.er Serà dominant l' última acabada ab consonant o semiconsonant *u* o *y*: *cabaç, dolor, pacient, soletat, colom, parrach, ventall, culliu, rentau, juheu, jamay*. ll. *cabás, dolor, paciént, soletát, colóm, parrách, ventáll, cullíu, rentáu, juhéu, jamáy*.

S' exceptuen les finals en *s* (1) o *n* que duen l' accent en la penúltima: *ames, amen, ombres, examen*, ll. *ámes, ámen, ómbres, exámen*.

2.^{on} Serà dominant la penúltima, si l' última acaba ab vocal o *n* o *s* no precedida d' altra consonant: *garla, sopte, Maria, llegia, insinua, busquen, ombres*, ll. *gárla, sópte, Maríá, llegía, insinúa, búsqnen, ómbres*.

3.er Hi ha les següents paraules átones o sènça accent: *el, els, lo, la, les* articles y demostratius; *me, te, se, o em, et, es, nos, vos, o ens, eus* pronòms afixos personals; *mon, ton, son, ma, ta, sa, mes, tes, ses*, possessius prepositius; *que* relatiu, y avegades fins essent interrogatiu, vg. *¿que vòls?* ll. *¿kæ vòls?*; *en* o *ne* demostratiu general (p. 75), *a, ab, de, en, per* preposicions, fins unintse ab l' article còm *al, del, pel*; y *o, que* conjuncions.

Accent en la clàusula. Regla general. Les parau-

(1) No precehida aquèsta *s* de consonant, en 'quin cas seria plural ab accent a l' última o penúltima, segons sia 'l seu singular: *cançons, examens*, ll. *cinçóns, exámens* dels singulars *cançó, examen*.

les en la clàusula conserven els metèixos accents que tenien fòra d' èlla. No obstant, en la clàusula, es produhèixen els accents que podríem dir *accents de clàusula*. Aquèstos accents subordinen els metèixos dominants de paraula arribant fins a aparcarne alguns, o al contrari, a ferne aparèixer en paraules átones que no 'n tenien: *Tot móix arrivá una nít còm ventint pòch contént*. Els dos dominants son *nít* y *contént*. Ademès *tot*, *una*, *còm* y *pòch* se subordinen als seus immediats. En aquèts vèrsos de quatre síl·labes resulten accentuades per necessitat del ritme les síl·labes átones *la*, *mer*, *de*, *mo*.

La pobrèta	De malalta
Mercenèta	Morirá

Lo metèx se verifica també en pròsa. Aixís, trobantse dos mots átons, prèn accent algùn d' èlla. En *perquè*, a *fi de què*, prèn accent el *què*. En *de per tot* prèn accent el *de*.

Causa de l' accent

La distribució dels accents en dominants, subordinants y senzills (formant una escala indefinida desde la pausa major en el punt final fins a la mínima diferència de força èntre dues síl·labes) es deguda a l' instrument de la vèn, sò es, als pulmons, y llunyanament al còr, que es l' ecònom y graduador de les fòrces empleades lo metèx en la vida intèrna (vegetal) que en la de relació. Perxò, 'l còr porta 'l compàs del moviment que 's traduhèx en els pulmons en avingudes sempre diversès, segons l' estat de les passions y 'l mòdo de ser y obrar de cada pòble. Dequí nax el diferent mòdo d' accentuar dels pòbles. El francès impetuós corre sempre al fi de la paraula, convertintla en aguda, mentres el toscá temperat, se entreté cantantla tota y fentla plana, y

el castellá temperat també, però un xich més mogut y alegre cèrca algunes esdrújules y va en busca de vocals eufòniques. Dèn dirse lo metèx de la respectiva clausulació. L' individu cambia de ritme o distribució acompassada d' accents, segons el seu estat psíquich. De mòdo que a la manera còm la persona afligida senglotèja ab ver ritme o igualtat de compás, aixís qui sent una impressió intènsa, dita pels grechs *ολοτρον*, furor, parla a compás, resultant de ses paraules el vèrs.

Els accents dominants en la clàusula pòden trobarse:

1.er Arrèn, e indiquen intensitat del moviment, però l' entretenen: *Tú Pèp téns grills al cdp*. Figurarse un cavall que frica per correr, però está lligat.

2.^{on} Alternats ab senzills, y permèten un moviment intermitent: *d' ençà que sàp aixó, renèga d' ells que fá terrór*. Precehint el dominant, resulta més lleuger: *ápa, Tòni, fécho còm te díuen*. Figurarse 'l caminar sachsejat de cèrts animals de sella.

3.er Per cada tònich dos de senzills, y donen un ayre lleuger, alegre y bèlich, que perxò dita combinació s' adopta en els himnes:

Y 'ns mirávem corrúes de gént
Qu' arribáven per valls y per sèrres.

4.^{art} El dominant seguit de très senzills, y donen pesadès y melangia a l' estil: *L' áyga del vessánt, esdevingúda peresósa, angulejáva per la väll*.

5.^{nt} Pòden seguir l' accent dominant quatre o més còlps fluixos: *Una de las encontrádes de la ribèra del Llobregát*.

6.º Però lo general, especialment en pròsa, es que 'ls accents vinguen distribuïts no per una llèy fixa, sinó variadament segons exigèx l' armonia ge-

neral de la clàusula, de conformitat ab els sentiments del còr y l' educació de l' ohido.

Etimologia de l' accent. La paraula llatina al passar a les llèngues nòvolatines ha sostingut l' accent en la metèixa sílaba del llatí. Dequí ha resultat que en les llèngues subjèctes a escurçament

1.er Els mots lliços del llatí han quedat aguts: *amàre, fruméntum, bónus...* feren *amár, formént, bò.*

2.^{on} Els mots esdrújols del llatí han quedat lliços: *cádere, púlice, cúbitus...* resultaren *cáure, páça, cótze.*

Molts esdrújols però escurçant les dues átones s' han fet aguts: *állium, óculus, fáctis...* feren *áll, úll, féu.*

En catalá, no obstant, queden sènça escurçar un bòn nombre de nòms femenins substantius y adjectius, còm *dèria, història, celístia, gárgola, llúdriga, márfega, estrèmpola, bròfegues*, y també en persones de vèrp: *cápiga, sápigues*, etc. En *musica, polwora, kilomètre* el pòble obehèx a son gèni que es fugir de les esdrújules.

Qui crèn que no 's pòt pèrdre la sílaba intènsa. Donchs, se pèrt també, be que no tant còm la átona: *desèna, fa dèna, habére, háure, audíre, òure.*

Melodia. En la musica l' acertada successió de tòns o nòtes produhèx la *melodia*. En la parla la melodia depenjará no tant de la successió acertada de tòns (perquè l' hòme parlant ne recorre molt pòchs), còm de la escayguda distribució de vocals (de tò diferencial desigual, segons hèm dit, p. 407) y d' accents dominants y subdominants. Aquèsta escayguda distribució d' accents se diu *ritme d' accent*.

S' opòsen a la melodia les agrupacions de consonants difícils de pronunciar per aspres, etc. V. p. 316.

Armonia. Es l' acòrt èntre diversos sòns simultanis. En la parla, puig els sòns se produhèixen no simultània sinó successivament, no pòt en rigor ha-

vèrhi armonia. Però armonia es també l' acòrt o proporeió èntre les diverses parts d' un tot. En aquèl sentit se diu clàusula armònica aquèlla quines parts son proporcionades especialment per la llargada o duració, de manera que produhèixen una sensació agradable. L' armonia, donchs, es deguda a l' agradable distribució de sons y pauses. Aquèsta distribució 's diu *ritme de temps*. La successió repetida de sons y pauses iguals produhèx la *monotonia*, que no pòt contentar un oïdo ben format: *Té tu Tòn, prèn tón gèch que tos nèns t' han dut. Ara corrents veniu, joves; preneu una lligó. — Quaranta turistes nòvament arribats desitgen depressa còmoda posada.* V. p. 316.

Duració

Tot sò ocupa un espay de temps. La sílaba, donchs, té verdadera duració que s' anomèna *quantitat prosòdica*. En grech, llatí y tedèsch les sílabes son *brèus* o d' un temps, y *llargues* o de dos temps. En les llèngues nòvllatines vòlen uns que hi haja també sílabes brèus y llargues, altres al contrari les consideren totes iguals. Còll y Vehí (*Diálogo VII*) admèt diferència de duració per les sílabes, però no admèt que les sílabes castellanes puguen classificar-se en brèus y llargues, de manera que aquèstes duren el doble d' aquèlles. En el *Diálogo V* esplica la diferència èntre l' accent y la quantitat. Molt be. Després diu: «Resumiendo lo dicho, el tono más o menos agudo de un sonido es independiente de su duración é intensidad; la duración es independiente de la intensidad y del tono; la intensidad es independiente del tono y duración.» Aquí hi trobèm massa independència, aplicantho a la parla humana.

La quantitat o duració es diferent de l' accent o intensitat, está be; que 'n sia també independent

no 'ns resulta, no perquè l' accent per sí allargue la sílaba, sinó perquè en el metèx punt en que accentuèm, hi fem una pausa còm per reposar y compensarnos de la fòrça gastada en accentuar. Aquèixa pausa naturalment ocupa temps, que se suma a la sílaba accentuada. La puntuació hebrayca si fa pausa en un xevá, li dona una vocal brèu, y si la fa en una sílaba brèu, la convertèx en llarga. J. Müller citat pel senyor Còll y Vehí, parlant del tedèsch, diu: «En el tedèsch l' accent coincidèx casi sempre ab la quantitat. Cal allargar les sílabes accentuades.» En la versificació l' accent final de vers val dues sílabes, y al revés, dues átones finals de vers valen una sola sílaba.

Es cert que nòstres sílabes llargues no duren el doble de les brèus, però crèch que duren prou per poderles distingir unes d' altres en molts cassos.

Serán llargues:

- 1.er Fem llarga tota sílaba en que fem una pausa.
- 2.^{on} Fem llarga, còm els tedèschs, la vocal que precehèx a *h*: *rāhó*, *vēhí*, *cōhent*, *rabīhut*. Tant es veritat, que aquèixa llargària de la vocal pòt servir de regla per conèixer quant èntre dues vocals s' hi ha perdut una consonant llatina sustituidora per *h*.
- 3.er Ens sèmbra sentir llargues les sílabes contretes: *dīnar*, de *deiunar*, de *de-jejunare*; *dūrá*, per *duurá*, de *duur*.
- 4.^{art} Son més llarchs els diptongues: *āūrēlla*, *cāūrīa*.
- 5.^{nt} Les consonants dobles, o dues consonants que no sien muda y llengual *l*, *r*, allarguen la sílaba anterior: *sēxual*, *cāssòla*, *cārrer*, *cōnt^{nt}*.
- 6.º La sílaba accentuada. Compáres *crudēl* ab *crudēl^{itat}*, *matī* ab *matīner*.

Serán brèus:

1.er La vocal davant d' altra vocal: *pròpia, vàl·lia*.

2.^{on} La vocal senzilla seguida d' una sòla consonant: *dominant, avèsada*; o de muda y líquida: *promètré, rèplòs*. Però el *cl*, *gl* y *bl*, èntre vocals allarguen: *règlada, artíglat, pùblicar*.

3.er Les diccions átones de la pl. 413.

4.^{art} Les sílabes llargues per l' accent, quant lo pèrden: *dolòr, dolòrèt, vā, vānitat*.

5.^{nt} Les sílabes finals átones en vocal o en una sòla consonant: *tēmā, quasī, cèrcōl, blādēs*.

Alguns pòbles presenten varietats en la quantitat. La-Pobla de Lillèt en totes les pauses allarga verament l' última sílaba, circumflexantla com els grechs: *anem a la carretéaa*. Els menorquins fan una semblant cantarella: *mare, meua mǎree*, y ademès allarguen notablement la sílaba accentuada.

Etimologia de la quantitat. Les llèngues nò-vollatines no han guardat la metèixa quantitat del llatí; no però se n' han apartat fins al punt de no sentirse moltes vegades en catalá la vocal llarga llatina: en *es molt fidèl*; *es molt crūdel*, me par sentirhi la quantitat de *fídelis* y *crūdelis*. Per altra part, no es de créure que la diferència èntre vocal llarga y brèu fos en llatí còsa tan marcada, quant les sílabes s' allargaven o abreviaven per causes estèrnes com era 'l trobarse a fi de vers, y 'l seguirlos, o no, paraula començada per consonant. Be es sabut ademès que l' armonia del vers llatí depenjava en gran part de la cesura y del ritme de temps, no pas sòlament de la quantitat.

ORTOGRAFIA

L' ortografia ensènha 'l bòn us de les llètres y accents (V. p. 2).

Té dues parts: en la primera ensènha l' us de les llètres, en la segona el dels accents.

PRIMERA PART

De l' us de les llètres

§ 1. — Preliminar

1.ª La primera regla per escriure be es llegir y pronunciar be, fixantse especialment en les llètres quiescents y equívokes.

2.ª Conèixer be 'ls diptongos (*au, eu, iu, ou, ay, ey, oy, uy*).

En èl·ls la *u* y la *y* son consonants, y ab molta rahó perquè suplèixen una *u* o *y* procedents de consonants llabials, dentals y guturals llatines (V. p. 9 y 19). Per la metèixa rahó la *u* y la *y* son consonants ferint la vocal següent: *tra-uen, té-ya, du-uen, bò-ya*. Per tant, sòlament son vocals estant sòles: *indi, rum-rum*, o precedides de consonant: *pròpia, catlu, pietat, válua, corrua*.

3.ª Detrás de les consonants *u, y*, sia en els diptongos, sia que ferèsquen la vocal següent, no hi ha may *h*, o altra llètra quiescent; puig dites vocals

consonants les suplèixen. Perxò no s' escriu: *diuhen*, *feyka*, sinó *diuen*, *feya*.

4.ª Sempre que hi ha seguides dues vocals, que no fan diptongo y es llarga la primera d' elles, podran separarse por una *h*, quina presència 'a nòta ademès per certa asperèsa èntre dites vocals: *rihent*, *suhar*, *cuha*, *escuha*, *pehuch*, *pahís*, *rahó*, *sahó*, *lluhent*, *tihó*, *rabihut*; de *ridens*, *sudare*, *cauda*, *excaudare*, *pedulis*, *pagus*, *ratio*, *satio*, *lucens*, *titio*, *rabidus*.

Advertim que en el cas d' anarli davant la *i* còm en *tihó*, *rabihut*, l' *h* no es tan necessària, perquè la *i* se sòl pronunciar *iy* suplint l' *h* ab la *y*: *tió*, *rabiut*, se pronuncia *ti-yó*, *rabi-yut*. — En els Imperfets y nòms en *ta* ja ningú l' escriu, encara que hi pertany de llèy, mènus que 'l nòm sia grech.

Per saber de cèrt si dues vocals vòlen èntre sí *h*, mires si dites vocals en el llatí o en altra paraula nòvllatina intercalen una llabial, dental o gutural: Compáres *rahó* y *ratio*, *razón*, *raison*, *racional*, *dihèm*, y *dicimus*, *decimos*, *diguèm* o *diguérem*.

5.ª Demostràrem en la plana 11 que a fi de mot dèu escriures sempre *ch*, *t*, *p* y may *g*, *d*, *b*. Si, no obstant, algú no volgués estar a la demostració, sá-piga que 'l sò final *ch*, *t*, *p*, serà per èll *g*, *d*, *b* si aixís suau sòna davant dels sufixos començats per vocal, còm *a*, *è*, *aç*, etc.

6.ª També 'ls sufixos dirán si un mot té *r*, *t* finals quiescents: *fer-ho*, *calor-ós*, *alt-aç*, deixant sentir l' *r* y la *t*, demòstren que *fer*, *calor*, *alt* tenen *r*, *t* quiescents.

7.ª Per sabèr si una vocal átona es *a* o *e*, o o *u*, dèu acudir-se als primitius ahont dita vocal se presenta tònica: *saberut*, de *sabèr*, *sábí*; *cebellar*, de *cèba*; *dolorós*, de *dolór*, *dòl*; *consolar*, de *consòl*; *manegar*, de *mánech*, *mánega*, *má*; *remenar*, *manejar*, *menar*, de *mèna*, de *minare*; *manar*, de *mána*, de *má*.

8.ª Còm demostràrem en la pl. 10, davant d' una fòrta dèu escriures altra fòrta: *dupte*, *dissapte*, *acte*, *capsa*, *capçal*, *acció*, *flètxa*; no *dubte*, *dissabte*, *agte*, *cabsa*, *cabsal*, *agció*, *flèdxa*.

§ 2. — Regles generals

1.ª Cap lletra 's dobla a excepció de *c*, *g*, *l*, *m*, *n*, *r*, *s* (memorialí: *cigaló Manresá*): *accedir*, *suggerir*, *il-lustre*, *immèns*, *innovar*, *carrèta*, *massa*.

2.ª Dites lleteres doblades se separen a fi de ralla quedant l' una final y l' altra inicial de la ralla següent, aixís: *ac-cedir*, *sug-gerir*, *il-lustre*, *im-mèns*; *innovar*, *car-rèta*, *mas-sa*.

A més de la pràctica ortogràfica del grech, del llatí, del toscà y del francès, ens ha mogut a separar les dues *èrres* y les dues *esses* a fi de ralla la consideració de que foren lleteres pertanyents a diferents síl·labes, vg. *cossos*, de *cor-sos*, de *cursus*; *fòssa*, de *fod-sa*, de *fodere*, *ir-regular*, de *in-regular*, *cor-respon-dre*, de *con-respondere*. Y encara que luègo assimilades, sonaren idènticament; no obstant per una aurèlla atenta sònen ádhuc còm dues consonants separades. Nòtes en *corre*, *assèute* = *cor-re*, *as-sèute*.

3.ª La *i* palatinisant que precehèx al *x* medial, se recòsta a la vocal anterior: *melèi-xa*, *cai-xa*. Aixís diptongada ab la vocal anterior la pronuncien a la província de Llèyda.

Ademès dita *i* es resultant y supletòria d' una gatural o dental llatina per pertanyia a la síl·laba anterior: *cai-xa*, de *cap-sa*, *rei-xa*, de *reg-sa* (V. p. 25 y 27). Cf. *cuy-na*, de *coquina*, *buy-na*, de *bovina*.

4.ª Però la *ny*, ja transposada aixís la *y*, no pòt

separarse, devèntse escriure: *campa-nya*, *compa-nyia*, y no *campan-ya*, *company-ia*.

5.ª No 's pòden separar per guió les lletres de una sílaba, ni les sílables inicials y finals de mot, constituïdes per una sola vocal. Donchs no pòt dividir-se *cro-sta*, *a-miçtat*, *legi-a*, sinó *cro-s-ta*, *amiç-tat*, *lle-gia*.

Nos, *vos*, *des* y *trans* se separen aixís: *nos-altres*, *vos-altres*, *des-obligat*, *trans-igent*, *trans-acció*.

Establir la regla llatina de separar pel guió tots els grups que foren inicials en llatí y grech, seria una regla massa difícil a més d' estar pòch conforme ab nòstra actual pronunciació. Segons ella s' hauria de separar: *do-ctrina*, *rè-gne*, *hi-pnòtich*, *ca-psa*, *a-pte*, *o-scur*, *e-sfera*, *a-spirant*, *po-stulant*, o sia que passarien enters detrás del guió els grups *ct*, *gn*, *pn*, *ps*, *pt*, *sc*, *sf*, *sp*, *st*; però nosaltres en la pronunciació els separèm dihent: *doc-trina*, *règ-ne*, *op-ció*, *hip-nòtich*, *cap-sa*, *ap-te*, *os-cur*, *es-fera*, *as-pirant*, *pos-tulant*. Perxò no restablim la separació llatina.

Els grups *bl*, *cl*, *gl*, mentres no s' escriguen *bbl*, *gggl*, se separaran aixís: *possi-ble*, *arti-cle*, *si-gle*.

El P. Nonell en la pl. 207 es de parèr contrari, però supòsa que pronuncièm, vg. *arreg-laré*, y això no es exacte, puig pronuncièm *arreg-glaré*, y mentres la *l* continue líquida per la *b*, *c* y *g*, aixís per necessitat se pronunciará. Ademès, en llatí y demès llèngues nòvllatines, dites *cl* y *gl* pertanyen sempre a la sílaba següent: *po-pulus*, *pue-blo*, *pou-ple*, *arti-culus*, *artí-culo*, *arti-cle*, *se-clum*, *si-glo*, *siè-gle*.

6.ª Els mots estrangers no catalanisats, com son tots els modèrns que no están a l' us del pòble, s' escriuen com en la llènga a que pertanyen: *Veuillot*, *Zigliara*, *González*, *soirée*, *meeting*.

7.ª Els mots en composició y afixació s' escriuen

còm separats: *mono-sílap, prechte* (te prech), *trans-acció*, y no *monossílap, precte, tranzacció*. No obstant, detrás del prefix *a* serà mellor doblar la *s* y la *r*: *assèures, arreglar*, no *asèures, areglar*. La rahó es perquè casi sempre dita *a* correspon a *ad* del llatí quina *d* s'assimila en *s* y *r*; y les vegades que es prefix català, còm en *a-saborir, a-rahimar* se podrà doblar per assimilació a l'ortografia llatina: *assaborir, arrahimar*.

No hi ha la metèixa rahó pels prefixos o preposicions *de, pre*, (y *re*: *re-seguir*, no *reeseguir*); puig no assimilaven ni doblaven res en llatí.

Donchs, dèu escriures *de-ruir, de-rocar, de-rogar, de-rere, de-sota, de-seguida*, y no *derruir, derrocar, derrogar, derrere, dessota, desseguida*. No confondre 'ls prefixos negatius *des* o *dis*: *dessoterrar, dessuharse, dissipar, dissimular*.

§ 3. — Us de les llètres gròsses o majúscules

La claretat del pensament y la bellèsa tipo o caligràfica han demanat l'us de les llètres majúscules, que no conegueren els alfabèts antichs, be que ja èlles allargaren y eixamplaren algunes llètres al fi de paraula y de ralla, còm se vèu en l'hebrèu.

Una paraula té llètra gròssa *a)* per la seva importància, o *b)* pel lloch que ocupa.

a) Serà majúscula per sa importància la primera:

1.er De tot nòm pròpi, nòm de casa, sobrenòm, y renòm o motiu: *Lluís, Catalunya, Castella, Osca, Serra, Doctora Seràfica, Pèp Botella, en Pèla, n' Entonces*.

2.^{on} Dels nòms de corporació o establiment: *la*

Real Acadèmia, la Diputació de Barcelona, l' Universitat, el Seminari, la Arziconfraria del Roser, la Societat del Socors, l' Arcaldia, l' Estació, el Louvre, el Sigle, el Lleó d'òr, etc. Però dits nòms en plural, o usats en general de mòdo que deixen de ser nòms pròpis, no tindran lletra gròssa: *les reals acadèmies, les universitats, els seminaris son corporacions d' estudiants.* Cada arcalde residirà en la seva arcaldia.

3.er Dels nòms de gerarquia religiosa o civil y de qualsevòl art o ofici, quan equivalen a nòms pròpis. *El Sumo Pontífice celebrà ses bodes d'òr. En la batalla d' ahir el General fou el més arriscat. El Duch de Cardona; el Compte de Besalú. A Dòra han renyit el Fuster y el Ferrer* (dos determinats).

4.^{art} De tot nòm de dignitat, podèr o càrrech important, en documents oficials: *Papa, Rèy, Sèu, Bisbe, Rector, Segretari, Arcalde, President.*

5.^{nt} Dels nòms de ciències, arts y oficis, quant son l' objècte principal de que 's parla: *La Teologia aventatja les altres ciències pel seu objècte y fonament. L' Agricultura es pòch estimada. La Culinària s' ha feta una art. La Cerralleria avuy ocupa molts braços.*

6.^è De les abreviatures de tractament: *V. S.* (vòstra Senyoria), *S. E.* (sa Excelència). Les que no son de tractament, prenen lletra gròssa ó petita, segons la seva importància, o a gust de l' escriptor (V. apèndix d' abreviatures).

7.^è Dels substantius y adjectius que èntren en la formació d' un títol: *Confraria de la Bòna Mòrt. Gramàtica Catalana. Història dels Oèltes.*

b) Serà majúscula pel llòch que ocupa, la primera

1.er De tot escrit.

2.^{on} Després de punt final.

3.er Després de punt interrogatiu o admiratiu:

¿Què demanes? Si vòls la berretina, la tens a l' armari. — ¿Què gran es el cèl! Ningú es capaç de mi-darlo.

Si detrás de l' interrogant o admiració, seguèx un concèpte que en rigor devia precehirlos, no durá llètra majúscula: *¿Ahont anèu? ens preguntava tothòm. — ¿Què bò! esclamava després de tastarlo.*

4.^{art} Després dels dos punts en els très cassos següents: 1.er Quant seguèixen a *Senyor meu, Estimad amich*, o semblants frases ab que 's comencén les cartes. Item, si seguèixen a *certifico, espòsa, fa present, suplica* dels certificats y sollicituts o memorials. — 2.^{on} Quant se pòsen davant de paraules textuais d' un altre: vg.... *mès Deu ha dit: Aquèixa flor es mia* (Verdaguer). — 3.er Quant se pòsen per cridar la atenció: *escolta, pecador: No penses que la ira y la venjança estiguen sempre encadenades.* — Al posar exemples en els llibres d' ensenyança, es fan precehir de dos punts per cridar l' atenció, però no es necessari posar llètra majúscula.

5.^{nt} La primera de cada cobla en poesia, y de cada vers si son de dèu o mès sílabes. Els catalans, que sòlen estalviar les majúscules, no convenen en posarne al principi de vers. Tot está be.

Llètres quin us pòt equivocar-se

Vocals finals, inicials y medials

A — E

a) Tenen a final átona, y no e, tots els nòms femenins substantius y adjectius: *la corvata, la tarda, sàvia, bona.*

No obstant, tenen sempre e:

1.er Els en *ayre* y alguns altres comuns de dos: *el o la pelayre, el o la parayre, el o la jove, el o la vèrge, el o la lladre*.

2.^{on} Els adjectius comuns de dos finits en *ble* y *bre*: *nòble, amable, cèlebre*.

3.er Els escassos femenins prèsos de l' Ablatiu de la 3.ª declinació llatina, còm: *base, classe, falange, febre, imatge, índole, mare, ordre, pròle...* ab *efígie* y *espècie* de la 5.ª, de *base, classe, phalange, febre, imagine, índole, matre, ordine, prole...* *efígie, specie*.

No obstant, alguns de la 3.ª ja s' han assimilats als prèsos de la 1.ª, còm: *cènbra, coça, escòrça, llebra, pesta, pinta* (també *el pinte* masculí), *popa, puça, sèmbra, tórtola, torra...* de *cinere, calce, cortice, lepore, peste, pectine, puppe, pulice, semine, turture, turre*.

Tenen *e* davant de *s* plural tots els singulars masculins y femenins en *a*: *dia, dies, panorama, panorames, poèta, poètes; tia, ties, dòna, dònes, arma, armes*.

Rahons d' aquèixa atenuació de la *a* en *e*: 1.ª L' us de les comarques de pronunciació decidida (província de Llèyda y règne de València). — 2.ª Tradició constant de l' escriptura catalana. — 3.ª La pronunciació dels demès pahissos catalans no pròba pas l' existència dels plurals en *as*, puig lo que se sent es una *a* átona, igual a les *es* átones de *cepat, lletuga, espetegar*, etc. Y si aquí escrivim *cepat, lletuga, espetegar*, per venir de *cèp, llet* y *es-pet-èch*, de *pèt*, es llògich que el metèx sò s' escriga també ab *e* en la terminació plural en *es*, si també èlla es etimològicament *e*. — 4.ª Y en veritat es *e* per etimologia, per quant els dits plurals femenins tenien *e* diptongada en llatí: *rosæ, terræ, nigræ, ròses, tèrres, nègres*. Els de la 5.ª còm *dia* y *migdia*, y 'ls de la 3.ª que han passat a tenir *a* final, tenien ja *es* en llatí: *dies, merídies, turtures, cineres, turre, puppes, lepores*, etc., *dies, migdies, tórtoles, cèndres, torres, popes, llebres*, etc. Els femenins en *a* prèsos

de plurals neutres de la 2.ª y 3.ª com llèny*a*, arma, o de singulars neutres també, com diadèma, emblema, etc., únichs que no tenien *e* plural, l'han presa per assimilar-se ab els altres, del metèx mòdo que hem dit que molts en *e* de la 3.ª s'havien assimilats en singular y s'anirán assimilant prenent *a* com si fossen de la 1.^a

—5.ª El plural en tedèsch (*der tisch*, m. la taula, *die tische*, les taules; *die nuss*, f. la nòu, *die nüsse*, les nòus; *das blatt*, n. la fulla, *die blätter*, les fulles); en anglès (*life*, vida, *lives*, vides; *church*, iglèsia, *churches*, iglèsies; *cherry*, cervèsa, *cherries*, cervèses; *man*, hòme, *men*, hòmes; *child*, nèn, *children*, nèns); en toscà (*dona*, dòna, *donne*, dònes; *libro*, llibre, *libri*, llibres); en bolonyès (*tusèt*, nèn, *tusèti* (ll. *tusét*), nèns; *pè*, pèn, *pi*, pèus; *fasol*, fasòl, *fasù*, fasòls; *taula*, *tàvel* (per *table*), taules); en piemontès (*hora*, pl. *hore* y *hori*; *doe veie*, dues velles), en provençal (*la*, article, pl. *li*, o *lis*, les); en francès (*la rivière*, pl. *les rivières*), etc. se forma per atenuació del singular. Aquèixa llèy d'atenuació era ja preparada per l'hebrèu fent sos plurals 'masculins en *im* y en *é*, y 'ls femenins en *oz* de singular en *ah*, y pel grech anyadint: als singulars de la 1.ª y 2.ª y *ες* als de la 3.ª: (πέτρα, pedra, πέτραι, pedres; τόπος, llòch, τόποι, llòchs; πούς, pèu, πόδες, pèus). —6.ª Aquèixa llèy de l'atenuació té sa rahó de ser en la llèy de economia que indicàrem en la pl. 50, 2.6n —7.ª La rahó que ha fet que introduhissen el plural en *as* els que conèixen o estimen pòch llur ésser ètnich, es l'havèr après de llegir en Naharro castellans. —8.ª Tant renyit está ab el plural castellà en *as* nostre plural femení en *es*, que precisament en tota la frontera castellana y aragonèsa s'ha sostingut viu y espeteguent, com per dir als dellá: «ací hi ha un altre pòble.» —9.ª El plural en *es* pel seu molt us economisa molt temps y paper al qui escriu, puig la *e* es la vocal més lleçta d'escriure y es més estrèta que la *a* (en el còs 12 ho es un punt, en el 6 mig punt, etc.). Aquèixa economia podria desplaure als caixistes. ¡Sabèn que 'm deya un! Que li agradava de compondre llatí, perquè hi havia moltes *emes*. Aumenta l'economia l'estalvi de trencar *ces*:

plaça, coça, places, coces. La *ç* més econòmica que les dues *ss* es més difícil que la *c*. Disminuïm l'economia el canvi de les finals *ca* y *ga* en *ques* y *gues*: *llòca, llòques, llarga, llargues*. Però aquèixes finals no abunden gayre. El canvi de *ja* en *ges* no guanya ni pèr: *bòja, bòges*. —10.ª Com diuen el P. Nonell (*Anàlisis fonològich ortogràfich*, pl. 42) y 'l Sr. Fabra, pl. 35, l'*es* no contradiu pas la pronunciació actual de les províncies de Barcelona, Girona y Balears, sinó que unificant en l'escriptura tots els pahissos catalans, deixa a cada u la llibertat de llegir fent òure més o menos la *e* segons el gust de cada encontrada. —Allí metèx el Sr. Fabra sèmbra voler argüir de contradicció als qui escriuen *mares* y després *casas*. En contradicció no hi cauen, puig encara que pronuncien igual *maræs* y *casæs*, els dos no son iguals en tot, puig *mare* té *e* singular com nòm de la 3.ª llatina, y *ja* en llatí tenia *es* plural, *matres*; dues còses que no té *casa*. Y *ja* se sap que la sòla igualtat de pronunciació, no dona igualtat de vocal, tractantse de les átones en aquèstes províncies. —11.ª Demana la debilitació de la *a* singular en *es* plural la llèy de mutació de la *a* átona de la pl. 338, 1.er —12.ª L'inconvenient que té 'l plural en *es* de complicar l'ortografia (V. rahó 9.ª), com l'altre de no podèrse llavors conèixer si 'l singular es *mare*, o *mara*, *torre* o *torra*, puig abdós fan el metèx plural; encara que son inconvenients reals, no son de gayre pes. Y no posèm més rahons.

b) Tenen *e* átona final y no *a* tots els substantius y adjectius masculins: *el pòble, el pèbre, el Segre, el pinte* (també *la pinta*), *l'albe* (també *la alba* pl. 333); *ample, apte, pròmppte, digne, nègre*.

S'exceptuen *el dia, migdia*, y 'ls grechllatins en *ma* y *ta*: *el panorama, el telegrama, el telefonèma, el poèta, el profèta, l'apologista*. *Baptisme* es de *baptismus* y no de *baptisma*.

c) Per distingir la *a* y la *e* inicials y medials dèn generalment aténdres als primitius de la paraula en

que dites átones se tròben tòniques. Així escriuré *amatent*, *castell* y *paperina*, *terceròla* per venir de *amát*, *áma* y *cása*, y de *papér*, *tercéra* y *tèrq*.

O — U

El sò de *o* átona final de nòm es sempre *o*: *el mòdo*, *el còbro*.

S' exceptuen:

1.er *Tribu*, *ímpetu* y 'ls en dues *us*, separades o no per *h*: *indivíduu*, *contínuu*, *assíduu*, *resíduu*, *perpètuu*, *supèrfluu*, *nuhu*, *cruhu*.

2.^{on} Els diptongs tònichs o átons, nominals o verbals: *grau*, *brèu*, *licèu*, *juheu*, *anèu*, *amáveu*, *féreu*. Sabèr distingir el demostratiu sufix *ho*: *feuhu*, *ferho*, *cercauho*.

Per distingir la *o* y *u* átones inicials y medials, cal generalment acudir als primitius de la paraula, còm per la *a* y *e*: *rodolant*, *jovent*, de *rodòla*, de *rodà*, y *jóve*; *sucós*, de *such*, *bruguera* de *bruch*.

Quant l' etimologia del catalá no basta, cal acudir al llatí: *profit*, *prudent*, de *profectus*, *pròu* y *prudens*. —No obstant, l' etimologia llatina s' ha transformat sovint, canviant la *a* en *e* y la *o* en *u* y viceversa, sènç una regla fixa: *mandit*, fa *menja*, *auscultat*, *escolta*, *mollis*, *mòll*, *mulla* y *remull*, *cultellum*, *coltell*.

Perxò dèn atèndres a la tradició y a la pronunciació de la província de Llèyda y del règne de València. (V. p. 359).

Molts vèrps presenten *a* o *e* tòniques, vg. *tanca*, *tènca* y *tenca*, *raca*, *rèca* y *reca*, *trau*, *trèu* y *trou*, *jau*, *gèu* y *geu*, *cap*, *quèp* y *quep*, *ençata*, *encèta* y *enceta*. Cada escriptor podrà usar la forma de sa encontrada, puig totes son catalanes. Será mès clàssich (no dich, mès catalá) qui mès s' acòste a l' etimologia *truncare* (cf. *tronca* o *barra* per la *pòrta* y *tranca*

y *atrancar*, cast.), *requirere*, *trahere*, *jacere*, *capere*, *inceptare*.

També hi ha noms ab aquèixa indecisió: *car* y *quer* (cf. francès *cher*), de *carus*.

Dihèm lo metèx dels noms en *o* o en *u*: *jonch* o *junch*, *jonça* o *junça*, *onça* o *unça*, *oncle* o *uncle*, de *juncus*, *juncia*, *uncia*, *avunculus*.

E — O

Els masculins de la 2.ª llatina sovint després de l' escurçament acullen una *e* final átona eufònica (V. p. 7): *substrum* feu *sostre*, *palustrum*, *balustre*, *dignus*, *digne*, *aptus*, *apte*, *modulus*, *mòtlle*. Ja donchs, aquèixos convindrà que no 's cambien en *sostro*, *balustro*, *mòtlló*, *ròtlló*, etc.

Cal preguntar aquí si pugueren pendre *o* eufònica en llòch de *e*, especialment els en *us* y *um*. El senyor Tallander en la pl. 94 rebutja inexorablement la tal eufònica *o*, donantla per forastera al català. Jo pènso també que fa pòch favor a la llènga; però observo:

1.er Que hèm admès (y també 'l Sr. Tallander, pl. 9), dita eufònica en els plurals de singulars en *s* o equivalent (*ç*, *x*): *òssos*, *felìços*, *greixos*, que res impedia continuarlos en *es*.

2.^{on} Que s' ha feta ja be massa general dita eufònica *o* en la 1.ª persona singular del Pres. d' Indicatiu: *pènso*, *tròbo*, en llòch de *jò pèns*, *jò tròp*.

3.er Que 'ls balears, qui mès fugen de dita eufònica, no obstant la prenen en *homo*, en llòch de *home*, a pesar de ser de la 3.ª llatina, y en *aygo*, per *ayga*.

4.^{art} Que no son sòlament *dojo* y *luzo* còm li semblava al Sr. Tallander les que avuy tenen *o* eufònica sinó moltes mès, còm se veurà.

5.^{nt} La *o* a mès de ser eufònica final castellana ho es també provençal, piemontèsa y toscana.

Deduhim que l' eufònica *o* no repugna de tot al gèni de la llènga catalana, be que som també de parèr que es preferible la *e* en els nòms masculins; perxò establim les regles següents:

1.ª En els vèrps es preferible l' *us* dels balears, qui diuen: *jo cèrch, culloh, mòr, fuigoh, llèsch*, en llòch de *cèrco, cullo, mòro, fujo, llèsco*, etc. Després dels balears tenen preferència els valencians dihent: *jo pèñse, cèrque, llèsque*, etc.

2.ª Sempre que davant de l' *o* final hi ha *i* átona, dèu caure la *o*: *rèsi* (de *rigidus*), no *rèsió*; *llimpi*, no *llímpio*, *naufragi*, *sufragi*, *refugi*, no *naufràgio, sufràgio, refúgio*, etc.; *vari*, *desvari*, *deliri*, *canari*, *alivi*, no *vário, desvário, delírio, cándrio*.

3.ª Si la *i* o altra vocal precedent a la *u* eufònica duuen accent, l' eufònica s' escriu *u* y no *o*: *catíu*, *corrèu*, *impiu*, *trofèu*, *sarau*, no *catío, corrèó, impío, trofèó, sarao*.

4.ª Si encara la paraula s' usa ab *e* o ab *o*, es sempre preferible la forma en *e*: *claustre* y *clauastro*, *nombre* y *numbro*, *conducte* y *conducto*, *colzo*, *colze*, *cotxo*, *cotxe*.

5.ª Si es possible suprimir la sílaba de l' *o*, dèu fer-se. Això 's deurá fer especialment en els sufixos castellans: *ano*, *eno*, *ino*, *ono*, *uno* y *ero* y *ego*. Se dirá donchs: *miliciá, destí, Maximí, Marcellí, Marçelí, Bru*, *candeler*, *galaych* o *gallèch*, *palavitá* o *palauá*, en llòch de *miliciano, destino, Maximino, Marcelino, Marceló, Bruno, candelero, gallègo, palaciego*.

6.ª A vegades el nòm primitiu no pòt ser admès, però ho es ab un sufix: *aplaudiment* per *aplausó*.

7.ª Els nòms pròpis o tècnichs que no son per us del pòble, será bò deixarlos en llatí, còm ho fan els francesos: *Brutus*, *Bacchus*, *antidotus*, no *Bruto*, *Baco*, *antídoto*.

NÒMS QUE CALDRIA REFORMAR

A

Diu

Dirá millor

abadèjo	<i>bacallà, (abadejo es despreciatiu de abad).</i>
abono	<i>abonament, adop, fiança, subscripció.</i>
adorno	<i>arrèu, ornament, guarniment.</i>
adúiltero	<i>adultre.</i>
agrado	<i>afabilitat, de bon grat, plèn plàher.</i>
des-agrado	<i>disgust, enuig, de mal grat.</i>
alinyo	<i>abelliment, arresament, afèyt, endrèça.</i>
alto (fer alto)	<i>aturarse, posarse, pararse.</i>
amo	<i>mèstre, senyor, principal.</i>
amparo	<i>refugi, xeploch.</i>
des-amparo	<i>abandonament, jaquiment.</i>
ánimo	<i>pit, esperit, intenció, fòrça.</i>
antídoto	<i>triaga, còntre-vert, vomitiu, emèlich.</i>
aparato	<i>aparell, aparat, pompa, ostentació.</i>
apeadero	<i>baixador, y pujador.</i>
apósito	<i>campra, posada, allotjament, hostatge, estat- angoixa, angúnia, compromís. [ge, estança.</i>
apuro	<i>escassèsa, fretura, trèncacaps, maldecap.</i>
arreglo	<i>regla, adop, ordenació, regiment, recompo- vòmits, dys, basca, angúnia, fástich. [sicció.</i>
asco	<i>atropell, afollament, barrèja.</i>
atropello	<i>preceptor, mèstre, maynader.</i>
ayo	

B

basto (còll de)	<i>bastons (còll de)</i>
babero	<i>babader, pitèt.</i>
barato	<i>barat, a bon preu, a bon mercat.</i>
blasfèmo	<i>flastomador, renegayre.</i>
bòbo	<i>babau, baja, tòu.</i>
bombo	<i>tabal, timbal, tambor.</i>
bono	<i>botlla, albará.</i>
borratxo	<i>borraig, embriach.</i>
bronco	<i>bronch, esgarrifós.</i>
bronzó	<i>bronze, còure, eram.</i>
búfalo.	<i>brúfol.</i>
burro	<i>ase, ruck, ruct, somer.</i>
buço	<i>capbuçayre, escafandrer.</i>
busto	<i>mig-còs, bust.</i>

C**Diu****Dirá millor**

cabo	<i>cap, davanter.</i>
caldó	<i>bròu.</i>
candelabro	<i>canalòbre, cirial (per ciris).</i>
candelero	<i>candelich, candelèr (per candèles).</i>
caputxo	<i>capiròt, caperuça, capell.</i>
Carlos	<i>Carles.</i>
carro	<i>carrèta, carruatge, cár.</i>
cèdres	<i>cèdre.</i>
cego	<i>òrp, cec.</i>
centauro	<i>centaur, centaure.</i>
cervo	<i>cérvol, cerf.</i>
ceiro	<i>cèpre.</i>
oigarro	<i>cigar.</i>
circo	<i>circus.</i>
còbros	<i>cobrança.</i>
cònos	<i>cònus.</i>
contento	<i>gòig, alegria.</i>
còros	<i>chòr.</i>
corrillo	<i>rodona, roser (de dones), còlla.</i>
cotxo (pòrch)	<i>còig, pòrch, porcell, goday, gorri.</i>
Cristo	<i>Christ.</i>
oromo	<i>crom.</i>
cucurutxo	<i>paperina, cucurulla, capiròt.</i>
cuydado	<i>mirament, cura, diligència.</i>
cuyro	<i>cuyr, pell, pergamí.</i>
cuyro	<i>encuyn, fosa.</i>

Ç**çonço***dessaborit, insubstanciós, taboll, tahul.***D**

dato	<i>notícia, referència, elements, materials.</i>
despácio (adv.)	<i>a plerèt, despay, a espay.</i>
destino	<i>destí, fat, sòrt, destinació, ofici, càrrech.</i>
destèrro	<i>bandejament, exill.</i>
desvío	<i>desviament, marrada, drecera, trencant, gi-</i>
ditxo	<i> dita, adagi, agudèsa, acudit. [rada.</i>
dojo (a)	<i>doll, devassall, a raig.</i>

E

èbano	<i>èbanus.</i>
èco	<i>echo, resò.</i>
embustero	<i>monçoneguer, mentider, trapella.</i>
empènyo	<i>empenyorament, pruhitja, fal-lera, mirament.</i>
emplèu	<i>esmèrc, llòch, ofici, col·locació, ocupació.</i>
enfado	<i>enuig, desplaçer, disgust.</i>

Diu

Dirá millor

envio	<i>remesa.</i>
entresuèlo	<i>entre-sòl, replá.</i>
esguèrro	<i>id., afollament, espatllament, disbarat, des-</i>
espàcio	<i>espay. [acèrt.</i>
espuèla	<i>asperó.</i>
esquadro(pex)	<i>escat (pex).</i>
estrago	<i>estrage (strages).</i>
estrèno	<i>estrèna, encet, començ.</i>
estruèndo	<i>estrèpit, tabustoll, terrabastall, brugit.</i>
epilogo	<i>epílech, resum.</i>

F

facundo	<i>facunde.</i>
fámulo	<i>familiar, servidor, fámul.</i>
fardo	<i>id., farcell.</i>
farro	<i>id., (farines).</i>
faro	<i>far, fanal.</i>
fausto	<i>faust, fortunat, pompós, ditxós.</i>
fátuo	<i>fátuu, fadat, fadèu.</i>
fecundo	<i>fecont, abundós.</i>
fèrro	<i>ferre.</i>
flasco	<i>flasch, flèume, callèume.</i>
floronco	<i>floronch.</i>
flonjo	<i>blà, flonge, mòll, tòu.</i>
foco	<i>fòous, viver, centre, còr, mig.</i>
fofo	<i>tòu, esponjós.</i>
fòro	<i>fòr, forum.</i>
forro	<i>la folra, foldra.</i>
frasco	<i>frasch, pòt, garrafeta, embúrnia.</i>
frèno	<i>frè, aturador, traba, trabador.</i>
Francisco	<i>Francèsch.</i>

G

gallofo	<i>gallòfol.</i>
gambèto	<i>(gambèt, de guèbet, per béguet, vestit).</i>
ganxo	<i>id., gafa, ganxèt, arpia, arpiell.</i>
garbo	<i>bòdayre, gràcia.</i>
gèrro	<i>id., pitxer, pitzell.</i>
gasto	<i>òst, messió, espèsa.</i>
género	<i>gènre, mèna, manera, sòrt, qualitat.</i>
glòbo	<i>bòla, esfera, peixera.</i>
gorro	<i>feltre, capell, odfia, estrènye-caps, gòrra.</i>
gnapo	<i>camós, bonich, gay.</i>
guèrro	<i>guèrx, ull-tòrt, bòrni.</i>
guèto	<i>jay (guèto d' us familiar).</i>

H

holocausto	<i>holocaust, sacrifici.</i>
hòmo	<i>hòm, hòme.</i>

Diu

Dirà millor

I

impio
incomòdo
incorrupto

impiadós.
enuig, desplaer, incomodament.
incorrupte.

L

lèlo
libèlo
límpio
lòco
luxo

id., ximple, aturat, benèyt.
requesta, libell.
llimpi, nèt, nedèu, polit.
llòch, bòig, foll, fòra-sèny.
superfluitat, sobre-abundor, abundància.

Ll

llòro
lluço
llanto

papagall.
lluçh, curt de vista, miòp.
plant, plany, plòr, dèl.

M

maco
manco
almanco
mando
manso
manto
matxo
mènos
mètode
moço
modèlo
mòdo
mono
mònjo
monyo
mònstruo
mòro
morro
mustatxo
motxo

cay o gay, garrit, ayrós, parencor.
manch, manxòl, contret.
almèny.
govèrn, regiment, comanament, direcció.
mans, mansuèt, manyach.
mantell, mantèu, mantellina.
mul.
menys.
mètode, methodus.
id., minyó, fadrí, gojat, criat.
exemplar, model, mòtlo.
mòu, manera.
ximi, ximidòt, bugidòt.
mònge.
castanya, rotllana, plomall.
mònstre.
maur, maure.
id., llabi, narils.
mustaig, bigòti.
moig, cap-flòat, mústich.

N

nano
nardo
ninxo
numero

nan, petit.
nart.
conca, vas, carner.
nombre.

O

ohido
onclo

ohit, orèlla.
oncle, uncle, avonole.

Diu

Dirá millor

onzo
òro (còll d')

ors.
còll (d' òr, els òrs).

P

pago
palácio
pandero
panyo
pardo
pavo
payo
período
pinxo
plano
platidre
plátano
plebeyo
pòro
porxo
poltro
puèsto
puro

paga, recompensa.
palau.
alduf.
drap, estofa.
burell, traydor.
pahó, pau.
bajá, barruher, pagès, estornell.
període, períodus.
mató, trinzerayre, presumit.
cárta, plan, dibux.
plata-y-òr, argenter.
plátanus.
plebèu, de baixa má.
pòrus.
pòrxe, pòrtich.
pollé.
lloch, paratge, punt, indrèt.
cigar, pur.

Q

Quadro
Quarto
Qüento

quadrat, cayrat, taula, era (jardé).
cambrà
recompte, rondalla.

R

rato
regalo
remendo
reo
resto
riesgo
rinxo
ròbo
rudo
ruèdo (de)
ruido

estona, passada.
dó, present, delít, apeixament.
compòsta, adop, sanat, repàs.
encausat, culpable.
romanent, reçaça, runes, despulles, enderròch,
risch.   *[relleu.]*
rínzol, rull.
furt, robària, robatòri.
bast, rústich, gótim.
de vòlt.
remor, soroll, brugit.

S

salvo
sargento
sayo
sello
sínodo
socorro

sául, llevat de, salvament.
sargent.
sajo, jupa, vestit.
segell, botlla.
sinodus.
socors, ajuda.

Diu	Dirá millor
sossego	<i>repòs, descans.</i>
desassossego	<i>malestar, inrepòs, desfici, inquietut.</i>
sombrero	<i>berrèt, capell.</i>
signo	<i>sèny, signe, senyal.</i>
supèrbo	<i>superbiós, sobèrch.</i>
supèrfluo	<i>supèrfluu, sobrer.</i>
susto	<i>sust, esglay.</i>
T	
tablero	<i>tauler, taulell.</i>
tacto	<i>palp, taçt.</i>
taco	<i>tach.</i>
tiento	<i>sopòrt, aguant, mirament, taçt.</i>
tieso	<i>fèrm, tivat, enterch.</i>
tino	<i>sèny, juhi, bòn pols.</i>
tipo	<i>forma, còs, pauta, exemplar, mòstra, cardò</i>
tipògrafo	<i>tipògraf. [ter.</i>
tiro	<i>tret, tir.</i>
tocino	<i>pòrch, carn-salada (V. p. 257).</i>
tòlido	<i>vèla, cobèrt, envelat.</i>
tòno	<i>tò, fí (donarse fums).</i>
tonto	<i>taboll, tòu.</i>
topo	<i>coixí, salvacòlps, botó, talp.</i>
torero	<i>torejador, (corrida es el corre-bòu).</i>
toro	<i>taur, brau.</i>
toreo	<i>torèig, (torín es toril).</i>
triumfo	<i>triomf.</i>
trago	<i>tirada, xarrup, glop, encollada.</i>
trajo	<i>vestit, habillament, tirat, anar.</i>
tròno	<i>id., sèu, sèti, setial. cadira, tròns (àngels).</i>
tuno	<i>astut, viu, cap-viu, lleçt, gosat, llarch, atrevit.</i>

La major part del treball de l' anterior vocabulari ens el feu el Sr. Antòni Bulbèna, gran coneixedor de la llèngua y escriptor molt corrècte. Sien les bones mercès. —Els noms equivalents deuen pèndres discrecionalment segons les diferents accepcions.

I — Y

A. La y no es pas vocal sinó sèmiconsonant. Però necessàriament s' escriu: 1.er En els diptongues *ay, ey, oy, uy: ayre, rèy, benèyt, oydá, fuyta, buyna.*

2.^{on} Entre dues vocals per ferir la segona: *ca-ya, de-ya, nò-ya, ce-yut.*

3.er Es complement gráfich en la ny: *canya, llènya.*

(Vid. *ny* y *n*). Sòlament s' escriu per *i* llatina en la conjunció *y*: *jò y tu*, per *jò i tu*. Dita *y* en composició s' escriu *i*: *vintidós*, *cánemillana*, *capiculat*, per *vint y dos*, *cánem y llana*, *cap y culat*.

B. S' escriu *i* sempre que va sòla o li precehèx consonant moguda o quiescent, o sia, sempre que la *i* es vocal pura: *Isidro*, *ira*, *cridi*, *pàtria*, *pietat*, *fugiu*, *catiu*, *ahir*, *pahís*, *benehit*. També s' escriu *i* emol·liant davant de *g* y *x*: *gòig*, *feixa*.

Aquesta *i* emol·liant seria mellor *y*: 1.er Perquè prové d' una consonant, V. pl. 28 y 30. — 2.^{on} Perquè verament sempre que se sent, sòna còm sèmiconsonant: cf. *may* (arbre) y *maig*, *gòigs* y *gòyts*, etc.

NÒTA. Quant la paraula llatina tenia *i*, si aquesta sòna ara *a* o *e* átones, dèu escriures *e* y no *a*: *novetat*, *santedat*, *regat*, *feredat*, *sequedat*, de *novitatis*, *sanctitatis*, *rigatus*, *feritatis*, *siccitatis*.

Qüestió sobre l' ortografia de la *y* conjunció

En la pl. 299 hem dit que la conjunció *y* ja no devia escriures *e*. Però ara 'l Sr. Fabra, pl. 13, vol que s' escriga *i*. El seu valor es verament de *i* vocal. No obstant, observèm: 1.er Que 'l francès escriu per *y* el nostre demostratiu *hi*: *Il y a long temps*; *hi* ha molt temps. — 2.^{on} El castellà escriu per *y* la conjunció *i*: *Ven y come*. — 3.er En els antichs autors catalans se tròba el demostratiu *hi* escrit per *y* molt sovint: «Entren ne isquen, e que *y* estien e que *y* facen lur volentat e lurs delits, jens per tot ayló servitut no *y* ha ne *y* guaanya.» (*Costums de Tortosa*, III, XI, V). També representaren la conjunció *y* per *hi*: «Partiren ell *hi* lo patge... sinó en lo còll *hi* en lo cap.» Però ni 'l demostratiu *hi* ni la conjunció *y*, (apesar de que usaren casi indeferentment la *i* y la *y* en tot, V. Nonell, *Andlisis*, 73), l' escrivieren per *i* aixís sòla y separada. — 4.^{art} *Y* es degut tal vòlta a que la *i* sòla fa mal efecte estètic. Una ralla vertical sòla, drèta còm un ciri, inexorable còm un centinella de

quartèl, trencada sa monotonia no més per un punt encara més monòton, no 'ns resulta bonica; o sinó, que se 'ns mòstre en la naturalèsa o en l' art un exemple d' una figura igual, no destinada a grupo. — 5.^{nt} Dèu observar-se que la *i* ocupa tan temps per lo mènoscòm la *y*, puig el punt sempre la fa difícil. — 6.ª Si 'l toscà escriu l' article plural *i*, té la rahó especial de ser dita i la desinència general dels plurals masculins: *i signori marchesi*; els senyors marquèsos.

Donchs, be que la *i* conjunció es vocal, ens sèmbra mellor representarla per *y*.

Qüestió sobre l' ortografia de la *y* sèmiconsonant

Deixèm dit que sòlament s' escriu *i* quant es vocal, es dir, quant èlla forma sílaba; però que en sent consonant, es dir, en els diptongos (*ay*, *ey*, *oy*, *uy*) y ferint a la vocal següent (*tè-ya*, *re-ya*, *ja-ya*) dèu escriures *y*. Donchs, en aquèixos dos cassos vòl el Sr. Fabra (pl. 13) que s' escriga *i*: *mai*, *bòira*, *ca-ient*, *ve-ient*. Dona una rahó: la simplificació.

Rahons a favor de la sèmiconsonant *y*: — 1.ª La *y* es essencialment diversa de la *i*, perquè aquèsta es vocal y pòt formar sílaba; y al revés la *y* es sempre consonant devènt perxò recostarse a les vocals *a*, *e*, *o*, *u* per davant (*que-ya*, *que-yes*, *te-yòta*, *ce-yut*), o per detrás (*ay-re*, *lley*, *boy-ra*, *avuy*). Tant es aixís que la metèixa *i* se tròba ferida per la *y*, cf. *ra-yita*, de *raya*, castellá. — 2.ª La naturalèsa consonántica de la *y* se nòta en que es casi sempre supletòria d' una consonant llatina (V. pl. 9, 19, 94 y 341, 8.ª). — 3.ª La *y* es perxò una consonant de formació purament catalana, y còm a tal convé que tingu una senyal diferent de la *i* llatina. — 4.ª El tenir la *y* figura pròpia facilita l' estudi etimològich en gran manera. — 5.ª Còm a consonant que es, dèn la *y* tenir forma allargada *y*. Ab aquèixa forma allargada de *j* transcrivim la *i* consonant del llatí: *adjutorium*, *jacere*, no *adiutorium*, *iacere*; be que l' influència toscana sènça sòlta vòl escriure *adiutorium*, *iacere*, perquè també per allò de la simplificació (!) deixen d' usar la sèmiconsonant *j*

en toscà. — 6.ª La rahó de la simplificació del Sr. Fabra ens portaria a representar la *c* (davant de *a*, *o*, *u*), *g* y *ch* y *k* per la sòla *k*; la *v* y *b* per *b*, etc. Donchs, la tal rahó sòla pròba pòch. Per altra part, basta fer compèndre als nens la diferència èntre la *i* y la *y*, y quedarà feta la simplificació. Que altres llèngues, mènus el castellà èntre vocals y en diptongos finals (*re-yes*, *ra-yas*, *ley*, *muy*), han fet la tal simplificació. Donchs, no 'ls en arrèndo la ganància. Que hèm deixat caure l' *y* en els mots grechllatins, còm *systema*, *syntesis*. Donchs, mal fet; però més disculpable, perquè aquí la *y* no sòna ja per nosaltres còm el *o* grech, sinó còm *i* llatina, no podèntse distingir ab l' aurèlla dita *y*, mèntrés que 's distingèx be la *y* consonant.

Consonants quin us pòt equivocar-se

B — V

REGLA GENERAL

S' escriu *b* o *v* segons se tròbe l' una o l' altra en llatí: *bèure*, de *bibere*, *vèure* de *videre*, *vòfia*, metátesis de *fovea*. Però dènen tenir-se a la vista les regles següents:

REGLES PARTICULARS

B

S' escriu *b*:

1.er Davant d' altra consonant: *blanca*, *brosta*. Exceptuantne *vritat*, síncopa de *veritat*, y *cadavre* o *calavre*, metátesis de *cadáver*.

2.^{on} En relleu de la *p* llatina: *tèbi*, *sabent*, *cèba*; *nebota*, de *tepidus*, *sapiens*, *cæpa*, *nepos*.

3.er Davant y detrás de la vocal *u*: *núbol*, *nubi*, *júbilo*, *burra*, de *nubilum*, *nubilis*, *jubilus*, בּוֹעֵרָה (ll.

bohrrá), *pascens*, que pastura, o *brutum*, brut (1); exceptuantne *diluvi*, *juvenai*, *coadjuvar*, *avuy*, *vull* (de volèr), *vuyga* (fer vuyga).

4.^{art} En els verps en *bir*: *prohibir*, *encabir*, *mènos servir*.

5.^{nt} En les preposicions prefixes *ab*, *ob*, *sub*: *absòldre*, *abstenirse*, *observar*, *obstacle*, *súbdit*, *subgècte*.

6.^è En la inicial *bibl* (llibre) y *bio* (vida): *bibliotèca*, *biologia*, *biògraf*.

Ortografia de la preposició *ab*

Deixèm dit en la pl. 124 que *ab* es de *him*, de *hamam*, unir. En el cèlebre jurament de Strasburg del 842 se trèba ja escrit *ab*: «et ab Ludher nul plaid numquam prindrai,» que es: y *ab Luter cap acòrt* (placitum) may *pendré*. César Cantú traduhèx equivocadament dit *ab* per *da*, de, còm si fos l' *ab* llatí. Li bastava mirar el metèx jurament donat en tedèsch per vèurehi *mit* (*ab*) *Luhèrem*, corresponent a *ab Ludher*. El Sr. Candonge de València D. Ròch Chabás me diu: «Sobre la pòrta romànica d' aquèsta Catedral, del sigle XIII, hi ha aparelats sèt caps d' hòme *ab* sèt de dòna, y entre cada parella s' hi llegèx: *En P. am na M. sa muller*. — *D. am na Dolça sa muller*. — *En G. am na D. sa muller*; etc. sempre *ab am*.

(1) De cap manera ve de *burro*, *beurre*, *butyrum*, βούτυρον (de βοῦς, *bos*, la vaca, y τόπος, formatge), la mantèga. — Perquè en Tallander, pl. 9, qüestiona sobre 'l plur. de *ase*, dirèm que *ase* de *a-sin-us* (de *hathán*, caminar *ab* pas curt y trabat) es masculí, y *asa*, de *asina*, es femení; però 'l plural resulta comú *els ases*, *les ases*. L' *as* dels jòchs de cartes, de *as*, *assés*, fa 'l plur. *assos*, y no *ases* ni *ases* (en tot cas diria *asses*). *Ruch* y *ruca*, plur. *ruchs* y *ruques*, sust. y adg., son de רֶחֶק de רָחַק (ll. *rik* de *ruk*), *va*, *vuyt*. *Somer*, y *somera*, plur. *somers* y *someres*, son de סָמָא, franc. *somme*, toscà *soma*, carga, (*bête de somme*, *bestie de soma*), d' ahont *somero*, napolità, y *somer*, *somera* catalá. Mereixia aquèx recòrt l' animal mès útil de nòstra tèrra, y pèrxò 'l mès despreciat. També dels hòmes se sòl dir *ruch* al qui mès útil es als altres, y se 'l pòsen tots sènç escrúpul èntre pèus.

El respecte per la tradició y la gran ventatja de la simplificació ens obliguen a repetir (pl. 125) que serà bò continuar escrivint *ab* en llòch de *eme*, *em'*, *emb*, *'m'*, *'mb*, o *'me*.

V

S' escriu *v*:

1.er Sempre que relleva una *u* dintre del metèx català (1): *bevent*, *escrivint*, *seva*, *cativa*, *ndva*, *bover*, *clavell*, *oval*, *rovira*, *rívera*; de *bèure*, *escriure*, *seu*, *catiú*, *ndu*, *bðu*, *clau*, *ðu*, *rdure*, *riu*. Però *ribera*, per marge o vòra de mar o riu, de *ripa*. Aquèixa regla vòl la *v* per l' Imperfet dels vèrps de la 1.ª conjugació y per tot el vèrp *havèr*: *amava*, *amaves*, *havèm*, *havèu*, *havia*, *haves*, *havènt*, etc.

2.^{on} Després de *b*, *l*, *n*: *òbvi*, *salve*, *selvatge*, *envèja*, *convida*; exceptuantne *alba* (vestit litúrgich y arbre), *albat*, *Alba de Tormes*, *Elba (riu)*, *Balbina*, *Albi*, etc.

3.er Després de les sílabes *ad*, *jo*, *lle*: *advocat*, *adversari*, *jòva*, *jove*, *ajova*, *llevés* (les), *llevat*, *llevant*, *llevadiça*, *llevèig*.

V — F

En sílaba invèrsa no s' escriu *v*, sinó *f*: *vaf*, *Oalaf*, *mostassaf*, *esquif* (barca), *escalf*, *golf*, *tuf*.... Dita *f* en *cerf* (cervus) se convertèx en *v* en la derivació: *cerva*, *cerver*. Cf. el francès: *naïf* y *naïve*.

B — P

1.er Davant de les fòrtes *t*, *c*, *ç* y *s*, s' escriu sempre la fòrta *p*: *apte*, *sopte*, *escriptura*, *capcina*, *ac-*

(1) Aquèsta regla prescindèx de l' etimologia llunyana del llatí per acomodar-se al gèni català, qui convertí la *b* y la *v* llatínes primer en *u* y després en *v*: *festivus* y *habere*, *festiu* y *haure* y després donaren *festiva*, *havèr*, *havia*. Dita *u* de transició sòna encara avuy en moltes paraules, dihentse *cauall* o *cavall* (*cavalcar*, *colcar*), *havèr* y *haure*, *menjaus* o *menjava*. Vèges de sentir a algú de Sta. Coloma de Farners. Sempre donchs que un mot perdé la *b* o *v* per deixar sentir una *u*, si avuy te sò de *b*, serà *v*: *fáua*, *gouèrn* o *guhèrn* s' escriurán *fava*, *govèrn*.

cepció, capça, capçó (la capça dels arbres y plantes), *escapçar, capçar, capsà y capsèta* (de *capsa, caixa*) *rapsòdia*..... (V. pl. 10, 9.ª); exceptuantse sempre les preposicions prefixes *ab, ob, sub*. (V. pl. 442).

2.^{on} El sò de *p* final s' escriurà sempre *p*, fins quant els derivats prenen *b*: *típ, cap, filosòp, esquèrp, sap, rèp, adop, polp*. (V. p. 11, 10.ª).

Detrás de *m* hi haurà *p* quiescent, si se sent *p* o *b* en els derivats; *camp, llamp, tomp, temps*, puig diuen: *campèt, llampèch, tombar, temporal*.....

3.er S' escriu *p* enfònica quiescent, èntre *m* y *t* per facilitar el pas de la *m* llabial suau a la *t* dental fòrta: *comptar, compte, Compte, comptèsa, fempta, prompte, promptuari, imprèmta* (millor *estampa*), *redemptor*... y també en *redempció y prempsa*. Per igual rahó aquèixa regla ja l' observá 'l llatí: *comptum, emptum, emptio*, y la guarda també 'l francès: *ré-dempteur, rédemption*.

4.^{art} Dèn conservar-se la *p* de *sculpere*, en *esculptor, esculptura, esculpturar*, y la de *absorptum* en *absòrpt, absorpció*.

C — Q — G — CH — K

El sò de *k* s' escriu:

1.er En sílaba *dirècta* *c* davant de *a, o, u, l* y *r*: *casa, còve, cuca, clèda, cruha*; — *qu* (*u* quiescent) davant de *e, i*: *esquèna, quina, que, qui*; — *qu* (*u* moguda) en les inicials *qua, què, quo* (1): *qual, quant, quatre, quarter, quèstió, quocient, quòda*, sos compòstos y derivats, còm *esquarterar, quèstionar, quotisar*. Ademès dintre la paraula sempre que hi havia *qu* en lla-

(1) Si aquèixa *u* moguda forma sílaba, evidentment s' escriurà *cu*, còm: *cuha* (*cau-d-a*) y sos derivats *cuhèta, cuhòta, cuherella, or cuhar*.

tí. Se coneixerá que hi havia *qu*, sempre que dit *qu* no forme sílaba: *seqüència*, *equèstre*.

2.^{on} En sílaba *inversa*, s' escriu *c* davant de *c* y de *t*: *accés*, *acció*, *acte*, *sècta*; — *g* davant de *m*, *n* (1): *dogma*, *ignorant*; ítem *g* davant de *g* en *suggerir* y *suggestió*, y també davant de *l* quant li precehèx sò de *g-g*: *iglèsia*, *sigle*, *regla*, ll. *ig-glèsia*, *sig-gle*, *reg-gla*. En sílaba *inversa* final s' escriu sempre *ch*: *sach*, *gròch*, *llarch*, *fosch*, *vèsch* (2). L' única excepció es *adhuc*, encara.

3.er En sílaba *directa* o *inversa* s' escriu *k* en nòms forasters, còm: *kidsch*, *Pekín*, *cok*, *break*; y en *kilogram*, *kilolitre* y *kilomètre*, malgrat l' etimologia.

D — T

En sílaba *inversa* sòls s' escriu *d* en el prefix *ad*, que sempre 's tròba al principi y rares vòltes al mig detrás de *in* o *re*: *Atmòsfera*, *amètlla*, *Ètna*, *ritme*, *gòt*, *oucút*, *vèrt*, *bort*, *sust*, *líquit*, *pèrt* (V. pl. 11, 10.ª); però *ad-vocat*, *in-ad-misíble*, *re-ad-quirir*.

El Sr. Fabra pl. 24 estranya que s' escriga *deit* ab *t* y *adquirir* ab *d*, perquè la *d* es etimològica en *àcid* de *acidus* còm en *adquirir*, de *adquirere*. Donchs, militen per la *d* de *ad*: 1.er El ser un prefix llatí que totes les llèngues respècten còm respectèm l' *ab*, *ob*, *sub*, ab sa *b* final, y 'l metèx llatí les respectá ordí·nàriament fins davant de lletra fòrta. Aixís mentres de *scribo* feya *scriptum*, de *ab*, *ob*, *sub* feya *abstineo*, *obtineo*, *subtendo*, y *ad* feya *adquiro* o també *ac-qui-ro*.

(1) S' exceptue *tècnich*, sos compòstos, *drachma*, y algùn altre d' origen grech. *Magdalèna* y *esmaragda* ab *g*.

(2) Aquèixa *ch* detrás de *n* sòna gutural suau *comprènc*, *donechs*, ll. *comprèng*, *dongs*. El sustantiu *sanch* fa 'ls derivats; *sangnia*, *sangnar*, *sangnós*, *sangonella*, *sangarrera*, *sanguinari*. *Sangrent*, *sangria* y *sangrar* son mots mènors catalans.

—2.⁶ⁿ Per la *t* final militen les rahons de la pl. 11, 10.^a

Dèuen cuydar de no confondre la *p* ab la *t* davant de *s* aquèlles fatxèndes que diuen vg.: *jsats?* aquèll *escatgat*, per *jsaps?* aquèll *escappat*.

Advertim que 'ls mots aguts acabats en *n* o *l* tenen *t* final quiescent: 1.er Després de *n* en els participis de present y gerundis, y en els adverbis y sustantius aguts en *ment*: *amant*, *oyent*, *venint*, *fàcilment*, *element*, *pensament*. — 2.⁶ⁿ Després de *n* o *l* en tot mot quins derivats ne tenen (1): *vint*, *sant*, *fònt*, *molt*, *salt*, *malalt*, *amunt*, *davant*, *sovint*, que fan *vintè*, *santèt*, *fontèta*, *saltar*, *molta*, *malalta*, *amuntèt*, *davantèt*, *sovintèt*. Si 'l mot no té derivats, se li sentirà la *t* davant de la vocal inicial següent: *dalt abax*, *ahont ets*, ll. *daltabax*, *ahontets*. — 3.er En els adverbis *tant* y *quant*: *quant ve*, *menja tant*. Però si modifiquen adjectius o adverbis, s' escriuen *tan*, *quan*: *tan gran*, *tan malament*, *quan maliciós*, *quan ricament* (2).

Per aquèixa regla queda rebutjada la práctica del Sr. Fabra y del Sr. Tallander que escriuen *hon* per *hont*. La *t* es etimològica, representant la *d* de *unde*, y 'l pòble la fa sentir davant de vocal següent: *hont ets*, ll. *hontéts*. La *h* ha sigut introduhida per fugir el frèch de *a* y *de*, *ahont*, *dehont*, que molts diuen *agont*, *degont*.

Molts en les terceres persones plurals del vèrp davant de sufix *hi* o *ho* o d' altra vocal inicial fan sentir encara la *t* etimològica del llatí que llògicament deuria restablirse en l' escriptura: *pensáventho*

(1) Aquèixa regla dèuen seguir també per trobar la *t* detrás o davant de *r* y *s* finals aquèlles que per una pronunciació viciosa, la *hi* fan quiescent: *pòrt*, *rebòst*, *arts*, *concèrts*, que fan vg. *port-endins*, *rebotèt*, *artesa*, *artista*, *concertar*.

(2) Però 'ls adverbis comparatius *més*, *ménos*, *millor*, *pitjer*, *de manen tant* y *quant*: *era tant més atrevit quant ménys el castigaven*. *Ho fa tant millor que no hi ha comparança*.

aixís y mans a l' òbra; vinguenthi èlles a ajudarme. El francès escriu relligiosament dites *tes*, per més que no les pronuncia: *ils portent, ils viendront, ll. il port, il viendrán.*

G — J

S' escriurà *j* davant de *a, o, u*: *ja, jaure, jò, jove, junça, jura.*

S' escriurà *g* sempre davant de *e, í*, prescindint de l' etimologia, segons demostrarem en la pl. 30 a 33: *gendre, gent, ginebre, gínjol, progècte, subgècte, metge, canonge.* Fins se deuria escriure *Geròni, Gerusalèm, Gesús.*

H

S' escriu *h*:

1.er *Inicial* en recòrt de l' *h* del llatí, y perxò en les inicials *herb, hídr, híper, hípo, horr y hum*: *herba, hídráulich, híperbòlich, hípòcrita, horrorós, humá, humil.* — *Erm, ermita, ermitá* no 'n tenen. — *Hermós* es pòt sustituir per *bonich, o cay, o gay.*

Ne duuen sempre els demostratius *hi y ho*: *Hi vaig.* — *Ja ho sé.* (V. pl. 75 y 210).

2.^{on} *Medial* en relleu d' una gutural o dental cayguda que 's trobava en llatí, y sòl encara trobarse en castellá, francès y toscá: *rahim, de racemus, fr. raisin, c. t. racimo; rahó, de ratio, fr. raison, c. razón, t. raggione; rehina, de resina, sahó, de satio, etc.* Per la metèixa rahó la prenen els verps *dir, dur, riure, oldure, odure, dure, ndure, plaure y raure* ab sos compòstes en la 1.ª y 2.ª p. plural del Present d' Indicatiu e Imperatiu: *dihèm, duhèm, dihèu, duhèu, etc.* Mènos *dir, dur y riure* la tenen també en tot l' Imperfet d' Indicatiu: *clohia, cohia, etc.* (Vid. pl. 94 y 95).

L'existència de l' *h* medial se conèx també per ser llarga la vocal que la precehèx. Nòtes en *pāhs*, *llūhent*, *prōhisme*, etc. La *h* may pòt estar davant de la semivocal *y*, ni tampòch davant de la semivocal *u* en els diptongues *au*, *eu*, *ou*, *uu*, ni en *ua*, *us*, a menos de ser llarga la *u*: *auròra*, *sèure*, *mòure*, *aduu*; *continua*, *continues*, però sí per ser llarga en *escuhar*, *duhèm*, *nuhèsa*, etc.

3.er *Final* després de *o* en el *ch*: *sanch*, *sòch*, *cávech*; y en les intergeccions *ah!* *eh!* *oh!* *uh!* *vah!*

L

De cap manera dèn desterrarse la *l-l* dobla, però es indispensable separarla ab un guionèt perquè no 's confonga ab la *ll*: *col·lòqui*, *col·legial*, *il·lustre*, *carretel·la*.

Si 'l vèrp acabat ab *l* rèp per sufix *lo*, *la*, *les*, *los*, será tant més necessari separar les dues 'l-l per mèdi del guionèt: *Tòl·lahi de les mans*. *Mòl·la deseguida que no 'n tenim per avuy*. *Resòl·les (les dificultats) ab bòn criteri*.

La *l* davant de totes les llabials (*f*, *v*, *b*, *m*, *p*) sòl patir com en francès el cambi en *u*, però fins ara s' escriu encara *l*: *escalfar*, *Salvador*, *alba*, *albada*, *valma*, *calma*, *calmar*, *calmós*, *palma*, *palmell*, *palpar*, *a les palpes*, *talp*, *talpènch*, *Queralps*, *Rialp*, *vidalba*, que 'l pòble sòl dir *escaufar*, *Sauvador*, *auba*, *aubada*, *vauma*, *cauma*, *caumar*, *caumós*, *pauma*, *paumell*, *paupar*, *a les paupes*, *taup*, *taupènch*, *Queraups*, *Biaup*, *vidauba*.

En còlp, *olm*, *palm*, *polp*, *salm*, *salmejar*, y *sètsal·mayre* dèn escriureshi la *l*, per més que 's pronuncien còp, *om*, *pám*, *póp*, *sám*, *samejar*, y *setsamayre* o *saumejar* y *setsaumayre*. Vide pl. 399.

Ll

Quant en la pronunciació se sent dobla, s' escriu *ll*: *batlle, esquitllar, gòtlla, ratlla*.

Si a un vèrp acabat ab *ll* se li sufixen *lo, la, los, les*, deurán separarse ab guió: *escull-la bona; bull-la deseguida; perbull-les; engull-lo fàcilment*.

Si hi hagués confusió èntre la *ll* y la *y*, serà comunament *ll*, però 'ls vèrps *caure, jaure, crèure, àure, vèure, traure*, y *dir, dur, fer, riure*, no pendrán may *ll* (V. p. 94): *cayèm, quèya, deya, duya, feya*, etc. — Tampòch s' escriu *ll* ordinàriament després de *è* y *ò* obèrtes: *cèya, tèya, petulèya, gèya* (manera de *jaure*), *jòya, tòya, bòya, nòya*, ab pròus excepcions, còm: *abèlla, esquèlla, còlla, mòlla*, etc.

Questió de la *y* y la *ll*

Aquí volèm preguntar. ¿La *ll* podrà pronunciar-se sempre *y*? Respòsta: No hi ha inconvenient per quatre rahons:

1.ª La práctica de les llèngues més semblants a la nostra, còm el provençal que no té *ll* y la substituëx ordinàriament per *i = y*: *vièi païé (vell paller)*; el bolonyès que o simplifica la *ll* en *l*, o la convertèix en *j = y*: *paja, tuaja, travajar, ll. paya, tuaya, travayar, palla, tovalla, travailler*; el piemontès que fa *j = y* de totes les *ll*: *paja, tuvaja, travajer*; el llígur que la ha convertida sempre en *g*: *pagia, tuagia, travagiar*.

2.ª L' us de les terres catalanes del Rosselló, Balears y províncies de Barcelona y Girona, que pronuncien la *ll* per *y* en la major part de les paraules.

3.ª Entre 'ls metèixos que parlen la llènga castellana es molt comú especialment per Andalusia, y fins en les capitals còm Madrit y Salamanca, el pronunciar la *ll* per *y*, o per una espècie de *g* catalana: *èllos, Sevilla*, pr. *eyos, Seviya*.

4.ª Y aquest cambi té prou explicació en la proximitat de la *ll* y *y*, per ser abdues paladials.

Conclohem que no es de repèndre la pronunciació de la *ll* per *y*, be que es menos viril.

Però respecte de l' escriptura opinem que deu escriures *ll* sempre que segons les regles de la formació que esposarem en la plana 25, hi haja *ll* y no *y*.

La rahó es la tradició, argument de gran pes tractant-se d' una lletra tan usada en la llenga. Hi ha ademès la rahó de pronunciarla molts per *ll*, especialment les províncies del Règne de València, Tarragona y Llèyda, y tots els demès catalans y balears la pronuncien tal en algunes paraules; pronunciantlahi tots quant es inicial.

Especialment convé conservar la *ll* per guardar a la paraula l' aspecte del llatí.

M

S' escriu *m* y no *n* davant de *b*, *p* y *m*: *ambosta* (de *ambæ manus*), *embadalit*, *pampa*, *immortal*. Aquèixa regla a més de ser conforme a la pronunciació, y a la tradició ortogràfica català-llatina, s' observa sempre en grech, llatí, toscá, bolonyès, piamontès, francès, portuguès, tedèsch, anglès. El castellá té la singularitat ben innatural d' escriure *n* davant de *m*.

N — Ny

1.er S' escriu *n* y no *m* davant de *f* y *v* (regla observada en les llengues grega, llatina y nòvllatines): *convit*, *invocat*, *enviat*, *infinit*, *confitar*, *enfadar*. Però 'l grech té la singularitat de fer *m* davant de *f*, puig la *f* grega era més vehina de la *p* que la nostra; però anirán ab *m* els nòms grechllatins: *èmpphasis* y *èmphtátich*, *èmphtèusis* y *èmphtèutich*, *limpha* y *limphátich*, *amphibi*, *amphibolia*, o *amphibologia*, *amphiteatre* y *ámphora*, y si 'n queda algún altre. (Els gramátichs del *recedant vetera* han retirat aquèixa *m* y *ph*, y en el decurs de l' òbra tampòch les hèm escrites perquè

no 'ns cridessen antiquari, però ara dirèm que aquèixes jòyes encara son a cal drapayre ab ton son valor). Aixís les han guardades el llatí y 'l francès, y fins suara totes les llèngues nòvolatines.

2.^{on} S' escriu *n* y no *ny* davant de les paladials *g*, *j*, *ll*, *x* encara que per l' influència de la paladial la *n* se palatinisa fònicament en *ny*: *àngel*, *penjar*, *enllà*, *gronzar*, *tronxo*. La *ny* no pòt estar seguida d' altra consonant sinó de la *s* de plural: *renyia*, *canya*, *minyó*, *carrerany*s, *company*s.

R — r

La *r* es consonant pura o semivocal. Còm consonant impòrta vibracions repetides y no es líquida, o sia que no vòl ser ferida d' altra consonant. S' anomena *r* y s' escriu dobla èntre vocals: *carro*, *sèrra*, *sorra*. Inicial y després de *l*, *n*, *s* y dels prefixos *ab*, *ob*, *sub* es fòrta sempre, y perxò basta escriurela senzilla: *ròda*, *rata*, *colrat* (*coloratus*), *conrèu*, *Misrahim*, *abrogar*, *obrepici*, *subrallat*.

La *r* semivocal es dolça, se deixa ferir de les guturals *g*, *c*, de les dentals *d*, *t*, y de les llabials *f*, *v*, *b*, *p*, sènç vocal intermèdia còm semivocal que èlla es. Sòna semivocal o suau sempre detrás de les anteriors consonants (1), y a fi de mot; y ademès molt sovint èntre vocals, escrivintse en tots els très cassos senzilla *r*: *gròga*, *cròca*, *draga*, *trapa*, *frèt*, *vritat*, *broda*, *pròmppte*, *mar*, *car*, *serè*, *pare*, *vòra* (2).

(1) Però no en mots compòstes, còm *Montravá*, *Montròig*, ll. *Mon-ravá*, *Mon-ròig*.

(2) La fòrça de semivocal que donèm a la *r*, la deduhim, ademès de podèr ser ferida de consonant còm la *l* (aquèsta sòlament se deixa ferir de la *c*, *g*, *b*, *f*, *p*), d' aquestes observacions: — 1.ª Que les criatures cercant la equivalent suau de *r*, diuen *mays*, *pays*. — 2.ª El toscá fa de continuu dit cambi en *i* dihent vg. *marinajo* (*marinalo*) per *marinario*. — 3.ª La *l* va també cap a la *i*, cf. el toscá *plangers* de *plangere*, *chíave* de *clavis*.

S' escriurà *r* final quiescent: 1.er En tots els infinitius aguts: *amar, venir*.

2.^{on} En els infinitius plans que la prenen en el Fut. Imperfet: *esser, conèixer, merèixer*, que fan *ser-é, conceixer-é, mereixer-é*. De cap manera en els que ja la duuen davant de *e* final: *vèure, crèure, caure, caldre*.

3.er En tot substantiu o adjectiu finit ab *é* tencada, còm ho pròben els seus derivats: *ferrer, lleuger*, que donen *ferreria, lleugerèsa*, etc.

4.^{art} Els aguts en *a, o*, ne tindran si 'n tenen els seus devallants: *altar, dolor, cantor*, que donen *altarèt, dolorós, cantora*; però no *rabadá, cantó* (cayre), puig donen *rabadanèt, cantonada*.

5.^{nt} Els nòms aguts en *è* obèrta e *í* no 'n tenen may: *serè, diví*, puig fan *serèna, divina*. Exceptúes *monastir, Capcir, Vallespir, albir*.

6.^è Els nòms plans no 'n tenen may, devèntse escriure *calze, salze, polze*; sòlament s' exceptuen *càn-ter, caràcter, cràter, Llátzer, pròcer*, y *cadáver* o *cadavre* (V. pl. 333).

Z — S — SS — C — Ç

Cal distingir be 'l sò de *z* y *s* llènguo-palatals del sò de *s, ss, c, ç* llènguo-dentals. El primer es suau y 'l según fòrt (V. p. 4).

A. Sò suau. El sò suau de les anteriors aspirades: 1.er S' escriu *s* en sílaba invèrsa, y èntre vocals: *astre, estrep, gisclè, ròsa, rases, nòsa, cusir, peadors, bondadós, llestes*.

2.^{on} S' escriu *z* al principi de mot y després de consonant: *zumzada, sichzach, alzina, colzera, lletzó* (o *lliczó* de *lao*, llet), *metzines, esbarzer*. (V. p. 33).

B. Sò fòrt. El sò fòrt de *s*, 1.er S' escriu *ss*, èntre vocals: *brèssa, missa, préssech, possessió*.

2.^{on} S' escriu *s* sòla al principi de mot y després de consonant: *sach, sèca, sèca, sempre, capsa, consòl*.

C. Sempre que en sílaba directa hi ha sò fòrt d' una *s* que 'l llatí no duya, dita *s* s' escriurà *c* davant de *e*, *i* y *ç* davant de *a*, *o*, *u*: *oració*, *Oecília*; *llòça*, *secçó* (de *sectio*), *çurra*.

Alguns no vòlen restituir dita *ç* en sílaba inversa, però les metèixes rahons d' etimologia y tradició abònen la *ç* en sílaba inversa que en sílaba directa. Si 'l francès escriu *garçon* y després *bras* y en el derivat *bracelet*; ningú trobarà solta en semblant pràctica. Donchs, qui admèta *lloçar*, *esmerçar*, *bracèt*, dèn admètre *llòç*, *esmèrç*, *braç*. Altres fins aquí ja s' hi deixen portar; però no vòlen admètre la *ç* en sílaba inversa medial. Donchs, hi ha les metèixes rahons per escriure *tagtar*, *tagt*, *llegiar*, *llegt*, *amiçtat*. Pràcticament se veurà.

Perquè l' us de la *ç* que dona molt caràcter, no estaria a la ma de tots, donaré regles pràctiques y y després un Vocabulari de mots ab *c* o *ç*.

Advertim, 1.er La *c* y la *ç* son una metèixa lletra ab idèntich valor, sòls que la *ç* té trencada la fòrça de *k* que tindria davant de *a*, *o*, *u* y en sílaba inversa, y perxò se diu *c* trencada.

2.^{on} La *c* o *ç* son degudes a una *c*, *d*, *t*, *q* o *ch* llatines influïdes d' una *i* o d' una *e*=*i*, resultant les sílabes *ci*, *ti*, *te*, *que*, *chi* (seguides d' altra vocal, menos el *ci*). Perxò, s' escriuen en els cassos següents.

Regles de la c o ç

S' escriurà *c* o *ç* segons que seguèsca *e*, *i* o *a*, *o*, *u* y en sílaba inversa:

1.er En tots els verbals en *ança*, *ença*, o *ància*, *ència*, que son derivats de participis de present: *esperança*, *estravagància*, *temença*, *obediència*, de *sperantis*, *extravagantis*, *timentis*, *obedientis*. Tant sòlament s' exceptua *ànsia*, de *anxius*, *a*, *um*.

2.^{on} En els verbals en *ió* o *ó* derivats de supins en *tum* (en català en *at*, *ít*): *audició*, *condició*, *Concepció*; *lliçó*, *coyçó*, *torçó*, *secçó*, de *auditionis*, *conditionis*, *conceptionis*, *lectionis*, *coctionis*, *tortionis*, *sectionis*, de *auditum*, *conditum*, *conceptum*; *lectum*, *coctum*, *tortum*, *sectum*.

Sòlament no tenen dita *c* els 39 següents, perquè venen dels supins en *sum*: *grossum*, *sconsium*, *cessum*, *vulsum*, *spersum*, *mensum*, *mulsum*, *pulsum*, *sensum*, *tensum*, *missum*, *mansum*, *passum*, *pensum*, *pressum*, *suasum*, *versum*:

agressió	estensió	pensió
digressió	contensió	pressió
aspersió	immersió	impressió
ascensió	missió	compressió
descensió	emissió	repressió
cessió	dimissió	persuasió
concessió	omissió	sessió
convulsió	permissió	obsessió
dissensió	remissió	possessió
dimensió	sumissió	versió
emulsió	mansió	conversió
espulsió	passió	diversió
repulsió	compassió	perversió

3.er En els sufixos en *aç*, *iç* (de *itius*), *òç* y *uç*, *uça*, y sos derivats (V. pl. 39, 40 y 44): *eficaç*, *eficàcia*, *grandaç*, *grandaça*, *vincladiç*, *vincladiça*, *paniçola*, *atròç*, *atrocitat*, *palluç*, *batuça*, *esbatarçar-se*.

4.^{art} En aquell sò de *c* anterior a *e*, *i*, que 's convertèx en sò de *k*, *t*, o *d* en altres mots de la metèixa arrel: *judici*, *bullici*, *pacient*, *receptió*, *gràcia*, que donen *judicar*, *bullidera*, *patir*, *recapte*, *grat* y *gratar*.

5.^{nt} Vòlen *c* tots els en *ici*: *propici*, *vici*, *suplici*, *Simplici*.

6.ª Després de altra *c*: *accés*, *acció*, *ficcio*, *fricció*. Però aquesta regla exceptua els en *x* llatí dels supins *fixum*, *flexum*, *fluxum*, *nexum*, que son:

crucifixió	irreflexió	fluxió
flexió	reflexió	anexió
inflexió	genuflexió	conexió

y altres nòms llatins ab *x*: *taxa*, *luxo*, *sèxo*, etc.

7.ª En els nòms pròpis en *ènç*, com: *Llorènç*, *Llorençó*, *Olimènç*, *Olimencèt*.

8.ª En alguns nòms de casa fets de pròpis en *tius* en llatí, com *Pònç*, *Sant-Pònç*, *Ponçà*, *Oasa-en-Ponça*; *Monçó*, *Monça*, de *Pontius*, *Pontianus*, *Montius*. Altres son plurals, com *Munts*, de *mont*, y a vòltes podran ser un y altre, com *Sanç*, de *Sanctius*, o *Sants*, plural de *Sant*.

9.ª El *sc* del llatí deuria lògicament representarse per *c*. Com escrivim *nèci*, *cèptre*, etc., de *nescius*, *sceptrum*, deuríem escriure *rocinyòl*, de *lusciniolus*.

ADVERTÈNCIA: — Si la dental o gutural llatines a qui corresponia la *ç* o *c*, ja s' han endolcit, se escriuran per *s* èntre vocals y *z* detrás de consonant: *Ignasi*, de *Ignatius*, *elxina*, de *ilicina*, *avesar*, de *vitiare*, *lletzó*, de *lactis*, *llonza*, de *longia*, *nosa*, de *noxa*, *garitzar*, de *gargarizare*.

També advertim que 'l següent Vocabulari no conté pas tots els mots ab *ç*, ni pòsa tots els pertanyents a les arrels metèixes que se citen. Sols té per objecte servir de pràctica per ensenyar l' us de dita lletra.

Vocabulari de la c o ç

A

Açòt, de *scutum*, espatlla, ho-
 Açotar [moplat, sacudir-la.
 Acurçar, de *adcurtiare*, de
 Escurçar [curtus, curt.
 Adreç, de *ad* y *directum*, di-
 Adreçar [rigir.
 Endreçar
 Redreçar
 Alçar, de *altum*.
 Alça
 Realçar
 Amençar, de *adminatiare*
 Amença [de *minatum*.
 Amicetat, de *amicitatis*.
 Enemiçtat
 Anyorança, de *angorantia*,
 de *angor-ari*.
 Arcabuç, de *ar* per *al*, y
cáuss, arábich, arch de sa-
 gitari.
 Arçó (del bast), de *artus*,
 membres, articulacions.
 Aritmética, de *arithmetica*.
 Arroç, de *oryza*.
 Arroçal
 Aucell, de *avicellus*.
 Aveç, de *ad* y *vitium*.
 Avançar, de *ab-antiare* de *ab*
 Avènç [y *ante*.

B

Balança, de *bilancis*.
 Abalançarse
 Boç, de *bucca* de boca.
 Boci
 Esbocinar
 Emboç
 Emboçar
 Reboçar (la capa).
 Bonança, de *bonant-is*

Abonançar

Braç, de *brachium*.
 Braça
 Braçat
 Braçada
 Abraçar
 Bracèt, etc.
 Bròça, de *brotia*, de *βρωτός*.

C

Cabaç, de *capao-is*.
 Cabaço
 Cabèça, de *capitia*, de *capit-*
 Cabuç [is, el cap.
 Capça
 Capcina
 Capçó
 Capçal
 Capçaler
 Capçalera
 Capçana
 Escapçar
 Capbuçar, de *cap* y *buçar*,
 de *butiare*, de *butum* (cf.
imbuo, mollar.)
 Caça de *צֶהָר* (cox), caçar au-
 Caçar [celle.
 Caç de *צֶהָר* (caixa) artefacte
 Caçó [rodó.
 Caça
 Caçola
 Cacerola
 Calçar, de *calceare*, de *calcis*,
 Calça [el taló del peu.
 Calçapèu
 Calces
 Calçons
 Calçotèts
 Caçcar per calçar, de *calo-is*.
 Descalc
 Encalçar
 Alcançar

Alcanç
Calç, de *calo-is*, la calç.

Calciner

Encalcinar

Cançó, de *cantion-is*, de *cantum*, cantar.

Cançoner, aplèch de cançons, y adg. *calmós*.

Ganço, *calmós*, avar.

Capaç de *capao-is*, de *capió*, de *καπύ* ll. *caph*, el palmell

Incapaç [de la ma.

Cartipaç de *χαρτης*, *charta*, paper, y *πάτος*, camí traçat.

Cedaç de *κεδάσιν*, espargir, dissipar.

Crôça de *crucia*, de *cruc-is*, *crèu*.

Començar de *commentiare*,

Començ [de *commentum*.

Comèrç, de *commercium* de

Comerciar [cum y *merc-is*.

Remerciar

Esmerçar

Esmèrç

Coyçó, de *coctio*, de *coquere*, [còure.

Coça de *calo-is*, = *cau-cis*.

Cocejar [cociis, = coça.

Cuç, *gog*.

Cuçcuçó

Cuçògues

Ç

Ça y comps. Vid. p. 117.

Çabata de *χα* molt y *πάτος*

Çabater [pas, caminar.

Çabateria

Çagal de *χαγορος*, sirvent, porter.

Çaragoça de *Cæsar Augusta*.

D

Dança

Dolçura

Dreça de *directa*, de *dirigere*,

Drecera [dirigir.

Adreç

Adreçar

Endreçar

E

Eficaç de *eficac-is*.

Eficaçment

Eficàcia

Embarraçar de *imparatiare*, de *in*, no, y *paratum*.

Embarraç

Encebar, de *incibare*.

Encèp

Encetar de *inceptare*, de *in-*

Encet [ceptum.

Escarraç de *es* y *carraç* de

Escarraçarse [carrus.

Escôrça, de *corticis*, *escôrça*.

Escorçar

Eriçó de *ericius*.

Eriçar

Eneriçar

F

Faç de *facies*, la cara

Faça subjuntiu de *fer*

Falç de *falo-is*, la falç.

Falçó

Falcèta

Falcilla

Fayçó de *faction-is*, manera

Fecç, de *fac*. [de *fer*.

Feliç de *felic-is*.

Fihança de *fidant-is*.

Fermança de *firmantis*.

Fogaça de *focacia*, pasta

cuyta al caliu del fòch.

Fôrça de *fort-is*, fort.

Esforçar

Esfôrç

Frèça de *fricare*.

Friçar de *fricare*, fregar,

Friçança [fresar

G

Gançolar de *vinciolare*, lli-

Gançòla [gar.

Desgançolar

Garça, de *ardea*.
 Garçot
 Glaç, de *glacies*.
 Glaçar
 Desglaç
 Desglaçar
 Goç de *gothicus*, cf. o. *goz*
 Goça [que.
 Gocèt

H

Hortaliga, de *hortalitia*, ver-
 dura de l' hòrt.

J

Jaç, de *jacere*, jaure.
 Ajaçar
 Junça, de *herba juncea*.
 Junçar

LL

Llaç, de *laqueum*.
 Enllaçar
 Llançar
 Llanç
 Llança de *lancea*.
 Llapaça
 Llaurança de *laborant-is*.
 Llènç de *linteum*, de *linum*.
 Llençòl de *lindeolum*, de id.
 Llençolèt
 Lleçtar, de *lectare*, de *lectum*,
 escullir.
 Lleçt, de *lectus*.
 Lliçó de *lectionis*, de *legere*,
 Alligonar [llegir.
 Lligaça de *ligatia*, de *ligare*.
 Llinaça de *linatia*, de *linum*.
 Lloçar de *lucidare*, rentar.
 Llòç
 Llòça
 Lloganiça, de *lucanica*.
 Lluç, de *lucius*.

M

[de *martellus*.
 Maça, de *martea*; cf. *martell*,

Maçó
 Amaçonar
 Maciç
 Ma(n)telaç, aumentatiu de
 Maç de *Martius*. [manta.
 Marçal de *martialis*.
 Marcench
 Marçapá
 Meçqui de *peç*, agarrar.
 Moço, de *mo* (meth) *vir*, va-
 Moça [ró.
 Mordaça, de *mordacis*.

N

Noces, de *nuptia*.
 Nodriç, de *nutritius*.
 Nodriçó

P

Paniç, de *panitius*, pa.
 Paniçola
 Parpiç, per *partic*.
 Pastiç, de *pastitius*, de *pas*-
 Pasticer [tum, péixer.
 Peça
 Peçolar, de *pediolare*, de *pe*-
 Pedaç [dis, pèn.
 Apedaçar
 Despedaçar
 Pertinaç, de *pertinac-is*.
 Pertinácia
 Pinçá
 Plaça, de *platea*.
 Plançó, de *planta*.
 Pòliça
 Postiç, de *posititius*, de *pone*-
 re, posar.
 Puça, de *pulice*, de *pungere*,
 punyir.

R

Rabaça de *rapac-is*.
 Arrabaçar
 Ram-aç de *ram* y *aç*, d' au-
 ment.
 Rapaç de *rapac-is*, de *rapè*-
 re, pèndre.

Regoneixença
Ronçal

S

Sagaç
Sécçó, de *sectionis*, tall.
Sènç, Sènça de *sine*.
Solaç, de *solatium*.

T

Taça
Taçó
Taçtar, de *tactare*.
Tapiç
Terç
Terça
Terçat
Terriça, de *territia*.
Terricer
Toç per *co(t)s*, ròca.
Toçal
Toçar
Toçtarrada
Toçut
Torçar o troçar, de *tortia-*
re de tortum.
Torçó, de *tortione*.
Atorçonar
Torçut
Traça, de *trahere*.

Traçtejar
Tròç, de *τρώξ*, rosèch.
Destroçar
Trocejar
Estrocejar

U

Unça, de *uncia*.
Usança, de *usantis*, de *usum*.

V

Vaci de *vacuus*, vuyt.
Vacina
Vàcia
Véça, de *vitia*.
Veçòts
Veçcambra de *vice-chame-*
ra, la comuna.
Veçcòll, de *vice-colli*, en llòch
del còll.
Veçcompte, de *vice-comitis*,
en llòch del compte.
Veçcomptarse
Veçtraure, de *vice-trahere*.
Veçturnar de *vice-turnare*,
respostejar.
Velòç de *veloc-is*.
Venç de *vincit*, de *vincere*.
Verniç, de *vernitius*.

X

Aquèsta lletra té très sòns: a) sò compòst suau de *gz*; b) sò també compòst, però fòrt de *cs*; y c) sò senzill paladial aspirat de *xex* (*ch* francès).

a) S' escriu *x* ab valor de *gz* sòlament en el prefix *ex*, que 's tròba èntre vocals inicial (rars vòltes medial detrás de *in* o *re*): *ex-èrcit*, *ex-imir*, *in-ex-orable*, *re-ex-hibir*.

Si dit prefix sonès per alguns fòrt, serà davant de consonant: *ex-traordinari*, *ex-trany*, o *estraordinari*, *estrany*. Si aquèixa consonant que li seguèx, no se sent, serà una *c*: *ex-ceptuar*, *ex-cedir*, *ex-citar*.

b) S' escriu *x* ab valor de *cs* èntre vocals: *taxa*, *convèxa*, *pròxim*, *luxo*. Y per excepció del *x* paladial, en *fix* (*fixus*), *mixt*, *Oalixt*, *Sixt*, *prolix*, *rixa*, *asfíxia* y sos compòsts y derivats. (V. pl. 440).

El sò de *cs* final es *chs*: *sachs*, *llarchs*. (V. pl. 44).

c) S' escriu *x* ab sò senzill paladial al principi, mig y fi de mot: *xarra*, *xiula*, *pèrxa*, *burxa*, *tex*, *flux*. Èntre vocals, si la primera no es *i*, se li antepòsa una *i* emol·lient (V. pls. 27, 28 y 29): *aixa*, *feixa*, *toixa*, *gruixa*. Dita *i* 's dispensa derrera de *au*, per ser consonant la *u*: *disbauxa*, *gauzar*, *rauxa*. — Encara que per transigir una mica, no hèm escrit la *i* emol·lient davant del *x* final, no obstant la hi trobèm molt be y s' hi podrà escriure. (V. pl. 29 y 30).

Si davant del *x* èntre vocals s' hi sent una *t*, que s' escriga: *catrxa*, *flètxa*, *esquitxa*, *clòtxa*, *caputxa*.

Pel sò de *tg* o *tx* final, V. pl. 461.

Qüestió sobre 'l x y 'l ch

Preguem als valencians que no introduhèsquen el *ch* castellà en llèch del *x*. Ho reclamen a més de l' us general català, 1.er El que la *h* es llètra aspirada y perxò el tedèsch l' usa per aspirar la *k* del grech: *kirche*, *de κοπή*, còm el llatí l' havia usada per aspirar la *c*, *p*, *t*, *r* fent *ch*, *ph*, *th*, *rh* a fi de que donessen un sò aproximat a *χ*, *φ*, *θ*, *ρ*. L' anglès l' usa també per aspirar la *t* fent *th* = *z* castellana. Y 'l català per indicar l' aspiració final *sach*, *corch* (V. pl. 24). — 2.^{on} El que la *h* es llètra aspirada, però gutural. Perxò molt atinadament el toscà l' usa per despalatinisar la *g* y la *c*, y ferles guturals davant de *e*, *i*: *chiostro*, *che*, *lunghe*, *righe*. — 3.er El que l' us que 'n fan el castellà y 'l francès pel sò paladial no té explicació rasonable. Dues guturals *c h* no sè per què han de valdre una paladial *x*.

Si la paladial castellana *ch* té sempre un sò fonamental de *s* (V. p. 27) y aquèx es el més permanent y característich de la *ch*, no comprenèm per què aquèx sò de *s*

s' ha pogut representar per *h*, no paladial sinó gutural aspirada, com hem dit. De manera que avuy la *ch* castellana es falsa en sos dos elements. Ho es en la *o* que s'ona *t* y ho es en la *h* que no pòt sonar *s* paladial. El tedèsch quant li convé palatinisar el *ch*, li pòsa davant aquèixa *s* que forma sa essència, escrivint *sch*: *schon*, *llxon*. Però ningú aventatja al nòstre *x* = format de *cs* o *gs* = *x*. *Despatxar* y *despachar* s'onen idènticament. Abdós son de *des* negatiu y *pactare*, de *pactum*. *Pactare* feu *paitar*, *païçar*, *paixar*, y per enfortiment de la *x*, *paitxar*, y per cayguda de la *i*, *patxar*, resultant dues sílabes *pat* y *xar*. Donchs, es evident que 'l castellá escrivint *pa-char* no s'ajusta a la fonètica actual, ni a l'etimologia, ni dividèx be les sílabes. Pogué fer, com el toscá, *paci-iar*, *pa-char*, però sempre tenim aquí l' *h* fent un paper impròpi com hem dit. Inconvenient que 's tròba també en francès e anglès. *Multo* feu *muíto*, *muíço*, *muítço*, *mutxo* = *mucho*.

Es cert que 'l *x* inicial valenciá s'ona *tx* com a la província de Lléyda. En aquèx cas, si s' hi empènyen, podrien escriure *tx*: *txocolata*, *txicòt*, *tximple*, però de cap manera introduhir el *ch* castellá.

Llètres paladials

Tractant de la formació de les paladials en la plana 25 y seggs. deixàrem compèndre 'l seu desenròtle gradual per llur blanura. D' èll resulta que, presenten diferents graus al metèx temps en els diferents pòbles, propendint al llur avènc. Aixís la *g* se presenta *g* y *tg*: *original* y *oritginal*, *corregir* y *corretgir*, la *j* se presenta *j*, *tj*, *tx*: *mija cana*, *mitja cana*, *mixa cana* o *mitxa cana*; la *ll* se presenta *y*, *ll*, *ll-ll*, y *tll*: *raya*, *ralla*, *rall-lla*, *railla*; la *x* se presenta *x* y *tx*: *clòixa*, y *clòtxa*, y la *ny* diu, vg. *regnar*, *reynar* y *renyar*.

Donchs, en quin grau caldrá escriure la paladial? En aquèll grau que s' acòste més a l'etimologia y

que 's crèga més usat, sènç que uns puguen rahonablement repèndre els altres per petites divergències en aquèx punt. Lo metèx dich d' escriure *seyna* o *fenya*, *cuyna* o *cunya*, tractantse de la *ny*. Volèr amotllar els pòbles a un sòl critèri es no conèixer la naturalèsa y negar la veritat.

Perxò creyèm del tot improcedent la distinció del Senyor Fabra en la pl. 44, dihent que 'l sò de *tx* final es *ig*: *gaig*, *lleig*, *ròig*, *mig*, *puig*, però que es *tx* quant en els devallants vòl dit *tx*: *despatx*, *esquitx*, que donen *despatxar*, *esquitxar*. El sò de *tx* final deu ser sempre *ig* (Vide pl. 32 y 33), puig la derivació no essent uniforme, no pòt servir de regla. *Faig* fa *faja*, *fatgèda*, *fatjó* y *fatxèda*, còm *esquitx* fa *esquitxa* y *esquitja*; etc.

Encara es més infundada la distinció de la formació del plural quant diu allí metèx que 'ls en *tx* el fan en *os*: *despatxos*, *mitxos*.

Dos exemples pòch encertats, puig acabava d' escriure *mig* y no *mitx*, y de *despatxos* advertèx deseguida que també fa *despaits*. ¿Per què no *despaigs*? Cabalment diu que 'ls en *ig* fan el plural en *igs*: *bòig*, *lleig*, *bòigs*, *lleigs*. En fi, creyèm que 'ls escriptors còm els gramàtics si vòlen escriure catalá corrècte, cal que facen dits plurals tots en *igs* còm per la llèy d' escurçament els fan els pòbles mellor parladors. El Pirinèu diu: *bòigs*, *lleigs*, *ròigs*, *faigs*, *gaigs*, *batèigs*, *passèigs*, *desigs*, *migs*, *dèspaigs*, *puigs*, *esquigs*, *safrèigs*, etc. y no *bòjos*, *llejos*, *ròjos*, etc.

SEGONA PART

Del bon us de les nòtes ortogràfiques

Sòls nos ocuparem de les divuyt següents: accent, grave (`) y agut (´) (1); vírgula o apostrof ('); coma (,); punt y coma (;); dos punts (:); punt final (.); interrogant, inicial o invèrs (¿) y final o directe (?); nòta d' admiració, inicial (¡) y final (!); parèntesis ( ) ; comètes (« »); clau ({ }); guió, menor (-), major (—) y doble (=); dièresis (¨); punts suspensius (.....); asterisch (*); paragraf (§); calderó (¶); y manèta ( ).

Accent

Per rahó de l' accent dividim les paraules en *brèus*, *planes* y *agudes*. Son *brèus* les quines tenen l' esfòrç de la pronunciació en la tercera sílaba, o mès amunt: *angèlica*, *duguérensela*, *duguérenselesenhi* (2); *planes* les quines, en la segona: *mòrta*, *refeta*, *examen*; y *agudes* les quines, en la primera, contant sempre de drèta a esquèrra: *cangó*, *portá*, *jovent*.

Portará accent en la sílaba de l' esfòrç:

Brèus

1.er Tota paraula brèu, v. gr. *brúixula*, *gárgoles*, *guárdamela*, *portárenselesenhi*.

(1) El circumflexo (^) no s' usa com a prosòdich. Lo posaven alguns sobre la vocal següent a x quant aquèsta no sonava *zètz* sino *gz* o *cs*: *exémple*, *próxim*.

(2) Cap brèu pòt acabar ab diptongo. Sílaba es la lletra o lletres que 's pronuncien ab una sola emissió de vèn, o sia, ab un còlp de garganta o pulmons.

Son brèus totes les finides en *ia, ie, ua, ue, uu*, átones, y dèn perçò accentuársels la sílaba anterior: *glòria, efígie, válua, contínues, individuú*. Perçò, no necessitarán accent les planes en iguals terminacions: *ia, ie, io, ua, ue, uo* tòniques: *llegia, caseries, conceptua*, etc., ll. *llegía, caseríes, conceptúa*.

Planes

2.^{on} Tota paraula plana que finèx ab consonant que no sia *s* o *n*, vg. *cráter, mengívol, tráfech*.

3.er Tota plana terminada ab diptongo de *u* semiconsonant, v. gr. *llegíreu, vinguéreu, amáveu, llegíeu*.

Agudes

4.^{art} Tota paraula aguda finida ab vocal o ab *s* o *n* (1), v. gr. *cornetí, matarás, vindrán*: exceptuantne les finides ab diptongo de *u* o *y* semiconsonants, v. gr. *veníu, sarau, romeu, avuy*.

5.^{nt} Les brèus y les planes conserven l' accent en plural, mès no les agudes: *crátèrs, mengívols*.

6.º Els advèrbis en *ment*, d' adjectius accentuats tindrán l' accent ahont lo tenia l' adjectiu, v. gr. *fácilment, rápidamente...* de *fácil, rápida*.

7.º Sempre que 'l vèrp rèp algún sufix, prèn accent en la sílaba de l' esfòrc, si ja no 'l tenia, v. gr. *dónat, mátal, dígaho, dírdslí*.

Monosílaps

Les paraules monosílables no portarán accent, encara que l' hagen segons regla.

No obstant, convindrà accentuar els següents mots tònichs per distingirlos del seus iguals átons.

(1) Eixa regla no comprèn els nòms que davant de la *s* tenen consonant, per ser plurals, v. gr. *Casals, Solans*.

lá, nòta musical, confundible ab	la, article
món, mundus	» » mon, possessiu
són, sunt	» » son, »
má, manus	» » ma, »
sá, sanus	» » sa, »
sé y és, scio, est	» » se, afix
té, tenet	» » te, »
vós, pron. reverene.	» » vos »

Us de l' accent grave

Regla única: Sempre que la *e* o la *o* sónen obèrtes, se les distingirà ab l' accent grave, prescindint de tota regla d' accentuació, aixís en les diccions monosilábiques, còm en les polisilábiques: *Pèrdre-la, nèta, nètament, el tè, el bè, sòn* (somnus), *pònt, pòrtala, còrda, còr, gròch.*

Aquèx accent grave a més d' indicar la naturalèssa de la vocal, indicarà també la sílaba dominant; mènens en els adverbis en *ment* que tenen la dominant en el *ment*: *fòrtament, ll. fòrtamént.*

Qüestió sobre la necessitat de l' accent grave

El Sra. Fabra, Tallander y 'l P. Nonell admèten ja l' accent grave.

L' Acadèmia de Bònes Llètres de Barcelona en sa Ortografia de 1884 el refusava. En 1889 en ma ortografia que escriguí sènç conèixer la de l' Acadèmia, indiquí, pl. 28, la conveniència d' usar els dos accents agut y grave, encara que equivoquí la regla, per mals informes sobre l' altura de les llètres obèrtes y tencades. Bofarull, Farré y Carrió y Estorch els admetien també. La divergència está en la manera d' usarlos. Per uns sòlament deuen usarse dit accent per distingir mots equívochs, vg. *te, tà, y té, be y bè, so y sò,* etc. Aquèixos no reparen que la seva rahó pròba massa, puig si l' accent hagués de distingir els equívochs, necessitaríem molts accents. Aixís deu té cinch significats que requiririen

cinch accents: *Deu* (Deus), *dèu* (font), *dèu* (debet), *dèu* (detis), *dèu* (decem); *sòl* ne té quatre: *sòl* (sol), *sòl* (solus), *sòl* (solum, suelo), *sòl* (solet) (1); *vòl* ne té quatre: *vòl* (vult), *vòl* (d' aucells), *vòl* (donar un vòlt), *vòl* (circumferència); *mòl* significa *mullat*, *gandul*, *el mòl del pòrt*, *el mòl de l' òs*; *seu* significa *seu* (suus), *sèu* (sedet), *sèu* (sedes), *cèu* (cibus, greix). Per acabar, son sènç fi ni compte les paraules que tenen variis significats ab les metèixes llètres.

Dequí concolohèm que l' accent grave no ha de tenir per objècte únich y dirècte distingir paraules, sinó distingir llètres. Es dir, que 's dèn considerar còm complement gráfich de la *e* y *o* tòniques, indicant que dites vocals que podrien ser altes o tencades, en aquèll cas s' han abaixat de tò, obrintse ab tendència cap a la grave *a*. Indicació sempre necessària perquè la *è* y la *ò* obèrtes son llètres essencialment distintes de la *é* y *ó* tencades, o átones; perxò creyèm indispensable que s' introduhèsca l' escriptura de dit accent grave segons la única regla que hèm donada.

El francès fa aquèx us de l' accent grave respècte de la *è*. Respècte de la *o* dona regles fixes per sabèr quant es obèrta y tencada.

El toscá per no volèr usar els accents, dona un xafer de regles per conèixer la *e* y *o* obèrtes y tencades. El provençal, segons vèig en *Mirdio* de Mistral, fa de l' accent grave el metèx us que n' estich defensant.

Còm l' accentuar es feyna que entreté, no faltará qui propòse traçar y fondre una figura espressa per la *è* y *ò* obèrtes. Qui aixís pènse, dèn considerar que dificultaria la comprensió del catalá pels forasters apartantlo aparentment de l' etimologia llatina, y dèn recordar que en el grech, la llèngua que ha accentuat ab mès justèssa, l' accent grave es el pròpi per indicar una depressió d' una vocal. Perxò 'l toscá, el francès y 'l provençal per indicar les vocals obèrtes no han pensat en fer mòtlles nòus, sinó que han imitat l' accent grave del grech.

(1) *Sòl*, també es nòta musical. *Sèt* val *septem* y *sitis*; *vuyt*, *octo* y *vacuum*; *nòu*, *novem*, *novus*, *nuz*, *nocet*.

Qüestió sobre l' accentuació

El Sr. Fabra en la pl. 19 establèx aquèsta única regla d' accentuació: «no empleant l' accent grafich sinó pera facilitar la lectura de determinats oxitons (*dirà, serà, camí, comprès, encén*) i evitar confusions entre paraules que s' escriuen am les meteixes lletres, malgrat esser diferents en la pronunciació (*bòta-bóta, més-mes, pública-publica*).»

Inconvenients d' aquèx sistèma d' accentuació seguit pel Sr. Fabra: — 1.er Anèu a sabèr quins son aquèlles *determinats oxitons*. — 2.^{on} Cada vòlta que l' escriptor voldrá accentuar, haurá de recórrer tota la llengua per vèure si 'l mot en observació podria pronunciar-se d' altra manera. No volguèn feyna més angoixosa. *Pública*, adjectiu, ne durá, y *republica*? perquè també hi ha el vèrp *republica*. A lo mènus un francès estarà esposadíssim a llegir la *republica*. — 3.er Es dir, que dita regla d' accentuació es pitjor que dir que no cal accentuar res; però per fer aquèx avènc era menester no recordar que totes les llengues estigueren un temps en aquèx estat de tenebres e indecisió y que foren forçades a sortirne per no ferse il·legibles. Dequí l' introducció dels signes masorètics en la Bíblia, la riquíssima accentuació grega, la castellana.

Se dirá que 'l francès no usa accent tònic. No importa, puig el francès no necessita dit accent, perquè sempre té accentuada l' última, si no termina en *e*. Que l' árabe tampòch accentua. No importa, puig l' aràbic té fixada l' accentuació per mèdi de la cantitat. Que 'l toscà no accentua. Donchs seria millor que accentués; d' altre mòdo resulta pròu difícil de llegir moltes vegades: *amavamo il tuo figlio de carattere allegro proprio a far ridere*. Un espanyòl, y més si ha estudiat llatí, llegirà: *amávamo, carattère, ridére*, en llòch de *amavámo, caráttere, rídere* còm se dèn en toscà; y no multipliquèm els exemples. Que 'l llatí no accentuava. Millor que ho hagués fet. Se 'm concedirà que 'ls capellans en junt saben més de llatí que 'ls

d' altres professions. Donchs, per fugir de disbarats d' accentuació que fan riure a uns y esgarranxen les aurèlles d' altres, s' ha oportunament introduhit l' accentuació en moltes edicions dels llibres litúrgichs, y això que 'l Clèro d' ara sap de llatí probablement més que no 'n sapigué el Clèro desde el sigle iv fins al xvi.—Que 'l tedèsch no accentua. No faria pas un pecat accentuant; però 'n pòt prescindir perquè té tants accents còm síl·labes, exceptuant les sítones inicials y finals que senyalen les gramátiques, que, no obstant, no sempre serán fàcils d' advertir per un foraster.—Que l' accentuar es una musa. Mès musa es havèr de llegir sènça accents. Jo 'us asseguro que fa suhar. Anèu, sinó, a llegir llatí en un còr de catedral o en refector de comunitat.

Creyèm que l' accent gràfic es d' essència de l' òrtografia. Ja, donchs, sempre que 'l lector no 'l puga suplir fàcilment, dèu marcárseli, puig el lector no té obligació de repetir sinó lo que tròba escrit. Si donchs, tròba, v. gr. *facil, util, sutil, pernil, la historia historia, limitat*, aquí li dirá a un foraster, y a tothòm que no sábiga per endavant l' ortologia de dits mots, que dèu llegir *fàcil, útil, sutil, pernil, la història historia, limitat o limitat (limitat)*.

No 's podrà negar que l' accentuació gràfica, cada dia més en us, no sia un avènc molt conforme a l' esperit humá que tendèx a fixar el seu ésser per tots els mèdis, còm acaben de demostrarho la fotografia y la fonografia. L' accentuació es la part més vivent de l' escriptura y l' hòme que ha vingut a comunicar la vida a sos artefactes plàstichs y a arxivar el moviment metèx en la cinematografia, no dèu privar sa paraula d' aquèixa senyal de vida.

Virgula o apostrof

En l' escriptura dels afixos, pls. 235, 347 y següents, queda ja molt estudiat l' us de la vírgula.

El seu fi es indicar la desaparició d' una vocal inicial (no 'm tròba per no em tròba) o final (l' ani-

ma per la ànima), absorbuda per altra vocal més sonora. Totes les llèngues han tingut y tenen aquèixa absorpció de les vocals en contacte. Pel català n' havèm senyalat les regles en la pl. 402. Però encara que l' absorpció 's verifica, no se sòl indicar en l' escrit sinó en un nombre reduhit de mots de molt us y molt coneguts, que son pel català *me, te, se, en, el, lo, la, els, ens, eus*. (Vid. pl. 235).

Aglutinació. Dita absorpció la marcaren els nòstres majors unint en l' escriptura el mot desvocalisat ab l' altre que 'l desvocalisava: *Jot suplich que nom vulles agreujar*. Encara a alguns escriptors els reca de deixar semblant pràctica. Jò, 1.er la tròbo molt parenta d' allò que fan els nens d' estudi que escriuen afegit perquè no saben analisar. — 2.^{on} Semblant aglutinació es contrària a la corrent d' anàlisis dels estudis moderns. — 3.er ¿Qui no conèx la gran dificultat que l' aglutinació oferèx en la versió de les llèngues semítiques? — 4.^{art} Dita aglutinació desfigura moltes paraules per una rahó totalment accidental, còm es trobarse ab un d' aquèlles mots átons. Perxò, lo just es que 's desfiguren èlles, però no 'l mot dominant que 'ls acull.

Aixís optèm per indicar l' apostrofació per mèdi de la vírgula còm ho fan el grech, el toscá, el francès, el bolonyès, el piemontès, el provençal, etc.

No obstant, en atenció al seu us continuu, be 's podrà consentir l' aglutinació de l' article ab les preposicions *a, per y de* (*al, als, pel, pels, del, dels*, en llòch de *a 'l, a 'ls, pe 'ls, de 'l, de 'ls*). Semblantment aglutinen el castellá: *del, al*; el francès: *du, des, au, aux*; el toscá: *del, al, pel, col, nel*; el bolonyès: *dèl, al*; el provençal *dòu, au*. També 's consent l' aglutinació detrás del vèrp: *pèndresho, venérselsenhi*. Aquèsta desfigura mènus la paraula: ni es convenient separar els sufixos per guionèt: *pèndres-ho* (V. pl. 240).

Però l' apostrof dintre la paraula jserá bò macarlo escrivint, vg.: *venírsenhi?* Creyèm mès oportú no marcarlo, escrivint *venírselsenhi*. Si 'l sufix no fos sinó un, vg.: *pòrtat be*, no faria tant mal efecte escriure *pòrta 't be*. No obstant, be podrà seguirse la costum de no marcar l' apostrof: *pòrtal (el nèn)*.

No convé escriure l' apostrof inicial escrivint vg.: *seré 'sperat, cregué 'viat*; perquè aquèixa practica desfigura paraules de pòch us obscurint el llur concèpte. Pròu sé que Mistral l' usa: «De iéu à vous i' a 'n laberinto.» — «aquí dedins uno fe 'nclauso» per i' a un laberinto y uno fe enclauso; però no vèig que puga aprobarse tal grafia.

Es enterament errat l' us de l' article masculí *el, del, pel, al* davant de nòms començats ab vocal; puig se dèu escriure *l', de l', per l', a l'*; aixís *l' àngel, de l' àngel, per l' àngel, o pe' l' àngel, a l' àngel*. La rahó es que parlant apostrofèm y separèm aixís l' article de la preposició. Aquèx us de l' article fan el francès: *l' ange, pour l' ange, a l' ange*; el provençal: *l' aucéu de l' aire*; el piemontès: *l' asnet, de l' asnet, a l' asnet* (burrèt). El toscá fa l' equivalent, doblant la *l* de l' article: *l' amico, dell' amico, all' amico*. Sòlament el castellá manté l' *l* arrimada a la preposició: *del, al hombre*; però es perquè en el Nominatiu el *el* castellá no s' unèx a la vocal següent, còm ho fa en catalá: *el hombre, l' hòme*.

Detrás de *u* e *y* semiconsonants es llògich no apostrofar, segons la regla 2.ª de la pl. 402: *veurèu els hòmes que 'l rèy els mana*, no *veurèu 'ls, rèy 'ls*.

A principi y fi de ralla convé que no hi haja apostrof, puig no seria fácil vocalisar-lo estant distant de la vocal que 'l sustitueix en la lectura.

En l' estampa la vírgula dèu colocalse enllòch de la vocal perduda, però no en contacte ab la vocal

següent: *l' ànima*, no *l'ànima*. Encara que acredita-
des estampes de tots els pahissos y 'l toscà (V. *For-*
naciari) fan aquèixa separació, no hi ha uniformitat en
tal pràctica. Donchs, ho fan mellor els qui separen,
—1.er Perquè 'l mot virgulat no deixa de ser la me-
tèixa part de l' oració, distinta de la quina la des-
vocalisa. — 2.^{on} Si se sent unit al mot següent, això
no pròba que dèga escriptures unit, puig molts altres
mots se pronuncien units: *¿hihalgú?* (*¿hi ha algú?*),
y ningú creu poderlos unir en l' escriptura. — 3.er ¿Qui-
na necessitat hi ha de desfigurar les paraules ab em-
pèlts? Si se 'm diu que la vírgula no es vocal y que
dèu vocalisarse ab la vocal següent o antecedent,
també altres mots en la lectura se vocalisen ab la vo-
cal anterior o posterior (V. pl. 402, 4.ª y 5.ª), y no
obstant ningú 'ls escriu units: *una hòra*, ll. *unhòra*.

Detrás de vèrp *el*, *els* pronòms, s' uniran al vèrp
acabat en vocal: *pòrtal*, *ròbals*, però *el*, *els*, articles,
no s' hi uniran: *pòrta 'l bastó*, *ròba 'ls diners*.

Pòt usarse la vírgula per suplir una consonant,
especialment la *r*: *per ferme*, *o fe'me*, *o fe'm un fa-*
vor.

Al càureli del clot d' una petxina
la celestial regó'
lo nom escaygudíssim de Marina
li posa 'l vell patró.» (*Verdaguer*).

Quant ja un sufix está aglutinat a un vèrp, no
convé apostrofalo per la vocal següent: *vòls dirme*
una paraula, *dirásme una paraula*, no *dírm' una*, *di-*
rásm' una.

El Sr. Tallander en la pl. 105 no vòl que l' ar-
ticle *la* se virgule. Ho farà per por de la confusió.

Donchs el francès, toscà, bolonyès, y provençal
sempre que l' article 's tròba davant de vocal, sia

nòm masculí o femení, escriuen l': *l' ànima, l' hòme, l' inquisició, l' ungla.*

La rahó que mouria aquèlles a escriure de tal mòdo, es la metèixa per nosaltres, sò es, la pronunciació del pòble que davant de vocal no deixa sentir generalment de l' article sinó la *l*.

Coma

S' escriurá:

1.er Després de cada nòm, pronòm, vèrp, advèrbi... quant ne venen varis de seguits y no están units per conjunció, o encara que n' estiguen si la conjunció es per motiu de la figura retòrica *Polístèton*, v. gr.:

«Una turba de quixalla,
»Joves, donas, noyas, vells...
»Brinca, crida, xiula, balla,
»Mentre d' un turó devalla...
»Alegres tots, com aucells.» (Estorch).

«Mes per son Deu te sempre la tèrra alguna espina;
en hábit pobre, vesta ab que pel mon camina,
un vespre a la cabanya truncava d' uns pastors;
ní llet, ní pa, ní aygua, ní aculliment li daren,
per tráurol de la pleta los goços li aquisaren,
los goços lladradors.» (Verdaguer).

2.^{on} Els vocatius s' enclòuen entre dúes comes en mig de clàusula; però si van al principi, sòls tindrán coma després, y davant sòlament, si venen al fi, v. gr. *Odr de Jesús, compadeixèus dels pecadors. — Fill meu Absalom, Absalom, fill meu, ¿quí 'm donará que mdra per tu, fill meu Absalom?*

3.er Còm els vocatius, se puntuen els símls o comparacions y 'ls incisos merament explicatius, èntre 'ls que se dèuen comptar aquèstes expressions: *no obstant, apesar d' aixó, donchs, per lo tant, per consegüent, ara be, essent aixís, en efecte... v. gr. «...per*

reviscolar, diu en Verdaguer, les literatures que, per falta del oli de la fe, s' apagan, com la llanterna de les verges fatues del Evangeli.»

4.^{art} Després sòlament dels incisos determinatius, o que son necessaris per la veritat de l' oració principal, vgr. *L' hòme que pèca, ofèn a Deu. — L' impiu que fa penitència, se salvarà.* No 's podria puntuar: *L' hòme, que pèca, ofèn a Deu. — I' impiu, que fa penitència, se salvarà.*

5.^{nt} Per separar membres d' alguna estensió, quant s' invertèixen, vgr. *Que hi ha Deu, no ho pòts negar.*

6.^à En llòch de punt final per separar clàusules d' un metèx subgècte, curtes, sòltes, y unimembres, v. gr. *Eustaquí es tot un hòme: en Filosofia rahona, en Teologia profundisa, en Moral jutja y aconsella.*

7.^à Sempre que de no posarne, podria resultar confusió, v. gr. *T' esclòch de la participació dels meus llibres sòlament; mès no, vull esclòdret també de la participació de mos diners.* Trégues la coma després del no, y será ben diferent el sentit.

8.^à Sènç perjudici de les regles antecedents, sempre que llegint reposadament y en vèu alta, se faça espontàniament una pausa per separar unes frases d' altres, o les diccions de que 's componen.

Punt y Coma

S' escriurà:

1.^{or} Per separar pensaments oposats o restrictius dels ja expressats en la metèixa clàusula. Per consegüent, s' escriurà davant de les partícules adversatives y excepcionals: *mès, però, encara que, perquè, ja que, suposat que...* sempre que l' incís que acompanyen, sia d' alguna estensió, v. gr. *Espera de mi lo que 'm demanes; suposat que no 'm demanaràs impossibles. — Molts desitgen la felicitat, molts la còrquen*

afanyosos; però ben pòchs l' encalcen pel bòn camí.

2.^{on} Quant vâries proposicions tenen un metèx vèrp determinant, davant d' èll se posará punt y coma, v. gr. *Si 'ls pares donen escándol, si 'ls fills no obeïxen, si totes les llèys se trepitgen; la autoritat de res o per res servèx.*

3.er S' escriu en llòch de punt final, quant les clâusules son massa curtes o lligades per conjunció, v. gr. *Ditxosa l' ànima que s' abèura en el Còr de Jesús; ditxós el còr que a Èll se recull; ditxós l' enteniment que estudia 'l seu amor.—Cap esfòrç fou suficient per ferlo entrar en el bòn camí; y vegeren que ja son còr refusava tot remèy.*

4.^{art} Després de totes aquèlles parts d' una clâusula ahont ens detenim mès que per una simple respiració.

Dos punts

S' escriurán:

1.er Després d' una proposició general que tot seguit ve amplificada, probada o esplicada per altres particulars, v. gr. *Dues còses fan l' hòme inútil: una es la falta de talent o l' indisposició natural, l' altra es la falta d' aplicació.*

2.^{on} Quant s' aduhèixen paraules d' altre, citant el nòm de l' autor, v. gr. *Diu el Sabí: El temor del Senyor es el principi de la sabiduria.*

3.er Després d' aquèstes o semblants frases: *exceptuant, es a dir, còm, els següents, següèixen, son aquèstos...* v. gr. *Els nòms de la primera declinació son femenins, còm: Dea... exceptuantne: Adria...—Els següents fan el Gcnít. plural en ium: Pars, tis... mènus: Bos...*

4.^{art} Davant d' aquèlla sentència o reflexió ab que 's tènca una clâusula, v. gr. *Res espere de mí, perquè res li daré: se porta tan malament.*

5.^{nt} Després de cada una de vâries proposicions

que se succehèixen sènç interrupció ab perfet sentit gramatical cada una de per sí, v. gr. *Al pas de Jesús els mòrts resuciten: els muts recòbren la paraula: els leprosos queden llimpiats: els esperitats se vèuen lliures: els...*

Punt final

S' escriu després d' una o moltes paraules que expressen per enter un pensament, de manera que 's pòt passar a altre sènç deixar incomplèt el sentit.

Si 'l nòu pensament que seguèx, no té relació ab el precedent o es una explicació detallada del mètx; no s' escriu a continuació, sinó un pòch endintre de la ralla següent; lo que 's diu *punt y a cap* (de ralla). — Els qui escriuen per l' estampa, cal que marquen be 'ls punts y a cap, per estalviar als caixistes l' enujosa feyna de recórrer.

Interrogant

S' escriu en les preguntes inicial o invèrs al principi, y final o directe al fi. Si les preguntes son váries, curtes y més que més començades ab les paraules: *ahont, qui, quina, què, còm*, s' escriu sòls al fi, v. gr. *Sènç gràcia ¿còm te salvarás? ahont serà 'l mèrit? quin prèmi se 't deurá?*

Nòta d' admiració

S' escriu en les exclamacions, pasmes, ponderacions y ènfasis, seguint les regles de l' interrogant, v. gr. *¡Ay de mí! Oh cèls, què vèig! Apártat, infeliç!*

Parèntesis

Quant s' interromp un períodus per introduhir un incís explicatiu d' alguna estensió y pòch lligat ab lo que s' está dihent, s' inclòu dit incís èntre parèntesis, v. gr. *Parèntesis (de les paraules gregues παρά, ἐν, θέσις) vòl dir introducció, intercalació.*

No convé recarregar de parèntesis les clàusules, puig entrebanquen la lectura, y molt sovint fins la circulació del sentit.

Comètes

Les paraules notables, o que 's copien literalment d' altres, s' inclòuen èntre comètes, posant aquèsses al principi de cada ralla, y ab mès frequència al principi y fi sòlament del copiat. (Véjas los exemples del nombre 1.er de la coma, pl. 472).

Clau

Servèx per abraçar váries partides d' un compte, varis membres d' un quadro sinòptich, etc. que tenen alguna còsa en que tots convenen. Així podrà abraçar totes les invocacions de la lletania, que convenen en la metèixa deprecació. (Véjas exemples en les pls. 108 y 117).

Dièresis

S' escriu:

1.er En pròsa sobre la *u* de *que, gue, gui*, quant haja de sentirse, v. gr. *qüestió, esgüella, argüir*.....

2.^{on} En poesia per separar les vocals d' un dip-tonch, a fi de donar una sílaba mès al vers.

Guió menor, major y doble

El guió menor s' escriu a fi de ralla per indicar que 'l mot se continua en l' altra; y també per separar els components que al juntarse no han sofert cambi, v. gr. *para-sòl, para-pluges, para-llamps*.

El major s' escriu:

1.er En els diálechs per separar les paraules dels interlocutors, v. gr. *Pau, contèunos una rondalla.— Si les que jò sé son mès velles que 'ls camins.— No impòrta. Espliquèn aquèlla de l' Estèla de la Balar y després la de la gèrra de la mèl.*

2.^{on} Per separar clàusules que deurien estar separades ab punt y a cap, v. gr. *Ortografia es el conjunt...*—*L' Ortografia 's dividèx...*

3.er Ab molta freqüència en llòch del parèntesis, v. gr. *Els espanyols — no sempre havien de portar el jòu sarrahí — acaben el podèr de la mitja lluna sobre les muralles de Granada. — Lo catalá — malament reputat per alguns còm dialècte — es una llèngua perfecta; be que pòch estudiada y mirada ab desdèny per sos rivals.*

Lo guió doble s' escriu en les còpies per indicar que en l' original hi ha punt y a cap.

Punts suspensius, o ralla de punts

S' escriuen per indicar que 's calla allò que 's deuria o podria expressar.

1.er En relleu del *etc.* en les cites d' exemples, còm s' haurá vist sovint en aquèsta òbra.

2.^{on} Quant ja començada una expressió, determinèm no acabar-la, o es interrompuda per l' interlocutor, v. gr. *Avuy lo Sr. Mèstre... mès val que no ho diga. — Lo que ets tu... — Calla, garlayre, que ja 't vèig venir.*

3.er Per amenaçar, v. gr. *Si 't sèmbla ray...*

4.^{art} Per indicar que mentres pronuncièm l' expressió, rumièm o 'ns determinèm, v. gr. *Fa que no m' han preguntat la lliçó... tretze dies. — Son a cinch cèntims... pésemen très lliures.*

5.^{nt} Per indicar que 's deixa part d' una cita, v. gr.

«Angelets devallan
á ferli l' amor,
. . . . .
. . . . .
angelets hermosos,
féumela á mí y tot.» (Verdaguer).

6.ª En els epígrames o composicions xistoses davant d' aquèlles paraules que han de causar sorpresa, v. gr.:

«Veniu, companys, jo vos juro
Que bons ratos passarem
Rientnos de lo risible,
Que no es pòch en nostre temps;
Y agotada la materia
(Que inagotable jo crech)
Per sò seguirem impávidos...
L 'un de l' altre nos riurem.» (Estorch).

7.ª També s' escriuen al fi d' una clàusula completa per indicar temor o dupte, v. gr. *Está mal; morirà...*

Manèta

Indica interès y utilitat especial en allò que senyala. (V. la Bíblia del V. P. Clarèt).

Paragraf y Calderó

Servèixen per indicar y distingir els diferents articles o membres d' un escrit. Son de pòch us; sobretot el calderó. (V. el Breviari romá).

Asterisch

Servia per cridar l' atenció sobre una nòta que 's posava al peu o al marge de l' escrit. Avuy quasi sempre servèixen per això les llètres de l' Abecé o les xifres.

Actualment servèx per dividir els versèts dels Salms y per altres usos segons la voluntat de l' escriptor; còm per senyalar l' essencial d' una obra o els punts ahont se trovarán les respòstes a un programa, etc.

ADVERTÈNCIA

Per conclusió d' aquèsta segona part posèm aquèstes interessants paraules de Salvá: «Infiérese de estos ejemplos que la más ó menos pausa que ponemos en la oración para dar buen sentido á sus partes y la necesidad de tomar aliento, guían mejor para la recta puntuación que el conocimiento gramatical de los miembros del período. Por esto tengo la costumbre, y me atreveré á aconsejarla, de leer en voz alta lo que deseo puntuar con toda exactitud.»

APÈNDIX

Accent en les paraules gregues

Vocalem græci græca dant lege latinis. Aquèixa regla que 'ls prosodistes apliquen a la quantitat, deu també aplicarse a l' accent, de manera que 'ls llatins al pèndre paraules gregues les pronunciaren accentuades còm en grech, vg. *María, armonía, analogía, hiperdúlia, eucaristía*, apesar de resultar vocal davant de vocal. Podèm assegurar aquèixa pronunciació, 1.er En el fet d' havèr-la còservada aixís totes les nacions nòvvolatines; 2.^{on} En que aquèixa accentuació en mots grechs la devien pèndre 'ls llatins en altres paraules semblants per necessitat de la quantitat, vg. en *idolatría, Samaría*, de εἰδωλολατρεία, Σαμαρεία; y 3.er En que 'ls sabis a qui pertanyen aquèixes vèus cultes, son sempre servils y 's prisarien de pronunciarles a la grega. Ben sovint conservaren als mots grechs la pròpia declinació.

Aquèsta 3.ª rahó pròba que també degueren pronunciar esdrúixoles les paraules gregues que ho eren, còm *epíγραμμα*, *metamòrphosis*, *apothéosis*, *cyclope*, *mílope*, de ἐπίγραμμα, μεταμόρφωσις, ἀποθέωσις, κύκλωψ, ὠπος, μύωψ, ὠπος, etc., puig per altra part era pròu natural als llatins l' us de mots esdrúixols. Així pronunciaren els mots grechs els clàssichs mentres conegueren el grech y s' inspiraren en èll. Però últimament vingueren els clàssichs definidors, confonedors de l' accent y la quantitat y feren tornar al pòble tarumba fentlo anar de *Kilógramo*, *telégrama* a *Kilogramo*, *telegrama*, y pronunciant en llatí *theología*, *philosóphia*, en llòch de *theología*, *philosophía*, etcètera, còm ha dit sempre la sana tradició.

Els sabis, donchs, dènen aténir-se a l' accentuació grega, mènens en aquèlles vèus que 'l pòble ja ha desaccentuat, còm *iglèsia*, *blasfèmia*, *història*, *comònia*, *simfònia* o *simfòyna* (instrument musical de cer que 's tòca a frèch de les dents), *Eulària*, *Eucarístia*, *epidèmia*, etc., de ἐκκλησία, βλασφημία, ἱστορία, κοινωνία, συμφωνία, Εὐλαλία, Εὐχαριστία, ἐπιδημία.

Hèm escrit això dirèctament pel castellá, y conclòhèm que 'l sabis no pòden pas variar l' accentuació grega. Donchs, en tots aquèlles mots que 'l pòble may usa còm *monogamia*, *neuralgia*, *hipertrofia*, res els costaria als sabis tornar al bon camí llegint *monogamía*, *neuralgía*, *hipertrofia*, etc. Aquèixos altres que 'l pòblè mastèga sèuç entendre, vg. *democràcia*, *aristocràcia*, *burocràcia*, dèuen també tornar a *demoeràcia*, *arislocràcia*, *burocràcia*, còm son en grech y en Itàlia, França y Alemaniá.

Abreviatures mès usades

Advertim: 1.er No dèuen usarse abreviatures que no sien molt clares y ademès admèses per l' us.—2.^{on} Perxò no pòden abreviarse els nòms de pòbles y de casa, ni 'ls monosílaps en general.—3.er L' abreviatura singular repetida fa 'l plural: *m. s.* y *mm. ss.* *manuscrit* y *manuscrits*.

A.	<i>Aprobat en examen</i>
a.	<i>àrea.</i>
AA.	<i>autors o Altèses.</i>
Abs. gen.	<i>Absolució general.</i>
A. C.	<i>Any de Crist.</i>
A. C. S. o a. C. s.	<i>Al Cèl sia.</i>
Adm. ⁶	<i>Administració.</i>
Admor.	<i>Administrador.</i>
A. M. D. G.	<i>ad majorem Dei gloriam.</i>
Afm.	<i>Afectíssim.</i>
A. P.	<i>Anima Purgatorii.</i>
Aña.	<i>Antífona.</i>
Apch. Apea.	<i>Apostòlich, apostòlica.</i>
Ap. o Apòst.	<i>Apòstol.</i>
Art.	<i>Article.</i>
B. V.	<i>Bene visum (ben vist).</i>
B.	<i>Beat, o Bò en examen.</i>
B. L. M. o b. l. m.	<i>Besa les mans.</i>
B. E. P. o b. e. p.	<i>Besa els pèus.</i>
Bm. P.	<i>Beatíssim Pare.</i>
Cap.	<i>Capítol.</i>
Capp. ⁴	<i>Capellá.</i>
Cf.	<i>Confessor; cónfer o compara.</i>
Conv. ^{nt}	<i>Convenient.</i>
D.	<i>Dòn.</i>
D. ^a	<i>Dòna.</i>
D. E. P.	<i>Descanse en pau.</i>
D. l. h. p. o D. L. H. P.	<i>Deu l' haja perdonat</i>
Dr.	<i>Doctor.</i>
DD.	<i>Doctors.</i>

E.	<i>Est</i> (llewant).
E. M.	<i>Estat major</i> .
E. M. G.	<i>Estat major general</i> .
Em. ^a	<i>Eminència</i> .
Emm.	<i>Eminentíssim</i> .
Emma.	<i>Eminentíssima</i> .
etc., o &	<i>etcètera</i> (y demès).
Exc. ^a	<i>Excel·lència</i> .
Exc. ^{ma}	<i>Excel·lentíssima</i> .
Excm.	<i>Excel·lentíssim</i> .
Fr.	<i>Fra</i> (frare).
Fndr.	<i>Fundador</i> .
Genl. o Gral.	<i>General</i> .
Gov. ecclíh.	<i>Govern eclesiàstich</i> .
ib.	<i>ibídem</i> (allí metèx).
id.	<i>idem</i> (lo metèx).
Ill. ^e	<i>Il·lustre</i> .
Illm.	<i>Il·lustríssim</i> .
Illma.	<i>Il·lustríssima</i> .
I. P.	<i>Indulgència Plenària</i> .
it.	<i>ítem</i> (així metèx).
in C. J.	<i>in Corde Jesu</i> (en el Còr de
Jhs.	Jesús. [Jesús].
J. C.	<i>Jesucrist</i> .
L. S.	<i>Locus sigilli</i> (llòch del segell).
Llic.	<i>Llicenciat</i> .
M.	<i>Mitjà en examen</i> .
M. ^a	<i>Maria</i> .
Mn.	<i>Mossèn</i> .
mr.	<i>Màrtir o martri</i> .
M. P. S.	<i>Molt poderós senyor</i> .
ms. as.	<i>molts anys</i> .
N.	<i>Nòrt, o Notable en examen</i> .
N. B.	<i>Nota bene</i> (cal notar).
N. ^o	<i>número o nombre</i> .
N. S.	<i>Nòstre Senyor</i> .
N. S. J. C.	<i>Nòstre Senyor Jesucrist</i> .
N. ^a S. ^a	<i>Nòstra Senyora</i> .
O.	<i>Oèst</i> (ponent o oòcident).
P.	<i>Papa o Pare</i> .
P. A.	<i>per ausència</i> .
Pbre.	<i>Prebere</i> .
P. D.	<i>Postdata</i> (ab data atraçada).
pág.	<i>página</i> .

pl.	<i>plana de llibre.</i>
P. O.	<i>Per ordre.</i>
P. P.	<i>Pòrts pagats, o per poders.</i>
p. ex.	<i>per exemple.</i>
P. M.	<i>Pare Mèstre.</i>
Prov. ^{or}	<i>Provisor.</i>
P. S.	<i>Postscriptum (postdata).</i>
Q. B. S. M. o q. b. s. m.	<i>que besa ses mans.</i>
Q. B. S. P. o q. b. s. p.	<i>que besa sos pèus.</i>
Q. D. G. o q. D. g.	<i>Que Deu quart.</i>
q. d. g. g.	<i>que de glòria gose.</i>
r/.	<i>responsdri.</i>
R. I. P.	<i>Requiescat in pace.</i>
R.	<i>Reprobat en examen.</i>
r.	<i>riu en Geografia.</i>
R. P. M.	<i>Reverent Pare Mèstre.</i>
Rdm.	<i>Reverendíssim.</i>
Rdm. P. Gral.	<i>Reverendíssim Pare general.</i>
Rnt.	<i>Reverent.</i>
R. D.	<i>Real decret.</i>
R. O.	<i>Real ordre.</i>
St. Sta.	<i>Sant, Santa.</i>
Sr. Sra.	<i>Senyor, Senyora.</i>
S. A.	<i>Sa Altèsa.</i>
S. A. I.	<i>Sa Altèsa Imperial.</i>
S. A. R.	<i>Sa Altèsa Real.</i>
S. A. S.	<i>Sa Altèsa Sereníssima.</i>
S. C. M.	<i>Sacra Catòlica Magestat.</i>
S. C. C. R. M.	<i>Sacra Cesàrea Catòlica Real</i> <i>[Magestat.]</i>
S. D. M.	<i>Sa Divina Magestat.</i>
S. M.	<i>Sa Magestat.</i>
S. M. F.	<i>Sa Magestat Fidelíssima.</i>
S. M. B.	<i>Sa Magestat Britànica.</i>
SSm.	<i>Santíssim.</i>
SSm. P.	<i>Santíssim Pare.</i>
s. c.	<i>sa casa.</i>
s. e. o. o.	<i>salvo error o omissió.</i>
Secri.	<i>Secretari.</i>
Secria.	<i>Secretaria.</i>
Serm. Serma.	<i>Sereníssim, Sereníssima.</i>
S. N.	<i>Servèy nacional.</i>
S. N. L.	<i>Servèy nacional literari.</i>
S. N. E.	<i>Servèy nacional eclesiàstich.</i>

S. E.	<i>Sèrvey eclesiàstich.</i>
S. V.	<i>Sede vacante.</i>
SS. PP.	<i>Sants Pares.</i>
S. R. M.	<i>Sa real Magestat.</i>
Sup. ^r	<i>Superior.</i>
S. S.	<i>Sa Santedat.</i>
SS. AA.	<i>Ses Altèses.</i>
SS. MM.	<i>Ses Magestats.</i>
S. S. S.	<i>son segur servidor.</i>
V. S. S.	<i>vòstre segur servidor.</i>
tít.	<i>títol.</i>
t.	<i>tomo.</i>
V.	<i>Vostè, Venerable, Vide.</i>
V. S.	<i>Vòstra Senyoria.</i>
V. S. I.	<i>Vòstra Senyoria Il·lustríssima.</i>
ÿ.	<i>Versicle.</i>
V. A.	<i>Vòstra Altèsa.</i>
V. A. R.	<i>Vòstra Altèsa Real.</i>
V. E.	<i>Vosència o Vòstra Excel·lència.</i>
Vic. Gral.	<i>Vicari General.</i>
vg. v. g. o v. gr.	<i>verbigràcia (per exemple).</i>
V. M.	<i>Vòstra Magestat.</i>
V. P.	<i>Vòstra Paternitat.</i>
V. R.	<i>Vòstra Reverència.</i>

Taula de matèries

	<u>Planes.</u>
PRÒLEG.	V
Introducció (V. el sumari pl. VII)	VII a LXIV

ETIMOLOGIA

Definició y divisió	4
---------------------	---

PRIMERA PART.—Etimologia general

CAPÍTOL PRIMER.—Etimologia general llatí-catalana

§ 1.—Preliminar sobre la formació de l' abecé.	3
» 2.—Font de la llengua catalana.	6
» 3.—Pas de les vocals y diptonchs llatins al català.	8
» 4.—Pas de les consonants llatines al català	9
» 5.—Arrèl y afix.	13
» 6.—Pas dels prefixs llatins al català.	14
» 7.—Pas dels suffixs llatins al català	15

CAPÍTOL SEGÓN.—Etimologia general catalana

§ 1.—Vocals y diptonchs catalans	19
» 2.—Consonants catalanes	20
» 3.—Defensa de la <i>h</i>	21
» 4.—Defensa de la <i>ch</i> final	24
» 5.—Formació de la <i>ll</i>	25
» 6.—Formació de l' <i>ny</i>	26
» 7.—Formació del <i>α</i> paladial.	27
» 8.—Formació de la <i>g</i> paladial	30
» 9.—Formació de la <i>z</i> catalana	33
» 10.—Prefixs catalans	34
» 11.—Distinció del suffix en el nòm.	37
» 12.—Suffixs verbals	45
» 13.—Llèys de suffixació	47

SEGONA PART.—Etimologia particular

CAPÍTOL PRIMER.—Del nòm

§ 1.—Etimologia del número	49
» 2.—Pas del gènre llatí al català	52
» 3.—El gènre en els adjectius	56
» 4.—Graus de l' adjectiu	57
» 5.—Etimologia dels pronòms demostratius	59
» 6.—Demonstratius catalans	60
» 7.—Article o demostratiu remis.	62

	<u>Planes.</u>
§ 8.—Declinació dels pronoms demostratius	64
» 9.—Etimologia dels pronoms personals y possessius	65
» 10.—Declinació dels personals	66
Quadro dels possessius	67
» 11.—Pronoms interrogatius	68
» 12.—Pronoms relatius	70
» 13.—Pronoms y adjectius indefinits	72
» 14.—Demostratiu general	74
» 15.—Numerals	76

CAPÍTOL SEGÓN.—Del vèrp

§ 1.—Preliminar de nocions	78
» 2.—Formació de les conjugacions	82
Primera conjugació	84
Segona conjugació	86
Tercera conjugació	88
» 3.—Vèrp irregular	90
Primera classe: vèrps en <i>æ</i> er	94
Segona classe: vèrps en <i>ure</i>	96
Tercera classe: vèrps llenguals	98
» 4.—Vèrp defectiu	403
<i>Ser</i> o <i>ésser</i>	405
» 5.—Vèrps ausiliars catalans	406
Etimologia de l' ausiliari <i>vay</i> o <i>vaig</i>	440

CAPÍTOL TERCER.—De l' adverbí

Adverbis de preguntar, d'uptar y negar	412
» d' afirmar, desitjar y de quantitat	413
» de lloch	414
» de temps	419
» de módo	420

CAPÍTOL QUART.—De la preposició

§ 1.—Coneixement de les preposicions.	422
» 2.—Etimologia de <i>ab</i>	424

CAPÍTOL QUINT.—De la conjunció

§ 1.—Coneixement de les conjuncions	426
» 2.—Coneixement de les partícules	427

CAPÍTOL SISÈ.—De l' intergecció 128

SINTAXIS

PRIMERA PART.—De la concordància

CAPÍTOL PRIMER.—Concordància nominal

§ 1.—Ordre de colocació de les pars en la concordància nominal	435
» 2.—Regles de la concordància nominal	437

CAPÍTOL SEGÓN. Concordància verbal

	Planes.
§ 4.—Preliminar de la concordància verbal.	439
Qüestió prèvia sobre 'l terme directe	439
» 2.—Regles generals de la concordància verbal	443
» 3.—Oracions substantives o de <i>ser</i> .	445
» 4.—Oracions actives	447
» 5.—Oracions de vèrp intransitiu o neutre	448
» 6.—Oracions reflexives.	450
» 7.—Oracions recíproques o mútués.	451
» 8.—Oracions de vèrps tèrcipersonals	454
» 9.—Oracions compòstes (d' infinitiu)	453
» 10.—Oracions de gerundi	455
» 11.—Oracions de relatiu	456
» 12.—Oracions de partícula	458

SEGONA PART.—Us de les parts de l' oració

§ Preliminar.—Repetició de paraules	463
-------------------------------------	-----

CAPÍTOL PRIMER.—Us del nòm

§ 1.—Us de l' article.	465
» 2.—Us del nòm sustantiu	469
» 3.—Us del nòm adjectiu	472
» 4.—Graus de l' adjectiu	475

CAPÍTOL SEGÓN.—Us del pronòm

§ 1.—Us dels pronòms personals.	482
» 2.—Us dels pronòms possessius.	489
» 3.—Us dels pronòms demostratius	492
» 4.—Us dels pronòms interrogatius y admiratius.	496
» 5.—Us del pronòm relatiu	499
» 6.—Us dels pronòms y adjectius indefnits	203
» 7.—Us del demostratiu general.	210
» 8.—Us dels adjectius numerals.	215

CAPÍTOL TERCER.—De l' us del vèrp

§ 1.—Us y equivalència dels mòdos finits y dels temps.	219
» 2.—Us de l' infinitiu	227
» 3.—Us del gerundi y del participi de Present o actiu.	229
» 4.—Us del participi de Pretèrit o passat.	232
» 5.—Afixació del vèrp	234

CAPÍTOL QUART.—Us de l' advèrbi

Advèrbis de preguntar, duptar, afirmar y negar	244
Advèrbis de desitjar	244
Advèrbis de quantitat	245
Advèrbis de lloch	246
Advèrbis de temps	247
Advèrbis de mòdo	248

CAPÍTOL QUINT. — Us de les preposicions

	<u>Planes.</u>
§ 1.—Preliminar.	249
» 2.—Distinció entre preposicions y lletres eufòniques.	250
Eufònica <i>a</i>	250
Eufònica <i>en, ne o n</i>	252
Eufònica <i>d</i>	253
» 3.—Us de la preposició <i>a</i>	254
» 4.—Us de la preposició <i>en</i>	259
» 5.—Us de la preposició <i>ab</i>	265
» 6.—Us de la preposició <i>per</i>	269
» 7.—Us de la preposició <i>de</i>	272
» 8.—Us de les preposicions en el règim circumstancial	285
Lloch	285
Temps	287
Mòdo	291
Causa	292
Distància	295
Part y dimensió	296
Prèu	297

CAPÍTOL SISE. — Us de la conjunció

§ 1.—Us de les conjuncions	299
» 2.—Us de les partícules	302
Partícula <i>si</i>	304
Partícula <i>si no</i>	305
Partícula <i>donchs</i>	306
Partícula <i>encara que</i>	307
Partícula <i>còm</i>	308

CAPÍTOL SETÈ. — De l' us de l' intergecció

CAPÍTOL VUYTÈ. — De les figures y vicis de locució

§ 1.—Figures de locució.	343
» 2.—Vicis de locució.	345

APÈNDIX. — Alteracions de la paraula

Adició	321
Supressió	324
Simple cambi	337
Origen de la llengua en general	350
Alteració morfològica de la paraula	380

ORTOLOGIA

Lectura de les vocals	393
Lectura dels diptonchs.	396
Lectura de les consonants	397

PROSÒDIA

	Pages.
Timbre y tò	406
Intensitat o accent	411
Sílaba dominant	412
Duració o quantitat	417

ORTOGRAFIA

PRIMERA PART.—De l' us de les lletres

§ 1.—Preliminar, o consideracions generals	420
» 2.—Regles generals	422
» 3.—Us de les lletres majúscules	424
» 4.—Lletres vocals d' us equivocable	426
» 5.—Consonants d' us equivocable	441

SEGONA PART.—Notes ortogràfiques

Accent	463
Virgula o apostrof.	468
Coma	472
Punt y coma	473
Dos punts	474
Punt final—interrogant—admiratiu y parèntesis	475
Cometes—Clau—Dièresis y Guió	476
Punts suspensius	477
Maneta—Paragraf—Calderó y Asterisch	478
Apèndix.—Accent en les paraules gregues	479
Abreviatures més usades	481

Taula de qüestions més debatudes

	Planes.
Formació de l' abecé y divisió de les lletres	3
Ortografia de la <i>b</i> , <i>d</i> y <i>g</i> en sílaba inversa, lleys 9. ^a y 10. ^a	8 y 10
Compte de diptonchs y sílabes	49, 20 y 396
Etimologia y us de la <i>ç</i> y <i>c</i>	20 y 453 a 459
Defensa de la <i>h</i>	21
Defensa de la <i>ch</i>	24
Formació y ortografia de les paladials <i>ll</i> , <i>ny</i> , <i>œ</i> y <i>g</i>	25 a 33
Formació de la <i>z</i>	33
Plural en <i>es</i>	50 y 427
Etimologia de l' auxiliar <i>vay</i> o <i>vaig</i>	110
Etimologia de la preposició <i>ab</i>	124
¿El terme directe durá preposició?	139
El pronom de 3. ^a persona ¿quin es?	65, 66 y 186
¿Hi ha en catalá y en castellá gènre nèutre?	52 y 64
Distinció entre l' acusatiu local y 'l de complement directe	140
Us del demostratiu general <i>hi</i> , <i>en</i>	74 y 210
Se combat l' enisme, el yotisme y en general l' agasconament del catalá	214, 251, 252 y 427
Afixació del verp	234 a 240
Us diferent de les preposicions <i>a</i> y <i>en</i> ab llòch	264 a 264
Distinció de <i>en</i> y <i>ab</i> en l' us	264
¿Deu escriures la <i>e</i> davant de <i>s</i> impura llatina?	324
Qüestió sobre l' eufònica del Subjuntiu	327
Qüestió sobre escriure <i>a</i> o <i>e</i> y <i>o</i> o <i>u</i> átones en mots llatins	339
Qüestió sobre la metátesis	344
Qüestió sobre l' ortografia de la <i>y</i> conjunció	439
Qüestió sobre l' ortografia de la <i>y</i> semiconsonant	440
Qüestió sobre la necessitat de l' accent grave	464
Qüestió sobre l' accentuació	467

Taula alfabètica de matèries

A

- A*, formació, 3; eufònica, 250; preposició, 422 y 254; prefixa, 324; paragògica, 327; suprimida, 334; cambiada, 338; ortologia, 394; ortografia, *a o e* tòniques, 430; *a o e* àtones, 427.
- Abecé*, formació, 3 y 351; continuïtat y fusió de sos elements, 5.
- Accent*, prosòdich, 6 y 444; causa y etimologia de l'accent, 414 y 446; accent gràfic, 463.
- Adjectiu*, gènre, 54; graus, 57 y 175; colocació, 436; us, 472.
- Adició de lletres*, 321.
- Adverbis*, cardinals y ordinals, 77; definició y divisió, 442; de preguntar, duptar, negar, afirmar, desitjar, quantitat, 442, y 443; de lloch, 444 a 449; de temps, 449; de módo, 420; us, 244 a 248.
- Afèresis*, 334.
- Afix*, definició y divisió, 43; afixació del vèrp, 234 y 348.
- Agudes* (paraules), 463.
- Anacoluf*, 313.
- Anar* (defectiu), 404.
- Anch* y *anch que*, 420 y 307.
- Apòcope*, 334 y 336.
- Apostrof* o *virgula*, 468; apostrofació, 235 y 248.
- Armonia*, 446.
- Arrél*, definició, 43.
- Article*, definició, divisió y declinació, 62; us, 465; de tractament, 468; indefinit, 468.
- Àtona* (lletre, sílaba o paraula sense accent prosòdich ni escrit), 8, 394, 395.
- Aumentatiu* (sufixs), 43 y 386.

B

- B*, formació, 3; anyadida, 324, 323, 325, 344 y 342; ortologia, 397; ortografia, 443.
- Barbarisme*, 345.
- Brèus*, o esdrúixoles, 463.

C

- C*, formació, 3; cambi, 40, 42 y 344; ortologia, 398; ortografia, 444.
- Cacofonia*, 346.
- Cambi*, de lletres, 324 y 337.
- Cardinals*, coneixement, 76; us, 215.
- Casa*, *can*, *cal* o *ca*, ab substantius, 474.
- Causa*, mèdi, instrument, 292.
- Còm*, temporal, 308.
- Coma*, 472.
- Comparatiu d'igualtat, inferioritat y superioritat*, 57 y 477.
- Composició*, de paraules, 35 y 388.
- Concordància*, definició y divisió, 433; regles de la nominal, 437; concordància verbal, sos elements, 439; ses regles, 443; con-

cordància del participi en els temps compòsts, 444.
Conjugació, formació, 82; quadros, 84; gutural, 90.
Conjunció, classes, y principals de cada classe, 426 y 299.
Consonants, formació, 3; cambi, 9 a 43 y 340; lectura, 397; ortografia, 444.

Ç

Etimologia y us, 20 y 452; vocabulari de la Ç, 452.

Ch

Ch, defensa, 24; lectura, 398; ortografia, 445.

D

D, formació, 3; cambi, 42 y 344; afegida, 322 y 325; lectura, 401; ortografia, 445.
Dar, defectiu, 403; suplert per *donar*, 97.
De o d, eufònica, 253; *de* preposició, etimologia, 422; us, 272 a 284.
Defectius (verps), 403.
Demonstratius, etimologia, 59; catalans, 60; remís o article, 62; declinació, 64; demostratiu general, 74; us, 492.
Dentals (lletres), formació, 4; conversió en vocals, 9 y 49; palatinisació, 25 a 34; en els verps, 93; adició, 322 y 325; supressió, 335; cambi, 42, 341 y 342; lectura, 400; ortografia, 41, 445 y 452.
Derivació de paraules, 380.
Destemplança, 320.
Dimensió o mida, 296.
Diptonch, contracció, 9; formació, 49, 93 y 337; lectura, 396.
Distància, 295.

E

E, formació, 3; cambi, 338; afegida, 324; lectura, 394; ortografia, 426 y 434.
E o a tòniques en cèrts mots, 327; *e o a* átones, 426; *e* suprimida, 334.
Elipsis, 313.
Ell, demostratiu, 66; personal de 2.ª persona, 486; de 3.ª, 193; ell determinant, 494.
En, ne o n eufònich, 244 y 252.
En preposició, 259; distinció de l' us de *en* y *a*, 264 a 264; distinció de *ab*, 268.
Enálage, 343.
Epéntesis, 321 y 324.
Estar, 402; en oracions substantives y diferència de *ser*, 446.
Etimologia, definició y divisió, 4.
Eufòniques (lletres), 44 y 250.

F

F, formació, 3; cambi, 344; afegida, 43 y 323; lectura, 401; ortografia, 443.
Fer, 406; equivalent a *ser*, 446.
Fonètica, definició, 2.
Fonologia, definició, 2.

G

G, formació, 3; y paladial catalana, 30; cambi, 12 y 344; afegida, 322 y 325; suprimida, 334; lectura, 398; ortografia, 30, 444 y 447.
Genre, del substantiu, 52; en l' adjectiu, 56.
Gerundi, oracions de, 155; formació y distinció del participi, 229 a 232.
Guó, us a fi de ralla, 432; en la afixació, 240.
Guturals, formació, 4; conversió en vocals, 9 y 49; palatinisació, 25 a 34; en els vèrps, 93; afegides, 325, y 326; cambi 344; lectura, 398; ortografia, 444.

H

H, formació, 4; refusió de guturals y dentals en ella, 40; sa defensa, 25; *h* en els vèrps guturals, 94; cambi, 344; lectura, 399; ortografia, 447.
Haver, 97; significats, 98; còm aussiliar, 407.
Hí, demostratiu, 75 y 240; abús, 243 y 244; afix, 235 a 240.
Hiperbaton, 314.
Ho, demostratiu, 49, 75 y 494; afix, 235 a 240.

I

I, formació, 3; influent en les paladials, 25 a 33; afegida, 327; cambi, 344; lectura, 394; ortografia, 438.
Indefnits (adjectius), 72; us d' ella, 203.
Infix, què es, 44; infixs principals, 250.
Intensius, sos graus, 57; son us, 475.
Interrogatiu, 68 y 196.
Intergecció, definició, divisió, exemples, 428; us, 309 a 313.
Irregulars (vèrps), 90 a 440; participis, 89 y 229.

J

J, formació, 3; cambi, 344; lectura, 399; ortografia, 30 a 33 y 447.

L

L, formació, 3; afegida, 326; cambiada en *u*, 342; lectura, 399; ortografia, 448.
Lahi, *lehi*, *lohi*, *lhi*, *li*, diferència, 238.

Ll

Ll, sa formació, 4; etimologia, 25; lectura, 339; ortografia, 449; ¿pòt llegirse per *y*? 449.
Labials, formació, 4; conversió en vocals, 9 y 49; en els vèrps, 93; adició, 324, 323 y 324; cambi, 344; lectura, 397 y 400; ortografia, 444 a 443.
Llenguals, formació, 4; palatinisació, 25; vèrps llenguals, 98; adició, 322, 324 y 333; supressió, 336; cambi, 341 y 342; lectura, 399; ortografia, 448 a 451.

Llètras, formació, 3; (V. *Vocals*; V. *Consonants*).
Llrys, d'escurçament, de distinció, d'eufonia, 7.
Llòch, 240; adverbis de, 144 a 149; regència del *llòch*, 285 a 287.
Llur, etimologia y significat, 63; us, 489.

M

M, formació, 3; canbi, 43 y 342; afegida, 323 y 326; lectura, 404; ortografia, 450.
Majúscoles, us, 424.
Melodia, 446.
Moguda (lletra), 394.
Monotonia, 319.
Morfologia, definició, 2.

N

N, formació, 3; no es nasal, 5; cau, 43; reaparèx, 47; afegida, 323, 326 y 333; lectura, 399; ortografia, 450.
Nòm, cassos y número, 49 y 427; gènre, 52; adjectiu, 56 y 172.
Nominatiu modal o atribut, 439 y 449.
Numerals, cardinals, ordinals, colectius, partitius, distributius, multiplicatius, 76 y 77; us, 215; en els comptes, 448.
Número del nòm, 49, 427 y 462.

Ny

Ny, formació, 4; etimologia, 26; lectura, 399; ortografia, 450.

O

O, formació, 3; obèrta, tancada, y oscura o àtona, 395; etimologia, 9, 409 y 392; afegida, 325 y 327; deu caure, 432; canbi, 337 y 338; pòt escriures o o u, 434; lectura, 395; ortografia, 430 a 436.
Obscuritat (vici), 347.
Oracions substantives, 445; actives, 447; de verp nèutre, 448; reflexives, 450; recíproques, 451; tèrcipersonals y d'infinitiu, 453; de Gerundi, 455; de relatiu, 456; de váries partícules, 456.
Ordinals, 76; us, 248.
Ordre de les parts de l'oració, 435.
Ortografia, definició, 2; son estudi, 420 a 424.
Ortologia, definició, 2; son estudi, 393 a 406.

P

P, formació, 3; canbi, 40 y 342; afegida, 323 y 326; lectura, 400; ortografia, 44 y 443.
Paragòfe, 324 y 327.
Part, 296.
Participis, irregulars, 89; de Present, 229; significat, us y equivalència del de Pretèrit, 232; sa concordància, 444 y 234.
Partícules, classes, 427; us, 302 a 306.
Per, us, 269; no pòt escriures *pera*, 254, 294 y 346.
Personals (pronòms), etimologia, 65; declinació, 66; us, 482; afixs, 235.

Plana (paraula), 463.

Pleonasma, 313.

Pobresa de llenguatge, 319.

Possessius (adjectius), etimologia, 65; declinació, 67; colocació en l'oració, 136; us, 189.

Prefix, definició, 14; prefixs llatins passats al català, 14 y 388; prefixs catalans, 34 a 37; prefixs de nòms y verbs, 388 a 391.

Preposició, ofici, quines son, us, 122; etimologia ib. y 124; varies seguldes, 249; distinció entre elles y les lletres eufòniques, 250.

Prèu, 276 y 297.

P

Pronoms demostratius, 59 a 65; personals, 66 y 182; possessius, 67 y 189; interrogatius, 68 y 196; relatius, 70 y 156.

Prosòdia, definició, 2; son estudi, 406 a 420.

Pròtesis, 321.

Puerilitat, 320.

Q

Q, formació, 3; cambi, 10; lectura, 404; ortografia, 444.

Qual, que, qui, us, 70, 71, 196 y 201.

Qualsevòl, 71 y 205.

Quant, quanta, 198 y 205.

Quantitat, de les síl·labes, 417.

Què, interrogatiu, admiratiu, 196; *que*, partícula, 302.

Quiescent (lletra), 394.

Quin, quina, 71, 197, 202 a 204.

R

R, formació, 3; cambi, 342; afegida, 326 y 333; lectura, 403; ortografia, 454; dues rr a fi de ralla, 422.

Relatiu, 70; oracions de, 156; us, 199.

Repeticio de paraules, y son valor, 163.

S

S, formació, 3; cambi, 342; afegida, 333; lectura, 400; ortografia, 452; dues ss a fi de ralla, 422.

Ss, procedent de *rs*, 47, 3.er

Se, pronom personal, 65; en oracions reflexives, recíproques y terciopersonals, 150; us, 186; *se* afix, 235 y seggs.

Ser, 105 y 108; us y significat, 145.

Si, afirmatiu, 242; condicional, 158 y 304; pronom, 66 y 187; partícula, 304.

Significat etimològic y usual, 1.

Síl·laba, 463, (2).

Silèpsis, 313.

Síncopa, 334 y 335.

Síntaxis, definició y divisió, 133.

Solecisme, 316.

Subjècte en la passiva, 144, 6.ª y 152.

Sufix, definició, 14; sufixs llatí-catalans, 15; nominals, 381;

verbals, 387; distinció del sufix, 37 a 48; llèys de sufixació, 47; sufixs acompanyant el vèrp, 234 y seggs.
Supressió de lletres, 324 y 334.
Sustantiu, plural, 49; gènre, 52; origen, 169; defectiu de singular, 170; us, 170 a 172.

T

T, formació, 3; cambi, 10, 13 y 342; afegida, 322; lectura, 400; ortografia, 445.
Tant, tanta, 73, 208 y 209. *Tant o tan*, 446.
Temps en el vèrp, 80; còm se compta, 216 y 217; us dels temps del vèrp, 219; règim del temps, 287 a 294.
Terms directe o indirecte, 139; aquell no pren *a*, 139; ne pren en quatre cassos, 441.
Timbre, 406.
Tò o altura, 406.
Tot, 207.
Tu, 65 y 184.

U

U, formació, 3; cambi, 341; etimologia, 9, 47, 93, 339 y 409, 342; lectura, 393; ortografia, 430. *U*, pronòm, 72.
Un, una, article, 62 y 168; pronòm, 184.

V

V, formació, 3; cambi, 13, 93 y 342; lectura, 397; ortografia, 443.
Vay o vaig, etimologia, 440.
Vèrp, definició y divisió, 78; sos accidents, 79; conjugació dels regulars, 84 a 90, irregular en *æ*r, 91; en *ure*, 93; en *aldre* *aldre*, *ndre* y *nydre*, 99; vèrp gutural, 90.
Vocals, formació, 3; cambis, 338 y 408; adició, 324, 324 y 327; supressió, 334 y 335; lectura, 393; ortografia, 426 y seggs.
Vós, 66 y 185; *vos afix*, 235 y seggs.
Vosaltres, 66 y 186.
Vostè, 67 y 185.

X

X, formació, 4; etimologia, 27 y 343; lectura, 401; ortografia, 29 y 459.

Y

Y, formació, 3; etimologia, 8, 9, 25 a 33, 299, 327; lectura, 396; ortografia, 438.
Y, conjunció, 299.
Y fóra, 298.
Y tot, 207.

Z

Z, formació, 4; etimologia, 33; lectura, 401; ortografia, 452.
Zeugma, 344.

Taula alfabètica dels prefixs

a o ad.	388	post	389
ante	ib.	pre	ib.
anti	ib.	pro	ib.
arque, arxi	ib.	proto	ib.
bene, ben	ib.	re	390
bes, bis	ib.	retro	ib.
circum	389	semi o mig.	ib.
com, con, co	ib.	sobre	ib.
contra, contro	ib.	sota, sot, sots, o so	ib.
e, es	ib.	sub, su, sug, sos, sus	ib.
em, en	ib.	su	ib.
fòra	ib.	super	394
im, in	ib.	trans, tras	390
inter	ib.	tris, tri	ib.
intro	ib.	ultra	ib.
mon o uni	390	uni o mono	ib.
per	389	Veç o vi	ib.

Taula alfabètica dels sufixs

A		ber	46
à	46	bilis	47
aca, ach	40	ble	ib.
ach, acus	47	bre	46
aç, açà	44	bri	47
açar	386	brium	ib.
ada	44	bulus	ib.
ago	46	C	
al, alis	45	cida	48
all	44	cini, cinium	46
alla	384	cic	48
am	42	cre, crum	47
ana	384	culus	18
ança	382	E	
anch	40	è	46
ando	384	ech	384
ant	382	èda	46
anus, ana	46	egar	46
any	384	egaçar	ib.
ar, aris	45 y 45	eig	30
ari, arius	ib.	eja	ib.
aria	ib.	ejar	46
atge	46	el, elis	45
ayna	384	ell, ellus	48
ayre	45	ena, enus	46
B		ench	40
bella	47		

èny	432
èr	45
eria	383
es	40
esa	23
esch, esca	39
essa	40
estre	385
et, etum	48
et, eta	44
eume	385

F

fer	46
fici, ficium	48
fich, ficus	ib.

G

gena, gne	61
---------------------	----

I

í, ina	46
i	382
ia	23
ic, o ig	384
ich	39
ic, ica	ib.
il, illus	48
im	42
iny, inya	45
inyejar	387
ió	46
is, issa	38
isar	387
isme	382
issim	58
ista	42
itar	387
iu. :	384

M

m.	17
men, ment	ib.

mentum, ...	47
mòni, mónia.	ib.

O

ó	46
oc	385
ol	394
olar	387
olent	385
oli, olina	44
olir	387
on, ona	46
óni, ónia.	47
or, ori, oria	45
orium, orius	ib.
ori, oria.	386
ot, óta	44
otar, otejar	46

P

per.	46
--------------	----

T

tat, tut	48
tre, trum	47

U

ú	46
ucus	ib.
uca, uga	ib.
uch	40
ud, ut.	48
ufar	387
um	42
uncle, unculus	48
ura	387
urar	382
uria.	43

V

vol, volus	48
----------------------	----

Taula d' errades

Plana.	Ralla.	Diu.	Dèu dir.
1	4	<i>duhen</i>	<i>duuen</i>
4	15	a n' els... al obrirse	en els... a l' obrirse
6	5	<i>Zeós</i>	<i>Zeós</i>
6	15	rapidès	rapidèsa
7	7	nels (1)	en els
7	17	dèu de respectar	dèu respectar
9	16	col-legi (2)	col-lègi
15	15	<i>olicinarium</i>	<i>ilicinarium</i>
16	17	ago (3)	
21	7	<i>quotia</i> ,	<i>calce</i> (V. p. 457)
23	11	y al fi	y a la fi (V. p. 55)
24	29	façan	facen
26	13	simultàneament	simultàniament
29	18	generador	generadora
30	1	x final es paladial (4)	
30	29	ampurdanés	empordanès
31	21	ballugadís (5)	vallugadís
*	32	com ençavaja	començava ja
*	34	tastades	taçtades
33	24	ol(e)cina	ilicina
35	11	pa-i-vèure	pa-i-bèure

(1) Tots els *nel*, *nels*, *nela*, *neles* fòra dels teòrics donense per corregits en *en el*, *en els*, *en la*, *en les*. (V. pl. 346).

(2) Deurán perdonarse més de quatre descuyts en l' us de aquèixos accents graves.

(3) Les 6 ralles de *ago* a *uca* caygueren aquí per descuyt de compaginació. Pertanyen a *ago* de la pl. 17.

(4) Dènen exceptuarse *complex*, *reflex*, *fix* y sos compòstes y altres mots cults, còm *índex*, *còdex*, *apèndix*.

(5) *Vallugadís*, de *vallugar*, de *vallar*, de *vallare*, fer cercol, cor-randa o vall.

Plana.	Ralla.	Diu.	Deu dir.
35	20	<i>barba-ròs, cèya-ròs</i>	<i>barba-rós, cèya-rós</i>
»	29	<i>estrènya-caps</i>	<i>estrènye-caps</i>
38	26	<i>esquerip</i>	<i>esguerip</i>
39	4	<i>cony-iç</i>	<i>cany-iç</i>
40	5	<i>rench, llènca</i>	} (1)
40	32	<i>San-uy, Lles-suy</i>	
41	20	<i>cavanulla de cava</i>	<i>cabanulla de capanna</i>
44	nòta	<i>Tal vòlta aquèx òt</i>	(2)
45	nòta 1	<i>Es tal vòlta de egeo</i>	(3)
46	11	<i>barr-ej-ar</i>	<i>serà millor de variejat,</i>
51	12	<i>ròstos, llestos, etc.</i>	(4) [<i>varriejar, varrejar?</i>]
51	30	<i>a sos tretze</i>	<i>en sos tretze</i>
53	19	<i>Monsjovis</i>	<i>Monsjovicus</i>
»	20	<i>Monscunens</i>	(5)
55	13	<i>avènthi</i>	<i>havènthi</i>
62	8	<i>§ 6</i>	<i>§ 7</i>
72	10	<i>sanch feniça</i>	<i>sanch semita</i>
75	4	<i>no podia significar</i>	
		<i>[moviment (6)]</i>	
82	2	<i>confosió</i>	(7) <i>confusió</i>
83	16	<i>cumplir</i>	<i>complir</i>
89	19	<i>llus, llu, lluhèn</i>	<i>lluus, luu, lluuèn</i>
90	5	<i>absòrt</i>	<i>apsòrpt</i>
98	8	<i>Vèure... no té Im-</i>	
		<i>[peratiu (8)]</i>	

(1) No son de formació en *uy*; y en *rench*, etc. la *n* es epentètica.

(2 y 3) Aquèx *et* pòt ser el cambi gascò de *ell*, *ellus*, en *et*, V. Introd. pl. XL), y 'l metèx l' *ot* serà 'l cambi en *òt* de *òl*, per la metèixa influència gascona.

(4) Ara preferim que 's fessen sènç eufònica: *ròsts, lleçts*.

(5) Serà millor *Mont-gor* de *mons* y *or* de ὄρος, montanya.

(6) L' *hí* no pòt indicar moviment de *hont*, però si moviment a *hont*: No 'n *vinch*; *hi vaig*. (V. pl. 213).

(7) Dèuen corregir-se *confosió*, *multiplicar* (pl. 218) per *confusió*, *multiplicar* (V. pl. 389), y *surtir* per *sortir* y *cullir* per *collir*.

(8) *Vèure* significant *mírar*, té Imperatiu: *Vèç, veyèu*; y *vèl, vèus*, davant de *ho* y *aquí, ací, allí, allà*.

Plana.	Ralla.	Diu.	Deu dir.
100	10	quina u dèu (1).	
101	22	Puguí (2).	
102	2	sapigués, capigués (3).	
109	3	tèsta	testa
110	22	amar=he	amar-he
113	29	tast, de testari	taçt, de tactare
118	21	bax, de bassus (4).	
120	15	y ara	y ara
125	32	si no un capritxo (5)	sinó un caprig
130	30	candidès	candidèsa
132	18	aixarit (6).	
132	20	Es de ango	Es de genus (V. pl. 384)
134	18	herotisme	erotisme
134	23	El cas fèn	El cas fou
145	3	còm amich	còm a amich
146	24	llest... llest	lleçt... lleçt
147	1	governar	governar
156	11	m' en	me 'n
159	30	Tot hòra	Tota hòra
166	30	La-Vedella	La-Vadella
188	31	intuarme, intues	entuarne, entues
200	24	tempanell (7)	tampanell
202	21	(aquèlla)	(aquèll a)
205	29	Mira si ha	Mira si hi ha
208	5	no verdèja	ne verdèja
"	13	en congèx	encongèx
"	15	tòts... tòts... tòts...	tots

(1 y 2) La u de *Puch* y *vull*, dèn retornar a o en perdent l' accent: *Poguí*, *volguí*; *poguera*, *volguera*, *pogués*, *volgués*, *poguènt*, *volguènt* (millor *podènt*, *volènt*).

(3) També s' usa regular: *sabés*, *cabés*, etc.

(4) *Bax* o *baix* dèn venir de *abatçar* (de *ab*, negatiu y *alçar*, de *altum*), *abatçar*, *abatçar* y després *baixar* y *batx*. Cf. *ab-astar* despenjar del cap de l' hasta.

(5) *Caprig*, de *caprigo*, de *capra*, *cabra*.

(6) ¿Es de *clarus* o de *exersctus* de *erigo*, *alçar*?

(7) De *tampa*, de *tapar*.

Plana.	Ralla.	Dir.	Deu dir.
220	26	No 't frisses	No 't frices
225	27	faré cabal (1)	
232	4	dient	dihent
234	2	asecar	assecar (V. pl. 424)
253	33	cap referència (2)	
276	30	atiar	atihar
273	11	orige	origen
277	5	Alicant	Alacant
280	27	llivet	llibertat
308	18	senyor Bullèna	senyor Bulbèna
316	4	del piamontès (3)	
322	3	argelaga (4)	
323	34	sala (5)	
325	32	conreuar (6)	
346	19	la ira 'd Giandouja (7)	la lira, etc
361	14	angèrra	gèrra
369	27	de oxenáw, etc. (8)	
388	2	ment (9)	

(1) Dirá *cabal* si ve de *cap al* (de aliud), y *caball* si ve de *cap altre*; cf. *no ferne cap altre, no ferne cap altre estat y no ferne altre estat*.

(2) Aclarim la clàusula: *Cambiar d' hostatge* no fa referència a altra persona; *cambiar l' hostatge* fa referència a altra persona ab qui 's fa 'l cambi; *cambiar de pensament y cambiar el pensament* son una doble regència de *cambiar*, y *el pensament* se referèx a un pensament més determinat y conegut; però no sempre a una resolució còm *cambiar de pensament*.

(3) Dèn *afegirshi*: del gasó o llenguadocià.

(4 y 5) ¿Serán dos mots baschs? *sala*, mas o casa de camp; y *argelaga*, de *ariaga* (cf. *altaga*).

(6) *Conreuar* de *colreuar*, de *colere*, però 'l *con* no es pre fix.

(7) *Giandouja* (Joán de l' olla) personificació llegendària de Turín, capital del Piemont.

(8) Més segur es durla còm diminutiu de *ḡḡ* (gaf o gap, el dors o esquena) y s prostètica.

(9) Vòl la Acadèmia castellana dur aquèx *ment* adverbiant de *mente*, ànima, intel·ligència, etc. Donchs, a més de que no es apli-

Plana.	Ralla.	Diu.	Deu dir.
390	3	<i>retrospetiu</i>	<i>retrospectiu</i>
396	8 y 32	(1)	
410	14	tonicidat	tonicitat
415	27	pesadès	pesadèsa
425	10	quan equivalen	quant equivalen
427	27	<i>cepat...</i> de <i>cèp</i> (2)	
432	15	a la <i>u</i> eufònica	a la <i>u</i> final
434	22	<i>Còig</i>	<i>coig</i>
434	28	<i>encuyn</i>	<i>encuny</i>
436	28	<i>mòtillo</i>	<i>mòtille</i>
452	29	després de consonant (3)	
468	14	en refector	en un refector
468	33	Aprostròf	Apostrof

cable a tots els adverbis, com *temporalment*, *sècament*, *ricament*, *esplèndidament*, y tots els altres que no signifiquen maneres morals de l' home; deu notarse que 'l llatí tenia prou aquèx *ment* ab el significat més ample de *portar* que li havèm senyalat (plana 17). Vèjas en *vehemens*, *elemens*, *monumentum*, de *veho*, καλέω y *monso*, que porta fôrça (*veho* y *vis*), invocabilitat, y recòrt o avis.

(1) Hi ha contradicció sobre la lectura de *ou* atònich. Estigas per la lectura de la ralla 32 com a més convenient.

(2) Tal volta serà més plausible dur *cepat* de *cibatus*, engraiat, cf. *encebar* o *encepar* una arma, *incibare*.

(3) Però després de consonant final sòlament se trôba z si es radical en la paraula, com *èll brunz*, de *brunz-ir*; cas raríssim.

VICARIATO CAPITULAR

DE LA

DIÓCESIS DE BARCELONA

---

*Por lo que á Nós toca, concedemos
Nuestro permiso para publicarse el
libro titulado: **Gramática Etimo-
lógica Catalana**, por el DR. DON
MARIANO GRANDÍA, PBRO., mediante
que de Nuestra orden ha sido exami-
nado y no contiene, según la censura,
cosa alguna contraria al dogma ca-
tólico y á la sana moral. Imprímase
esta licencia al principio ó final
del libro, y entrégúense dos ejempla-
res del mismo, rubricados por el Cen-
sor, en la Curia de Nuestro Vica-
riato.*

Barcelona, 27 de Junio de 1901.

El Vicario Capítular,

P. A.

JOSÉ PALMAROLA.

Por mandado de Su Señoría,

LIC. JOSÉ M.^a DE ROS, PBRO.

Srio. Canc.

ACTA

Còm apèndix posèm l' Acta de Consagració de la Seu episcopal d' Urgell. Interessa còm document històrich, servèa per l'estudi etimològich toponimich y demòstra l' existència de nostra llengua al temps de la data (819), puig tota ella a més de contenir moltes paraules catalanes, traspua arrèu el pensament català. (V. Introducció, pl. XXVII).

Acta consecrationis Ecclesiæ Urgellensis, anno DCCXCIX.

Regnante in perpetuum Domino nostro Jhesu-Christo, tempore piissimo hac serenissimo Domino Hludovico Imperatore Augusto, divina protectione choronato, romanum gubernans Imperium, atque per Dei misericordiam rex Francorum et Longobardorum, adjuvante Domino, et cooperante divina clementia atque largissima pietate, cetus convenientium religiosorum principum, sive hordinis clericorum, nec non et plurima vulgus populi Hurgellensium, atque Cerdaniensium, vel Bergitanensium, sive Paliarensium, ob religione sancte et individue Trinitatis et amorem vite celestis, una cum prædictorum hurbium pontifice domno Sisebuto atque domno Suniefredo illustrissimo comite, qui apud supra dictum imperium, accepta potestate, qualiter hodie videtur habere, quoadunati sunt in gremio sancte et matris ecclesiæ, in loco qui dicitur Vicus, quod est capud ecclesiarum pontificalis supra dictorum hurbium Sante Marie sedis Hurgellensis, quæ antiquitus a fidelibus constructa, et ab infidelibus destructa, atque a parentibus nostris temporibus domni et piissimi imperatoris Karoli Augusti restaurata esse videtur. Nos autem, gratias agentes Deo omnium largitori, ad diem dedicationis diligenti animo congregati constitimus. Cumque in hac principalem ecclesiam sancte Marie omnes unanimiter consisterent, hostensum a predicto Sisebuto illustrissimo æpiscopo quod nulla debet esse ecclesiarum dedicatio nisi prius omnium rerum possessionibus per scripture tradite sint. Ideoque ego Sisebutus, servus servorum Dei, episcopus, consecro hanc matrem ecclesiam Sancte Marie Sedem Hurgellensem, et cum auctoritate Dei et sanctorum patrum, sicut in librorum kanonum vel decreta pontificum sancitum est, una cum jussione prestantissimi imperatoris nostri, seu domni Suniefredi predicti comiti, cum obtimatibus vel principibus seu religiosorum clericorum hac vulgus populi, unanimiter in Domino tradimus, et condotamus atque confirmamus omnem episcopatum Hurgellensem, atque Cerdaniensem vel Bergitanensem, sive Paliarensensem atque Ribacursensem, cum omnibus paroechiis atque ecclesiis vel prediis sive cellulis, terris, atque vineis vel mansionibus in supra dictis urbibus supra dicte sedem omnia ibidem pertinentem. Tradimus atque condotamus parrochias Urgellensem pagus eidem pertinentes, idest, ipsa parrochia prime sedis Vicho sive sancti Stefani, vel Kalpiciniano, Lincirt, atque Sardinia seu sancta Columba. Deinde ipsa parrochia de Archavelle, sive ipsa Ferrera, sive ipsa parrochia de Hars, vel Civici, atque Hasmir, vel sancti Johannis, sive Horgolelle, atque Ovosse, cum villulis vel vilarunculis earum. Tradimus namque ipsas parroquias de Valle Handorrensensis, idest, ipsa parrochia de Lauredia, atque Andorra, cum sancta Columba sive illa Maciana, atque Hordinavi, vel Encampo, sive Kanillave, cum omnibus ecclesiis atque villulis vel vilarunculis earum. Deinde ipsa parrochia de Stamariz, sive Bescharan, atque Karchobite cum ipsos torrentes. Similiter, ipsa parrochia de Villa-

nova vel Banati, atque Lothone cum ecclesia sancti Jacobi, sive illa parrochia de Alasso vel ipsa parrochia de Valle Horianensem cum Addragnino. Deinde Napinerios sive olla fracta, atque ipsa parrochia de Tost, vel Montedamno sive ipso plano cum Villanova atque Assoa, vel Adralle, sive Kastellione, vel villa Mediana, sive Kasamuniz et Sancta Cruce, cum statione vel Palieroliis, sive etiam curte Navarchii, atque Aniano, Ortonetum, Sollanello, vel Cerketa, atque Kampillas. Harum parrochiarum cum omnibus ecclesiis seu villulis atque villarunculis earum. Similiter ipsa parrochia de Novas, atque Garamonse, vel Helinse, atque Berhen, sive Eguils, seu etiam Tavarcita cum confluyente vel sancta Eulalia cum conjuncta, atque Villarubea cum Bochona, vel Tyrone, cum omnibus ecclesiis vel villulis atque villarunculis earum. Deinde ipsas parrochias de valle Labancia, idest, Banieras et Eterrigo; vel Spelunka atque Uvardia, sive Fraxano, et Corneliana, atque Lausa, vel Tuxen cum omnibus ecclesiis vel villulis atque villarunculis earum. Deinde ipsas parroquias de valle Lordensis, idest, ipsa Petra cum Argilers vel Siskero cum Linars et Montecalvo, sive Illacurriz vel Merapolo atque Terreros sive Taravit et Illocincto, vel ipso Currizano, atque illa Tintillagine, vel Odera, seu ipsa Mora, vel illa Silva, atque Bisaura: harum parrochiarum cum omnibus ecclesiis, vel villas sive villulis, atque villarunculis earum. Deinde Celsona cum Iovale, et ipsa Lena, sive Ladurci, atque Valle infernale, vel Timoneta cum Terraciola, sive Kanavita, atque Odden, seu Hellniano, vel Kabrils, sive Perlas, atque Kannellas, vel Mujopulto, atque Lezonoas, vel Pampano, seu Illasalsa, et ipsos Turmos, vel valle Hando, atque Huliana, Avotense, sive Madrona. Deinde ipsas parrochias de Kapudeizo, Horganiano, vel Favano, atque Kapudeizo, sive Nargone, vel Cuvilare, cum Montanione, vel Saliente seu Archas, atque Lasovez, vel Curticida, sive Palierolus atque Rialbo seu alio Rialbo, vel ipsa Ausa, sive etiam ipsas parrochias de Valle Taravaldo, cum Terraciola. Istarum parrochiarum Hurgellensium pagus cum omnibus ecclesiis, que constructe sunt, vel deinceps construentur, et cum omnibus villulis atque villarunculis earum, et cum decimas et primicias, tam de planis, quam de montanis, sive in convallibus, seu de aprisionibus vel rupturis, totum et ab integrum, sic tradimus atque condotamus huius matris Ecclesie Sancte Marie sedis Hurgellensem in perpetuum abituras. Tradimus etiam omnes parrochias comitatu Cerdaniensem supra dicte sedis pertinentes. In primis ipsa parrochia Sancte Marie Tollonensis, cum villa veteri, seu villulis eidem ecclesie pertinentes. Deinde, Neriniano vel Monteliano, sive Bexabe cum ipsos torrentes, atque Bargula, sive Bariense, atque Arcegal vel Nonsuvelle, cum omnibus Ecclesiis vel villulis atque villarunculis earum. Deinde Arestoihe cum Kacianeto, sive Munciar cum Aransar vel Traverseras, atque Avoldo, sive Lease, cum ecclesiis et villulis earum. Inde vero ipsa parrochia de Prullianos, sive Annas, cum Taltennar, vel Orden atque Cortalz, seu Ellar, velut etiam Meranicos, atque Geruli sive namque Olorbite, vel Alfi, atque Garexar, seu Alli, vel Geri, Sagane, atque Eguils, sive Exenegla, vel Isavala, Evegi, namque Hur, vel Angustrina, sive Targasona atque Egadde cum Hodellone, sive Avizano. Leviam vero sive Bajamite cum Stavar, atque Sallagosa, vel Allone, sive Ezerre, atque Darna collecta, vel Anaugla, Olcegia autem, vel Kaldegas, atque Huxi, seu villa Lupintli, Palierolus vero, vel Hansi, atque Kexanos, seu Estolle, sive etiam Albi, cum Mosollo, vel Saltegal

seu Evella, cum Socra mortua. Hid vero Sanavaster cum vicinulas, sive Borre, cum Oruz, vel Turlera, hac Bitteris. Harum parrochiarum cum omnibus ecclesiis vel villis, atque villarunculis earum. Inde vero Duariam, vel Tosos, et Nevano, vel Kastellare, sive eciam Keros albos, et Fustiniano, vel Pardinass, atque Kaballera, sive etiam Lilieto, vel Bocrano cum Gavarreto, atque Bagazano seu Molinello, vel Turbiasci. Sallices vero, vel Gosal cum ipsos Villares: istarum parrochiarum comitatu Cerdaniensium, cum omnibus illorum ecclesiis et villas vel villulis atque villarunculis, et cum decimas et primicias, tam de planis, quam de montanis, sive de convallibus, vel de aprisionibus, atque rupturis, ad predictas ecclesias pertinentes, vel ad predictas parrochias pertinentes, totum et ab integrum, et cum omni redditu synodali, sic tradimus eas atque condotamus huius matris ecclesie Sancte Marie sedem Hurgellensem in perpetuum habituras. Igitur tradimus atque condotamus omnes parrochias Bergitanensium pagus, scilicet eidem sedem Sancte Marie pertinentes; idest ipsas parrochias de Balcebre, vel de Maclaneros, sive Figulus, atque Kastellare, seu eciam Focco curvo, et Spinalberto, vel villa Osyl, atque Agilageros. Deinde ipsa parrochia de Frontiniano cum Kerublo, vel Montenigro sive Palomera vel Palomerola, sive etiam villa Lata, cum Gardilane et Roseto, atque Kastro Adalasindo, sive Illanoz, velut Malangez, atque Cerdaniola, seu illa Clusa, sive etiam Lapidis bellos, cum Cerchos et Holanne vel Gerundella, atque illa Corre. Deinde Sagasse, sive Benevivere, vel Merles, atque etiam Pujo Regis, cum Merola: istarum parrochiarum pagi Bergitanensis cum omnibus illorum ecclesiis et villas vel villulis atque villarunculis et cum decimas et primicias, tam de planis quam de montanis, sive de convallibus vel de aprisionibus, atque rupturis, ad predictas ecclesias pertinentes, vel ad predictas parrochias pertinentes, totum et ab integrum et cum omni redditu synodali, sic tradimus eas atque condotamus huius matris ecclesie Sancte Marie sedem Hurgellensem in perpetuum habituras. Tradimus vero ipsas parrochias comitatu Paliarensis supra dicte sedis Hurgellensis Sancte Marie pertinentes, scilicet, ecclesiam Sancte Marie, cuius locum vocitatum dicimus Sancte Concordie, cum eius parrochie vel villares atque villarunculis earum, atque ipsas parrochias de valle Stacione vel in Vicinio, sive Siarb cum Lagunnas, et Serbaos, et Villafuroris, et ipsas parrochias de illo Obago; vel de Berenui et Somponui, atque Montano et Hortone, vel Rio Matrice, cum villulis et villarunculis earum, seu etiam ipsas parrochias de *val'e Tirbiense, Baien et Alendas, cum Ferrera, et Burg, et Viros: Tirbia quoque, et Tabascani* vel Asneto, sive Helinsi, vel Haravo. Cardosensis namque Sancte Marie, que dicunt in Ribeira, vel Bustis superiore atque subteriore, vel Labroso atque Vallato, sive Nullatello. Anabliensis quoque Sancte Marie, que holim vocaverunt locus Sancte Deodate, cum eius parrochias, idest, Borroso, cum Jovo et Assor, sive Sonne, et Isil, et Alos, atque Stirri, seu Burgi, vel Cervo, et Spotu, cum villulis et villarunculis earum. Deinde locus Sancte Marie, que dicunt Sancte Grate cum parrochias et villulis atque villarunculis eidem Ecclesie pertinentes. Inde vero ecclesiam Sancte Marie que dicunt ad Trimplo, cum omnia ibidem pertinentes istarum parrochiarum Paliarensis pagi cum omnibus illorum ecclesiis, et villas vel villulis atque villarunculis et cum decimas et primicias ad predictas parrochias pertinentes, sive in montibus, sive in vallibus, tam de cultibus vel aprisioni-

bus et cum omni reddito synodali, sic tradimus atque condotamus huius matris ecclesie Sancte Marie sedem Hurgellensem in perpetuum habituras. Tradimus eciam ipsas ecclesias vel parrochias episcopales in pago Ribacursensis atque Gestabiensis supra dicte sedis Hurgellensis Sancte Marie, scilicet, locum Sancte Marie que vocant Halaone, cum finibus suis, et ecclesiis ibidem subditis, et villulis atque vilarunculis eorum. Similiter locum Sancte Marie et Sancti Petri Apostoli, que dicunt Taverna, cum finibus suis et villulis atque vilarunculis, et cum omnibus ecclesiis eidem episcopio pertinentes, et cum decimas et primicias vel synodali reddito, sic tradimus atque condotamus Sancte Marie supra dicte sedem Hurgellensem. Condotamus eciam condominam prope hortum Sancte Marie, et aliam contiguam condominam, et ortum prefate condomine adherentem, sive etiam omnibus alodibus cum omnibus eorum hedificiis, seu et villis, ecclesiis, parrochiis, kasis, vineis, terris, campis, pratis, pascuis, silvis, salettris, arboribus pomiferis, fructiferis vel infructiferis diversi generis, puteis, fontibus, molendinis, piscariis, aquis aquarumque discursibus, kastellis, montibus, vallibus, collibus, adiacentisque eorum, cultum vel incultum, et decimis ferri et picis, et tertiam partem telonei de omnibus illius mercatis. Haec omnia supra scripta, tam in prefatam hurbem Hurgellensem, quam in comitatu Cerdanensem, vel Bergitanensem, sive Pallarensem, atque Ribacursensem cum omnibus rebus supra dictis episcopis pertinentibus, omnia et ab integrum, sicut desuper insertum est, sic tradimus, condotamus Sancte matris ecclesie beate et intemerate Virginis Marie predictae sedis Hurgellensis ista supra dicta omnia in perpetuum habituram. Denique successoribus nostris in sepe iam dicte sedis Sancte Marie matris ecclesie degentes iuris eorum atque dominio subiungimus et perpetuo mancipamus, ut plenter hordinent atque disponant, et cum Dei adiutorio illis sit detinendum, et possidendum, et Dei cum timore dispensandum, atque regendum sine cuiuspiam inquietacione aut contradiccione, ita ut nullus comes, nullus princeps, nullus iudex, neque ulla magna parvaque persona aliquo vim aut invasionem facere audeat, aut unquam in eodem episcopio facere praesumat. Si quis autem ullus comes, aut ullus princeps, sive ullus marchio vel iudex, aut ulla magna parvaque persona, qui contra hanc dotem surrexerit aut in aliquibus frangere tentaverit, aut tollere sive usurpare vel alienare seu invasionem facere voluerit aut fecerit, sciat se, nisi resipuerit aut ad satisfaccionem vel emendacionem venerit, auctoritate Dei et Sancti Petri apostoli vel aliorum apostolorum, sive a trecentum decem et octo sanctorum patrum sit excommunicatus et a liminibus sancte Dei ecclesie atque a regno Dei alienatus et in infernum demersus: Qui autem verus custos et observator extiterit, benedictionis gratiam et celestem retributionem accipiat et vite eterne particeps esse mereatur. Facta est autem hanc dotem die kalendas Novembras quod est omnium sanctorum festivas, anno VI regnante serenissimo augusto Hludovico, rege Franchorum. = Sisebutus, episcopus, qui hanc dotem fecit et testibus tradidi ad roborandum +. = Suniefredus, comes SS. = Dottila, archipresbyter SS. = Exuperius, presbyter SS. = Abundantius, presbyter SS. = Abraham, presbyter SS. = Pate..... presbyter SS. = Desiderius, presbyter SS. = Ildigernus SS. = Iulianus hac si indignus in Christi nomine presbyter, qui hanc dotem scripsi et subscripsi sub die et anno quod supra.

OBRES DEL METÈX AUTOR

Lectura y Ortografía de la Llenga Catalana ab un apèndice de la Castellana, 0'50 ptas. Agotada.

Nuevo Método de Gramática Hebrea con un apèndice de Caldeo, 174 págs. en 8.º, obra de texto en muchos Seminarios, la más útil para la enseñanza de la Lengua Santa; 4 ptas. en rústica.

Lectura del Hebreo sin ayuda de Maestro. Cuaderno, 0'25 ptas.

Nuevo Método de Gramática Latina sobre la firme base del método antiguo con todos los adelantos de la filología. Obra nueva, eminentemente práctica, utilísima para los seminarios, de texto en el de Solsona. Tiene 190 págs. en 8.º mayor. Vale 3 ptas. en rústica.

Formación de la Lengua Latina. Cuaderno indispensable á todo Profesor de latín. 0'50 ptas.

Gramática Griega á vista de Curtius y de los mejores preceptistas nacionales y extranjeros. Obra muy á propósito para Seminarios é Institutos religiosos. Tiene 200 págs. en 8.º Vale 2'50 ptas. en rústica.

Etimología de la Lengua Griega. Cuaderno con un gran paso de avance en este estudio. Vale 0'50 ptas.

Totes les vènen a Barcelona:

Subirana, Gs.	Portaferriça, 6.
Bastinos.	Pelay, 54.
Alvar Verdaguer.	Rambla del Centre.
Dipòsit y vènda	Escòles Salesianes de Sarrià.

Obra en preparació:

Gramática Catalana Preceptiva, económica

R

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

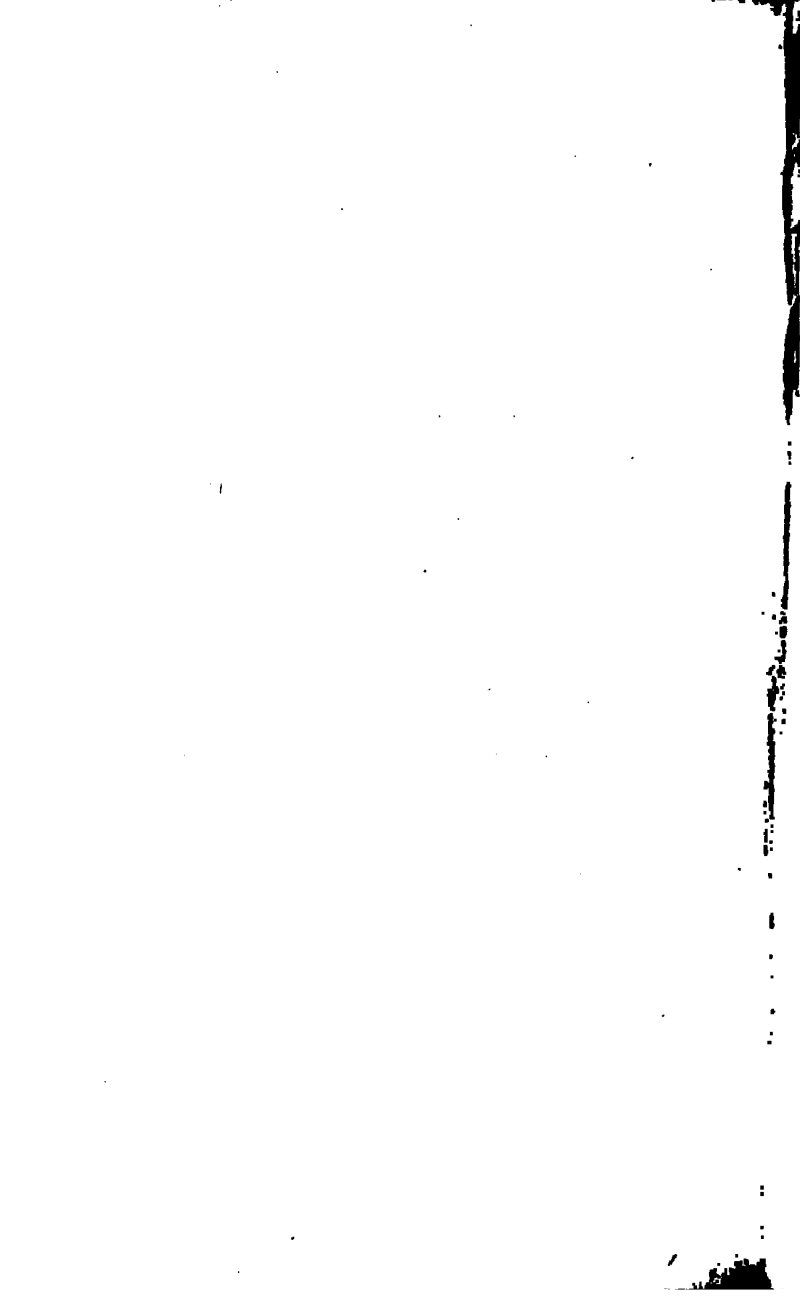
46

47

48

49

50

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine of five cents a day is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.

~~DEC~~ MAR 10 1931

7236.61.17

Gramatica etimologica catalana,

Widener Library

003029110

3 2044 086 621 109